Senoji
LIETUVOS
literatūra

3

KNYGA

Devynioliktan amžiun įžengus

Senoji
LIETUVOS
literatūra

3
KNYGA

Lietuvių
literatūros
ir
tautosakos
institutas

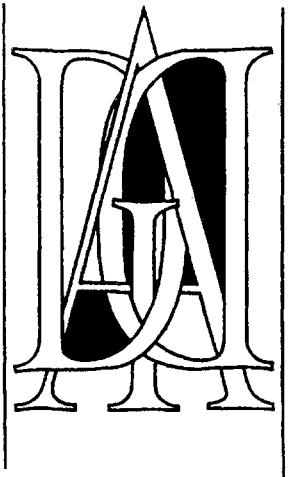

Devynioliktan amžiun įžengus

VILNIUS
„PRADAI"
1994

UDK 888.2.09
Se 89

Redakcinė komisija
JUOZAS GIRDZIJAUSKAS,
ALGIS SAMULIONIS
(atsakingasis redaktorius),
VYTAUTAS VANAGAS

Redaktorius
VYTAUTAS RAKAUSKAS

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas
nuoširdžiai dėkoja
LIETUVIŲ FONDUI Amerikoje
už paramą leidžiant šią knygą

© Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1994

TURINYS

Pratarmė 7

STRAIPSNIAI

I. Skurdenienė. Tautinės savimonės ir pagoniškosios kultūros sąsajos XIX a. pradžioje 9

A. Tereškinas. Jurgis Ambraziejus Pabrėža: „Prie mylėjimo švento..." 31

J. Lebionka. Romantinės literatūros pirmtakai Lietuvoje 42

J. Šlekys. Rusų literatų reakcija į 1830–1831 m. sukilimą Lenkijoje ir Lietuvoje 65

R. Bončkutė. S. Daukanto istoriografinių darbų rankraščiai 113

PUBLIKACIJOS

R. Šlaitaitė. Gotfrido ir Zigfrido Ostermejerių biografijos 149

A. Prašmantaitė. Žemaičių vyskupas J. A. Giedraitis – Naujojo Testamento vertėjas 172

Summary 341

Pavardžių rodyklė 343

PRATARMĖ

Devynioliktasis amžius – nauja, nuo senosios raštijos esmingai besiskirianti lietuvių literatūros epocha. Pasikeitus istorinėms aplinkybėms (didelės Lietuvos dalies įjungimas į Rusijos imperiją, lietuvių nacijos formavimasis, visuomenės demokratėjimas), Lietuvoje keitėsi ir kultūrinė atmosfera. Literatūra – ne išimtis, jon ne tik atėjo nauja kūrėjų karta su savais idealais ir kūrybos principais, – radosi nauja pati literatūros samprata. Tačiau akivaizdžios ir sąsajos, kurios XIX amžiaus literatūrą sieja su ankstesnių amžių raštija, su iki tol sukurtomis literatūrinėmis ir apskritai dvasinėmis vertybėmis.

Tos sąsajos vienaip ar kitaip iškyla šios knygos straipsniuose, visų pirma I. Skurdenienės studijoje apie tautinės savimonės ir pagoniškosios kultūros ryšius XIX a. pradžioje. Dviejų epochų sandūroje kūrė J.A. Pabrėža, kurio eilėraščius ir pamokslus analizuoja A. Tereškinas, taip pat J. Lebionkos straipsnyje aptariami preromantikai – lenkų kalba rašę vilniečiai L. Unickis, A. Mostowska, F. Szahin Sokółas, A. Goreckis ir kt. Kita vertus, knygoje sąmoningai nesiribota vien epochų sandūros reiškiniais ar su jais susijusia problematika; atskiruose straipsniuose, kaip R. Bončkutės – apie S. Daukanto istoriografinių darbų rankraščius, į devynioliktą šimtmetį žengiama kur kas giliau.

Kaip ir ankstesnėse serijos knygose, stengiamasi aprėpti ne tik lietuvių, bet ir kitakalbę Lietuvos literatūrą (jau minėtas J. Lebionkos straipsnis). Tuometinėje rusų literatūroje iškylantį Lietuvos paveikslą rašinyje apie rusų literatų reakciją į 1831 m. sukilimą ryškina J. Šlekys.

Publikacijų skyriuje – du darbai. R. Šlaitaitė pateikia Gotfrido ir Zigfrido Ostermejerių biografijas iš sunkiai prieinamo vokiško leidinio „Pabiros žinios apie Ostermejerius neatsižvelgiant į pavardės rašybą bei giminystės ryšius". Skelbiamas Žemaičių vyskupo J.A. Giedraičio susirašinėjimas su Rusijos Biblijos draugija dėl Naujojo Testamento vertimo ir leidimo į lietuvių kalbą. Iš šio

susirašinėjimo, kurį Sankt Peterburgo archyvuose aptiko ir spaudai parengė istorikė A. Prašmantaitė, atsiskleidžia vertimo parengimo ir išleidimo aplinkybės, prie darbo prisidėję žmonės, knygos platinimo eiga. XIX a. pradžios lietuvių kultūrai pažinti svarbi yra Biblijos draugijai J.A. Giedraičio parengta studijėlė „Lietuvių tautos, kalbos ir literatūros aprašymas", – ji irgi publikuojama. Šią medžiagą dar papildo keli XIX a. pradžioje po Rusiją ir Lietuvą keliavusio anglo misijonieriaus R. Pinkertono laiškai bei jo knygos fragmentas, kuriame pasakojama viešnagės Lietuvoje įspūdžiai, duodama žinių apie minėtojo Naujojo Testamento platinimą.

Reziumė į anglų kalbą vertė L. Sarpalienė, pavardžių rodyklę sudarė M. Vaicekauskas.

Prieš pat darbo pabaigą, skaitant paskutinę korektūrą – patikrą, buvo pavogti Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto kompiuteriai. Vėliau tekstą teko atkurti kitų tipų kompiuteriais; todėl jau laužinyje prisiėjo pakeisti dalį šriftų (visų pirma rusiškų), – deja, į nebe taip derančius tarpusavyje. Ačiū leidusioms pasinaudoti jų kompiuterine įranga ir taip pagelbėjusioms galutinai parengti šią knygą „Baltų lankų" ir Rašytojų sąjungos leidykloms.

Redakcinė komisija

STRAIPSNIAI

***

Irena Skurdenienė

TAUTINĖS SAVIMONĖS IR PAGONIŠKOSIOS KULTŪROS SĄSAJOS XIX A. PRADŽIOJE

XIX a. pradžioje susiklosto ikikrikščioniškosios Lietuvos mitas. Jis poetiškas, tačiau tikslingas ir tvirtas. Senasis pasaulis iškyla savo dvasinio ir materialaus gyvenimo formomis. Paslaptingai ir amžinai dunksančios girios, žmonių darbai, žygiai, dainos ir giesmės, moralės, elgesio normos, kalbos ir būdo gražumas, vidinių ir išorinių formų darna – visa tai netampa vien romantiniu kultūrinio gyvenimo dekoru. Pagonybės rekonstrukciją lėmė svarbios visuomeninės, politinės, kultūrinės, moralinės, net psichologinės priežastys.

XIX a. pradžioje iškyla naujo visuomenės modelio poreikis. Jį sąlygoja kintanti socialinė, ekonominė, kultūrinė visuomenės sluoksnių būklė. Nusigyvenusio bajoro ir praturtėjusio valstiečio ekonominė padėtis darosi panaši, tačiau luominiai barjerai silpnina tautos konsolidaciją. Ryškėja visuomenės demokratizacijos tendencijos. Atgimimo idėjos, tautinės sąmonės formavimosi procesas paliečia visas gyvenimo sferas. Kultūra, viena šių sferų, įgyja ypatingą reikšmę. Tautos sąmoningumo formavimasis, remiantis kultūra, apsaugo nuo merkantilizmo, formuoja visuomenėje kilnius idealus, skatina domėtis dvasiniais dalykais, iškelia taurią, pasiaukojančią asmenybę. Kalbos bendrumas, dvasinės kultūros savitumas tampa vienais svarbiausių tautiškumo požymių.

Domimasi liaudies kultūra. „Ligi XIX a. socialinių sluoksnių kultūrų hierarchijoje absoliučiai vyravo bajoriškoji kultūra <...>. Dabar, vykstant naujiems procesams, iškylant etniniams bruožams, gausėjant plebėjiškos kilmės inteligentų, vis svaresnė darosi vals-

tietiškoji kultūra"[1]. XIX a. pradžios literatūros santykis su ikikrikščioniškąja tautos kultūra pirmiausia ir reikšis kaip santykio su valstietiškąja kultūra savotiškas aspektas. Kitas svarbus aspektas bus santykis su istorine praeitimi.

Ikikrikščioniškoji kultūra XIX a. pradžioje tapo svarbiu argumentu keliant tautinį prestižą ir žvelgiant ateitin. Panaši situacija susiklostė XVI a. viduryje, kada, nors ir nebuvo skatinama grįžti prie lietuvių pagoniškumo, „sugebėta pažvelgti į senąsias religines apeigas bei mitologiją pasauliečio akimis, mokančiomis panaudoti savo tautos kultūros palikimą patriotiniams tikslams"[2].

Tai, kad tautinis atgimimas XIX a. pradžioje pirmiausia reiškėsi kultūros lygmenyje, sąlygojo dėmesį esminiams, giliesiems tautos gyvenimo klodams. Atgimstanti tauta ėmė susivokti esanti savita ir nepakartojama, bandė sugretinti savas dvasinio ir materialaus gyvenimo formas su panašiomis kaimyninių tautų apraiškomis. Praradusios valstybingumą mažos tautos pozicija buvo gan aiški: iškelti visa tai, kas galėtų paliudyti buvusį savitumą, tvirtumą, garbingą egzistavimą, ir, įvardijus esamą neteisybę, nurodyti ateities perspektyvą. Tada, kai Vakarai, anot O. Spenglerio („Europos saulėlydis"), XIX a. perėjo nuo kultūros į civilizaciją, atgimstanti pavergtųjų tautų kultūrinė sąmonė iškėlė poetizuotas senąsias kultūrines formas. Besiformuojanti lietuviška kultūrinė savimonė nėra išimtis. Šiuo metu į garbingos praeities kultūros apraiškas taip pat orientavosi čekų, slovakų, vengrų, bulgarų, lenkų tautos. Pirmiausia tautinio savitumo, garbingos praeities kultūros reliktų imta ieškoti Mažojoje Lietuvoje. Čia amžių sandūroje K. G. Milkus pabrėžė savitą, skirtingą nuo vokiečių, lietuvių kalbos dvasią. Anksčiau negu A. Mickevičius lietuvių liaudies poezija, mitologija, ikikrikščioniškųjų laikų istorija susidomėjo L. Rėza.

Lietuvoje XIX a. pradžioje „susidarė dvi skirtingos <...> nacionalinės kultūrinės savimonės"[3] – lietuviškoji ir lenkiškoji. Tik pirmajai buvo svarbu iškelti savojo etnoso komponentus: kalbą, tautosaką, papročius, senąją religiją, parodyti istorinio kelio savitumą. Tai skatino aktyvią tautinę veiklą, kėlė valstybinio savarankiškumo idėją. Didžioji dalis sulenkėjusios bajorijos, nors ir didžiavosi garbinga kilme, liko nuošaly nuo lietuviškos kultūros, reiškė

[1] *Lukšienė M.* Demokratinė ugdymo mintis Lietuvoje. – V., 1985. – P. 94.

[2] *Ročka M.* Mykolas Lietuvis. – V., 1988. – P. 137.

[3] *Kuzmickas B.* Tautos kultūros savimonė. – V., 1989. – P. 50.

unijines tendencijas. Svarbiausia nelietuviškosios literatūros atrama buvo bajoriškosios kultūros sluoksnis. Galbūt todėl, nematydami šios kultūros tęstinumo, ikikrikščioniškosios Lietuvos mitą sukūrę Vilniaus romantikai įrodinėjo, kad lietuvių kultūra jau praeityje. Remdamiesi metraščiais, M. Strijkovskio „Kronika", J. Łasickio, A. Kojelavičiaus, T. Narbuto veikalais, A. Mickevičius, J. I. Kraszewskis, J. Czeczotas, J. Słowackis, Z. Krasińskis, W. Polis, W. Syrokomlė kūrė herojinius praeities vaizdus, aukštino Lietuvos valdovus, naudojo mitologinę medžiagą, perkūrė liaudies dainas, pasakas, padavimus. Tačiau sukurtas romantinis mitas skambėjo elegiškai, tarsi paskutinis emocingas atsisveikinimas. Žečpospolitos atstatymo viltys nesiderino su lietuvių tautinės kultūros atgimimo galimybėmis. Bajoriškosios kultūros dominantė neleido įžvelgti gyvybingų etninių šaknų.

Tokioje dvilypėje situacijoje labai svarbus tapo subjektyvusis faktorius. Kultūriniame darbe jis visada yra ryškesnis negu kitose veiklos sferose. S. Šalkauskio tvirtinimu, „kultūrinis veiksmas stovi pusiaukelyje tarp kultūrinio nusiteikimo ir kultūrinės išdavos"[4]. Taigi pirmiausia – „kultūrinis nusiteikimas". O šiuo sudėtingu laikotarpiu – pasiryžimas, pasiaukojimas dirbti savosios tautos labui. Žmogiškai pajutę netektį, tuštumą, XIX a. šviesuoliai ieškojo savo tautos. Liūdesys, elegija, svajonė juos kreipė į praeitį, mitą. Susiduriame su atskiromis asmenybėmis, ėmusiomis suprasti tautos savitumą, kultūrinį išskirtinumą. Amžiaus pradžioje minime žemaičių sąjūdį, tačiau oficialiai jis niekur nebuvo įformintas, tautinės priespaudos sąlygomis jo veikla negalėjo būti stipriau išreikšta, nors jo dalyviai tarpusavy bendravo ir jautė vieni kitų artumą. To laiko lietuvis inteligentas, dažnai nebaigęs humanitarinių mokslų, skatinamas savo paties etninio balso, dorovinio idealo, ėmėsi gaivinti kultūrinę tautos savimonę. Apie šiuos siekius buvo nevengiama prabilti. D. Poška darbe „Kaimiečio artojo mąstymai apie lietuvių ir žemaičių tautos istoriją ir jos kalbą" rašo: „Taigi aš, kaimietis artojas ir grynas žemaitis, eidamas savo protėvių keliu, pirmiausia stengiausi pažinti ir išmokti, nors ir neklasiškai, savo gimtąją lietuvių kalbą, o vėliau skaičiau kai kuriuos senesnius ir vėlesnius lenkų istorikus <...>"[5]. L. Rėza 1817 m. išspausdina atsišaukimą į visus lietuvių literatūros draugus; jame ragina prenume-

[4] *Šalkauskis S.* Raštai. – V., 1990. – T. 1. – P. 170.

[5] *Poška D.* Raštai. – V., 1959. – P. 263.

ruoti jo leidžiamus K. Donelaičio „Metus" ir rinkti liaudies dainas, kad jos nepražūtų kartu su pamažėle mirštančia kalba (jos išsaugojimui L. Rėza deda taip pat nemaža pastangų). S. Stanevičius „Dainų žemaičių" pratarmėje pabrėžia, jog „geistinas yra daiktas, idant visiškas gražesniųjų dainų žemaitiškų surinkimas ištiktas ir išspaustas būtų!"[6] Laiške vyskupui A. Klongevičiui A. Strazdas savo kelią nusako taip: „Ar negeriau dirbti namie ir gausinti žemaitišką literatūrą"[7]. S. Valiūnas eiliuotame laiške D. Poškai kategoriškai kviečia: „Mes dėl balso pūstburnių savo keliu bėkim / Ir, jog gimėm žemaičiais, neišsižadėkim"[8]. Apie savo darbą ir pasišventimą rašant Lietuvos istoriją nevengia kalbėti S. Daukantas. Taip asmenine iniciatyva, pagal W. Windelbandą, „sutelktinė visumos sąmonė pereina pažangiai iš tamsaus bei kurčio pasąmonio į laisvą dvasios žydėjimą"[9]. Nubudusi, tautiškai susipratusi asmenybė mažiausiai rūpinasi saviraiška, individualių dvasios potroškių patenkinimu. Ji visuomeniškai aktyvi ir tikslingai orientuota, dažnai besidarbuojanti keliose etninės kultūros srityse. Pajutusi atsakomybę už savą kultūrą, ji pirmiausia reiškiasi konkrečiais pavidalais (dainų rinkimas, žodynų rašymas, istorinių šaltinių studijos, grožinės literatūros kūrimas). Čia dar negalime kalbėti apie vieningą tautinės kultūros modelį, teorinius darbus.

Tautinis sąmoningumas, besireiškęs, kaip teigia B. Kuzmickas, kalbos, istorijos ir raštijos savimone[10], lėmė ikikrikščioniškosios Lietuvos iškėlimą, grąžinimą į tą laiką, kada etniniai komponentai atrodė ryškūs, nepaliesti svetimųjų įtakų.

Susidomėjimą senąja kultūra kėlė ir naujos filosofinės, estetinės idėjos. Ypač tai pasakytina apie amžiaus pradžioje Lietuvą pasiekusį romantizmą. Jam veikiant, imta idealizuoti pagoniškoji praeitis kaip kontrastas skurdžiai, menkai gyvenamajai tikrovei. Lenkiškai rašiusių romantikų vaizduotę itin žadino istorinio kelio etapai: senosiomis apeigomis ir ritualais viliojanti proistorė, pagonių valstybės karinė galia, aristokratinė kultūra (A. Mickevičiaus, J. Słowackio, W. Syrokomlės, J. I. Kraszewskio, F. Bernatowicziaus

---

[6] *Stanevičius S.* Raštai. – V., 1967. – P. 140.

[7] *Strazdas A.* Giesmė apie siratas. – V., 1974. – P. 80.

[8] Lietuvių literatūros chrestomatija: XIX a. pirmoji pusė. – V., 1986. – P. 77.

[9] *Šalkauskis S.* Raštai. – V., 1990. – T. 1. – P. 211. – Cit. iš: *Windelband W.* Einleitung in die Philosophie.

[10] *Kuzmickas B.* Tautos kultūros savimonė. – P. 97.

lietuviškos tematikos kūriniai). Kiti dalykai – kalbos grožis, liaudies dainų poezija – traukė vokiečių (I. Kanto, G. E. Lessingo, J. W. Goethės, J. G. Herderio) dėmesį. Lyginamosios kalbotyros išvados apie lietuvių kalbos artumą sanskritui tapo entuziastingu romantiniu džiūgavimu ir ne mažesniu rūpesčiu, kad toji kalba, kuria, pasak K. Bogušo, kalbėjo Kęstutis, Mindaugas, Vytautas, Jogaila, nyksta.

Praeities kultūroje romantikai ieškojo tautos dvasios. Tai yra „kolektyvinis dvasios pobūdžio pradas, sudaręs jungtį visoms tautos apraiškoms"[11]. Romantikai prie šito iracionalaus, nekontroliuojamo tautinės sąmonės ir pasąmonės prado stengėsi priartėti pasitelkę intuiciją. Analizuojant senąsias kultūras, mitus, ji iš tiesų gali būti tam tikru metodu (prisiminkime A. J. Greimo svarstymus šiuo klausimu). Rekonstruodami pagoniškąjį pasaulį, romantikai daug kur nebuvo tikslūs. Tautos dvasia, jiems atrodė, – nekintantis dydis, siejąs praeitį, dabartį ir ateitį. Jos ieškodami, Lietuvos istorikai kėlė tautos išliekamumo idėją.

Amžiaus pradžioje susiformuoja romantinė tautos istorijos samprata. Jaučiama tendencija parodyti tautą kuo šviesesnę, kultūringesnę, poetiškesnę. Pagoniškoji praeitis piešiama gražiausiomis spalvomis. Į ją nukrypstama kaip į nesuniokotą dvasingumo, tautos autentiškumo, pirmapradžio jos grynumo oazę. Krikščioniškoji Lietuvos istorija tarsi netikra, apgadinta ir tendencinga. Tai todėl, kad ją rašę kitataučiai; jiems nuolat prikišamas neobjektyvumas. D. Poška pastebi, kad savo krašto meilė dažnai primaišo į rašalą tulžies, skirtos svetimam kraštui. Jis piktinasi tais istorikais, kurie laikė lietuvius barbarais todėl, kad šie buvo pagonys, garbino žalčius; tą darę ir „šviesios graikų ir romėnų tautos", o senovės egiptiečiai krokodilą garbinę. Jam skaudu žvelgiant į tokią neteisybę, kada „kartais viską pelenais paversdavo vien dėl to, kad šie buvo pagonys. O kai tie gindavosi, tai juos vadindavo latrais, barbarais ir t.t."[12]

Istorijos iškraipymą mini S. Stanevičius savo odėje „Šlovė žemaičių" („Ir, ką amžiai pagadino, / Čėsas yra sutaisyti"). Pagadinta, jo manymu, ir lietuviškoji mitologija, kadangi ją „aprašė ne patys lietuviai"[13].

---

[11] *Gaidamavičius P.* Išblokštasis žmogus. – Augsburg, 1951. – P. 85.

[12] *Poška D.* Raštai. – P. 367, 259.

[13] *Stanevičius S.* Raštai. – P. 219.

Apie „netikrą" tautos istoriją dažnai kalba S. Daukantas. Pagal jį, Lietuvos istoriją iškraipė J. Długoszas ir M. Kromeris, o paskui ir A. Naruszewiczius. Laiškuose T. Narbutui jis piktinasi „koroniažais", kurie pačiumpa šaltinius ir „jau mums nebegrąžins nė už jokius pinigus, kol mes neužmiršti"[14], iškreipia datas, lietuviškas pavardes. Todėl, siųsdamas rankraštį T. Narbutui, S. Daukantas įspėja niekam jo neduoti. Kad Lietuvos istorija tendencingai nušviesta, pastebėjo ir lenkiškai rašiusieji autoriai (pvz., J. I. Kraszewskis).

Kodėl toks nepasitikėjimas svetimtaučiais tyrinėtojais kilo, darosi suprantama pavarčius to laiko lenkų istorikų darbus, periodinę spaudą. Pastebima aiški tendencija neigti Lietuvos savarankiškumą, kultūrinį savitumą. Unijinės nuotaikos jaučiamos Vilniaus universiteto profesorių darbuose. Netgi „prof. Ig. Onacevičius (1821) rašė, kad Lietuva po 1569 m. unijos su Lenkija vienan kūnan sujungta, atskiros istorijos negalėjo turėti"[15]. S. Staszicas, J. S. Bandtke, J. Albertrandis ir kt. tuo metu kalbėjo apie vieną bendrą tėvynę. Ypač tendencingai ir piktai senoji Lietuvos kultūra buvo vertinama rusiškoje periodikoje. Vidaus reikalų ministerijos žurnale rašoma: „Manyti, kad lietuvių gentis dabar išgyvena nuopuolį, kad anksčiau ji buvo galinga ir gyvybinga, – tai arba labai pasitikėti pasakomis, arba apgalvotai, sąmoningai iškraipyti tiesą. Neabejotina, dokumentais paliudyta istorija apibūdina lietuvius tik kaip laukinius"[16].

Lietuviškoji kultūra dažnai buvo nuvertinama, neigiamas jos etninis savitumas. O pati tauta, kaip nebeturinti istorijos, atrodė nueinanti į nebūtį. Patriotiškai nusiteikusieji (pvz., A. Mickevičius) ją palydėdavo tik liūdnu atodūsiu. Todėl buvo nepaprastai jaučiamas savos istorijos poreikis. „Tarti, kad tauta turi istoriją, reiškia tarti, kad jos laikas nėra praėjęs ir virtęs nebūtimi, bet kad jis yra atminties susigrąžintas į dabartį ir tebebuvoja joje kaip neišnykęs"[17]. Suprantamas D. Poškos susijaudinimas ir nerimas, kai jis rašo: „O, kad galėčiau išgyventi iki to laiko ir pamatyti nors įžangą, nors diegą dygstant! Gal ir aš, žemaitis, kad ir negabia,

[14] *Daukantas S.* Raštai. – V., 1976. – T. 2. – P. 732.

[15] *Maciūnas V.* Lituanistinis sąjūdis XIX amžiaus pradžioje. – K., 1939. – P. 185.

[16] Северо-западный край империи в прежнем и в настоящем виде // Мин. внутренних дел за 1843 г. февр. – С. 225.

[17] *Maceina A.* Asmuo ir istorija. – Chicago, 1981. – P. 38.

atbukusia plunksna pasistengčiau savo tautiečiams kuo nors pasitarnauti"[18].

Besiformuojanti istorinė sąmonė reikalavo tautos istoriją apmąstyti tarsi savąją. Tyrinėjant praeitį, A. Maceinos nuomone, neišvengiama subjektyvumo, kadangi visada išlieka santykis su savimi pačiu. Todėl nereikia „jaudintis, jei svetimieji, sakysime, lenkai, rusai, vokiečiai, mūsų istoriją interpretuoja kitaip nei mes patys"[19]. Tačiau, kad galėtum būti ramus, privalai turėti savą parašytą istoriją, kuri apgintų nuo nepalankių subjektyvių interpretacijų tautą. Reikalingas savas istorijos mokslas. Tačiau XIX a. pradžioje svarbiausia buvo ne mokslinis objektyvumas, nors pastangų remtis patikimais šaltiniais, patikrinti ir pagrįsti faktus matome daug. Vis dėlto patriotinės nuotaikos jungė visų bendrą norą parodyti savo tėvynės praeitį kuo šviesesnę. Tikslumas dažnai nebuvo svarbiausia. Romantinė pagoniškosios Lietuvos idealizacija, kaip atsvara jos kultūros menkinimui, buvo svarbiau už faktų kalbą. Bene pagrindiniu šaltiniu istorinei praeičiai nušviesti tapo mitologija. Jai pirmąjį savosios istorijos tomą skiria T. Narbutas, D. Poška rašo darbą „Apie senovės pagoniškas religines apeigas Lietuvos ir Žemaičių kunigaikštijose", S. Stanevičius „Lietuvių mitologijos aiškinimą", mitologija remiasi ir ją aptaria S. Daukantas savo istoriniuose veikaluose. Tuo pat metu ją tyrinėjo J. Lelewelis, G. E. Groddeckas, domėjosi Kaj. Nezabitauskis, L. Rėza.

Mitologija buvo suprantama nevienodai. T. Narbutas mitologija vadino pasakojimus apie dievus ir milžinus herojus, nevengdamas pats sukurti tai, ko nerado M. Strijkovskio ar J. Łasickio veikaluose. Jo pateiktas mitinis pasaulis kartais daugiau primena antikinį negu lietuvišką. Tai rodo net skyrių pavadinimai („Herojai, pusdieviai, didžiavyriai"). Čia veikia chimeros, hidros, antropofagai, kuriamos dieviškos šeimos, iš kurių gimsta giminių pradininkai herojai (Jagelonų genealogijos aprašymas[20]). Lietuviškąjį Olimpą T. Narbutas nori parodyti kuo turtingesnį ir įvairesnį, prilygstantį antikiniam. Krikščionybės įvedimą jis traktuoja kaip natūralų tautos kultūrėjimą, prasidėjusį dar Gedimino laikais. Ikikrikščioniškasis laikotarpis jam atrodo miglotas ir tamsus[21].

---

[18] *Poška D.* Raštai. – P. 271.

[19] *Maceina A.* Asmuo ir istorija. – P. 58.

[20] *Narbutt T.* Dzieje starożytne narodu Litewskiego. – Wilno, 1835. – T. 1.

[21] *Narbutt T.* Dzieje narodu Litewskiego. – Wilno, 1935. – T. 6. – S. 5.

Pagonybę tautos kultūrėjimo etapu istorijoje laiko ir D. Poška. Tačiau jos nesieja su barbarybe. Kaip ir kiekviena tauta, lietuviai perėję šį etapą. D. Poška pagoniškas apeigas gretina su krikščioniškosiomis bei Senuoju Testamentu, taip jas tarsi pakylėdamas. D. Poškos pateikta lietuviškoji mitologija žymiai paprastesnė ir natūralesnė. Šalia rašytinių šaltinių, senosios religijos reliktų jis ieško ir liaudyje, manydamas juos išlikus, nors ir slopintus dvasininkų, kad „lengvatikėje ir prietaringoje liaudyje tie papročiai neatsinaujintų"[22].

Rašytinius šaltinius (K. Hartknochą, M. Strijkovskį, J. Łasickį, K. Sirvydo, P. Ruigio, K. Milkaus darbus), kritiškai juos vertindamas, komentuoja S. Stanevičius, sakytinius – jis atmeta: „Tai, ką kai kurie šių dienų rašytojai kalba apie lietuvių mitus ir padavimus, reikia laikyti netikru ir pramanytu dalyku. Kokie gi mitai ir padavimai gali būti liaudyje, kuri ir to nežino, kad kadaise (prieš 400 metų) ji buvo nepriklausoma tauta"[23]. Tautinio atgimimo laikotarpio šviesuoliui nesuprantama, kaip galėjo išlikti mitai, jeigu užmigo istorinė sąmonė. Gal todėl santūriau jis vertino ir lietuviškąją mitologiją, T. Narbuto pasakojimus laikydamas panašius į „Tūkstanties ir vienos nakties" pasakas. Tai bene blaiviausias pagoniškosios kultūros vertinimas XIX a. pradžioje.

Tam tikrą nuosaikumą rodo ir lenkiškai rašiusių literatų susižavėjimas pagoniškąja Lietuva. Jis atsiranda tada, kai kalbama apie dviejų religijų santykį. A. Mickevičius „Konrado Valenrodo" pratarmėje rašo, jog „slavai, jau nuo seniai krikščionys, buvo aukštesnio civilizacijos laipsnio"[24]. Tikroji kultūra, jo manymu, sietina su krikščionybės priėmimu. Pagoniškoji Lietuva, pasklidusi plačiuose slavų plotuose, nesutelkusi kultūrinių galių, konservatyviai laikydamasi savojo tikėjimo, buvo tik stiprus, bet nekultūringas pavergėjas, todėl jos galybė sužlugo.

Ikikrikščioniškosios dvasinės kultūros adoracija ryškiausia S. Daukanto darbuose. Jį itin domina senoji religija. Kiekviename istoriniame jo veikale randame skyrių, kur ji aptariama. Tačiau tuo nesiribojama, o teigiama, jog pagoniškosios religijos suformuota pasaulėžiūra, pasaulėjauta nulemia žmonių būdą, moralės normas, tarpusavio santykius, vidaus ir išorės politiką. Atskleisdamas

[22] *Poška D.* Raštai. – P. 331.

[23] *Stanevičius S.* Raštai. – P. 221.

[24] *Mickevičius A.* Lyrika. Baladės. Poemos. – V., 1975. – P. 242.

sintetiškai suvoktą lietuvių tautos istorijos kelią, S. Daukantas mažiau dėmesio kreipia į detales. Pagoniškosios Lietuvos vaizdas jo veikaluose monumentalus ir vientisas. Tą harmoningą pasaulį suardžiusi svetimųjų agresija. Religijos kaita sutapo su gyvenimo būdo, papročių kaita. Įvedus krikščionybę, kaip teigia S. Daukantas, buvo pažeista senoji darna. Todėl kilo priešiškumas naujai religijai. Lietuviai, kalnėnai ir žemaičiai, nemėgo „šaldrų ir prašaleičių, atklydusių į savo kraštą, kurie norėjo savo nuomonę apie Dievą jiems įbrukti ir tikybą naują įkurti, tuos, kaipo norinčius sau valdžią įgyti ir svietą nuvergti, be meilės galavo"[25]. Pagoniškosios Lietuvos idealizavimas S. Daukanto veikaluose grindžiamas visų pirma jos dvasinės kultūros išaukštinimu. Kitaip negu T. Narbutas, jų autorius mano šią kultūrą buvus daug aukštesnę už krikščioniškąją. Jis griežtai kritikuoja kryžiuočių agresiją ir krikščionybės skleidėjų moralę. Pasak jo, religijos kaita buvo viena senosios Lietuvos galybės žlugimo priežasčių.

Taigi galima įžvelgti dvejopą požiūrį į krikščionybės ir pagonybės santykius bei religijų kaitą. Vieni autoriai (T. Narbutas, A. Mickevičius), žavėdamiesi senąja Lietuva, pagonybę vis dėlto laiko necivilizuotos tautos religija, kurią privalėjo pakeisti krikščionybė, atnešusi tikrąją kultūrą. S. Daukantas, poetizuodamas senąją Lietuvą, išaukštino ir jos tikėjimą, parodė jo natūralumą ir grožį.

Istorijos veikaluose, mitologijos tyrinėjimuose suprantamas dėmesys dvasinės kultūros istorijai. Tačiau ši tendencija tapo visuotine. Daugeliui tuo metu rūpėjo iškelti praeityje tai, kas pozityvu, archajiška. Formų archaika buvo siejama su tautos kultūringumu. Todėl ir jaučiamas noras pasinerti į giliuosius dvasinės praeities klodus. L. Rėza, sudarydamas rinkinį, ieško mitologinių dainų, o „Lietuvių liaudies dainų tyrinėjime" aptaria mitologinius įvaizdžius, teigia, kad „kai kurie jų (dainų – *I. S.*) posmai yra išlikę iš senų senovės". Grožėdamasis archajišku pasaulėvaizdžiu, jis kalba apie meilę gimtiems namams, artimiesiems, apie aukštą dvasinį, estetinį idealą. Išskiriamos raudos, kurios siejamos su „senovinėmis laidotuvių apeigomis pagonybės laikais"[26].

Garbingoje lietuvių tautos praeityje ieškota herojinio liaudies epo. Kad jo būta, anot L. Rėzos, rodytų „kaimyninių tautų analogija – lenkų, rusų, serbų ir kt., turinčių senąsias karžygių dainas"[27].

[25] *Daukantas S.* Raštai. – T. 1. – P. 501.

[26] *Rėza L.* Lietuvių liaudies dainos. – V., 1958. – T. 1. – P. 317, 330.

[27] Ten pat. – P. 360.

A. Mickevičius „Gražinos" paaiškinimuose kalba apie senąsias lietuvių ir prūsų dainas bei raudas, herojinio epo galimybę. Tik „įvedus krikščionybę ir lenkų kalbą, senieji dvasininkai ir gimtoji kalba buvo paniekinta ir užmiršta", o liaudis „herojinės poezijos" neišlaikė[28]. „Gražinos" dainelę apie Kęstučio žirgą, „Vaidilos sakmę" V. Daujotytė traktuoja kaip poeto bandymą „atkurti galimas epo situacijas"[29]. Jeigu sąmoningai A. Mickevičius ir nebuvo užsibrėžęs tokio tikslo, jo dėmesys rodo bendrą to meto tendenciją – atgaivinti tai, kas dar įmanoma. Gal tik blaivusis S. Stanevičius rašė, jog „tikėtisi, idant būtų dainos nuo karžygių senovės lietuvių ir žemaičių, kurias dainavo vaideliotai, mūsų žemės vyresnieji ir dainininkai, yra tuščia dingstis"[30].

Ne vieno ano meto kūrinio paantraštė kalba apie gerus autoriaus norus parodyti, jog lietuviai turėjo istorines dainas, herojinį liaudies epą. Savo eilėraštį „Gerardas Ruda" D. Poška vadina „sena daina istorine žemaičių", S. Valiūno „Birutę" pristato kaip istorinę dainą. L. Jucevičius liaudies dainų vertimus į lenkų kalbą pradeda savaip perdirbta „Aš padainuosiu dainų dainelę". Ją įdeda į dainiaus lūpas ir pavadina „Vaideliotu". Ne vieną originalų savo rinkinio „Prutena" eilėraštį L. Rėza pavadina lietuvių liaudies daina. Ypač daug kūrinių liaudžiai „perduoda" A. Mickevičius („Živilė" skelbiama kaip „ištrauka iš senovinių rankraščių, p. P. S. F. Ž. redakcijai suteiktų", „Gražina" pavadinama „Lietuvių sakme", o „Konradas Valenrodas" – „Lietuvių ir prūsų žygių istorine sakme"). Manytume, jog šiuos autorius veikė ne vien romantinė tendencija apgaubti kūrinį paslaptingumo skraiste, bet ir noras parodyti senosios Lietuvos dvasios turtingumą.

Tuo metu, žvelgiant į ikikrikščioniškąją praeitį, tautos kultūriniam prestižui pakelti nevengta net falsifikatų. Jau minėta T. Narbuto kurti padavimai. Prasideda daiktinių senosios kultūros įrodymų paieškos. „Surandami" metraščiai, aprašymai, kronikos (T. Narbuto falsifikatai). Ne vienas (T. Narbutas, A. Pliateris) sakosi aptikęs lietuvių dievų statulėles. Apie tokį lobį, žydų sulydytą, kalba D. Poška. Rašinyje „Apie senovės pagoniškas religines apeigas Lietuvos ir Žemaičių kunigaikštijose" jis mini Kaune surastą sienoje užmūrytą lietuvių meilės dievaitės Zizilijos statulą, kurią sunaikinęs vietos kunigas.

[28] *Mickevičius A.* Lyrika. Baladės. Poemos. – P. 383.
[29] *Daujotytė V.* Tautos žodžio lemtys. – V., 1990. – P. 68.
[30] *Stanevičius S.* Raštai. – P. 139.

Panašiai vertintinos ir aiškiausios D. Poškos falsifikacijos, kada jis rašinyje apie mitologiją ir savo žodyne „cituoja" M. Sarbievijaus lietuviškąsias eiles, pateikia neva garsiojo poeto lietuviškai sueiliuotą Zodiaką, tuo keldamas lietuvių kalbos prestižą, pabrėždamas lietuvius gerai pažinus žvaigždes, išmanius astronomijos mokslą. Kiek vėliau L. Jucevičius teigs, jog senovės lietuviai buvę milžinai, tai įrodą žemėje surasti jų kaulai. Taip reiškiasi patriotinės nuostatos, romantinės fantazijos žaismas, o galbūt ir tolimi didžiųjų XIX a. archeologinių tyrinėjimų atgarsiai.

Bendros tendencijos paveikti, net kritiškieji Vilniaus „šubravcai" pasirenka mitologinius slapyvardžius. Lietuvių praeities archaika, taurumas ir grožis jaučiamas to meto dailės kūriniuose (griuvėsių motyvai tapybinio romantizmo pirmtako P. Smuglevičiaus peizažuose, jo Vilniaus miesto vaizdai, rūstus J. Damelio drobės „Kryžiuočių magistro Ulricho fon Jungingeno mirtis ties Žalgiriu" koloritas, V. Smakausko piešiniai Lietuvos-Lenkijos istorijos temomis, iliustracijos „Konrado Valenrodo" leidimui, „Vitolio raudai", Jogailos, Jadvygos portretai, tapyti Trakų pilies griuvėsiai ir kt.). S. Moniuszkos muzikai daro įtaką liaudies kūryba, kiek vėliau jis parašo kantatas „Milda" ir „Nijolė".

Taip patriotiškai žvelgiant į tautos praeitį, jos kultūros istoriją, XIX a. pradžioje buvo iškelta pagoniškoji Lietuva – tai buvo tarsi atsvara iškreiptai istorijai, niekinamai kultūrai. Besiformuojanti istorinė sąmonė gilinosi į dvasios kultūros istoriją, kadangi materialioji kultūra buvo mažai tyrinėta. Archeologiniai tyrinėjimai žengė pirmuosius žingsnius. Tik vienas kitas sava iniciatyva ėmėsi jų (T. Narbuto, D. Poškos, E. Tiškevičiaus kasinėjimai, S. Daukanto domėjimasis archeologija). Kraštotyra dar negalėjo pateikti reikiamų duomenų, liūdnai atrodė paminklosauga. V. Smakauskas 1822 m. žurnale „Athenaeum" rašo: „<...> o mes, vaikštinėdami apie savo senovės paminklus, visiškai abejingai žiūrime į protėvių atminimą, įžūliai mindžiojame kojomis ir niekiname"[31]. Jis apgailestauja, kad barbariškai sunaikinti pagoniškosios šventyklos pamatai Trakuose, kad niekam nerūpi pilies freskų likimas. Pagoniškoji Lietuva tik apžėlusiais piliakalniais, apgriuvusiomis pilimis, trupančiomis freskomis – liūdnu savo materialiuoju pavidalu – žvelgė į tyrinėtoją, keldama romantinį graudulį ir ilgesį, žadindama vaizduotę, tačiau nedaug duodama medžiagos garbingos praeities rekonstrukcijai.

[31] Kraštas ir žmonės. – V., 1988. – P. 125.

Dėmesį pagoniškajai kultūrai didino ir XIX a. iškilusi tautos grynumo problema, jos, kaip individo, samprata. Romantizmui veikiant, į kiekvieną tautą pradėta žiūrėti kaip į savitą ir nepakartojamą. Kas yra lietuvių tauta, iš ko ji susideda, susivokti nebuvo taip paprasta: ir lietuvis, ir žemaitis, ir lenkas save laiko lietuviu. Surizgusi sąmonė jau sunkiai nubrėžia ribą ir atrenka tautiškumo kriterijus. „Lietuvos bajorai, tapatinę tautybę su buvusios Lietuvos valstybės pilietybe, susidūrė su dilema: jeigu tauta gali ne tik išlikti, bet ir pakilti neturėdama savo valstybės, tai kokia tauta gali gyvuoti Lietuvoje ir ką laikyti tautos pagrindu – kilmę ar kalbą?"[32] Taip atsirado „paribio kultūros žmonės"[33]. Vilniaus romantikai, kalbėję ir rašę lenkiškai, Lietuvą laikė savo tėvyne, jautė skirtingumą nuo Lenkijos lenkų.

Ieškant tikrojo lietuviškumo, XIX a. pradžioje kilo poreikis suburti visus, kalbančius lietuviškai, išsaugojusius savus papročius, istorinę atmintį, į vieningą tautą, saugoti ją nuo svetimųjų įtakos. Šią tendenciją rodo S. Daukanto, D. Poškos veikalų pavadinimai („Darbai senųjų lietuvių ir žemaičių", „Būdas senovės lietuvių, kalnėnų ir žemaičių", „Mužikas Žemaičių ir Lietuvos"). Nevėžis jungia Lietuvą su Žemaičiais L. Jucevičiaus darbuose ir S. Stanevičiaus pasakėčioje „Arklys ir meška". Lietuviais tampa visi baltai, o D. Poška prie jų skiria ir estus. S. Stanevičius mini Letų šalis, greičiausiai turėdamas galvoje visas baltų gentis.

Naują lietuvių tautos sampratą, ryškiausiai apibrėžtą, randame S. Daukanto veikaluose. Tai tauta, susidedanti iš kalnėnų ir žemaičių, lietuviškai kalbanti, išsaugojusi savo papročius. Tautinį savitumą išlaikė lietuviškas kaimas, todėl jo nevengiama idealizuoti. S. Daukantas poetizuoja aprūkusią motinų pirkelę. Apie valstietiškos kultūros taurumą kalba L. Jucevičius. Lietuvę mergelę tėvų namuose, atsisveikinančią su jais, „laimingą šeimos ratelyje", aptaria L. Rėza pastabose apie liaudies dainas, o „Lietuvių liaudies dainų tyrinėjime" jis rašo: „<...> aš nežinau, ar yra Europoje tauta, kuri būtų išreiškusi valstiečio pirkelės meilę tokia įvairybe vestuvinių dainų"[34].

Gryną tautą, tvirtai žinančią, kas ji, tyrinėtojai randa praeityje. Todėl į ją nukrypstama mąstant apie tikrąjį lietuviškumą. Svarbiau-

[32] *Jurginis J.* Istorija ir kultūra. – V., 1984. – P. 186.

[33] *Genzelis B.* Kultūrų sąveika ir paribio kultūros // Laikas ir idėjos. – V., 1980. – P. 88–106.

[34] *Rėza L.* Lietuvių liaudies dainos. – T. 1. – P. 328.

siu tautiškumo elementu tampa kalba. Neatsitiktinai Cz. Miłoszas, kalbėdamas apie „naujų laikų Lietuvos istoriją", sakė, jog „tauta <...> prisikėlė ne tiek iš istorijos, kiek iš filologijos", kalbotyros[35]. K. Bogušas, S. Daukantas, S. Stanevičius, D. Poška, kaip kadaise M. Daukša (jis dažnai minimas jų raštuose), kalbą laiko svarbiausiu tautiškumo požymiu. Kol kalba gyva, gyva ir tauta. S. Daukantas rašo: „Kaipogi giminė viso gali nustoti – turtų, namų, pačios tėvainės, bet kalba jos visuomet su ja paliks"[36]. Būdama pagrindinis tautinės savimonės komponentas, kalba privalo išlikti gryna, tik tada ji reikš tautos savitumą. Todėl taip susirūpinta gimtojo žodžio grynumu.

Didžiausią grėsmę šiuo metu lietuvių kalbai kėlė plintanti polonizacija. Lenkų kalbos poveikis ypač akivaizdus bažnytinei raštijai. Joje susiformavęs kalbinis žargonas grėsė ne tik kalbai, bet ir tautai. Kaip jis atsirado, savo traktate „Apie lietuvių tautos ir kalbos kilmę" parodė K. Bogušas. Religinių raštų kalba piktinosi S. Stanevičius. Perspausdintos gramatikos „Universitas linguarum Litvaniae" prakalboje tokių knygų kalbą jis palygina su neprižiūrimomis giriomis. Ji tapusi tik praktine priemone religinėms tiesoms skleisti, o jos turtinimu, gryninimu niekas nesirūpina. S. Daukantas teigia, jog tautos kunigai kalba ir rašo jau svetima kalba.

Ypač žalinga buvo plitusi pažiūra, kad lietuvių kalba yra įvairių kalbų mišinys. Patriotiškai nusiteikę tyrinėtojai tokią pažiūrą griežtai atmetė. S. Daukantas „Darbuose senųjų lietuvių ir žemaičių" pasipiktinęs rašo, kad, gerai nemokėdami lietuviškai, vertime radę vieną kitą svetimą žodį, kai kurie „stigavoja, jog Lietuvos kalba būk esanti sąmėžiniu visokių kalbų"[37]. Paneigiant šią pažiūrą, stengtasi pirmiausia atsiriboti nuo slavų kalbų. Bene pirmas tai padarė S. Stanevičius „Lietuvių mitologijos aiškinime", lygindamas įvairių kalbų leksiką, žodžių kaitymą, jų kilmę. K. Bogušas rašo, jog nereikią įrodinėti, kad lietuvių kalba skiriasi nuo slavų kalbos, ir pateikia pavyzdžių[38]. Laikydami kalbų skirtumus neformaliais, siedami juos su tautos savitumu, ne vienas šviesuolis tokiu būdu

---

[35] *Milošas Č.* Esu lietuviškai kaliforniškas poetas // Santara. – 1989. – Nr. 2 (žiema). – P. 80.

[36] *Daukantas S.* Raštai. – T. 1. – P. 65.

[37] Ten pat. – P. 64.

[38] *Bohusz X.* O początkach narodu i języka litewskiego rozprawa. – Warszawa, 1808.

gina tautiškumą, reiškia antiunijines tendencijas. Tarsi norima pabrėžti skirtingą dviejų kaimyninių tautų kultūrą. S. Daukantas teigia, kad „būdas lietuvių kalbos ir dainų būtinai pavėdus yra į būdą kalbos grekonų ir rymionų, ne lenkų"[39]. S. Stanevičius pažymi, jog „lietuviai lenkiškai nekalbėjo". Taigi tautos individualumas praeityje pirmiausia reiškęsis sava kalba. Todėl neatsitiktinai susirūpinimas tautos savitumu XIX a. pradžioje prasidėjo nuo kalbos gryninimo. S. Stanevičius lietuvina vietovardžius, dievų vardus, S. Daukantas taiso L. Ivinskio kalbą, rūpinasi savųjų raštų grynumu. Nesugadintos lietuviškos kalbos kaime ieško A. Klementas, literatūriniame laiške D. Poškai S. Valiūnas išvardija būdingus germanizmus, vartojamus Paprūsyje.

Kur ieškoti taisyklingos, nesudarkytos kalbos? Tai atrodė labai svarbu, kadangi į kalbą žvelgiama ne tik kaip į bendravimo priemonę – joje ieškoma tautos dvasios apraiškų. Romantinis požiūris teigė, jog kalboje užfiksuota tautos filosofija, jos doroviniai ir estetiniai idealai, jos pasaulėjauta. Pagal L. Rėzą, „ji yra tartum vartai, pro kuriuos visos didžios ir vaisingos idėjos pasiekia tautos sielą"[40]. Vadinasi, kalbos turtas kartu su jos prigimtine esme sukauptas dar žiloje pagoniškoje praeityje. Ten ji „tarsi žalia bruknelė", anot S. Daukanto, klestėjo, o paskui patyrė negandą. Todėl, ieškant kalbos turtų, būtina grįžti į senąją Lietuvą.

Kalba praeityje sujungusi visas gentis, būrusi ir vienijusi. K. Bogušas veikale „Apie lietuvių tautos ir kalbos kilmę" rašo: „Visos tos gentys – estai, galindai, kuršiai, prūsai, sūduviai, sėliai, jotvingiai, alanai, herulai, agatiriai – sudarė vieną *letų, lietuvių* tautą, ir visos jos kalbėjusios lietuvių kalba"[41]. Toji kalba jam atrodo verta meilės ir pagarbos, apgaubta paslapties skraiste, kaip ir pati lietuvių žemė, ilgai keliautojų neatrasta, kaip visus masinęs neišaiškinamos kilmės gintaras. Senovės lietuvis K. Bogušo veikale – savo žemės šeimininkas, davęs jai vardą, pakrikštijęs savo gyvenvietes, upes, jūrą, lietuviškai pavadinęs savo dievus. Naivus etimologizavimas būdingas ir kitiems savamoksliams kalbininkams.

---

[39] *Daukantas S.* Raštai. – T. 1. – P. 660.

[40] *Jovaišas A.* Liudvikas Rėza. – V., 1969. – P. 170.

[41] *Bohusz X.* O początkach narodu i języka litewskiego rozprawa. – S. 52. – "Wszystkie te tedy narody pod imieniem Estów, Galindów, Kuronów, Chorów, Borusców, Sudinów, Szalawonów, Jacwingów, Alanów, Herulów, Agatyrsów, ieden składały naród *Letuwy, Letycki, Litewski* <...>".

Remdamasis žodžių sąskambio panašumu, D. Poška aiškina tariamos karo dievaitės Ankarijos vardo kilmę. Toks etimologizavimas nėra vien žinių stoka, jis nusako ir norą pabrėžti, jog lietuvių kalboje viskas darnu ir tikslinga, jog tarp žodžio ir jo reikšmės yra tiesioginis ryšys.

Turtinga, graži kalba mūsų romantikams rodo tautos kultūrą, dvasios kilnumą. Neatsitiktinai K. Bogušas teigia, jog amatams, mokslams, meno kūriniams pavadinti senovės lietuviai turėję savo žodžius. S. Daukantas „Pamokslo apie sodnus arba daigynus vaisingų medžių" pratarmėje pateikia lietuviškus vaismedžių pavadinimus. O „Būdo senovės lietuvių, kalnėnų ir žemaičių" pratarmėje rašo, jog senoji kalba liudija lietuvius turėjus „savo ypatingą tikybą, rėdą, vyresnybę ir diduomenę"[42]. Norėdamas pabrėžti lietuvių kalbos gražumą ir taisyklingumą, S. Daukantas remiasi K. Donelaičio kūrybos pavyzdžiu.

Kalbiniuose darbuose analizuojama lietuvių kalbos sandara, darna ir tvarka. S. Stanevičiaus pasakėčių leidimo prakalbos autorius pabrėžia jos tinkamumą „aukštas giesmes ir dainas dainuoti, kaip ir kitose jau išdailintose kalbose"[43]. Tokia turtinga, išraiškinga, lanksčia kalba, kaip K. Bogušas mano, negalėjo šnekėti barbarai. Tuo labiau, kad ji savo tobulumą jau buvo pasiekusi tada, kai kitos kalbos dar tik formavosi. Jis mano, jog tokia tobula kalba turėję kalbėti „mokyti žmonės", sugebėję eiliuoti, piešti meniškus poetinius vaizdus, tokius kaip Ovidijaus „Metamorfozių", kurių vertimą autorius pateikia.

Tautos kultūringumą, jos kalbos brandumą įrodinėdami, tyrinėtojai ieško senojo lietuvių rašto. Bene romantiškiausi K. Bogušo veikalo puslapiai, kur jis kalba apie senovės lietuvį, mokytą literatą, savo rankraščius gelbstintį iš ugnies ir slepiantį medžio drevėje. Kad „Lietuva ir Žemaičiai" kadaise turėjo savo rašmenis, tiki ir D. Poška. Raštas – tai dar viena priemonė, telkianti tautą, rodanti jos kultūrą. Todėl jo atkakliai ieškoma. Vienų – kuriant romantines prielaidas, kitų (S. Stanevičiaus, A. Klemento, S. Daukanto) – raginant skaityti ir leisti senąsias knygas, kurios, anot S. Stanevičiaus, „juo senesnės, tuo vertesnės yra"[44].

---

[42] *Daukantas S.* Raštai. – T. 1. – P. 408.

[43] *Stanevičius S.* Raštai. – P. 35.

[44] Ten pat. – P. 508.

Būdama romantinės tautos dvasios reiškėja, kalba yra suaugusi su etnine kultūra. Tautosakoje atsispindi žmonių santykių grožis, natūralumas, savitas bendravimas su aplinka. Visa tai, kaip pažymi „Lietuvių liaudies dainų tyrinėjime" L. Rėza, susiję su kalbine raiška: žodynu, deminutyvinėmis formomis. Lietuviško būdo savitumą, reiškiamą „vėžlybomis" kalbinėmis formomis, ne vienoj vietoj pabrėžia S. Daukantas, ir istoriniuose raštuose daug varžoja patarlių. Dainose „protą ir širdį žemaičių" rado S. Stanevičius.

Žvelgdami į praeitį, kalbos tyrinėtojai teigia, jog lietuviškas žodis ugdo patriotizmą, tampa kartų jungtimi. Galėtume išskirti dvejopą požiūrį. Vieniems (K. Bogušui, o jo veikiamiems ir A. Strazdui, D. Poškai) svarbiau, kad lietuviškai kalbėjo valdovai, garsūs vyrai. Kitiems (S. Daukantui) lietuvių kalba – tėvų, protėvių namų kalba. Poetizuodamas S. Daukantas ją sieja su paprastais kalnėnais ir žemaičiais, išsaugojusiais gimtąjį žodį, su tauriu motinos paveikslu. Kalbą išlaikę ne raštai, „bet motinos, ant kurių kaulų seniai jau spindi saulė su žvaigždėmis"[45]. Neatsitiktina tokia poezija – ja tarsi norima parodyti pačios kalbos gražumą.

Taigi tautos, jos kalbos, dvasinės kultūros savitumo, grynumo paieškos XIX a. pradžioje ne vieną tyrinėtoją nuvedė ikikrikščioniškon praeitin, kur buvo atrasta daug tikrumo, kilnių archajiškų formų. Tuo buvo galima priešintis tautos ir jos kultūros menkinimui.

Žvelgdami į praeitį ir ieškodami joje atramos, XIX a. pradžios tyrinėtojai nevienodai traktavo tuos pačius dalykus. Galėtume išskirti dvejopą požiūrį. Vieni orientavosi į bajorišką pagoniškosios Lietuvos kultūrą, kiti – į valstietiškąją:

Bajoriškoji orientacija	Valstietiškoji orientacija
1. Kalba nėra svarbiausias tautiškumo požymis. Dėmesys garbingai lietuviškai kilmei, pasididžiavimas istoriniu LDK paveldu, priklausančiu ir lenkiškai kalbantiems.	1. Kalba – svarbiausias tautiškumo požymis bei senojo paveldo turtas. Todėl teisė į garbingą istoriją priklauso pirmiausia lietuviškai kalbantiems.
2. Lietuviškai kalbėjo Lietuvos valdovai ir garsūs vyrai. Kalbą išsaugojo, tobulino mokyti žmonės.	2. Lietuvių kalba – tėvų kalba. Kalbos saugotoja – liaudis (motinos).

[45] *Daukantas S.* Raštai. – T. 1. – P. 65.

3. Lietuvių dainos mena herojinę feodalinės Lietuvos praeitį.

4. Senąją religiją pakeitusi krikščionybė atnešė šviesą ir kultūrą.

5. Lietuviškoji kultūra sietina su bajoriškuoju sluoksniu. Ji žlugo, nes neliko savos diduomenės.

3. Liaudies dainos susijusios su valstietiška aplinka.

4. Krikščionybė sugriovė savitą pagoniškąją kultūrą, kurios reliktai itin brangintini.

5. Ji išliko kaimo pirkioje ir gali atgyti, remdamasi liaudiškąja kultūra.

Savita, susitelkusi tauta, jos kalba neatrodys tokia vertinga, jeigu ji bus uždara. Todėl reikia jos kultūrą susieti su didžiosiomis kultūromis, parodyti panašumą į jas. Be to, suvokdama save, tauta savaime kelia klausimą – iš kur ji atėjo, kur jos šaknys. Ima rūpėti giliausios kultūrinės tradicijos: istorinės, kalbos, tautosakos, papročių. Tai veda atgal – į žilą proistorę. Viena pagoniškosios kultūros iškėlimo priežasčių tampa noras įrodyti panašumą su senosiomis kultūromis, taip pat pagoniškomis.

Garbingiausia atrodo Antikos kultūra. Nuo Renesanso laikų buvo ieškoma ryšio su ja. Dabar tos tendencijos sustiprėjo. Pagoniškoji Antika tarsi reabilitavo senąją Lietuvos religiją, pakylėjo visą praeities kultūrą iš jai primetamos barbarybės. Lietuvių ikikrikščioniškasis pasaulis gražiai susiklosto pagal antikinį pavyzdį: esame kilę iš graikų arba romėnų, kalbame beveik ta pačia kalba, turime panašias dainas ir papročius, garbiname tokius pat, tik kitaip pavadintus dievus. Pradedama nuo istorinių ryšių, bendros kilmės. Nuo J. Długoszo, M. Strijkovskio, XVI a. metraščių, A. Kojelavičiaus laikų gyva romėniškosios kilmės hipotezė. Palemono legendos tikrumu neabejoja D. Poška, T. Narbutas. Sveikindamas vyskupą J. A. Giedraitį, S. Valiūnas į jį kreipiasi Palemono vaikų vardu. Lietuvių ir lotynų kalbų panašumą pastebėjo ir aptarė J. Lelewelis, I. Onacevičius, A. Naruszewiczius, K. Bogušas, S. Stanevičius. Graikų ir lietuvių kalbas lygino K. Bogušas, S. Stanevičius. Jų panašumą konstatavo S. Daukantas, teigęs, jog „ne vien didi daugybė žodžių grekonų ir trakionų atsiranda lietuvių kalboje, bet dar būdas tų kalbų būtinai sutinka"[46]. Vadinasi, tie panašumai nėra atsitiktiniai ir formalūs – jie rodo bendrą tautų kilmę.

Bene populiariausia XIX a. tapo lietuvių giminystės su herulais teorija. Savitai ją dėstė A. Kojelavičius: lietuviai yra herulų gimi-

[46] Ten pat. – P. 415.

naičiai, viena jų genčių, Lietuvos vardas ir lietuvių kalba atsirado anksčiau, negu italai atvyko į Lietuvą. Heruliškąją teoriją parėmė J. Lelewelis, I. Onacevičius, S. Daukantas, ji buvo dėstoma tada visiems imponavusiame K. Bogušo veikale. Senoji germanų gentis, kažkada užkariavusi Romą, ten įgijusi romėniškos kultūros, atsinešusi jos į gimtąsias vietas (neatsitiktinai D. Poška ir Palemoną laiko herulu), atrodė iš tiesų galinti būti garbingais protėviais netekusiai valstybingumo, menkinamai tautai. Herulų ryšys su antikine kultūra darė šią teoriją itin priimtina. Veikale „Žvilgsnis į lietuvių tautų senovę ir jų ryšius su herulais" J. Lelewelis dar gan atsargiai vertina heruliškosios kilmės teoriją. Jis, kaip pats sako, nepasitenkina K. Hartknocho įdėtu tarsi heruliškų „Tėve mūsų" tekstu. J. Lelewelis apžvelgia senųjų baltų gyvenamąsias vietas (pateikia net žemėlapį), ypatingą dėmesį skiria kalbai, kuri turės įrodyti ir įtikinti arba paneigti Lietuvos „kilimo iš herulų šaltinius". Tai galėtų būti stimulu tautiečiams „atgaivinti ir prikelti bemirštančią kalbą"[47]. Odėje savo profesoriui A. Mickevičius pabrėžia jo tautiškumą ir gilias europinės kultūros šaknis. D. Poška laiške J. Leleweliui džiaugiasi, kad šio istoriko išsamūs darbai apie lietuvių giminių kilmę „uždaryti Atikos druska"[48]. Ryšys su antikinėmis kultūromis pabrėžiamas ir K. Bogušo veikale. Jis papasakoja visą herulų istoriją nuo įsikūrimo giliose giriose (iš šio žodžio naiviai kildinamas genties pavadinimas) iki pergalių Romoje, kovų hunų karaliaus Atilos būriuose ir grįžimo prie Baltijos. Dėl romantiškų istorijų, naivių etimologijų „tokiam rimtam moksliniam darbe" K. Bogušui priekaištavo J. Lelewelis[49]. Tačiau ne mokslinis tikslumas rūpėjo daugeliui. Herulų teorija patikėjo ir T. Narbutas, D. Poška, S. Valiūnas, Kaj. Nezabitauskis, A. Strazdas. Plačiai apie juos „Darbuose senųjų lietuvių ir žemaičių" rašė S. Daukantas, pateikdamas tuos pačius argumentus, pabrėždamas, jog „ne tiktai visokie palaikai senovės, bet pati jų kalba aiškiai stigavoja šiandien, jog tie eruliai buvo giminės Lietuvos"[50].

---

[47] *Lelewel J.* Rzut oka na dawnosc litewskich narodów i związki ich z herulami. – Wilna, 1808. – S. 9.

[48] *Poška D.* Raštai. – P. 555.

[49] *Lelewel J.* Wzmianka o najdawniejszych dziejopisach polskich i Uwagi nad rozprawa X. Bohusza... – Warszawa, 1809. – S. 45.

[50] *Daukantas S.* Raštai. – T. 1. – P. 53.

Pagrindinis argumentas, įrodantis kilmę iš garbingų protėvių, kaip matėme, buvo kalbos panašumas. Reikėtų išskirti platesnius K. Bogušo ir S. Stanevičiaus tyrinėjimus, nors ir jų uždavinys buvo tautų giminystės įrodymai, o ne specialūs lingvistiniai interesai. Analogija su klasikinėmis kalbomis nesiriboja žodyno, gramatinės sandaros panašumu. Rašoma apie „kalbos būdą". Tai todėl L. Rėza siūlo lietuvių poetams nerimuoti, nes lietuvių kalbos dvasiai labiau tinkanti nerimuota eilutė – tą rodo liaudies dainos, savo eiliavimu primenančios graikų dainių kūrinius[51].

Autentiškoji lietuvių kultūra atrodo itin brandi, kada palyginami tikėjimai, papročiai. Kurdami lietuviškąjį dievų Panteoną, tyrinėtojai, kaip ir jų pirmtakai M. Strijkovskis, J. Łasickis, dažnai žvelgė į Antiką. Savotiška lietuviškosios lyginamosios mitologijos pradžia galėtume laikyti D. Poškos straipsnį „Apie senovės pagoniškas religines apeigas Lietuvos ir Žemaičių kunigaikštijose". Jame gretinami ne tik dievų vardai, bet ir jų funkcijos, garbinimo apeigos. Taip Diana lietuviškai pavadinama Marzana ir Žievonia, Cerera – Sėja, Afroditė – Zizilija, dievų pasiuntinys Hermis – Algiu ir t.t. Lietuviškos Kalėdos galbūt sietinos su dievo gimimu kaip ir panašios graikų bei romėnų šventės, Užgavėnės beveik primena Bakcho šventes, tik šalta ir neįmanoma nuogiems lakstyti. Gyvendami kaimynystėje su graikais, lietuvių protėviai herulai perėmę jų dievus. Kur kas mažiau analogijų S. Daukanto veikaluose, kurių kitas pobūdis ir tikslai. Tačiau Perkūną, laikydamas jį svarbiausiu dievu, jis lygina su graikų Dzeusu, romėnų Jupiteriu, indų Višna. Tik suabejojęs J. Łasickio, M. Strijkovskio teiginiais, romėniškąją mitologiją pasitelkia S. Stanevičius. Ausca galėjusi būti garbinama, nes romėnai turėjo Aurorą, žalčių vardas galėjo sutapti su žemės dievo vardu, nes taip atsitiko romėnuose, „Vulkanus reiškė dievą ir ugnį", Vesta – ugnį ir dievaitę. Gal tik L. Rėza šiuo metu teigia, jog „romėnų ir graikų mitologija neturi ryšio su lietuvių mitologija"[52]. Liaudies dainų mitinius motyvus jis gretina su kaimyninių tautų – slavų, skandinavų – motyvais.

Noras prilygti Antikai mažos tautos šviesuolius apgaubė savotišku grauduliu ir rezignacija. Kada tautos lemtis tokia trapi, kada paskutinieji jos reliktai gali išnykti, remiamasi garsia, bet taip pat žuvusia kultūra. Gal ir lietuvius, kaip paskutinius pagoniškos

[51] *Rėza L.* Lietuvių liaudies dainos. – T. 1. – P. 354–355.

[52] Ten pat. – P. 322.

Antikos atstovus, kas nors prisimins. Todėl darbai dažnai skiriami ateičiai. A. Strazdas sako sudėjęs giesmes, „norėdamas išsaugoti atminimą apie tokią seną tautą ir lietuvių žemaičių kalbą"[53]. Ne tik darbus senovės lietuvių išguldyti, bet ir kalbos atminimą išlaikyti norėjęs S. Daukantas. Viename „Prutenos" eilėraštyje elegiškai nusiteikęs L. Rėza susimąsto: „Kas po tūkstančių metų ras pėdsakus tavo, tėvyne, / Žydinti bočių šalie, kur mano dainos suskambo?"[54] Tauta išlieka savo dainių kūriniuose. „Mąstymuose" D. Poška išverčia F. K. Dmochowskio ketureilį: „Tavo rašte lietuviai turėsme atmintį: / Nebent anuo nedžiaugsis kurčias ar nebylys. / Jau prapuolė rymionys, graikai suvarginti, / Bet dar gyvens per amžius Homers ir Vergilis"[55]. Žvelgiant į Antiką, ieškoma savų Homerų ir Vergilijų, kurie aprašytų tautos istoriją, kalbą, papročius, būdą ir tuo išgelbėtų ją nuo nebūties. Antikos dvasia stiprina pasaulietines tendencijas mūsų kultūroje.

Dėmesį pagoniškajai kultūrai amžiaus pradžioje lemia ir tai, jog krikščioniškoji kultūra atrodo kosmopolitinė, negalinti garantuoti tautos išlikimo. Ieškoma, kaip matėme, specifinių tautiškumo požymių. Religinis skepticizmas nebuvo būdingas XIX a. pradžios inteligentui. Volterizmo idėjos, šiuo metu pasiekusios Lietuvą, nepadarė didesnio poveikio. Būdami krikščionys, bažnyčią, dvasininkiją jie peikė tik tiek, kiek šios kliudė kultūriniams tautos interesams, pasitarnavo nutautėjimui (užteršta polonizmais religinė raštija, lenkų iškreipta Lietuvos istorija, slopinami papročiai). Simpatijomis ir dėmesiu pagoniškajai kultūrai nė vienas nenorėjo, anot D. Poškos, „pakenkti nors viena raide bet kuriai krikščionių religijai, toleruojamai krašto valdžios"[56]. S. Stanevičius išleidžia vertimą, pavadintą "Historyia Szwenta". Dvasiškių ir pasauliečių interesų bendrumą rodo vyskupo J. A. Giedraičio laiškas Rusijos švietimo ministrui A. Golicynui. Išvardydamas savo padėjėjus, dirbusius verčiant Naująjį Testamentą į lietuvių kalbą, tarp dvasininkų jis mini ir du pasauliečius, „lietuvių-žemaičių kalbą išmanančius" – L. Uvainį ir D. Pošką[57].

---

[53] *Strazdas A.* Giesmė apie siratas. – P. 72.

[54] Lietuvių literatūros chrestomatija: XIX a. pirmoji pusė. – P. 15.

[55] *Poška D.* Raštai. – P. 329.

[56] Ten pat. – P. 333.

[57] *Prašmantaitė A.* Vyskupo J. A. Giedraičio laiškas A. Golicynui // Kultūros barai. – 1991. – Nr. 7. – P. 73.

Tačiau XIX a. pradžia nebuvo tas laikotarpis, kada imta kalbėti apie katalikybę kaip tautiškumo reiškėją. Tai atsiras žymiai vėliau, formuojantis savai katalikiškajai filosofijai. Arkivyskupas J. Matulaitis, apibrėždamas Tėvynės sąvoką, sakys, jog tai „pirm visko jos dvasiški turtai, jos tiesos, laisvė, papročiai, padavimai ir toji kalba, kurios mus motina išmokino, ir tie broliai, tarp kurių gyvename, ir toji katalikų tikyba, kurią mums po savo galvos tėvai paliko"[58]. Katalikybė, apimdama plačiausius visuomenės sluoksnius, po 1831 m., o ypač po 1863 m. sukilimo, kilus pravoslavinimo, drauge ir rusinimo bangai, taps atsvara ir užtvara nutautinimui. Iki tol galima kalbėti „tik apie labai *sporadiškas* kunigų pastangas lietuvių tautinio atgimimo linkme"[59].

Tautinio sąmoningumo kilimas amžiaus pradžioje sietinas su kultūrinio gyvenimo pasaulėjimu. XIX a. pradžia – tai pasauliečių inteligentų veikimo laikas. Daugumą jų išugdė Vilniaus universitetas, nuo 1773 m. pasukęs pasaulėjimo linkme. Universitete plinta švietėjiškos idėjos, leidžiami Voltaire'o, J. J. Rousseau ir kitų švietėjų darbai, turintys reikšmę pasaulietiniam požiūriui į daugelį mokslų, ypač naujam istorijos dėstymui. „Domininkas Šibinskis pirmasis <...> bandė atskirti bažnyčios istoriją <...> nuo pasaulietinės istorijos"[60]. Vienas žymiausių to laiko Vilniaus universiteto profesorių T. Husażewskis taip pat rėmėsi Šviečiamojo amžiaus filosofų darbais. Civilinę ir baudžiamąją teisę dėstęs A. L. Capellis pabrėžė, jog „dvasininkai turį klausyti pasaulietiškos valdžios pasaulietiškuose reikaluose, o pasauliečiai turį klausyti dvasiškos valdžios dvasiniuose reikaluose"[61]. Taip buvo parengta dirva drąsiai pasaulietiškai J. Lelewelio bei jo mokinių minčiai. Aktyvūs universitete lietuviai studentai S. Stanevičius, S. Daukantas, Kaj. Nezabitauskis, J. Plioteris didelį dėmesį skyrė liaudies švietimui, rengdami pasaulietinio turinio knygeles. Religinė raštija nepatenkino naujos kylančios tautinės inteligentijos poreikių.

Amžiaus pradžioje ryški ir dvasininkijos pasaulėjimo tendencija. Ypač tai pasakytina apie Vilniaus vyriausiąją kunigų seminariją, kurios didelė yda, „dvasininkų akimis, buvusi ta, kad klierikus ir

---

[58] *Yla S.* Jurgis Matulaitis. – Putnam, 1977. – P. 31.

[59] *Ivinskis Z.* Rinktiniai raštai. – Roma, 1987. – T. 4. – P. 505.

[60] *Šidlauskas A.* Istorija Vilniaus universitete: XVI a. pabaigoje – XIX a. pradžioje. – V., 1989. – P. 92.

[61] Vilniaus universiteto istorija: 1803–1940. – V., 1977. – P. 74.

Vilniaus universiteto studentus vienus nuo kitų skyrė tik sutana"[62]. Baigęs šią seminariją S. Valiūnas netapo kunigu. „Birutės" autorių traukė triukšmingas pasaulietinis gyvenimas. Panaši ir A. Strazdo nuostata. Laisva poetinė prigimtis, gyvas temperamentas, veiklos motyvai jį artina prie šio laikotarpio pasauliečių inteligentų. Netgi vyskupas J. A. Giedraitis kartais paklusdavo „laiko dvasiai" ir buvo ne itin asketiškas[63].

Pasaulietišką XIX a. pradžios kultūrinio gyvenimo pobūdį, nulemtą Vilniaus universiteto veiklos, siejame su šiuo metu padidėjusiu dėmesiu pagoniškajai kultūrai. Senoji religija ir pasaulietinė mintis nesudaro disharmonijos. Amžiaus pradžios inteligentų raštuose nerandame dvasinių konfliktų, vidinės nesantarvės, kuri kiltų dėl jų pasaulėžiūros ar profesinės pareigos.

Iškėlę iš užmaršties ikikrikščioniškąjį pasaulį kaip tautinės kultūros giliausią versmę, poetizavę jį, sugretinę su antikiniu, XIX a. pradžios šviesuoliai nesijautė daug nuveikę. Ne vienas reiškė viltį, kad atsiras talentingesnis jo darbo tęsėjas. Bundanti tautos dvasia amžiaus pradžioje buvo dar gana vieninga, nediferencijuota. Čia kartu darbavosi bajoras ir valstietis, pasaulietis ir dvasininkas. Visus jungė tas pats tikslas – parodyti, kad tauta dar gyva, skatinti tą gyvybę. Viena iš priemonių tam buvo ikikrikščioniškosios Lietuvos restauracija.

---

[62] *Mikšytė R.* Silvestras Valiūnas. – V., 1978. – P. 37.

[63] Ten pat. – P. 136.

Artūras Tereškinas

JURGIS AMBRAZIEJUS PABRĖŽA: "PRIE MYLĖJIMO ŠVENTO..."

Jurgis Ambraziejus Pabrėža (1771–1849) – ženklus XVIII a. pabaigos – XIX a. pirmosios pusės Lietuvos kultūros asmuo. Jis išreiškia vieną ano laiko žmogaus elgsenos bei veiksenos tipą, kuris apibūdintinas kaip asketo ir stoiko derinys. Griežtas sau ir kitiems (šito įrodymu gali būti dažnas J. A. Pabrėžos pamokslų sakinys: „Jók Pons Jezus pasaky, kad óż kożna żodi tóſzti yſztarta atadóus żmonis rokunda dyinoiy Suda"[1]) ir sykiu gyvenimo užgrūdintas žmogus, galėjęs tarti: „Wysy turtay yr karunkas nieks yr prysz mani / Nor mazas prudelis weinok uzmał meira / Tunkiey pry dydelu turtu tykros scziesczes neira/Wysad linksmus esu ar aru ar seiju/Praszaw Deiwy buk yr tolaus mana giradeiju"[2].

J. A. Pabrėža su nuostaba žvelgė į gamtą, matydamas joje Kristaus žmogiškosios prigimties žymes – taip jo asmenyje įsibūtino pranciškoniškas kristocentrizmas[3]. Kreipdamasis į žmones, susirinkusius klausyti jo pamokslo, J. A. Pabrėža sako, kad jie „łosnay bytelys y wyina kópytely sósymetósys nómusy tawa Szwętusy aplink tawi Szwęcziausis Bytyneli, bowyjes, noriedamis yszmokty Prowas tawa Szwętos" (P. 96). Dievo pavadinimas Švenčiausiu Bitinėliu, o žmonių – bitelėmis yra aiški gamtos adoracijos žymė (net Viešpats vadinamas gamtos tvarinio vardu). Ja pažymėta ir tėvo Ambraziejaus, botaniko, veikla: rinkdamas augalus, sudarinėdamas herbarus, parinkdamas augalams vardus, jis tarsi iš naujo kuria „svietą", lyg kultūros herojus mėgina sutvarkyti gamtos pasaulį, Viešpaties padedamas iš chaoso vykdo savo visuomenės misiją ir kultūros lemtį. J.A. Pabrėža įvedė stebimą gamtą į gerai sutvarkytos kalbos erdvę, sistemingai aprašė jos pagrindinius požymius: jo „Taisliaus" antroji dalis vadinasi „Apie sistemą ir botaninius ter-

[1] Pamoksłay Wayringosy Meteryjosy Ąt rożniu wyitu, iwayriusy łaykusy sakity par Kónyga Ambroźiejó Pabreża Tercyjorió Zokana Szwęta Tiewa Prąćźyszkaus. – Lietuvos MAB RS, f. 9, b. 3360, p. 390 (toliau tekste nurodomas vien puslapis).

[2] *Biržiška V.* Nežinomi senieji lietuviški tekstai. – K., 1931. – P. 41.

[3] *Gidžiūnas V.* Šv. Ambroziejus Pabrėža – šv. Pranciškaus dvasios sūnus // Aidai. – 1976. – Nr. 8. – P. 366.

minus". Augalijai aprašyti vartojami tokie terminai: gauja (*classis*), rėda (*ordo*), veislė (*genus*), skirtis (*species*) ir atmaina (*varietas*)[4]. J. A. Pabrėža rašė ir geografijos, arba, pasak E. Reclaus, istorijos erdvėje, vadovėlį.

Vienu ar kitu aspektu J. A. Pabrėžos gyvenimas ir darbai nagrinėti V. Biržiškos, V. Gidžiūno, M. Lukšienės, J. Povilonio ir kitų tyrinėtojų[5]. Šiame straipsnelyje siekiama giliau pažvelgti į Kretingos vienuolio pamokslus[6], į jo eilėraščius, mėginama suvokti XIX a. pirmosios pusės kai kurių socialinės būties faktų ir jų atspindžių pamokslininko vaizduotėje sąsajas. Svarbu suprasti visuotinai reikšmingas mąstymo ir pasaulėjautos nuostatas, kurios galbūt atliepia iracionalias, nesąmoningai kuriamas ano laiko Lietuvos kultūros moduliacijas. Kokie vaizdiniai valdo J. A. Pabrėžos vaizduotę? Ar iš jo kūrybos įmanu daryti išvadas apie esmiškas vertybes, kurios motyvavo XIX a. pirmosios pusės Lietuvos ir lietuvių kultūrą?

Atsakant į šiuos klausimus, manoma, kad pamokslai, nors ir būdami literatūrinės periferijos dalykas, gali atskleisti tam tikro laiko dominuojančių vaizdinių bei simbolių radimąsi, kad juose galima įžiūrėti giliuosius egzistencijos lygmenis ir išskirti „pasaulio modelį", kuris lemia, kaip žmogus suvokia ir išgyvena tikrovę.

J. A. Pabrėžos pamokslai, esantys rinkinyje „Pamoksłay Wayringosy Materyjosy", sakyti apie 1815–1826 metus. Juose daug šio laiko kultūros vertybių, kurios yra egzistencinių sprendimų atskirose istorinėse situacijose rezultatas[7]. Dešifravus vyraujančius J. A. Pabrėžos kūryboje (pamoksluose ir eilėraščiuose) vaizdinius, pasaulėvokos ir pasaulėjautos dominantes, galima įžvelgti verčių sistemas, glūdinčias joje ir atspindėjusias tuometinio žmogaus elgseną.

---

[4] *Dagys J. J.* Pabrėžos gyvenimas ir darbai // Jurgis Pabrėža: (1771–1849). – V., 1972. – P. 16.

[5] *Biržiška V.* Kunigas Jurgis Ambraziejus Pabrėža // Aidai. – 1950. – Nr. 2; *Gidžiūnas V.* Min. veik.; *Lukšienė M.* Demokratinė ugdymo mintis Lietuvoje: XVIII a. antroji – XIX a. pirmoji pusė. – V., 1985; *Povilonis J.* Vienas iškiliausių žemaičių // Naujasis židinys. – 1991. – Nr. 1; Jurgis Pabrėža: (1771–1849). – V., 1972.

[6] Naudojamasi minėtu rinkiniu "Pamoksłay Wayringosy Materyjosy", saugomu Lietuvos MAB RS (f. 9, b. 3360).

[7] *Tate C. F.* The Search for a Method in American Studies. – Minneapolis, 1973. – P. 106.

***

Prancūzų revoliucija ir jos padariniai Europoje, jakobinų nesėkmė ir Napoleono žlugimas, restauracija ir Šventoji sąjunga – visa tai vienaip ar kitaip veikė Vakarų Europos žmonių sąmonę. Lenkijos-Lietuvos valstybės žlugimas buvusios Respublikos piliečių galvosenon ir jausenon įbrėžė skaudžios patirties ženklų.

Nors J. A. Pabrėžos požiūris į istorinius įvykius ryškiai neišreikštas, apie juos keliose vietose užsimenama: jie vadinami „blūdu", kurį žmonės tik dabar pradėję pažinti, su pasibaisėjimu kalbama apie pralietą kraują ir tironybes, kurių tiek daug pridaryta[8]. Tai savotiška solipsistinė pozicija – karti 1794 m. Kosciuškos sukilimo patirtis nuslopinama, neigiamai įvertinama. Ji paslėptu pavidalu įsiliejusi į Kretingos pranciškono eilėraščius. Jų subjektas – „sau žmogelis", vertinąs moralumą, pats esąs realistas (net pragmatikas), atsigręžia į tradicines šeimos vertybes, jaukiai gyvena idiliško intymumo aplinkoje; sykiu „sau žmogeliui" trūksta gyvenimo aistros, jis, susikurdamas ribotą Rojaus viziją čia, šioje žemėje, šeimoje, atsisako priešintis likimui; tiki, kad tėra laimingas tik tas, kuris laimę pasiekia savo paties dvasinėmis išgalėmis, nepaisydamas išorinių dalykų. Eilėraštyje „Pypkininkas" aiškiai atsiribojama nuo pasaulyje vykstančių įvykių, viliamasi individualaus proto galia, švarios sąžinės gėriu: „Wieynok asz liksmas pipka sau kurynu. / Summeny czista niekad nesmutnyies / Ana nebyios kad kyłst perkunyies <...>"[9]. Žmogus trokšta gyventi santaroje su gamta, siekia integralumo su pasauliu, visuotinumo būsenos: „O dums riegiemas ąt ora yszniкstus / Paduod mon myslys ka ne busiu szliksztus / Primen mon aiyszkiey jog czion giwendamas / Turiu weyziety ką rasiu myrdamas"[10].

J. A. Pabrėžos kūryboje tveriamas žmogaus stoiko modelis. Žmogaus, kuriam prarasti viltį, įpulti desperacijon – tolygu daryti nuodėmę. „Nadieje, ira linksmós łaukyms wysa tykray gera, o łabiausey ómżyna cziesliwóma nóu Dyiwa" (P. 16), – sakoma

[8] „Tadgi dabarczióu, kada żmonis pradieiy pażinty sawa błudus, toulidy yr Dyiwas teykies zwylkteriety miłaszyrdingomis akymis ónt żmoniu sawa nóusyżemynósiu: o tóu Ręka sawa yſztyista ónt karoiyma grieſznika, teykas padóuty łoskaway ónt yszgelbieiyma jo ysz prapóltyis <...>" (P. 2).

[9] *Biržiška V.* Nežinomi senieji lietuviški tekstai. – P. 43.

[10] Ten pat.

pamokslų rinkinyje. Viltis turinti būti protinga, bendra, nesikeičianti ir atsiduodanti Dievo valiai. Tačiau nereikia per daug viltis Dievu ar savimi, nes tai neprotinga, kaip neprotinga pjauti nearus ar laukti stebuklų iš Dievo neieškant „prigimtu spasabu ónt yſzgyiyma" (P. 42).

Mažiau ryškinama žmogaus buvimas visuomenėje, istorijoje (nors kad jis būna joje, iš pamokslų nesunku nujausti), stipriau – jo vieta gamtoje, apskritai pasaulyje. Nors istorija beveik niekur neįvardijama (tepasakoma, kad reikia žinoti Bažnyčios slėpinių istoriją), nenumaldomai lekiąs laikas, kurio judėjimą perkerta įvairiausių „blūdų" – revoliucijų, sukilimų, karų – brūkšniai, teigia istorijos vyksmą. „Netrotikemgi darmay <...> łayka" (P. 3), – sako J. A. Pabrėža, skatindamas moraliai tobulėti dabar, šiuo metu, neatidėliojant. Galbūt iš istorinės patirties (nors tai gali būti ir religinės tradicijos poveikis) radęsi tokie tėvo Ambraziejaus palyginimai: „Waynó dikó ira giwenyms žmogaus ónt swieta" (P. 388), žmogus turįs būti „gers žalnieriós" (P. 389). XIX a. laiko sampratą liudija ir pamokslininko mintis, kad šiame pasaulyje privalome bėgti, stengtis „pri koky Cielaus [tikslo]" skubintis (P. 389).

J. A. Pabrėžos linkimas visuotinti, kalbėti apie žmogų pasaulyje regimas ir iš kreipinių į pamokslų klausytojus: XVIII a. antrosios pusės valsčionį, gaspadorių, namininką pamokslininkas keičia į mielą krikščionį, klausytoją, pasako – įsidėk, kiekvienas žmogau.

Tėvas Ambraziejus nebekelia XVIII a. antrojoje pusėje vyravusios pažinimo, arba ontologijos, problematikos, o susitelkia prie antropologijos, žmogaus psichologijos, introspekcijos. Psichologiniu mąstymu norima suprasti savo gyvenimą: aiškinamasi žmonių neapykantos priežastys ir tai, kaip jų išvengti; J. A. Pabrėža siekia, kad klausytojai įsidėtų į galvą, kokiais būdais įgyti kantrybės, kaip ramdyti pyktį, įslenkantį žmogaus vidun. Panašiu metu Johannas Heinrichas Abichtas (1762–1816), I. Kanto pasekėjas, 1804–1816 m. dėstęs Vilniuje, taip pat daug dėmesio skyrė jausmų, valios ir etikos teorijai, mokė, kaip „saugoti vaiką nuo neigiamų emocijų (baimės, gėdos, pykčio, per ankstyvo susipažinimo su seksualiniais klausimais), kurios žeidžia natūralų kūno vystymąsi"[11].

Vienur J. A. Pabrėža smulkiai pasakoja, kaip ir kam guostis, jei tave užpuolė nelaimė, kitur kalba apie kančią ir apie tai, kaip ją

[11] *Lukšienė M.* Min. veik. – P. 120.

iškęsti. Jo psichologizmas atitinka ano laiko žmogaus problematikos pokyčius. Štai apie 1835 m. per Juozapo Lopacinskio laidotuves Vilniaus katedroje kunigas Trinkowskis savo pamoksle lenkų kalba sako: „Didžiausia paslaptis žmogui yra žmogus. Kai norime spręsti apie žmones, niekad negalime būti tikri savo sprendimais. Veidas, žodžiai, patys poelgiai ne visuomet yra čia geras atvaizdas. Tų hieroglifų skaitymas labai painus. Tiktai geram žinovui suprantama ši kalba"[12]. Kad sugebėtum pažinti žmogų, reikią žinoti visą begalinę žmonių temperamentų, charakterių ir polinkių įvairybę. Reikią „žinoti visą begalinę įvairovę to paties žmogaus įvairiose būsenose ir įvairiomis aplinkybėmis <...>"[13]. Reikią dar pažinti patį save. Net pusė Trinkowskio pamokslo skirta bendriesiems žmogaus psichologijos klausimams. O žymiausias tuomet lenkų religinis rašytojas kunigas P. Semenenka veikale „Mistyka" pateikia detalią pagundos „psichologiją"[14].

XIX a. pradžioje beveik visoje buvusios Respublikos teritorijoje pakyla dvasininkijos moralinio gyvenimo lygmuo, sustiprėja šventa, apaštališka dvasia. Paradoksalu, bet laisvėjančioje Vakarų Europos kultūroje regėti religinio atgimimo ženklų[15]. Tai liudija ir J. A. Pabrėžos asmenybė, apaštališką, misijonierišką savo veiklą derinusi su religiniu individualizmu, atsiskyrimu. Kaip misijonierius ir judrus žmogus, tėvas Ambraziejus aplankė daugelį vakarų ir šiaurės Žemaitijos vietų, sakė pamokslus Kretingoje, Salantuose, Mosėdyje, Kalnalyje, Plungėje, Jokūbave, Budriuose, Veiviržėnuose, Vėžaičiuose, Kartenoje, Telšiuose, net Mažosios Lietuvos Šilgaliuose. Antra vertus, dar jaunas būdamas, jis rūpinasi altarija Kartenoje, kur galėtų atsidėti saviems darbams ir dvasinėms pratyboms, tobulinti individualų dvasingumą[16]. Tuo laiku vyrauja panašus vidinio gyvenimo tipas, grindžiamas askeze, Dievo garbinimu, pamaldumu, kuris pirmon vieton iškelia Kristaus asmenį ir adoruoja Švč. Jėzaus širdį[17].

---

[12] Mowy w czasie żałobnych modłów. – Wilno, 1835. – S. 11–12.

[13] Ibid. – S. 12.

[14] *Górski K.* Zarys dziejów duchowości w Polsce. – Kraków, 1986. – S. 281.

[15] Ibid. – S. 272.

[16] Vienas iš XIX a. pr. lenkų mesianizmo kūrėjų A. Towianskis teigia, kad svarbiausia pasaulio istorijos problema yra asmens moralinis tobulėjimas, galimas tik „užsidarius savo vidaus vienuolyne", išsilaisvinus iš „žmogiškumo", nuo interesų ir geismų, „užsidegus maldomis, paklusnumu, vidiniu triūsu". – Polska myśl filozoficzna: Oświecenie. Romantyzm. – Warszawa, 1964. – S. 73.

[17] *Górski K.* Op. cit. – S. 274–276.

J. A. Pabrėža, kaip ir minėtas P. Semenenka, akcentuoja santūrumo dorybę, kuri realizuojama marinantis, pasitraukus nuo materialių daiktų („Jey tóriesis szalyis swieta, busi miłós żmonyms swietyszkyms, pastosi po Karunas Lócypieriaus" – P. 369); teigiama, kad turto trokšti reikia saikingai, nes „milieiyms swieta meyly negeró ira óntrós grieks priszings meyley Dyiwa" (P. 43). Santūrumo įgyjama išsižadant prieraišumo prie asmenų, blaivinant savo vaizduotę. J. A. Pabrėžos pamoksluose gausu kovos su fantazijos monstrais pėdsakų: ją stengiamasi disciplinuoti, neleisti atsirasti blogoms mintims, vaizdiniams, reikalaujama nepiktžodžiauti, nes tai teršia kitų sąmonę. Tačiau gotikinių siaubų neišvengiama: kalbėdamas apie keiksmus, pamokslininkas pateikia šv. Brigitos regėjimą: „Regieiy ta Szwętoji losnay ysz jóuda eżera yszeytąty smutna weyda Szaszóulieti, be szyrdyis, nóupjaustitomis łupomis, só nosy atjestó, só akymis ónt skróustu yszsprogósiems: kyrmis grauży krutyny" (P. 127); arba: žmonai išėjus gamtiniu reikalu, vyras begėdiškai prie jos kūno prisilytėjęs, ir tada visi viduriai iš jo išsmukę, ir su baisiausiais sopuliais jis numiręs (P. 166).

Labai svarbus ir ženklus J. A. Pabrėžos žodis „nečystata", kurio analizei skirta daug puslapių. „Kas tay ira Neczistata? <...> Ira neriedliws kunyſzkóma óżiwojyms, diełey dagadyiyma neczistam norów, priszingas pastanawitoy proway nóu Dyiwa" (P. 332). Neskaistumas praryjantis turtą, šlovę, kenkiantis sielai ir kūnui (P. 145). Pabrėžiama skaistybė yra ypataus griežtumo sau ir kitiems žymuo. Palankumas sau esti dvasios nešvaros ženklas. Skaityti knygas, kurios yra užterštos kūniška meile ir pilnos romansų, begėdysčių, – taip pat didžiulė nuodėmė.

J. A. Pabrėža ypač griežtas žmogaus kūnui. Bet koks nepadorus prisilytėjimas prie savo kūno smerktinas: nuodėmę darai „begiedyſzkay sawys prisytykdams, arba begiedyſzkay pasykasidams, pár marſzkynius pasytrindams, arba ryitais nepaczcziway sawi spaudidams" (P. 150).

Išvardijama daugybė neskaistybės nuodėmių: „kurvystė", „svetimoterystė", „sodomystė", „bestijonystė" etc. Nuodėmiauja visi, kas „weyz ticziomis, be słószny reykala, ónt giedingu dalu kuna sawa" (P. 337–338). Dar labiau nusikalsta šitaip žiūrintys į svetimus žmones, į gyvulius (P. 338). Neskaistybės nuodėmė padaroma „yr weyzieiymó, yr gyrdiejymó, yr óustidams, yr kaſztawodams, yr prisytykdams ar tay patsay sawys, ar kytos asabas teyp nesawa

gatunka, kaypo yr sawa <...>" (P. 335). Šiuo požiūriu tėvas Ambraziejus neatlaidus nė vienam „stonui": nors daugelis žmonių kūnu esą „panystės stone", siela – ne; „moterystės stone" esantys vyrai, kurie myli savo žmonas karšta meile, svetimoteriauja; našlės, kurios „ieško" savo veido puikumo ir gražumo, kurios savo kūną valgiu tukina, dar gyvos būdamos yra numirusios, – teigia J. A. Pabrėža, parafrazuodamas šv. Povilo žodžius.

Svarstymai apie neskaistybę J. A. Pabrėžos pamoksluose susiję su seksualiniu auklėjimu. Daugelyje ano meto įpročių ir papročių matydamas pavojų dorovei, Kretingos pranciškonas nori pamokyti žmogų, pataisyti jo klaidas, visa palenkti jo moralinei savikūrai.

J. A. Pabrėžos rigorizmas yra radęsis iš žmogaus asketo nuostatų ir įsitikinimo, kad žmogaus (ypač kataliko) kūnas esąs Švenčiausios Dvasios bažnyčia, kurios purvinti nevalia.

Norint išvengti neskaistybės arba ja susitepus, reikia būti jautriam, imtis pasninko ir maldos: susilaikyti nuo valgio ir gėrimo, kankinti kūną mortifikacijomis, aštriomis lenciūginėmis juostelėmis, lyticijomis (P. 156). Maldai taip pat skiriama daug vietos: keliuose pamoksluose aiškinama kiekviena poterių frazė, nes kiekvienas žodis reikšmingas. Kodėl gi mes sakome „Tėve mūsų", o ne „Sutvėrėjau" arba „Teisėjau"? – klausia pamokslininkas. Pasak jo, „Tėve" – tai kreipinys, įkvepiantis meilę ir viltį.

Dauguma minėtų J. A. Pabrėžos žmogaus modelio būdingumų susiję su XIX a. pirmosios pusės dvasinėmis linkmėmis, su žymia jo pamoksluose pranciškoniška dvasia. Atsigręžimas į Kristaus žmogiškumą – pranciškoniško kristocentrinio mokymo atšvaitas, tačiau Švč. Jėzaus širdies garbinimas stiprus visoje XIX a. pirmosios pusės Vakarų Europos kultūroje[18]. Gyvenkit, klausytojai, visados Kristaus širdelėj, – sako J. A. Pabrėža, mąstydamas apie Kristaus kančią ir kantrybę (P. 96). Kiekvieną tėvas Ambraziejus kviečia sekti Kristaus pavyzdžiu, bučiuoti jo šventas žaizdas, apmazgoti ašaromis Švenčiausiąjį veidą, apskretusį kraujais, priglausti Kristų savo širdyse (P. 300). Kristų reikia labai gerbti ir mylėti, į jį dėti visas viltis, dažnai minėti jo geradėjystes ir už jas dėkoti, eiti Jėzaus pėdomis, jo klausyti.

Kentėti, pasak pamokslininko, – vadinasi, atsižadėti savo norų ir kantriai priimti tai, ką Dievas tau suteikia. „Yr óztyisa nebut žmo-

[18] Ibid. – S. 274.

góu trudnó wys kętiety, kad nebibut tebmiłóus żmogós nepaczcziway patsay sawi" (P. 364). Tik išrovus iš širdies savimeilę, galima iš tikro pamilti Dievą ir dėl jo malonės visa iškentėti. Jei nesi pajėgus kentėti, prašyk Viešpaties kantrybės, pataria J. A. Pabrėža. Nes „kaypgi neczіesliws esi, iey netóri kriżiaus, tay ira: ko kętiety? kaypgi busi muczelniku, iey netóri ónt sawys tyrionyis? kaypgi busi Mokytynió Chrystusa, iey nekęti parsakioiymu?" (P. 368). Kentėdamas žmogus darosi panašus į Jėzų Kristų. Tačiau kankinių gali būti dvejopų: velnio ir Jėzaus. Abeji kenčia šiame pasaulyje, tačiau kentėjimas su Kristumi padeda žmogui neprisirišti širdimi nė prie vieno žemiško daikto.

Į J. A. Pabrėžos keliamos žmogaus problematikos centrą iškyla meilės kategorija. Tai vertybė, iš dalies lėmusi XIX a. pradžios Lietuvos kultūros žmonių mintis ir veiksmus, kontroliavusi jų vaizduotę. Meilės idėją įmanu laikyti 1815–1830 m. Lietuvos kultūros simboliu, kuris yra perskverbęs gilius tėvo Ambraziejaus pamokslų sluoksnius, apėmęs esmiškus žmogaus buvimo klodus.

Tai, kad Kretingos vienuolio kūryboje ši kategorija ypač pabrėžta, lėmė ir pranciškonų dvasinis mokslas, ryškiausiai išreikštas J. Duns Scoto darbuose. Kita vertus, tuometiniam Vilniaus universiteto filosofijos profesoriui, F. W. Schellingo idėjų skleidėjui J. Gołuchowskiui (1797–1858), rašiusiam, kad Švietimo pasaulėžiūroje „grėsmingo materializmo baubimas" susiliejo su „laukiniais revoliucionierių riksmais"[19], meilė yra sintetinanti sąvoka. Savo veikale „Apmąstymai apie aukščiausias žmogaus problemas"[20] meilę jis laiko esmine kategorija, apimančia svarbiausias proto tiesas. Tiktai meilė gali išaiškinti absoliutų kūrimo tikslą: žmogus be meilės nepajėgtų suvokti Dievo. Dėl meilės, kurią Dievas pajutęs savo kūriniams, ir tegalėjęs atsirasti dvasinis pasaulis. Anot J. Gołuchowskio, meilės kategorijoje susijungia teorija ir praktika, mokslas ir gyvenimas, tikėjimas ir protas, filosofija ir religija, laikinybė ir amžinatvė, Dievas ir žmogus bei jam lygūs, asmeniškas ir viešas gyvenimai; šeima, tauta, visa žmonija meilėje susilieja, o atskiras žmogus atranda joje amžinos būties garantą[21].

Minėtame J. A. Pabrėžos pamokslų rinkinyje meilė aptariama itin plačiai ir visapusiškai. Čia, sekant J. Duns Scotu, teigiama, kad

[19] Polska myśl filozoficzna. – S. 63.

[20] *Gołuchowski J.* Dumania nad najwyższemi zagadnieniami człowieka. – T. 1–2. – Wilno, 1861.

[21] Polska myśl filozoficzna. – S. 268.

Dievas yra palaimingas aukščiausiu būdu pats savyje, o ne viršinėje veikloje[22], t.y. Dievą mylime dėl neapsakomo jo „doskonalumo", visa dėl jo mylime: ir savo artimą, ir visus kitus daiktus (P. 68). Meilė susieja mus su Viešpačiu, su mums lygiais tvariniais ir su pasauliu. Dievas mylimas ne dėl naudos, bet dėl gerybės ir gražybės, nes jis aukščiausiasis gėris. O save, žmones ir kitas būtybes mylime dėl to, „iogey mómysó, yr kytusy żmonysó, yr wysusy sótwierymusy, żyb, yr szwyt pats Pons Dyiws" (P. 74). Aukščiausiojo gėrio žmogus siekia meilės keliu, šitaip save įprasmindamas. Nusižengti artimo meilės principui – vadinas, nusižengti ir Dievo meilei: kas nemyli artimo, nemyli ir Dievo (P. 14). Artimą privalome mylėti šventa meile, dosniai ir nesavanaudiškai, taip, kaip Viešpats myli mus, jo paties pašauktus iš nebūties. Pasak pamokslininko, tiktai tas temylįs „prietelių", kas Dievą myli „asaboje prieteliaus" (P. 77) – tai ir esanti šventa meilė. Bet mylėti kitą žmogų tik dėl to, kad jis mums naudingas, patinka ar gražu mums jį mylėti – tolygu būti pilnam savimeilės. Save mylėti taip pat reikia, tačiau tiktai dėl Dievo, todėl privalu nieko sau neleisti, kas gali jį įžeisti. Kai save myli nusileisdamas gyvuliškiems norams, myli netikra, nuodėminga meile. Netikra meilė esanti ir tada, kai visa širdimi palinksti prie žemiškų dalykų. Iš tikrųjų save mylint, pirmiausia rūpinamasi dvasiniais reikalais. Meilei priešingi neapykanta ir papiktinimas, kuriuos J.A. Pabrėža, norėdamas išaiškinti būdus, kaip jų išvengti, plačiai analizuoja.

Dievo meilės ženklai įrašyti žmogaus sieloje ir kūne, jo elgesyje ir darbuose. Jei myli Viešpatį, tai juo džiaugiesi, bijai jo sūniška, o ne belaisvio baime, nes esminė meilės savybė yra laisvė. Dievo meilės ženklas yra ir dėkingumas jam visuose gyvenimo atsitiktinumuose, ir pastangos mąstyti, kaip jis mąsto, ir nuolankumas jam, ir nepaviršutiniška artimo meilė. Tokia meilė neišskiria jokio žmogaus, netgi kito tikėjimo: jį reikia mylėti ne tik žodžiais ir širdimi, bet ir darbais, nes „kas nekęt kyta jebkoky żmogaus, jebkokios Wieros, griefzyi" (P. 44). Tokia meilė esti religinės tolerancijos pamatas: nedera šaipytis iš jokio tikėjimo, kad ir koks jis būtų negeras, negalima tyčiotis iš kitatikių ir netikinčių, net ir trokštant juos į tikrą tikėjimą atversti (P. 30).

[22] Lietuvių enciklopedija. – Boston, 1955. – T. 5. – P. 241.

Taigi meilė išsprendžia visas esmiškas žmogaus problemas: Dievo ir žmogaus santykio, kūrimo ir jo tikslo, galutinės žmogaus paskirties, nuopuolio ir jo atpirkimo, apreiškimo, laikinos bei būsimos amžinos būties ir nutraukia šydą nuo kitų problemų, kurios be meilės liktų mįslė[23].

* * *

Aptartuose J. A. Pabrėžos pamoksluose išreikšta patirtis atveria vieną iš XIX a. pradžios (1815–1830) galvojimo formų, kurios apibrėžė ir palaikė Lietuvos visuomenės veiklą. „Sau žmogelis", stoiškai kenčiąs gyvenimo priespaudą, atsiduodąs Dievo valiai, krikščioniško gyvenimo principais grindžiąs savo kasdienį buvimą, luomines priedermes, ir žmogus asketas, susirūpinęs dvasiniu tobulėjimu, moraline savo ir aplinkinių sveikata, – šitoks žmogaus tipų derinys skleidžiasi tėvo Ambraziejaus kūryboje, atliepiančioje bendresnes ano meto dvasinio gyvenimo tendencijas. Dvasinė savikūra tada skatino domėtis žmogaus psichologija: taip siekiama suprasti savo gyvenimą, didžiausia paslaptimi žmogui tampa kitas žmogus. Vertybė yra ir šventumas[24]. Iš asmens vaizduotės šalinami gotikiniai siaubai, propaguojama vaizduotės asketika, kuri dera su šviesiu, viltingu, „be desperacijos" pasauliu. Šalia vaizduotės blaivumo skatinama ir kūno askezė – aukščiausio laipsnio dvasingumas. Į asmens esmiškų mąstymų centrą stojasi visaapimanti meilė. Meilės vaizdinyje susilydo gyvenimo filosofija, giliausios religinės pajautos, subtili patirtis. Kad šis vaizdinys formavo realybę, veikė žmogaus kultūrinį elgesį, žymu pačiame J. A. Pabrėžos asmenyje ir jo kūryboje. Lyginant su XVIII amžiumi, pakinta požiūris į nusidėjėlį. Dabar į jį kreipiamasi kaip į brolį ar seserį, klausytoją, žmogų, kuriam reikia padėti ne žodžiu, bet veiksmu. Meilės vaizdinys lėmė tuometinio asmens emocingumo tipą, jo elgseną: toleruojami kitatikiai, netikintys, draudžiama tyčiotis iš kitų religijų.

[23] Polska myśl filozoficzna. – S. 269.

[24] „Kad jis, kazelnyčion įlipęs, Tėve mūsų tesukalbėtų, ir ta jo malda nebūtų be dvasiškos naudos žmonių, nes taip yra už šventą turimas, jog tarsi pats jo pasirodymas jau draudžia žmones ir veda ant gero", – rašo apie J. A. Pabrėžą M. Valančius. – *Valančius M.* Raštai. – V., 1972. – P. 274.

J. A. Pabrėžos asmenybėje ir veikloje koncentruojasi ano meto ideologiniai, vertybiniai Lietuvos kultūros rūpesčiai ir interesai: renkamas Lietuvos augalų herbaras, kuriami augalų lietuviški vardai, objektai apgaubiami sutvarkytos kalbos erdve[25], rengiamas pirmasis geografijos vadovėlis, užsiimama mediko praktika, seksualiniu auklėjimu. Bylūs yra J. A. Pabrėžos dalyvavimas 1794 m. Kosciuškos sukilime (liberalaus, permainų siekiančio žmogaus dvasios krypsnys) ir kelias į dvasininko luomą (atsidavimas autoritetui, tradicijai). Visos šios kultūrinės įtampos ir rūpesčiai J. A. Pabrėžos mėginta išspręsti savo gyvenimu ir kūryba.

[25] Kalbos, kaip rūpesčio, suvoktis akivaizdi 1843 m. S. Daukanto laiške vyskupui Simonui Mykolui Giedraičiui. Jame prašoma maldų knygos rankraštį pavesti „kunigui kanauninkui Giniotui ir kunigui tretininkui Pabrėžai, kaip geriausiai mokantiems šią kalbą, peržiūrėti šį rankraštį ir tuos žodžius, kurie jiems pasirodys per seni ir neverti toliau vartoti gryninant kalbą, užbraukti ir viršuje įrašyti laikomus tinkamiausiais". – *Daukantas S.* Raštai. – V., 1976. – T. 2. – P. 715.

Juozas Lebionka

ROMANTINĖS LITERATŪROS PIRMTAKAI LIETUVOJE

XIX a. pirmųjų dviejų dešimtmečių preromantiniai kūriniai lenkų kalba, išleisti Vilniuje, padėjo susiformuoti romantizmui lenkų literatūroje – ypač kuriamoje Lietuvoje. Didelės reikšmės jie turėjo ir ano meto lietuvių literatūros raidai. Yra žinoma, jog praėjusio šimtmečio pradžios mūsų poetai D. Poška, S. Valiūnas, A. Strazdas ir kt., patys kūrę dviem kalbom – lietuvių ir lenkų, taip pat vėlesnieji poetai, įskaitant ir Maironį, buvo gerai susipažinę su lenkų grožine literatūra. Lietuvos praeities garbinimas, einąs per visą XIX a. lietuvių poeziją, pirmąjį impulsą yra gavęs kaip tik iš Vilniuje išleistų preromantinių kūrinių lenkų kalba.

Pirmieji romantinės literatūros požymiai Lietuvoje pastebimi XIX a. pradžioje. Ankstyviausias preromantikas – Leonas Unickis, neabejotinai talentingas poetas, parašęs keletą kūrinių, kritikuojančių politinį despotizmą ir baudžiavą. Jo kūrybinis palikimas iki šiol mažai žinomas literatūros mokslui.

L. Unickis gimė XVIII a. pabaigoje nekilmingo Poznanės advokato šeimoje[1]. Savo literatūrinį kelią pradėjo 1805 m., išleisdamas Vilniuje poezijos rinkinį „Mano mūzos pradai"[2], kuriam būdinga švietėjiškos ir romantinės tendencijos. 1807–1811 m. L. Unickis studijavo mediciną Vilniaus universitete[3]. Studijų metais parašė brošiūrą „Seimelių pagyrimas"[4], kurioje agitavo Lietuvos dvarininkus atleisti valstiečius nuo baudžiavos, taip pat penkių veiksmų eiliuotą komediją „Čekino <...>"[5], išjuokiančią garbėtroškas ir tuščiadvasius bajorus. Baigęs Vilniaus universitetą, L. Unickis tobulinosi Maskvos medicinos-chirurgijos akademijoje[6] ir Karaliaučiaus universite-

---

[1] Центральный государственный военно-исторический архив Российской Федерации, ф. 316, оп. 43, д. 48, с. 47. – Toliau – ЦГВИА РФ.

[2] *Unicki L.* Pierwiastki mej muzy. – Wilno, 1805.

[3] Lietuvos valstybinis istorijos archyvas, f. 721, ap. 1, b. 120, l. 62. – Toliau – LVIA.

[4] *U. L.* Pochwała sejmików. – Wilno, 1809. Plg. LVIA, f. 721, ap. 1, b. 425, l. 193–194.

[5] *Unicki L.* Czekino czyli łapka na grosze: Komedia w pięciu aktach wierszem. – Wilno, 1809.

[6] ЦГВИА РФ, ф. 316, оп. 43, д. 22, с. 190.

te[7], 1816 m. jame apgynė daktaro disertaciją apie drugio ligą[8]. Po to, grįžęs į Vilnių, vertėsi laisva medicinos praktika[9]. 1821 m. išleido reikšmingiausią savo kūrinį – penkių veiksmų tragediją „Aristobulas"[10], smerkiančią Aleksandro I tironiją ir skelbiančią ginkluoto liaudies sukilimo idėją. Esama duomenų, kad vėliau L. Unickis tarnavo caro armijoje[11]. Apie 1830 m. jis gyveno Oršoje[12], o mirė 1853 ar 1854 m.[13]

L. Unickio keturių giesmių „Tirono karai" ir eilėraštis „Kleono laiškas Palmirai", paskelbti rinkinyje „Mano mūzos pradai", buvo bene ankstyviausios romantizmo apraiškos Lietuvoje. Iš poemos turinio matyti, kad, ją rašydamas, autorius turėjo galvoje Napoleoną ir jo karus Europoje. Tačiau Napoleono konfliktas su Anglija čia parodytas kaip tironijos ir laisvės, blogio ir gėrio kova, įasmeninta išgalvotų monarchų – tirono Cerberto ir doro karaliaus Klemento – paveikslais.

Poemos romantinės tendencijos labiausiai ryškėja Cerberto charakteryje. Tai žmogus demonas, iškėlęs save aukščiau visų karalių, nepripažįstąs pasaulyje jokios kitos valdžios – Bažnyčios ar net paties Dievo. Vienintelė gyvenimo tikslu tapusi jo aistra – kovoti, naikinti ir tuo siekti didesnės šlovės, o ryškiausias bruožas – despotizmas. Šio demoniško polėkio jėga pasiekia kulminaciją, kai tironas, matydamas pralaimėsiąs Klementui, siunčia prakeiksmą Dievui. Rūstų, viską naikinantį ir nežinantį pasigailėjimo Cerberto charakterį atitinka ir romantikams artimas tirono valdomos karalystės peizažas – vandenų, vėjų, dangų remiančių kalnų ir amžinai siaučiančios „juodos audros" nereali viešpatija.

Vis dėlto romantinėms poemoms būdingi elementai (Cerberto ir jo aplinkos priešprieša, jo karalystės peizažo ypatingumas, monologo prieš Dievą lyrinis pobūdis ir kt.) „Tirono karuose" dar nėra vyraujantys, juos galima laikyti tik nukrypimu nuo klasicistinės

[7] Ibid. – Д. 48, c. 47.

[8] *Unicki L.* Dissertatio inauguralis de febre verminosa. – Regiomonti, 1816.

[9] Tygodnik Wileński. – 1816. – T. 2. – S. 422; LVIA, f. 564, ap. 1, b. 14, l. 191–192.

[10] *Unicki L.* Arystobul. – Berdyczów, 1821.

[11] *Bieliński J.* Uniwersytet Wileński. – Kraków, 1899–1900. – T. 2. – S. 309.

[12] Liste des membres de la Société Impériale des Naturalistes de Moscou jusqu'au 16 Juin 1830. – Moscou, 1830. – P. 19 ir 36.

[13] L. Unickio mirimo metai nustatomi pagal oficialų periodinį leidinį «Российский медицинский список».

epinės poemos į romantinę. Romantinės tendencijos itin pastebimos kai kuriuose šios poemos paveiksluose, tuo tarpu nepalyginamai mažiau jos paveikė kalbą. Kūrinyje gausu klasicistinei literatūrai įprastų vardų. Tiesa, L. Unickis stengėsi išsivaduoti iš klasicistinės poemos stiliaus varžtų, ieškojo naujų poetinės raiškos priemonių, tačiau tai jam sekėsi sunkiai.

L. Unickio nuopelnai romantinei literatūrai nesiriboja tuo, kad jis dėjo pirmuosius romantinės poemos pagrindus. Šis poetas pirmasis Lietuvoje iškėlė ir romantinės poezijos pranašumus, lyginant su klasicistine poezija, bei skelbė romantizmo ateitį.

Rinkinio „Mano mūzos pradai" prakalboje L. Unickis šitaip apibūdino vaizduotės vaidmenį rašytojo kūrybai: „Poemos „Tirono karai" sumanymas, nors ir pagrįstas fantazija, labiau artimas tikrovei. <...> Nemirtingasis Homeras savo „Iliadoje" taip pat naudojasi fantazija, bet fantazuoja tokia jėga, kuri tik jam prigimta. Nė vienu atžvilgiu fantazija nenusileis tikrajai istorijai. Pirmoji parodo mums daiktus tokius, kokie jie galėtų būti, antroji – kokie jie buvo. Pastaroji reikalauja tiktai savo šaltinio tikslaus aprašymo, o pirmoji – nepalyginamai daugiau, būtent, sukurti visą daiktą. Dėl to antrąją pavadinsime pakartojimu, o pirmąją – didybe"[14]. Kalbėdamas apie poeto vaizduotę, L. Unickis šią sąvoką sieja su romantizmu, priešindamas ją klasicizmui. Tai ypač aiškiai matyti iš tolesnių išvadų: „<...> fantazija yra poezijos siela; ji pasižymi tuo, kad nepaklūsta jokioms prievartos taisyklėms, mėgsta laisvę ir, nejausdama jokių pančių, sukuria didžius kūrinius"[15].

L. Unickio poema „Tirono karai" ir romantizmo *credo*, paskelbtas rinkinio prakalboje, tapo pirmosios Lietuvoje polemikos dėl romantizmo priežastimi. Ir pačią poemą, ir romantizmo deklaraciją labai piktai sutiko Vilniaus klasikai, susispietę apie laikraštį „Gazeta Literacka Wileńska", kurį 1806 m. leido universiteto prof. G. E. Groddeckas ir adjunktas K. Kontrimas. Šiame leidinyje buvo nagrinėjami antikinės literatūros kūriniai ir jų vertimai, o straipsnių apie originalius to meto rašytojų kūrinius jame vengta spausdinti. Vienintelė išimtis ir yra recenzija apie L. Unickio rinkinį „Mano mūzos pradai", pasirašyta kriptonimu „ABC"[16]. Užima ji daugiau kaip ketvirtą laikraščio numerio dalį, kritikos smaigalį kreipdama

[14] *Unicki L.* Pierwiastki mej muzy. – S. I.

[15] Ibid. – S. I–II.

[16] Gazeta Literacka Wileńska. – 1806. – Nr. 3.

į „Tirono karų" poemą. Šios aplinkybės įtikinamai rodo, kad Vilniaus klasikai L. Unickio poemą ir literatūrinę deklaraciją suprato kaip iššūkį klasicizmui.

Recenzijos pradžioje L. Unickis kritikuojamas, kad savo kūrybinį kelią pradėjo ne taip, kaip dauguma klasicistų, būtent, ne nuo Vergilijaus ar Horacijaus rinktinių kūrinių vertimo bei sekimo. Anot recenzento, nusikalstama jau vien tuo, kad pradedantysis poetas įžengė į literatūrą iš karto su poema, be to, originalia. Tačiau bene daugiausia kritikos L. Unickis sulaukė už tai, kad aukščiau visko iškėlė vaizduotę, paskelbdamas ją „poezijos siela".

Šią polemiką, įvykusią 1805–1806 m., reikia laikyti romantizmo kovos su klasicizmu lenkų literatūroje pradžia. Ligi šiol, kaip žinoma, lenkų literatūros istorikai jos pradiniu tašku laiko 1818 metus, kai Varšuvos universiteto profesorius K. Brodzińskis paskelbė straipsnį „Apie klasiškumą ir romantiškumą"[17].

Gerokai daugiau negu poemoje „Tirono karai" romantizmo bruožų yra L. Unickio eiliuotame kūrinyje „Kleono laiškai Palmirai", kur vaizduojami paskutinieji Lenkijos-Lietuvos valstybės egzistavimo metai, Kosciuškos sukilimas ir lenkų emigrantų išgyvenimai Vakaruose. Kūrinio siužetą sudaro lenkaičio Kleono ir jo tautietės, didelės patriotės Palmiros meilė. Šiuo kūriniu L. Unickis įvedė į lenkų literatūrą visai naują moters pilietės tipą, kuris po 17 metų buvo žymiai talentingiau sukurtas A. Mickevičiaus poemoje „Gražina". Tėvynės interesai Palmirai – svarbesni už jos meilę; ji gali mylėti tik tą, kuris kovoja dėl krašto laisvės. Kadangi Kleonas, mylėdamas Palmirą, nenori su ja skirtis ir antrojo valstybės padalijimo išvakarėse neina ginti tėvynės, mylimoji prakeikia jį.

Palmira grasina silpnadvasiam Kleonui likimo ir savo kerštu, sako, jog verktų džiaugsmo ašaromis, jeigu „kartu su mylimuoju netektų tirono ir išdaviko". Jam žuvus ir ji mirtų garbingai, iš sielvarto. Vadinasi, „Kleono laiškas Palmirai" artimas romantiniams kūriniams jiems būdingu bekompromisinės meilės motyvu.

Romantiškas ir Kleono paveikslas. Paveiktas mylimosios, jis atsisako laimės, aukodamas ją tėvynės interesams. Narsiai kovęsis Kosciuškos sukilėlių eilėse, bet netekęs tėvynės ir apimtas nusivylimo, nori nusižudyti, tik jį sulaiko šviesus Palmiros prisiminimas. Jo sapnas – pati meniškiausia šio kūrinio dalis. Sapnuodamas

[17] Pamiętnik Warszawski. – 1818. – T. 10–11.

Kleonas mato Palmirą, tapusią sultono rūmų belaisve, žavesiu pralenkiančią visas haremo moteris. Išgirdęs jos pagalbos šauksmą, Kleonas nugali visas kliūtis, įsiveržia į sultono rūmus ir nutraukia kalinės Palmiros pančius. Patekęs pas sultoną, jis pareikalauja grąžinti jam Palmirą arba įsakyti čia pat atimti jam gyvybę. Sultonas, nustebintas tokia didele Kleono meile ir drąsa, palieka juos vienu du.

„Kleono laiškas Palmirai", palyginus jį su poema „Tirono karai", buvo tolesnis L. Unickio žingsnis romantizmo link. Tai aiškiai rodo abiejų kūrinių tematikos skirtumai. „Tirono karų" tema – klasicistinė, tradicinė, poemos esmę sudaro karalių gyvenimo ir jų kovų vaizdai, o „Kleono laiške Palmirai" jau plėtojama nauja ir populiari romantinės literatūros tema – amžina meilė, paaukota visuomeniniams interesams.

Abu kūriniai skiriasi ir veikėjais: poemoje žmonės statiški, vienpusiški, neatskleistas jų dvasinis pasaulis – Cerbertas visur tik tironas, o Klementas – tik „apšviestasis" monarchas; „Kleono laiške Palmirai" charakteriai dialektiškesni, jie plėtojami, autorius bando parodyti žmogaus psichikos sudėtingumą.

Vienu metu su L. Unickiu, tik plačiau ir aktyviau už jį, reiškėsi Lietuvoje lenkiškai rašiusi preromantikė – Ona (Anna) Radvilaitė-Mostowska. Ji gimė apie 1762 m. Lietuvoje, jos tėvas Stanislovas Radvila buvo krašto kariuomenės generolas, o vėliau – didysis pakamorė. Vaikystėje O. Radvilaitė buvo auklėjama giminės tradicijų ir tėvynės meilės dvasia. Turėdama apie 16 metų, ištekėjo už Minsko seniūno A. Przezdzieckio ir apsigyveno Zaslavlyje, esančiame tarp Molodečno ir Minsko. Mirus vyrui, ištekėjo dar sykį – už žinomo lenkų politiko ir knygų leidėjo Tadeuszo Mostowskio. Paskutiniajame XVIII a. dešimtmetyje A. Mostowska gyveno Paryžiuje, Peterburge ir Varšuvoje. Grįžusi į Lietuvą 1802 m., apsigyveno Vilniuje ir išsiskyrė su vyru. Gyvenimo pabaigą praleido Zaslavlyje, ten tikriausiai ir mirė tarp 1830 ir 1832 metų[18].

Keliaudama po Vakarų Europą bei gyvendama Prancūzijoje, A. Mostowska susipažino su naujomis literatūros srovėmis, ypač domėjosi vokiečių rašytojų Ch. M. Wielando ir J. de La Fontaine'o, taip pat anuo metu labai populiarios prancūzų rašytojos S. F. de Genlis kūryba. Tačiau bene labiausiai ją žavėjo išverstos į prancūzų

[18] *Gebethner J.* Poprzedniczka romantyzmu. – Kraków, 1918. – S. 3–5; Polski słownik biograficzny. – Wrocław, 1977. – T. 22, zesz. 92. – S. 63.

kalbą anglų rašytojų siaubo apysakos, turėjusios didelės įtakos jos kūrybai. Grįžusi iš užsienio, A. Mostowska ėmėsi labai aktyvios literatūrinės veiklos. XIX a. pradžioje ji buvo pirmoji moteris rašytoja ir produktyviausia iš visų rašytojų tuometinėje Lietuvoje. Vien 1806 m. J. Zawadskis Vilniuje išleido net septynias jos apysakų knygas: „Vaiduoklis pilaitėje", „Matilda ir Danila", „Ne visuomet daroma taip, kaip sakoma", „Koniecpolskių pilis" ir trijų tomų apysakų rinkinį „Mano pramogos"[19]. Į pastarąjį, be keturių čia minėtų apysakų, įėjo dar dvi naujos: Ch. M. Wielando kūrinio sekimas „Statula ir Salamandra" ir S. F. de Genlis apysakos „Stebuklingasis safyras" vertimas. 1807 m. J. Zawadskis išleido A. Mostowskos istorinį romaną lietuviška tematika „Astolda"[20], o 1809 m. – paskutinį jos raštų rinkinį „Žaidimai ilsintis po darbų"[21], į kurį įdėta keletas apysakų, tarp jų mitologinio turinio „Meilė ir Psichė" ir žydų gyvenimo tematika „Levitanas iš Efraimo".

Kadangi visi šie A. Mostowskos sekimai, vertimai ir originalūs įvairios tematikos bei apimties prozos kūriniai buvo paskelbti per labai trumpą, vos ketverių metų, laikotarpį, kai rašytojai, be to, jau buvo daugiau kaip 40 metų, savaime kyla klausimas dėl jų tikro parašymo laiko. Pati autorė prisipažįsta, kad jos literatūrinė veikla prasidėjusi daug anksčiau negu raštų skelbimas[22]. A. Mostowskos pasakojimas apie literatūrinę aplinką, kurioje ji žengė pirmuosius kūrybos žingsnius, leidžia teigti, jog apysakas autorė ėmė rašyti sentimentalinės ir didaktinės prozos klestėjimo metu, būdama dar visai jauna – apie 1780 metus. Tik vėliau, veikiama Vakarų Europos kraštų literatūrų, ji įsitikino, kad sentimentalizmo amžius baigiasi ir prasideda nauja, romantizmo, era.

1806 m., jau po to, kai L. Unickis paskelbė savąjį literatūrinį *credo*, panašią, tik dar labiau pagrįstą bei detalizuotą programą prakalboje prie pirmosios savo apysakos „Vaiduoklis pilaitėje" išdėstė ir A. Mostowska. Tik L. Unickis kalbėjo apie savo norą atsisakyti klasicistinės poezijos ir numatė romantinės poezijos ateitį,

---

[19] Strach w zameczku. – Wilno, 1806; Matylda i Daniło. – Wilno, 1806; Nie zawsze tak się czyni, jak się mówi. – Wilno, 1806; Zamek Koniecpolskich. – Wilno, 1806; Moje rozrywki. – Wilno, 1806. – T. 1–3.

[20] *Mostowska A.* Astolda. – Wilno, 1807. – T. 1–2.

[21] *Mostowska A.* Zabawki w spoczynku po trudach. – Wilno, 1809.

[22] *Mostowska A.* Strach w zameczku. – S. I–IV.

o A. Mostowska skelbė sentimentalinės prozos galą ir romantinės pradžią. Pagrindiniais naujos epochos romano vaizdais A. Mostowskos buvo laikomi „baisūs reginiai, iš ano pasaulio grįžtančios būtybės, audros, žemės drebėjimai, senų pilių griuvėsiai, apgyvendinti vienų dvasių, plėšikų gaujos, durklais ir nuodais ginkluoti išdavikai, žudynės, kalėjimai, pagaliau velniai ir raganos. Kai visa tai susikaupia vienoje vietoje, tada turime tokį romaną, kuris patinka mūsų amžiui"[23].

Pirmosios A. Mostowskos apysakos „Vaiduoklis pilaitėje" motyvai ir didaktinės tendencijos rodo, jog šis kūrinys parašytas žiūrint į prancūzų rašytojos S. F. Genlis[24] romaną „Kolmero pilis". Lenkų kritikas J. Gebethneris pažymėjo, kad A. Mostowskos ir S. F. de Genlis kūrinių veikėjai yra panašūs tuo, kad jie gyvena savo mylimųjų mirties įspūdžiu ir tiki mirusiųjų žmonių sielų pasirodymu[25]. Kitas tris apysakas – „Matilda ir Danila", „Ne visuomet daroma taip, kaip sakoma" ir „Koniecpolskių pilis" – A. Mostowska parašė, veikiama anglų ir vokiečių siaubo romanų; jos yra bene pirmieji šios rūšies kūriniai lenkų literatūroje.

Žinoma lenkų literatūrologė M. Janion šitaip įvertino A. Mostowskos kūrybos novatoriškumą ir specifiką: „Garsiausia lenkiškos siaubo apysakos kūrėja Anna Mostowska siejo sentimentalines ponios de Genlis inspiracijas su siaubo efektais, paimtais iš ponios Radcliffe, kartu parodydama mažai komplikuotą stebuklų mechanizmą kaip mistifikaciją, skirtą išdykusių panelių žaismui. Mostowska, be abejo, nujautė epochos skonį ir juo netgi teisino savo literatūrinius įpročius ir piktnaudžiavimus <...>"[26]. Pagrindinis A. Mostowskos siaubo apysakų požymis, M. Janion nuomone, yra tai, kad jų autorė „paviršutiniškai perima kai kuriuos išorinius angliškos siaubo apysakos bruožus, negali jai suteikti raiškos ir nuotaikos energijos, kuri buvo daug būdingesnė angliškiems originalams; skoliniai iš svetimos literatūros per daug akivaizdžiai rodo nesugebėjimą ir nepajėgumą sukurti kokią nors savo visumą, kuri būtų bent tolimos angliškos visumos atitikmuo"[27].

[23] Ibid. – S. IV–V.

[24] S. F. de Genlis (1746–1830) – viena produktyviausių ir buvusių labiausiai populiarių prancūzų rašytojų. Jos raštai sudaro apie 100 tomų ir buvo verčiami į daugelį Europos kalbų.

[25] *Gebethner J.* Poprzedniczka romantyzmu. – S. 18.

[26] *Janion M.* Gorączka romantyczna. – Warszawa, 1975. – S. 228.

[27] Ibid.

Naujas ir savaimingas reiškinys minimose A. Mostowskos apysakose buvo jos tendencija kūrybą sieti su vaizduojamu kraštu ir jo gyvenimu, t.y. noras sukurti nacionalinę romantinę aspysaką. Tolesnis šios rašytojos kūrybos etapas sietinas su jos domėjimusi Lietuvos istorija ir perėjimu nuo užsienio rašytojų kūrinių perdirbinėjimo bei vertimo prie originalios kūrybos. Didžiausias A. Mostowskos kūrybinis pasiekimas ir įnašas į preromantinę Lietuvos literatūrą – istorinis romanas lietuviška tematika „Astolda". Domėtis savo krašto senove A. Mostowską paskatino istorikų romantikų darbai apie lietuvių romėnišką kilmę, ir ji, bene pirmoji, šią temą perkėlė į grožinę literatūrą. Savo novatoriškumą gerai suprato ir autorė; „Astoldos" pratarmėje „Į skaitytoją" ji pasakė:

„Apysaka, kurią išleidžiu <...>, priklauso istoriniams romanams. Mūsų kalba šis žanras buvo mažai vartojamas arba ir visai nevartojamas, nepaisant to, kad jis yra vienas įdomiausių. Mano apysaka turi ir tą pranašumą, kad jos turinys yra paimtas iš krašto istorijos.

Visi kronikininkai sutinka, kad Palemonas, Eritrėjos kunigaikštis arba Romos patricijus, atvyko į šias vietas, užvaldė Žemaitiją ir Lietuvą, tapo šių kraštų valdovu ir pirmuoju jų kunigaikščiu. Tie pėdsakai dar iki šiol yra išlikę Žemaitijoje, o didelis skaičius iki dabartinio laiko neišnykusių pavardžių, kurios kilo iš anuomet kartu su Palemonu į čia atvykusių Romos bajorų, yra geriausias šio istorinio įvykio įrodymas <...>"[28].

Romanas „Astolda" – nemažas, 436 puslapių, kūrinys, suskirstytas į dvi dalis (tomus) ir 16 skyrių. Jo veiksmas vyksta Žemaitijoje, Nemuno pakrantėje Palemono įkurtame mieste Naujojoje Romoje. Pagrindiniai romano veikėjai – Žemaitijos didiko Mitigailos ir Palemono sesers duktė Astolda, Palemono sūnūs Porcijus ir Speras, taip pat žemaitė Borislava, kuri kartu su Astolda išaugo Palemono dvare. Svarbūs romane ir burtininkė-juodaknygininkė, buvusi Borislavos žindyvė Praksėda, devyniolikmetis riteris Hektoras Kolona, vyriausiojo kunigo sūnus Miroslavas, didžiojo rusų kunigaikščio sūnus Agatonas ir mergina Peresvita.

Romano siužeto pagrindan padėta Palemono sūnų meilės su Astolda istorija. Merginą įsimylėję abu broliai, tačiau ji nuo mažens myli tik Sperą. Karinių žaidimų metu įvyksta jų dvikova, kurioje Speras sunkiai sužeidžiamas. Hektoras sutaiko varžovus, ir jie dėl

[28] *Mostowska A.* Astolda. – S. I–III.

krašto interesų, norėdami išvengti tarpusavio karo, pasižada nesiekti Astoldos meilės.

Borislava irgi myli Sperą, bet šis nerodo jai simpatijos. Burtininkė Praksėda pagamina lašų, padėsiančių sužadinti Spero meilę Borislavai. Tuo tarpu Astolda sapnuodama mato savo vestuves su Speru ir keistą įvykį: staiga atsiranda balta moters pavidalo šmėkla, kuri nuduria Sperą, o Astoldą įsitraukia į prarają. Norėdama išsiaiškinti sapną, Astolda vyksta pas atsiskyrėlį Miroslavą, gyvenantį miško šventykloje, kur trečią dieną pamato antgamtinių reiškinių ir Lietuvos ateities viziją – visus būsimus krašto kunigaikščius, Palemono ainius, baigiant Jogaila, jų tarpusavio kovas bei karus su kaimynais. Ji mato tris paslaptingus karstus ir girdi nematomo žmogaus balsą, pranešantį apie gresiančią jai nelaimę.

Vėliau riterių turnyre Speras nugali Porcijų ir gauna teisę vesti Astoldą. Po to Porcijus išsikelia pas Lenkijos karalių. Spero ir Astoldos vestuvių puotoje Borislava pakiša jam vyno taurę, kurion buvo įpylusi per daug burtininkės duotų meilės vaistų. Speras miršta apsinuodijęs, o Borislava nusižudo. Iš sielvarto žūna ir Astolda. Taip išsipildo pranašystė apie tris karstus. Netekęs abiejų sūnų, Palemonas persikelia iš Žemaitijos į Lietuvą.

Beveik visi „Astoldos" personažai yra kilmingųjų luomo, veiksmas vyksta krašto valdovo Palemono dvare. Tai ir yra vieninteliai šio kūrinio bruožai, kurie jį sieja su klasicizmo literatūra. Stipriu sentimentaliniu lyrizmu bei didaktizmu romanas taip pat primena sentimentalizmo epochos veikalus. Tačiau „Astoldoje" esama nemaža ir naujų, tik romantiniams kūriniams būdingų bruožų. Visų pirma A. Mostowska naujoviškai sprendė meilės problemą. Spero ir Astoldos meilė yra bekompromisinė ir amžina, net mirdami jie tiki, kad po mirties gyvens kartu ir bus laimingi. Romantikams įprastu būdu „Astoldoje" parodytas ir moters kūno grožis. Nežemiško grožio moterimi pavaizduota Astolda, gražios ir kitos šio kūrinio veikėjos.

A. Mostowskos romane ryškios humanizmo ir demokratiškumo idėjos. Autorė, pati kilusi iš kunigaikščių, matė visuomenės socialinę nelygybę ir kritiškai vertino savo luomą. Romano herojaus Miroslavo, kuriam nusibodo kilmingųjų gyvenimo būdas, lūpomis ji taria: „Visur ši privilegijuota kasta turi tą ydą, kad, gavusi iš dangaus viską – garbę, turtus ir aukštus titulus, galvoja, jog to jau ir užtenka, kad viską ji gali ir viskas jai leistina". Be to, romane

reiškiama mintis, kad visi žmonės mirties akivaizdoje yra lygūs. Šios demokratinės tendencijos rašytojos pasaulėžiūroje tikriausiai atsirado veikiant Prancūzų revoliucijos idėjoms, jai gyvenant Paryžiuje.

Istoriniu požiūriu gana įdomi romane pateiktoji lietuvių ir žemaičių susijungimo į vieną tautą mintis (atvykęs į Žemaitiją, Palemonas iš pradžių įsitvirtina šiame krašte, o paskui užima ir lietuvių apgyventas žemes). Pažymėtina, kad viename romano teksto paaiškinime (išnašoje) A. Mostowska ragino skaitytojus, kurie beveik be išimčių buvo tik kilmingųjų luomo žmonės, palaikyti kai kurias lietuvių liaudies tradicijas (pvz., mergvakarį vestuvių apeigose).

Šiuo kūriniu autorė įrodė, jog galėjo kurti ir turėjo rašytojui būtiną gyvo pasakojimo dovaną. „Astoldoje" daug įvykių, juose dalyvauja nemaža personažų, įvykiai eina vienas paskui kitą nuoseklia ir logiška tvarka, veikėjai įsijungia į veiksmą reikiamu laiku, intriga stipri, kompozicija apmąstyta. Kūrinys patraukia gyva pasakojimo maniera ir tiems laikams dar nebūdingu kalbos paprastumu. Kartu „Astoldoje" esama ir akivaizdžių esminių ydų. Visų pirma šiam istoriniam romanui trūksta svarbiausio dalyko – istorinio fono. Kūrinio veikėjai, jų mąstysena ir tarpusavio santykiai, apskritai visi įvykiai pavaizduoti ne tokie, kokie turėjo atrodyti mūsų eros pradžioje, bet kokie galėjo būti XVIII a. ar kiek anksčiau. Silpnai individualizuoti romano personažai. Jie visi kalba tais pačiais, tikriau sakant, autorės žodžiais ir yra nelyginant ruporai, perduodantieji jos mintis bei idėjas. Gausybė moralinių sentencijų, kurios skelbiamos veikėjų lūpomis, – nuobodžiausios romano vietos. Autorė beveik nesinaudojo tokia menine priemone kaip veikėjų išorės aprašymas. „Astoldai" trūksta gamtos vaizdų, o joje esantieji – schematiški. Tačiau svarbu, jog kai kurie jų – romantinio pobūdžio, kaip, sakysim, į šį kūrinį įterptoje baladėje „Dūma":

Odtąd gdy księżyc nad Niemnem się wznosi,
A lekki powiew w nim wały porusza,
Duch się Alony na ten czas podnosi,
I smutnym jękiem wszystkie serca wzrusza[29].

[29] Ibid. – S. 135. – „Iš čia, kai mėnuo pateka virš Nemuno, / O lengvas dvelkimas jame bangas kelia, / Alionos dvasia tuo metu pakyla / Ir liūdna dejone visas širdis gelia".

Šį A. Mostowskos romano „Astolda" fragmentą verta paminėti atskirai. Tai ilga (31 ketureilis posmas) baladė apie Ipolito ir Alionos meilę bei jų likimą, rodanti didelius autorės poetinius sugebėjimus. Lenkų kritikas J. Gebethneris pabrėžė, jog tai „iš tikrųjų ne pati pirmoji, bet viena pirmųjų lenkų baladžių[30] (parašyta daugiau negu prieš keliolika metų iki Mickevičiaus!)"[31]. Trumpas šios baladės turinys toks. Lietuvos miškuose pasirodė baidyklė, kuri naikino pasėlius ir ėdė žmones. Aštuoniolikmetis Ipolitas ryžosi vadovauti drąsuolių būriui, stojančiam į kovą su ta pabaisa. Jo mylimoji penkiolikmetė Aliona atkalbinėjo jį nuo šio žygio, tačiau jis tėvynės meilę kėlė aukščiau už meilę merginai. Ipolitui žuvus mūšyje, šuo padeda Alionai rasti jo kapą. Iš sielvarto ji nusiskandina Nemune.

A. Mostowskos baladė – pirmasis šio žanro kūrinys lietuviška tematika.

Aptariant A. Mostowskos kūrybą, reikia turėti omeny, kad šiai rašytojai, išauklėtai prancūzų literatūros aplinkoje ir kurį laiką gyvenusiai Vakarų Europoje, lenkiškai buvo nelengva kurti, ypač prozos kūrinius. Įdomu ir tai, kad jai pastebimos įtakos neturėjo lenkų literatūra, o jos preromantiniai kūriniai atsirado veikiami ankstyvojo Vakarų Europos romantizmo, Lietuvoje gyvenusių tautų buities ir istorikų romantikų veikalų apie šį kraštą[32].

Tarp daugelio XIX a. pradžios preromantinių poetų, plėtojusių lietuvišką tematiką ir spausdinusių savo kūrybą Vilniuje, reikšmingą vietą užima Franciszekas Szahinas Sokółas, Tadeuszas Lityńskis, Onufras Pietraszkiewiczius ir Antonis Goreckis. Tai įvairios etninės kilmės ir socialinės padėties, skirtingo amžiaus, išsilavinimo bei literatūrinio pasirengimo žmonės, tačiau juos visus vienijo tai, kad buvo iš vieno krašto – istorinės Lietuvos, laikė save lietuviais ir didžiai sielojosi dėl politinės tragedijos, ištikusios jų tėvynę po Lenkijos–Lietuvos valstybės padalijimo. Šių poetų gyvenimas vienaip ar kitaip susijęs su Vilniumi, jiems ypač pažįstamas ir brangus pagrindinis šio miesto istorinis paminklas – Gedimino

[30] Sekdamas anglų siaubo literatūra, J. U. Niemcewiczius ketveriais metais anksčiau negu A. Mostowska paskelbė bene pačią pirmąją baladę lenkų kalba „Aliondzo ir Elena", išspausdintą knygoje: *Niemcewicz J.* Pisma różne wierszem i prozą. – Warszawa, 1803. – T. 1.

[31] *Gebethner J.* Poprzedniczka romantyzmu. – S. 74.

[32] Ibid. – S. 9–10.

pilies griuvėsiai, kurie priminė ir garbingą Lietuvos praeitį, ir neseniai kraštą ištikusią nelaimę – politinės laisvės bei valstybingumo netekimą. Todėl visiškai suprantama, kodėl šių poetų kūryboje svarbią vietą užima kūriniai, skirti Lietuvos praeičiai, Vilniui ir Gedimino piliai. Į poeziją šią temą pirmasis įvedė F. Szahinas Sokółas, ir ji tapo tradicine XIX a.

Smulkesnė Franciszeko Szahino Sokóło biografija nėra žinoma. Sprendžiant iš pavardės, taip pat iš jo ketureilės epigramos „Apie Szahiną, paskutinį Krymo chaną", jis tikriausiai kilęs iš Lietuvos totorių, kurių protėviai kadaise gyveno Kryme. Jo poezijos rinkinio „Lenkų mūza"[33] tituliniame puslapyje pažymėta, kad jis „netekęs regėjimo". Kiek galima spręsti iš poezijos, jo būta gerai išsilavinusio, susipažinusio su antikine ir klasicistine literatūra bei visuotine istorija, demokratinių pažiūrų. Apie 1830 m. jo sūnus Antonis Szahinas, filosofijos magistras, Vilniaus universitete dėstė aukštąją geodeziją bei topografiją, buvo parašęs ir išleidęs šių specialybių vadovėlius.

F. Szahino Sokóło poezija domėjosi D. Poška, išvertęs į lietuvių kalbą jo eilėraštį „Dūmojimas prie Jogailaičių mūrų griuvėsių Vilniuje". Pavadindamas vertimą „Dūmojimas ant senos pilies Vilniuje", vertėjas patikslino dūmos antraštę – pašalino iš jos žodį „Jogailaičių", prieštaravusį istorinei tiesai, kadangi Vilniaus pilį statydino ne Jogailos palikuonys, o jų protėvis Gediminas.

F. Szahino Sokóło dūmos apie Vilniaus pilį vertimą D. Poška papildė pradedančios formuotis lietuvių vienybės idėja, propaguota vertėjo raštuose ir ypač jo eilėraštyje „Pas Ksaverą Bogušą <...>". Tuo tikslu dūmos posmą –

W tych murach kosztowali po wojennym znoju
Mężni bohatyrowie owoców pokoju,
Pod cieniem twoim Litwin swe ochłady miewał,
W twoim przysionku pieśni bohatyrskie śpiewał[34] –

D. Poška perdirbo taip:

Čion ragavo pakajaus, sugrįžus iš karios,
Didi vyrai, kareiviai, kur buvo už marios;

[33] *Szahin Sokół F.* Muza polska. – Wilno, 1804.

[34] Ibid. – S. 32. – „Šiuose mūruose po sunkių kovų / Narsūs didvyriai ragavo taikos vaisių, / Tavo pavėsyje lietuvis gaivinosi, / Tavo priebuty jis dainavo didvyrių dainas".

Čion žemaitis, lietuvis draugystėj buvojo,
Drauge giesmes pergalės garsingai giedojo[35].

Taigi D. Poškos perdirbtame posme yra dvi naujos mintys, kurių nėra originale, būtent, apie lietuvių protėvių karines išvykas į užjūrio kraštus ir apie tai, kad žemaičiai ir lietuviai nuo senų laikų sudarė vieną tautą.

XIX a. Lietuvos poetams romantikams, rašiusiems apie savo krašto likimą, būdingas mintis D. Poška įvedė ir į tolesnį dūmos posmą, kuriame Vilniaus pilies sunykimas siejamas tik su Lenkijos-Lietuvos žlugimu:

Matka troskliwa o los swego jedynaka
Tu się pytała, czy żyw, bitnego żołdaka.
Teraz gdy los twój z losem Polski porównany,
Gdy calec twej posady w sztuki rozerwany...[36]

Versdamas šį posmą, D. Poška Vilniaus pilies likimą pirmiausia susiejo su Lietuvos likimu:

Dabar, kad būtis tavo su lenkais lyginta,
Lygiai tu ir tėvystė tavo sutrupinta;
Kad ant lakštos pasaulio nėr lenkų nei tavęs,
Kas tur taip kietą širdį, kad nebūt dūsavęs?[37]

Paskutinės šio posmo eilutės lyrinis intarpas irgi priklauso D. Poškai. Be to, bevardžio upelio (Vilnios), juosiančio Vilniaus pilį, įvaizdį vertėjas pakeitė Neries įvaizdžiu.

Išversdamas bei perdirbdamas F. Szahino Sokóło dūmą, D. Poška pirmasis įvedė į lietuvių literatūrą romantinę temą apie Lietuvos praeitį ir Vilniaus pilį, praturtino ją savo tautos aspiracijų motyvu.

Beveik vienu metu su F. Szahinu Sokółu, tik daug talentingiau, apie Vilnių, Gedimino pilį bei Lietuvos likimą rašė ir Tadeuszas Lityńskis. Iš autobiografinių jo kūrinių „Kedrams" ir „Laiškas Ged. Bein." galima spręsti, kad jis gimė apie 1770–1775 m. Korece (Vakarų Ukraina). Kur mokėsi, nežinoma. T. Lityńskio kūryba rodo, kad jos autorius buvo gerai susipažinęs su antikine, lenkų ir

[35] *Poška D.* Raštai. – V., 1959. – P. 71.

[36] *Szahin Sokół F.* Op. cit. – S. 32. – „Rūpestinga motina apie savo vienturčio likimą / Čia klausinėjo, ar jis gyvas, drąsų kareivį. / Dabar, kai tavo likimas sulygintas su Lenkijos likimu, / Kai tavo pamatų žemė į gabalus suplėšyta..."

[37] *Poška D.* Op. cit. – P. 73.

rusų literatūromis. Po Lenkijos-Lietuvos valstybės padalijimo gyveno Hrudos kaime (Volynėje)[38], palaikė artimus santykius su Ukrainos lenkų didikais. XIX a. pradžioje – Sanguškų dvarų įgaliotinis, matyt, tarnybos reikalais gana dažnai lankydavosi Peterburge. Po 1809 m. T. Lityńskis buvo labiau susijęs su Vilniumi, dalyvavo jo kultūriniame gyvenime ir Labdarybės draugijos veikloje, 1808–1817 m. čia spausdino savo kūrybą atskirais leidiniais. Rašė proginius eilėraščius, sieliankas, satyras, tačiau pagrindinę jo kūrybos dalį sudaro rusų poetų (G. Deržavino, N. Karamzino, I. Dmitrijevo, I. Krylovo, A. Puškino, K. Batiuškovo ir kt.) kūrinių vertimai.

Itin plačiai ir palyginti meniškai T. Lityńskis pavaizdavo Vilniaus miesto ir Lietuvos praeitį, paskyręs šiai temai tris eiliuotus laiškus. Daugiausia Lietuvos senovės garbinimo bei romantinio patoso yra pirmajame jų:

Ta twierdza co w swych złomach dotąd przypomina
Silne ramię sławnego w dziejach Gedymina,
Przy brzegu Willi jako nieodstępnym świadku
Rachuje chwile wzrostu i swego upadku.
Ta nawzajem dość chlubna, że tyle pamięta,
Liczy rzędem idące po siebie Książęta,
Co panując tym krajom szczęścia ludu strzegli
I co walcząc za całość tej osady legli[39].

Kūrinyje reiškiama mintis, kad garbinga krašto istorija įpareigoja naujas kartas didvyriškiems žygiams. Tai ypač pabrėžta Neries vaizde. Ši upė

Czasem nawet wzniósłszy się z głębizny koryta,
Przytomnych bohaterów o dawniejszych pyta[40].

[38] Polski słownik biograficzny. – Wrocław, 1972. – T. 17/4, zesz. 75. – S. 498–499.

[39] *T. N. L.* Pisma różne wierszem i prozą. – Wilno, 1808. – T. 1. – S. 117–118. – „Ta pilis, kuri savo griuvėsiais lig šiol primena / Stiprius pečius istorijoje garsaus Gedimino, / Ant Neries, neatskiriamo liudytojo, kranto / Skaičiuoja savo didybės ir nykimo akimirkas. / Ji didžiuodamasi, kad tiek atsimena, / Vardija vienas paskui kitą einančius kunigaikščius, / Kurie, valdydami šį kraštą, saugojo žmonių laimę / Ir, kovodami už šios gyvenvietės neliečiamybę, žuvo".

[40] Ibid. – S. 118. – „Kartais net pakilus iš vagos gilumos, / Esančius didvyrius klausia apie buvusius".

Antrasis laiškas pradedamas Vilniaus meno šedevrų – šv. Onos ir šventųjų Petro ir Povilo bažnyčių – grožio iškėlimu:

Czem się może w Efezie chlubić gmach Dyanny
Obok gockiej kaplicy stawionej dla Anny.
Czem ozdoby kościoła delficiego złote
Nad Piotra w Antokolu cudowną robotę.
Pierwsze mogły mieć dosyć bogactw i ubiorów,
Lecz czemże są dziś kruszce obok sztuki wzorów[41].

Remiantis M. Strijkovskiu, minima legenda apie Gedimino medžioklę ir Vilniaus įkūrimą, vaizduojama Šventaragio slėnio, kur vėliau buvo pastatyta katedra, praeitis.

Trečiajame laiške poetas piešia XIX a. pradžios Žemutinės pilies vaizdą, mini Vilniaus universitetą, pažymi, kad šio miesto „žemės dulkės nušlakstytos žemaičių krauju, kurio upelius praliejo Kęstutis su Jogaila". Tačiau ilgainiui iš buvusios nuolatinių kovų vietos Vilnius tapo ramybės ir mokslo miestu, ir todėl poetas nesigaili jo praeities.

Laiškų apie Vilnių ciklo pabaigoje, kaip kontrastą šio miesto gyvenimui, poetas rodo baudžiavinį kaimą, kur amžiais niekas nepakito, o jeigu kas ir pasikeitė, tai tik blogesnėn pusėn. Jo akys, nusigręžusios nuo garbingos praeities, sustingsta, stebėdamos beviltišką žmonių padėtį, kuri yra viena iš pagrindinių šio kūrinio problemų.

Stambiausias, labiausiai darnus kompoziciškai ir kupinas nuoširdaus lyrizmo yra T. Lityńskio eilėraštis „Kedrams, pasodintiems Koreco sode 1806 metais"[42]. Poeto veiksmas – savo sodyboje pasodinti kedrai – čia iškyla kaip gilių išgyvenimų bei romantinės nuotaikos priežastis. Medžiai – gyvenusių žmonių paminklas, jie sujungia kartas, primena joms praeitį – tokia pagrindinė šio kūrinio idėja. Eilėraštis vykusiai atskleidžia autoriaus dvasios pasaulį bei jo emocijų gausą. Gimtosios sodybos ir ypač jos medžių fone poetas prisimena savo jaunystę, taip pat krašto praeitį ir jo likimą:

[41] Ibid. – S. 121–122. – „Kuo gali didžiuotis Efezo Dianos pastatas / Prieš gotikos koplyčią, statytą Onai. / Kuo Delfų šventyklos aukso papuošalai / Prieš Petro Antakalnyje nuostabų darbą. / Pirmieji galėjo turėti apsčiai turtų ir papuošimų, / Tačiau ko verti šiandien brangūs metalai greta meno pavyzdžių".

[42] *T. N. L.* Pisma różne wierszem i prozą. – Wilno, 1808. – T. 2. – S. 6.

Ja wzrastał w tej osadzie i wziął pierwsze siły,
Dla mnie ten szczyt naddziadów bywał i jest miły:
Ta ziemia, krwi ich ceną w Ojczyznie nabyta,
Jak darów niegdyś szczęścia, tak klęsk kraju syta[43].

— — — — — — — — — — — — — — — —

A w pyle wzniosłych szańców zaryta głęboko
Butwieje kość najezdców oblana posoką[44].

Eilėraštis „Kedrams" didžiai patriotiškas: krašto laisvės netekimą poetas po sodybos medžiais aplaistė „nuoširdžia ašara" ir medžių žievėje įrėžė mįslingą frazę: ..... *be Tėvynės*[45].

Lyriškiausios kūrinio vietos yra susijusios su kedrų sodintojo pageidavimais pasodintiems medžiams: glausti savo pavėsyje artoją – krašto pamatą ir jo ateitį, slėpti po šakomis įsimylėjusius, alegoriniam Arui jose išperėti savo vaikus, t.y. kovotojus už krašto išvadavimą, šakomis apsaugoti balandžius nuo plėšrūnų, priminti žmonėms, kad jie turi gyventi laisvi ir laimingi kaip balandžiai. T. Lityńskis buvo vienas pirmųjų poetų, pradėjusių raginti išsivadavimo kovai. Tokie jo raginimai turėjo neabejotinos reikšmės Lietuvos visuomenei, ypač patriotiškai ir romantiškai nusiteikusiam Vilniaus universiteto jaunimui.

Eilėraštis „Kedrams" užbaigiamas gilios prasmės mintimi:

Czem kto może, niech służy dla ziomków, dla kraju,
My starzy prawdy mówmy, drzewa sadźmy w gaju[46].

Iš viso šio kūrinio konteksto aiškėja, kad „tiesos" sąvoka jame reiškia nacionalinę bei socialinę laisvę.

Ano meto Lietuvos ir ypač Vilniaus literatūrinę visuomenę T. Lityńskio poezija galėjo dominti lietuviška tematika, demokratinėmis tendencijomis, patriotinėmis bei romantinėmis nuotaikomis. Ji pasižymėjo temų ir formos naujumu, jos kalbai būdinga konkre-

[43] Ibid. – S. 6. – „Aš augau šioj sodyboje ir ėmiau stiprėti, / Man ši prosenių viršukalnė buvo ir yra miela, / Ta žemė jų kraujo kaina įgyta Tėvynėje / Ir kadaise laimės dovanų ir krašto nelaimių prisotinta".

[44] Ibid. – S. 7. – „O aukštų apkasų dulkėse giliai užkasti, / Dūlėja užpuolikų kaulai, krauju aplieti".

[45] Šeši taškai tikriausiai reiškia, jog praleistas žodis susideda iš tiek raidžių. Sprendžiant iš kūrinio konteksto, tas žodis turėtų būti – *Litwin* (lietuvis).

[46] Ibid. – S. 28. – „Kas kuo gali, tegul tarnauja tautiečiams ir kraštui, / Mes, seniai, tiesą skelbkim, medžius sodinkime girioj".

tumas, poetinių priemonių paprastumas. Ne vieno kūrinio (pvz., eil. „Julytei") stilius priartėja prie liaudies dainų. Dėl šių savybių T. Lityńskio poezija turėjo įtakos lietuvių poetams. Sakysim, D. Poškos idilė „Mano darželis" kūrybinio sumanymo požiūriu, kompozicija ir kai kuriomis turinio detalėmis (įrašu medžio kamiene) yra artima „Kedrams". Po F. Szahino Sokólo „Dūmojimo prie Jogailaičių mūrų griuvėsių Vilniuje" T. Lityńskio laiškai apie Vilnių buvo vieni pirmųjų romantinių kūrinių apie šio miesto ir viso krašto praeitį.

F. Szahino Sokólo pradėtą ir populiaria tapusią Vilniaus pilies temą savo kūryboje pakartojo Onufras Pietraszkiewiczius. Jis gimė apie 1800 m. Lydos apskrityje. Iš pradžių studijavo Vilniuje, drauge su J. Jeżowskiu, A. Mickevičiumi ir T. Zanu čia įkūrė filomatų draugiją. 1820 m. persikėlė į Varšuvos universitetą, kurį po metų baigė. Nusivylęs varšuviškės aristokratijos gyvenimu, 1822 m. grįžo į Lietuvą.

Dar studijuodamas Vilniuje, O. Pietraszkiewiczius parašė dūmą „Svajojimas prie Gedimino pilies griuvėsių", kurios galutinė redakcija, atsižvelgiant į A. Mickevičiaus pastabas[47], buvo parengta ne anksčiau kaip 1819 m.[48] Tai ilgokas (96 eilučių) kūrinys, prasidedantis Vakarų Europos kraštų romantikams būdingais mėnesienos nakties ir pilies griuvėsių lankymo vaizdais. Tylios ir žvaigždėtos vasaros nakties fone, kai mėnulis savo šviesa žaidžia Neries vandenyje ir „pusė pasaulio skęsta sapne", poetas užklysta ant Gedimino kalno, kurio papėdėje senovės lietuviai medžiojo taurus ir kitus žvėris. Jis prisimena Lietuvos kaimynus, rengdavusius į ją klastingus antpuolius, kovose nugalėtus bei tapusius lietuvių belaisviais, kurie praamžių ąžuolų vietoje pastatė šios pilies bokštus. Senovės Lietuvos didybė bei galybė atskleista pilies ir lietuvio karžygio paveikslais:

Wieki przetrwał gmach wspaniały,
Ozdobą będąc stolicy;
Zbrojny w mecz płytki i strzały
W żelaznej Litwin przyłbicy

---

[47] *Mickiewicz A.* Uwagi nad „Dumaniem u rozwalin zamku Giedymina" // *Mickiewicz A.* Dzieła. – T. 5, cz. 1. – S. 122–125.

[48] Poezya filomatów. – Kraków, 1922. – T. 1. – S. 156.

Gromi, rozprasza, zwycięża,
Sławny z cnoty i z oręża[49].

Toliau pasakojama apie didvyriškas lietuvių kovas su kryžiuočiais, prisimenamas M. Strijkovskio aprašytas Vilniaus pilies užpuolimas, kai priešai atplaukė laivais, būdami apsiginklavę šaunamaisiais ginklais, kurių lietuviai dar neturėjo. Užpuolimo metu buvo sudeginta ne tik Vilniaus gyvenvietė („kaimas"), bet ir nusiaubtas kraštas bei išnaikinti žmonės. Tačiau net ir tokiu tragišku metu:

Tlejące wiosek ogniska
Sarmatom dodają męstwa.

Przysięgli na miecze krwawe
Zniszczyć krzyżacką wyprawę[50].

Dūmoje ypač iškeltas senovės lietuvių patriotizmas, teisingumas bei žmogiškumas, pabrėžiama jų ilgus amžius trukusi kova už savo garbę, tėvynę ir dievus. Iš vienos pusės, jie buvo neatlaidūs priešams, vijo įsibrovėlius net „iki šiaurės ašigalio", iš kitos – padėdavo kaimynams nelaimės valandą.

Kaip antitezę senovės Lietuvos galybei ir to meto Vilniui autorius piešia XIX a. pradžioje likusį niūrų Gedimino pilies vaizdą:

Dziś księżyca światło drżące
Widziadła zwodnicze rodzi,
A sowa wieszczby rażące
W żałobnych krzykach rozwodzi[51].

Nejaukūs ir paslaptingi reginiai mėnesienos naktį kelia liūdesį. Krašto sunykimas dūmoje motyvuojamas Lenkijos-Lietuvos valsty-

[49] Ibid. – S. 157. – „Amžius prastovėjo puikūs rūmai, / Būdami sostinės pažiba; / Ginkluotas švitriu kardu ir strėlėmis, / Geležiniu šalmu lietuvis / Muša, sklaido, nugali, / Garsus šaunumu ir ginklu".

[50] Ibid. – S. 158. – „Rusenančios kaimų gyvenvietės / Sarmatams suteikia drąsos. / Prisiekė ant kruvinų kardų / Sunaikinti užpuolikus kryžiuočius".

Sarmatais autorius vadino lietuvius. Recenzuodamas šią dūmą, A. Mickevičius pažymėjo, kad juos vadinti sarmatais (senovės lenkais) netinka, nes kūrinyje vaizduojamu laiku abi šios tautos neturėjo nieko bendra. – *Mickiewicz A.* Dzieła. – T. 5, cz. 1. – S. 125.

[51] Poezya filomatów. – T. 1. – S. 158. – „Šiandien mėnulio virpanti šviesa / Šmėklas klastingas gimdo, / O pelėda kurtinančias pranašystes / Gedulingu riksmu ūbauja".

bėje vykusiais nesutarimais, išdavystėmis ir priešų agresija, o Gedimino pilies likimas – viską keičiančia laiko ranka. Kol kraštas vėl atgaus laisvę („kol dangus išsiblaivins"), jos griuvėsiai būsimoms kartoms primins garbingą praeitį. Kūrinys baigiamas mintimi, kad ateityje galbūt ir pilies bokštus laikas pavers dulkėmis, tačiau jis nepajėgs išdildyti tėvynės meilės.

O. Pietraszkiewicziaus „Svajojimas prie Gedimino pilies griuvėsių" daugiau panašus į eiliuotą publicistinį kūrinį, perkrautą faktais ir vardais. Nepaisant to, šis kūrinys nėra menkesnis už daugelį kitų anuomet Lietuvoje paskelbtų eilėraščių lenkų kalba, yra vertingas keliamomis idėjomis. Jam būdingas nuoširdus patriotizmas, meilė savo krašto žmonėms, žavėjimasis praeitimi ir tikėjimas tėvynės išsivadavimu. Šiuo aspektu O. Pietraszkiewicziaus dūma yra bene pirmasis filomatų ideologijos atspindys, liudijąs jų ryšį su Lietuva ir lietuvių tauta.

Paskutinis ir talentingiausias Lietuvoje lenkų kalba rašęs preromantikas buvo Antonis Goreckis. Jis savo kūryboje atspindėjo bajorų dalies, nusistačiusios prieš carizmą ir baudžiavą, nuotaikas. A. Goreckis gimė 1787 m. Vilniuje, Lietuvos tribunolo advokato šeimoje. 1802–1805 m. studijavo literatūrą Vilniaus universitete, kur įsigijo filosofijos kandidato laipsnį[52]. 1809 m. išvyko į Varšuvos kunigaikštystę, įstojo į ten organizuojamą lenkų kariuomenę ir kaip karininkas dalyvavo Napoleono žygyje į Rusiją. Po šio karo aplankė Vokietiją, Prancūziją, gyveno Italijoje[53] . Užsienyje, veikiamas Vakarų Europos kraštų romantikų, parašė savo pirmuosius romantinės krypties kūrinius. 1818 m. A. Goreckis grįžo į Lietuvą ir apsigyveno netoli Vilniaus (Salininkuose); čia prasidėjo jo draugystė su A. Mickevičiumi, trukusi ilgus metus. Jo pažiūroms nemažą įtaką turėjo istorikas M. Balińskis, su kuriuo iki 1831 m. sukilimo gyveno kaimynystėje ir palaikė artimus ryšius[54]. A. Goreckis buvo „Nenaudėlių draugijos" narys ir jos laikraštyje „Wiadomości Brukowe" smerkė baudžiavą ir bajorų reakcingumą, kritikavo carinį despotizmą (pasakėčia „Vežikai"; už ją 1828 m.

[52] LVIA, f. 721, ap. 1, b. 17, p. 70.

[53] *Gorecki A.* Pisma. – Lipsk, 1886. – T. 1. – S. VIII–IX.

[54] Apie A. Goreckio ryšius su M. Balińskiu liudija keli jo eilėraščiai ir ši pastaba: „Mykolas Balińskis, Jašiūnų dvarininkas, vedęs panelę Śniadecką, Andriaus dukterį, buvo kadaise, prieš mano dvarų konfiskavimą, mano kaimynas". – *Gorecki A.* Pisma. – T. 1. – S. 260.

kalintas Varšuvoje). Bręstant 1831 m. sukilimui Lietuvoje, buvo jo parengimo komiteto narys. Sukilimo metu jam suteiktas pulkininko laipsnis. Po pralaimėjimo išvyko į Paryžių ir ten išgyveno iki pat mirties (1861 m.)[55].

A. Goreckio literatūrinė veikla prasidėjo pirmaisiais metais po karo su Napoleonu, jam tebegyvenant užsienyje. 1815 m. atgaivinus iki karo ėjusį „Dziennik Wileński", jo pirmajame numeryje ir buvo išspausdinta A. Goreckio odė „Draugystei"[56], kurią galima laikyti pirmąja ryškesne romantizmo apraiška Lietuvoje. Šis kūrinys turėjo programinės reikšmės, ir todėl, matyt, neatsitiktinai jo mintis plėtojo A. Mickevičius „Odėje jaunystei". „Draugystėje" A. Goreckis šlovino ne individualų jausmą – meilę, o kilniausią visuomeninių ryšių formą – draugystę, vadindamas ją „dalelyte žemės laimės", kurios pamatas – ne kilmė ar „turtų menkas žibėjimas", o dorovė. Svarbiausi šio kūrinio šūkiai – draugystė, luomų lygiateisiškumas, dorovė – netrukus tapo vienais iš pagrindinių filomatų programos punktų.

1818 m. pradžioje, vos sugrįžęs į Lietuvą, A. Goreckis savo kūrybą ėmė spausdinti Varšuvos laikraštyje „Tygodnik Polski i Zagraniczny". Poeto prieraišumas prie šio leidinio visiškai suprantamas: jo kūriniai, nepaisantys klasicizmo principų, netiko vilniškiams laikraščiams, nes juose beveik išimtinai buvo spausdinama tik klasikinė poezija. Be to, šiame Varšuvos laikraštyje vienas pagrindinių jo bendradarbių buvo K. Brodzińskis, su kuriuo A. Goreckis gynė romantizmą spaudoje prasidėjusioje polemikoje su klasicistais (satyrinės epigramos „Petras virėjas" bei „Klasikai ir romantikai"[57]).

Geriausias romantinis A. Goreckio kūrinys yra baladė „Tėvynės išdaviko mirtis"[58] , parašyta aiškiai jaučiant Vakarų Europos kraštų romantinių ir „siaubo pasaulio" kūrinių įtaką, tačiau originali savo tematika bei meniniais vaizdais. Vakarų romantikų kūriniuose vyravo meilė, o A. Goreckio baladėje paliesta visai nauja ir visuomeninio pobūdžio tema – tėvynės išdavimas. Atskleisdamas

[55] Polski słownik biograficzny. – T. 8/2, zesz. 37. – S. 306.

[56] *Gorecki A.* Do przyjaźni // Dziennik Wileński. – 1815. – T. 1, Nr. 1. – S. 41–42.

[57] Tygodnik Polski i Zagraniczny. – 1818. – T. 4. – S. 49; *Gorecki A.* Pisma. – T. 2. – S. 255.

[58] *Gorecki A.* Śmierć zdrajcy Ojczyzny // Tygodnik Polski <...>. – 1818. – T. 2. – S. 11–14.

šią temą, poetas kontrastingai parodė to meto Lietuvos visuomenės socialinius prieštaravimus: vienoje pusėje – baudžiauninkų priespauda („kartus varguolių gyvenimas") ir smulkios bajorijos buitis, o priešingoje – feodalų dvarų ištaiga („žibantys puikūs rūmai" su „paauksuotais guoliais" ir „turtu, įgytu piktadarybėmis"). Tėvynės išdaviku baladėje parodytas tokių feodalų atstovas, o svarbiausiu herojumi – smulkus bajoras, 1794 m. sukilimo dalyvis.

Likimo kerštą tėvynės išdavikui poetas atskleidė kurdamas originalius baisenybių vaizdus. Baladėje nėra to meto romantiniams kūriniams būdingų pabaisų, raganų ir velnių. Emocinį efektą čia sukelia įasmenintas tėvynės motinos paveikslas ir gamtos reiškinių (nakties, audros, mėnulio ir kt.) vaizdai. Tik baladės pabaigoje poetas neapsiėjo be „siaubo pasaulio" kūrinių pamėgdžiojimo ir parodė „juodo pavidalo dvasią", kuri, įsiveržusi pro langą į tėvynės išdaviko miegamąjį, jo kūną palieka guolyje, o sielą nusineša į juodus debesis. „Tėvynės išdaviko mirtimi" A. Goreckis įrodė mokąs kurti romantiškus vaizdus, meistriškai panaudoti ritminės intonacijos kaitą. Pavyzdžiu gali būti baladės pradžia, vaizduojanti naktį, kai likimo ranka, pasitelkusi į pagalbą paslaptingas jėgas, tėvynės išdavikui atkeršija mirtimi:

Noc była ciemna, milczenie ponure,
Lało spokojność na całą naturę,
W tym księżyc zajaśniał mile,
Bo już zbliżały się chwile,
Kiedy duchy z nieba skrycie,
Na promykach gwiazdy schodzą
I gorzkie nędzarzy życie
Snem łagodzą[59].

Bene pats meniškiausias A. Goreckio kūrinys – eilėraštis „Balerina", kuriame atskeistas moters kūno ir judesių grožis. Čia poetas pasiekė turinio ir formos harmoniją, vaizdų ir intonacijos išraiškingumą ir kalbos plastiškumą. Intonacija eilėraštyje kinta kartu su balerinos judesiais ir tuo padeda sukurti tartum gyvos veikėjos paveikslą:

[59] Ibid. – S. 11. – „Naktis buvo tamsi, tyla niūri, / Ramybė užtvindė visą gamtą, / Tuomet mėnuo nušvito meiliai, / Nes jau artėjo akimirkos, / Kai dvasios nuo dangaus slapta / Žvaigždės spinduliais nužengia / Ir karčią vargdienių buitį / Sapnu ramina".

Miła jak światło księżyca,
Szybka jak gromu błysnienie,
Dała skok piękna dziewica.
Spadła jak potok z wierzchu Alpów skały,
A teraz płynie,
Jak po dolinie,
Strumyczek mały...[60]

A. Goreckiui gyvenant Lietuvoje, nebuvo išleistas nė vienas jo poezijos rinkinys. Būdamas emigracijoje, jis išleido net aštuonis savo raštų tomus. Lietuvos literatūrinei visuomenei bene įdomiausia pirmoji jo poezijos knyga „Lietuvio eilėraščiai"[61], temomis labiausiai susijusi su mūsų kraštu. Ypač vertingas šio rinkinio eilėraščių ciklas apie 1831 m. sukilimą Lietuvoje. Parašytas tiesiogiai veikiant mūšių bei įvykių įspūdžiams, jis turi nepalyginamą pažintinę vertę. Antrasis A. Goreckio poezijos rinkinys „Pasakėčios ir nauji eilėraščiai"[62] išleistas su poeto „Dedikacija Vilniaus miestui", prasidedančia šiais gilios meilės, šviesių prisiminimų ir nostalgijos žodžiais:

Nie wzgardź mą pieśnią: Bądź szczęsne i zdrowe
W i l n o, i niech mnie twa łaska zaszczyca;
W tobiem ja ujrzał pierwsze światło dniowe,
I w tobie dom był mojego Rodzica[63].

Dedikacijos pabaigoje poetas tremtinys išreiškia didžiausią troškimą ir svajonę išvysti laisvą sostinę Vilnių:

Lecz jakieś czucie przejmuje tajemne?
Przechodzą nieszczęść już twych chmury ciemne,
Błyśnie ci słońce promieniem pogodnym –
Obym ja jeszcze ujrzał cię swobodnem – ![64]

---

[60] *Gorecki A.* Baletniczka // Tygodnik Polski<...>. – 1818. – T. 3. – S. 234. – „Miela kaip mėnulio šviesa, / Greita kaip žaibo liepsna, / Pašoko graži mergina. / Krito lyg upė nuo Alpių viršūnės, / O dabar plaukia / Tartum per slėnį / Mažas šaltinis".

[61] *Gorecki A.* Poezje Litwina. – Paryż, 1834.

[62] *Gorecki A.* Bajki i poezje nowe. – Paryż, 1837.

[63] *Gorecki A.* Przypisanie miastu Wilno // Ibid. – S. 1. – „Nepaniekink mano dainos: Būk laimingas ir sveikas, / V i l n i a u, ir tegul tavo malonė man suteikia garbę; / Tavyje aš išvydau pirmąją dienos šviesą, / Ir tavyje buvo namai mano gimdytojo".

[64] Ibid. – S. 1. – „Bet kokia nuojauta kyla slapta? / Jau praeina tavo nelaimių tamsūs debesys, / Švystelės tau saulė giedriu spinduliu, / Kad aš tave dar išvysčiau laisvą!"

Eilėraščių lietuviška tematika yra ir kituose šio poeto rinkiniuose.

Visi reikšmingesni A. Goreckio romantinės krypties kūriniai parašyti 1815–1818 m., kai literatūrinės to meto visuomenės akyse jis buvo antras (po K. Brodzińskio) poetas lenkų literatūroje. A. Goreckio nuopelnus romantizmo susiformavimui lenkų poezijoje bene taikliausiai įvertino jo bendraamžis, irgi lenkiškai rašęs Ukrainos poetas S. Goszczyńskis, kuris savo atsiminimuose yra pasakęs: „Literatūros židiniai Varšuvoje ir Vilniuje skleidė savo atspindžius net į mūsų užkampį. <...> Prasidėjo klasicizmo kova su romantizmu. Brodzińskio darbas „Apie klasiškumą ir romantiškumą" padarė man įspūdį <...> . Daugiau negu šis darbas man padėjo Brodzińskio ir kitų poetų, kaip, pavyzdžiui, A. Goreckio <...>, eilėraščiai. Naujų poetų raštuose pajutau daugiau gyvenimo ir, svarbiausia, – gyvenimo, artimesnio man, todėl ryžtingai perėjau į jų pusę"[65].

Suprantama, kad savo kūryba A. Goreckis veikė taip pat pradedančiuosius Lietuvos poetus – A. Mickevičių bei kitus filomatus, kuriems buvo labai artimos jo poezijos nuostatos – kova prieš baudžiavą ir carinę priespaudą, gimtojo krašto meilės idėja. Filomatus domino ir tai, kad A. Goreckis vienas pirmųjų tarp Lietuvos poetų atsisakė klasicistinių kalbos ir stiliaus tradicijų, priartindamas poeziją prie gyvenimo ir liaudies kūrybos. Liaudiška ir patriotiška, emocinga, plastiška bei muzikali, A. Goreckio poezija jau turėjo svarbiausius pradus to romantizmo, kurį netrukus perėmė ir plėtojo ištisa lenkiškai rašiusių romantikų plejada su A. Mickevičiumi priešakyje. Taigi A. Goreckis gali būti laikomas A. Mickevičiaus ir kitų poetų filomatų tiesioginiu pirmtaku[66].

Specifinėmis XIX a. pirmojo ketvirčio Lietuvos visuomeninio ir kultūrinio gyvenimo sąlygomis susiformavusi lenkų romantizmo „lietuviškoji mokykla"[67] savo geriausių atstovų – A. Mickevičiaus ir J. Słowackio – kūryboje pasiekė pasaulinio romantizmo aukštumų.

---

[65] *Goszczyński S.* Podróż mojego życia. – Wilno, 1924. – S. 24.

[66] Nors A. Goreckio poezijos rinkiniai buvo leidžiami Prancūzijoje, tačiau jie pasiekdavo ir lietuvių rašytojus. Antai V. Ažukalnis išvertė tris jo kūrinius socialinės nelygybės ir priespaudos tema (eil. „Vargšo laidotuvės" ir pasakėčias „Paskutinė pasaka" bei „Vilkas ir vanagas"), kiek pakeitęs jų pavadinimus – „Pakasynos Lozoriaus", „Lakštingėlė" ir „Vanagas ir vilkas". – *Ažukalnis V.* Raštai lietuviški. – V., 1968. – P. 101–102, 234–235.

[67] Šį terminą pirmąsyk pavartojo ir jį pagrindė lenkų literatūros kritikas S. Baczyńskis. – *Baczyński S.* Literatura piękna Polski porozbiorowej. – Lwów-Poznań, 1924. – S. 122.

Jonas Šlekys

RUSŲ LITERATŲ REAKCIJA Į 1830–1831 M. SUKILIMĄ LENKIJOJE IR LIETUVOJE

Nerami buvo Vakarų Europoje XIX a. trečiojo dešimtmečio pabaiga. 1830 m. liepos 27–29 d. Prancūzijoje nuversta Burbonų monarchija, rugpjūčio 25 d. Belgijoje įvyko sukilimas prieš Olandijos priespaudą, netrukus neramumai kilo ir Italijoje, Vokietijoje bei Šveicarijoje[1]. Vykstant šiems įvykiams, Europos žandaras – carinė Rusija pradėjo ruošti ekspedicinį armijos korpusą Belgijos ir Prancūzijos revoliucijoms nuslopinti. Nikolajaus I planus netikėtai sužlugdė lapkričio 29 d. prasidėjęs sukilimas Varšuvoje. 1831 m. kovo 25 d. sukilo ir Lietuva. Sukilimo liepsna persimetė ir į kaimyninę Baltarusiją bei Vakarų Ukrainą. Vasario-balandžio mėnesiais lenkų sukilėliai laimėjo keletą reikšmingų mūšių su reguliariąja caro kariuomene, tačiau dėl karinės vadovybės klaidų šiais laimėjimais nebuvo tinkamai pasinaudota[2]. Gegužės 26 d. prie Ostrolenkos smarkiai sumušti sukilėliai vėliau tik gynėsi nuo daug gausesnių Rusijos karinių pajėgų.

Sukilimas Lenkijoje sukrėtė carinės imperijos politinį gyvenimą. Kurį laiką vyriausybės sluoksniuose vyravusį sutrikimą bei nervingumą dėl feldmaršalo J. Dibičo nesėkmių netrukus pakeitė tvirtas įsitikinimas, jog sukilimą būtina bet kokia kaina numalšinti[3]. Carinę kariuomenę pergrupavus ir naujuoju jos vadu paskyrus strategijoje labiau įgudusį feldmaršalą I. Paskevičių sukilėlių padėtis iš esmės pablogėjo. Po keliolikos lokalinių mūšių ir nesėkmingo Vilniaus šturmo liepos viduryje pagrindinės Lietuvos sukilėlių pajėgos, vadovaujamos D. A. Chlapovskio, A. Gelgaudo ir F. M. Rohlando, buvo priverstos peržengti Prūsijos sieną ir sudėti ginklus. Rugpjūčio 25–26 d. šturmu užimta sukilusi Varšuva. Nuo sostinės atsitraukę lenkų daliniai dar kurį laiką didvyriškai priešinosi keliolika kartų

[1] Visos datos čia ir toliau pateikiamos senuoju stiliumi.

[2] Plg. rusų generolo K. Šilderio nuomonę šiuo klausimu. – *Шильдер Н. К.* Немец и француз в записках своих о России в 1839 г. // Русская старина. – 1886. – № 7. – С. 37.

[3] Plačiau apie sukilimo interpretaciją caro rūmuose žr.: *Шильдер Н. К.* Император Николай Первый, его жизнь и царствование. – СПб., 1903. – Т. 2. – С. 322–396.

gausumu juos pranokstančiai rusų kariuomenei. Nuolat persekiojamai sukilėlių daliai, vadovaujamai generolo G. Ramorino, galiausiai teko rugsėjo 5 d. peržengti Galicijos sieną ir pasiduoti austrams, o rugsėjo 23 d. Prūsijos sieną peržengė ir atidavė ginklus nuo Modlino tvirtovės traukęsi generolo M. Rybinskio vadovaujami sukilėliai. Beveik dešimt mėnesių trukęs sukilimas baigėsi. Prasidėjo neregėto masto represijos. Vienų istorikų duomenimis, po 1830–1831 m. sukilimo iš Lenkijos karalystės ir vakarinių Rusijos imperijos gubernijų į Sibirą buvo ištremta 60 000 įvairių luomų žmonių, kiti mini dar didesnį ištremtųjų skaičių – 45 000 šeimų[4].

Suprantama, kad į tokį reikšmingą istorinį įvykį, kaip 1830–1831 m. sukilimas, vienaip ar kitaip reagavo beveik visi to meto Europos politiniai bei intelektualiniai sluoksniai. Oficiali Vakarų Europos valstybių politika sukilimui Lenkijoje ir Lietuvoje buvo priešiška arba geriausiu atveju neutrali[5]. Tačiau sukilimą palaikė ir jį rėmė daugelio šalių liberalioji bei demokratiškoji visuomenė: Prancūzijoje, Vokietijoje, Belgijoje, Norvegijoje, Šveicarijoje, net Anglijoje ir JAV kūrėsi įvairūs pagalbos Lenkijai komitetai, visur buvo karštai agituojama lenkų naudai, renkami pinigai jiems padėti. Neatsitiktinai A. Mickevičius klausė: „Ar tai mūsų nuopelnas, kad lenkų revoliucijos proveržis buvo sutiktas tokiu visuotiniu džiaugsmo šūkiu, jog per visą mūsų kovos laiką smarkiau plakė širdys tautų visame krikščioniškame pasaulyje, o karaliams teko apsimestinai mus užjausti?<...> Kodėl gi Lenkijos vardas tapo toks populiarus? Nes su Lenkijos vardu susijęs ne tik laisvės ir lygybės, bet ir pasiaukojimo dėl visuotinės laisvės ir lygybės įvaizdis"[6].

Ypač plačiai sukilimui pritarta Prancūzijoje. Jau 1831 m. sausio mėnesį Paryžiuje įkurtas pagalbos Lenkijai centrinis komitetas. Jame aktyviai dalyvavo ir rusų imperializmą savo kūriniuose smerkė tokie prancūzų poetai, kaip A. O. Barbier, O. M. Barthélemy, J. P. de Béranger, K. J. F. Delavigne'is, V. M. Hugo, M. A. Jullienas[7]. Kiek vėliau ėmė steigtis ir provincijų komitetai Lenkijos sukilimui parem-

[4] Lietuvių enciklopedija. – Boston, 1963. – T. 29. – P. 145.

[5] *Киняпина Н.* Реакционная политика европейских держав в польском вопросе (1830–1831) // Вестник Московского университета. – 1952. – № 7. – С. 71–86; Lietuvių enciklopedija. – T. 29. – P. 142—143.

[6] *Mickiewicz A.* Dzieła. – Warszawa, 1955. – T. 6. – S. 96.

[7] *Lednicki V.* Pouchkine et la Pologne: A propos de la trilogie antipolonaise de Pouschkine. – Paris, 1928. – P. 70, 73–75, 89–92, 116–117; *Vaičiulėnaitė-Kašelionienė N.* Viktoro Hugo kelias į Lietuvą. – V., 1990. – P. 18–25.

ti[8]. 1830 m. žiemą ir 1831 m. pavasarį prancūzų spaudoje pasirodė nemaža priešiškų Rusijai straipsnių, kuriuose pritariama sukilimui Lenkijoje[9]. Nepaisant prancūzų inteligentijos simpatijų, reali Prancūzijos vyriausybės pagalba lenkams buvo minimali[10]. Dėmesys sukilėliams daugiausia apsiribojo tik kalbomis, kurių būta įvairių.

Itin karštai sukilimą palaikė vokiečių, šveicarų ir austrų literatai L. Börne, F. Grillparzeris, F. Grossas, H. P. Harringas, G. Herweghas, J. Kernersas, N. Lenau, G. A. F. Maltitzas, J. Mosenas, E. Ortleppas, G. Pfizeris, A. von Platenas, A. von Chamisso, L. Uhlandas, M. Veitas bei kiti, eilėraščiuose, poemose, publicistinėse brošiūrose šlovinę lenkų sukilėlių heroizmą, karštą jų tėvynės meilę[11]. Sukilėliams paremti vokiečių visuomenėje kūrėsi gausios politinės organizacijos[12]. 1831 m. sukilimo Lietuvoje dalyvis publicistas Jonas Goštautas (1800–1871) apie vokiečių svetingumą sutinkant internuotus sukilėlius 1839 m. rašė: „Joks monarchas dar nepatyrė tokios pagarbos, broliai, ilgai nesimatę, neapkabino širdingiau vienas kito, kaip jie mus. Didžiųjų miestų gyventojai išeina mūsų pasitikti už trijų ir daugiau mylių. Kiekvienas būtų nelaimingas, negalėdamas priimti į savo namus bent vieno lenko"[13].

Lenkų narsumu, parodytu 1830–1831 m. sukilime, taip pat žavėjosi ir jį savo kūryboje poetizavo čekų, moravų bei slovakų rašytojai P. J. Šafarikas, K. H. Mácha, K. Sabina, V. Štulcas, F. M. Klácelis, S. Chalupka, S. Tomášikas[14], tačiau Austro-Vengrijos imperijoje buvusios Galicijos (Užkarpatės) kai kurie ukrainiečių literatai – S. Litvinovičius, N. Vasilkovskis, atvirkščiai, džiaugėsi rusų armijos pergalėmis ir šaipėsi iš lenkų patriotizmo, o Rusijos imperijoje gyvenę

[8] *Dutkiewicz J.* Francja a Polska w 1831 r. – Lódź, 1950. – S. 146–158.

[9] *Lednicki V.* Op. cit. – P. 63–72, 83–89.

[10] *Dutkiewicz J.* Op. cit. – S. 159–163.

[11] *Leonhard S.* Polenlieder deutscher dichter. – Krakau-Podgórze, 1911–1917. – Bd. 1–2; *Treugutt S.* Entuzjazm dla Polski (Polen – Begeisterung) w literaturze niemieckiej po 1830 r. // Stosunki polsko-niemieckie 1831–1848: Wiosna ludów i okres ją poprzedzający. – Wrocław, 1981. – S. 121–132; *Lednicki V.* Op. cit. – P. 78–82.

[12] *Strobel G. W.* „Polenfreundschaft" 1830–1834: Początki zorganizowego liberalizmu politycznego i barometru wydarzeń // Stosunki polsko-niemieckie 1831–1848... – S. 133–161; *Kocój H.* Niemcy a powstanie listopadowe: Sprawy powstania listopadowego w niemieckiej opinii publicznej i w polityce Prus. – Warszawa, 1970.

[13] *Goštautas J.* Ponas Teisėjaitis, arba pasakojimas apie Lietuvą ir Žemaitiją. – V., 1967. – P. 96.

[14] *Францев В. А.* Пушкин и польское восстание 1830 и 1831 г. // Пушкинский сборник. – Прага. 1929. – С. 160–167.

ukrainiečių rašytojai P. Artemovskis-Gulakas, O. Bodianskis ir O. Somovas atvirai pritarė sukilimo numalšinimui[15]. Serbų literatai į sukilimą Lenkijoje mažai reagavo; spaudoje jo įvykiai retkarčiais buvo nušviečiami pagal rusiškuosius šaltinius[16]. Savo poezijos posmais sukilimui pritarė ir suomių poetas F. Cygnaeus[17]. Net ir tolimose JAV aptinkama jo atgarsių rašytojų J. F. Cooperio ir N. P. Williso kūryboje[18].

Turėdami prieš akis Vakarų Europos šalių laikyseną 1830–1831 m. sukilimo atžvilgiu, pabandykime paanalizuoti tuometinės Rusijos šviesuomenės ir visų pirma jos tautinės savimonės reprezentantų – rašytojų – reakciją. Dėl medžiagos gausumo čia bus apsiribota tik amžininkų liudijimais bei kūriniais, parašytais sukilimo metu, t.y. 1830–1831 m. Sukilimo recepcija vėlesnėje rusų literatūroje galėtų būti atskiro tyrinėjimo objektas.

1. REFORMATORIAI IR KONSERVATORIAI GINA IMPERIJĄ

Lietuvių kultūrologas V. Kavolis įžvalgiai pastebi, jog „glaudus kultūros ryšys su politika <...> nacionalizmui suteikia gilesnę, kvazireliginę galią, sugebėjimą užvaldyti, kurio paprastai trūksta „normalioms" politinėms jėgoms. Tai veda prie situacijos, kai politika pradeda eksploatuoti kultūrą"[19]. Būtent taip ir atsitiko su XVIII a. pabaigos – XIX a. pradžios rusų kultūra, kurią N. Berdiajevas laiko „rusų universalizmo"[20], o P. Miliukovas – „politinio nacionalizmo"[21] epocha.

Dar caro laikų literatūros istorikas N. Trubicynas yra konstatavęs, jog XIX a. antrajame dešimtmetyje visoms Rusijoje egzistavusioms

[15] Ibid. – C. 167–173.

[16] *Заболотский П. А.* Очерки русского влияния в славянских литературах нового времени. – Т. I, кн. 1: Русская струя в литературе сербского возрождения. – Варшава, 1908. – С. 336.

[17] *Карху Э.* Финляндская литература и Россия 1800–1850. – Таллин, 1962. – С. 113, 164–166.

[18] Amerykanie o powstanie listopadowym // Cudzoziemcy o Polsce. – Kraków, 1971. – T. 2. – S. 367; Lietuvių enciklopedija. – T. 29.– P. 144.

[19] *Kavolis V.* Nacionalizmas, modernizacija ir civilizacijų polilogas // Proskyna. – 1992. – Nr. 5(23). – P. 307.

[20] *Бердяев Н.* Русская идея // Русская литература. – 1990. – № 2. – С. 94.

[21] *Милюков П. Н.* Национальный вопрос. – Париж, 1925. – С. 130.

literatūrinėms grupuotėms būdingas nacionalizmas – „arba kaip jausmas, t.y. stimulas, arba kaip jau susiformavęs požiūris į vykstančius įvykius. Iš tikrųjų jo rasime ir tarp tuometinių žemininkų [«почвенники»], ir taip europietiškų Viazemskio bei Turgenevo tipo žmonių, tarp nusenusių Jekaterinos laikų atstovų ir tarp gyveniman žengiančio jaunimo, <...> žinoma, tarp konservatorių ir liberalų, netgi ypač tarp būsimųjų dekabristų"[22]. Šiame nacionalizmo kontekste suprantamesnė ir daugumos rusų rašytojų reakcija į 1831 m. sukilimą.

Yra žinoma, jog sukilimo pradžioje (1831.I.25) Varšuvoje įvyko daugiatūkstantinė manifestacija penkiems Nikolajaus I nurodymu pakartiems dekabristams pagerbti. Jos metu už nužudytuosius buvo laikomos iškilmingos pamaldos[23]. O kaip į lenkų sukilėlius žiūrėjo rusų slaptųjų draugijų nariai?

Dalis sovietinių istorikų, įpratusių visur ieškoti „tautų draugystės", tvirtino, esą dekabristai pritarę sukilimui. Pavyzdžiui, S. Muchina rašė, jog „daugelis dekabristų palankiai sutiko žinią apie 1831 metų sukilimą"[24]. R. Jachinas net įtikinėjo, kad dekabristai, „su retomis išimtimis, gynė 1830 metų lenkų sukilimą"[25]. Prie tokių išimčių šis tyrinėtojas priskyrė tik žymų Pietų draugijos lyderį generolą majorą Michailą Orlovą (1788–1842), kuris, prasidėjus 1830 m. įvykiams, Nikolajui I išreiškė savo pasirengimą malšinti sukilimą. Tačiau ar M. Orlovas buvo „reta išimtis"? Ką liudija kiti faktai?

Šiaurės draugijos narys, štabo kapitonas, literatas Aleksandras Bestuževas-Marlinskis (1797–1837), išgirdęs apie sukilimo Lenkijoje pradžią, 1831 m. sausio 5 d. laiške iš Derbento motinai su pasipiktinimu rašė: „Trečiąją dieną, gavęs Tifliso laikraščius, buvau nepaprastai nuliūdintas ir suerzintas žinios apie Varšuvos išdavystę. Kaip gaila, kad man nepavyks pasikeisti kulkomis su ponais dobrodziejais <...>. Viena tik pažymėsiu, jog lenkai niekada nebus nuoširdūs rusų draugai, kad ir kaip vilką „šertum"[26]. Nors A. Bestuževui „pasikeisti

[22] *Трубицын Н.* О народной поэзии в общественном и литературном обиходе первой трети XIX века. – СПб., 1912. – С. 279.

[23] *Mochnacki M.* Powstanie narodu polskiego w roku 1830 i 1831. – Warszawa, 1984. – T. 2. – S. 306–313; Избранные произведения прогрессивных польских мыслителей. – М., 1956. – Т. 2. – С. 87–88.

[24] *Мухина С. Л.* Литература декабризма о нерусских народах России. – Фрунзе, 1972. – С. 69.

[25] *Яхин Р. Х.* Политические и правовые взгляды декабристов Северного общества. – Казань, 1964. – С. 306.

[26] Александр Бестужев на Кавказе // Русский вестник. – 1870. – № 6. – С. 505.

kulkomis" nepavyko, tačiau 1831 m. antrojoje pusėje žurnale «Сын отечества и Северный архив» (№ 7–16) jis išspausdino kūrinį „Antpuoliai: Apysaka iš 1613 m.", kuriame satyrinėmis spalvomis pavaizdavo senosios Lenkijos papročius ir moralę.

Kitas „šiaurietis" – buvęs artileristas Vilhelmas Kiuchelbekeris (1797–1846), tuo metu sėdėjęs kalėjime Višgorodo pilyje Revelyje (Taline)[27], viename eilėraštyje užsipuolė 1830–1831 m. sukilimą Lenkijoje ir gretimuose kraštuose:

Геены бледный сын, убийственный мятеж,
Вздымая ветрами вздымаемое знамя,
Ногою дерзкой стал на западный рубеж
И лютое возжег междоусобий пламя.

Взвились славянские орлы
И громы понесли на супостата.
Но твердь тлетворной мглой объята,
И смертью веет из-под крыльев мглы[28].

Irkutsko tremtyje gyvenęs dekabristas Aleksandras Muravjovas (M. Muravjovo, būsimojo Koriko, brolis; 1792–1863) labai neigiamai ir grubiai atsiliepė apie lenkų sukilėlius ir apie demokratinius judėjimus Vakarų Europoje[29]. Laiške (1831. X. 24) broliui Nikolajui, malšinusiam sukilimą Lenkijoje, jis, be kita ko, rašė: „Dėkoju Dievui, kad tu, mielas drauge, nesužeistas, o gyvas ir sveikas. Savaime suprantama ir be abejonės, karas su lenkų maištininkais greitai baigsis, ir tu po įžymių žygdarbių, kuriais išgarsinai savąjį vardą, grįši į savo dukters ir visų tave mylinčių glėbį <...>. Brolis Michailas gubernatoriauja Gardine. Aš manau, kad bus daug panašių vietų ir mums Lenkijoje pasibaigus karui"[30]. Šio dekabristo

[27] *Орлов В. Н.* В. К. Кюхельбекер в крепостях и в ссылке // Декабристы и их время. – М.-Л., 1951. – С. 42-43.

[28] *Кюхельбекер В. К.* Избранные произведения в 2-х т. – М.-Л., 1967. – Т. Ш. – С. 231. – „Hienos išblyškęs sūnus, pražūtingas maištas, / Keldamas vėjų plaikstomą vėliavą, / Įžūlia koja įžengė vakarų pasienin / Ir įžiebė baisią vidaus karo liepsną. // Pakilo slavų ereliai / Ir nukreipė perkūnus į nevidonus. / Tačiau dangaus skliautai pragaištinga migla apsiausti, / Ir mirtimi dvelkia iš po miglos sparnų". – Šis ir visi kiti pažodiniai vertimai – straipsnio autoriaus.

[29] Из эпистолярного наследства декабристов: Письма к Н. Н. Муравьеву-Карскому. – М., 1975. – Т. I. – С. 255-256, 319.

[30] *Муравьев А. Н.* Сочинения и письма. – Иркутск, 1986. – С. 301-302.

raštų parengėjai J. Gerasimova ir S. Duminas pabrėžia: „A. Muravjovas, kaip ir daugelis slaptųjų draugijų jo kolegų, negalėjo įveikti įsišaknijusių jų luome nacionalistinių prietarų, pritarė (nors ir su išlygomis) dvarininkiškos imperijos užsienio politikai"[31].

Taigi faktai liudija, jog tarp dekabristų dominavo imperijos nedalomumo šalininkai. Tiesa, vienas kitas slaptųjų draugijų narys politinėmis pažiūromis išsiskyrė iš bendrojo konteksto. Itin reikšmingas šiuo požiūriu vieno žymiausių poetų dekabristų Aleksandro Odojevskio (1802–1839), tuo metu buvusio tremtyje Sibire, pavyzdys. 1831 m. jis parašė eilėraštį, kuriame lenkų sukilimą tiesiogiai susiejo su dekabristų pradėta kova prieš carizmą Rusijoje:

Едва дошел с далеких берегов
Небесный звук спадающих оков
И вздрогнули в сердцах живые струны. -
Все чувства вдруг в созвучие слились...
Нет, струны в них еще не порвались!
Еще, друзья, мы сердцем юны!

И в ком оно от чувств не задрожит?
Вы слышите: на Висле брань кипит!
Там с Русью лях воюет за свободу
И в шуме битвы поет за упокой
Несчастных жертв, проливших луч святой
В спасенье русскому народу[32].

Be to, pažymėtina, kad A. Odojevskis tremtyje draugavo su 1831 m. sukilimo Lietuvoje dalyviu A. Januškevičiumi ir yra paskyręs jam bičiulišką eilėraštį[33].

Esama duomenų, kad apie sukilimą malšinusį feldmaršalą J. Dibičą politinę satyrą buvo parašęs Sibiran ištremtas dekabristas

[31] Ibid. – C. 412.

[32] *Одоевский А. И.* Полное собрание стихотворений. – Л., 1958. – С. 142. – „Vos pasiekė nuo tolimų krantų / Dangiškas krintančių grandinių garsas / Ir suvirpėjo gyvos stygos širdyse, – / Visi jausmai staiga susiliejo harmonijon... / O ne, stygos jose dar nenutrūko! / Mes, draugai, dar širdimi jauni! // Ir kam jos nuo jausmų nesudrebėtų? / Jūs girdite: prie Vyslos verda kautynės! / Ten su Rusia lenkas kovoja už laisvę / Ir grumtynių triukšme gieda už mirusias / nelaimingas aukas, metusias šventą spindulį / Rusų tautos išsigelbėjimui".

[33] Ibid. – C. 167; *Стеклова Ф.* А. И. Одоевский и Адольф Янушкевич // Советское славяноведение. – 1968. – № 3. – С. 58–62.

Vasilijus Ivaševas (1794–1840)[34]. Peterburgo dekabristinės organizacijos – „Atkūrimo ordino" – įkūrėjas D. Zavališinas memuaruose pateikia, deja, tik minėtos satyros pradžią, iš kurios sunku spręsti apie tikrąjį V. Ivaševo požiūrį į sukilimą:

Дибич слово царю дал
Сладить с поляками:
Свое слово он сдержал
И поляков откатал
Своими боками, боками[35].

Atrodo, kad V. Ivaševas, kaip ir kai kurie kiti dekabristai, buvę karininkai, čia tik šaipėsi iš J. Dibičo strateginių klaidų ir nesugebėjimo greitai sudoroti „maištininkus"[36].

Filosofo I. Iljino tvirtinimu, Rusijos armija „visados buvo rusų patriotinės ištikimybės mokykla"[37]; jos kruvinus mokslus ypač XIX a. pirmojoje pusėje yra išėjęs ne vienas rusų rašytojas. Šiuo požiūriu, matyt, natūralu, kad 1831 m. sukilimą smerkė jį Lenkijoje slopinęs ir už tai generolo leitenanto laipsnį gavęs[38] legendinis 1812 m. karo su Napoleonu herojus, partizanų pulkininkas Denisas Davydovas (1784–1839), artimas A. Puškino bičiulis literatas. Įspūdingą sceną dienoraštyje (1831.X.31) viešėdamas Maskvoje yra užfiksavęs archeologas bei literatas Aleksandras Turgenevas (1784–1845): „Po pietų ir per pietus – pas kunigaikštį Viazemskį su Žukovskiu, su kunigaikščiu Golicynu ir su Denisu Davydovu, kuris gyrėsi savo žvėriškumu ir tikriausiai šarlatanavo juo kaip kavaleristo žygdarbiais. Ir Žukovskis klausėsi jo atidžiai ir su kažkokiu pritarimu! Vienas Viazemskis išgyveno ir kalbėjo kaip europietis. – Aš tik išgyvenau ir tylėjau! Prieš ką ir kam būčiau davęs valią savo nepasitenkinimui? – Davydovas kalbėjo, gestikuliavo – apie kartuves! Pasakojo apie savo vizitus su kariuomene į nuniokotus kaimus ir matė vien lenkų niekšiškumą"[39]. Vėliau pa-

[34] *Решко Е. К.* Неизвестная элегия В. П. Ивашева «Рыбак» // Литературное наследство. – М., 1956. – Т. 60. – Кн. I. – С. 589.

[35] *Завалишин Д. И.* Записки декабриста. – М., 1906. – С. 273. – „Dibičas davė žodį carui / Susidoroti su lenkais; / Savo žodį jis ištesėjo / Ir lenkus prilupo / Savo flangais, flangais".

[36] Tokią nuomonę vėliau pateikė M. Luninas. – *Лунин М. С.* Сочинения, письма, документы. – Иркутск, 1989. – С. 167.

[37] *Ильин И. А.* Основы борьбы за национальную Россию. – Narva, 1938. – С. 58.

[38] *Давыдов Д.* Сочинения. – М., 1962. – С. 34.

[39] *Тургенев А. И.* Хроника русского. Дневники. – М.–Л., 1964. – С. 520-521.

rašytuose D. Davydovo „Atsiminimuose apie 1831 metų lenkų karą" irgi vyrauja griežtai neigiamas požiūris į sukilimą. Nagrinėdamas sukilimo strategiją bei taktiką Lenkijoje, autorius čia aptaria bendrais bruožais ir jo eigą Lietuvoje[40].

Sukilimą Lenkijoje slopino ir Izmailo pulko poručikas, tuo metu dar tik bandęs poetinę plunksną, Vladimiras Benediktovas (1807–1873). Keliuose susidūrimuose su sukilėliais patirti įspūdžiai atsispindėjo pirmuose jo eilėraščiuose: „Šventė kariuomenės stovykloje", „Karingoji gražuolė", „Atsisveikinimas su kardu", „Nuojauta", „Atsisveikinimas", „Tarnybos draugui". Paskutiniuose dviejuose, be kita ko, minimas Nemunas. Ryškesnio autoriaus požiūrio į sukilimą iš šių kūrinių rekonstruoti beveik neįmanoma, – lenkai poetui tėra abstraktūs priešai, su kuriais kaunasi jo bravūriškas lyrinis herojus. Vargu ar šie V. Benediktovo eilėraščiai, be tarnybos draugų, plačiau buvo žinomi[41].

Sukilimą malšinant Baltarusijoje bei Lietuvoje kovose dalyvavo ir leibgvardijos Suomijos pulko pulkininkas, 1812–1814 m. karo veteranas, poetas ir istoriografas Apolonas Marinas (1790–1843)[42]. Gyvenimo pabaigoje rašytoje savo biografijoje jis prisimena, kaip 1831 m. balandžio mėnesį buvo pakviestas pas Nikolajų I, kuris jį paprašęs, nepaisant neseno sužeidimo, dar patarnauti. Taip gegužės mėnesį A. Marinas, patekęs į rezervinės grafo P. Tolstojaus armijos gretas, vadovavo batalionui. „Maištininkai buvo išsklaidyti, – rašo jis, – ir Adachovskis paimtas į nelaisvę, <...> Lepelio apskritis greitai buvo išvalyta, ir aš iš generalgubernatoriaus kunigaikščio Chovanskio gavau malonų pagyrimą už krašto ir visų Lepelio apskrities gyventojų nuraminimą. Paskui veikiau Kėdainiuose, Kauno, Trakų apskrityse ir Augustavo vaivadijoje, apie tai atskirame aprašyme viskas detaliai papasakota"[43]. Neturėdami šio aprašymo, negalime nustatyti, kokius „žygdarbius" atliko pats pulkininkas, nors jo vadovaujamo dalinio veiksmus Lietuvoje iš dalies yra atskleidęs studijoje F. Sliesoriūnas[44]. Atrodo, kad A. Marinas gerai valdė ne tik kardą, bet ir plunksną, nes 1846 m. parašė

[40] *Давыдов Д. В.* Сочинения. – СПб., 1893. – Т. 2. – С. 200-328.

[41] *Приймa Ф.Я.* В.Г. Бенедиктов // *Бенедиктов В. Г.* Стихотворения. – Л., 1983. – С. 7.

[42] Plačiau apie jį žr.: *Марин С. Н.* (1776-1813). Полное собрание сочинений [Летописи Государственного литературного музея. – Кн. 10]. – М., 1948. – С. 478-518, 522, 529.

[43] *Марин А. Н.* Хроника // *Марин С. Н.* (1776-1813). Указ. соч. – С. 491-492.

[44] *Sliesoriūnas F.* 1830–1831 metų sukilimas Lietuvoje. – V., 1974. – P. 367–373, 376.

minėto Suomijos pulko istoriją, o 1848 m. išleido poemą „1812 metų rusų karžygiai". Beje, trumpame eilėraštyje – „Senovinė giesmė" (1846) – jis pamini ir Nemuną.

Sukilimo įkarštyje Maskvos universiteto istorijos profesorius Michailas Pogodinas (1800–1875) žurnale «Телескоп» paskelbė 1831 m. balandyje parengtus straipsnius: „Istoriniai samprotavimai apie Lenkijos ir Rusijos santykius" bei „Kritinis nagrinėjimas S. Bandkės „Lenkų valstybės istorijos", kuriuose sutelkė dėmesį į Lenkijos-Lietuvos Respublikos karus su Rusija. Pirmame straipsnyje akcentuojama, kad Ukrainos ir Baltarusijos miestai nuo seniausių laikų priklausė Kijevo Rusiai, ir retoriškai klausiama: „Kas gi gali pasakyti, kad Rusija į Lietuvą turi mažiau teisių negu Anglija į Velsą ar Prancūzija į Bretanę?"[45] Tendencingai pateikdamas faktus, straipsnio autorius priešino tariamą Rusijos valstybės taikingumą IX–XVII a. („ar kėsinosi rusų kalavijas nors į vieną lenkų kraujo lašą?") su „upėmis rusų kraujo", kurį esą pralieję LDK kunigaikščiai ir vėlesni valdovai[46]. Nors pats M. Pogodinas kategoriškai neigė tokių savo samprotavimų ryšį su to meto politiniais įvykiais, tačiau jo straipsniai, itin patikę oficialiems valdžios sluoksniams ir net Nikolajui I[47], realiai pasitarnavo konservatyviems tikslams – nuslopinti lenkų ir lietuvių nacionalinį išsivaduojamąjį judėjimą.

M. Pogodinas, be abejo, buvo tik vienas iš daugelio rusiškojo imperializmo gynėjų 1831 m., nes visuomeninėje literatūrinėje to meto spaudoje antilenkiškų bei ultrapatriotinių apraiškų iš tiesų gausu. Rusų „teises" į Lietuvą nuolat gynė ir revoliucinių nuotaikų kurstymu Vakarų visuomenę kaltino specialiai užsieniečiams skirtas laikraštis „Journal de Saint Petersbourg"[48]. Daug informacijos apie sukilimo eigą[49] skelbė ir kitas sostinės laikraštis «Северная пчела»[50]. Šio laikraščio redaktorius literatas Fadejus Bulgarinas (1789–1859) savo plunksna yra nemažai prisidėjęs prie sukilimo diskreditacijos[51]. Esama duomenų, kad būtent jis 1831 m. sausio

---

[45] *Погодин М.* Исторические размышления об отношениях Польши к России // Телескоп. – 1831. – Ч. 2, № 7. – С. 302.

[46] Ibid. – С. 303–304.

[47] *Барсуков Н.* Жизнь и труды М. П. Погодина. – СПб., 1890. – Кн. 3. – С. 272–273; *Лемке М.* Николаевские жандармы и литература 1826–1855 гг. – СПб., 1909. – С. 63.

[48] *Блудова А. Д.* Воспоминания // Русский архив. – 1874. – № 3. – Стлб. 741–742.

[49] *Станько А. И.* Русские газеты первой половины XIX века. – Ростов, 1969. – С. 36.

[50] Северная пчела. – 1831. – Прибавления к №№ 135, 142; №№ 145, 147, 164.

[51] *Лемке М.* Указ. соч. – С. 276–282, 321–322.

pabaigoje J. Dibičo vardu rašė atsišaukimus į lenkų kariuomenę, raginančius „padėti ginklus"[52]. Šias ir kitas caro administracijai tuo metu suteiktas paslaugas slopinant sukilimą vėliau laiške raporte žandarų korpuso šefui L. Dubeltui didžiai įvertino, beje, ir pats F. Bulgarinas[53]. Iš «Северная пчела» bei „Journal de Saint Petersbourg" straipsnius ir informaciją apie sukilimą dažnai persispausdindavo «Русский инвалид и военные ведомости»[54]. Sukilėlius mėginta spaudoje suniekinti ir iš jų viešai pasityčioti. Pavyzdžiui, N.K. inicialais pasirašęs autorius 1831 m. birželio 4 d. laiške, kurį paskelbė «Северная пчела» ir persispausdino «Русский инвалид и военные ведомости», rašė: „<...> prašau tikėti, kada jums praneša žinias apie pergales lietuviškų donkichotų, kurie iššaukia rusus mūšin per kilniadvasę distanciją, t.y. apsistodami pozicijose kiek tolėliau kaip per patrankos šūvį"[55].

Lenkijos sukilimo dramatiška kulminacija, kaip jau minėta, buvo Varšuvos šturmas 1831 m. rugpjūčio pabaigoje[56], per kurį rusai neteko nukautų ir sužeistų maždaug 11 460 kareivių bei karininkų, o lenkai – nukautų, sužeistų ir paimtų į nelaisvę – apie 9000 žmonių[57]. Prancūzų publicistas A. de Custinas vienu metu rašė, kad „Rusijoje žmogaus gyvybė neturi jokios vertės"[58], – iš tikrųjų imperijos integralumo išsaugojimui jokių aukų nebuvo gailimasi.

Varšuvai kapituliavus, rusų patriotų stovykloje įsivyravo visuotinė euforija. Štai ką rašė, pavyzdžiui, slavofilams artimas literatūros istorikas, kritikas ir poetas Stepanas Ševyriovas (1806–1864) laiške iš Romos (tenai jis mokė kunigaikštienės rašytojos Z. Volkonskajos sūnų) kitam poetui maskviškiui D. Venevitinovui 1831 m. rudenį: „Kokiu džiaugsmu užsidegė mano siela gavus žinią apie Varšuvos užėmimą! Tai suteikia tam tikro pasitikėjimo nenugalima jėga ir įdiegia Europoje pagarbos mūsų valiai. Nuostabus žmogus

---

[52] Ibid. – C. 588–592.

[53] *Сухомлинов М. И.* Полемические статьи Пушкина // Исторический вестник. – 1884. – № 3. – С. 497.

[54] Русский инвалид и военные ведомости. – 1831. – № 84, 89, 95, 98, 114, 188, 195.

[55] *Н. К.* Перечень письма из Варшавы 4 (16) июля 1831 // Русский инвалид и военные ведомости. – 1831. – № 172. – С. 688.

[56] *Tokarz W.* Wojna polsko-rosyjska 1830 i 1831. – Warszawa, 1930. – S. 545–593; taip pat I. Paskevičiaus 1831. VIII. 28 raportas carui. – Русский инвалид. – 1831. – 10 сент. – № 229/230. – С. 914–918.

[57] *Tokarz W.* Op. cit. – S. 575, 593.

[58] *Кюстин А. де* Николаевская Россия. – М., 1990. – С. 274.

Paskevičius! Kokį jis turi rusišką instinktą! Kaip jis išmintingai atkirto Lenkiją nuo Vakarų, tuo užčiaupdamas burnas lenkų rėksniams, ir užkirto visas prieigas! Nuo to laiko jie perstojo klykę žurnaluose ir bylojęs apie nebūtas pergales! Jeigu suskaičiuotume visus mūsų belaisvius, kuriuos paėmę šie tauškaliai, tai neužtektų ir visos rusų armijos! Tam tikras kalnas atlėgo, ir mūsų ateitis šviesesnė"[59].

Patriotinės ekstazės pagauti Varšuvos šturmą masiškiai ėmė liaupsinti eilėraščiais daugelis autorių, dažnai stokojusių ne tik talento, bet ir eiliavimo įgūdžių. Vien laikraštyje «Русский инвалид и военные ведомости» 1831 m. rugsėjo 8–23 d. buvo išspausdinti devyni pergalę šlovinantys eilėraščiai: N. Verevkino „Sužeistas rusų karys" (№ 227), P. Sijanovo „Manasis kovos žirgas" (№ 228), Storoženkos „Grafui Paskevičiui-Jerevaniškiui užėmus Varšuvą" (№ 231), L. Jakubovičiaus „Ruso giesmė" (№ 233) ir „Rusų kareivio giesmė" (№ 235), A. Puškino „Rusijos šmeižikams" (№ 233), I. Beko „Rusas Varšuvoje" (№ 237), Iveljevo „Trys ereliai" (№ 238), V. Žukovskio fragmentas iš eilėraščio „Rusų šlovė" (№ 241). Bent tris eilėraščius pergalės prieš lenkus proga 1831 m. rugsėjo mėnesį žurnale «Сын отечества и Северный архив» (кн. 38) ir atskirais leidiniais išspausdino buvęs Peterburgo švietimo apygardos kuratorius reakcionierius Dimitrijus Runičius (1780–1860): „Varšuviškio Kunigaikščio Grafo Paskevičiaus-Jerevaniškio portretui", „Varšuviškio Kunigaikščio pergalėms", „Rusų pergalėms Lenkijoje". Apie literatūrinę jų vertę kalbėti nėra prasmės[60], simptomiškas tėra tik pats publikavimo faktas. Tame pačiame «Сын отечества и Северный архив» numeryje, be to, dar paskelbtas ketvirtasis minėtos temos eilėraštis „Šiaurės dainiui". Laikraštyje «Северная пчела» taip pat buvo išspausdintas V. Žukovskio „Rusiška giesmė Varšuvą užėmus" („Sena giesmė nauju būdu") (№ 201) ir A. Norovo eilėraštis „Grafui Paskevičiui-Jerevaniškiui" (№ 202). 1831 m. rudenį buvo parašyti, tačiau tik vėliau Peterburge publikuoti dar šie antisukiliminiai kūriniai: D. Chvostovo 68 eilučių eilėraštis „Džiugi žinia 1831-ųjų rugpjūtyje"[61] ir L. Jakubovičiaus eilėraštis „Audra"[62]. Nors dauguma šios „patriotinės" poezijos pasirodė Peterburge, tačiau nuošalyje

[59] Cit. iš: *Барсуков Н.* Жизнь и труды М. П. Погодина. - Кн. 3. - С. 332.
[60] *Lednicki V.* Op. cit. - P. 153.
[61] *Хвостов Д. И.* Сочинения. - СПб., 1834. - Т. 7. - С. 39-42.
[62] *Якубович Л.* Стихотворения. - СПб., 1837. - С. 83-84.

neliko ir Maskva. 1831 m. čia buvo išspausdinta A. Volkovo „Odė maišto numalšinimui Lenkijoje"[63] bei A. Šiškovo „Varšuvos užėmimui: Ruso jausmai griaudžiant Kremliaus patrankoms"[64]. Maždaug tuo metu parašyta, tik vėliau paskelbta D. Kaškino „Kareiviška giesmė užėmus Varšuvos įtvirtinimus"[65], kuri labiau panėši į karinį raportą negu į poetinį kūrinį. M. Markovas sukilimui Lenkijoje paskyrė net tris kūrinius – trylikos dalių poemą „Meilė ir pareiga", apysaką „Karinio gyvenimo apybraižos" ir eilėraštį „Rusų caras"[66]. Visi jie baigiami Varšuvos užėmimo epizodais. Panašios menko meniškumo literatūros būta ir daugiau[67].

Imperijos pergalė prieš palyginti mažą Lenkiją buvo išgarbstyta ne tik poezijoje, bet ir muzikoje. F. Bulgarino «Северная пчела» 1831 m. rugsėjo 15 d. informavo skaitytojus, kad Bernaro knygynuose Peterburge parduodamas „puikus karinis valsas Varšuvos užėmimo proga. Kaina 80 kap."[68] Tų pačių metų spalio 3 d. numeryje buvo pateikta informacija apie Peterburgo ir Maskvos knygynuose pardavinėjamus naujus muzikinius kūrinius: „1. Maršas užėmus Varšuvą narsiesiems Rusijos pulkams; 2. Varšuvos kadrilis (prancūziškas) ir 3. Karinė giesmė"[69]. Ką dar būtų galima pridurti? Po devyniasdešimties metų N. Berdiajevas pareikš, kad „optimistinis, išskirtinai džiugus požiūris į karą – neleistinas ir amoralus"[70]. Tačiau Nikolajaus I imperinei Rusijai iki moralios tautų santykių politikos buvo neapsakomai toli.

Patriotinio įkarščio pagauti, ėmėsi plunksnos ir kai kurie ukrainiečių literatai. 1830–1831 m. sukilimui neliko abejingas ukrainiečių kilmės rusų rašytojas, kritikas ir žurnalistas Orestas Somovas (1793–1833), Peterburge 1831 m. rudenį išleidęs brošiūrą „Ukrainiečio balsas sužinojus apie Varšuvos užėmimą"[71]. Charakteringa, kad šią brošiūrą su humoristiniu autografu O. Somovas asmeniškai

---

[63] *Францев В. А.* Указ. ст. – С. 85.

[64] Pirmoji publikacija Maskvoje ėjusiame žurnale «Телескоп» (1831. – Ч. 4, № 16. – С. 419-420); vėliau pakartota leidinyje: *Шишков А. А.* Сочинения и переводы. – СПб., 1834. – Ч. 1. – С. 3-5.

[65] *Кашкин Д.* Сочинения. – М., 1836. – Т. I. – С. 378-381.

[66] *Марков М.* Мечты и были. – СПб., 1838. – Ч. I. – С. 3-7, 81-164; Ч. 3. – С. 141-237.

[67] *Lednicki V.* Op. cit. – P. 154; *Францев В. А.* Указ. ст. – С. 85.

[68] Северная пчела. – 1831. – № 207. – С. 1.

[69] Северная пчела. – 1831. – № 223. – С. 1-2.

[70] *Бердяев Н.* Судьба России. – М., 1918. – С. 183.

[71] *Францев В. А.* Указ. ст. – С. 173.

padovanojo A. Puškinui[72]. Šioje nedidelio formato šešiolikos puslapių knygelėje, be dedikacijos carui, pateikiami du eilėraščiai: „Giesmė numalšinus Varšuvą" (rusų kalba) ir „Ukrainiečių laiškas lenkams" (ukrainiečių kalba). Abiejų kūrinių bendra tonacija – didžiavalstybinio patriotizmo teigimas[73]. Todėl keista, kad sovietinė literatūrologė N. Ostrovskaja O. Somovą laiko „ukrainiečių pažangiosios inteligentijos idėjų reiškėju"[74]. Kiek O. Somovas reiškė „pažangiosios inteligentijos idėjas", paliudija jo knygelės pradžioje dedikacija Nikolajui I:

Не потряснуть в нас чувств живых
Любви к Тебе, о Царь Великий,
Мятежных недругов Твоих
Крамольно-буйственные клики.
В нас крепки Вера, верность, честь:
К тебе усердием пылая,
Готовы в жертву мы принесть
И жизнь, и все за Николая![75]

Teisus yra V. Lednickis sakydamas, kad „srautas eilių, parašytų pirmos ar antros eilės poetų, po Puškino eilėraščių mums yra netiesioginis įrodymas Puškino odžių populiarumo ir įtakos tuo metu, kai jos pasirodė. Šios eilės kartais buvo dar smarkesnės ir nuožmesnės negu Puškino ir Žukovskio odės"[76]. Bene tipiškiausias pavyzdys čia būtų grafienės A. Bludovos atsiminimuose cituojamas antilenkiškas eilėraštis, kurio autoriumi ji laiko antraeilį ukrainiečių kilmės poetą Fiodorą Tumanskį (1799–1853), buvusį pažįstamą su A. Puškinu[77]. Paskutinysis šio eilėraščio posmas skirtas taip pat Nikolajui I:

Скажи - и Польши уж не будет,
И имя Польши свет забудет:

---

[72] *Модзалевский Б. Л.* Библиотека Пушкина: Библиографическое описание // Пушкин и его современники. - СПб., 1909. - Вып. 9/10. - С. 98.

[73] *Брайловский С. Н.* К вопросу о Пушкинской плеяде: I. Орест Михайлович Сомов. - Варшава, 1909. - С. 106-108.

[74] *Островская Н. К.* А. С. Пушкин и О. М. Сомов // Пушкин на Юге: Труды Пушкинской конференции Одессы и Кишинева. - Кишинев, 1961. - Т. 2. - С. 327-328.

[75] Cit. iš: *Брайловский С. Н.* Указ. соч. - С. 106. -"Nesudrebins mūsų gilių meilės / Jausmų Tau, o Didysis Care, / Tavo maištaujančių priešų / Priešvalstybiniai šėlstantys šauksmai. / Mūsų tvirtas tikėjimas, ištikimybė, garbė; / Tau degdami uolumu, / Mes pasirengę paaukoti / Ir gyvybę, ir viską už Nikolajų!"

[76] *Lednicki V.* Op. cit. - P. 153.

[77] *Черейский Л. А.* Пушкин и его окружение. - Л.. 1988. - С. 447-448.

И на развалинах ея,
Красою юною блистая,
Восстанет Русь передовая,
Дщерь неизменная твоя[78].

Kaip matome, dekabristams artimo F. Tumanskio patriotinė gaida šiame kūrinyje pasiekė savo *nec plus ultra.* Teisus šiuo požiūriu V. Kapsukas, jog Lenkijos ir Lietuvos sukilimas 1831 m. Rusijoje „iššaukė „patriotiškų" jausmų pakilimą ir dar didesnę reakciją"[79]. Nekelia abejonės ir tai, jog patvaldystė, anot F. Nesterovo, „buvo stipri rusų patriotizmu – siaubinga reakcine jėga"[80].

2. A. PUŠKINO GINČAS SU VAKARAIS IR AMŽININKŲ GINČAI SU A. PUŠKINU

1830–1831 m. sukilimo Lenkijoje ir gretimuose srityse eigą Aleksandras Puškinas (1799–1837) akylai sekė nuo pat pradžios. Apie jį užsimenama bent dvidešimt dviejuose poeto laiškuose amžininkams[81]. Jau pirmajame jų, rašytame 1830 m. gruodžio 9 d. J. Chitrovo, poetas sako: „Žinia apie lenkų sukilimą mane galutinai sukrėtė. Taigi mūsų amžini priešai veikiausiai bus pagaliau išnaikinti"[82]. Toliau A. Puškinas nedviprasmiškai kalba apie būtinybę sukilimą nuslopinti ir atimti iš Lenkijos visas Aleksandro I suteiktas privilegijas. Kaip nurodo M. Beliajevas, „revoliucinis išsivaduojamasis Lenkijos sukilimo patosas, jo savaiminis patriotinis grožis ir vertingumas čia Puškinui visiškai svetimi; negana to, jis žiūri į juos aiškiai priešiškai, vadindamas patriotizmą „laidotuviniu". Šiuo atveju Rusijos interesai, kaip jis juos suprato, užtemdo Puškinui visa kita"[83]. Palyginęs Nikolajaus I 1831 m. sausio 25 d. manifestą

[78] Cit. iš: *Блудова А. Д.* Воспоминания // Русский архив. – 1874. – № 3. – Стлб. 738. – „Įsakyk – ir Lenkijos nebebus, / Ir Lenkijos vardą pasaulis pamirš; / Ir jos griuvėsiuose, / Jaunuoju grožiu spindėdama, / Pakils pažangi Rusija, / Tavo ištikima dukra".

[79] *Kapsukas V.* Raštai. – V., 1960. – T. 1. – P. 164.

[80] *Нестеров Ф.* Связь времен. – М., 1987. – С. 132.

[81] *Беляев М. Д.* Польское восстание по письмам Пушкина к Е. М. Хитрово // Письма Пушкина к Елизавете Михайловне Хитрово 1827–1832 [Труды Пушкинского дома. – Вып. 48]. – Л., 1927. – С. 257.

[82] *Пушкин А. С.* Полное собрание сочинений в 10-ти т. – М., 1958. – Т. 10. – С. 828.

[83] *Беляев М. Д.* Указ. ст. – С. 267.

Lenkijos atžvilgiu (rašytą D. Bludovo)[84] su A. Puškino 1831 m. sausio 21 d. laišku J. Chitrovo, šis tyrinėtojas daro reikšmingą išvadą: „Taigi, sugretinę Bludovo nuomonę su Puškino nuomone <...>, vėl matome beveik pažodinę jų analogiją"[85]. Tvirta A. Puškino nuostata dėl sukilimo matyti ir jo 1831 m. birželio 1 d. laiške P. Viazemskiui. Jame informuodamas apie kai kurias mūšio prie Ostrolenkos detales, jas palydi tokiu komentaru: „Visa tai gražu poetiniu atžvilgiu. Bet vis dėlto juos reikia uždusinti, ir mūsų lėtumas kankinantis"[86]. 1831 m. birželio 11 d. laiškuose P. Naščiokinui ir P. Viazemskiui A. Puškinas užsimena ir apie Lietuvos sukilėlių bandymą birželio 7 d. šturmuoti Vilnių[87]. Kaip pastebi M. Beliajevas, tikslios žinios apie mūšį pasirodė spaudoje tik birželio 19 d., o laiškų parašymo momentu plito, kaip tai paprastai būna, neramūs gandai, kuriais poetas veikiausiai bijojo tikėti[88]. Kaip žinoma, šiame kruviname mūšyje net 600 sukilėlių pateko į nelaisvę ir apie tiek pat žuvo.

Be laiškų, esama dar ir kitų duomenų apie A. Puškino požiūrį į sukilimą. P. Naščiokino liudijimu, 1830 m. pabaigoje A. Puškinas jam net pareiškęs norą vykti į Lenkiją padėti rusų armijai[89]. 1831 m. rugpjūčio 27 d. Peterburge mirus Valstybės kanceliarijos III-ojo skyriaus (slaptosios policijos) viršininkui Maksimui fon Fokui, A. Puškinas užrašų knygelėje „su sarkastine ramybe", anot N. Kotliarevskio[90], įrašė tokius žodžius: „Jo mirtis yra visuomenės nelaimė. <...> Klausimas: kas bus jo vietoje? svarbesnis už kitą klausimą: ką padarysim su Lenkija?"[91]

Tačiau svarbiausias šaltinis A. Puškino politinėms pažiūroms pažinti yra keturi poeto eilėraščiai, tiesiogiai susiję su 1830–1831 m. sukilimo tema. Pirmuoju iš jų laikomas „Prieš šventąjį mauzoliejų" («Перед гробницею святой»)[92]. Kartu su „Rusijos šmei-

[84] Jo tekstą žr.: Русский инвалид и военные ведомости. – 1831. – № 23. – С. 89-90; *Беляев М. Д.* Указ. ст. – С. 272-274.

[85] *Беляев М. Д.* Указ. ст. – С. 274.

[86] *Пушкин А. С.* Указ. соч. – Т. 10. – С. 351.

[87] Ibid. – С. 353-354.

[88] *Беляев М. Д.* Указ. ст. – С. 281.

[89] Разговоры Пушкина / Собрали С. Гессен и Л. Модзалевский. – М., 1929. – С. 156-157.

[90] *Котляревский Н.* Пушкин как историческая личность. – Берлин, 1925. – С. 142.

[91] *Пушкин А. С.* Сочинения. – СПб., 1911. – Т. 5. – С. 432. – Библиотека великих писателей.

[92] *Пушкин А. С.* Полное собрание сочинений в 10-ти т. – М., 1957. – Т. 3. – С. 220-221.

žikams" ir „Borodino sukaktimi" jis sudaro lyrinę patriotinę trilogiją ir pagal parašymo laiką (apytikriai birželio mėn.) užima joje pirmąją vietą[93]. Kūrinys parašytas veikiant pranešimams apie rimtas rusų armijos nesėkmes Lenkijoje. Pasak N. Lernerio, A. Puškinas „nematė karvedžio, kuris galėtų susidoroti su maištu. Dibičo veiksmai buvo nesėkmingi. Paskevičius dar nestojo į kautynes kaip reikiant. Šiuo kritišku momentu Puškinui atrodė, kad Rusijai reikalingas karvedys, vertas Kutuzovo, ir prie jo mauzoliejaus Peterburge, Kazanės sobore, poetas sukaupė savo nerimastingas mintis"[94]. Impulsą kūriniui parašyti, šio tyrinėtojo manymu, galėjęs duoti 1831 m. pavasarį A. Delvigo redaguotame laikraštyje «Литературная газета» išspausdintas Dimitrijaus Struiskio (slap. Trilunnyj, 1806–1856) patriotinis karingas eilėraštis „Kutuzovo mauzoliejus" (№ 27. – С. 218–219)[95].

Dauguma tyrinėtojų mano, kad du kitus priešsukiliminius eilėraščius – „Rusijos šmeižikams" ir „Borodino sukaktis" – A. Puškinas parašęs: pirmąjį – 1831 m. rugpjūčio pirmoje pusėje, antrąjį – rugsėjo 4-ąją (spaudai skirtas „Rusijos šmeižikams" egzempliorius su nedideliais V. Žukovskio taisymais pažymėtas rugsėjo 5 d. data)[96]. Tą pačią dieną, t.y. rugsėjo 4-ąją, parašyta ir V. Žukovskio „Sena giesmė nauju būdu". V. Žukovskio ir A. Puškino bendra brošiūra, pavadinta „Varšuvą užėmus" («На взятие Варшавы»), buvo išspausdinta 1831 m. rugsėjo 11–13 d. Sankt Peterburgo karinėje spaustuvėje[97]. Brošiūra išleista Nikolajaus I nurodymu ir, be kita ko, labai greitai: rugsėjo 5 d. visi trys eilėraščiai buvo įteikti carui, po dviejų dienų (IX.7) pasirašytas oficialus leidimas, o rugsėjo 14 d. ji jau pardavinėjama A. Smirdino knygyne[98]. Manoma, kad brošiūros tiražas buvęs ne mažesnis kaip 2400 egzempliorių[99].

---

[93] *Кузьмин А. И.* Героическая тема в русской литературе. – М., 1974. – С. 187.

[94] *Лернер Н. О.* Примечания к стихотворениям 1831-1836 г.г. // *Пушкин.* Сочинения. – Пгр., 1915. – Т. 6. – С. 408.

[95] Ibid. – С. 409.

[96] *И. И. [Измайлов И. В.].* Переводы писем Пушкина и примечания // Письма Пушкина к Елизавете Хитрово... – С. 130-131; *Беляев М. Д.* Указ. ст. – С. 287; *Якушкин В. Е.* Автограф стихотворения «Клеветникам России» // Пушкин и его современники. – СПб., 1913. – Вып. 17/18. – С. 1-2; *Франциев Б. А.* Указ. ст. – С. 65.

[97] *Смирнов-Сокольский Н.* Рассказы о прижизненных изданиях Пушкина. – М., 1962. – С. 263.

[98] Ibid. – С. 266.

[99] Ibid. – С. 268. Plg.: *Щеголев П. Е.* Пушкин: Исследования, статьи и материалы. – М.-Л., 1931. – Т. 2. – С. 352.

Sunku A. Puškiną įtarti pataikavimu carui, tačiau faktas lieka faktu, kad už eilėraštį „Rusijos šmeižikams" jis Nikolajaus I patvarkymu gavo 15 000 rublių honoraro[100]. Reikšminga ir tai, kad abi savo odes poetas stengėsi aktyviai platinti[101].

Ketvirtasis priešsukiliminis A. Puškino eilėraštis, prasidedantis eilute «Ты просвещением свой разум осветил» („Tu mokslu savo protą apšvietei") tėra išlikęs pagal nepilną bei netikslią kopiją, iš kurios tekstą yra rekonstravę T. Ciavlovskaja ir B. Tomaševskis[102]. Eilėraštis, parašytas poetinio laiško forma, skirtas galutinai iki šiol nenustatytam polonofilui, besidžiaugusiam rusų armijos nesėkmėmis malšinant 1831 m. sukilimą. Literatūros istorikai ne kartą kėlė klausimą, kas galėjo būti šio kūrinio adresatas[103]. Neseniai miręs lenkų puškinistas A. Dvorskis manė, kad eilėraštį A. Puškinas yra skyręs istorikui liberalui A. Turgenevui[104]. Tačiau D. Ivinskis iškelia gana įtikimą hipotezę, jog kūrinio adresatas esąs kunigaikštis P. Viazemskis[105], kaip vėliau matysime, didysis A. Puškino antagonistas vertinant sukilimą Lenkijoje. D. Ivinskis kūrinį apytikriai datuoja 1831 m. rudeniu – 1832 m.[106] Poeto požiūris į sukilimą ir šiame eilėraštyje nedviprasmiškai neigiamas. Todėl visai nesuprantama, kodėl, pavyzdžiui, B. Popkovas laiko jį pritarimu 1831 m. sukilimui[107]. Juk pasmerkęs sukilimą trijuose ankstyvesniuose eilėraščiuose, A. Puškinas negalėjo radikaliai pakeisti savo požiūrio ir ketvirtajame. Faktiškai nėra jokių svaresnių argumentų, leidžiančių suabejoti poeto užimta pozicija[108].

---

[100] *Raguotienė G.* Šimtas knygos mįslių. – V., 1981. – P. 268.

[101] *Павлищев Л.* Из семейной хроники: Воспоминания об А. С. Пушкине. – М., 1890. – С. 259–260; *Грот К. Я.* Пушкин в Лицее летом 1831 года // Пушкин. Исследования и материалы. – М.–Л., 1962. – Т. 4. – С. 403–404.

[102] *Пушкин А. С.* Полное собрание сочинений в 16-ти т. – М.–Л., 1948. – Т. 3. – С. 444; Полное собрание сочинений в 10-ти т. – Т. 3. – С. 391.

[103] *Dworski A.* Puszkin w kręgu kultury polskiej // Acta Universitatis Wratislaviensis. № 720. Slavica Wratislaviensia. XXX. – Wrocław, 1983. – S. 160–164; *Лернер Н. О.* Примечания к стихотворениям 1831–1836 гг. – С. 467–468.

[104] *Dworski A.* Op. cit. – S. 172–173.

[105] *Ивинский Д. П.* К вопросу об адресате стихотворения А. С. Пушкина «Ты просвещением свой разум осветил...» // Вестник Московского университета. Сер. 9. Филология. – 1989. – № 3. – С. 62–65.

[106] Ibid. – S. 65.

[107] *Потков Б. С.* Польский ученый и революционер Иоахим Лелевель. – М., 1974. – С. 169–170.

[108] Plg. panašią V. Lednickio nuomonę. – *Lednicki V.* Op. cit. – P. 142–143.

Kaip literatūros istorijoje minima A. Puškino poetinė trilogija (faktiškai tetralogija) aiškinta? Dauguma tyrinėtojų sutaria, jog A. Puškino politinės pažiūros 1831 m. evoliucionavo į dešinę[109]. Tačiau šios evoliucijos priežastys interpretuojamos įvairiai.

Netrukus po savo vestuvių Maskvoje (1831.II.18) A. Puškinas išvyko į Peterburgą. Praleidęs čia vos savaitę, jis su žmona gegužės 25 d. įsikūrė Carskoje Selo, P. Pletniovo tarpininkavimu išsinuomodami iš caro rūmų kamerhero J. Kitajevo našlės 8 kambarių vasarnamį[110]. Penki mėnesiai, praleisti Carskoje Selo, amžininkų liudijimu, A. Puškinui buvo tikrai laimingos dienos[111]. Kaip tik šiam laikotarpiui poeto politinėje biografijoje didelę reikšmę teikia tokie tyrinėtojai, kaip P. Anenkovas, P. Ščegolevas, P. Miliukovas, iš dalies ir B. Tomaševskis[112]. Esmė čia ta, kad paplitus Peterburge choleros epidemijai, 1831 m. liepos 9 d. į Carskoje Selo persikraustė Nikolajus I su rūmų personalu[113]. Kartu buvo ir sosto įpėdinių auklėtojas Vasilijus Žukovskis (1783–1852). Esama duomenų, kad nuo liepos vidurio A. Puškinas su V. Žukovskiu matydavosi beveik kas dieną[114]. Tyrinėtojų nuomone, šis bendravimas turėjęs didžiulį poveikį politinėms A. Puškino pažiūroms.

Ne vienas puškinistas mano, kad sukurdamas minėtas odes poetas atliko tam tikrą vyriausybės ir netgi paties caro socialinį „užsakymą"[115]. Iš dalies tai tiesa, nes yra žinoma, kad 1831 m.

---

[109] *Сиповский В. В.* Пушкин: Жизнь и творчество. – СПб., 1907. – С. 357; *Модзалевский Б.* Жуковский и братья Тургеневы // Декабристы: неизданные материалы и статьи. – М., 1925. – С. 151; *Щеголев П. Е.* Пушкин. – Т. 2. – С. 129; *Фомичев С. А.* Поэзия Пушкина: творческая эволюция. – Л., 1986. – С. 197.

[110] *Кончин Е.* Приют покоя и прохлады // Советская культура. – 1987. – 3 октября. – С. 5.

[111] *Ободовская И. М., Дементьев М. А.* Вокруг Пушкина: Неизвестные письма Н. Н. Пушкиной и ее сестер Е. Н. и А. Н. Гончаровых. – М., 1978. – С. 76–78, 264–267; *Сиповский В. В.* Указ. соч. – С. 349–359; *Смирнова А. О.* Записки: Из записных книжек 1826–1845 гг. – СПб., 1895. – Ч. 1. – С. 181–185.

[112] *Анненков П. В.* Общественные идеалы А. С. Пушкина // Вестник Европы. – 1880. – № 6. – С. 615; *Щеголев П. Е.* Пушкин. Исследования и материалы. – М.–Л., 1928. – Т. 1 – С. 39, 43–44; *Милюков П.* Живой Пушкин (1837–1937): Историко-биографический очерк. – Париж, 1937. – С. 92; *Томашевский Б. В.* Пушкин // Пушкин А.: 1837–1937. Памятка. Статьи и материалы для доклада. – Л., 1937. – С. 233.

[113] Žr. oficialių caro įsakymų datavimą: Русский инвалид и военные ведомости. – 1831. – № 176. – С. 701; № 177. – С. 705; *Лернер П. О.* Труды и дни Пушкина. – С. 245.

[114] *Кончин Е.* Указ. ст. – С. 5.

[115] *Анненков П. Б.* Указ. ст. – С. 617; *Стоюнин В.* Пушкин. – СПб., 1881. – С. 364; *Щеголев П. Е.* Указ. соч. – Т. 2. – С. 352; *Овсянико-Куликовский Д. Н.* Собрание сочинений. – Симферополь, 1919. – Т. 4. – С. 53–54, 120.

liepos pabaigoje (tarp 24 ir 26 d.) A. Puškinas su žmona Carskoje Selo buvo susitikę su imperatorium ir imperatoriene[116], kurie, L. Pavliščevo tvirtinimu, jiems buvę labai maloningi[117]. Caras Aleksandras II savo atsiminimuose taip pat yra pažymėjęs apie eilėraštį „Rusijos šmeižikams": „<...> kai Puškinas parašė šią odę, jis visų pirma perskaitė ją mums"[118]. Taigi, anot N. Lernerio, „caro šeima ir rūmų aplinka, kurioje sukiojosi Puškinas 1831 m. vasarą, buvo pirmieji odės klausytojai"[119]. Amžininkės A. Roset-Smirnovos teigimu, 1831 m. rugsėjo 5 d. Carskoje Selo rūmų cerkvėje įvyko padėkos pamaldos už rusų ginklo pergalę Varšuvoje, jose dalyvavęs ir A. Puškinas. Po pamaldų „išeidamas iš cerkvės, Jo didenybė pamatė Puškiną, pašaukė jį ir padėkojo už eilėraščius, pripažinęs juos labai gerais"[120].

V. Francevui ir A. Dvorskiui atrodo, kad nemažą įtaką A. Puškino neigiamoms pažiūroms Lenkijos atžvilgiu sustiprėti turėjo ir Maskvos slavofilas M. Pogodinas[121], su kuriuo poetas vis dažniau ėmė bendrauti 1830–1831 metais[122].

Tačiau vargu ar teisinga būtų viską aiškinti V. Žukovskio, M. Pogodino bei apskritai caro rūmų aplinkos įtakomis, nes dar N. Černyševskis teigė, jog A. Puškinas „buvo laisvas, kada rašė „Rusijos šmeižikams"[123]. Panašią išvadą vėliau padarė ir P. Miliukovas sakydamas, jog šiuose eilėraščiuose poetas „išreiškė laisvą savo nuomonę, bet ji neabejotinai atitiko vyriausybės pažiūras, ir tas sutapimas prisidėjo prie Puškino socialinės padėties sutvirtinimo"[124].

Iškalbingi yra keli poeto tarnybinės biografijos faktai. 1831 m. liepos antroje pusėje A. Puškinas imperatoriaus vardu įteikė prašymą, kad jam būtų suteikti du eiliniai (tituliarinio patarėjo ir

[116] *Враской В.* Пушкин в переписке родственников // Литературное наследство. – М., 1934. – Т. 16/18. – С. 779.

[117] *Павлищев Л.* Указ. соч. – С. 255; *Лернер П.О.* Труды и дни Пушкина. – С. 247.

[118] Cit. iš: *Лернер Н. О.* Примечания к стихотворениям 1831–1836 гг. – С. 410.

[119] Ibid.

[120] *Смирнова А. О.* Записки. – Ч. I.– С. 123.

[121] *Францев В. А.* Указ ст. – С. 103–112; *Dworski A.* Op. cit. – S. 188–190.

[122] Разговоры Пушкина. – С. 148–149; *Лернер П. О.* Труды и дни Пушкина. – С. 233. 239. 241. 255. Plačiau žr.: *Тойбин И. М.* Пушкин и Погодин // Ученые записки Курского государственного института. – 1956. – Вып. 5. – С. 70–122.

[123] *Чернышевский Н. Г.* Полное собрание сочинений в 15-ти т. – М., 1949. – Т. 14. – С. 314.

[124] *Милюков П.* Указ. соч. – С. 92.

kolegijos asesoriaus) laipsniai ir duotas leidimas leisti politinį literatūrinį žurnalą bei tyrinėti archyvus[125]. Liepos 31 d. jam buvo pažadėtas leidimas laikraščiui ir kartu – aiškiai su noru ir palankumu – suteikta teisė lankytis ir tyrinėti valstybinius archyvus ir bibliotekas, vadovaujamas Rusijos valstybės sekretoriaus D. Bludovo[126]. Lapkričio 14 d. A. Puškinas priskiriamas *padidinus etatus* prie Užsienio reikalų ministerijos su, P. Anenkovo žodžiais, „labai didele tiems laikams alga, 5000 rb asignacijomis metams"[127]. Gruodžio 6 d. A. Puškinas buvo pakeltas į tituliarinius patarėjus[128], o 1832 m. sausio 12 d. jam leista naudotis ir Rusijos imperijos valstybiniu archyvu renkant medžiagą „Petro Didžiojo istorijai"[129]. Vasario 24 d. A. Puškinas paprašė ir po penkių dienų (II.29) gavo caro leidimą peržiūrėti Ermitaže Voltaire'o biblioteką[130]. Kam nors kitam skaityti knygas iš šios bibliotekos ir darytis išrašus buvo griežčiausiai draudžiama. Pasak V. Liublinskio, A. Puškinas – „vienintelis rusų skaitytojas, kuriam pavyko tuo metu nugalėti šį draudimą"[131]. Padarydamas A. Puškinui išskirtinę išimtį, Nikolajus I greičiausiai tikėjosi ilgainiui poetą paversti oficialiu rūmų istoriku, kokiu buvo N. Karamzinas Aleksandro I laikais. Juo labiau kad, kaip pripažįsta A. Lunačiarskis, „tam tikrų servilizmo bruožų, tikusių prie kamerjunkerio munduro, deja, Puškino charakteryje neabejotinai būta"[132]. Minėti faktai rodo, kad eilėraščiai „Rusijos šmeižikams" ir „Borodino sukaktis" tikrai padėjo A. Puškinui caro akyse įsigyti politiškai lojalaus žmogaus statusą. Iš to visiškai suprantama ir griežta kai kurių poeto amžininkų reakcija jo atžvilgiu.

1831 m. A. Puškino odės – sudėtingi, bent kelių teminių planų politinės lyrikos kūriniai, per pusantro amžiaus turėję įvairiausių interpretacijų. Netgi tie patys autoriai, pavyzdžiui, V. Belinskis[133],

---

[125] *Лернер П. О.* Труды и дни Пушкина. – С. 245.

[126] *Анненков П. В.* Указ. ст. – С. 620-621.

[127] Ibid. – S. 621.

[128] *Лернер П. О.* Труды и дни Пушкина. – С. 257.

[129] *Файнберг И.* Незавершенные работы Пушкина. – М., 1979. – С. 103-105; *Лернер П. О.* Труды и дни Пушкина. – С. 260.

[130] *Файнберг И.* Указ. соч. – С. 109; *Лернер П.О.* Труды и дни Пушкина. – С. 262-263.

[131] *Люблинский В.* Библиотека Вольтера // Исторический журнал. – 1945. – № 1/2. – С. 85.

[132] *Луначарский А. В.* Собрание сочинений в 8-ми т. – М., 1963. – Т. 1. – С. 67.

[133] *Белинский В. Г.* Полное собрание сочинений в 13-ти т. – М.-Л., 1953. – Т. 2. – С. 382; 1956. – Т. 10. – С. 217.

kitu metu jas yra vertinę diametraliai priešingai. Šių odžių vertinimas daugiausia priklauso nuo konkretaus vertintojo išankstinės pozicijos. Ne vienas tyrinėtojas akcentuoja, kad jos abi smerkia ne sukilusius lenkus, o prancūzus, grasinusius įsikišti į Rusijos reikalus[134]. Ši pozicija paprastai paremiama grafo J. Komarovskio liudijimu, kad 1831 m. vasarą jis, sutikęs A. Puškiną, iš jo išgirdo žodžius, esą dabar Rusijai laikas „vos ne tiek pat grėsmingas kaip 1812 metais"[135]. Taigi poetas, skaitydamas užsienio spaudą, kupiną išpuolių prieš Rusiją, aiškiai pervertinęs Prancūzijos vyriausybės galimą reakciją į sukilimo Lenkijoje malšinimą. Panašią poziciją užima tyrinėtojai, minėtose odėse į pirmąją vietą iškeliantys vadinamojo 1812 metų Tėvynės karo temą[136]. Didžioji dalis puškinistų vis dėlto pripažįsta, jog pagrindinis šių odžių adresatas – Lenkija[137]. Bandymai įrodinėti, kad A. Puškino odėse „nėra jokio pykčio lenkams, o atvirkščiai, reiškiami humaniški, geraširdiški jausmai"[138], mūsų dienomis mažiausiai nepagrįsti. Pačių rusų objektyvesni tyrinėtojai, nekalbant jau apie užsieniečius, priversti pripažinti, jog apie A. Puškino humanišką požiūrį į sukilimą Lenkijoje kalbėti neverta[139]. Rusų ir lenkų autorių nuomonės paprastai išsiskiria, kai pradedama aiškintis, ar A. Puškinas smerkęs Lenkiją, ar tik jos teritorines pretenzijas į lietuvių, baltarusių ir ukrainiečių žemes.

---

[134] *Лавров П. А.* Пушкин и славяне // Записки императорского Новороссийского университета. – Одесса, 1900. – Т. 18, ч. 2. – С. 115; *Милюков П.* Указ. соч. – С. 90; *Симонов К. М.* Александр Сергеевич Пушкин. – М., 1949. – С. 21-22; *Стахеев Б. Ф.* Мицкевич и прогрессивная русская общественность. – М., 1955. – С. 48; *Мартынов В. В.* Пушкин в оценке прогрессивной польской общественности 20-40-х годов XIX века // Пушкин на Юге. – Кишинев, 1961. – Т. 2. – С. 450.

[135] Разговоры Пушкина. – С. 168.

[136] *Гофман М. Л.* Пушкин: Психология творчества. – Париж, 1928. – С. 173-174; *Мейлах Б.* Пушкин и его эпоха. – М., 1958. – С. 227-228; *Никитин А.* «От Перми до Тавриды...» // Литературная Россия. – 1988. – 5 февраля. – С. 24.

[137] *Tretiak J.* Mickiewicz i Puszkin. – Warszawa, 1906. – S. 236–244; *Lednicki W.* : 1) Aleksander Puszkin. – Kraków, 1926. – S. 36–161, 2) Op. cit. – S. 1–120; *Dworski A.* Op. cit. – S. 145–175; *Беляев М. Д.* Указ. ст. – С. 257-300; *Францев В. А.* Указ. ст. – С. 65-208; *Кушаков А. В.* Пушкин и Польша. – Тула, 1978. – С. 5-14, 58-67.

[138] *Бороздин А. К.* Собрание сочинений. – Петроград, 1914. – Т. 2. – С. 28.

[139] *Францев В. А.* Указ ст. – С. 142; *Котляревский Н.* Пушкин как историческая личность. – С. 140; *Томашевский Б. В.* Пушкин // Пушкин А. 1837-1937. Памятка... – С. 233. Пушкин. Материалы к монографии (1824-1837). – Кн. 2. – С. 343; *Кушаков А. В.* Указ. соч. – С. 65; *Бадалич Л.* Русские писатели в Югославии: Из истории русско-югославских литературых связей. – М., 1966. – С. 53.

Taigi dėl ko savo odėse poetas ginčijasi su Vakarų Europa ir Lenkija? Atsakymą į tai iš dalies galime rasti pirmajame „Rusijos šmeižikams" posme:

О чем шумите вы, народные витии?
Зачем анафемой грозите вы России?
Что возмутило вас? волнения Литвы?
Оставьте: это спор славян между собою,
Домашний, старый спор, уж взвешенный судьбою,
Вопрос, которого не разрешите вы[140].

Kaip matome, polemizuojama su Europos (ypač Prancūzijos) „gražbyliais" dėl Lenkijos. M. Beliajevo formulavimu, lenkų klausimas A. Puškinui yra „vidinė, šeimyninė Rusijos byla, prie kurios jis nenori prileisti nieko svetimo. Su Vakarų Europos nuomone jis nesiskaito, – ji šiuo atveju jam ne daugiau kaip lojimas, jis tik bijo Europos ginkluoto įsikišimo"[141]. Geriausias argumentas priversti „gražbylius" laikytis neutralumo yra rūstūs grasinimai, kuriais poetas pratrūksta kituose posmuose. Odė baigiama kaip tik tokiu grasinimu, beveik pažodžiui sutampančiu su M. Zagoskino mintimi, išsakyta romano „Roslavlevas, arba rusai 1812 metais" ištraukoje, spausdintoje laikraštyje «Русский инвалид и военные ведомости»: „Patikėkite, plačiuose mūsų laukuose, nusėtuose lietuvių ir totorių kaulais, atsiras dar pakankamai vietos ir naujiems nekviestiems svečiams!"[142]

„Borodino sukakties" šeštajame posme jau pilnai išryškėja A. Puškino požiūris į Rusijos–Lenkijos konflikto esmę:

Куда отдвинем строй твердынь?
За Буг, до Ворсклы, до Лимана?
За кем останется Волынь?
За кем наследие Богдана?
Признав мятежные права,

---

[140] *Пушкин А. С.* Полное собрание сочинений в 10-ти т. – Т. 3. – С. 222. –"Ko, liaudies gražbyliai, jus šitoks pyktis ima? / Ko sviedžiat Rusijai grėsmingą prakeikimą? / Kas jus įaudrino? gal Lietuvos maištai? / Nustokit: tai seni naminiai slavų ginčai, / Likimo pasverti nesyk, ir jūs, išminčiai, / Jų neišspręsite, – palikit visa tai". – V. Bložės poetinis vertimas. – *Puškinas A.* Raštai. – V., 1954. – T. 1. – P. 248.

[141] *Беляев М. Д.* Указ. ст. – С. 280.

[142] *Загоскин М. Н.* Рославлев или Русские в 1812 году // Русский инвалид и военные ведомости. – 1831. – 13 июня. – № 147/148. – С. 591.

От нас отторгнется ль Литва?
Наш Киев дряхлый, златоглавый,
Сей пращур русских городов,
Сродним ли с буйною Варшавой
Святыню всех своих гробов?[143]

Vadinasi, rusų-lenkų ginčo priežastis – istorinė Lietuva. V. Francevo teigimu, šioje A. Puškino odėje ginčijamasi „ne apie Lenkiją, ne apie broliškos tautos teisę į politinę laisvę, į savaimingą egzistavimą, o apie jos pretenzijas, apie tas istorines teises, kurios perkeldavo ginčo sienas į senųjų rusų žemių vidų, grėsė Rusijai suardyti jos vieningumą". Todėl savo kūrinyje A. Puškinas esą „Lenkijos klausimo visai nelietė, jis išmintingai ir visiškai tiesiai pradėjo nuo vadinamosios Lietuvos ir Pietvakarių Rusijos <...>. Neramumai Lietuvoje, revoliucijos perkėlimas už Bugo, siekimas Vakarų Rusiją pakelti dėl Lenkijos istorinių teisių – štai kas jį jaudina, štai dėl ko jis sielojasi ir ieško atsako į jo sielą trikdančius klausimus"[144]. Anot lenkų puškinisto V. Lednickio, „Borodino sukaktyje" poetas polemiką perkėlė į „istorinę dviejų imperializmų: rusiškojo ir lenkiškojo – lenktyniavimo plotmę. Pasak Puškino, <...> šis konfliktas kilo dėl Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės, kuri praeityje skyrė Rusiją nuo Lenkijos, istorinio paveldo. <...> Jam atrodė, kad senosios Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės atplėšimas būtų reiškęs Rusijai katastrofą ir didžiulį pralaimėjimą"[145]. Kaip teisingai pažymi M. Banevičius, XIX a. pradžioje apskritai nekildavo klausimo, ar būtinai Ukraina, Baltarusija ir Lietuva turi priklausyti Rusijai arba Lenkijai: „Kiekviena tų valstybių manė turinti neginčijamą teisę tas žemes bei tautas valdyti"[146]. V. Lednickio spėjimu, M. Pogodinui, kaip ir A. Puškinui, galėjo būti žinomas 1831 m. birželio mėnesį Paryžiuje ėjusiame „Journal des Debats" anoniminio autoriaus (greičiausiai lenko ar lietuvio) paskelbtas ilgas straipsnis, kuriame pagrįstai

[143] *Пушкин А. С.* Полное собрание сочинений. – Т. 3. – С. 225–226. – „Tvirtovės mūsų kur dunksos? / Už Bugo, Vorkslos, prie Limano? / Kas sau Volynę atkovos? / Kam palikimas teks Bohdano? / Ar bus maištų dvasia gyva? / Atskils nuo mūsų Lietuva? / Ar Kijevas, tautos šventovė, / Garbės paminklas įstabus, / Su Varšuvos įžūlia šlove / Sutaikins protėvių grabus?" – A. Churgino poetinis vertimas. – *Puškinas A.* Raštai. – T. 1. – P. 251.

[144] *Францев В. А.* Указ. ст. – С. 204.

[145] *Lednicki V.* Op. cit. – P. 112.

[146] *Banevičius M.* Puškino gyvenimas ir poezija. – K., 1936. – P. 274.

įrodinėjama, kad Rusija neturi jokių istorinių teisių į Lietuvą. Šiame straipsnyje taip pat išjuokiami rusų istorikų tvirtinimai apie lietuvių ir rusų etninį bendrumą[147]. M. Pogodino aiškinimas, jog A. Puškinas apie slavų gentis, jų istoriją ir tuometinę padėtį turėjęs „labai neaiškų supratimą"[148], vargu ar begali ką įtikinti. Juo labiau kad poeto asmeninėje bibliotekoje būta ne mažiau kaip dešimt veikalų (išleistų iki 1831 m. imtinai) Lenkijos ir Lietuvos istorijos tematika[149]. Taigi M. Pogodino, kaip, beje, ir vėlesnių tyrinėtojų teiginiai, kad A.Puškinas nesupratęs „revoliucionizuojančio sukilimo vaidmens"[150], nesuvokęs, kad jam „nepriderėjo rašyti panašių dalykų"[151], neturi rimtesnio pagrindo. Poetas puikiai suprato, ką savo eilėraščiais norėjo pasakyti.

Filosofas G. Fedotovas konstatuoja: „Abi antilenkiškos odės („Rusijos šmeižikams" ir „Borodino sukaktis") yra ryškus politinio amoralizmo įsikūnijimas: „Ar slavų upeliai susilies į Rusijos jūrą, / Ar ji išdžius?" Tai grynai jėgos klausimas. Poetas ignoruoja pačią besivaidijančių slavų tautų santarvės galimybę <...>. Turint omenyje šį nejautrumą Lenkijai, jos nacionalinei žaizdai, Puškinas, kaip ir dekabristai, priskirtinas XVIII amžiui"[152]. Paskutinysis sakinys verčia suabejoti. Pernelyg paprasta būtų viską suvesti į minėtą amžių, nes dar N. Lerneris yra tvirtinęs, jog A. Puškinas „visada žiūrėjo į lenkų siekius kaip į „ginčą, jau nulemtą likimo" ir išspręstą lenkų, kurių viltims atgaivinti Lenkiją jis nepritarė, nenaudai. Šiuo atžvilgiu jis buvo to meto ir savo visuomenės žmogumi"[153].

Poeto reakcija į 1830–1831 m. sukilimą galiausiai grindžiama fundamentaliais, kultūrologų teigimu, esmingai susijusiais politiniais reiškiniais – nacionalizmu ir imperializmu[154]. XIX a. Europos

[147] *Lednicki V.* Op. cit. – P. 131–132.

[148] *Погодин М. П.* Собрание статей, писем и речей по поводу славянского вопроса. – М., 1878. – С. 110.

[149] *Модзалевский Б. Л.* Библиотека Пушкина. – №№ 14, 62, 151, 166, 208, 304, 401, 1276, 1357, 1435.

[150] *Mitropolskaja N.* Tautų draugystės tema XIX a. rusų literatūroje // Tautų draugystė lietuvių ir rusų literatūroje. – V., 1963. – P. 180.

[151] *Лемке М.* Николаевские жандармы и литература 1826–1855 гг. – С. 506.

[152] *Федотов Г.* Певец империи и свободы // Пушкин в русской философской критике. – М., 1990. – С. 361–362.

[153] *Лернер Н. О.* Примечания к стихотворениям 1824 года // *Пушкин.* Сочинения. – СПб., 1909. – Т. 3. – С. 555.

[154] *Šalkauskis S.* Lietuvių tauta ir jos ugdymas. – K., 1933. – P. 94; *Trumpa V.* Lietuva XIX-tame amžiuje. – Chicago, 1989. – P. 22; *Venclova T.* Vilties formos. – V., 1992. – P. 156.

tautų istorijoje nacionalizmas vaidino reikšmingą, o Rusijoje ir išskirtinį vaidmenį. Ilgaamžės šios šalies nacionalizmo tradicijos N. Berdiajevui yra davusios pagrindo ištarti: „Rusija – pati nacionalistiškiausia šalis pasaulyje, neregėtų nacionalizmo ekscesų šalis, priklausomų tautybių engimo rusifikacija, nacionalinio pagyrūniškumo šalis <...>"[155]. Beje, tas pats filosofas Nikolajaus I patvaldystę yra apibūdinęs kaip „absoliutizmą ir imperializmą"[156].

Istorikas V. Vodovozovas, rašęs apie A. Puškino politinių pažiūrų vėlyvajame gyvenimo etape evoliuciją, konstatuoja: „<...> Rusijos politinei galiai ir didybei pagarbą jis atidavė visą, bet tuo pat metu jo kraugeriškumas čerkesų ir lenkų atžvilgiu visiškai išgaravo, jis liko rusų nacionalistu, tačiau jo nacionalizmas, atsikratęs kraštutinumų <...>, įgijo švelnų, kultūringą arba, vartojant mėgstamą Puškino epitetą, apšviestą atspalvį"[157]. Panašiai, nepaisant kontrargumentų, plačios studijos autorius V. Francevas taip pat priverstas pripažinti: „Puškinas, buvo, be abejo, nacionalistas". Reikalo nekeičia ir toliau einatis patikslinimas, kad poeto nacionalizmas buvęs „taurus, besiderinąs su kitų tautų nacionalinių teisių bei idealų garbingu pripažinimu"[158]. Dar atviresnis yra kitas emigrantinis rusų literatūrologas P. Bicilis pareikšdamas, jog A. Puškinas „niekada nekalbėjo apie savo psichikos susiliejimą su tautine stichija <...> būtent dėl to, kad šis susiliejimas buvo visiškas ir absoliutus"[159]. Kad minėtose A. Puškino odėse atsispindi nacionalistinės poeto pažiūros, pripažįsta ir įžymus puškinistas M. Ciavlovskis[160]. Šiame kontekste nė kiek nebestebina G. Fedotovo padaryta išvada, jog per visą A. Puškino gyvenimą „imperijos tema liko nekintanti jo kūrybos konstanta"[161]. Tiesa, filosofas netrukus daro išlygą, kad „rusiška valia ir Vakarų išsilaisvinimas nubrėžia ribą tarp Puškino konservatizmo, jo imperijos ir Nikolajaus arba Pogodino Rusijos valstybės sampratos"[162]. Tačiau bent jau šiose odėse ta

[155] *Бердяев Н.* Судьба России. – М., 1918. – С. 9.

[156] *Бердяев Н. А.* Русская идея // Русская литература. – 1990. – № 3. – С. 96.

[157] *Водовозов В.* Политические и общественные взгляды Пушкина в последний период его жизни // *Пушкин.* Сочинения. – Т. 6. – С. 375.

[158] *Францев В. А.* Указ. ст. – С. 202–203.

[159] *Бицилли П.* Этюды о русской поэзии. – Прага, 1926. – С. 223. Plg. analogišką N. Gogolio nuomonę, išsakytą dar 1832 m. – *Гоголь Н. В.* Полное собрание сочинений. – М., 1952. – Т. 8. – С. 50–51.

[160] *Цявловский М. А.* Статьи о Пушкине. – М., 1962. – С. 193.

[161] *Федотов Г.* Певец империи и свободы. – С. 357.

[162] Ibid. – С. 374.

riba yra nebeaiški, juo labiau kad, pasak to paties autoriaus, A. Puškino taip trokštama „imperijos ir laisvės sintezė nebuvo realizuota net jo kūryboje, dar mažiau – rusų gyvenime“[163].

Daugelis tyrinėtojų yra atkreipę dėmesį į didelį odžių karingumą. Pavyzdžiui, D. Pisarevas yra pažymėjęs, kad A. Puškinas „ne tik parašė ir išspausdino šiuos du tiesiogine prasme karingus eilėraščius, bet net pats jiems teikė rimtą europinę reikšmę“[164]. Pirmasis poeto biografas P. Anenkovas abi odes įvertino kaip „patriotinio entuziazmo viršūnę“[165]. Iš šio entuziazmo, matyt, išplaukė ir, A. Čičerino teigimu, rusų korifėjaus lyrikoje apskritai neįprastas klausiamasis ir šaukiamasis tonalumas: „Tai įpykusi kalba su trūkčiojamu alsavimu, su atžariais išpuoliais ir perėjimais nuo klausiamosios intonacijos prie šaukiamosios, rūsčios ir ironiškos, nuo daugiaprasmių prisiminimų prie tiesioginio grasinimo“[166]. Nors odžių tonalumas iš tiesų kiek neįprastas, jų frazeologija toli gražu nėra atsitiktinė. Poeto kūrybos tyrinėtoja A. Grigorjeva yra pastebėjusi, jog A. Puškino poezijoje, sukurtoje po 1826 m., labai sustiprėja karo tema – karinė frazeologija iškyla bent vienuolikoje eilėraščių[167]. Apskritai ne tik šie eilėraščiai, bet ir poeto kūrybos visuma patvirtina I. Iljino nuomonę, kad A. Puškinas patriotiškai didžiavosi visa be išimties Rusijos istorija[168] ir , aišku, negalėjo nejausti pieteto jos „valstybingumo šerdžiai“[169] – armijai. Šiuo požiūriu dėsninga, kad ir „Borodino sukaktį“ „persunkė džiūgavimas ir pasididžiavimas rusų ginklo laimėjimais ir praeityje, ir dabartyje“[170].

M. Beliajevas kadaise yra sakęs, kad literatūros istorijoje visada didžiausias dėmesys buvo skiriamas „Rusijos šmeižikams“, o silpnesnė „Borodino sukaktis“ likdavusi šešėlyje[171]. Tyrinėtojas čia teisus tik iš dalies, nes ir antroji A. Puškino odė Rusijos patriotams buvo ir tebėra žavėjimosi objektu. Antai XIX a. pabaigos pedagogo

[163] *Федотов Г.* Указ. ст. – С. 375.

[164] *Писарев Д. И.* Сочинения в 4-х т. – М., 1956. – Т. 3. – С. 408.

[165] *Анненков П. В.* Материалы для биографии Александра Сергеевича Пушкина. – СПб., 1855. – С. 318.

[166] *Чичерин А.* О стиле пушкинской лирики // В мире Пушкина: Сборник статей. – М., 1974. – С. 334.

[167] Поэтическая фразеология Пушкина. – М., 1969. – С. 98.

[168] *Ильин И.* Пророческое призвание Пушкина // Пушкин в русской философской критике. – С. 341–343, 354–355.

[169] *Сироткин В.* В ожидании «третьей волны» // Неделя. – 1991. – № 4. – С. 10.

[170] *Фризман Л. Г.* 1812 год в русской поэзии. – М., 1987. – С. 49.

[171] *Беляев М. Д.* Указ. ст. – С. 296.

ir literato L. Polivanovo teigimu, ši odė „kuo geriausiai išreiškė tautinę savigarbą. <...> Vargu ar visoje Europos literatūroje galima nurodyti labiau pakilų politinės lyrikos kūrinį"[172]. Tačiau jau vien formos atžvilgiu šis eilėraštis nėra be priekaištų, – anot V. Briusovo, „įvairiapėdžiu jambu parašyta odė „Rusijos šmeižikams" itin prastos eilėdaros"[173]. L. Polivanovas gėrisi šiame kūrinyje, jo manymu, ypatingą prasmę įgijusia „sukilusios visi kaip vienas rusų žemės didinga panorama <...>. Švytruojantys ginklais rusų pulkai poeto sąmonėje nebuvo vien tik materialios jėgos įrankis". Šiuolaikinei puškinistei N. Ivanovai šioje odėje taip pat imponuoja durtuvai, kurių „gausumas metonimiškai pavaizduotas šviežiu ir ryškiu plieninio šepečio vaizdu"[174]. Buvęs frontininkas G. Makogonenka tiesiai pareiškia, kad A. Puškinui Rusija – „tai rusų valstybė, tai rusų tautos armija, ginanti tėvynės laisvę ir nepriklausomybę", o eilėraštyje „Rusijos šmeižikams" esą „istoriškai konkretizuojamas ir patikslinamas tautos paveikslas. Tai visų pirma – kariaujanti tauta, kareivis"[175]. Taigi patriotinės orientacijos literatūrologams „švytruojantys ginklais pulkai" atrodo vos ne dieviškos jėgos įrankiu, – J. Aisčio pasakymu, rusai „iki stabmeldystės pakėlė karo liaupsę"[176].

Dauguma senesniųjų puškinistų pagrįstai teigia, kad abi A. Puškino odės kupinos imperinės šovinizmo dvasios. V. Lednickis pažymi, kad „prievartos ir jėgos šlovinimas, visos Vakarų viešosios nuomonės provokavimas prieštaravo didžiojo poeto europietiškumui ir jo vakarietiškumui"[177]. Panašiai manė ir B. Sruoga. Pasak jo, eilėraštyje „Rusijos šmeižikams", gindamas Rusijos politiką nuo užsienio šalių kritikos, poetas „ne visai kultūringai pasityčiojo iš Vakarų ir grūmoja jiems žodžiais, keistai skambančiais Puškino lūpose. Tą pačią temą ir to paties kariaujančio imperializmo dvasia traktuoja Puškinas ir eilėrašty „Borodino sukaktuvės"[178].

---

[172] *Пушкин А. С.* Сочинения с объяснениями их и сводом отзывов критики / Издание Л. Поливанова. – М., 1887. – Т. 1. – С. 357.

[173] *Брюсов В. Я.* Стихотворная техника Пушкина // *Пушкин.* Сборник критических статей / Сост. А. Т. Цейтлин. – М., 1937. – С. 70.

[174] *Иванова Н. И.* Поэтическая «глагольная» перифраза у Пушкина // Поэтическая фразеология Пушкина. – С. 372.

[175] *Макогоненко Г. П.* Лермонтов и Пушкин: Проблемы преемственного развития литературы. – Л., 1987. – С. 278, 280.

[176] *Aistis J.* Milfordo gatvės elegijos. – V., 1991. – P. 461.

[177] *Lednicki V.* Op. cit. – P. 196–197.

[178] *Sruoga B.* Rusų literatūros istorija. – K., 1933. – T. 2. – P. 438.

Kai kurie rusų literatūros istorikai bando sumenkinti A. Puškino odžių reikšmę. B. Eichenbaumas, pavyzdžiui, rašo, jog eilėraštis „Rusijos šmeižikams" poetui esąs „nebūdingas ir nepalikęs jo kūryboje jokio rimto pėdsako"[179]. Tačiau šis tyrinėtojas nieko neužsimena apie „Rusijos šmeižikams" poveikį, kuris, E. Babajevo žodžiais tariant, „ištisą šimtmetį rusų socialinei, istorinei ir publicistinei minčiai buvo didžiulis"[180]. Štai tik keletas faktų. A. Puškino tiesiogiai paveiktas, M. Lermontovas 1835 m. parašė ultrapatriotinį eilėraštį, kuris pradedamas šiomis eilutėmis:

Опять, народные витии,
За дело падшее Литвы
На славу гордую России
Опять шумя восстали вы[181].

Kaip matome, ne tik A. Puškinui, bet ir M. Lermontovui istorinės Lietuvos byla atrodė negrįžtamai pralaimėta. Kai kurie tyrinėtojai A. Puškino minėtų odžių poveikį įžvelgia ir M. Lermontovo garsiajame eilėraštyje „Borodino"[182]. Odėje „Rusijos šmeižikams" pirmą kartą iškeltas slavofilines formuluotes („naminis senas ginčas, jau nulemtas likimo" ir kt.) vėliau kartojo ne tik slavofilas K. Aksakovas[183], bet ir demokratas narodnikas N. Nekrasovas liūdnai pagarsėjusiame sveikinamajame eilėraštyje M. Muravjovui (Korikui)[184]. Iškilmingas literatūros vakaras, surengtas Vilniuje padėjus pamatus šio generalgubernatoriaus budelio paminklui (1897. X. 3), pradėtas „Rusijos šmeižikams" deklamavimu[185]. Ši odė turėjo tiesioginio poveikio pirmaisiais bolševizmo metais A. Bloko sukurtam eilėraščiui „Skitai" (1918)[186]. A. Puškino propaguotos imperijos gynimo idėjos naujos gyvybės įgijo vadinamajame Didžiajame Tėvynės kare. Poetas V. Sokolovas, karo metus praleidęs Maskvoje, Saratove ir Urale, prisimena stambiomis raidėmis ant

[179] *Эйхенбаум Б.* О литературе. - М., 1987. - С. 228.

[180] *Бабаев Э. Г.* Творчество А. С. Пушкина. - М., 1980. - С. 19.

[181] *Лермонтов М. Ю.* Сочинения в 6-ти т. - М.-Л., - Т. 2. - С. 223–224. – „Vėlei, liaudies gražbyliai, / Dėl žuvusios Lietuvos bylos / Prieš didingą Rusijos šlovę / Vėlei šūkaudami sukilote jūs". Plg.: Лермонтовская энциклопедия. - М., 1981. - С. 356: *Францев В. А.* Указ. ст. - С. 118.

[182] *Макогоненко Г. П.* Указ. соч. - С. 280.

[183] *Лернер Н. О.* Примечания к стихотворениям 1831-1836 гг. - С. 412.

[184] *П. Б. [Бартенев П.]* Стихи Н. А. Некрасова графу М. Н. Муравьеву // Русский архив. - 1885. - № 6. - С. 203.

[185] Исторический вестник. - 1897. - № 12. - С. 1077.

[186] *Десницкий В. А.* Статьи и исследования. - Л., 1979. - С. 31.

šarvų išrašytas eilutes iš „Rusijos šmeižikams" paskutiniųjų dviejų strofų[187]. Teisus V. Lednickis, jog apskritai antilenkiška A. Puškino trilogija be savo „fundamentaliosios, gilios „nacionalinio katekizmo" reikšmės turėjo dar kitą: dirbtinę, išorišką, triumfalinę. Ji buvo tam tikru atžvilgiu poetine triumfo arka <...>, poetine citadele, išmūryta imperialistinių rusų kultūros sienų gynimui"[188].

V. Žukovskis nebuvo kaip A. Puškinas užkietėjęs polonofobas. 1829 m. balandžio 5 d. laiške neišaiškintam asmeniui apie sosto įpėdinio auklėjimą jis, be kita ko, rašė, kad būsimajam valdovui būtina gerai susipažinti su Lenkijos istorija, kad vėliau, valdydamas „danguje, nusidriekusiame virš dviejų jam pavaldžių tautų, sukurtų šviesią sąjungos vaivorykštę"[189]. Bet prasidėjus sukilimui V. Žukovskis jau vien dėl socialinės savo padėties negalėjo kitaip jo vertinti, kaip tik neigiamai. Vis dėlto poeto „Sena giesmė nauju būdu" minėtoje brošiūroje, N. Lernerio tvirtinimu, yra „itin lėkšta politiniu požiūriu; šiame šaunuoliškame liaupsinime lenkų sukilimas naiviai traktuojamas kaip „išdavystė" ir „maištas"[190]. V. Žukovskis eilėraštyje atvirai žavisi caro armijos herojiškumu triuškinant sukilusią Varšuvą:

Чу! как пламенные тромбы,
Поднялися и летят
Наши мстительные бомбы
На кипящий бунтом град.

Что нам ваши палисады!
Здесь не нужно лестниц нам!
Мы штыки вонзим в ограды
И взберемся по штыкам. <...>

Спор решен! дана управа!
Пала бунта голова!
И святая наша слава,
Слава русская жива![191]

---

[187] *Соколов В.* ...«Чтоб мыслить и страдать» // Литературная газета. – 1984. – 6 июня. – С. 3.

[188] *Lednicki V.* Op. cit. – P. 195.

[189] Русский архив. – 1884. – № 5. – С. 119.

[190] *Лернер Н. О.* Примечания к стихотворениям 1831-1836 гг. – С. 416.

[191] *Жуковский В.А.* Полное собрание сочинений в 12-ти т. – СПб., 1902. – Т. 3. – С. 132.– „Ar regi, kaip tarsi ugniniai trombai/Pakilo ir skrenda/Mūsų kerštingos bombos /Į maištu kunkuliuojantį miestą.//Kas mums jūsų aštriatvorės!/Mums neprireiks čia kopėčių!/Mes durtuvus įsmeigsim į aptvaras/Ir užkopsim durtuvais.//Ginčas išspręstas! sutramdyta!/ Žlugo maišto galva!/Ir šventa mūsų šlovė,/Rusiškoji šlovė gyva!"

V. Žukovskio mūzos karingoji patetika šiame kūrinyje neturėtų stebinti – monarchistinės poeto pažiūros gerai žinomos. Anot V. Veresajevo, V. Žukovskis iš tiesų buvęs „puikus poetas ir geriausios širdies žmogus, labai jautrus. Tačiau jis seniai jau visas buvo nugrimzdęs į rūmų gyvenimą <...>, gaudamas algos keturiasdešimt tūkstančių rublių"[192]. Daug ką sako ir tai, kad V. Žukovskis kartu su rūmų kompozitoriumi A. Lvovu sukūrė carinės Rusijos valstybinį himną «Боже, царя храни», kuris Nikolajaus I 1833 m. gruodžio 25 d. įsaku buvo įvestas visoje imperijoje[193]. V. Žukovskis nepasitenkino vieninteliu antilenkišku savo eilėraščiu bendroje su A. Puškinu brošiūroje; atskiru leidiniu išspausdino dar vieną patriotinę giesmę „Rusų šlovė". 1831 m. rugpjūčio 23–24 d. šis jo kūrinys jau buvo pardavinėjamas A. Smirdino knygyne Peterburge[194]. Literatūros kritikas N. Nadeždinas[195] žurnale «Телескоп» naująjį poeto eilėraštį stačiai išliaupsino: „Žukovskį galima pavadinti rusų šlovės poetiniu istoriografu. <...> Dabar, naujomis pergalėmis atnaujinus rusų šlovę, kilnus patriotinis įkarštis vėl liejasi iš laurais vainikuotojo poeto lūpų. Jo žvilgsnis, sustiprintas patirties, darosi platesnis ir šviesesnis: dabartis jam atrodo kaip praeities įminimas. Jis yra dainius atminimų, vienu poetiniu žvilgsniu aprėpiantis tūkstantmetę Rusijos šlovę"[196]. Tačiau kaip galima spręsti iš kritiko pateiktų daugelio citatų, šis V. Žukovskio kūrinys dar silpnesnis už „Seną giesmę nauju būdu", todėl paprastai nededamas į rusų romantiko raštų leidinius.

Pažymėtina, jog rusų šviesuomenės daugumos reakcija į V. Žukovskio ir A. Puškino brošiūrą buvo teigiama. Antai ką tik minėtas Maskvos universiteto dailiųjų menų ir archeologijos katedros profesorius monarchistas Nikolajus Nadeždinas (1804–1856)[197] žurnale «Телескоп» rašė: „Varšuvos žlugimas, apvainikavęs nauja šlove pergalingą rusų ginklą, pirmaeiliams mūsų poetams įkvėpė tauraus patriotinio entuziazmo ir atsiliepė jų skambiose lyrose gerbtinomis giesmėmis". 1812 m. karo dainius esą sugiedojęs

[192] *Вересаев В.* Александр Сергеевич Пушкин. – Молотов. 1949. – С. 135.

[193] *Львов А. Ф.* Записки // Русский архив. – 1884. – № 4. – С. 243-244.

[194] Русский инвалид и военные ведомости. – 1831. – № 241. – С. 963; Северная пчела. – 1831. – № 215. – С. 3.

[195] N. Nadeždiną šios recenzijos autoriumi laiko N. Smirnovas-Sokolskis (*Смирнов-Сокольский Н.* Рассказы о прижизненных изданиях Пушкина. – С. 266-267).

[196] Телескоп. – 1831. – Ч. 5, № 19. – С. 405-406.

[197] Plačiau apie jo pažiūras žr.: *Алпатов М. А.* Русская историческая мысль и Западная Европа (XVIII–первая половина XIX в.). – М., 1985. – С. 248-259.

„senąją giesmę nauju būdu"; A. Puškino „Rusijos šmeižikams" pasižymįs „minčių, deramų rusų dvasiai, jėga", o „Borodino sukaktyje" poetas sėkmingai išreiškęs „tikrąją rusų dvasios, kuri mėgsta triumfuoti romumu ir gailestingumu, savybę"[198]. 1831 m. spalio 2 d. laiške V. Žukovskiui dėkojo ir Varšuvos šturmo šefas I. Paskevičius: „Prašau Jus už atsiųstus posmus priimti nuoširdžią mano padėką ir tai perduoti Aleksandrui Sergejevičiui Puškinui, tiek daug mane įpareigojusiam dviem puikiais savo eilėraščiais. Eilės tikrai labai gražios ir kupinos tautinio pasididžiavimo jausmų"[199]. „Rusijos šmeižikams" labai imponavo ir būsimajam anarchizmo lyderiui Michailui Bakuninui (1814–1876). Septyniolikmetis Peterburgo artilerijos mokyklos junkeris bematant nurašė šį eilėraštį 1831 m. rugsėjo 20 d. laiške tėvams, reikšdamas pasigėrėjimą: „Šios eilutės nuostabios, ar ne tiesa, brangūs tėveliai, pilnos ugnies ir tikrojo patriotizmo, štai kokie privalo būti rusų jausmai"[200].

Susižavėjęs A. Puškino odžių patriotiškumu senyvas Jekaterinos II laikų poetas grafas Dimitrijus Chvostovas (1756–1835) nusiuntė jam 1831 m. spalio 24 d. ilgą (78 eilučių) poetinį laišką «Александру Сергеевичу Пушкину, члену Российской академии, 1831 года, при случае чтения стихов его о клеветниках России»[201]. Apie autoriaus meniškumą kalbėti sunku. Tačiau jame įdomi detalė, kad, labai gerai įvertinęs abi A. Puškino odes, D. Chvostovas vis dėlto suabejojo, ar jos pasieks adresatą Paryžiuje:

Замысловато, сильно, ясно,
Легко, приятно и умно...
Но попадет ли в цель оно?...[202]

Vienas pirmųjų aptartos brošiūros pasirodymo proga A. Puškiną konfidencialiai pasveikino jo bičiulis filosofas Piotras Čiaadajevas (1794–1856)[203]. 1831 m. rugsėjo 18 d. laiške iš Maskvos poetui jis

[198] *Б. а.* [*Надеждин Н. И.*] Библиография // Телескоп. – 1831. – Ч. 4, № 16. – С. 507–508. Plg.: *Смирнов-Сокольский Н.* Указ. соч. – С. 266–267.

[199] Из архива Пушкина / Публикация и комментарии П. Попова // Летописи Государственного литературного музея. – М., 1936. – Кн. I. – С. 213.

[200] *Бакунин М. А.* Собрание сочинений и писем. – М., 1934. – Т. 1. – С. 52.

[201] *Хвостов Д. И.* Стихотворения. – СПб., 1834. – Т. 7. – С. 99–102.

[202] Ibid. – C. 101. – „Įmantru, įtaigu, aišku, / Lengva, džiugu, išmintinga, / Bet ar pasieks tai tikslą?..."

[203] Plačiau apie A. Puškino ir P. Čiaadajevo santykius: *Гершензон М. О.* Статьи о Пушкине. – М., 1926. – С. 31–41; *Черейский Л. А.* Пушкин и его окружение. – С. 483–484; *Lednicki V.* Op. cit. – P. 178–183.

rašė: „Aš ką tik išvydau jūsų eilėraščius. Mano drauge, niekada dar jūs nesuteikėte man tokio malonumo. Štai pagaliau jūs – nacionalinis poetas, jūs atspėjote pagaliau savo pašaukimą. <...> Eilėraštis Rusijos priešams ypač nuostabus, tai aš sakau jums. Jame daugiau minčių, negu jų buvo pareikšta ir įgyvendinta per pastarąjį šimtmetį šioje šalyje. <...> Man norisi pasakyti: štai pagaliau pasirodė mūsų Dantė"[204]. Pasak V. Lednickio, P. Čiaadajevo išreikšta nuomonė apie A. Puškino odes „aiškiai yra „Filosofinių laiškų" autoriaus dvasinės krizės įrodymas. <...> Puškinui tai akivaizdžiai buvo didelis triumfas, – jam gi pasisekė parodyti Čiaadajevui Europos, kurią šis fanatiškai garbino, grėsmę, <...> ir Čiaadajevas tuo patikėjo, nepasipriešinęs nė vienu žodžiu; jis be išlygų ir beveik džiaugsmingai sutiko su taip nuožmiu Puškino politiniu egoizmu"[205]. Akademiko M. Aleksejevo teigimu, P. Čiaadajevas palyginęs A. Puškiną su Dante kaip su Italijos didžiuoju poetu piliečiu dėl to, kad „kaip tik tuo metu Dantė buvo šlovinamas visų pirma kaip poetas patriotas, tėvynės priešams ir tautinės idėjos išdavikams skelbęs neapykantą"[206].

Neseniai surastas P. Čiaadajevo rankraštinis straipsnis „Keletas žodžių apie lenkų klausimą", rašytas 1831 m. pabaigoje. Rusų filosofas čia tvirtina, kad Vakaruose „taip mažai susipažinę net su geografine Lenkijos padėtimi, kad vienas įžymus deputatų rūmų narys viename posėdyje rimčiausiai pasiūlė pasiųsti sukilusių lenkų gynybai laivyną į Palangos uostą, ir šis pasiūlymas garbiųjų klausytojų buvo rimtai priimtas"[207]. P. Čiaadajevas čia, matyt, turi galvoje Prancūzijos parlamento opozicijos deputatą Larabitą, kuris 1831 m. rugpjūčio 11 d. savo kalboje pareikalavo visomis galimomis priemonėmis palaikyti sukilėlius, netgi siūlė prancūzų armijai, perplukdžius jos dalinius Baltijos jūra, išlaipinti karinį desantą Žemaitijoje[208]. P. Čiaadajevo manymu, panašios pracūzų parlamentarų kalbos liudija didelį jų nenusimanymą apie lenkų siekius, todėl jis priverstas pasakyti „kelis žodžius, kaip atrodo šis dalykas bešališkam ir gerai informuotam protui. <...> Srityse, prijungtose prie Rusijos imperijos (neįeinančiose į Lenkijos karalystės sudėtį)

[204] *Чаадаев П. Я.* Статьи и письма. – М.. 1989. – С. 224.

[205] *Lednicki V.* Op. cit. – P. 181–182.

[206] *Алексеев М. П.* Стихотворение Пушкина «Я памятник себе воздвиг...»: Проблемы его изучения. – Л., 1967. – С. 135.

[207] *Чаадаев П. Я.* Указ. соч. – С. 370.

[208] *Францев В. А.* Указ. ст. – С. 75–76.

ir anksčiau besivadinusiose Lietuva, Baltarusija ir Mažarusija, lenkai sudaro apytikriai trisdešimtąją dalį visų gyventojų. Likusieji beveik ištisai rusai. <...> Suskaldyti Rusiją, ginklu nuo jos atplėšiant vakarines gubernijas, išlikusias rusiškomis pagal savo nacionalinę sąmonę, būtų beprotybė. Galų gale jos sudaro Rusijai gyvybinį klausimą. Tuo atveju, jeigu būtų bandoma įgyvendinti šį planą, ji tuojau pakiltų visa mase, ir mes taptume visų jos tautinės dvasios jėgų demonstracijos liudytojais"[209]. P. Čiaadajevo raštų parengėjas B. Tarasovas apie šį straipsnį pagrįstai sako, kad „savotiško filosofinio sutrikimo valandėlę Čiaadajevas patyrė Puškino, jam atskleidusio telkiamąsias, gynybines ir apsaugines rusų valstybingumo ypatybes, istorinių pažiūrų įtaką". Tačiau jokiu būdu negalima sutikti su minėtu tyrinėtoju, kad šiame filosofo straipsnyje „pirmą kartą jo kūriniuose iškyla beasmenio ir bešališko rusų proto požiūris, kuris <...> iš prideramos distancijos gali žvelgti į kitose šalyse vykstančius įvykius"[210]. Ko gera, P. Čiaadajevą turėdamas galvoje, jau V. Francevas teigė, jog M. Pogodino minėtuose 1831 m. straipsniuose išdėstytoms pagrindinėms mintims pritarė ir jo idėjiniai priešininkai, „vis dėlto atsidūrę nacionalinėje stovykloje, kai buvo liečiamas Rusijos integralumas ir orumas"[211].

Be oficialios dominuojančios ideologijos, Rusijoje visais laikais reiškėsi ir mažumos opozicinė mintis. Bėda ta, kad ji buvo mažai kieno girdima. Vis dėlto labai reikšminga jau vien tai, kad ši mintis apskritai egzistavo. A. Puškino bičiulis, aukštas pareigas užimantis carinis valdininkas Filipas Vigelis (1786–1856) gyvenimo pabaigoje rašytoje savo satyroje yra sakęs: „Atsiminkime Puškino eiles „Rusijos šmeižikams" 1831 metais. Su kokiu gyvu pritarimu joms plojo Peterburge, o Maskvoje <...> jos buvo palaikytos didele jo poetinės šlovės dėme"[212]. Šiuo požiūriu įdomi yra vieno artimiausių A. Puškino draugų[213], poeto, žurnalisto bei literatūros kritiko kunigaikščio Piotro Viazemskio (1792–1878) pozicija. Jaunystėje kelerius metus dirbęs N. Novosilcevo kanceliarijoje Varšuvoje, jis gerai orientavosi lenkų politikos ir kultūros reikaluose. Anot N. Kutanovo, „Lenkijos padalijimą Viazemskis visados laikė politine klaida

---

[209] *Чаадаев П. Я.* Указ. соч. - С. 371-372.

[210] *Тарасов Б. Н.* Комментарии // *Чаадаев П. Я.* Указ. соч. - С. 582.

[211] *Францев В. А.* Указ. ст. - С. 107.

[212] *Вигель Ф. Ф.* Москва и Петербург (Письмо к приятелю в Симбирск) // Русский архив. - 1893. - № 8. - С. 581.

[213] *Черейский Л. А.* Указ. соч. - С. 88-89.

ir šio įsitikinimo nepaliovė reikšti net lenkų revoliucijos dienomis"[214]. 1831 m. rugsėjo 14 d. neišsiųstame laiške A. Puškinui P. Viazemskis rašė: „Paprašyk Žukovskio, kad atsiųstų man greičiau kokią nors naują savo pasaką. Magėjo jam rašyti uniforminius eilėraščius (eiliakaliai uniforminėmis milinėmis, kurie vaikščioja Maskvoje po namus su sveikinamosiomis odėmis), ir argi sąžininga „Dainiui rusų karių stovykloje" ir „Dainiui Kremliuje" lyginti dabartinį įvykį su Borodinu? Ten mes kovėmės vienas prieš 10, o čia, atvirkščiai, 10 prieš vieną. Šis reikalas labai svarbus valstybiniu požiūriu, tačiau poezijos čia nėra nė už grašį"[215]. Tolesniuose samprotavimuose P. Viazemskis Rusijos užsienio politiką iš esmės sukritikuoja. Jo ironišku formulavimu, „Lenkijos negalima sušaudyti, negalima jos pakarti, vadinasi, jėga nieko patvaraus, nieko galutinio padaryti negalima. Kilus pirmam karui, pirmam judėjimui Rusijoje, Lenkija sukils prieš mus, arba reikės prie kiekvieno lenko laikyti po rusų sargybinį"[216]. Imperijos integralumo požiūriu ypač svarbios kitos kunigaikščio pastabos: „Be to, aš įsitikinęs, kad vienintelė priemonė išlaikyti mums lenkiškąsias gubernijas yra nusikratyti Lenkijos karalyste. Nebekalbu jau apie gėdingą vaidmenį, kurį mes vaidiname Europoje. Mūsų veiksmai Lenkijoje atbloškė mus 50 metų nuo europinio apšvietimo. Ar mes numalšinome Lenkiją, ar ne – vis tiek pat: ginčas mūsų praloštas"[217]. Kitos dienos įraše (IX.15) P. Viazemskis vėl puola brošiūros autorius: „Žukovskio eilės mane nuliūdino. <...> Kaip galima mūsų dienomis regėti poeziją bombose ir aštriatvorėse? <...> Ar maža ką politika gali ir privalo daryti? Jai reikalingi budeliai, bet nejaugi jūs apdainuosite juos? Kad išlaikytume Lenkijos karalystės lopinėlį, mes atsidūrėme ant pražūties krašto, tai yra paaukojome visumą dėl dalies. <...> Kad ir ką sakytum, Žukovskio eilės – mūsų gyvybės ir mirties klausimas. Man jos tokia šlykštybė, kad, užuot jas skaitęs, verčiau sutikčiau mirti"[218]. Ne mažiau kritiškai P. Viazemskis rugsėjo 22 d. įraše atsiliepia ir apie A. Puškino odes: „Puškinas savo eilėraštyje „Rusijos šmeižikams" rodo jiems špygą iš kišenės. Jis žino, kad jie neperskaitys jo eilių, vadinasi, ir neatsakys į klausimus, į kuriuos atsakyti būtų labai lengva net pačiam Puškinui. Už ką atgimstančiai Europai mus mylėti? Ar

[214] *Кутанов И.* Декабрист без декабря // Декабристы и их время. – М., 1932. – Т. 2. – С. 202.

[215–218] *Вяземский П. А.* Записные книжки (1813–1846). – М., 1963. – С. 211–214.

įnešam mes nors grašį bendro apšvietimo iždan? Mes – tautų judėjimų siekiant pamažu moraliai ir politiškai tobulėti stabdys. Mes už atgimstančios Europos ribų, nors, beje, linkstam prie jos. <...> Man taip nusibodo tos geografinės fanfaronados: nuo Permės iki Tauridės ir pan. Kas čia gero, kuo džiaugtis ir kuo girtis, jei mes tysom išsidriekę, jeigu pas mus nuo minties iki minties penki tūkstančiai varstų, jeigu fiziškai Rusija – Teodora, o moraliai – kvailė[219]. Šiuo atveju palygindamas Rusiją su Teodora (apie 500–548 m.) – ištvirkusia, tačiau politiškai įtakinga Bizantijos imperatoriaus Justiniano I žmona, P. Viazemskis apibūdino Rusijos imperijos rytietiškai despotišką pobūdį.

Iki šiol neaišku, kodėl P. Viazemskis čia cituoto laiško neišsiuntė. Užrašų knygelėje jo autorius tai aiškina perliustracijos baime[220]. D. Ivinskio nuomone, taip atsitikę todėl, kad P. Viazemskis „visų pirma siekė savo ginčo su Puškinu plataus visuomeninio rezonanso"[221]. Šiaip ar taip, nekyla abejonių, jog aštri eilėraščių „Rusijos šmeižikams" ir „Borodino sukaktis" kunigaikščio kritika A. Puškiną greitai pasiekė[222] ir, matyt, gerokai įširdijo. Tarp dviejų bičiulių įsižiebė kurį laiką trukusi žodinė polemika. Jos atgarsių galima įžvelgti neseniai surastame P. Viazemskio 1831 m. spalio 12 d. laiške A. Puškinui, kuriame yra ir toks sakinys: „O tuo tarpu bus tarp mūsų ir peštynės net iki tąsymosi už plaukų"[223]. Tas pats griežtai neigiamas požiūris į poeto odes atsispindi ir P. Viazemskio 1831 m. spalio 7 d. laiške M. Kutuzovo dukteriai Jelizavetai Chitrovo (1783–1839): „<...> ne mūsų laikais reikia leistis ieškoti kilnaus įkvėpimo durtuvų ir patrankų poezijoje, kai jos tarnauja tik vienos jėgos, nors ir teisėčiausios, triumfui. Tokia poezija – siaubingas anachronizmas, ji pažemina puikiausią talentą"[224]. P. Viazemskio tiesioginę polemiką su A. Puškinu dėl Lenkijos yra užfiksavęs 1831 m. pabaigoje Maskvoje viešėjęs (nuolatos gyveno Vakarų Europoje) liberalus visuomenės veikėjas istorikas Aleksandras Turgenevas (1784–1845). Dienoraštyje 1831 m. gruodžio 8 d. jis

[219] *Вяземский П. А.* Указ. соч. – С. 214.

[220] Ibid. – С. 212.

[221] *Ивинский Д. П.* К вопросу об адресате стихотворения А. С. Пушкина «Ты просвещением свой разум осветил...». – С. 63.

[222] Там же. – С. 62–63.

[223] *Сандомирская В. Б.* Неопубликованное письмо П. А. Вяземского Пушкину // Пушкин: Исследования и материалы. – М.–Л., 1960. – Т. 3. – С. 430.

[224] Cit. iš: *Беляев М. Д.* Указ. ст. – С. 295.

pasižymėjo: „Buvau pas Puškiną ir kalbėjausi apie Petrą I. Vakaras pas Viazemskį su Puškinu. Pokalbis su juo ir su Viazemskiu apie Angliją, Prancūziją, jų rašytojus, jų intelektualinį gyvenimą ir kt., ir jie mano gyvenimu valandėlę susidomėjo <...>. Viazemskio ginčas su Puškinu: abu teisūs"[225]. L. Gilelsono tvirtinimu, dienoraščio originale paskutinieji du žodžiai – „abu teisūs" – A. Turgenevo užbraukti. Iš to šis puškinistas daro išvadą, jog įrašo autorius „greičiausiai <...> smarkiai svyravo Puškino ginčo su Viazemskiu metu"[226], problemos komplikuotumas esą vertęs A. Turgenevą „rimtai įsiklausyti į Puškino argumentaciją"[227]. Ar tokios išvados objektyvios – netrukus pamatysime.

Griežtai pasmerkdamas V. Žukovskio ir A. Puškino poziciją sukilimo atžvilgiu, deja, ir P. Viazemskis neliko pasyvus. Nikolajaus I pageidavimu A. Benkendorfo paprašytas, jis 1831 m. į rusų kalbą iš prancūzų žurnalo „La Mode" išvertė straipsnį, garbstantį caro armijos elgesį užėmus Varšuvą. Be vertėjo pavardės šis straipsnis buvo išspausdintas laikraštyje «Северная пчела» (№ 253). Prancūzų žurnalistas jame tvirtino, kad rusai į lenkų sostinę įžengė idiliškai, kad nebuvo sudaužyta „nė vienos lėkštės, nė vieno lango", kad rusų administracija nieko neareštavo ir neišsiuntė i Sibirą[228]. M. Gilelsonas teigia, kad liberalusis kunigaikštis tuo siekė pačių kilniausių tikslų manydamas, „kad šį straipsnį paskelbus Rusijoje iš dalies bus užkirstas kelias represijoms prieš lenkų sukilimo dalyvius, caro administracijai Lenkijoje bus padiktuota humaniškesnė elgesio linija. Jis neįvertino Nikolajaus I dviveidiškumo, kuris, paliepęs išspausdinti šio straipsnio vertimą, tuo pačiu metu trėmė į Sibirą lenkų sukilėlius"[229]. Be kita ko, po trijų dešimtmečių perėjęs į konservatyvias pozicijas, P. Viazemskis brošiūroje „La Question Polonaise et M. Pelletan" (1864) jau atvirai teisino rusų armijos veiksmus malšinant 1863 m. sukilimą Lenkijoje[230].

P. Viazemskio poleminėms mintims apie minėtus A. Puškino ir V. Žukovskio eilėraščius pritarė 1831 m. spalio 13 d. laiške

---

[225] Cit. iš: *Гиллельсон М.* Пушкин в дневниках А. И. Тургенева 1831-1834 годов // Русская литература. - 1964. - № 1. - С. 126.

[226] *Гиллельсон М. И.* От арзамасского братства к пушкинскому кругу писателей. - Л., 1977. - С. 35.

[227] *Гиллельсон М.* Указ. ст. - С. 127.

[228-230] *Гиллельсон М. И.* П. А. Вяземский: Жизнь и творчество. - Л., 1969. - С. 219-221.

autoriui M. Kutuzovo anūkė, Austrijos pasiuntinio Rusijoje žmona Darja Fikelmon (1804–1863)[231]. Ši reto grožio ir subtilumo aukštuomenės dama palaikė draugiškus ryšius su daugeliu Rusijos literatų, tarp jų ir su A. Puškinu[232]. Jos pozicija juo labiau verta dėmesio, kad D. Fikelmon motina J. Chitrovo buvo užkietėjusi polonofobė, su kuria, kaip matėme, susirašinėjo poetas. D. Fikelmon rusų–lenkų karas didžiai jaudino, tačiau daugiau jo moraline negu politine puse, nes, anot N. Rajevskio, į lenkus ji žiūrėjusi „kaip į engiamą herojišką naciją, kuri narsiai kaunasi iš esmės beviltiškoje kovoje"[233]. Taip pat moraliniu požiūriu 1830–1831 m. sukilimą vertino ir P. Viazemskis[234].

Ypač neigiamai A. Puškino odes vertino poetą gerai pažinojęs amžininkas, dalyvavęs dekabristų veikloje, atsargos pulkininkas Grigorijus Rimskis-Korsakovas (1792–1852). Viename laiške P. Viazemskiui jis pareiškė, kad po minėtų A. Puškino eilėraščių atsisako pirkti „rusų Parnaso kūrinius"[235].

Analogiškai A. Puškino bičiulis rašytojas Nikolajus Melgunovas (1804–1867) 1831 m. gruodžio 21 d. laiške literatūros istorikui S. Ševyriovui rašė: „Man apmaudu, kad tu giri Puškiną už jo paskutines eilėpalaikes. Jis man taip susitepė kaip žmogus, kad netekau pagarbos jam net kaip poetui. <...> Dabartinis Puškinas yra žmogus, sustojęs savo veikimo srities pusiaukelėje, ir, užuot žiūrėjęs tiesiai Apolonui į veidą, žvalgosi į šalis ir ieško kitų dievų, kad paaukotų jiems savo talentą. Nusmuko, nusmuko Puškinas, ir – prisipažinsiu – man labai dėl to gaila. O garbės ir aukso troškimas!"[236]

Kitas artimas poeto draugas dekabristas Nikolajus Turgenevas (1789–1871, nuo 1824 m. – emigracijoje), gavęs brolio A. Turgenevo laišką su jam skirtomis strofomis iš „Eugenijaus Onegino" nebaigto dešimtojo skyriaus, 1832 m. rugpjūčio 20 d. laiške iš Paryžiaus broliui rašė: „Puškino eilės apie mane, kurias man perdavei, tik verčia gūžčioti pečiais. <...> Galima turėti talentą poezijai, daug sąmojo, vaizduotės ir vis dėlto likti barbaru. Taigi Puškinas ir visi

[231] *Благой Д.* Пушкин в неизданной переписке современников (1815–1837) // Литературное наследство. – М., 1952. – Т. 58. – С. 106.

[232] *Раевский Н. А.* Избранное. – М., 1978. – С. 186–264.

[233] *Раевский Н.* Портреты заговорили. – Алма-Ата, 1980. – С. 272.

[234] *Беляев М. Д.* Указ. ст. – С. 291–295; *Францев В. А.* Указ. ст. – С. 112–113.

[235] *Благой Д.* Указ. ст. – С. 18.

[236] Cit. iš: *Кирпичников А. И.* Очерки по истории новой русской литературы: (Пушкинский период). – М., 1903. – Т. 2. – С. 167–168; *Черейский Л. А.* Указ. соч. – С. 259.

rusai aiškiai yra barbarai"[237]. A. Turgenevas broliui iš Miuncheno 1832 m. spalio 2 d. atsakė taip pat: „Tavo išvada apie Puškiną teisinga: jame iš tikrųjų dar esama barbariškumo, ir Viazemskis jį labai gujo Maskvoje dėl Lenkijos, bet <...> jis barbaras tik Lenkijos atžvilgiu, kaip poetas manydamas, kad be patriotizmo, kaip jis šį supranta, negalima būti poetu, ir dėl poezijos nenori trauktis iš savo barbariškumo. Jo eilės „Rusijos šmeižikams" įrodo, kaip jis šį dalyką supranta. Aš mačiau, kad tik vienintelis Viazemskis teisingai žiūri į šią poeziją ir į visą šitą moralų politinį pasaulį (arba amoralų). Girdėjau jų ginčus, bet tylėjau, nes Puškinas pradėjo apkaltinėti Viazemskį, teisindamas save, o aš sielojausi dėl abiejų, nes abu myliu"[238].

Atrodo, kad A. Puškino ginčai su P. Viazemskiu dėl Lenkijos iš tiesų buvo įnirtingi, nes A. Turgenevas juos prisiminė dienoraštyje ir po dešimties metų – 1842 m. kovo 31 d.: „<...> Viazemskis nepasiduodavo jam; ne visur su juo sutikdavo, o ginčijosi dažnai; pavyzdžiui, dėl Lenkijos Maskvoje su Puškinu ir Denisu Davydovu, sutikdamas su manimi"[239]. Šis A. Turgenevo įrašas patvirtina, kad jis nuosekliai palaikė P. Viazemskio, o ne A. Puškino užimtą poziciją dėl 1830–1831 m. sukilimo Lenkijoje. Šiuo klausimu jo svyravimai (jeigu tokių iš viso būta) truko tik labai trumpai[240].

3. MASKVOS SLAVOFILŲ IR STUDENTŲ POŽIŪRIS Į SUKILIMĄ

Operatyviai į 1830–1831 m. sukilimą Lenkijoje reagavo tuo metu tik pradėję formuotis slavofilai[241], kurie, anot ukraniečių istoriko M. Dragomanovo, „tiek subjektyviai, išimtinai senuoju pravoslaviškai didžiarusišku Maskvos požiūriu žvelgė į slavus, kad, tiesą sakant, ir neprivalo būti kitaip vadinami kaip moskvofilais"[242]. V. Kulešovas taip pat yra konstatavęs, jog slavofilų mąstymą „kamavo ypatinga sofistika"[243].

---

[237] Cit. iš: *Lednicki V.* Op. cit. – P. 169.

[238] Cit iš: *Истрин В. М.* Из документов архива братьев Тургеневых // Журнал министерства народного просвещения. – 1913. – Ч. 44. – С. 18.

[239] Cit. iš: *Гиллельсон М.* Указ. ст. – С. 126.

[240] Plg. panašią D. Ivinskio nuomonę. – *Ивинский Д. П.* Указ. ст. – С. 63.

[241] *Кулешов В. И.* Славянофилы и русская литература. – М., 1976. – С. 20.

[242] *Драгоманов М. П.* Герцен, Бакунин, Чернышевский и польский вопрос. – Казань, 1906. – С. 43.

[243] *Кулешов В. И.* Указ. соч. – С. 73.

Šiuos teiginius puikiai iliustruoja Fiodoro Tiutčevo (1803–1873) reakcija į sukilimą. 1831 m. jis parašė penkių aštuoneilių posmų eilėraštį be pavadinimo, prasidedantį eilute «Как дочь родную на закланье». Tačiau kūrinys pirmą kartą buvo paskelbtas spaudoje su kai kuriomis kupiūromis tik 1879 m.[244] Beveik visi tyrinėtojai sutaria, kad šis F. Tiutčevo eilėraštis nuo minėtų V. Žukovskio ir A. Puškino kūrinių smarkiai skiriasi tonacija. A. Pypino nuomone, poetas čia „naminį ginčą" vaizduojasi kitaip: „jam neateina į galvą grūmoti ir gėrėtis karingais šūkiais, durtuvais, pergalėmis ir pan., „likimo smūgis" jam ne kerštas, ne hidros nudobimas, o atperkamoji auka, su širdgėla įvykdyta prieš artimą, giminišką esybę dėl bendros būsimos gerovės; jis bent „neregimoje aukštybėje" mano esant slėpiningą kelrodę žvaigždę, kuri – jis įsitikinęs – atves prie kilnaus ginčo sutaikinimo „bendroje laisvėje"[245]. Panašiai ir V. Lednickis rašo, kad F. Tiutčevo eilėraštis nuo A. Puškino odžių skyrėsi „visų pirma stiliumi: jis buvo ramesnis, korektiškesnis, aukštesnės kultūros"[246]. Pasak V. Francevo, minimame kūrinyje poetas, „giliai sukrėstas kruvino ginčo paskutiniojo veiksmo, <...> išliejo širdgėlą dėl Lenkijos kančių. Gindamas tai, kas, jam atrodė, įvyko kaip istorinė būtinybė, jis apgailėjo lemtingą smūgį, suduotą „varganai Varšuvai", ir ne džiūgaudamas, o nusiminęs kaip Agamemnonas, nunešęs dievams „savo dukterį į kančias"[247].

F. Tiutčevo šiame eilėraštyje užimta pozicija iš tikrųjų nuosaikesnė negu A. Puškino ar V. Žukovskio, tačiau imperinė idėja akcentuojama ta pati:

Так мы над горестной Варшавой
Удар свершили роковой,
Да купим сей ценой кровавой
Росии целость и покой! <...>

Державы целость соблюсти,
Славян родные поколенья
Под знамя русское собрать
И весть на подвиг просвещенья
Единомысленных, как рать.

---

[244] *Тютчев Ф. И.* Лирика. – М., 1966. – Т. 2. – С. 354-355.

[245] *Пыпин А. Н.* Польский вопрос в русской литературе // Вестник Европы. – 1880. – № 2. – С. 716-717.

[246] *Lednicki V.* Op. cit. – P. 158.

[247] *Францев В. А.* Указ. ст. – С. 142.

Taigi, pagal F. Tiutčevą, užimant Varšuvą buvo vadovautasi kilniais idealais – suvienyti po Rusijos vėliava visus slavus ir vesti juos į šviesią ir laisvą ateitį, dėl kurios paskutiniajame posme poetas tuometinę Lenkiją patetiškai aukoja ant laužo:

Ты ж, братскою стрелой пронзенный,
Судеб свершая приговор,
Ты пал, орел одноплеменный,
На очистительный костер!

Верь слову русского народа:
Твой пепл мы свято сбережем,
И наша общая свобода,
Как Феникс, зародится в нем[248].

Beje, šis posmas kadaise itin imponavo V. Solovjovui, jis jame įžvelgė „neįprastą patriotiniams dainiams humaniškumą". Įžymusis filosofas apskritai manė, jog šiame eilėraštyje mesianistinis tikėjimas didžiu Rusijos pašaukimu iškelia patį poetą „virš smulkių ir pagiežingų nacionalinio rungtyniavimo jausmų ir grubaus nugalėtojų triumfo"[249]. O šiuolaikinis literatūrologas L. Frizmanas konstatuoja, jog poetas savo eilėraštyje „toli gražu ne „žiūrovas" ir jo pozicija vienareikšmė. Jis susidorojimo su sukilėliais šalininkas ir dalyvis"[250]. F. Tiutčevo kūrybos tyrinėtojas K. Pigariovas pažymi, kad šiame eilėraštyje „jau matyti poeto didžiai reakcingų panslavistinių idėjų užuomazgos"[251].

F. Tiutčevo pozicija labiau paaiškėja kito poeto bei filosofo, slavofilų ideologo Aleksejaus Chomiakovo (1804–1860) kūrybos kontekste. Lenkijoje prasidėjus sukilimui, jis gyvai reagavo, sukurdamas, V. Francevo teigimu, minties drąsumu ir protesto jėga reikšmingą eilėraštį „Odė (Lenkijos maištui)". Jau 1830 m. gruodžio 30 d. kūrinys buvo įteiktas Maskvos cenzūros komitetui, tačiau

[248] *Тютчев Ф. И.* Лирика. – Т. 2. – С. 107–108. – „Taip mes prieš varganą Varšuvą / Įvykdėm likimo smūgį, / Tad pirksim šia kruvina kaina / Rusijos vientisumą ir ramybę! // <...> Valstybės vientisumą išlaikyti, / Slavų giminiškas gentkartes / Surinkti po rusų vėliava / Ir vesti į apšvietimo žygį / Vienminčius kaip kariauną. // Tu broliškos strėlės pervertas, / Įvykdant likimo nuosprendį / Tu nukritai, viengenti ereli, / Į atperkamąjį laužą! // Patikėk rusų tautos žodžiu: / Tavo pelenus mes šventai išsaugosim, / Ir mūsų bendra laisvė / Kaip Feniksas atgims jame".

[249] *Соловьев В. С.* Собрание сочинений. – СПб., 1901. – Т. 6. – С. 478.

[250] *Фризман Л.* Декабристы и русская литература. – М., 1988. – С. 35.

[251] *Пигарев К.* Жизнь и творчество Тютчева. – М., 1962. – С. 47. Plg.: *Городецкий Б. П.* Лирика Пушкина. – М., 1962. – С. 397.

negauta leidimo jį spausdinti[252]. Pirmą kartą eilėraštis paskelbtas tik 1861 m., taigi jau po slavofilų teoretiko mirties.

Dar N. Pypinas yra nurodęs, kad A. Chomiakovas savo kūrinyje, kitaip negu A. Puškinas ir V. Žukovskis, „nesidžiaugia pergale; jam neateina į galvą grasinti Europos gražbyliams naujomis kautynėmis, jis nežadina kruvinų legendų. Kautynės jį trikdo, kelia pasipiktinimą, – jis jas prakeikia dėl to, kad jose regi brolžudystę[253]. V. Lednickio nuomone, „Odė" – „grynai slavofiliškas eilėraštis, idealistinis ir utopinis, pagal subjektyvų autoriaus supratimą, kilnus ir nuoširdus"[254]. Gerai „Odę" įvertina ir slavofilams artimas V. Francevas. Anot jo, šiame eilėraštyje A. Chomiakovas „drąsiai ir be baimės prakeikė tuos „vos ne Sviatopolkus", kurie nusikalstamą valandą įteikė slavų broliams, t.y. lenkams, kardus taip pat prieš slavus. Jis pasmerkė viengenčių vaidus ir brolius perskiriančios nesantaikos gėdą <...>. Tačiau griežtai ir su pasipiktinimu pasmerkęs brolžudišką nesantarvę, jis kartu poetiniame paveiksle pavaizdavo savo svajonę, savo teigiamą idealą, jam neginčijamai įgyvendinamą nors ir tolimoje ateityje"[255]. Čia turima galvoje paskutinysis „Odės" posmas, kuriame idilinėmis spalvomis nutapyta panslavistinės ateities vizija:

И взор поэта вдохновенный
Уж видит новый век чудес...
Он видит: гордо над вселенной,
До свода синего небес,
Орлы славянские взлетают
Широким дерзостным крылом,
Но мощную главу склоняют
Пред старшим Северным орлом.
Их тверд союз, горят перуны,
Закон их властен над землей,
И будущих боянов струны
Поют согласье и покой![256]

---

[252] Plačiau apie jo sukūrimo aplinkybes žr. V. Francevo ir B. Jegorovo komentarus. – *Хомяков А. С.* Стихотворения. - Praha, 1934. - С. 143. 145; Стихотворения и драмы. - Л.. 1969. - С. 552.

[253] *Пыпин А. Н.* Указ. ст. – С. 717.

[254] *Lednicki V.* Op. cit. – P. 158.

[255] *Францев В.А.* Хомяков – поэт славянофил // *Хомяков А. С.* Стихотворения. - С. XX-XXI.

[256] *Хомяков А. С.* Стихотворения. - С. 46. - „Ir įkvėptas poeto žvilgsnis / Jau regi naująjį stebuklų amžių... / Jis regi: išdidžiai virš planetos, / Iki žydrojo padangių skliauto / Iškyla slavų ereliai / Plačiais, drąsiais sparnais, / Tačiau galingas galvas nulenkia / Prieš vyresnįjį Šiaurės erelį. / Jų tvirta sąjunga, pleška perkūnai, / Jų įstatymams pavaldi žemė, / Ir būsimųjų bojanų stygos / Apgieda santarvę ir rimtį!"

Vadinasi, A. Chomiakovui vaidenosi galimybė Rusijos hegemonija sukurti slavų tautų santarvę. Pasak V. Francevo, apie tai dažnai svajoję ir slavofilų ideologo „pirmtakai bei kai kurie amžininkai". Tarp jų buvęs ir F. Tiutčevas, jam „Rusijos susitaikinimas su Lenkija – didžiausias pagrindas ir sąlyga būsimo susivienijimo, – sąjungos"[257]. Senosios kartos rusų slavistas A. Sirotininas net pareiškia, kad A. Chomiakovas šiame eilėraštyje „sugebėjo iš aukštumos pažvelgti į seną slavų tarpusavio ginčą ir, niekur nenusileidęs rusų interesams, rasti savo lyroje gaidų, sulaukusių pritariamo atgarsio lenkų širdyse"[258]. Nėra duomenų, kiek būsimojo slavofilų teoretiko eilėraščiui iš tikrųjų pritarė „lenkų širdys", bet aišku viena, kad pradėjus kruviną susidorojimmą su sukilėliais, vargu ar buvo etiška, persikėlus į „naująjį stebuklų amžių", piešti utopiškas scenas, kaip slavų ereliai, pakilę iki žydrojo dangaus skliautų, nulenkia savąsias galvas prieš „vyresnįjį Šiaurės erelį". Šiuo požiūriu žvelgiant iš šimto šešiasdešimties metų istorinės retrospektyvos reikėtų pripažinti, kad A. Chomiakovo vizija geriausiai bus įsikūnijusi po Antrojo pasaulinio karo įkurtame Varšuvos pakte.

Nepaisant vėlyvesnės garbingos A. Chomiakovo laikysenos lenkų atžvilgiu[259], jo propaguotos mintys iš esmės buvo konservatyvios ir pasitarnavo Rusijos vyriausybei. Neatsitiktinai N. Berdiajevas 1918 m. rašė, kad „bet koks bandymas įgyvendinti slavofilų idėjinę programą parodydavo arba jos utopiškumą ir nerealumą, arba jos sutapimą su oficialia valdžios politika"[260]. Apibūdindamas santykius su lenkais, N. Berdiajevas tvirtina: „<...> niekada slavofilai su lenkų tauta nesiekė slavų vienybės, slavų brolybės. Savo dvasia slavofilams ištikimas slavų pasaulis turėjo būti visų pirma pravoslaviškas. Slavą nepravoslavą jis laikė kaip slavų siekių išdaviką. Ir jie negalėjo lenkų tautai atleisti už jos katalikybę. <...> Priešiškumas lenkų tautai, kuriai mes turėtume išpirkti savo istorinę kaltę, darė mūsų slavofiliją veidmainiška"[261]. Vėliau tas pats filosofas dar yra taikliai pažymėjęs, kad A. Chomiakovo nacionalinėje sąmonėje esama prieštaravimo, būdingo kiekvienam nacionaliniam mesianizmui: „Rusijos misija pasirodo susijusi su tuo, kad rusų

[257] *Францев В.* Указ. ст. – С. XXI.
[258] *Сиротинин А.* Россия и славяне. – СПб.. 1913. – С. 61–62.
[259] *Хомяков А. С.* Стихотворения. – С. 95.
[260] *Бердяев Н.* Судьба России. – С. 136.
[261] Ibid. – С. 137–138.

tauta – pati nuolankiusia tauta pasaulyje. Tačiau šios tautos nuolankumas turi puikybės. Rusų tauta – pati neagresyviausia, taikiausia, bet kartu ši tauta privalo viešpatauti pasaulyje"[262].

Maskvos universiteto auditorijose, kurias anksčiau buvo lankę F. Tiutčevas ir A. Chomiakovas, XIX a. trečiojo dešimtmečio pabaigoje pradėjo dygti opozicijos rusiškajam despotizmui pirmieji daigai. Tad nėra keista, kad 1830–1831 m. sukilimas Lenkijoje ir gretimuose kraštuose stiprino šio universiteto studentijos antivyriausybines nuotaikas. Ryškus to pavyzdys – aštuoniolikmečio jo auklėtinio Aleksandro Gerceno (1812–1870), jau tuomet pasižymėjusio intelektualine bei politine branda, požiūris. Vėliau rašytuose prisiminimuose „Praeitis ir godos" jis mena: „<...> staiga, lyg čia pat sprogusi bomba, apkurtino mus žinia apie Varšuvos sukilimą. Čia tai jau netoli, namie, ir mes žiūrėjome vieni į kitus su ašaromis akyse, kartodami pamėgtus žodžius: *Nein, es sind nicht leere Träume!* Mes džiaugėmės kiekvienu Dibičo pralaimėjimu, netikėjome lenkų nesėkmėmis, ir aš tuojau prie savo ikonostaso pridėjau Tado Kosciuškos portretą"[263]. Kaip matome, sukilimą Lenkijoje jaunasis A. Gercenas sutiko itin palankiai, netgi patetiškai. Žodis „mes" jo memuaruose irgi nėra atsitiktinis. Tuo metu, t.y. 1829–1834 m., Maskvos universitete veikė A. Gerceno ir N. Ogariovo vadovaujamas neoficialus keliolikos studentų būrelis[264]. Deja, tiesioginių liudijimų apie kitų jo narių reakciją į sukilimą trūksta.

Maskvos universiteto studentų opozicinės nuotaikos 1831 m. iš tikrųjų buvo ryškios. Ypač stiprų rezonansą turėjo vadinamoji N. Sungurovo byla. M. Maksimovičiaus duomenimis, buvo suimta ir tardoma beveik šešiasdešimt studentų ir du profesoriai[265]. Bylos eigoje išaiškėjo, jog 1831 m. pirmoje pusėje universitete veikė J. Kosteneckio (g. 1811) vadovaujamas slaptas studentų būrelis, ketinęs imtis revoliucinės veiklos[266]. Tiesioginių jo narių būta nedaug – be penkių Maskvos universiteto auklėtinių, čia dar daly-

[262] *Бердяев Н.* Русская идея // Русская литература. – 1990. – № 2. – С. 107.

[263] *Герцен А. И.* Собрание сочинений в 30-ти т. – М., 1956. – Т. 8. – С. 134. Eilutė citatoje – iš J. W. Goethės eilėraščio „Viltis" („Hoffnung"): „Ne, tai ne tuščios svajonės!"

[264] *Насонкина Л. И.* Московский университет после восстания декабристов. – М., 1972. – С. 285-310.

[265] *Барсуков Н.* Жизнь и труды М. П. Погодина. – Кн. 3. – С. 329.

[266] *Насонкина Л. И.* Указ. соч. – С. 222-268; *Федосов И. А.* Революционное движение в России во второй четверти XIX в. – М., 1958. – С. 93-103.

vavo du Maskvos medicinos chirurgijos akademijos studentai. Būrelio veiklą plačiausiai tyrinėjusi istorikė L. Nasonkina kategoriškai tvirtina, jog visi jo nariai „pritarė Lenkijos laisvei"[267]. Iš dalies ji teisi, nes, pavyzdžiui, dvidešimt vienerių metų politinio skyriaus studento, Prūsijos valdinio, architekto sūnaus A. Knoblocho bute buvo rasta eilėraščių, šlovinančių Lenkijos laisvę[268], taigi jis, matyt, iš tikrųjų simpatizavo lenkų sukilėliams.

Ta pati istorikė pateikia dar vieną įdomų faktą, iškalbingai liudijantį, kokios aistros dėl Lenkijos tuo metu virė universitete: 1831 m. vasarą medicinos fakulteto studentas, Minsko gubernijos dvarininko sūnus Gasparas Šaniavskis kelias dienas atsėdėjo universiteto karceryje už skandalingą ginčą su kolegomis dėl sukilimo. Mat valgykloje per vakarienę, dalyvaujant visiems valstybės lėšomis išlaikomiems studentams, jis atvirai gynė lenkų sukilėlius. Oratorius, atrodo, buvo tiek įsikarščiavęs, kad jam prieštaravusiam kolegai skėlė antausį ir net pabandė „pypkės kandikliu mušti per galvą". Toks G. Šaniavskio elgesys, žinoma, papiktinęs studentus, prasidėjusios peštynės. Savo parodymuose universiteto policijai rusų studentai aiškinę, kad šios istorijos metu jie „neįžeidinėję lenkų tautos garbės, tik gynę rusų tautos garbę"[269].

Kaip neseniai išaiškėjo, į J. Kosteneckio būrelį 1831 m. vasarą buvo infiltruotas policijos agentas – provokatorius N. Sungurovas. Jis netrukus išdavė kai kurių jo narių bei Maskvoje tarnavusių iš Lietuvos karininkų brolių Kersnauskų planus vykti į sukilimą. N. Sungurovas bei jo giminaitis F. Gurovas pasižymėjo kaip Rusijos imperijos vientisumo šalininkai. Jie manė, kad „lenkų ir rusų tautos turi kartu žengti prieš patvaldystę ir įvesti „laisvą", konstitucinį valdymą, tačiau jiems atrodė, kad Lenkijos atsiskyrimas nuo Rusijos neleistinas ir dėl geografinės Lenkijos padėties, ir dėl to, kad Lenkijos karalystės sudėtyje buvo senų rusų žemių"[270]. Pagal N. Sungurovo policijai suteiktą informaciją prasidėjo areštai ir dvejus metus trukusi byla, dėl kurios keli lenkai ir lietuviai tapo ištremti į Sibirą[271]. Tarp jų buvo ir Maskvos universiteto bibliotekininkas, buvęs filomatas Anupras Petraškevičius

[267] *Насонкина Л. И.* Указ. соч. – С. 226.
[268] *Насонкина Л. И.* Указ. соч. – С. 225.
[269] Ibid. – С. 236.
[270] *Федосов И. А.* Указ. соч. – С. 100.
[271] *Насонкина Л. И.* Указ. соч. – С. 234, 259.

(1793–1869), – nors jokių duomenų apie jo dalyvavimą Kostenec-kio-Sungurovo būrelyje nerasta. Liaudies švietimo ministras grafas S. Uvarovas 1832 m. pranešime dėl šios bylos ir antivyriausybinių studentų nuotaikų visų pirma kaltino Maskvos universiteto vadovybę, kuri esą „nieko nenorėjo žinoti apie pražūtingus studentų sumanymus, o Šaniavskį, nepaisant to, kad jis buvo baudžiamas už iššaukiančius ir nepadorius žodžius ryšium su lenkų reikalais, kentė iki tolei, kol jį suėmė tardymo komisija"[272].

Iš pateiktos medžiagos, matyt, galima daryti išvadą, jog daugelis opozicišKai nusiteikusių Maskvos universiteto auklėtinių iš tiesų smerkė Nikolajaus I vidaus ir užsienio politiką, tačiau jų pažiūros į sukilimą Lenkijoje buvo prieštaringos. Vienu metu V. Gurjanovas yra išsakęs nuomonę, jog 1830–1831 m. sukilimo įvykiai Maskvos universitete tapę „studentų, kurie ištisai buvo revoliucionierių (suprask, lenkų. – *J. Š.*) pusėje, karštų svarstymų objektu"[273]. Svarstymų ir net muštynių iš tikrųjų būta, bet antroji teiginio dalis, kad visi studentai ištisai palaikę sukilėlius, aiškiai prasilenkia su tiesa.

***

N. Berdiajevo tvirtinimu, XIX a. Rusijos inteligentija „atsidūrė tragiškoje padėtyje tarp imperijos ir liaudies"[274]. Amžiaus pirmojoje pusėje didžioji jos dalis rinkosi imperiją.

Apžvelgus rusų rašytojų kūrinius bei išsakytas mintis apie 1830–1831 m. sukilimą, galima reziumuoti, kad dauguma jų laikėsi oficialiosios vyriausybės pozicijos, niekino ir žemino sukilėlius. Kai kurie rašytojai reiškė slavofiliškas panslavistines pažiūras, smerkdami slavų tarpusavio vaidus, propagavo jų vienybės idėją dominuojant Rusijai. Keletas liberalesnių pažiūrų literatų sukilimą vertino iš humanistinių pozicijų, stipriai kritikuodami po numalšinimo vykusias žiaurias represijas. Tačiau visų pakraipų rašytojai ir intelektualai Lietuvą bei kitas Vakarų sritis, ne taip kaip Lenkijos karalystę, laikė integralia Rusijos imperijos dalimi ir jokiu būdu neketino jų išsižadėti.

---

[272] Cit iš: *Насонкина Л. Н.* Указ. соч. – С. 268.

[273] *Гурьянов В. П.* В. Г. Белинский и тайное литературное общество студентов Московского университета // Ученые записки Московского государственного университета. – 1952. – Вып. 156. – С. 119–120.

[274] *Бердяев Н.* Русская идея // Русская литература. – 1900. – № 2. – С. 98.

Kadangi sukilimas Lenkijoje anksčiau prasidėjo ir vėliau baigėsi negu vakarinėse imperijos gubernijose, tai Rusijos, kaip ir Vakarų Europos[275], stebėtojų akys visų pirma krypo į lenkus. Todėl ir rusų intelektualų dauguma labiausiai domėjosi įvykiais Lenkijoje. Etnografinė Lietuva jiems tebuvo nedalomos imperijos dalis, mažas maištaujantis geografinis vienetas. Istorinės Lietuvos problemą vis dėlto bandė iškelti A. Puškinas ir P. Čiaadajevas.

Daugelio rusų rašytojų reakcija į sukilimą atskleidė šios tautos psichologiją kritiškais imperijai momentais apeliuoti į patriotinius jausmus. Šiuo požiūriu italų slavistas V. Strada rusų nacionalinę savimonę apibūdinęs kaip įtrūkusį narcisizmą: „Tai savotiškas menkavertiškumo kompleksas, pereinantis į agresyvų pranašumo kompleksą"[276]. Panašios išvados yra priėjęs ir šiuolaikinis rusų istorikas A. Cipko, konstatuodamas giliai įsišaknijusį seną rusų „nacionalinės savimonės defektą, – kažkokią nepaprastą, šėtonišką puikybę"[277].

Istorinės aplinkybės nulėmė, kad kovoje su mongolų-totorių jungu Rusija įgijo rytų imperijos pobūdį. Imperijos plėtimas ilgainiui tapo pagrindine rusiškosios politikos savybe, pasak R. Grigo, ji „pasižymėjo ypatingai brutaliu rytietiškuoju despotizmu, žvelgdama į tariamai nuo klystkelių vaduojamas tautas ir jų teritorijas kaip į teisėtai įgytą grobį"[278]. Užimti, išlaikyti, nepaleisti – būtų trumpiausia Rusijos imperijos formulė. Daugelio kartų krauju ir prakaitu kurtą imperiją rusai pamažu psichologiškai įprato tapatinti su Rusija, nes, G. Pomeranco nuomone, jų sąmonėje „labai susilieję tai, kas imperiška, su tuo, kas nacionalu"[279]. Tuo būdu užgrobtieji kraštai jiems pavirsdavo tėvyne, kurią visomis išgalėmis reikėdavo ginti. Lenkų publicistas R. Dmovskis yra pastebėjęs, jog daugelis rusų patriotų „taip suaugo su biurokratijos sukurta saviapgaule, tarsi visa valstybės erdvė yra iš tikrųjų rusiška, tarsi visos Rusijai pavaldžios tautos ne kas kita kaip antraeiliai „svetimtaučiai", gyvenantys rusų galios ir kultūros

---

[275] Teisus šiuo požiūriu V. Bičiūnas, kad Vakarų Europa, „susirūpinusi savo politiniais reikalais, Lietuvos įvykiais mažai jaudinosi". – *Bičiūnas V.* Kun. Jonas Katelė ir jo laikai. – K., 1934. – P. 30.

[276] *Страда В.* Новый старый спор // Литературная газета. – 1990. – 25 июля. – С. 15.

[277] *Ципко А.* Истоки сталинизма // Наука и жизнь. – 1989. – № 1. – С. 51.

[278] *Grigas R.* Pralaimėjęs Kainas. – V., 1991. – P. 39.

[279] «На глубине бытия зла нет»: Беседа М. Рюриковой с философом и культурологом Г. Померанцом // Литературная газета. – 1990. – 11 июня. – С. 6.

prieglobstyje, – kad jiems posūkis „pakraščių" politikoje būtų tolygus nacionalinei gėdai"[280].

Ištisas anksčiau minėtų istorinių bei psichologinių priežasčių kompleksas sąlygojo tai, jog XIX a. pradžioje, kaip teigė A. Pypinas, „pavydulingu Rusijos neliečiamumo jausmu"[281] buvo persiėmę daugelis to meto rusų rašytojų bei intelektualų. Net A. Puškinas, nepaisant jo vakarietiškumo, buvo savo amžiaus Rusijos vaikas – nacionalistas, didžiai susirūpinęs imperijos likimu. Pagrindinis jo ginčo su Vakarų Europa argumentas – grubi karinė jėga. „Imperijos ir laisvės dainiaus" bei kitų rusų literatų reakcija į 1830–1831 m. sukilimą patvirtina P. Čiaadajevo „Bepročio apologijoje" vėliau pasakytus žodžius: „<...> mes kol kas turime tik patriotinius instinktus. Mes dar labai toli nuo senųjų nacijų sąmoningo patriotizmo"[282].

---

[280] *Дмовский Р.* Германия. Россия и польский вопрос. – СПб., 1909. – С. 225.

[281] *Пыпин А. Н.* Общественное движение в России при Александре I. – СПб., 1900. – С. 403.

[282] *Чаадаев П. Я.* Статьи и письма. – С. 160. Plg. XX a. rusiškojo imperializmo ideologo filosofo I. Iljino tvirtinimą apie ruso sieloje glūdintį pirmapradį nacionalinės savisaugos (=imperijos *J. Š.*) instinktą. – *Ильин И. А.* Основы борьбы за национальную Россию. – С. 4–5, 31.

Roma Bončkutė

S. DAUKANTO ISTORIOGRAFINIŲ DARBŲ RANKRAŠČIAI

1. TRUMPA S. DAUKANTO RANKRAŠČIŲ ISTORIJA

S. Daukanto rankraščiai mus pasiekė iš kelių vietų: didžioji dalis buvo perduota jo giminių Kauneckių; pavieniai tekstai per M. Valančių atiteko Kauno seminarijai, vėliau jos fondai buvo išskirstyti į įvairias bibliotekas; keletą rankraščių išsaugojo privatūs asmenys.

Sunku nustatyti, kuriuos rankraščius S. Daukantas turėjo su savimi paskutiniais gyvenimo metais. Iš laiško, rašyto 1857 m. nežinomam asmeniui, aiškėja, kad tada jis buvo parengęs „Palangos Petrį", „Pamokslą, kaip girias kirsti, sėti ir diegti", „Gaspadorių", „Elementorių", „Istoriją Justinaus". Nežinoma, kodėl S. Daukantas nenurodė kitų užbaigtų darbų – „Istorijos žemaitiškos" ar „Pasakojimo". Galima spėti, kad pastarasis tuo metu dar buvo taisomas ar perrašinėjamas, o „Istorija žemaitiška" palikta būsimiems laikams.

Rašydamas 1862 m. testamentą, S. Daukantas neįvardijo nei knygų, nei rankraščių. Jis tenurodė: „<...> kung. Vaišvila <...> teiksis priimti <...> skrynutę su knygomis, kuri yra pas <...> L. Vambutą. Šitas knygas kung. Vaišvila <...> teiksis parduoti ir išdalinti pinigus pavargėliams, tas knygas, kurios liekti mano buvusiam kambaryje ant stalo pas tą patį L. Vambutą su Kojelavičiaus istorija, jis teiksis atiduoti Telšių iškalos mokintiniui Jurgiui Daukantui <...>"[1]. J. Lebedžio nuomone, čia kalbama tik apie S. Daukanto bibliotekos dalį. Kitos knygos buvo išsklaidytos įvairiose vietose, daugiausia pas gimines[2]. S. Daukanto rankraščių liko pas I. Vaišvilą, kuris vienus iš jų atidavė L. Kauneckiui, kitus – A. Buivydžiui, žadėjusiam juos išspausdinti[3]. M. Valančius

[1] *Merkys V.* Simonas Daukantas. – V., 1991. – P. 184.

[2] *Lebedys J.* Lituanistikos baruose. – V., 1972. – T. 1. – P. 304.

[3] Medega S. Daukanto bijografijai. – Shenandoah, 1898. – P. 13.

išreikalavo iš I. Vaišvilos „Lietuvos istoriją"[4], tik neaišku kurią, nes „Medegoje" vartojamas E. Volterio pakeistas „Istorijos žemaitiškos" pavadinimas. Greičiausiai I. Vaišvila pas save turėjo „Istorijos žemaitiškos" nuorašą, kurį ir atidavė M. Valančiui, originalą saugojo Kauneckiai. Perrašytasis „Istorijos žemaitiškos" rankraštis per M. Valančių ir A. Baranauską pateko į Seinų kunigų seminarijos biblioteką[5] (vėliau į Peterburgą, iš ten į Vilnių)[6]. M. Valančius turėjo ir „Pasakojimo" pirmos dalies originalą, ir jo dviejų dalių, atskirai įrištų, nuorašą. L. Geitleris 1875 m. minėjo šio veikalo nuorašo pirmąją dalį[7], kurioje yra įrašas: *Ex Bibliotheca Seminarii R. K. Samogitiensis.* „Pasakojimo" autografą buvus Kauno kunigų seminarijoje mini J. Tumas-Vaižgantas 1891 m.[8] Tačiau šio veikalo nuorašo antrąją dalį turėjo M. Valančiaus giminės Beresnevičiai[9], kuriems po vyskupo mirties atiteko didelė dalis jo bibliotekos.

Iš Kauno seminarijos bibliotekos „Pasakojimo" autografas 1891 m. buvo išgabentas į Prūsus. Dalį jo teksto, parengtą J. Kriaučiūno, 1893 m. išspausdino M. Jankus Bitėnuose. Po to šis rankraštis atsidūrė Amerikoje, o dabar yra saugomas Vilniaus universiteto bibliotekos rankraštyne (toliau – VUB). Jo „Inventorinių aprašų knygoje" (f. 1, b. F) pasakyta, kad šis S. Daukanto autografas gautas iš Amerikos per prof. P. Būčį. Jis 1916–1921 m. gyveno Amerikoje, o grįždamas į Lietuvą atgabeno visą buvusią kun. A. Burbos ir J. Žilinsko surinktą lituanistinę biblioteką, kurią perdavė Lietuvos universitetui. Tarp šio archyvo buvo ir „Pasakojimo" autografo pirmoji dalis[10]. Kur ir kada dingo šio veikalo antra dalis, nėra žinoma. Jos neminėjo nė vienas iš pirmųjų S. Daukanto kūrybos tyrinėtojų. Tad manytina, kad ji bus dingusi tuomet, kai buvo perrašytas paskutinysis „Pasakojimo" nuorašas.

Kivyliuose pas Kauneckius buvusį S. Daukanto archyvą pirmasis matė E. Volteris 1887 m. Jam, atrodo, rūpėjo ne viskas vienodai. Labiausiai jį domino originalioji S. Daukanto kūryba. Apie apsilan-

---

[4] Ten pat. – P. 13.

[5] *Merkys V.* Cit. veik. – P. 99.

[6] *Žilevičius L.* „Istorijos žemaitiškos" rankraščio keliai / Literatūra ir menas. – 1983. – Lapkr. 23. – Nr. 47. – P. 16.

[7] *Geitler L.* Beitrage zu Nesselmanns litauischen Wörterbuche / Litauische Studien. – Prag, 1875. – S. 74–123.

[8] *Tumas J.* „Apžvalga" ir apžvalgininkai /Krivulė. – 1925. – Nr. 4. – P. 98.

[9] *Вольтер Э.* Об этнографической поездке по Литве и Жмуди летом 1887 года. – Санкт Петербург. 1887. – С. 119.

[10] *Biržiška V.* Aleksandrynas. – Chicago, 1965. – T. 3. – P. 9.

kymo Kivyliuose rezultatus jis paskelbė publikacijų. Pirmoji iš jų pasirodė tais pačiais 1887 m.[11] Iš jos matyti, kad E. Volteris, vartydamas S. Daukanto paliktus rankraščius, rėmėsi paties jų autoriaus 1857 m. sudarytu sąrašu, kurį papildė 1875 m. L. Geitlerio nurodytu „Pasakojimo" rankraščiu. Tame pat straipsnyje jis rašė, kad iš Beresnevičių pasiėmė 863 puslapių „Pasakojimo" antrąją dalį, prasidedančią Vytenio aprašymu, o iš S. Daukanto giminaičių Kauneckių išsivežė į Peterburgą 550 puslapių „Istoriją žemaitišką"[12]. Iš „Pasakojimo" jis paskelbė ištraukų ir rankraštį 1908 m. perdavė Lietuvių mokslo draugijai (toliau – LMD)[13]. „Istorija žemaitiška" buvo išspausdinta Amerikoje[14], o jos originalas grąžintas į Kivylius.

Plačiausią, 46 puslapių, S. Daukanto rankraščių sąrašą sudarė M. Davainis Silvestraitis (VUB, f. 1, b. E 68). Jame rašė: „Daktaras Laonas Kovnockis <...> pirm Kaledų 1891 m. malonei pakvete manę pas savęs del suvedimo i redą rankraščių medegos likusios po smerties Jo Garbingojo Strujaus S. Daukanto. Aš tą nors ne suvisu puikei, kiek suspedamas pri jo brolio pagelbos par keles dienas padariau 1891 m. 19 Grudžio Kiviliůose" (p. 46). Sąraše 68 pozicijos. Tačiau 1898 m. publikuojant sąrašas sutrumpėjo 9 pozicijomis[15]. Pavyzdžiui, buvo praleista: „61. Nekurie dalykai iš lietuviškos mitologijos <...>"; „66. Historja Žmujdzka" ir kt.

Iš Kivylių 1911 m. birželio mėn. S. Daukanto archyvas buvo atgabentas į Vilnių ir atiduotas LMD. Po Antrojo pasaulinio karo jis atiteko MA Lietuvių literatūros institutui. Jį tvarkant pastebėta, kad senojoje LMD rankraščių registravimo knygoje nėra daugelio rankraščių bei nuorašų, buvusių E. Volterio ir M. Davainio Silvestraičio sąrašuose[16]. Vadinasi, mus pasiekė ne visi Kauneckių turėti S. Daukanto rankraščiai. Sakykim, M. Davainio Silvestraičio minėtame sąraše yra: „45. Daukanto surašyti lietuviški priežodžei <...>"; „47. „Notatki do herbarza litewskiego" (z Metryk litewskich) Milžiniškas darbas, nes 1589 lapai in folio", kurių jau nebuvo įrašyta LMD inventorinėje knygoje.

Peržiūrint visą S. Daukanto archyvą, nerasta ir kelių rankraščių, figūravusių LMD registracijos knygoje. Jau iš LMD saugyklų dingo:

[11] *Вольтер Э.* Op. cit. – C. 158.

[12] Ibid. – P. 119.

[13] *Janulaitis A.* Simanas Daukantas. – V., 1913. – P. 44.

[14] *Daukantas S.* Lietuvos istorija. – Plymouth, Pa., 1893–1897. – T. 1–2. – P. 483–531.

[15] Žr. Medega S. Daukanto bijografijai. – P. 22–27.

[16] *Miciūtė O.* Simano Daukanto rankraštinis palikimas / Lietuvių literatūros instituto darbai. – K., 1947. – T. 1. – P. 117–217.

„52. Paveikslai ant rašimo grometu. Aritmetika in folio 44 lapai. Visa"; „55. Instrukcije del gyrininkystes. In folio 104 lapai. Viskas. 56. Kajmines Saugtes arba Palicijos istatymas diel skarbo Walstionų, sauliedinosi Gubernijosi arba sritiesi. In folio 12 lapų. Ne viskas". Nėra daugelio istorinės medžiagos nuorašų, minėtų M. Davainio Silvestraičio[17].

S. Daukanto rankraščius aprašiusi O. Miciūtė sudarė naują jų katalogą. Jame septynios grupės: 1) spausdintų raštų rankraščiai; 2) nespausdintų raštų rankraščiai; 3) asmeninio pobūdžio rankraščiai; 4) nuorašai; 5) žinomų ir neišaiškintų autorių originalai; 6) Daukanto rinkinio spaudiniai; 7) Daukanto palikimo varia[18]. Į šį katalogą nebuvo įtraukti kitose bibliotekose saugomi S. Daukanto rankraščiai. Kai kurie iš jų nurodyti S. Daukanto „Raštų" dvitomyje[19] ir vertimų bei sekimų tome[20].

Šia publikacija siekiama plačiau supažindinti su išlikusiais S. Daukanto istoriografinių rankraščių tekstais.

2. DU „DARBŲ" NUORAŠAI

Iki šiol niekas nėra aptikęs pirmojo S. Daukanto istoriografinio veikalo „Darbai senųjų lietuvių ir žemaičių" autografo ar bent jo pėdsakų. Žiūrint į du išlikusius šio veikalo nuorašus, nesunku nuspėti, kodėl apie jo rankraštį nekalbėta.

Abiejų „Darbų" nuorašų pabaigose pasakyta, kad tai tik „galas pirmo pluokšto". Vienodai skamba ir nuorašų paskutiniai sakiniai („Aiškiai skaitytojas regės antrame pluokšte tos knygos, kuriame aprašysiu darus lietuvių ir žemaičių, krikščionimis esančių, iki antro susinėrimo su lenkais <...>")[21]. Neabejotina, kad „Darbus" baigdamas S. Daukantas turėjo medžiagos jų tęsiniui. „Istoriją žemaitišką" jis rašė redaguodamas ir pildydamas „Darbus" ir tik kitą jos pusę kūrė naujai. Galima manyti, kad, baigęs „Istoriją žemaitišką", S. Daukantas „Darbų" rankraštį sunaikino kaip nebereikalingą juodraštį.

Išlikę „Darbų" nuorašai įdomūs ir vertingi ne vienu atžvilgiu: jie reprezentuoja pirmąjį S. Daukanto kūrybos tekstą, jų istorija

[17] *Miciūtė O.* Cit. veik. – P. 181.

[18] Ibid.

[19] *Daukantas S.* Raštai. – V., 1976. – T. 1. – P. 780; T. 2. – P. 901.

[20] *Daukantas S.* Vertimai ir sekimai. – V., 1984. – P. 493.

[21] *Daukantas S.* Raštai. – T. 1. – P. 398.

susieja draugėn keletą to meto literatų ir kultūrininkų, parodo jų skirtingą požiūrį į istorijos darbų rašymą.

Senesnis yra nuorašas „Darbay senuju Lituwiu yr Žemaycziu" (VUB, f. 1, b. D 104; 885 p.; 22x16,5 cm; toliau – Drb). Jis turi 1822 m. datą, yra anonimiškas; iš jame esančio antspaudo *Bibliotheca Georgii Comitis de Plater* aišku, kam jis priklausė. Jo pradžia (p. 3–64) rašyta 1826 m. gamybos popieriuje, kuriame matomos neryškios raidės МОКФЕБ[22]. Drb 65–280 puslapiai perrašyti netoli Vilniaus veikusios Kučkuriškių dirbtuvės popieriuje. Jame pagaminimo datos nėra, tačiau žinoma, kad ši dirbtuvė 1824 m. jau gamino popierių. Nuorašo 281–885 puslapiai perrašyti nenustatytos gamybos 1829 m. popieriuje.

Antrasis nuorašas – „Darus Letuwiu er Ziamaitiu suraszy S. Tiewelis" (VUB, f. 1, b. D 66; 549 p.; 21,7x7,4 cm; toliau – Dr) – datuotas 1833 m., turi J. K. Gintilos bibliotekos ekslibrisą, seną įrašą pieštuku *Uwojń*.

Kad „Darbų" autorius – S. Daukantas, 1920 m. nustatė E. Volteris, palyginęs jų nuorašą su „Istorijos žemaitiškos" ir kitais jo veikalų tekstais[23]. E. Volterio išvadas patvirtino V. Biržiška rengdamas 1929 m. „Darbų" leidimą. Naujesnė šio veikalo nuorašo analizė parodė, kad V. Biržiška klydo manydamas, jog rankraščio Drb pradžią (iki 65 puslapio) galbūt rašė pats S. Daukantas, tolesnę dalį (iki 663 puslapio) – kitas, mažiau pratęs rašyti asmuo, prie kurio teksto savo pastabų ir pataisų yra prirašęs D. Poška, o 663–749 puslapius trečias nurašinėtojas – tas pats, kuris darė korektūras anksčiau, t. y. D. Poška. Tai esą rodančios dabar į tekstą įtraukiamos *D. P.* inicialais pasirašytos jo korektyvos, anksčiau dėtos paraštėse ar prierašuose, taip pat keičiama tarmė[24]. Atidžiau patyrinėjęs, V. Biržiška labiau priartėjo prie tiesos sakydamas, kad Drb iš dalies perrašė J. Plioteris[25]. Iš tikrųjų Drb skirtingu laiku nurašyti J. Plioterio ir S. Stanevičiaus. Nesunku tuo įsitikinti susipažinus su jų abiejų autografais. Palyginus J. Plioterio rankraščių „Materyały do historyi literatury języka litewskiego" (Lietuvos Na-

[22] Šios raidės šifruojamos: «Московской округи Копнинская фабрика Елизаветой Баташевой» (žr. *Клепиков С. А.* Филиграни и штемпели на бумаге русского и иностранного производства XVII–XX вв. – М.. 1959. – С. 306).

[23] *Volteris E.* Simano Daukanto jaunatvės darbai ir raštai // Švietimo darbas. – 1920. – Nr. 8/9. – P. 45–49; Nr. 10. – P. 30–32.

[24] Žr. ten pat.

[25] *Biržiška V.* Aleksandrynas. – T. 3. – P. 211.

cionalinė M. Mažvydo biblioteka, toliau – LNB, f. 112, b. 1; 155 l.), „Trumpa žinia apei tą iszdawimą lietuwiszkos Biblijos Londone" (LNB, f. 112, b. 2; 13 l.) ir S. Stanevičiaus studijos „Wyjaśnienie Mythologii Litewskiej" (Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto biblioteka, toliau – LLTIB, f. 1, b. 5501; 138 l.) braižą, rašybos ir kalbos dalykus, galutinai paaiškėja Drb nurašinėtojų asmenybės.

Pradžią (3–64 puslapius) J. Plioteris nurašė anksčiau negu likusią teksto dalį (prieš 1829 m.), tebegyvendamas Vilniuje, kai jo rašybai didesnės įtakos turėjo tradicinė lietuviškų raštų rašyba. Čia jis rašė: *begalyne* (p. 3); *niekay* (p. 35); *pakarcziuy* (p. 3); *Żemayteys* (p. 3). 603–885 puslapiai buvo perrašyti laikantis kiek kitokios rašybos. Dvibalsius *ai, ei* jis pamažu ėmė rašyti ne su *y*, o su *j* (pvz., *karejwejs* p. 621; *łajke* p. 646; *tejsibys* p. 660). Minėtame rankraštyje „Trumpa žinia" dvibalsius *ai, ei* J. Plioteris rašė su *i*, bet žodžio gale dažnokai ir *y* (*apei* l. 2; *skaityti* l. 2; *jogey* l. 3; *tiktay* l. 3v). Rankraštis paties autoriaus datuojamas šitaip: *Raszyta Wilniuje Metûse 1826/27, o isztaisyta ir pabenkta Karalaucziuj m. 1831 mėnesėje Kowo 19 dienoj'*. Vadinasi, dvibalsių rašymas su *j* yra vėlesnės kilmės, imtas vartoti jau po kelionės į Prūsus. Rankraštyje „Materyały" yra įrašytas nedidelis lietuviškas tekstelis, kuris datuojamas: *1832 m. Sept. 26* (l. 68). Jame jau pavartotas *j*, nors tik vieną kartą – *labaj*. Remiantis J. Plioterio rašybos kaitos analize, galima daryti išvadą, kad Drb p. 3–64 buvo parašyti anksčiausiai, prieš 1830 m. gruodžio mėn., iki kelionės į Karaliaučių, p. 603–885 turėjo būti nurašyti po 1832 m., jeigu jis dvibalsius *ai, ei* ėmė rašyti su *j* jau po kelionės, paveiktas Lietuvoje atsirandančio lenkiško rašymo *aj, ej*.

65–601 puslapius perrašė S. Stanevičius. Jis keitė S. Daukanto rašybą ir kai kur kalbą. Pavyzdžiui, *y* jis žymėjo praplatėjusį žemaitišką *[ę]*, bk. *i* ir kt., dvibalsius *ai, ei* rašė *ay, ey* (*kyty* p. 65; *łaydy* p. 97; *myry* p. 97; *teysiby* p. 65). S. Stanevičius laikėsi žemaitiškų raštų tradicijos, todėl jo perrašytas Drb tekstas gerokai skiriasi nuo S. Daukanto tekstų, nepasižyminčių nuoseklumu – dažnai juose nukrypstama nuo vienokios ar kitokios rankraštyje prisiimtos rašybos, pavartojant tradicinių žemaitiškų raštų elementų. Bet galima spėti, kad S. Daukantas „Darbuose" bus orientavęsis į Prūsų raštų tradiciją, kuriai, sprendžiant iš pakeitimų, nepritarė S. Stanevičius.

S. Stanevičiaus Drb tekstą gerokai taisė J. Plioteris (*amżyna* į *amżynay* p. 503; *gaspadine* į *gaspadinej* p. 161; *kałnas* į *kałnajs* p. 88;

parskaitiusis į *parskaicziusis* p. 66). Jis taisė ir kai kuriuos žodžius (*jotu* į *raytu* p. 88; *lyczyna* į *baydiklu* p. 90; *nes* į *bet* p. 66). J. Plioterio taisymai rodo, kad S. Stanevičius perrašinėdamas keitė tik rašybą, retai kalbą, o pirmasis su „Darbų" tekstu elgėsi laisviau, nevengdamas didesnių nukrypimų nuo originalo. Toks požiūris į S. Daukanto tekstą galėjo kilti iš jųdviejų panašios filologinės orientacijos. Sprendžiant iš S. Daukanto ir J. Plioterio raštų, jiedu turėjo būti idėjos bičiuliai. Be to, vėlesniuose S. Daukanto tekstuose galima aptikti perimtus iš J. Plioterio taisymus.

Suvedant viską į daiktą, galima pasakyti, kad Drb tekstas yra daugiasluoksnis: du skirtingi J. Plioterio nurašyti tekstai, S. Stanevičiaus nurašyta dalis, D. Poškos pataisos, išlaikytos nurašinėjant Drb, paties S. Daukanto nevienodumai. Drb rankraštis atspindi XIX a. pradžios lietuvišką raštiją, kuri dar eksperimentinė – nėra vieningos rašto kalbos ir ortografijos, ją dar tik siekiama sukurti, todėl suprantami ir paaiškinami „kolektyvinio" pobūdžio darbai.

Kitas „Darbų" nuorašas – Dr – pateko į V. Biržiškos rankas jam baigiant rengti spaudai Drb, todėl šis rankraštis buvo mažiau ištirtas ir suklysta spėjant, kad jis „galbūt yra tikslesnė Daukanto pirmojo originalo kopija, ko negalima pasakyti apie Plioterio rankraštį"[26]. Neturėdamas medžiagos Dr analizei, V. Biržiška vėliau spėjo, jog jie nurašyti L. Uvainio[27]. Tokią išvadą jis darė, matyt, remdamasis nuoraše esančiu įrašu pieštuku *Uwojń*. Tačiau nuorašas turi 1833 m. datą, o L. Uvainis mirė 1828 m. Tiesa, skaičiai 33 įrašyti trintoje vietoje, nors, patyrinėjus manytina, to paties nurašinėtojo. Vadinasi, 1833 m. turėtų žymėti nuorašo perrašymo datą. Tada įrašas *Uwojń* bei nelabai išskaitomos raidelės *U. L.* gali reikšti, kad Dr buvo perrašyti iš L. Uvainiui priklausiusio dabar nežinomo nuorašo.

Dr perrašyti pilkšvos spalvos popieriuje su vandenženkliu ir 1825 m. pagaminimo data (leidžiant S. Daukanto „Raštų" dvitomį, ji išskaityta kaip 1823 m.[28]). Veikalą perrašė vienas asmuo. XIX a. pirmajai pusei būdinga taisyklinga rašysena, turinti kaligrafinio stilizavimo bruožų, rodo, jog tai būta patyrusio rašovo. Greita rašysena – ženklas, kad veikalas perrašinėtas mechaniškai. O tai, kad rašovas keitė kai kuriuos S. Daukanto ortografijos dalykus retai kur suklysdamas, sako jį buvus išsimokslinusį. Bet iš paliktų

[26] *Biržiška V.* Prakalba // *Daukantas S.* Darbay senuju Lituwiu yr Żemayczių 1822. – K., 1929. – P. [4].

[27] *Biržiška V.* Aleksandrynas. – T. 3. – P. 12.

[28] *Daukantas S.* Raštai. – T. 1. – P. 743.

klaidų matyti, kad nurašinėtojas ne itin gilinosi į turinį, svarbiausias jo uždavinys buvo tekstą nukopijuoti (*garbynawas* „garbinamas" p. 65; *kamina* „kamieno" p. 69; *senu* „sūnų" p. 147). Drb nuoraše – priešingai – klaidingų perskaitymų ir apsirikimų labai nedaug, nes tiek J. Plioteris, tiek S. Stanevičius perrašinėdami gilinosi ir į teksto turinį, ir į rašybą.

Tarp Dr ir Drb esama gana daug turinio ir leksikos nesutapimų, kuriuos galima paaiškinti tik tuo, jog šie nuorašai daryti iš skirtingų rankraščių. Drb nuorašo 82, 97, 329, 740, 768, 776 puslapiuose, atrodo, pats J. Plioteris skliaustais yra pažymėjęs teksto papildymus. Kadangi vienoje Drb vietoje išnaša nebuvo nukelta į puslapio apačią, o palikta prirašyto sakinio pabaigoje (<...> *kaipogi Opatas, užstates baźniczes dajktus sawa klosztoriaus paźicziodyna arba iskolyna Karaluj 2000 grywynu. J. S. Bandtke. Dzieje Krol. Pol. T. 1. K. 210* p. 740), reiktų manyti, jog Drb buvo perrašyti iš turbūt įklijomis pildyto rankraščio. Be to, Drb J. Plioteris išlaikė S. Daukanto rankraštyje D. Poškos darytas pataisas (*roga /Kapas D. P./* p. 632; *skaugieje /bijoje D. P./* p. 786; *usługu /nupełnu D. P./* p. 749), kurių nėra Dr.

Be minėtų pildymų ir D. Poškos pataisų, Dr trūksta ir kitų teksto vietų. Gana dažnai išleidžiama papildiniai, pažyminiai, aplinkybės:

Drb	Dr
ar ont pelynajs Wylniaus ar Kernawy senoje buweinie susirinkusis (p. 669)	*ar ont pelynas Wylniaus er Kernawy, susyrinkusis* (p. 369)
bekonkyningai ylgiaus (p. 669)	*ylgiaus* (p. 369)
sawa nepargalemus karejwius (p. 673)	*sawa Kareiwius* (p. 372)
wariuotas ejłas Kriźejwiu (p. 716)	*Kriźeiwiu* (p. 410)

Yra abiejuose nuorašuose leksikos nesutapimų:

Drb	Dr
igundyna (p. 39)	*ikusoiy* (p. 21)
kuly (p. 26)	*meimuru* (p. 14)
tautos (p. 35)	*tauczies* (p. 19)
trakszoje /buwa D. P./ (p. 668)	*stowieiy* (p. 369)

L. Uvainis važinėjo į Vilnių, bičiuliavosi su lietuviais studentais, todėl „Darbai" į jo rankas galėjo patekti anksčiausiai. Jiems nusira-

šyti jam nebuvo sudėtinga pasisamdyti ir raštininką. Perrašytą tekstą, kaip D. Poška, J. Plioteris, S. Stanevičius, jis galėjo savaip taisinėti, braukyti ir pildyti, jam gali būti priskiriami Dr esantys S. Daukantui nebūdingi, Drb nepasitaikantys žodžiai.

Apie Dr kilmę šį tą galima spręsti iš teksto rašybos ir kalbos. Nurašinėtojas, matyt, buvo dounininkas, nes tekste vyrauja šios tarmės ypatybės. Jis gana dažnai Dr tekste pavartojo S. Daukantui nebūdingų rašybos elementų (*bowos* p. 93; *dydowmenys* p. 230; *kor* p. 127; *koryms* p. 117; *kursaa* p. 462, 470, 531; *nogalawyma* p. 219; *patsaa* p. 489; *Tasaa* p. 489; *wundow* p. 136), kurių galima aptikti tarp Kretingos vienuolyno raštų. Sprendžiant iš Dr ekslibriso *(Ex Bibliotheca Jo. Gintyllo Nom. Epi.)* galima teigti, jog nuorašas priklausė žinomam bibliofilui J. K. Gintilai, kuris 1828–1835 m. buvo Kartenos klebonas ir Žemaičių vyskupijos atstovas Peterburgo dvasinėje kolegijoje. Todėl pirmąją lietuvišką istoriją galėjo 1833 m. perrašyti ir jam padovanoti kas nors iš siekusių jo prielankumo ar pagalbos. Antai 381-me nuorašo puslapyje esanti interpoliacija (*<...> ont kurios wyitas szendyin ira 3 Kriże diel atmynyma nu Pronczyszkonu pastatity*), kurios nėra Drb tekste (žr. p. 682), sakytų, kad rašovas pats buvo orientuotas į religinius dalykus ir žinojo, kam bus skirtas perrašytas veikalas.

Kad Dr nuorašas vėlesnis ir nepriklausė L. Uvainiui, o tik galėjo būti perrašytas iš jo turėto, bet mūsų laikų nepasiekusio rankraščio, rodo kai kurie teksto rašybos ypatumai. Sakysim, dvibalsius *ai, ei* perrašinėtojas dažniausiai rašo su *i* (kaip būdinga S. Daukantui), kartais su *y* arba ir su *j* (*bajsem* p. 106; *daykty* p. 35; *eszgaiszta* p. 2; *kajpogi* p. 2; *karejwiu* p. 119; *weyke* p. 34; *źeistas* p. 123). Dvibalsius *aj, ej* lenkai pradėjo rašyti XIX a. antrojo dešimtmečio viduryje, o lietuviai tokį rašymą, matyt, perėmė vėliau. Perrašydamas Drb, J. Plioteris šiuose dvibalsiuose *j* vartojo tik po 1832 m., ir tai labai retai, nors buvo imlus naujovėms.

Dr greičiausiai perrašyti ne iš originalo, o iš nuorašo, – apie tai kalba tekste esančios klaidos. Tipiškos S. Daukanto autografų perrašinėtojų klaidos susijusios su tų autografų autoriaus braižo ir rašymo ypatumais. Šiaip jau labai aiškus, beveik neturintis kaligrafinių elementų, net skurdokas, nuobodus, liudijantis kuklumą, paprastumą S. Daukanto braižas nekėlė rašovams didelių problemų. Vis dėlto S. Daukantas ne visada aiškiai rašė *a* ir *o*, *e* ir *i*, *m* ir *w*, *n ir u*, *ł* ir *t*, *ie* ir *ù*, ant z, kur reikėjo, neuždėdavo brūkšnelio ar

taškiuko, suliedavo žodžius arba tarp skiemenų palikdavo tokį pat tarpą, kaip tarp žodžių. Dr tekste kai kur painiojamos *a*, *o* ir *e* (*gudribio* „gudrybėje" p. 14; *etejunu* „atėjūnų" p. 16; *Odeokra* „Odoakra" p. 20). S. Daukanto raidės *a*, *o* buvo uždaros ir nepanašios į *e*, todėl perrašinėję jo tekstus iš autografų tokių apsirikimų beveik neįveldavo. Patyrinėjus XIX a. pradžios rankraščių nuorašus, rašytus patyrusių nurašinėtojų, galima pastebėti jiems būdingas atviras *a* ir *o*, panašias į *e* arba *ei* (be taškelio). Dr galėjo būti nurašyti iš profesionalaus perrašinėtojo teksto.

Apibendrinant pasakytina, kad S. Daukanto „Darbų" nuorašai nemažai skiriasi, nes Drb greičiausiai buvo perrašyti iš autografo, taisinėto paties autoriaus ir D. Poškos, o Dr – iš ankstesnio, galbūt L. Uvainiui priklausiusio, rankraščio. Drb tekstas pilnesnis, tačiau Dr kalba artimesnė S. Daukanto kalbai.

3. „ISTORIJA ŽEMAITIŠKA": AUTOGRAFAS IR NUORAŠAS

Svarbiausio S. Daukanto veikalo – „Istorijos žemaitiškos" – yra žinomi du rankraščiai: autografas „Istoryje Zemaytiszka" (LLTIB, f. 1, b. 2; 551 l.; 22x35,4 cm; toliau – IŽ) ir nuorašas be pavadinimo (Mokslų akademijos biblioteka, toliau – MAB, f. 29, b. 1056; 1004 p.; 22x35,4 cm; toliau – IŽ-1).

Autografas po S. Daukanto mirties, kartu su visu jo archyvu, buvo saugomas Kivyliuose pas Kauneckius. Iš ten rankraštį E. Volteris 1887 m. išsivežė į Peterburgą. Suradęs leidėją Amerikoje, jis ieškojo perrašinėtojo, tačiau norinčio imtis viso šio darbo nerado. Kaip žinoma iš veikalo spausdinimo „Vienybėje lietuvninkų" eigos ir rengėjų spaudai atsiliepimų, IŽ rankraštį E. Volteris siuntinėjo į Ameriką dalimis. Yra skelbtas A. Burbos (vieno iš minėtų rengėjų) jam rašytas laiškas, kuriame sakoma: „Apszvietos" jau keturis numerius Tamstai iszsiunciau, taip gi visus arkužus Daukanto Lietuvos Istorijos irgi Daukanto rankraštį"[29]. Iš tiesų IŽ 113–261 lapai, o ir dalis kitų (l. 370–391, 413–542) turi lenkimo žymių, kai kurie iš jų labai aptrinti.

IŽ yra švarraštis, be datos, anonimiškas, įrištas odos viršeliais dar S. Daukanto laikais. Rankraščio tituliniame lape ne autoriaus

[29] *Volteris E.* Kun. Aleksandras Burba // Lietuvių tauta. – V., 1908. – T. 1, d. 2. – P. 298–299.

ranka kaligrafiškai užrašytas veikalo pavadinimas, antrame nenumeruotame lape (pirmoje jo pusėje) yra „Parsergiejemas", kur surašyta rankraštyje vartojamos specifinės raidės ir paaiškinamas jų tarimas. Toliau eina keturi tušti, irgi nenumeruoti lapai, galbūt skirti pratarmei. Tuščių lapų ir puslapių esama ir rankraščio tekste (l. 22v, 23, 24, 543–544, – beje, pastarojo numeracija pakartota tolesniame lape); jie buvo pridėti vėliau, tekstą pildant. IŽ popierius be gamybos ženklų, iškilius ovalinius fabriko antspaudus, kurie, deja, neįskaitomi, turi minėtieji 543 ir 544 lapai bei įklija 36 lape.

S. Daukantas rašė į lankais susiūtus lapus. Iš viso IŽ yra 47 autoriaus kairėje lapo pusėje viršuje sunumeruoti lankai. Taip rašant lapai nepasimesdavo, be to, lankus numeruoti buvo patogiau. Greičiausiai IŽ S. Daukantas rašė ne iš eilės, bet atskiromis dalimis, nes skyriai kartais pradedami naujame lape, o kartais tęsiami tame pačiame, kur baigėsi ankstesnis. Manytina, kad dalį teksto jis komponavo vėliau. Tai sakytų ir skyrių numeracija, kuri atsirado paskiausiai. Juodraštinis veikalo variantas buvo ne kopijuojamas, o kūrybiškai perrašomas.

Yra nuomonių, kad S. Daukantas nebuvo parašęs juodraštinio varianto, bent jau tose vietose, kur beveik pažodžiui verčiama iš A. Vijūko-Kojelavičiaus, J. Voigto, N. Karamzino. Tačiau į akis krinta IŽ teksto užrašymas. Taisymų palyginti nėra daug, didžioji jų dalis padaryta jau vėliau. Grafologinė IŽ analizė rodo, kad tekstas rašytas greita rašysena, vadinasi, buvo perrašinėjama. Perrašinėjant iš juodraščio į švarraštį labai dažnai pasitaikė žodžių ar net sakinių, pastraipų pakartojimų: *Tokius karęs źigius źmoniû kriźiu paźenklintû wadino kriźiaus kariems o eitantius źmones i tas kares meldzionimis, ta ira zmonis karę Deiwa maldauientius griekû atleidima, kursai źodis szenden dar pas Letuwius ir Zemaitius ira minaoiemas* (l. 67–67v); *Tokei kares źige kristionû prisz netykielus wadinos kriźiaus kares, o kareje wadinos krizejes arba krizokas ta ira uź kriziu kariauientes, wadina wis tepat meldzionymis ta ira karę Deiwa maldauientes sau atleidima nůdiemu, kursai zodis szenden dar pas Zemaitius ir Letuwius ira minaôiemas, meldzionis meldzionû kapa* (l. 68).

Pasikartojimai, matyt, susiję su pervargimu, nuoboduliu, nes perrašant nebėra naujumo džiaugsmo. Šiaip jau S. Daukantas juodraštį perrašinėdavo kūrybiškai. Yra išlikęs „Istorijos Justinaus" juodraštis, iš kurio geriausiai matyti, kaip atrodė pirmasis S. Daukanto teksto

variantas. S. Daukantas ilgai rinkdavosi žodžius, juos parašydamas, išbraukdamas ir vėl rašydamas, kol surasdavo tinkamiausią.

IŽ pabaigoje yra du palaidi ne S. Daukanto sunumeruoti lapai (l. 552, 553). Tai veikalo turinys – „Sůraszas". Jame surašyti pavadini-mai gerokai skiriasi nuo tekste esančių skyrių antraščių. Be to, turinyje veikalas suskirstytas į septynias dalis ir keturiasdešimt skyrių, tuo tarpu rankraštyje tėra skyriai, kurių pavadinimai ilgesni už turinyje pateiktuosius, pavyzdžiui: 1. *Dales. Paskałbas ape Letuwius ir Zdmaitius Senowie. I Zines Grekonů ape Letuwius ir Zdmait'us* (l. 552) ir 1. *Zęnes Grekonų ape Lëtuwių bey Zdmaitių tautą* (l. 1).

Autoriaus braižo skirtumai, kai kurie rašybos ir kalbos elementai leidžia IŽ tekstą skirti į dvi dalis. Pirmoji jo pusė maždaug iki 300 lapo rašyta tamsiai rudu rašalu, dailiu, aiškiu braižu, smulkiomis, apvaliomis raidėmis. Antra dalis – šviesiai rudu rašalu, kiek pakitusiu braižu, ištemptomis ir kampuotomis raidėmis, liudijančiomis apie autoriaus nuovargį, skubą ir rusiškos rašymo manieros įtaką. Palyginus S. Daukanto rusiškus autografus ir lietuviškus tekstus, parašytus po 1834 m., tampa aišku, kad jo braižą, be abejonės, bus paveikęs rusiškas rašymo stilius.

Apie 1834 m. pakitęs S. Daukanto braižas vėliau mažai besikeitė, tik senatvėje pasidarė ne toks dailus, padaugėjo nejungiamų raidžių. Tiesa, dažnai pasitaiko, kad jo braižas kinta tame pat lape. Šie svyravimai, susiję su emocijomis, sako S. Daukantą buvus jautrų žmogų.

Skaityti IŽ rankraštį nesunku, tačiau visiškai adekvačiai jį iššifruoti trukdo rašybos ir kalbos nenuoseklumai, palikusios turinio, prasmės, faktų klaidos. Dar didesnė rankraščio tekstinių elementų įvairovė atsirado dėl gausių taisymų, per daugelį metų nuo veikalo atsiradimo darytų paties autoriaus, o kai kur ir jo amžininkų bei pirmųjų leidėjų.

IŽ ilgai datuota ankstesniais negu 1838 m. Remtasi S. Daukanto amžininkų liudijimais, visų pirma J. A. Pabrėžos testamentu, kur rašoma: „Du rankraščiu pono Daukanto Sovietninko pas mane paguldytu: pirmą vardu „Istoryje Žemaytyszka" (milžiniškas veikalas in folio) suteikiau J. M. P. Eduardui Volmeriui iš Viežaičių po reversu <...>"[30]. Deja, iš J. Tumo-Vaižganto parengtos šio testamento publikacijos neaišku, kada jis atsiradęs: pradžioje minima 1838 m. sausio 10 d., pabaigoje sakoma, kad „rašytas 1836 m. vasario 23 d.,

[30] Medžiaga kunigo A. Pabrėžos biografijai (paskelbė Vaišgantas) // Žinyčia. – 1900. – Nr. 2. – P. 68.

nors pradėtas sausio 10 d."[31] Vėlesni J. A. Pabrėžos biografai testamentą datuoja tik 1838 m.[32] A. Janulaitis, 1913 m. išspausdinęs S. Daukanto biografiją, nenurodydamas šaltinių teigė, jog IŽ parašyta prieš 1838 m.[33] L. Jucevičius šį veikalą minėjo 1840 m.: „Daukantas Simonas <...> lietuvių kalba parašė didžiulį veikalą in folio, pavadinimu Žemaičių istorija (Historja Żmudzi)"[34]. IŽ rėmėsi M. Valančius „Žemaičių vyskupystėje"[35], kurios rankraštį jis parengė daug anksčiau, negu išleido. Tad IŽ, nors ir nespausdinta, apie 1838 m. jau buvo žinoma Lietuvos šviesuoliams. Vėlesni S. Daukanto tyrinėtojai (pvz., V. Biržiška) IŽ parašymo data dažniausiai nurodinėjo 1838 m. V. Merkys nespausdintame savo darbe rašo: „Neretai tvirtinama, kad S. Daukantas „Istoriją žemaitišką" parašė tarnaudamas Rygoje. Šiuo atveju būtų visiškai logiška sakyti, kad jos rankraštį J. Pabrėžai paliko 1834 m. rudenį, kai atostogavo Žemaitijoje, svečiavosi pas J. Pabrėžą ir tik paskui – gruodžio mėnesį – pasuko į naują tarnybos vietą – Peterburgą"[36]. Tačiau dėl 1834 m. kaip IŽ užbaigimo datos V. Merkys suabejojo, ištyręs joje panaudotų veikalų išleidimo metus. Jo duomenimis, IŽ tekste net 11 kartų nurodoma Tomo Hiärno „Estijos, Livonijos ir Latvijos istorija", išėjusi 1835 m.[37] Iš tiesų LLTI esančioje S. Daukanto bibliotekoje ši knyga yra. Tačiau IŽ randamų nuorodų puslapiai neatitinka jos puslapių. Antai, S. Daukantas IŽ l. 9v nurodo: *T. Hiärn's Lief. Est. u.Lettland Geschichte T. 1. B. II s. 64*, bet 1835 m. leidinyje ši teksto dalis randama p. 51. Panašiai yra ir su kitomis nuorodomis į T. Hiärno veikalą – tarp minėtos jo laidos ir IŽ nurodomų puslapių skirtumas apie 25. Manytina, kad S. Daukantas rėmėsi ne 1835 m., o pirmuoju – 1794 m. – šio veikalo leidimu[38].

IŽ rankraščio užbaigimo datą G. Subačius tikslino remdamasis autografo rašyba ir kalba[39]. Jam pavyko nustatyti ir IŽ-1 perrašinėtoją bei perrašymo laiką. Jo tvirtinimu, IŽ nuorašą padarė J. Bu-

[31] Ten pat. – P. 68.

[32] Žr. *Ruškys P.* Kunigas Jurgis (Tėvas Ambrozijus) Pabrėža: Jo gyvenimas, darbuotė ir pomirtinė garbė, p. 152. – Telšių „Alkos" muziejus, J. M. 4. 1.

[33] *Janulaitis A.* Simonas Daukantas // Lietuvių tauta. – V., 1913. – T. 2, d. 2. – P. 281–282.

[34] *Jucevičius L.* Mokyti žemaičiai. – V., 1975. – P. 59.

[35] *Wołonczewski M.* Žemajtiu wiskupiste. – V., 1848. – T. 1. – P. 33.

[36] *Merkys V.* Dėl „Istorijos žemaitiškos" datavimo / Rankraštis. – Aut. archyvas.

[37] Ten pat.

[38] Žr. *Hiärn's T.* Ehst-, Lyf- und Lettlandische Geschichte. – Riga, Dorpat und Leipzig, 1835. – „Vorrede".

[39] *Subačius G.* Simonas Daukantas: rašybos ir kūrybinių interesų kitimas // Iš Lietuvos istorijos tyrinėjimų. – Ser. Jaunųjų istorikų darbai. – Kn. 7. – V., 1991. – P. 58.

tavičius[40] 1834 m. rudenį – 1835 m. gegužės 16 d.[41] Vadinasi, IŽ užbaigimo data gali būti laikomi 1834 m.

Rašybos, kalbos, kompozicijos atžvilgiu IŽ tekstas nėra vienalytis. Jo struktūrai didelės įtakos turėjo naudotų autorių darbai. Rašydamas IŽ, S. Daukantas pasirėmė apie 70-čia įvairių veikalų. Iš jų pamatiniais šaltiniais jam buvo A. Vijūko-Kojelavičiaus „Lietuvos istorija", J. Voigto „Prūsijos istorija" ir N. Karamzino „Rusijos valstybės istorija". Pradžioje jis nemaža rėmėsi ir T. Hiärno „Estijos, Livonijos ir Latvijos istorija", L. A. Gebhardžio „Livonijos, Estijos ir Kuršo istorija", F. Kocebu „Senosios Prūsijos istorija", A. L. Schloezerio „Lietuvių, Kuršo ir Livonijos istorija" ir G. Ewerso „Rusijos istorija". Tiesa, S. Daukantas tenurodo kitą G. Ewerso darbą: *Sendschreiben an den Staatsrath G. Ewers. Dorpat 1825. s. 48* (IŽ l. 36), bet, palyginus IŽ tekstą su jo „Rusijos istorija", akivaizdu, jog įvykius, susijusius su Rusija tarp 879–1014 m., jis išdėstė sekdamas būtent šiuo veikalu.

IŽ

Paskalba tolaus skelbę, iog Igora dûkle berenkanti Jûdgiriena (kaipogi tuse ûmziuse kunegaikszte patis dûkle rinka) nukôwę; dielto iog Igors nekakindamos weinu dûkle, bet sugriżes dar ontra rinko. Kaipogi Kad jûdgiriena klaususis kô is sugriżo? sakidamis adawusis iem tû kû bû zadieiusis. Igors apiakes sao gobiu nieka on tô neatsakes, skatinęs wiel dûkle dûte. Tû regiedamis buk biloiusis Jûdgiriena: rek wilkuti nukaute iki wissa bânda neisnaikinus <neiszpiowus> „Tô dieiusis jûdgiriena su saô kunegaikszti Malù uzkumpei Igora su io tarnas nukao ir palaidoie.

945–972 g.k.

G. Ewersas

Da glaubte er, in seiner Rachsucht gegen die Drewier das Mittel zu finden, jeglichem Beduerfnisse genuegen. Durch die Last des ost erhochten Auflagen trieb er die Ungluecklichen zur Verzweiflung. Sie erschlungen ihn, „wie einen Wolf unter den Schafen". 945.

Olga (Helena). 945–964

[40] J. Butavičius (1806–1840) nuo 1827 m. mokėsi Varnių kunigų seminarijoje, 1830 m. įšventinamas į kunigus. Vikarauja nepilnus metus Janapolėje, po to Tirkšliuose. 1833 m. už ryšius su sukilimu paskiriamas dvejus metus atgailauti Kretingos pranciškonų vienuolyne. Ten būdamas tapo J. A. Pabrėžos rašybos pasekėju. – Žr. *Subačius G.* Jurgio Ambraziejaus Pabrėžos žemaičių kalba / Rankraštis. – Aut. archyvas.

[41] Ten pat.

Igorui nustipus ne Swietoslaus sunus io ukę Gudu waldęs, nes jô motina Olga. Ta wiespatienie nugeizę apmauda ânt jûdgirienų (Drewier) uź nowi sao wira Igora kuriu 500 pasallù isznowiiusi, paskui su waisku ateję iu drauste.

(l. 14v)

Seine Gemahlin, Olga, <aus Pskov?> nachdem sie grausam solchen Tod geahndet, wendete als Reichs, verweserin, waehrend der Minderjaehrigkeit ihres Sohnes Sswjatosslav's, grosse Sorgfalt auf die Entwilderung der Sitten. Sie bereisete das zerstoerte Drewier Land, und ordnete es neu <...>[42].

Ne vienu atveju S. Daukantas nurodė jų autorius, pasinaudojęs antriniais šaltiniais. Sakysim, randama tokia jo išnaša: *Wigand Marburg. p. 280* (IŽ l. 248). V. Marburgiečio „Cronicon seu annales" išėjo 1842 m.[43], tad S. Daukantas tegalėjo pasiremti J. Voigtu, kuris turėjo šios kronikos rankraštį ir juo operavo savo „Prūsijos istorijoje" (*Die Hauptquellen ueber diese Ereignisse find Wigand Marburg* p. 280)[44]. Taip atsiradusių nuorodų IŽ yra ne reta, vadinasi, tiesiogiai joje panaudotų šaltinių skaičius mažesnis.

Pabrėžtina IŽ šaltinių jos tekstui pažinti svarba. Ją diktuoja kelios priežastys. Pirma, IŽ neįmanoma autentiškai perskaityti neatstačius joje esančių svetimų pavadinimų, pateikiamų nenuosekliai, ne visada originalo forma, antra, be šaltinių, kuriais S. Daukantas yra pasirėmęs, kartais sunkiai suprantami jo naujadarai bei naujomis reikšmėmis vartojami žinomi žodžiai, trečia, IŽ yra palikta neįrašytų datų, neaiškių sakinių (dažniausiai verstų pažodiškai), faktografinių klaidų, ir tai vien konjektūrų būdu neįmanoma ištaisyti.

Išlikę S. Daukanto užrašai ir juodraščiai leidžia žvilgterti į jo kūrybinę laboratoriją. Žinomos trys užrašų knygos: „Išrašai iš knįgų apie etnografije ir istorije" (toliau – IE), „Išrašai iš knįgų" (toliau – IK) ir „Įvairių išrašų knyga" (toliau – II)[45]. Pirmoji iš jų atsiradusi ne vėliau 1833-jų, antroji – ne vėliau 1836-jų, trečioji – apie 1848 m.

Išrašai knygose – lenkų, vokiečių, prancūzų, rusų, lietuvių kalbomis. Kai kurie iš jų panaudoti IŽ. Pavyzdžiui, IK įrašyta: *Rzecz*

[42] *Ewers G.* Geschichte der Russen. – Dorpat, 1816. – S. 18.

[43] *Wermke E.* Bibliographie der Geschichte von Ost- und Westpreussen. – Königsberg, 1933. – S. 51.

[44] *Voigt J.* Geschichte Preussens. – Königsberg, 1830. – Bd. 4. – S. 461.

[45] Šios knygos saugomos LLTIB (f. 1, b. 40, 31, 55).

godna uwagi że wszystkie rzeki w Pruskim Litewskim ięzyku w Łotyszkym ięzyku są rodza<i>u żeńskiego np Daugawa, Wenta Jura Wylyiy v Nerieda Dubisa Newieża etc. etc. Wyins tikta Nemuns tiera rodzaiu mężskiego, rze<c>z więc iest naypewnieysza że nosi imie swoie od Kartaginskiego wodza Nemon (p. 1). IE randama: <...> *dem Flusse der Semgallen leela uppe, nannten, legten sei semgalische Aa, und die Liwlandische Goiwa ander Toreida* <...> (l. 14). IŽ l. 4 yra įklija, kurioje atsekami abu šie įrašai: *Cze dar rek minte, iog wissas uppijs Letuos ir Żámaitiû tur motriszkus wardus, beje Daugawa, Gauie arba Gaywa, Wenta, Surgute, Jsła, Newieża Dubisa Nerie szenden Wilije i t.t. wens pats tikta Nemuns tetur wiriszka wardą.*

Užrašų knygose ne prie visų išrašų S. Daukantas yra nurodęs autorių, leidinio antraštę, išleidimo datą, puslapį. Jis, matyt, nelabai teikė reikšmės nuorodų tikslumui, o gal pasitikėjo atmintimi. Ir IŽ gausu išrašų, kur nurodomas tik autorius, kartais nėra ir jo (ypač antroje veikalo pusėje).

Rašydamas IŽ, S. Daukantas dažnai laisvai vertė ištisus gabalus iš A. Vijūko-Kojelavičiaus, N. Karamzino, J. Voigto, juos pildė pasidarytais išrašais. Štai jam būdingas istoriografijos šaltinių panaudojimo pavyzdys:

IŽ	J. Voigtas
Tep Letua tapá kristionigù ukę neparmanidama kristionibęs o Mintauts kunegaiksztis karalù kristionû nesuprasdams iu tykibas; tû kû bû nu kunega Kalawijonû kristjane pramokęs tas bû pawirszui. Nebû laika neweinam iszguldite môksla ewanelijôs, ne ontram supraste iôs kaip reikint. Abe pusę regema wis pawirszui mônioię ir patios skwarmas tesaugoię. Mintauts gorynams paôiù nuwarges kariesę norieję <pakaiaus> atwangas nu saô neprietelû kurios igite nekrystejeis negalieję, todiel kristijos neparmanidams kas tas ira krikstas? Wienog szirdie	*So war Lithauen ein christliches Koenigreich geworden fast ohne Christenthum und Fuerst Mindowe ein christlicher Koehnig ohne Glauben, ohne christliche Ueberzeugung und fast ohne alle christliche Belehrung; denn der fuechtige Unterricht, welchen ihm vor du Taufe der Ordenspriester Christian ertheilt, war wohl kaum geegnet und hinreichend gewesen, ihn mit den wichtigsten Grundlehren des Ewangeliums genau bekannt zu machen.* *Sichtbar war von beiden Seiten zuerst alles nur auf die blosse Form berechnet und man eilte gegenseitig, zunaechst nur diese Form zu vol-*

tykiba saô bocziû gôdoię ir garbena Deiwus sao numû. (l. 146)

lenden. Mindowe suchte, von Noth und Gefahr bedraengt, den Frieden mit dem Feinde; die Taufe war Bedingung; er ging sie ein, ohne zu wissen, was die Taufe in ihrem Wesen seh, im Herzen fort und fort den alten heidnischen Glauben hegend und die alten vaterlaendischen Goetter ehzend[46].

Palyginus matyti, kad S. Daukantas verčia laisvai, vienas J. Voigto teksto vietas išleisdamas, o kitas įdėdamas jau iš kitų šaltinių.

Sunkumų teisingai perskaityti IŽ tekstą kelia S. Daukanto vartojama rašyba. Nors rankraščio pradžioje, kaip sakyta, pridėta diakritinius ženklus turinčios raidės su jų tarimo paaiškinimais *(å Skaitik it but essus ea wenkartù sunertas kaip ira isztarema źodiusî Źåmaitys, źåme, dzåugsmùs etc. etc.)*, šie ženklai dėliojami ne visada, dažniau vėliau, taisant. „Parsergėjime", be jau paminėtos *å*, nurodytos raidės *é, è, ę, ê, ô, ù, û, î, i, y, ë, ll*, o tekste dar aptinkama to pat tipo raidžių *å, ï, ů* (*åntrus* l. 2; *bånda* l. 1; *ïo* l. 462; *ïog* l. 235v; *krïstiteis* l. 242; *nůdiemiû* l. 240v; *sůlů* l. 240v). Be to, raidės kartais painiojamos, pavartojamos kita reikšme. „Parsergėjime" sakoma, kad û tariama *kaip essus neaiszkus un kaip źôdiusî tû wirû darbû /genetivus pluralis:/*, o tekste *û* pavartojama ir žemaitiškam paplatėjusiam [ǫ] žymėti (*gûdrus* l. 3; *kûlûntis* l. 3; *mûgie* l. 45v) arba vietoj *ů* rašoma *ų* (*darų* l. 4v; *wirų* l. 1v). Kadangi daugelyje vietų *ų* keičiama į û (*gintarų* į *gintarû* l. 3; *neprietelų* į *neprietelû* l. 28), atrodytų, jog *ų* galėjo būti vartojama juodraštyje, o *û* įsivesta vėliau. Yra ir daugiau panašių taisymų, liudijančių, kad, IŽ perrašydamas į švarraštį, S. Daukantas šiek tiek keitė rašybą. Apskritai jis neišvengė nenuoseklumų. Sakysim, nevienodai rašė dvibalsius *ai, ei, ui* (ir su *i*, ir su *y*) ar *ů, ou* (*doukle* l. 48; *eitu* l. 368; *kursai* l. 400; *numkarui* l. 54; *rubezů* l. 321v; *szwelney* l. 317; *tynay* l. 285), įvairiai žymėjo žemaitišką paplatėjusį [ę]: *e, ę, i, î, y* (*gęminie* l. 2; *gîmenes* l. 1v; *yrklůdams* l. 3), šiaurės žemaičių [ęi] (bk. *ie*): *ei, ęi, ey, ij, yi* (*belęikt* l. 1; *gyidodamis* l. 41; *kieikwienas* l. 34; *kurij* l. 467), priebalsių minkštumus (*jaunik'ui* l. 30, *kar'aute* l. 309; *labiaus* l. 211; *Pawasarui* l. 26v; *siuntinui* l. 143v; *susitariusiù* l. 55), dėjo ir nedėjo

[46] *Voigt J.* Geschichte Preussens. – Bd. 3. – S. 39.

apostrofus vietoj praleisto galūnės balsio sutrumpėjusių galūnių (*lasidam's* l. 5; *mum's* l. 2v; *Zámeluk's* l. 2).

IŽ vartojama įprasti lenkiški rašmenys *cz, sz, ł* (labai retai, nes įsivesta *ll*), *w, ż, ź* (dažnai be taškiuko ir brūkšnelio). Po trumpojo balsio, tiesa, kartais ir nenuosekliai, rašomos dvigubos *ll, nn, pp, rr, ss, tt* (*essante* l. 203; *innomis* l. 5; *kitta* l. 202; *tillu* l. 202; *uppes* l. 203). Svetimuose varduose kartais paliekama *ch, h, f* (*Dahefeld* l. 272; *Frideriks* l. 67; *Hermanui* l. 56), kartais tos raidės keičiamos *k, p,* o *h* žodžio pradžioje numetama (*Alpreda* l. 11v; *Ermanui* l. 56).

Rašyboje S. Daukantas laikėsi ir fonetinio, ir morfologinio principo (*auktum* l. 37; *griźdams* l. 15; *iszwirszte* l. 30v; *padirpte* l. 15). Didžiosiomis raidėmis, be sakinio pradžios ir tikrinių daiktavardžių, sekdamas lenkais, jis rašė genčių ir tautybių vardus (*Czekû* l. 452; *Gudus* l. 55; *Letuius* l. 154; nors yra ir *wokitiu* l. 154), žmonių pagal gyvenamą vietą (*Padaugionis* l. 70; *Pamarionis* l. 57v), pareigybių pavadinimus (*Ciesoriu* l. 122v; *Lietuos Tëuna* l. 59; *Wiskupù* l. 455). Yra nemotyvuoto jo didžiųjų raidžių vartojimo, galbūt lemto emocinių nusiteikimų. Taip kartais padaroma rašant paprasčiausią bendrinį žodį (*Dawatką* l. 245; *Lijpas* l. 245; *Triumpa* l. 234).

IŽ tekste esama beveik visada rašalu pabrauktų žodžių ir sakinių, kuriuos autorius vienais ar kitais sumetimais norėjo išskirti (*i Byruty kuliu kraute* l. 41; *Tij paskûie źôde bû sieklù tû barniû kurij 100 metu buwus sueimus dedè klegina* l. 437v).

Kaip kad rašyba, nuosekli nėra ir IŽ skyryba. Skyrybos taisyklių tais laikais dar nebuvo, todėl S. Daukantas skyrybos ženklus dėjo kalbos ritmo vedamas. Jis vartoja tašką, kablelį, kabliataškį, dvitaškį, brūkšnį, klaustuką, šauktuką, kabutes, dviejų rūšių skliaustelius. Ilguose perioduose padedami ne tik kableliai, kabliataškiai, dvitaškiai, bet ir klaustukai, šauktukai, po kurių vis tiek rašoma mažąja raide (*arba kłausinieintem kû beveik kas? ira atbiloma* <...> l. 25; *źáme szwenta, zámaly szwenta, arba zámynely źideklely! pakiliek musa runkų darbus* l. 38). Brūkšnelis – sakinio ar pastraipos pabaigoje ir tarp dviejų žodžių, sudarančių vieną sąvoką (*kure-deina* l. 34v; *ongas-pylęs* l. 277; *pilęs-wirs* l. 473).

Analizuojant IŽ kalbą, taip pat aptinkama įvairavimo ir nenuoseklumų. Šiame jo veikale, suprantama, vyrauja šiaurės žemaičių, dounininkų, lytys, tačiau vartojama ir nežemaitiškų formų, dažnai atėjusių iš M. Daukšos, K. Sirvydo, Prūsijos lietuvių raštų. Tai aukštaitiškas dvibalsis [*ui*] vienaskaitos naudininko ir prieveiksmių galūnėse (*Albertui* l. 111; *klosztorui* l. 111; *neweltui* l. 114), galūniniai

ir kartais šakniniai dvibalsiai *ai, ei* (*Ateinanti* l. 153v; *dwegubey* l. 155; *czionay* l. 385; *kaipo* l. 3v; *kursay* l. 383; *lobeis* l. 384; *uppei* l. 384; *waikû waikams* l. 60), dvibalsis [*ie*], ypač šaknyje (*kiekwiena* l. 20; *Niewiens* l. 13v; *wienog* l. 92). Pasitaiko IŽ aukštaitiškų dvigarsių *am, an, um, un* (*imanant* l. 370v; *mandagey* l. 3v; *mundaguma* l. 119; *runku* l. 38; *zambi* l. 79), vakarų aukštaičių galūnių [*o*] (dažniausiai taisymuose), kurį S. Daukanto tarmėje atliepia [*a*] (*atpłudo* l. 49; *isztiko* l. 19; *môksło* l. 49; *suligeno* l. 154).

Įsivesdamas aukštaitiškų garsų ir formų, S. Daukantas susikūrė hibridinių lyčių (*deinomis* l. 25; *girriesę* l. 452; *grisztantem* l. 295v; *kieikwienas* l. 34; *wissokiemis* l. 56).

Rašybos ir kalbos įvairavimas IŽ tekste atsirado iš dalies dėl gausių ir įvairiu laiku darytų taisymų. Pirmasis jų sluoksnis yra beveik vieno meto su pačiu rankraščiu. Tai sako dvibalsių *ai, ei* rašymas ir *ai, ei*, ir *ay, ey* (nustatyta, kad taip S. Daukantas juos žymėjo prieš 1842 m.)[47], lytys *gauo* (l. 409), *Letua* (l. 249), *minauotose* (l. 16). Tuo pat metu buvo priklijuoti mažesni ar didesni teksto intarpai (l. 1v, 3, 3v, 4, 16, 16v, 35, 36, 111v, 112v, 124v, 147v, 161v, 200, 206, 217v, 234v, 248v, 275v, 318v, 403v, 409, 411v, 438). Antras taisymų sluoksnis darytas pieštuku, kur ne kur, ne kiekviename puslapyje. Taisinėta daugiausia 1–200 lapai, nors retesnių taisymų yra ir toliau. Dėliota diakritiniai ženklai, keista žodžiai (*atliko* į *źdkterieję* l. 25; *muru* į *rumû* l. 27; *pariedka* į *swôdbas* l. 30), įrašyta ir pildyta sakiniai (*Letuwe ir Źdmaite wadino Perkunù arba Perunù* į *Letuwe ir Źdmaitę possę szilima arba tû galibę, kuri wis gaiwino wadino Perkunù arba Perunù* l. 35). Pieštukinės pataisos ne visur išsilaikiusios. Trečias taisymų sluoksnis darytas rusvu ir tamsiu, beveik juodu rašalu. Ypač gausu l. 1–1v, 49–53v. Tada taisyta *bû* į *buwo* (l. 50), *daugesnè* į *daugesnej* (l. 1), *Deiwa* į *Diewą* (l. 50), *kariauo* į *kariawo* (l. 52v), *rumè* į *rómej* (l. 1), *tykra* į *tîkra* (l. 50). Šie taisymai jau vėlesni. Jų nėra IŽ nuoraše, tad daryti, kai autografas grįžo S. Daukantui. Kadangi remiantis IŽ buvo rašomas „Būdas", galima spėti, jog kalbamos pataisos atsirado rašant šį veikalą, t.y. apie 1843–1844 m. Tai rodytų šalia *Letuwiû* ir *Ziamaitiû* įrašytas *Kalnienû* (l. 49).

Taisydamas S. Daukantas ne visur išbraukė keičiamus žodžius (*czystas*, o viršuje *innas* l. 1; *mastus* ir *ûlektis* l. 2; *muszosę* ir *kariesę* l. 59v; *ar ne medes źirgs* ir *ar ne lauka zirgas* l. 29). Paprastai jo aiškiai užbraukiami pasikartojimai, faktinės klaidos. Kai kuriuos žodžius jis paliko neužbrauktus, matyt, norėdamas suteikti galimu-

[47] *Subačius G.* Cit. veik. – P. 63.

mą skaitančiajam rinktis pačiam; dėl to S. Daukantas tekste parašydavo ir jungtuką „arba" (*posnikaute arba alkinteis* l. 135v; *surinkima arba kolegium* l. 129v; *uliczę arba gatwę* l. 13).

Kaip jau minėta kalbant apie „Darbus", S. Daukantas kartais žodžius suliedavo (*Diewaźodi* l. 97; *tiewemusa* l. 7) arba, priešingai, tarp prasminių jų sandų, kaip tarp atskirų žodžių, palikinėjo tarpą ir dėjo brūkšnelį (*ânt-raszus* l. 42; *Arce-Wiskupui* l. 97).

IŽ tekste yra rašymo klaidų. Sakysim, parašoma rusiška *u* (tai dažniausiai pasitaikantis apsirikimas visuose jo darbuose) vietoj *i* ar *y* (*daunelę* „dainelę" l. 43; *sudabra* „sidabro" l. 15v; *Steigumù* „steigimu" l. 124), ir ne visada įmanu nustatyti, ar tai klaida, ar leksinis naujadaras (*gimtune* l. 25v; *lapusiems kristionymis* l. 62; *źęimos laukù* (ar laiku?) *leipę mediga teikte* l. 159). Turint galvoje originalią S. Daukanto darybos sistemą[48], būtina vengti skubių konjektūrų visais panašiais atvejais.

Daugiau problemų kelia IŽ turinio taisymai. Rankraštyje yra išbrauktų pastraipų, ištisų puslapių (l. 16, 71v, 72, 72v, 87v, 88, 89, 89v, 92, 92v, 98v, 176, 176v, 177, 200v, 252v, 318, 412, 414v, 506v). Atsisakęs kokios teksto dalies arba įdėjęs įkliją, S. Daukantas ne visada pastebėdavo, kad nutrūko mintis, nebėra jungties tarp greta atsidūrusių pastraipų (l. 3v, 36, 72, 91–92v, 98v, 184, 404, 409, 544). Jo išbraukymai trejopi. Braukta pasakojimai, kur detaliai, vaizdžiai kalbama apie krikščionių žygius į pagonišką Lietuvą (l. 71v, 72, 73, 176–177v ir kt.), emociniai teksto paspalvinimai: <...> *spindulele, kursai ij tenai dziugintu ir styprintu. Wie-nog skaititos rimos ont weikalas tu ůmźiu tame kraszte ir stebieses i tus begalinius wargus nelaimas ir galźudes ir <dabos> jeszkos iu <licziaus> prizasties, tujau atsimins, iog źmones źů tôse kariesę, ugnie ir krauiusę skenda, ne kitta kô geisdams kaip tikta lůsibe nu pateis Deiwa źmogui důta giniodams* <...> (l. 184); *Warste iem szirdi ruste balsa io broliu Letuiu ir Zemaitiu Krizejems ius i gelzynius kalant ir i wergus warant; wienog niekap negalieje iu gelbiete noris sintiedams szirdie rusta atmona iû neteisibiû"* (l. 252v). Pagaliau šalinta pasikartojimai, atsiradę greičiausiai perrašinėjant juodraštį į švarraštį (l. 318, 319).

Išbraukdamas pastraipas, S. Daukantas paprastai vienu ar dviem neryškiais brūkšniais perbraukdavo jas skersai. Tai greičiausiai kė-

[48] *Subačius G.* Simono Daukanto Didžiojo lenkų–lietuvių kalbų žodyno naujadarai: Individuali žodžių daryba // Lietuvių atgimimo istorijos studijos. – V., 1993. – T. 4. – P. 135–216.

lė įtarimą E. Volteriui ir kitiems (pradžioje J. Andziulaičiui, vėliau A. Burbai) „Lietuvos istorijos" leidėjams. Rengiant IŽ spaudai, jie daugelį tokių išbraukimų paliko. Vienoje IŽ vietoje jų net įrašyta: *sugadįta taisant* (l. 67v). Leidėjai Amerikoje bei dalį nurašinėjamo IŽ teksto prižiūrėjęs E. Volteris perkėlė į spaudinį 88, 89, 92, 98, 176–184, 200 ir kt. lapuose esančius S. Daukanto išbraukimus. „Lietuvos istorijos" leidėjai IŽ rankraštyje (l. 66–66v, 67–67v) yra palikę taisymų pieštuku (*kursai* keičiama į *o jis; nebkente* į *ėmė jo nebkęsti*). Kur taisyta S. Daukanto, o kur leidėjų, matyti iš braižo ir taisymų pobūdžio. Greičiausiai leidėjams priskirtini įrašai: *13 Miesien sztandera* (l. 31), *N 23* (l. 33v), *см. Vien. Liet. N 44, p. 531* (l. 90), *= p. 543* (l. 95), *N 17 1896 r. Vienybe* (l. 404). Be paties S. Daukanto ir leidėjų, IŽ yra ir kitų, nenustatytų asmenų taisymų (l. 31, 33v, 38, 90, 94v, 179v, 184, 244, 245v, 404). Poroje vietų autoriaus pataisas pieštuku veikalą nurašinėjęs J. Butavičius paryškino rašalu (l. 256, 333). Tai patvirtina, kad IŽ-1 nurašyta iš šio S. Daukanto autografo.

IŽ nuorašas (IŽ-1) be pavadinimo ir autoriaus pavardės. Įrišant rankraštį pridėta aštuoni tušti lapai, kurie galėjo būti skirti tituliniam užrašui, „Parsergėjimui" ir galbūt pratarmei. Visas nuorašas perrašytas šviesiame gelsvo atspalvio popieriuje. Pradžioje rankraščio lapai turi vandenženklį «МОКФЕБ 1831»[49], nuo 779 p. iki galo – «ФКНГ 1833»[50]. Nuoraše esantis antspaudas *Biblioteka Alumnóv Sem. Sejnenskiego* rodo jį priklausius Seinų kunigų seminarijai.

Kaip buvo užsiminta, S. Daukantas 1834 m. liepos mėn. pasiėmė atostogų, kurias rugsėjo 15 d. dar pratęsė[51]. Atostogaudamas jis lankėsi Žemaitijoje ir, kaip žinoma iš J. A. Pabrėžos laiško, tik gruodyje išvyko į Peterburgą[52]. IŽ-1 atsiradimo laikas sutampa su šiomis S. Daukanto atostogomis. IŽ ir IŽ-1 tekstų skirtumai leidžia teigti, kad, darydamas nuorašą, J. Butavičius nesilaikė kopijavimo principų. Kyla klausimas, kodėl autorius sutiko, kad perrašinėjant būtų keičiama rašyba ir kai kur kalba. Be abejo, S. Daukantas IŽ davė perrašyti ne todėl, kad ruošėsi iš nuorašo spausdinti. Greičiausiai J. A. Pabrėža, kaupdamas Kretingos pranciškonų vienuolynui mokslinių žemaitiškai parašytų darbų biblioteką, prišnekino

[49] Jis iššifruotas skyrelyje apie „Darbų" nuorašus (žr. 22 išnašą).

[50] Šis vandenženklis reiškia «Фабрика князя Николая Гагарина» (žr. *Клепиков С. А.* Op. cit. – С. 68).

[51] *Merkys V.* Simonas Daukantas. – P. 62–63.

[52] *Janulaitis A.* Simanas Daukantas // Lietuvių tauta. – P. 281–282.

ir S. Daukantą sutikti, kad jo IŽ būtų perrašyta nesilaikant originalo ortografijos ir kalbos.

Sulyginus IŽ ir IŽ-1 aiškėja, kad „Istoriją žemaitišką" perrašant buvo nusistatyta laikytis kitos negu originalo rašybos ir kalbos. Esminių skirtumų esama keleto:

1. IŽ žemaičių garsas tarp *u* ir *o* [ǫ] paprastai rašomas *ù* arba *u*, IŽ-1 – dažniausiai *ó*, retkarčiais *ô* (*kuriomis tur numu sekteis* IŽ l. 1, *kóriomis tór nõmu sektęis* IŽ-1 p. 1).

2. IŽ žemaičių dounininkų dvibalsis [ǫu] (vakarų aukštaičių [*uo*]) žymimas polifonetiniu *ů*, IŽ-1 – *ou* (*kłůnay* IŽ l. 6v, *kłounay* IŽ-1 p. 7).

3. IŽ žemaičių dounininkų dvibalsis [ęi] (vakarų aukštaičių [*ie*]) rašomas įvairiai: *ie, ei, ęi, ey, yi, ë, ij,* IŽ-1 – *yi* (*beleikt* IŽ l. 1; *kieikwienas* IŽ l. 34; *kurij* IŽ l. 1v; *Lëtuwių* IŽ l. 1; *pieytus* IŽ l. 3; *styiba* IŽ l. 37v; *kóryi* IŽ-1 p. 104; *lyikna* IŽ-1 p. 99; *szwyisa* IŽ-1 p. 66).

4. IŽ ant minkštojo *s* nededamas diakritinis ženklas, IŽ-1 kartais uždedamas (*griesies* IŽ l. 2 ir *griešies* IŽ-1 p. 3; *priplieyksiu* IŽ l. 4 ir *priplieykšiu* IŽ-1 p. 9).

5. IŽ žemaičių dvigarsis [ǫn] (vakarų aukštaičių [*an*]) žymimas *an, ån, un,* retkarčiais *on,* IŽ-1 – dažnai rašomas *on* (*dånkstantis* IŽ l. 5 ir *donkstontis* IŽ-1 p. 12; *tånkiu* IŽ l. 3 ir *tonkiu* IŽ-1 p. 7).

Be rašybos, skiriasi ir kai kurios morfologijos formos. Sakysim, vienaskaitos naudininką S. Daukantas paprastai vartoja aukštaitišką – *ui* (ar polifonetinį – *ů*), o nuoraše J. Butavičius rašo *óu, ów, uw* (*Deiwů* IŽ l. 3v ir *Diewuw* IŽ-1 p. 8; *miestui* IŽ l. 3 ir *miestów* IŽ-1 p. 6)[53].

Pabaigoje trumpai galima pasakyti, kad, išlikus „Istorijos žemaitiškos" autografui, jos nuorašas yra vertingas mėginant išsiaiškinti neaiškius originalo parašymus.

4. „BŪDO" RANKRAŠČIO LIKIMAS

„Būdo" rankraštis mūsų laikų nepasiekė. Išlikusiame S. Daukanto archyve yra saugomas sąsiuvinis „Budą senowęs – Lëtuwiû Kalnienû ir Zámajtiû" (LLTIB, f. 1, b. 1; 252 p.; 22x14,5 cm; toliau – BL), kuriame 1845 m. išleisto „Būdo" lapai įrišti tarp ketvirtinio formato tuščio popieriaus lapų, skirtų spausdintojo teksto papildymams ir taisymams.

[53] Plačiau žr. *Bončkutė R., Subačius G.* Simono Daukanto „Istorijos žemaitiškos" rankraščio ir publikavimo istorija / Rankraštis. – Autorių archyvas.

M. Davainio Silvestraičio sudarytame „Simono Daukanto rankraščių ir medegos kataloge" nurodyta: „52. Budą senowes Lietuwiu Kalnenu ir Žemajcziu. – In folio 130 lapų"[54]. Taigi Kivyliuose pas Kauneckius šio veikalo rankraštis buvo. Kaip rodo registracijos knyga, jis turėjo patekti ir į LMD biblioteką, – prieš Pirmąjį pasaulinį karą, 1911 m., kai bibliotekai buvo perduodamas S. Daukanto palikimas (knygos ir rankraščiai). Tačiau tą palikimą tvarkant po Antrojo pasaulinio karo, „Būdo" rankraščio neberasta[55]. Kaip ir kur jis dingo, tebėra nepaaiškėję.

Laiškuose bičiuliams S. Daukantas yra skundęsis, kad „Būdo" knygoje liko daug korektūros klaidų[56]. Tačiau BL jų taisymų nėra. Keliolikoje paties autoriaus sunumeruotų tuščių sąsiuvinio puslapių (7, 25, 37, 73, 77, 81, 89, 95, 97, 103, 138, 144, 152, 248) randami bent trim atvejais daryti įrašai lietuvių ir lenkų kalbomis. Visi jie – teks-to pildymai.

Turbūt anksčiausi įrašymai šviesiai rudu rašalu. Tai prieš „Būdo" titulinį lapą tuščiame lape du kartus įrašyta lotyniška sentencija: *Patrum instituta non temere deserenda S. Basilius 42* (rudu pieštuku ji pakartota antrame to lapo puslapyje), įrašas 103 puslapyje: *Łomonosow historyk Ruski powiado że do tej swiątyni na Rusnie szy Grecy i inni chrzescijanie, co przyslowie Polskie potwierdza, albowiem w gniewie zwykli mówic idz do Pioruna, ejk pas Peruna. albowiem historycy swiadczą że Mazurowie klaniali się Bogom Pruskim i mieli tę samą wiarę; co Prusowie.*

Antrą kartą darytų prierašų daugiau (p. 7, 25, 37, 73, 77, 81, 89, 95, 97, 103, 138, 144, 152, 154, 248). Sprendžiant iš rašybos, šie datuotini maždaug 1846 m., kai S. Daukantas vėl rašė *ù*, o ne *ó*. Tarp šių pildymų yra išrašų iš „Lietuvos Metrikos": *w jedną milę Litewską starą liczono pięc wiorst, a w jedną wiorstę liczono tysiąc sążni w rozgraniczeniu dobr Douspudy w Trockim Wojewodstwe 1562 roku. Metr. Litew. Liber inscriptionum 35 fol. 181* (p. 89).

Paskutinį kartą „Būdo" tekstą S. Daukantas pildė 1847–1849 m., BL sąsiuvinio viršelio vidinėje pusėje prirašydamas patarlių, priežodžių (pvz., *Kitī medej kitī kirtieje – Zadietoie ateję. – Wagij wens kel's, o sekąntem <jeszkąntem> pękī szeszī – grobs i grobą lend <....> Kór jauczia, ten ir siauczia*). Beveik visos iš jų yra patekę į vėlesnį

[54] Medega S. Daukanto bijografijai. – P. 27.

[55] Žr. *Miciūtė O.* Simano Daukanto rankraštinis palikimas // Lietuvių literatūros instituto darbai. – T. 1. – P. 177–217.

[56] Žr. *Daukantas S.* Raštai. – T. 2. – P. 772.

rankraščiu likusį jo darbą „Pamokslas, kaip girias kirsti, sėti ir diegti". Tuo pat metu BL įrašyta lenkiškų žodžių su lietuviškais atitikmenimis (pvz., *slepy Žiulpys aklis spĩtris źlibis*). Tokie įrašai, pasitaikantys, beje, ir kitų S. Daukanto rankraščių paraštėse, kalba apie jo leksikografinius polinkius.

Be autorinių prirašymų, BL yra nenustatytų asmenų įrašų pieštuku (l. 1, 2, 3, 5, 7, 9, 9v, viršelio vidiniuose lapuose). Jie priskirtini vėlesniems „Būdo" leidėjams ar S. Daukanto kūrybos tyrinėtojams.

5. „PASAKOJIMAS APIE VEIKALUS LIETUVIŲ TAUTOS SENOVĖJE": AUTOGRAFAS IR DU NUORAŠAI

Paskutiniojo S. Daukanto istoriografinio veikalo – „Pasakojimo" – autografas mus pasiekė ne visas. Yra išlikusi pirmoji jo dalis ir du skirtingi nuorašai.

Veikalo autografas turi antraštę „Pasakojimas apej Wejkałus Lietuwiû tautos senowie kuri trumpaj apraszia Simonas Daukąntas Rasztinikas Pilozopios Magistras metuose 1850" (toliau – P). Antraštė pakeista M. Valančiaus. Pats S. Daukantas joje nebuvo įrašęs savo pavardės ir mokslo laipsnio. Autografas saugomas VUB (f. 1, b. F 171; 362 p.; 23,2x37,5 cm).

Nuorašas pavadinimu „Pasakojimas apej Wejkalus Letuwiû tautos senowie kuri trumpaj apraszia Jonas Ejnoras metuse 1850" saugomas LLTIB (f. 1, b. 3; 587 l.; 35x31,5 cm; toliau – P-1). Tai ankstyvesnis nuorašas, jo antraštė tapati S. Daukanto užrašytajai ir jo tekstas gerokai skiriasi nuo autografo teksto. Antrasis nuorašas, turintis M. Valančiaus pakeistą autografo antraštę „Pasakojimas apej Wejkalus Lëtuwiu tautos senowie kuri trumpaj apraszia Simonas Daukąntas Rasztinikas Pilozopios Magistras Metuse 1850", įrištas dviem knygomis. Pirmoji saugoma LNB (f. 110, b. 37; 730 p.; 20,6x16,5 cm; toliau – P-2 I), o antroji – LLTIB (f. 1, b. 4; 863 p.; 20,6x16,5 cm; toliau – P-2 II).

„Pasakojimo" autografo antros pusės likimas nežinomas. Jo nėra paminėję niekas iš S. Daukanto amžininkų ir ankstyvųjų kūrybos tyrinėtojų, tad galima spėti, kad rankraštis dingo veikalą suredagavus ir antrą kartą perrašius.

Tarp S. Daukanto rankraščių yra juodraštinis lapas (LLTIB, f. 1, b. 28), iš kurio galima spręsti, jog „Pasakojimo" teksto būta

daugiau negu dvi dalys. Šio lapo popierius, rašalo spalva, teksto turinys, kalba ir rašyba rodytų, kad jis išimtas iš autografo (P). Vienoje pusėje yra S. Daukanto darytas savo darbų sąrašas, kuris datuojamas 1857 m.[57], kitoje – tik tekstas (cituojama jo dalis): <...> *Mirùs Jonuj Gosztautuj nie wina didziuna Lietuwoj nebibuwa, kursaj butu godù ir łabibù Lietuwos rupinejs. Tie buwa nu Karalaus milemis kurie Lankams tarnawa ne Lietuwaj, tie didziunaj kurie nenorieja Lankams ałgauti buwa uźmirszti, todieł iszeja dide daugybe Lietuwos Kuneg er didziunû i Maskoliję tinay Maskolu Carams tarnauti kurie iki szios dienos tinaj tebgywen. Nu to łajka Lietuwa maźin pradieja ejti.* „Istorijoje žemaitiškoje" Jono Goštauto vardas minimas aprašant 1458 m. įvykius: *Toksai Lankû sziauszimos ir rekalawimas Łucka Tikocina ir Wengrauo piliû wiel suskatina Letuwius i karę priesz Lankus rengteis ir Padaliję pasawinte, kas ir but nutikęs, ie nebut Jons Gosztauts didis Letuos gudrinczius tû pati meta mires* (IŽ, l. 437v). Abiejų „Pasakojimo" nuorašų tekstai baigiasi Vytauto mirtimi. Be to, P-2 II pabaigoje įrašyta: *Gałas antroses dales* (p. 863). P-1 trūksta teksto pabaigos, ir negalima pasakyti, kiek jo būta. Kadangi abiejų nuorašų antrosios dalys mažiau skiriasi negu pirmosios, manytina, kad S. Daukantas nebespėjo peržiūrėti viso „Pasakojimo" rankraščio ir perrašyti buvo atiduota tik suredaguotoji dalis.

„Pasakojimo" autografas gerai išsilaikęs, įrištas į odinius viršelius, nuplėšta tiktai trečdalis prieštitulinio ir titulinio jo lapo, kur būta kažkokio įrašo, nes dar likusi pirmos raidės viršutinė dalis. Įdomu yra tai, kad įrašo rašalo spalva ir plunksna sutampa su P-2 I nuoraše esančiu įrašu: *Ex Bibliotheca Seminarii R. K. Samogitiensis.* Kadangi P ilgą laiką buvo saugomas Kauno kunigų seminarijoje, tikriausiai po S. Daukanto mirties jis atiteko Žemaičių seminarijai. Rašalas naudotas šviesiai ir tamsiai rudas, taisymams ir įklijų papildymams – kartais juodas. Puslapiai numeruoti paties S. Daukanto.

P antraštėje esančiai 1850 m. datai prieštarautų vienas iš panaudotų šaltinių (p. 16), išėjęs vėliau (*Leo Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung. Z. 13. S. 176 Berlin 1854*). Bet juo pasiremta rankraštį redaguojant. Autografo ir P-1 nuorašo analizė rodo, kad P tekstas smarkiai taisytas, matyt, ypač atsižvelgiant į M. Valančiaus, kuris buvo pirmasis veikalo kritikas, pastabas.

Spėjama, jog P pradėtas rašyti, o galbūt ir baigtas Peterburge. 1850-ieji turėtų būti jo užbaigimo metai. Vėliau, po M. Valančiaus

[57] *Daukantas S.* Raštai. – T. 2. – P. 786–788.

pastabų, prie P rankraščio grįžta bent porą kartų: apie 1854 ir apie 1857 m. P-2 II data buvo įrašyta 1854 m., bet po to 4 ištaisyta į 0. Šiame nuoraše (p. 217) vieną kartą pasiremta ir knyga, išėjusia po 1850 m. (*Koeppen, Der Litau: Volksstamm, S. Petersb., 1851*).

Skirtingą P teksto rašymo ir redagavimo laiką liudija nedideli rašybos skirtumai. Pildytose teksto vietose sumažėjo diakritinių ženklų ir apostrofų. Tokį rašybos paprastinimą galima sieti su nauju S. Daukanto nusistatymu: „<...> raidžių išmetimas ir apostrofų žymėjimas nė jokiu būdu neleistinas, nes gadina kalbos harmoniją <...>"[58] Ši ir kitos mintys apie rašytinę kalbą buvo jo išsakytos laiške nežinomam asmeniui po 1856 m.

P vartojamu raidynu S. Daukantas nedaug skiriasi nuo ankstesnių savo raštų. Tačiau paskutiniajame istoriografiniame jo veikale yra palyginti nemaža vakarietiškų kalbos lyčių, todėl tekste retesni diakritiniai ženklai, skirti sutampančioms žemaitiškoms morfologinėms formoms atskirti. P vartojama *ą, ę, é, è, i, ù, û, ů,* dažnai dedama apostrofai (*kajmoj'* p. 89; *pakialiej'* p. 87; *wisoj' Lietuwoj'* p. 241), neberašomi dvigubi priebalsiai po trumpo balsio. Pasitaiko nukrypimų; į tekstą mechaniškai perkelta senesnių elementų, nes P atrama buvo „Istorija žemaitiška" (*essant* p. 237; *grustęis* p. 35; *netolij* p. 37; *paoji* p. 231; *tieuną* p. 132; *tijkti* p. 275).

Pagrindinės P rašybos ypatybės yra šios:

1. Dvibalsiai *ai, ei, ui* rašomi *aj, ej, uj* (*lajmina* p. 30; *swietuj* p. 37; *tejsybęs* p. 285).

2. Raide *i* žymima žemaitiškas paplatėjęs [ę] (*iszlejda* p. 159; *stiprę* p. 69; *suspaudimi* p. 185), siauras [ī] (bk. *i*) (*likimas* p. 68; *pargalwis* p. 141; *pasibeng* p. 57), retai [*i*] (bk. y) (*begiwen* p. 246; *suligina* p. 284; *wiruj* p. 241).

3. Raide *y* – [ī] (bk. *y*) (*gentystas* p. 237; *lůsybę* p. 246; *padaryti* p. 205).

4. Žemaitiškas paplatėjęs [ǫ] rašomas *ù* (*kalbù* p. 28; *sù* p. 231; *wardù* p. 37).

5. Raide *ą* žymima vienaskaitos galininko galūnės (*rejkalą* p. 181; *szwentą* p. 93; *wasarą* p. 95).

6. Raidė *ę* rašoma vienaskaitos kilmininko (*be abejonęs* p. 181; *pergalęs* p. 281; *ukęs* p. 33) ir galininko (*kurę* p. 71; *pasaulę* p. 37; *stiprę* p. 95) linksniuose.

Paminėtina būdingesnės P kalbos ypatybės. Jų keletas. Rankraštyje ir šaknyje, ir galūnėse daug kur vartojami dvibalsiai vietoj

[58] *Daukantas S.* Raštai. – T. 2. – P. 790.

žemaitiškų vienbalsių (*dajktus* p. 141; *kantrej* p. 147; *kitajs łajkajs* p. 156; *prekiejuj* p. 161; *rejkalawa* p. 72; *sunkej* p. 61; *wajkaj* p. 235). Vyrauja dvibalsis *ie* vietoj šiaurės žemaičių [*ęi*] (*dienos* p. 139; *Diewams* p. 35; *sugrietą* p. 35), dvibalsis *uo* gana vienodai rašomas *ů* (*důd* p. 18; *nůmonęs* p. 93; *půszia* p. 29). Mažiau nuoseklumo esti vartojant dvigarsius *am, an* (*amźiaus* p. 15; *iszdongino* p. 245; *mandagej* p. 241; *umźinu* p. 99). P dažnai aptinkamas vakarų aukštaičių galūninis *o* (*beliko* p. 107; *bepargriźo* p. 62; *naujo tikejimo* p. 81; *rankos* p. 97), pasitaiko hipernormalizmų (*didesnios łajmos* p. 95; *nu wienos pusios* p. 99).

Labai būdinga P būtojo laiko trečiojo asmens *-e-* kamieno galūnė, kuri rašoma *-ia* (*iemia* p. 54; *nusiaubia* p. 62; *parsiskijdia* p. 101; *prijemia* p. 139; *traukia* p. 181). Ji perimta iš senųjų raštų. S. Daukantas rašė: *Garsùs Bretkunas sawa garsioie postylieie, wiena karta proter. perfec. idicatiwi raszia ia, ex. gr. <e, ie, a>, isz ne walios Egypto iszgelbeia, bet jam uź tatai nediekawoia. fol. 391., kitoie wietoie, apkrete Joba piktais wotais. fol. 369. <...> Dauksza wienamźius Bretkuna sawa garsioie Postylie tejpat iwajrej rasza proteritum perfectum in tert. persona ie, ia ir e, ę <...>* (LLTIB, f. 1, b. 193, l. 1).

Palyginus IŽ ir P rašybą, iš karto krinta į akis, jog pastarajame darbe atsisakyta daugelio diakritinių ženklų (IŽ *ê, ë, ô*... P pakeista *į ę, o, ie*...). Tokį rašybos paprastinimą galima sieti su S. Daukanto mėginimu taikytis prie M. Valančiaus ir kitų to meto literatų rašybos, kuri buvo paremta tradicija, neapkrauta diakritiniais ženklais. Supaprastintos rašybos tekstą kur kas lengviau buvo spausdinti, ir tai taip pat galėjo nulemti S. Daukanto apsisprendimą atsisakyti savo senojo raidyno.

Pirmą kartą „Pasakojimo" autografas taisytas tekstą rašant ir tuoj parašius. Pataisymai nežymūs ir jų nedaug, dažniausiai susiję su tipiškais rašymo apsirikimais – raidžių, žodžių praleidimais ar pakartojimais. Prastas P rankraščio popierius rodytų, jog tai juodraštis, nes švarraščiams S. Daukantas naudojo geros kokybės popierių. Tačiau kartu tai ir švarraštis. P autografas, galima sakyti, dviejų formų – ir juodraštis, nes atspindi rašymo procesą, ir švarraštis, nes yra užbaigtas.

S. Daukanto kūrybos tyrinėtojų konstatuota, kad „Pasakojimas" – tai „Istorijos žemaitiškos" perdirbinys[59]. Turėdamas galvoje

[59] [*Volteris E.*] Trumpa žinia apie Simano Daugkantos "Istoriją Žemaytiszką" // Varpas. – 1894. – Nr. 2. – P. 36.

„Darbus", „Istoriją žemaitišką" ir „Pasakojimą", V. Merkys rašė: „Šie trys S. Daukanto istorijos veikalai buvo tiesiog trys aukštyn kylančios pakopos"[60]. S. Daukantas, rašydamas „Pasakojimą", jau gerai pažino panaudojamą medžiagą, turėjo didelę patirtį, todėl tekstą „darė" iš karto. Tačiau taisyti vis dėlto teko. Nemaža pataisymų atsirado patariant M. Valančiui. Tai sakytų jo pastabos ir taisymai ne tik P, bet ir P-2 I bei P-2 II. Autografe jis įrašė *jest wyźei* (p. 216, 217), *wyźej* (p. 226), o po to turbūt paties autoriaus išbraukta atitinkamos pastraipos. Be pataisų ir nuorodų raštu, M. Valančius greičiausiai yra pataręs ir žodžiu. Matyt, ne tik savaime, bet ir į jas atsižvelgdamas, S. Daukantas dailino parašytą tekstą, porą kartų keitė veikalo struktūrą, gerokai jį trumpino – išbraukė puslapių, iškirpo jau įrištų lapų.

Ypač daug redaguota P pradžia. Sprendžiant iš kitokio popieriaus, 1–12 puslapiai yra vėlesni. Juose yra „Pratarme" ir „Iźengimas". Toks pat popierius naudotas taisant didesnius teksto gabalus, kai buvo išimami sugadinti lapai ir dedami nauji (p. 25, 59, 73–80, 145–178), kai buvo įklijuojami lapeliai (p. 46, 49, 61, 66, 219). Kiek kitokios rūšies popierius pavartotas perrašant 13–24 puslapius. Čia, šešioliktame puslapyje, yra panaudotas jau minėtas vėlesnis, 1854 m. spausdintas, šaltinis. Dar esama žalsvo popieriaus įklijų (p. 242, 253, 265, 266), kuriose tekstas pildytas iš 1845 m. išėjusios E. Raszyńskio knygos. Be didesnių redakcinių pakeitimų, tuo pat metu, kaip matyti iš tos pat spalvos rašalo, etnonimas *žemaičiai* pakeistas į *lietuviai* (p. 102, 103, 107, 141, 142...), pakeista vietovardžių ir tautovardžių pavadinimų bei šiaip žodžių (*Ykeskoliej'* į *Kokenoie* p. 107; *Kuresaru* į *Kurszinyku* p. 116; *atpuskajs* į *atłajdajs* p. 193; *neprietelû* į *pagonû* p. 193). Po šių taisymų veikalą buvo nuspręsta perrašyti, nes spausdinant iš pritaisinėto rankraščio galėjo atsirasti daug apsirikimų ir klaidų. Papilėje S. Daukantą globojęs I. Vaišvila yra paliudijęs: „Aš pats 50 rublių pridėjau norėdamas, kad „Lietuvos istorija" būtų perspausdįta, nes Daukanto sveikatos gailėjausi. Tą padaryti buvo apsiėmęs rasztinikas Snorskis <...>"[61] I. Vaišvilos žodžiai siejasi su pirmuoju „Pasakojimo" nuorašu, nes, kaip matysime, šio nuorašo perrašinėtojo braižas rodytų jį buvus profesionalą, o nuoraše paliktos tik faktinės klaidos. O antrasis „Pasakojimo" nuorašas greičiausiai perrašytas neprofesionalo, nes braižas individualus, tekste daryti tam tikri

[60] *Daukantas S.* Raštai – T. 1. – P. 15.

[61] Medega S. Daukanto bijografijai. – P. 13.

pakeitimai, kurie atspindi M. Valančiaus reikalavimą: rašyti objektyviai, blaiviai, paprastesniu stiliumi ir pan.

P-1 mus pasiekė kartu su kitais S. Daukanto rankraščiais iš Kivylių. Jis neįrištas, be pabaigos, laiko šiek tiek apgadintais lapais. Dalis P-1 teksto rašyta ant *Нововеркская фабрика No 7* popieriaus, kita, mažesnė, ant popieriaus su *Kuczkuriszki* fabriko ženklu. Kaip minėta, „Pasakojimo" autografą S. Daukantas taisė apie 1854 m. Kitais, 1855 m. jis išsikėlė iš M. Valančiaus. Išsikėlė su juo nesutaręs, ir viena iš nesutarimų priežasčių turbūt buvo „Pasakojimas", kurio, nors ir perredaguoto, M. Valančius nesiskubino leisti.

P-1 pirmoji teksto pusė rašyta dailiu, anam metui tipišku braižu, su didžiųjų raidžių stilizavimo elementais. Tačiau nuo 41 lapo braižas pakinta, pastebimas nurašinėtojo skubėjimas. Sprendžiant iš rašysenos ir teksto kokybės, jo būta patyrusio. Be tipiškų apsirikimų (raidžių, žodžių praleidimų), P-1 nurašinėtojas beveik nepaliko pėdsakų, iš kurių aiškėtų, kokios rašybos tradicijos jis galėjo laikytis. Paminėtinas tik *i* ir *j* rašymas su dviem akūto brūkšniais (pvz., *Dīdesīs Lietuwos Kunegaĭksztīs* l. 498), bet tai greičiau priskirtina grafikai, o ne rašybai. Galima manyti, jog P-1 nurašė žemaitis, galbūt S. Daukanto tarmės atstovas, nes gerai išlaikyti visi originalo kalbos ypatumai.

Visas P-1 tekstas nurašytas į dvigubai sulenktus lapus. Nurašinėtojas numeravo tik lankus, du lapus laikydamas vienu lanku. Pagal jo numeraciją trūktų pirmojo lanko, kadangi nuoraše išlikęs tik antras jo lapas. Kažkas iš S. Daukanto palikimo tvarkytojų pieštuku iš naujo sunumeravo dvigubus lapus, tačiau tik iki 140-ojo lanko. Tokia numeracija nepatogi, todėl vėliau pieštuku buvo sunumeruoti rankraščio lapai.

Palyginus P ir P-1 tekstus matyti, kad antrasis yra pirmojo kopija. Pasitaikantys jų neatitikimai tereiškia visiems nurašinėtojams būdingus apsirikimus – raidžių, žodžių, diakritinių ženklų praleidimus, sumaišymus.

P-1 nuoraše yra S. Daukanto taisymų: dėliota diakritikai, nosinės, ištaisyta perrašinėtojo klaidingai perskaityti žodžiai (*suentinius* į *siuntinius* l. 7; *sukersztus iû* į *sukersztujû* l. 8; *wisu pirmie* į *wisupirmù* l. 6). Nors nedažni, S. Daukanto taisymai rodytų, kad jis šį nuorašą supeikė ir nusprendė spausdinti iš autografo, nes „jo juodrankis bus geresnis už aną klaidomis perrašytą"[62]. Tačiau visų

[62] Ten pat. – P. 13.

jo rankraščių analizė leidžia tvirtinti, kad S. Daukantas nebuvo linkęs pasitikėti nuorašais, nes anksčiau niekada iš jų nespausdino. Kita vertus, pagerėjus S. Daukanto ir M. Valančiaus santykiams, pirmasis bus sutikęs dar kartą grįžti prie „Pasakojimo" ir jį pakoreguoti, kad pagaliau veikalas būtų išspausdintas.

Palyginus P ir P-1 tekstus, ryškėja daug neatitikimų. Antrą kartą redaguojant veikalo tekstas buvo kitaip suskirstytas. P-1 nuoraše yra keturios dalys, jos turi skyrius ir poskyrius. Redaguodamas S. Daukantas tris veikalo dalis sujungė į vieną ir ją suskirstė į dvidešimt septynius skyrius, o antrąją dalį sudarė iš trečiosios dalies paskutinio skyriaus *§ 21 Bujwidas arba Witys pagał kitu raszytojû Witenis didesis Lietuwos Kunegajksztis, riedia ukę isz wiena sù sawa tiewù Kunegajksztiù Putewerù iki jo smertia* (P-1 l. 250v) ir ketvirtos dalies *Lietuwos galybe* (P-1 l. 296). Keisdamas veikalo struktūrą, S. Daukantas šiek tiek keitė kai kurių skyrių pavadinimus, pavyzdžiui: *§ 14. Tolesni wargaj Letuwiu su isigriowusejs wokitejs i Padaugawi* (P p. 100) ir *Treczia Dalis. Letuwa pargalenti § 14 Letuwiû Kunegajksztej Algimuntas Rimgaudas kuri Wokytej waden Ringold Didesis Letuwos Kunegajksztis ir Erdwiłas II kares sù Gudajs Wokytejs ir Tautorejs* (P-1 l. 81v). Pavadinimų ir skyrių numeracija buvo keičiama todėl, kad, antrą kartą redaguodamas, S. Daukantas vėl veikalą trumpino, keitė kompoziciją. Antai nuorašo P-1 63 lape (originale P p. 105) po pastraipos *Parkriksztaj Latwej goudies W. Albertuj* <...> eina pastraipa *Tą matydamas W. Albertas jistatia monus* <...> iki pastraipos 69v lape (P p. 106) *Wokytej nuwejkusis Padaugawiej Latwius* <...>. Redaguojant ši nemaža dalis buvo nukelta į kitą vietą ir P autografe atsidūrė p. 133–145. P išbraukta pusė p. 199, visas p. 200, po p. 200 iškirpti trys lapai, o nuoraše P-1 ši gana didelė teksto dalis išliko (l. 128 *Kad tejp rusta diena buwa saulielydiej* <...> iki l. 136v *Paskydùs garsuj* <...>). Po šių išbraukymų ir iškirpimų P autografe pastraipa *Paskydùs garsuj* <...> jau prasideda naujas skyrius *§ 22 Kares su wokitejs* (P p. 201), kurio nėra P-1.

Be didesnių redagavimų, buvo keičiami žodžiai, pildomos išnašos (*sieti mokiejusis gieresnej nekajp Teutonaj* P p. 19 ir *sieti mokiejusis nekajp Teutonaj* P-1 l. 12; *wiełu besant* P p. 46 ir *wiełu bebuwa* P-1 l. 26; *uliczios* P p. 115 ir *miestelums* P-1 l. 101).

Po šios redakcijos veikalas vėl buvo perrašytas. P-2 I ir P-2 II perrašyti mašininės gamybos popieriuje, kuriame įspausti sausi antspaudėliai *Нововеркская фабрика № 5*. Abu nuorašai įrišti į kietus viršelius. Abi dalis perrašė vienas asmuo. Individualus jo

braižas, neturintis kaligrafinio rašymo ypatybių, sakytų, kad tai būta neprofesionalaus raštininko. Nuoraše yra M. Valančiaus taisymų (*anturiejima* į *neturiejima* P-2 II p. 713; *bet* į *teczіaus* P-2 II p. 350; *stembti* į *stengti* P-2 II p. 680), kurie sakytų perrašinėtoją buvus iš jo aplinkos. Šiuose rankraščiuose yra įrašų (*Ex Bibliotheca Seminarii R. K. Samogitiensis* P-2 I ir *Из книг М. Волончевского перенят Е. Волтер. Gavau nuo Beresnevičiaus. M. Dr. 1908. 26. IV* P-2 II), patvirtinančių šią nuomonę.

Be paties nurašinėtojo, S. Daukanto ir M. Valančiaus taisymų, P-2 I ir P-2 II yra vėlesniųjų tyrinėtojų ir leidėjų įrašų. P-2 I nuorašą pirmasis spaudoje paminėjo L. Geitleris[63]. Vėliau iš jo medžiagą rinko K. Būga[64]. P-2 I p. 85 yra įrašas *Lietuwei isztaro: Aukmergė arba Ukmergė*, kuris priskirtinas jau vėlesniems tyrinėtojams.

P-2 II 1887 m. E. Volteris išsivežė į Peterburgą[65] ir iš jo paskelbė ištrauką[66]. Rankraštį 1908 m., kaip nustatyta iš įrašo, perdavė LMD. P-2 II 123–152 puslapiai buvo išimti ir vėliau įklijuoti. 167 puslapyje įrašas *Возвращ изъ Тильзиса 29.VII.90* rodo, kad E. Volteris siuntė spausdinti iš nuorašo išimtus lapus. Kaip tik šiuose lapuose yra įvairių pažymėjimų pieštuku, greičiausiai prirašytų rankraščio leidėjų.

Abiems dalims perrašyti buvo panaudotas toks pat popierius, rašalas, nesiskiria ir perrašinėtojo braižas, iš to galima spręsti, kad abi dalys perrašytos per trumpą laiką. Galbūt tekstas pradėta perrašinėti S. Daukantui susitaikius su M. Valančiumi ir vėl apsistojus Varniuose apie 1857 m. Šiai nuomonei paremti svarbios S. Daukanto pataisos P-2 I. Pirmuose nuorašo puslapiuose jis perrašinėtojo rusiškai rašomą *к* keitė į *k*. Vėliau nurašinėtojas rašė *k*. P-2 I iki 180 puslapio yra autoriaus pataisų juodu rašalu. Tokios pat spalvos ir braižo pataisos yra „Rubinaičio Peliūzės" rankraštyje, kurį S. Daukantas taisė ir kuriuo sekdamas apie 1857 m. parengė „Palangos Petrį"[67]. Palyginus P ir P-2 I pastebėta, kad tekstai beveik nesiskiria, tačiau P-1 ir P-2 II yra ir nemažų skirtumų. Jie

[63] *Geitler L.* Beiträge zu Nesselmans litauischen Wörterbuche // Litauische studien. – S. 74–123.

[64] *Būga K.* Rinktiniai raštai. – V., 1959. – T. 2. – P. 29.

[65] *Вольтер Э.* Об этнографической поездке. – С. 119.

[66] *Wolter E.* Litauische Schriftsteller des 19. Jahrhunderts // Mitteilungen der Litauischen litterarischen Geselschaft. – 1890. – Bd. 3, H. 15. – S. 260–312.

[67] *Daukantas S.* Raštai. – T. 2. – P. 787.

leidžia daryti išvadas, kad iš pradžių S. Daukantas pats prižiūrėjo perrašinėjimą, aiškino savo rašybos ypatumus, diakritikų reikšmę. Tik vėliau P-2 I taisyta greičiausiai M. Valančiaus (sutampa jo pataisų rašalo spalva); jis, nors ir nenuosekliai, vienodino diakritikus, „\", „/" keisdamas į „^". Taip pat M. Valančius taisė ar keitė kai kuriuos žodžius (*joti* į *rajti* p. 501; *rewą* į *wagą* p. 225; *stembti* į *stingti* p. 329).

„Pasakojimo" kūrimo istorija, autografe ir nuorašuose esantys taisymai perša mintį, kad perrašant P-2 II M. Valančius bus pasiūlęs savo perrašinėjimo principus. Be faktinių klaidų, kurios pasitaiko kiekvieno nuorašo tekste ir yra susijusios su S. Daukanto braižo ypatumais, nurašinėtojo išsiblaškymu bei nuovargiu ir gali būti atstatytos konjektūrų keliu, P-2 II yra didelių nukrypimų nuo originalo, atsiradusių tik sąmoningai nusistačius keisti originalo tekstą.

Neišlikus „Pasakojimo" antrajai daliai, sunku pasakyti, kurie P-2 II teksto pakeitimai autoriaus, o kurie nurašinėtojo. Palyginus P-1 antrąją dalį su P-2 II į akis krinta, kad antroji dalis buvo mažiau redaguota negu pirmoji. P-2 II S. Daukantas nekeitė turinio dalykų, tik leksiką. Tačiau ypač P-2 II pradžioje pastebimi sakinių trumpinimai, keičiama žodžių tvarka, atsisakoma detalesnio aprašymo išmetant pažyminius, papildinius, dalelytes ir pan. (taip, kaip buvo perrašinėjami „Darai"):

P-1

Kajpogi pradioj' žiemos Mistras traukia sù stipri kariaunù par Nadraujus ir parsikielis par Nemuną jisigrudia į Žiamajtius, tinaj paskiedis sawa kariauną į dwę dalę, sù wienù terioja ir degina krasztą, o sù antrù apgula pilę Bisenę tarp upems Nemuna ir Dubisas ir rumû salą wadinamą szwentù lijknù apauguse sù žiniczinu dabar minawotos pilęs uźdengtù ir aptwertù nu wissû pusiû stipriù taszkù buwejne paties Auksciausio Kunega nu didej senû łajkû dieł sawa szwentinybęs

P-2 II

Kajpogi pradioj' žiemos Mistras traukie sû stîpri kariaunû par Nadraujus, parsikiele par Nemuną ir isigrudia i Žiamajtius. Tinaj paskiedes sawa kariauna į dwę dalę: sû wienû terioje ir degina krasztą o sû antrû apgule pilę Biseną, kuri buwa tarp upes Nemuna ir Dubisas. Gret tos piles buwa žinicze Rumû salu wadinama, apaugusi su szwentû lijknû ir isz wisû pusiû aptwerta sû stipri taszku. Cze gan iłgaj gywena pagalaus Aukszciausis Kunegas, todiel ir ta wieta dieł

didej garbinama: kajpogi tarp medinykû, Wajgiû Nemuna upęs ir piles Ragajnęs wisas krasztas buwa szwentajs lijknajs apaugis ir po szwentajs ąźůłajs kurinos ugnis. Bet wissu szwintesnioja wieta buwa pati sała kurę tu zigiu wilies Mistras isznajkinti. Apgulùs pilę, isztika i kruwiną muszą, kajpogi igule Bisenęs ginioja Szwentinybes sù neapraszomù kantrybi ir narsybi, wienog iki nesubrieszkus pargalieja kriźokaj igulę ir i pilę jisilauźusis kas gywas buwa iszkirta o patę pilę sudegina <...>.

(p. 252)

sawa szwentinibes buwa didej garbinama.

Tą wietą, Wokytems apgulus, Ziamajtej gine sû neapraszomû kątribi ir narsibi, wienog iki nesubrieszkus pargalieje Kriźokaj Ziamajtius ir isigriowe i pilę Biseną. Wisus giwus iszkirta o patę pilę sudegina.

(p. 6)

Kad tai ne paties S. Daukanto redagavimo rezultatas, rodytų P taisymai. Iš jų matyti, jog autorius ne vienu atveju keitė veikalo struktūrą, turinį, kai kuriuos žodžius, bet nepastebima sakinių trumpinimų, vaizdingesnių pasakymų išbraukymo. Taisydamas P-2 I iki p. 180, S. Daukantas taip pat daugiausia dėmesio skyrė leksikai. Jis „priekabiavo" dėl neaiškių parašymų, dažnai paryškindavo ar užbraukęs užrašydavo nurašinėtojo nepakankamai įskaitomai ar klaidingai perrašytą žodį (*gywenusię į gywenusis* p. 22; *kaksaj į koksaj* p. 32; *Wisusenije į wisusenije* p. 88). Tačiau P-2 I S. Daukantas neskaidė sakinių, nebraukė emocinių teksto paspalvinimų.

Pabaigoje norima pasakyti, kad „Pasakojimą" S. Daukantas turbūt užbaigė 1850 m., tačiau, M. Valančiaus raginamas, jį porą kartų redagavo – apie 1854 m. ir apie 1857 m. P-1 nuorašas atsiradęs po pirmos redakcijos, o P-2 I ir P-2 II – po antros. Perrašinėjant P-1 buvo laikomasi kopijavimo principo, tačiau P-2 I, o ypač P-2 II didžioji teksto dalis perrašinėjama sąmoningai keičiant kai kuriuos S. Daukanto rašybos, kalbos, leksikos, sintaksės dalykus.

* * *

S. Daukanto istoriografiniai darbai rašyti XIX a. pirmoje pusėje, kada lietuviška pasaulietinė raštija žengia dar tik pirmuosius žingsnius ir visuose teksto lygmenyse yra eksperimentinė. Nesant

vieningos rašybos, rašomosios kalbos, trūkstant lietuviškų minties raiškos pavyzdžių, pirmuosiuose to laikotarpio raštuose dar nestiprus autorinio teksto autonomiškumas.

S. Daukantas užbaigtus švarraščius taisinėdavo – keitė pasenusią teksto rašybą, kalbą, leksiką, išbraukė ištisas pastraipas. Jo rankraščių tekstai yra sluoksniuoti. Be paties autoriaus, juose yra ir kitų žmonių – amžininkų ar vėlesnių leidėjų – taisymų. Pastarieji nerespektuotini, tuo tarpu į amžininkų korektyvas gali būti atsižvelgiama.

S. Daukanto tekstų evoliuciją lėmė įvairios išorinės, t.y. nekūrybinės, priežastys. Tik visapusiškai tiriant šiuos tekstus aiškėja juose esančių taisymų pobūdis. Tačiau iškyla problema, kurį taisymų sluoksnį pasirinkti darbą rengiant spaudai.

S. Daukanto taisymai sporadiški, atsiradę iš paskatų, kurias galima tik numanyti. Jie gali būti traktuojami kaip atsitiktiniai autoriaus prisėdimai prie kūrinio. Rašydamas naujus darbus, S. Daukantas remdavosi ankstesniais savo paties tekstais, kuriuos kartais neiškentęs pataisydavo. Apie tokį kūrybinį jo darbo procesą, kai mažai atitrūkstama nuo pirminių šaltinių, geriausiai liudija rašyba. Nors ir keisdamas savo raidyną, naujame kūrybos etape S. Daukantas pavartodavo senosios rašybos elementų, o kartais pakartodavo ir klaidų.

Pagrindinio teksto atranka ir nukrypimų nuo autentiško teksto paaiškinimas problemiškas susiduriant su S. Daukanto kūrinių nuorašais, nes jų originalai neišlikę. Nuorašus tiriant aiškėja, kad nuo jų padarytojų ar užsakovų kultūrinės orientacijos priklausė prisiimti perrašinėjimo principai. Abu „Darbų" ir „Istorijos žemaitiškos" nuorašai pagal jų kilmę gali būti priskiriami prie tos XIX a. lietuviškos raštijos, kuri, nesant publikavimo galimumų, plačiai sklido rankraščiais.

„Darbų" ir „Darų" tekstų lyginimas parodė, kad šie nuorašai smarkiai skiriasi, daryti iš skirtingų rankraščių, laikantis nevienodų perrašinėjimo principų. J. Plioterio nurašinėtų „Darbų" tekstas gerai atspindi ano meto bandymus reformuoti rašomąją lietuvių kalbą. Iš šiame nuoraše pavartotos netradicinės rašybos, kalbos ir leksikos galima spręsti, kad S. Daukantas ir J. Plioteris sekė Prūsijos lietuviškų raštų pavyzdžiais, buvo susipažinę su europinėmis kalbos tradicijomis, kurių esmę nusako reikalavimas rašyti remiantis gyvosios kalbos raiškos būdais.

Kitoks požiūris į rašomąją kalbą randamas „Daruose". Čia vyraujantys tradicinės rašybos elementai, žodyno ir stiliaus paprastinimas pasako apie nurašinėtojo ir nuorašo užsakovo konservatyvesnę pažiūrą į kultūros kūrimo formas.

Iš abiejuose „Darų" nuorašuose sutampančių teksto elementų įmanu susikurti fragmentišką šio veikalo archetipinį tekstą. Ši tekstologinė „operacija", turinti, žinoma, daugiau teorinę vertę, leidžia, nors ir nepilnai, restauruoti S. Daukanto iš pradžių vartotą rašybą, kalbą, leksiką ir pan. Pažymėtina, kad jau pirmajame savo darbe S. Daukantas nukrypsta nuo tradicinių raštų rašybos, siekia pratęsti M. Daukšos ir K. Sirvydo rašomosios kalbos tobulinimo intencijas.

„Darbuose" ir „Daruose" pasikartojančios klaidos išryškina neišlikusio originalo ypatumus. Daugelis iš tų klaidų buvo padarytos dėl S. Daukanto braižo ypatumų, savitos leksikos nesupratus originalo teksto. Pasiremiant „Istorijos žemaitiškos" autografu, kuris radosi panaudojant „Darbus", nemaža pastarojo veikalo nuorašuose esančių klaidų galima paaiškinti. Tarp „Darbų" ir „Istorijos žemaitiškos" pirmos pusės rašymo nebuvo praėję daug laiko. Jų tekstai skiriasi daugiau ne idėjomis, minties raiška, o platumu. Tuo tarpu „Istorija žemaitiška" nuo „Būdo" ir „Pasakojimo" jau skiriasi kokybe, turiniu. Tarp šių veikalų atsiradimo praėjo po dešimtmetį. S. Daukantas galutinai (be papildymų) „Darbus" užbaigė 1822 m. (pagal J. Plioterio nuorašo datą), o „Istorija žemaitiška" buvo užbaigta 1834, „Būdas" – 1844, „Pasakojimas" – 1854 m.

S. Daukanto nuorašuose, kurie atlikti autoriaus užsakymu, esama mažiau nedaukantiškų teksto elementų. Šiuose nuorašuose vėliau darydamas korektyvas, S. Daukantas nurašinėtojų pakeitimų dažniausiai neatstatinėjo. Jo būta nusiteikusio kompromisiškai. Susipažinęs su rašto kalbos būkle Europoje, kur perėjimas iš klasikinio kalbos vartojimo į naujoviškesnį dar tik skynėsi kelią ir kur novatoriai susilaukdavo pasipriešinimo, S. Daukantas suvokė pereinamojo laikotarpio ypatumus ir buvo pasiruošęs nuolaidoms. Jo rašybos, kalbos, leksikos ypatumai iš dalies patvirtina autoriaus taikymąsi prie konservatyviųjų Lietuvos visuomenės tendencijų. Pradžioje radikalus, S. Daukanto noras reformuoti rašomąją kalbą pamažu darėsi nuosaikesnis ir vėliau glaudžiau buvo siejamas su adresatu.

XIX a. pradžioje Lietuvą ėmė pasiekti europinės rašto kalbos idėjos. Platus domėjimasis mažųjų tautų kalbomis veikė Vilniuje besimokančius bajorus ir valstiečių kilmės žemaičius. Jų natūralus „konservatyvizmas" – šnekėjimas gimtąja kalba – buvo itin svarbus. Nors universiteto aplinka lietuvių kalbai buvo netolerantiška, ji neišdildė jaunimo tautinių nusiteikimų. Nenusileisdami lenkų kultūrininkams, jie puoselėjo lietuviškos kultūros gaivinimo planus, susipažinę su kitų tautų rašomosios kalbos teorijomis, bandė kurti lietuvių rašomosios kalbos koncepciją.

Manytina, kad 1824 m. išėjęs Kaj. Nezabitauskio elementorius „Naujas mokslas skaitymo dėl mažų vaikų" žymi lietuvių rašomosios kalbos reformavimo pradžią. Ypač akivaizdus nusigręžimas nuo tradicijos yra elementoriuje siūloma vartoti rašyba. Prie Kaj. Nezabitauskio šliejasi ir S. Daukantas bei J. Plioteris. Miręs jaunas, pastarasis, tiesa, negalėjo daug paremti S. Daukanto, kuris savo „Darbais" ir „Istorija žemaitiška" įrodė, kad stabdžiu tampanti tradicija gali būti įveikta.

„Istorijos žemaitiškos" skyriuje apie kalbą S. Daukantas (gana adekvačiai europinei patirčiai) nusakė religinių raštų, kurtų vartojant klasikinius raiškos būdus, kalbos esmę. Jis pabrėžė bažnytinės kalbos dirbtinumą, nes ir jos kūrėjai, dažnai nelietuviškos kilmės žmonės, tesirūpinę religinių tekstų „išguldymo tikrumu" ir neperteikę lietuvių kalbos dvasios. Taip radikaliai religinių raštų kalbos tuomet nėra niekas nuvertinęs.

Nuo 1834 m. užmezgęs ryšius su Kretingos pranciškonų vienuolyno literatais, kėlusiais Žemaičių švietimo idėjas ir savo darbais jas vykdžiusiais, S. Daukantas turėjo koreguoti savo kalbos koncepcijas, kartu ir rašybą. Kad radikalus jo nusigręžimas nuo tradicinių raštų ir novatoriškas požiūris į kalbą buvo per daug naujas ir anuomet Lietuvoje dar neadaptyvus, rodo „Istorijos žemaitiškos" ir kiti jo kūrinių nuorašai. Laipsnišką liaudies švietimą ir pratinimą prie svetimybėmis neužterštų raštų geriau suprato J. A. Pabrėža ir M. Valančius.

S. Daukanto bendrystė su antruoju iš jų buvo naujas jo mėginimas pradėti dialogą su Lietuvos šviesuomene. Tapęs priklausomas nuo M. Valančiaus, S. Daukantas dar kartą pakoregavo savo rašybos teoriją, kurią įgyvendino rašydamas „Pasakojimą".

PUBLIKACIJOS

* * *

Rita Šlaitaitė

GOTFRIDO IR ZIGFRIDO OSTERMEJERIŲ BIOGRAFIJOS

Ostermejerių pavardė neišdildomai įsitvirtinusi Lietuvos kultūros istorijoje, tačiau duomenys apie šios giminės atstovus neretai imami iš antrinių šaltinių. Bibliografinės retenybės vertę turintis leidinys (pasinaudota Maskvoje, Rusijos bibliotekoje, saugomu jo egzemplioriumi) „Pabirós žinios apie Ostermejerius neatsižvelgiant į pavardės rašybą bei giminystės ryšius" („Verstreute Nachrichten über die Ostermeyer ohne Rücksicht auf die Namenschreibung und Stammverwandschaft") suteikia galimumą kiek užpildyti šią spragą. Minimą leidinį skelbė Karaliaučiaus Zakheimo bažnyčios pamokslininkas Paulius Rudolfas Ostermejeris (1859–?), Zigfrido Ostermejerio sūnaus Karlo Heinricho (1792–1834) anūkas, dirbęs precentoriumi Tolminkiemyje, vėliau kunigavęs Klaipėdoje. Lituanistine savo pirmtakų veikla leidinio iniciatorius nesidomėjo, todėl jame fiksuojamos daugiausia bendro pobūdžio žinios. Nepaisant to, čia yra senosios lietuvių literatūros istorijai ir biografistikai svarbios informacijos.

„Pabiros žinios" – tęstinis leidinys. Pirmasis jo sąsiuvinis išėjo 1904 m. Kitų, 1905 m. knyga skirta tik vienos atšakos Ostermejeriams – „Ostermayer, arba Ostermeyer iš Biberacho prie Riso" („Die Ostermayer al. Ostermeyer von Biberach a. d. Riß"), o 1906, 1907 ir 1909 m. „Pabiros žinios" tęsiamos toliau. Ar tai dar buvo daroma ir po 1909 m., neaišku. Atskirų šio leidinio sąsiuvinių apimtys – maždaug po 50 puslapių. Juose skelbta Ostermejerių palikuonių atsiųsta medžiaga, įvairūs išrašai ir nuorašai iš daugiausia Pietų Vokietijos ir Austrijos valstybinių, taip pat asmeninių archyvų, ištraukos iš įvairių leidinių, mininčių šią po plačią teritoriją išsisklai-

džiusių žmonių pavardę. Leidinį pradėjus rengti, kilo idėja įsteigti ir Ostermejerių draugiją (1904 m.), kurios tikslas buvo prikelti tą pavardę iš užmaršties. Draugijos Pietų Vokietijos skyrius (Heinrichas Ostermair iš Ingolštato) leido analogišką tęstinį leidinį „Die Ostermair", kur skelbta duomenys apie to regiono Ostermejerių atšaką nuo 1280 m. iki XX a.

„Pabiromis žiniomis" yra naudojęsis V. Biržiška (žr. Aleksandrynas. – Chicago, 1963. – T. 2; 1965. – T. 3), tačiau išsamiau šiuo leidiniu nesidomėta. Tuo tarpu apie Ostermejerius, nemaža pasidarbavusius XVIII–XIX a. Mažosios Lietuvos raštijai, jame galima rasti vertingų duomenų.

Lietuvių literatūrai ir kultūrai labiausiai nusipelnę Gotfridas (1716–1800) ir Zigfridas (1759–1821), tėvas ir sūnus, Ostermejeriai, kurių biografijos čia ir publikuojamos. Abi jas yra parašęs Zigfridas Ostermejeris. Tėvo biografiją jis įdėjo į vokiško jo darbo apie Kristaus gyvenimą „Das neue Leben unsers Herrn Jesu Christi auf dieser Erde", 1820) leidimą, savo autobiografiją paliko rankraščiu. Pirmoji paskelbta „Pabirų žinių" 1907 m. sąsiuvinyje (p. 37–45), antroji – 1909 m. (p. 24–34). Pateikiami jų vokiški tekstai ir vertimai į lietuvių kalbą.

1

GOTFRIDO OSTERMEJERIO BIOGRAFIJA

Biographie des Gottfried Ostermeyer,
weiland Pfarrer in Trempen, verfasst von dessen Sohne Siegfried Ostermeyer, weiland Pfarrer in Plibischken <...>

Gottfried Ostermeyer,

geboren den 20. April zu Marienburg in Westpreußen, wo sein Vater als Bürger der zweyten Klasse wohnhaft war, leitet sein Stammgeschlecht, wie fast alle Deutsche Preußens, aus Deutschland her, und zwar aus *Bayern*, wo sein Eltervater *Erhard* * ein Churbaierscher Rittmeister, nach Verlassung

* Zur Begründung der geschichtlichen Wahrheit, wird noch bemerkt, daß *Erhard* nacheinander zwey adeliche Frauen geehelicht, eine *von Stadler* und die andere *von Färenschild*. Ob er aber selbst von Adel gewesen, ist wegen mangelhafter Nachrichten zweifelhaft. (Nach Justine Westphal geb. Ostermeyer, der Schwester Siegfrieds, lautet der letzteren Name v. *Fürenschild*.)

der Kriegsdienste auf einem adelichen Landgute bey Regensburg seine letzten Tage verlebte, dessen Nachkommen per varios casus zuerst *nach Sachsen* – wo der Sohn des Erhards, *Balthasar*, die Römisch-Katholische Religion mit der Evangelisch-Lutherischen vertauschte – sodann *nach Schlesien* und zuletzt nach Westpreußen sich hingezogen, wo der Sohn des erstgedachten *Balthasar*, gleiches Namens– sich in Marienburg häuslich niederließ und dessen Sohn *Gottfried* geboren wurde. Von *Balthasar*, dem älteren, theilt sich das Geschlecht der *Ostermeyer* in zwey Linien, wovon *die ältere* sich in unserm Litthauen, und *die jüngere* in Rußland befindet. Es ist merkwürdig, daß die jetzt Lebenden der ältern Linie insgesammt Geistliche, die der jüngern wieder insgesammt Militairs von Range sind. So verschieden ordnet die göttliche Vorsehung die Schicksale der Menschen.

Ich kehre wieder zu dem Manne zurück, dessen Biographie ich liefere. Seine Eltern, wenig vermögend, hatten nie den Gedanken, ihren Sohn den Wissenschaften zu widmen, ein Handwerk sollte seine künftige Bestimmung seyn. Aber Gott, der so oft andere Wege mit uns geht, als Menschen gedenken, hatte auch diesmal mit dem Knaben einen andern Plan im Sinne. Ein Meister, dem derselbe in die Lehre gegeben werden sollte, spannt seine Forderungen zu hoch; dies erregt den Unwillen des Vaters so sehr, daß er nunmehr geneigt ist, dem Rathe des bisherigen Lehrers seines Sohnes, der gute Fähigkeiten an diesem bemerkt hatte, zu folgen und ihn den Studien zu widmen. In dieser Absicht wurde er, 12 Jahre alt, auf das, damals berühmte, Gymnasium nach Thorn geschickt, wo er auf septima mit mensa begann, sich in 2 ½ Jahren bis secunda hinaufschwang, und auf dieser Klasse, sowie auf prima und suprema noch 5 ½ Jahr verweilte, und somit, nach acht Jahren, seine Studien auf dem Gymnasio vollendete, und mit vielem Ruhm zur Universität entlassen werden konnte. Seine ersten Jahre in Thorn waren sehr mühselig – eine treffliche Schule, worin Gott seine Werkzeuge und Diener gewöhnlich zu erziehen pflegt –; entblößt von allen Hülfsmitteln, mußte er sich als Chorschüler kümmerlich durchhelfen, bis er sich durch seinen Fleiß und gute Führung Gönner und Wohlthäter erwarb, die ihn menschenfreundlich unterstützten; er auch, nach erworbenen guten Kenntnissen auf den Oberklassen, sich durch Privatunterricht selbst etwas verdienen konnte. Weil er in Thorn seine erste wissenschaftliche Bildung erhalten, auch sonst viele Wohlthaten daselbst genossen: so war das Andenken an diesen Ort unauslöschlich in sein Herz geschrieben, und noch im hohen Alter sprach er mit jugendlichem Feuer und stets mit dankbaren Gesinnungen von diesem, ihm so lieben Orte. Er verließ denselben im Jahre 1736 und kehrte

in seine Vatersadt zurück, wo er aber durch eine langwierige Krankheit 11 Monate zurück gehalten wurde, und alsdann erst Königsbergs Albertina begrüßen konnte. Hier war anfänglich seine Lage eben so kümmerlich, als in den ersten Jahren su Thorn; denn nicht mehr, als einige und zwanzig Thaler, war die erste und letzte väterliche Ausstattung, mit der er, im festen Vertrauen auf Gott, den rechten Vater über alles, das Kinder heißt im Himmel und auf Erden, getrost in eine fremde Stadt wanderte, wo er keinen Menschen kannte. Der fühlbare Mangel an Hülfsmitteln nöthigte ihn, zweymal Hauslehrerstellen auf dem Lande bey Predigern anzunehmen, von wo er denn, nach einem kürzern oder längern Zeitraum, mit einem Sparpfennig nach Königsberg zur Fortsetzung seiner Studien, zurückkehrte, denen er sich alsdann mit verdoppeltem Fleiß hingab, da ihm die Zeit, aus Mangel der nöthigen Mittel, nur kärglich zugemeßen war. Bey seinem letzten Aufenthalt in Litthauen, im Hause seines nachmaligen Schwiegervaters, des Pfarrer *Kalau* in Werden, hatte er sich nicht nur in allen theologischen Wissenschaften fleißig geübt, sondern auch die litthauische Sprache erlernt, und sich dadurch tüchtig gemacht, ein öffentliches Amt in der Provinz Litthauen anzunehmen, das ihm auch im Jahre 1744 zu Theil wurde, indem ihn der wirkliche Geheime Etats – und Kriegsminister Herr *Friedrich v. Görne*, als Patron der Kirche Trempen, zum Präzentor daselbst berief, und im Jahre 1752 ebendaselbst zum Pfarrer, wo er auch verblieb bis an seinen Tod, welcher den 13. Mäz 1800, im 84sten Jahre seines Lebensalters und im 57sten Jahre seiner Amstführung, erfolgte. Dies ist das Historische der Lebensumstände des Mannes, den ich schildere. Nun sey es mir noch erlaubt, seine Lebensweise, sein Wirken zum Besten der Menschheit und seinen Charakter kürzlich zu berühren, woraus sich allein der Werth eines Menschen bestimmen läßt.

Von frühester Jugend an ein einfaches, thätiges Leben gewöhnt, finden wir ihn seiner Gewohnheit getreu bis ans Ende. Nachdem er sich durch religiöse Betrachtungen und Andachtsübungen zu den Geschäften des Tages vorbereitet und gestärkt hatte, widmete er die Freystunden den Amtsarbeiten, vorzüglich dem Meditiren auf seine Predigten, die er zuerst in einem ganz kurzen Entwurfe auszuarbeiten, sodann den ersten Entwurf zu erweitern und endlich am letzten Wochentage ausführlich darüber zu meditieren pflegte. Von dieser Methode wich er durchaus nie ab, damit er aber nicht durch einen Nothfall dazu gezwungen würde, so schob er diese Arbeit nicht auf die letzten Tage der Woche hinaus, sondern begann damit schon am Montage; sowie er überhaupt die Regel genau beobachtete, kein Geschäft, das einmal geschehen mußte, ins Weite hinaus zu schieben. Um 10 Uhr Vormittag begann der wissenschaftliche Unterricht

seiner Kinder und dauerte bis 12 Uhr Mittags. Nach einem frugalen Mahle folgte gewöhnlich die Mittagsruhe, ein Ersatz für das Lukubrirenn sodann von 2 Uhr Nachtmittags bis 4 auch wohl 5 Uhr wieder der Unterricht; in den kurzen Herbst- und Wintertagen wurde, in dieser Absicht auch die Abendstunden zu Hülfe genommen, wo vor dem Essen in der Dämmerung ohne Licht, Geschichte vortgetragen und nach dem Abendessen etwa noch eine halbe Stunde ein lateinischer Autor vertirt wurde. Mir einem lateinischen Gebet wurde diese Arbeit beschloßen. Nun erst begannen seine gelehrten Arbeiten, die gewöhnlich bis nach Mitternacht fortgesetzt wurden. So glich in der Regel ein Tag dem andern, wenn nicht besondere Dienstgeschäfte, Amtsreisen, oder Besuche in der Nachbarschaft zur Erholung, eine Abweichung verursachten.

Eben so bewährte sich seine rege Wirksamkeit in dem Bestreben, der ihm anvertrauten Gemeine, der Kirche in der Provinz, in welcher er lebte, dem gelehrten Publikum mit seinen Gaben nützlich zu werden. Was er seiner Gemeine gewesen, spricht noch ein Jeder mit einem dankbaren Anerkenntniß aus, der ihn als Zeitgenosse gekannt, oder als Gemeindeglied mit ihm in Verbindung gestanden. Was er zum Besten der litthauischen Nation und derselben Sprache, so wie zur Beförderung eines religiösen Sinnes unter diesem Volk, geleistet, davon geben seine Schriften Zeugniß.

Und nun noch moralischer Charakter, den ich treu nach der Warhrheit zeichnen werde, damit mir niemand den Vorwurf mache: der Sohn habe dem Vater geschmeichelt, indem er seine menschlichen Schwächen verschwiegen, denen jeder Sterbliche unterworfen ist. Es leben freilich nur noch wenige von denen, die vermittelst eines nähern Umganges mit ihm, Blicke in sein Herz gethan, so wie aus seinem Benehmen und Handeln sich ein treues Bild von seinen Gesinnungen entwerfen konnten. Aber wer und wo diese auch noch irgend vorhanden seyn mögen, ich fürchte von ihnen keinen Widerspruch, wenn ich ihm, als hervorstechende Tugenden, Genügsamkeit, Großmut, Uneigennützikeit, Mäßigkeit in jeder Hinsicht, Gerechtigkeit vereint mit Billigkeit, und ganz vorzüglich einen offenen, geraden, biedern, aufrichtigen Sinn ohne Falsch, oder mit einem Wort: Ehrlichkeit, im hohen Maaße zu erkenne; eine reiche Frucht seines lautern, demuthsvollen evangelischen *Glaubens*! Von diesen Tugenden hat er häufige in seinem Leben an den Tag gelegt. Es sey mir erlaubt, eins und das andere anzuführen. Daß er 48 Jahre auf einer, damals mittelmäßigen, Stelle verharrte, ohne jemals darnach zu streben, höher oder besser gestellt zu werden, wozu er wegen seiner Kenntnisse und anderweitigen guten Eigenschaften wohl berechtigt gewesen wäre, zeugt genugsam von seiner

Genügsamkeit. Er trachtete reich zu seyn in Gott, darum war ihm irdische Habgier fremd, darum hatte irdisches Gut beinahe gar keinen Werth in seinen Augen; höchstens achtete er es als geringes Mittel, nie als Zweck. Daher er in einem handschriftlich hinterlassenen Aufsatze, betitelt: Väterlicher Rath an seine Kinder, denselben gleich im Anfange die merkwürdigen Worte zu beherzigen giebt: „Nach Reichthümern trachtet nicht nur nicht, sondern wennn sie euch ohne euer Gesuch zufallen, so verachtet sie und tragt kein Bedenken, euch auf eine Gott wohlgefällige Art davon loszumachen". Hier spricht sich sein in Gott genügsames Herz ganz rein aus, das nicht nach hohen Dingen der Welt trachtete und darum weder Geld noch Gut begehrte, weil es ein besseres Theil erwählt hatte. Ich füge noch ein Paar Lebensregeln aus dem erwähnten Aufsatze bey, die seine Denkungsart auf eine sehr treffende Art aussprechen.

Nro. 12. „Schätzet Niemand nach seinem äußern, sondern innern Charakter. Ein christlicher und frommer Bauersmann muß in eurem Herzen immer größer seyn, als ein gottloser und lasterhafter König. Vornehme Leute von einem bösen Charakter meidet, damit ihr ihnen keine Ehrerbietung erzeigen dürfet, die sie nicht verdienen. Müßt ihr ja mit ihnen zusammen kommen, so hütet euch vor aller niederträchtigen Schmeicheley, vielmehr haltet an euch. Merkten sie es gleich, daß ihr sie im Herzen nichts achtet, kehrt euch daran nicht.

Nr. 14. „Leset täglich etwas aus einem erbaulichen Buche mit Andacht und Aufmerksamkeit. Man wird dadurch vor Verwilderung bewahret und bey einem heiligen und göttlichen Sinn erhalten".

In dem Geist, in welchem der Verfasser hier spricht, handelte er auch, und ich kann es betheuern, daß er nie davon abwich. Ist das nicht groß, so ist es doch sehr edel gedacht und gehandelt. Seine offene Ehrlichkeit war es denn auch, daß er stets so redete und handelte, wie er dachte, womit er freylich hin und wieder anstieß, besonders wenn er durch eine unanständige Begegnung zum Zorn aufgereitzt wurde, wozu er – ich gestehe das gern ein – von Natur durch seine Gemüthsart, die leicht warm wurde, geneigt war. Aber eben sobald verzieh' er dem Beleidiger großmüthig und ließ über seinen Zorn die Sonne nie untergehen, wenn es nur nicht Dinge betraf, die seine moralische Ehre und guten Namen in Anspruch nahmen. Dies war seine empfindlichste Seite. Tief fühlte er es, wenn Jemand ihm seine Ehre auf eine hämische Weise rauben wollte. Da trat er gewöhnlich hart auf, und ich glaube, nicht ohne Grund. Hier wird vielleicht Manchem sein gelehrter Streit über das von ihm im Jahr 1781 herausgegebene, Litthauische Gesangbuch beyfallen, wo er seinen Gegnern zuerst in seiner Apologie dieses Gesangbuchs und sodann in seiner

litthauischen Liedergeschichte etwas unsanft widersprach. Allein, wer es bedenkt, daß seine Gegner nicht offen gegen ihn zu Werke gingen, ihm alle Kentniß der litthauischen Sprache, worin er wahrlich ein Meister war, und Dichtertalent absprachen, nächst dem mancherley Nebenabsichten andichteten, wovon er nach seiner anspruchlosen Denkungsart weit entfernt war, und das auf eine Art thaten, die sein Ehrgefühl einschneidend verletzte; der wird die harte Rede des tief gekränkten Mannes wo nicht rechtfertigen, doch entschuldigen.

Hier liegt mir eine Bitte auf dem Herzen, vorzüglich an meine jungen Herrn Amtsbrüder, die Sie einem bejarhrten Manne nicht übeldeuten werden, nämlich: doch ja die beiden vorangezogenen Schriften meines seligen Vaters, die Apologie sowohl als die Liedergeschichte, Ihrer Aufmerksamkeit zu würdigen; theils, um den Verfasser derselben, bey etwaigen ungünstigen Beurtheilungen nach seinem Tode Gerechtigkeit widerfahren zu lassen, die er im Leben bey vielen aus Unkunde seiner Verdienste, nicht fand; theils, sich von gründlichen Kenntnissen in der litthauischen Sprache zu überzeugen, denn diese erwähnten Schriften enthalten einen wahren Sprachschatz, der bey Beurtheilung dieser Sprache zum sichern Leitstern dienen kann. Sein Verdienst um dieselbe spricht sich hier vielseitig aus, durch kritischen Scharfsinn sowohl, als durch historische und grammatische Kenntniß, worin er wenige seines Gleichen finden dürfte.

In der Kenntniß der theologischen Wissenschaften, die ihm als Geistlichen Hauptstudium waren, stand er eben so wenig zurück, daß er vielmehr in allen Zweigen derselben wohl bewandert war. Vorzüglich besaß er in der Exegese eine nicht gemeine Stärke, und wußte mit besonderer Leichtigkeit manche sehr schwierige Stelle der Bibel zu lösen, wobey ihm sein frommer evangelischer Sinn, seine gesunden, wohlgeprüften Grundsätze und sein natürlicher Scharfblick besonders zu Hülfe kamen. Oeffentliche Beweise hat er davon wenige gegeben, weil ihm die damaligen Zeitverhältnisse entgegen standen, er sich auch nicht, bey den großen Verwirrungen, die in den letzten Decennien des vorigen Jahrhunderts in der theologischen Literatur herrschten, in unnütze Streitigkeiten einlassen wollte. Aber desto schätzbarere Anwendungen, dogmatischen, exegetischen und historischen Inhalts, befinden sich fast in allen seinen Büchern sehr reichlich, indem er die Gewohnheit hatte, einer jeden wichtigen Schrift einige weiße Blätter beifügen zu lassen, um hier sein Urtheil und mehrere Notizen niederzuschreiben. Die alten Theologen galten ihm vorzüglich aber er verachtete auch die neuern nicht, denn er ging in der Zeit fort, ließ sich aber durch das Schwankende, oft Irrige,

Halbwahre oder ganz Falsche nicht irre machen, sondern beharrte fest und unbeweglich bey dem, was er nach genauer Prüfung einmal als Wahrheit erkannt hatte, welches ihn aber nicht abhielt, gegen Andersdenkende tolerant zu seyn, verlangte jedoch ein gleiches Recht für seine Meinung. Der lutherische Lehrbegriff war ihm, nach seinem eigenen Ausdruck, der liebste, weil er denselben nach vieljähriger Prüfung immer schriftmäßig befunden. Denn die göttliche Urkunde, die diesem Lehrbegriff zum Grunde liegt, galt ihm über alles menscliche Ansehen, in die er nicht als kritischer Exeget, einen beliebigen Sinn hineintrug, sondern als gründlicher Theologe, den wahren Sinn daraus entwickelte.

Nebst den theologischen Wissenschaften war die Geschichte, und vorzüglich die vaterländische, seine angenehmste Nebenbeschäftigung, wovon der Traktat, von den *Urbewohnern Preußens* ein schöner Belag ist, worin er sich als einen richtigen urtheilenden und selbstdenkenden Historiker beurkundet; daher diese Schrift auch bey Erscheinung von allen Liebhabern der vaterländischen Geschichte mit vielem Beyfall beehrt wurde.

Nun noch ein paar Worte von seinen häuslichen und Familien-Verhältnissen. Er war nur einmal verheirathet mit einer frommen und treuen Gattin, der Tochter des Pfarrer *Fabian Kalau* zu Werden. In dieser Ehe wurden ihm zehn Kinder geboren, wovon sechs im Kindesalter in die Ewigkeit gingen. In seinem 55. Lebensjahre traf ihn das traurige Schicksal, daß seine treue Lebensgefährtin ihren vorangegangenen Kinder unerwartet in die Ewigkeit folgte. Nach ihrem Tode lebte er beynahe noch 30 Jahre im Wittwenstande. Im späten Alter noch wurde er durch den Tod zweyer Kinder tief gebeugt, indem ihm eine verderbliche Epidemie eine erwachsene Tochter und einen hoffnungsvollen Sohn dahin nahm, und beynahe wäre er aller seiner Kinder beraubt worden, da die nämliche Epidemie auch seine zwey letzten Kinder ergriff, die nur mit großen Mühe und Anstrengung dem Tode entgingen. Alle diese Stürme des Schicksals betrachtete der empfindlich Leidende mit der Fassung eines Christen als heilsame Läuterungs- und Prüfungsmittel, indem er sich tief gebeugt, dennoch mit gänzlicher Hingabe dem Willen des himmlischen Vaters unterwarf, ohne dessen Zulassung kein Haar von unserm Haupte fällt, vielweniger ein schmerzhaftes Leiden unsere Seelenruhe erschüttern darf.

Hiemit sey denn beschlossen die Lebensgeschichte eines Mannes, der mir besonders werth seyn muß, da er mein Vater war, und dem ich dieses kleine Denkmal meiner kindlichen Liebe und Achtung zu setzen, mich verbunden achtete, mit dem Wunsch, daß dieser gelehrte, rechtliche, von Einigen verkannte, von Andern verehrte und geachtete Mann meinen Brüdern sey ein Muster der Nachfolge und meinen fünf, in geistlichen Aemtern stehen-

den, Söhnen ein Wecker zum fortgesetzten Streben, der Kirche Christi und ihren Mitmenschen nach seinem Beyspiel nützlich zu werden!

Anhang

Folgende Schriften hat der in Rede stehende Pfarrer *Ostermeyer* zu Trempen nach und nach verfaßt und herausgegeben.

1. Kritische Bemerkungen zu Langens Grammatik, vorzüglich den Syntax betreffend.
2. Standrede bey dem Sarge Sr. Excell. des wirkl. Geheimen Etats- und Kriegs-Ministers, Erbherrn auf Ernstburg und Lehnspatron der Trempenschen Kirche, Herrn von Rochow.
3. Die verbesserte litthauische Agende 1775.
4. Kritischer Beytrag zur Altpreußl. Religionsgeschichte 1775.
5. Gedanken von den alten Bewohnern Preußens 1780.
6. Das verbesserte litthauische Gesangbuch 1781.
7. Die Apologie desselben 1790.
8. Die neue litthauische Grammatik 1791.
9. Erste litthauische Liedergeschichte 1793.
10. Eine Sammlung litthauischer Lieder, aus den neuen deutschen Gesangbüchern übersetzt.
11. Die letzte Woche des irdischen Lebens unseres Herrn Jesu Christi 1797.
12. Das neue Leben Jesu Christi, unseres Herrn.

Außerdem hat derselbe noch mehrere Aufsätze zum Preuß. Tempe und zum Preuß. Archiv, historischen Inhalts, geliefert, welche ihm die Aufnahme als Ehrenmitglied der Königl. deutschen Gesellschaft in Königsberg erwarben.

Plibischken, im August 1819

Siegfried Ostermeyer*, der Sohn

Gotfrido Ostermejerio, buvusio Trempų kunigo, biografija, parašyta jo sūnaus, buvusio Plyviškių kunigo, Zigfrido Ostermejerio <...>

Gotfridas Ostermejeris,

gimęs 1716 m. balandžio 20 d. Marienburge, Vakarų Prūsijoje, kur gyveno jo tėvas, antros klasės miestietis, kildina savo giminę, kaip ir beveik visi

* *Von Siegfried Ostermeyer,* Pfarrer *zu Plibischken:* "Ist es anzuraten, die litthauische Sprache zu verdrängen und die Litthauer mit der Deutschen zu verschmelzen?" Gumbinnen, 1817.

Gedruckt in der hartungschen Buchdruckerei.

Prūsijos vokiečiai, iš Vokietijos, ir būtent iš Bavarijos; kur jo tėvo tėvas Erkardas*, Bavarijos rotmistras, palikęs karinę tarnybą, paskutiniąsias savo dienas praleido bajorų dvare prie Regensburgo ir kurio palikuonys *per varios casus* [1] pirmiausia patraukė į Saksoniją, kur Erkardo sūnus Baltazaras pakeitė Romos katalikų tikėjimą į evangelikų liuteronų, po to persikėlė į Sileziją ir pagaliau į Vakarų Prūsiją, kur minėtojo Baltazaro tuo pat vardu sūnus įsikūrė Marienburge ir kuriam gimė sūnus Gotfridas. Nuo Baltazaro vyresniojo Ostermejerių giminė išsiskiria į dvi atšakas, kurių senesnioji gyvena mūsų Lietuvoje, o jaunesnioji Rusijoje. Pažymėtina, jog dabar gyvenantys senesniosios atšakos atstovai priklauso vien dvasininkams, jaunesniosios – vien kariškiams. Taip dieviškoji Apvaizda skirtingai sutvarko žmonių likimus.

Vėl grįžtu prie žmogaus, kurio biografiją pateikiu. Jo tėvai, būdami nelabai turtingi, niekada negalvojo savo sūnaus skirti mokslams, būsimoji jo paskirtis buvo amatas. Tačiau Dievas, kuris taip dažnai su mumis eina kitais keliais, negu žmonės ketina, ir šiuosyk berniukui buvo numatęs kitą likimą. Meistras, kuriam mokyti jis turėjo būti atiduotas, iškelia per aukštus reikalavimus; tai taip papiktina tėvą, jog šis nusprendžia paklausyti ligtolinio sūnaus mokytojo, pastebėjusio didelius jo sugebėjimus ir patarusio jį leisti į studijas. Todėl 12 metų amžiaus jis nusiunčiamas į tuo metu garsią Torno gimnaziją, kur, gaudamas maitinimą, pradėjo mokytis septintoje klasėje[2], per 2 ½ metų pakilo iki antrosios ir joje bei pirmojoje ir aukščiausiojoje[3] praleido dar 5 ½ metų ir tuo būdu per aštuonerius metus baigė mokslus gimnazijoje ir su didele garbe buvo išleistas į universitetą. Pirmieji jo metai Torne buvo gana sunkūs – labai gera mokykla, kurioje Dievas paprastai mėgsta auklėti savo tarnus – negaudamas jokios paramos, jis pats turėjo užsidirbti skurdžiam pragyvenimui giedodamas chore, kol savo stropumu ir geru elgesiu pelnė geradarių ir globėjų paramą; taip pat ir pats, įgijęs tvirtų žinių aukštesnėse klasėse, galėjo truputėlį užsidirbti duodamas privačias pamokas. Kadangi Torne jis gavo pirmąjį mokslinį išsilavinimą ir šiaip patyrė daug geradarysčių, tai šios vietos prisiminimas buvo neišdildomai įsirašęs į jo širdį, ir būdamas jau garbaus amžiaus jis su jaunatviška ugnele ir visuomet su dėkingumu kalbėdavo apie tą jam taip mielą vietą. Ją jis paliko 1736 m. ir grįžo į gimtąjį miestą, kur buvo užlaikytas vienuolika mėnesių trukusios ligos ir tik po jos galėjo sveikinti Karaliaučiaus Albertiną. Iš pradžių čia jo padėtis buvo tokia pat vargana kaip ir pirmaisiais metais Torne, nes ne daugiau kaip dvi

* Istorinei tiesai pagrįsti dar pasakytina, jog Erkardas vieną po kitos vedė dvi aristokrates moteris – von Stadler ir von Färenschild. Bet ar jis pats buvo aristokratiškos kilmės, dėl žinių stokos neaišku. (Pagal Justiną Westphal, gim. Ostermeyer, Zigfrido seserį, paskutiniosios pavardė buvo von Fürenschild).

dešimtys ir keli taleriai buvo pirmoji ir paskutinė tėvo parama, su kuria jis, tvirtai pasitikėdamas Dievu, tikruoju visa ko tėvu, besirūpinančiu savo vaikais danguje ir žemėje, ramiai keliavo į svetimą miestą, kur nepažino nė vieno žmogaus. Pragyvenimo lėšų stygius privertė jį du kartus imtis namų mokytojo darbo pas kaimo kunigus, o po trumpesnio ar ilgesnio laiko kiek susitaupęs jis vėl grįždavo į Karaliaučių tęsti studijų, kurioms tada atsiduodavo su dvigubu stropumu, nes turėjo varganai maža laiko. Per paskutinįjį lankymąsi Lietuvoje, būsimojo uošvio Verdainės kunigo Kalau namuose, jis ne tik stropiai mokėsi visų teologijos mokslų, bet taip pat išmoko lietuvių kalbą ir tuo pasirodė esąs vertas užimti Lietuvos provincijoje oficialią tarnybą, kurią 1744 m. jam pasiūlė tikrasis slaptasis valstybės ir karo ministeris ponas Fridrichas von Görne, Trempų bažnyčios globėjas, pakvietęs jį ten precentoriumi, o 1752 m. ir kunigu; čia jis išbuvo iki savo mirties, ištikusios jį 1800 m. kovo 13 d., 84-aisiais gyvenimo ir 57-aisiais tarnybos metais. Tokia yra vyro, apie kurį čia rašau, gyvenimo istorija. Tebūnie man dar leista trumpai paliesti jo gyvenimo būdą, jo veiklą, skirtą žmonijos labui, ir jo charakterį, iš kurių ir galima nustatyti žmogaus vertę.

Nuo ankstyvosios jaunystės pripratęs prie kuklaus, veiklaus gyvenimo, šiam savo įpročiui jis liko ištikimas iki gyvenimo pabaigos. Pasistiprinęs ir pasiruošęs dienos darbams religiniais svarstymais bei maldomis, laisvas valandas jis skirdavo tarnybos priedermėms, ypač apmąstymui savo pamokslų, kurių iš pradžių parengdavo tik trumpus metmenis, vėliau juos išplėsdavo ir pagaliau paskutinę savaitės dieną plačiai išmedituodavo. Nuo šio metodo jis niekada nenukrypdavo, bet kad nebūtų kokio nors netikėto atvejo, šito darbo jis neatidėdavo paskutinėms savaitės dienoms, o pradėdavo jau nuo pirmadienio; ir šiaip jis tiksliai laikydavosi taisyklės – niekada tolyn nenustumti padarytino darbo. Dešimtą valandą priešpiet jis pradėdavo mokyti vaikus, ir tai trukdavo iki dvyliktos valandos. Po kuklių pietų paprastai būdavo popietinis poilsis, laiko, sunaudoto naktinių darbų metu, pakaitalas, paskui nuo antros valandos po pietų iki ketvirtos ar penktos vėl pamokos; trumpomis rudens ir žiemos dienomis buvo išnaudojamos ir vakarinės valandos, prieblandoje be šviesos prieš vakarienę buvo pasakojama istorija, o po vakarienės dar maždaug apie pusvalandį verčiamas koks nors lotynų autorius. Lotyniška malda šis darbas būdavo užbaigiamas. Ir tik tada prasidėdavo jo moksliniai darbai, kurie paprastai nusitęsdavo po vidurnakčio. Taip slinkdavo diena po dienos, jei nukrypimų nepadarydavo ypatingi tarnybos reikalai ar kelionės bei poilsis lankant kaimynus.

Gyva jo veikla reiškėsi taip pat pastangomis savo gabumais būti naudingam patikėtajai parapijai, provincijos, kurioje gyveno, bažnyčiai ir apsišvietusiems žmonėms. Kuo jis buvo savo parapijai, su dėkinga pagarba dar tebetaria kiekvienas jį pažinęs ar reikalų su juo turėjęs parapijietis. Ką

gera nuveikė lietuvių tautai ir kalbai bei šios tautos religinės sąmonės ugdymui, liudija jo raštai.

Ir dar apie jo moralinį būdą, kurį pavaizduosiu laikydamasis teisybės, kad niekas nepriekaištautų, jog sūnus pataikauja tėvui nutylėdamas žmogiškąsias jo silpnybes, kuriam pasiduoda kiekvienas mirtingasis. Tarp gyvųjų nedaug bėra tų, kurie, artimai su juo bendraudami, galėjo žvelgti į jo širdį ir iš elgesio bei veiksmų susidaryti tikrą jo pažiūrų vaizdą. Bet kad ir kas jie būtų ir kur gyventų, nemanau, kad prieštarautų, jei aš priskirsiu jam tokias dorybes, kaip kuklumas, kilnumas, nesavanaudiškumas, visapusiškas saikingumas, su teisumu susijęs teisingumas, be galo atviras, tiesus, patiklus, nuoširdus būdas arba, trumpai tariant, aukščiausias garbingumas – puikus jo gryno, nuolankaus evangelikų tikėjimo vaisius! Šias dorybes jis atskleidė dažnais savo gyvenimo pavyzdžiais. Tebūnie man leista kelis iš jų pateikti. Kad jis 48 metus išbuvo toje pačioje, tuo metu labai vidutiniškoje vietoje, nesistengdamas ieškoti geresnės ir aukštesnės, į kurią būtų turėjęs visišką teisę dėl savo žinių bei kitų gerų savybių, pakankamai liudija jo kuklumą. Jis stengėsi būti turtingas Dievuje, todėl jam buvo svetimas gobšumas, ir žemiškieji turtai jo akyse neturėjo beveik jokios vertės; jie jam daugių daugiausia tereiškė mažą priemonę ir niekada nebuvo tikslas. Todėl rankraščiu likusiame straipsnyje, pavadintame „Tėviškas patarimas savo vaikams", iš pat pradžių jiems pasako į širdį įsidėtinus žodžius: „Ne tik nesiekite turtų, bet ir jeigu jų gausite neieškodami, niekinkit juos ir stenkitės atsikratyti Dievui patinkančiu būdu". Čia visiškai atsiveria Dievui atsiduodanti širdis, kuri nesiekė didelių pasaulio dalykų ir netroško nei pinigų, nei turtų, nes buvo pasirinkusi geresnę lemtį. Iš minėtojo straipsnio pridėsiu dar porą gyvenimo taisyklių, kurios labai gerai išreiškia jo mąstymo būdą.

„Nr. 12. Nieko nevertinkite pagal išorę, o tik pagal vidinį charakterį. Krikščioniškas ir dievobaimingas valstietis jūsų širdyje tebūnie didesnis už bedievišką ir nuodėmingą karalių. Venkite pikto būdo aukštuomenės žmonių, kad neturėtumėte jiems rodyti pagarbos, kurios jie nenusipelnę. O jei teks su jais susidurti, saugokitės visokių niekingų pataikavimų, išlikite savimi. Tuoj pastebėję, jog jūsų širdis prie jų nelinksta, pasitraukite.

Nr. 14. Kasdien pagarbiai ir atidžiai perskaitykite ką nors iš dvasią stiprinančios knygos. Tuo apsisaugosite nuo apsileidimo ir išlaikysite šventą ir dievišką sąmonę".

Ta dvasia, kuria autorius čia kalba, jis pats gyveno, ir aš galiu prisiekti, kad niekada nuo jos nenukrypo. Jei tai ir nėra kažkas didu, vis dėlto galvota ir daryta kilniai. Jo garbingumą rodo ir tai, kad jis visada kalbėjo ir elgėsi taip, kaip galvojo; tuo, žinoma, kartais ką nors piktino, ypač kai negarbingai ginčijant būdavo iki pykčio suerzinamas, į kurį – aš tai pripažįstu – jis buvo

linkęs dėl savo iš prigimties greit įkaistančio temperamento. Bet lygiai taip pat greit ir didžiadvasiškai įžeidėjui jis dovanodavo, niekada neleisdamas savo pykčiui užtemdyti saulės, jei tiktai nebuvo paliesta jo moralinė garbė ir geras vardas. Jam tai buvo jautriausias dalykas. Jis labai išgyvendavo, kai kas nors klastingai norėdavo nuplėšti jam garbę. Tada jis paprastai būdavo griežtas, ir, manau, ne be pagrindo. Čia kai kas galbūt prisimins mokslinį ginčą dėl 1781 m. jo išleisto lietuviško giesmyno, kai jis savo priešininkams gana nešvelniai atsikirto pirmiausia šio giesmyno „Apologijoje", o po to „Lietuviškų giesmynų istorijoje". Tik tas, kas pamąsto, kad jo priešininkai, stoję prieš jį ne viešais savo darbais, neigė jo lietuvių kalbos žinias, kuriomis jis tikrai buvo meistras, ir jo poetinį talentą, prasimanė jį turint visokių slepiamų minčių, kurios jam dėl nepretenzingos mąstysenos buvo tolimos, ir darė tai tokiu būdu, kuris užgavo jo garbės jausmą, – tas giliai įžeisto žmogaus aštrią kalbą jei ne pateisins, tai bent jau atleis.

Širdį man slegia prašymas, pirmiausia ponų jaunųjų tarnybos brolių, kurie iš senyvo žmogaus nepriims už bloga, būtent, kad savo dėmesiu jie pagerbtų abu jau minėtus mano velionio tėvo darbus, tiek „Apologiją", tiek „Giesmynų istoriją", ir tai padarytų iš dalies dėl to, kad nepelnytai neigiamai vertintam jų autoriui po mirties būtų atstatytas teisingumas, kurio jis, gyvas būdamas, nerado dėl daugelio nesusipažinimo su jo nuopelnais, tiek iš dalies todėl, kad įsitikintų nuodugniomis jo lietuvių kalbos žiniomis, nes minėtuose veikaluose slypi tikras kalbos lobis, galintis tapti patikima kelrode žvaigžde tyrinėjant šią kalbą. Jo nuopelnai čia išryškėja visapusiškai tiek kritiniu nuovokumu, tiek istorinėmis ir gramatinėmis žiniomis, kuriomis jam lygių nedaugelį galėjai terasti.

Žiniomis iš teologinių mokslų, kurie jam, kaip dvasininkui, buvo pagrindinis studijų dalykas, jis buvo atsilikęs taip mažai, jog greičiau visose jų šakose puikiai nusimanė. Stiprus jis visų pirma buvo egzegezės išmanymu, mokėjimu lengvai išaiškinti ypač sunkias Biblijos vietas; tai padaryti jam padėdavo pamaldus evangeliškas jo protas, sveiki, gerai patikrinti principai ir įgimtas įžvalgumas. Įrodymų viešumai jis pateikė nedaug, nes to meto aplinkybės buvo susiklosčiusios prieš jį, o esant tokiai didelei sumaiščiai, vyravusiai teologinėje literatūroje paskutiniaisiais praėjusio amžiaus dešimtmečiais, ir jis pats nenorėjo leistis į tuščius ginčus. Bet todėl dar vertingesni dogmatinio, egzegetinio ir istorinio turinio pavyzdžiai aptinkami beveik visose jo knygose, nes jis buvo pratęs prie kiekvieno svarbaus darbo pridėti po keletą tuščių lapų, kad turėtų kur užrašyti savo nuomonę bei kitas pastabas. Labiausiai jis vertino senuosius teologus, nors neniekino ir naujųjų, nes ėjo koja kojon su laiko literatūra ir nesileido klaidinamas svyravimų, dažnai klaidingų, pusiau teisingų ar visiškai neteisingų dalykų, o tvirtai ir nepajudinamai laikėsi to, ką gerai patikrinęs pripažino esant tiesa, ir tai jam

netrukdė būti tolerantišku kitaip manantiems bei reikalauti to paties ir savo nuomonei. Liuterio mokslas jam buvo, kaip pats sakėsi, mieliausias, nes po ilgamečio išbandymo manė verta esant jo laikytis. Nes dieviškasis žodis, šio mokslo pagrindas, jam reiškėsi visų pirma žmogiškais pavidalais, kuriuos jis suvokė ne kaip kritiškas egzegetas, o kaip nuodugnus teologas, atskleidęs jų tikrąją prasmę.

Šalia teologijos mokslų, istorija – ir visų pirma gimtinės – buvo mėgstamiausias šalutinis jo užsiėmimas; geriausias įrodymas yra traktatas apie senuosius Prūsijos gyventojus, kuriuo jis patvirtina esąs teisingai sprendžiantis ir savarankiškai mąstantis istorikas; todėl, vos tik pasirodęs, šis darbas buvo visų tėvynės istorijos mylėtojų pagerbtas su dideliu pritarimu.

Dabar dar keletas žodžių apie jo namų ir šeimos santykius. Vedęs jis buvo tik sykį; Verdainės kunigo Fabijono Kalau dukterį, pamaldžią ir ištikimą žmoną. Iš šios santuokos jam gimė dešimt vaikų, kurių šeši dar vaikystėje nukeliavo į amžinybę. Penkiasdešimt penktaisiais gyvenimo metais jį ištiko skaudus likimo smūgis: paskui vaikus netikėtai nukeliavo į amžinybę ištikimoji gyvenimo palydovė. Po jos mirties jis beveik 30 metų našlavo. Vėlyvame amžiuje jis buvo giliai sukrėstas dar dviejų vaikų mirties, kai pragaištinga epidemija atėmė iš jo suaugusią dukterį ir daug vilčių teikusį sūnų; galėjo netekti visų savo vaikų, nes minėtoji epidemija buvo užpuolusi ir paskutiniuosius, tik didelėmis pastangomis ir triūsu išvengė mirties. Visas šias likimo negandas, skaudžiai kentėdamas, jis priėmė kaip taurinančią ir išbandančią priemonę, nusižeminęs, su krikščioniška savitvarda ir visiškai paklusdamas valiai dangiškojo Tėvo, be kurio žinios nuo mūsų galvos nenukrenta nė plaukas, tuo labiau negali sopulinga kančia sudrumsti mūsų sielos ramybės.

Tuo ir baigiama gyvenimo istorija žmogaus, kuris man ypač brangus, nes buvo mano tėvas, ir kuriam statau šitą nedidelį savo vaikiškos meilės ir pagarbos paminklą norėdamas, kad šis mokslingas, doras, vienų nepripažintas, kitų gerbtas ir vertintas žmogus mano broliams būtų sektinas pavyzdys, o dvasinę tarnybą einančius penkis mano sūnus nuolat skatintų būti naudingais Kristaus Bažnyčiai ir jos pasekėjams.

Priedas

Trempų kunigas Ostermejeris, apie kurį čia buvo kalbėta, vieną po kito parašė ir išleido šiuos darbus:

1. Kritinės pastabos apie Langeno gramatiką, visų pirma liečiančios sintaksę.

2. Laidotuvių pamokslas prie Jo Ekscelencijos tikrojo slaptojo valstybės ir karo ministro, Ernstburgo paveldėtojo ir Trempų bažnyčios globėjo pono Rochowo karsto.

3. Pataisyta lietuviška agenda 1775.
4. Kritiška senprūsių religijos istorija 1775.
5. Mintys apie senuosius Prūsų žemės gyventojus 1780.
6. Pataisytas lietuviškas giesmynas 1781.
7. Jo Apologija 1790.
8. Nauja lietuviška gramatika 1791.
9. Pirmoji lietuviškų giesmynų istorija 1793.
10. Rinkinys lietuviškų giesmių, verstų iš naujųjų vokiškų giesmynų.
11. Paskutinioji mūsų Viešpaties Jėzaus Kristaus žemiškojo gyvenimo savaitė 1797.
12. Naujasis mūsų Viešpaties Jėzaus Kristaus gyvenimas.

Be to, jis dar pateikė keletą istorinio turinio straipsnių žurnalams „Preußische Tempe" ir „Preußisches Archiv", kurie jam davė galimybę tapti Karališkosios vokiečių draugijos Karaliaučiuje garbės nariu.

Plyviškiai, 1819 m. rugpjūtis

Zigfridas Ostermejeris*, sūnus

[1]*Įveikę įvairius sunkumus (lot.).*

[2]*Prūsijos gimnazijose klasės buvo skaičiuojamos mažėjančia tvarka.*

[3]*1594 m. Torno gimnazijoje buvo įvesta suprema curia klasė, kurioje absolventai galėjo ruoštis universiteto studijoms.*

2

ZIGFRIDO OSTERMEJERIO BIOGRAFIJA

Siegfried Ostermeyers, weiland Pfarrers in Plibischken, Lebenslauf
(von Siegfr. O. selbst geschrieben im Besitze des Justizrat F. O. in Tilsit).

Ich Siegfried Ostermeyer erblickte das Licht dieser Welt 1759 d. 23ten October in dem Kirchdorfe Trempen, wo mein Vater als Prediger stand. Ich war der letzte Sohn meiner Mutter, den sie zur Welt brachte, und dieses war mit eine Hauptquelle ihrer sehr zärtl. Liebe gegen mich. Sie war eine Tochter des Hochwohlehrwürdigen Herrn Kalau, Pfarrers bey der Christl. Gemeinde zu Werden. Schon in der frühesten Jugend wurde ich

* Zigfrido Ostermejerio, Plyviškių kunigo: „Ar patartina išstumti lietuvių kalbą ir lietuvius sulieti su vokiečiais?" Gumbinė, 1817, spausdinta Hartungo spaustuvėje.

von meinen lieben Eltern zum Unterricht gegeben bey meinem Verehrungswürdigsten Oncle dem Hern Ernst Lud: Kalau, der zu der Zeit Praecentor in Trempen war, und nachmals als Pfarrer nach Zittkehmen berufen wurde. Dieser legte mit aller Treue und Sorgfallt den ersten Grund zu meiner Erkenntniß, und mithin zu meinem Glück. Tausendfacher Dank sey ihm dafür von mir gesagt! und Gott wolle sein großer Lohn seyn! – Nachdem durch deßen Bemühungen der erste Grund bey mir gelegt war; so nahm mich mein treuer Vater, nebst meinem Elteren Bruder, der schon bereits vor mir in die Ewigkeit gegangen, in seinen Unterricht, welchen er mit aller Väterlichen Treue so lange fort setzte, biß ich die Academie beziehen konnte. So froh ich auch meine Jugendjahre in meiner Elltern Hause durchlebte, so wurde doch diese Freude unterbrochen, da es dem weisen Gott gefiehl, meine Liebe Mutter Anno 1770 d. 29ten October in ihrem 49ten Jahre mir zu entreißen, und mich durch diesen schmerzlichen Todesfall, zu einer Mutterlosen Waise zu machen. Doch auch da verließ mich der gütige Gott nicht. Mein Vater verdoppelte seine Sorgfallt, und meine älteste Schwester vertrat mit aller Treue Mutterstatt. Der Himel wolle ihr ihre Liebe belohnen! Sie verdient es, den sie hat viel an mir gethan. Nachdem ich von meinem Vater in allen Wißenschaften und insonderheit im Christenthum sorgfälltig war unterwiesen worden; so wurde ich nach angestellter Prüfung, durch die Confirmation Anno 1773, von meinem Vater, öffentlich als ein Glied der Christl. Gemeinde aufgenomen. Noch drey Jahre genoß ich hierauf den Unterricht meines Vaters, biß er mich Anno 1776 dimittirte, und ich in demselben Jahr, den 3ten April von Sr: Magnif: dem Hr. Doctor Buetner als ein ordentliches Mitglied der Königsbergischen Universitaet aufgenomen wurde. So groß die Treue war, mit welcher mir (mich natürlich d. Hrsgb.) mein Vater in seinem Hause unterwieß, so thätig bewieß sich selbige auch, bey meiner Unterstützung auf der Academie. Nie habe ich Mangel leiden dürfen; denn seine Hand bewieß sich stets mildthätig gegen mich, wenn gleich nicht überflüßig so doch nothdürftig. – Ich kann nur tausendfachen Dank für alle seine Treue sagen, aber der Allgütige belohne ihn dafür; den ich werde ihm nie vergelten können. Dieser gute Gott laße es ihm in Ewigkeit wohl gehen! Sanft ruhe seine Asche! – – – Bey meinem Aufenthalt auf der Universität zu Königsberg, habe ich den Unterricht der mehrsten damaligen Lehrer genoßen, unter welchen Hr: Doctor Buck und Hr. Doct: Reccardt aber insonderheit Hr: Doct: Pisanski vielfältige Proben ihrer besonderen Gewogenheit gegen mich geäußert. Auch ihnen sey dafür der wärmste Dank gesagt! – Nachdem ich meine Studia 4 ½ Jahr ununterbrochen fortgesetzt; so verließ ich Anno 1780 den 29ten October die Univer-

sitaet Königsberg und ging auf Befehl meines Vaters, wieder in sein Hauß. So wenige Aussichten ich hier zu einer baldigen Beförderung auch hatte; so sorgte dennoch die gütige Vorsehung sehr bald für mich, indem ich nach einem halbjährigen Aufenthalt in meines Vaters Hause, zum Praecentor in Willunen berufen, woselbst ich hierauf Anno *1781 d. 29ten April* oder *Dom. Miser: Domini* von H: Pf. Fleischmann Hochwohlehrwürden introduciret wurde. Zufriedenheit und Glück begleiteten mich hier auf allen Schritten. – Dieses Glück aber wurde dadurch noch vermehret, da ich aus wahrer und treuer Liebe *Anno 1782* mich mit der tugendsamen Jungfer *Maria Gottliebe Anderson,* der ältesten Tochter des Weyland Hochwohlehrwürdigen Hr. Bernhardt Anderson, wohlverdienten Pfarrers bei der Christl. Gemeinde zu Kraupischken, erster Ehe, ehelich verlobte. Dieses Ehebündniß wurde auch *in demselben Jahr d. 20ten September* durch einen öffentl. Trau-actum von Hr. Pf. Fleischmann bestätiget. Dieses Ehebündniß setzten wir unter dem göttl. Seegen in Eintracht und Zufriedenheit fort, und es blieb uns anfänglich kein Wunsch unerfüllt übrig, als dieser, daß der HErr mein Hauß bauen wolle! – – Aber auch diesen ließ der gütige Gott nicht lange unerfüllt; denn Anno *1784 d. 8ten April* um 2 Uhr Nachmittage, erfreute mich der Allgütige Gott, durch eine glückliche Entbindung meines lieben Weibes, mit einem gesunden Sohn, welcher den 13ten deßelben Monats, von schon erwehnten Herren Pfarrer Fleischmann getauft wurde, und den Namen *Natanael Friederich* empfing. Gott erhalte doch diese seine theure Gabe! Er laße aber auch diesen Erstgebohrnen in seiner Furcht aufwachsen, damit er dereinstens ein Werckzeug seiner Ehre und ein Gegenstand der Freude seiner Eltern werden möge! – Uns schenke der Allweise Weißheit zu seiner Auferziehung.

NB. Taufzeugen sind bey diesem Kinde gewesen

1. Hr. Amts-Rath Hoffmann aus D.
2. „ Pfarrer Ostermeyer aus Tr: abſ: (Trempen d. Herausgeb.)
3. „ Amtmann Kuehl aus Gr: abſ:
4. „ Negotiant Cynthius: abſ:
5. Frau Pfarr. Anderson aus Stallup:
6. „ Amts-Räthin Keydell aus Grumb.
7. „ Amts-Räthin Hindesin aus Will:
8. „ Pfarr. Fleischmann aus Will:
9. „ Pfarr. Reitenbach aus Tremp: abſ:
10. Dem: Hoffmann aus Doerfch:
11. Hr. Candidat Westphal.

Gott, der überschwänglich an Güte ist, und deßen Hand nie müde wird, väterliche Wohlthaten uns Menschen mitzutheilen, und unser irdisches

Glück zu beförderen, lies auch gegen mich diese Väterlichen Absichten nicht unbezeugt, sondern offenbahrete sich als den Gott alles Seegens gegen mich dadurch, daß er mir Anno 1786 d. 12ten März um 9 Uhr Morgens den zweyten Sohn von meinem lieben Weibe lies gebohren werden, welcher den folgenden Tag, als d. 13ten März getauft wurde, und den Namen *Gottfried Leberecht* empfing. So zeigst Du denn mein Gütiger Gott! durch das Geschenk dieses zweyten Sohnes, daß Du mein Hauß bauen willst. Es geschehe Vater! indem Du alle Gefährliche Zufälle von ihm gnädiglich abwenden wollest. Laß ihn wachsen und zunähmen an Alter, insonderheit aber an Weißheit und Gnade bey Dir und denen Menschen. Laß ihn deine Wege wandeln, die allein die richtigen und rechten sind; die ihn zum Frieden und zur Tugend führen. Nie möge Boßheit sein Herz zum Laster herabwürdigen und Frömigkeit und Rechtschaffenheit seyn die Hauptabsicht seines Lebens! HErr laße Dies aus Gnaden geschehen! –

Wiederum erfüllte der Gott alles Seegens unsere Wünsche, indem er auf zwey Söhne, mir auch eine Tochter schenkte, die den 7ten May 1788 vormittage um 10 Uhr gebohren wurde. Sie wurde gleich den folgenden Tag getauft und empfing die Namen *Justina Dorothea.* Deine Gabe und Geschenk o Gott ist dieses Kind; erhalte sie auch beständig in Deiner Gemeinschaft, und gieb, daß sie eine wahre Pflanze der Gerechtigkeit werde. –

Gott vermehrete abermahl das Häufchen meiner Kinder durch einen Sohn, den er mir d. *29ten Julius 1790* gebohren werden lies. d. 1ten August wurde er getauft und erhielt die Namens *Bernhardt Willhelm.* – Dank sey G! Der meinem lieben Weibe nach einer schweren Geburt dennoch so gnädigl. half, daß sie bald völlig wieder hergestellet wurde. Noch lange erhalte sie und den zarten Säugling zu meiner Freude, mein Gott! –

Anno 1792 d. 3ten Aug., wurde mir der 4te Sohn gebohren, der d. 5ten getauft wurde und die Namen *Carl Heinrich* empfing. Gott erhalte mir auch dieses Kind, und laß es in seiner Furcht aufwachsen! –

Eben als ich zum Tentamen zur Schillen'schen Pfarre nach Königsberg gereiset war, wurde den *25ten April* um 3 ½ Uhr nach Mittage *anno 1795* mir der 5te Sohn gebohren. 4 Stunden nach seiner Geburth traf ich erst zu Hause ein. Froh trat ich in mein Hauß ein, da alles glücklich abgegangen war. Den Tag darauf als den 26ten wurde das Kind in der hiesigen Kirche getauft und empfing die Namen *Siegfried Gustav.* Gott erhalte auch diesen Zweig meines Hauses! –

Zum Pfarramt in Schillehnen bin ich ordinirt, d. 24ten

Juli 1795 und 17ten Jan: 96 Dom: 2 p. Epiph: introducirt [Bemerkung am Rande des Schriftstücks. D. Herausgeber.]

Alle vorhergehenden Kinder sind in Willuhnen gebohren; aber nun wurde mir der 6te in Szillehnen gebohren. Dieser erblickte das Licht dieser Welt d. *27ten April 1797* um 2 Uhr nachmittage, und wurde hierauf den 1ten May in der Widdem vom Hr. Pfarrer Fleischmann getauft, wo ihm die Namens *Ludwig Adolph* beygelegt wurden. Gottes Gnade sey mit ihm sein Lebenlang! –

Dieses mein geliebtes Kind starb d. 1ten Jan: 1798 8 Monat alt, an einer langwierigen schmerzhaften auszährenden Kranckheit. Gott erfreue seine Seele, für ausgestandenen schwehren Leiden reichlich im Himel. –

Im Jahr 1798 d. 8ten October verließen meine beyden ältesten Söhne das väterl. Hauß und kamen in den Unterricht meines Würdigen Freundes des Hr. Pracentor Haupt in Zittkehmen, nachdem ich sie bis dahin selbst unterrichtet, auch den ältesten Nat: Friedrich den Sontag zuvor confirmiret hatte. Gott seegn die Arbeit dieses rechtschafnen Mannes und treuen Lehrers an diesen Kindern reichlich, damit sie nützliche und glückliche Menschen für die Zeit und Ewigkeit werden. –

d. 29ten Decemb. 1798 um 6 Uhr Abends wurde mir abermahls eine Tochter gebohren, welche hierauf in der Taufe, d. 2 ten Ian: 1799 von Hr. Pf. Lengnick vollzogen wurde, die Namen *Johanna Carolina* empfieng. (Gott) erhalte dieses Kind! –

Im Jahre 1801 Anfangs Oct.: bezog Fritz und Lebrecht die Universit: [Randbemerkung D. Herausg.]

d. 31ten Oct. 1801 wurde mir noch eine Tochter gebohren, welche in der Taufe d. 4ten Nov: die Namen *Heinr: Amalie* empfieng.

Im Jahr 1804 d. 12ten Oct: wurde ich *als Pfarrer in Plibischken* bestätiget; valedicirte Domin: 1 Advent: zog den 7ten Dec: von Schillehnen ab und wurde Domin: 1. p. *Epiph 1805* vom Dr. Ertzpriester Sperber aus Wehlau ins Predigtamt eingeführt.

1818 am 17ten April um halb neun Uhr Abends endigte meine fromme u. treue Gattin Maria Gottliebe, geb. Anderson, nach einer 11 Wochen langen Kranckheit und ausgestandenen vielen und schmerzhaften Leiden, ihre irdische Laufbahn, im 59sten Jahr ihres Alters (Sie war gebohren d. 7ten Dec. 1759) und im 36ten Jahre unserer sehr zufriedenen und glücklichen Ehe. Um so schmerzhafter war mir ihr Verlust. Der barmherzige Gott belohne aus Gnaden ihre Treue und Liebe, die sie mir im höchsten Maaße bis an ihren Tod bewiesen hat, und gesegnet müße ihr Andenken mir, unseren Kindern und allen denen sie wohlgethan hat, bleiben. Sanft ruhe ihre Asche. Herr führe mich einst dahin wo ich diese Gute wiederfinde. Amen. –

Der liebe Vater ging heim den 19ten Septbr. 2 Uhr Morgens anno 1921.
[Diese kurze Nachschrift von anderer Hand dürfte von meinem Grossonkel *Nathanael Friedrich Ostermeyer* herrühren. Der Herausgeber.]

Zigfrido Ostermejerio, buvusio Plyviškių kunigo, gyvenimas

(aprašytas paties Zigfr. O., esantis Tilžės teismo tarėjo F. O. nuosavybė)

Aš, Zigfridas Ostermejeris, šio pasaulio šviesą išvydau 1759 m. spalio 23 d. Trempų bažnytkaimyje, kur mano tėvas buvo pamokslininku. Buvau paskutinysis savo motinos vaikas, kurį ji paleido į šį pasaulį, ir tai buvo pagrindinė jos labai švelnios meilės man priežastis. Ji buvo didžiai gerbiamo pono Fabijono Kalau, Verdainės krikščioniškosios parapijos kunigo, duktė. Jau ankstyvoje jaunystėje savo mylimų tėvų buvau atiduotas mokytis garbingiausiam dėdei ponui Ernstui Liudvikui Kalau, precentoriavusiam tuo metu Trempuose, o vėliau paskirtam kunigu į Žydkiemį. Su dideliu rūpesčiu ir atsidėjimu jis padėjo pirmąjį mano pažinimo, o kartu ir laimės pagrindą. Už tai aš tūkstantį kartų dėkoju, ir tegul Dievas jam kuo daugiau atlygina! Po to, kai jo pastangomis man buvo duotas pirmasis pagrindas, mokyti mane drauge su amžinybėn jau iškeliavusiu vyresniuoju broliu pasiėmė brangusis tėvas, tęsdamas tai su tėvišku pasiaukojimu tol, kol aš galėjau stoti į akademiją. Savo jaunystės metus smagiai leidau tėvų namuose, bet šis džiaugsmas nutrūko, kadangi išmintingasis Dievas 1770 m. spalio 29 d. atėmė 49 metų amžiaus mylimą motiną ir šia skaudžia mirtimi padarė mane našlaičiu. Tačiau ir dabar gerasis Dievas manęs neapleido. Tėvas padvigubino rūpestingumą, o vyresnioji sesuo ištikimiausiai atstojo motiną. Teatlygina dangus jai už šią meilę! Ji to nusipelno, nes daug man padarė. Kruopščiai supažindinęs su visais mokslais, ypač krikščionybe, po surengto egzamino tėvas mane konfirmavo ir viešai priėmė krikščionių bendruomenės nariu. Po to jis mane mokė dar trejus metus, kol 1776 m. paleido, ir aš tų pačių metų balandžio 3 d. Jo magnificencijos pono daktaro Buetnerio buvau priimtas į Karaliaučiaus universitetą. Pasiaukojimas, su kuriuo mane tėvas mokė namuose, buvo taip pat veiksmingas ir mane remiant akademijoje. Aš niekada nekentėjau skurdo, nes jis visuomet ištiesdavo pagalbos ranką – jei ir ne per dosniausią, tai tiek, kiek reikdavo. Aš esu tūkstantį kartų dėkingas už jo ištikimumą, teatlygina Visagalis jam už tai, nes aš niekada jam negalėsiu atsilyginti. Teatlygina jam aname pasaulyje Gerasis Dievas, telydi jį amžinybėje. Ramybė jo pelenams! Būdamas Karaliaučiaus univer-

sitete, aš klausiau mokymo daugumos tuometinių dėstytojų, iš kurių ponas dr. Buckas ir ponas dr. Reccardtas, o ypač ponas dr. Pisanskis parodė man visokeriopą palankumą. Tebus ir jiems išreikšta širdingiausia padėka! Be pertraukos studijavęs 4 ½ metų, 1780 m. spalio 29 d. palikau Karaliačiaus universitetą ir tėvo paliepimu vėl grįžau į namus. Nors buvo maža vilčių greitam paaukštinimui, vis tiek netrukus geroji Apvaizda manimi pasirūpino; pusę metų išbuvęs tėvo namuose, buvau paskirtas precentoriumi Vilūnuose, kur 1781 m. balandžio 29 d. arba Gailestingojo Dievo metais buvau iškilmingai įvesdintas pono kunigo Fleischmanno. Pasitenkinimas ir laimė čia lydėjo mane kiekviename žingsnyje. Toji laimė dar padidėjo, kai 1782 m. iš tikros ir ištikimos meilės susižadėjau su dorybinga mergele Marija Gotlibe Anderson, vyriausiąja didžiai garbaus, daug nusipelniusio pono Bernhardo Andersono, buvusio Kraupiško krikščioniškosios bendruomenės kunigo, dukterimi iš pirmosios santuokos. Šį santuokinį ryšį sutvirtino ponas kunigas Fleischmannas tų pačių metų rugsėjo 20 d. oficialiu santuokos aktu. Dievui laiminant, santuokoje mes gyvenom ramybėje ir sutardami, ir iš pradžių neliko nė vieno neišsipildžiusio mūsų troškimo, išskyrus nebent norą statyti savo namą. Bet ir pastarojo gerasis Dievas nepaliko ilgam neįvykusio, nes 1784 m. balandžio 8 d. antrą valandą popiet geriausiasis Dievas nudžiugino mane, mylimajai žmonai laimingai pagimdžius sveiką sūnų, kuris to pat mėnesio 13 d. jau minėtojo pono kunigo Fleischmanno buvo pakrikštytas Natanielio Fridricho vardu. Tesaugo Dievas tą brangią savo dovaną! Ir teleidžia šiam pirmagimiui augti dievobaimingam, kad ilgainiui taptų Jo garbės vykdytoju ir savo tėvų džiaugsmu! Teapdovanoja Visažinis mus išmintimi jam auklėti.

N. B. Šio vaiko krikšto liudytojai buvo:

1. Ponas amtsrotas Hoffmannas iš D.
2. Ponas kunigas Ostermejeris iš Tr.
3. Ponas amtmonas Kuehlis iš Gr.
4. Ponas pirklys Cynthius.
5. Ponia kunigo žmona Anderson iš Stalup.
6. Ponia amtsrotienė Keydell iš Grumb.
7. Ponia amtsrotienė Hindesin iš Vil.
8. Ponas kunigas Fleischmannas iš Vil.
9. Ponas kunigas Reitenbachas iš Tremp.
10. Dim[isijoje]: Hoffmanas iš Doersch.
11. Ponas kandidatas Westphalis.

Dievas, kuris dosnus gėrio ir kurio ranka niekada nepavargsta dalindama mums, žmonėms, tėviškąsias dovanas bei gausindama mūsų žemiškąją laimę, patvirtino ir man šiuos tėviškus ketinimus, pasirodė kaip

palaimos Dievas, leisdamas mano mylimai žmonai 1786 m. kovo 12 d. 9 val. rytą pagimdyti antrąjį sūnų, kuris kitą dieną, kovo 13, buvo pakrikštytas ir gavo Gotfrido Leberechto vardą. Taigi, mano Gerasis Dieve, dovanodamas antrąjį sūnų, parodai, jog Tu nori statyti mano namą. Teįvyksta tai, Tėve, Tau maloningai nukreipiant nuo jo visus pavojingus netikėtumus. Leisk jam augti ir bręsti, ypač įgyti išminties ir malonės Tavo žmonėms. Teeinie jis tavaisiais keliais, kurie vieninteliai yra teisingi, veda jį į taiką ir dorybę. Tegu pyktis niekada nesidaro jo širdies yda, o pamaldumas ir padorumas tebūna svarbiausias gyvenimo tikslas. Leisk tai, Viešpatie, maloningai įvykti.

Ir vėl Dievas palaimingai išpildė mūsų norus, padovanodamas, šalia dviejų sūnų, taip pat dukterį, kuri gimė 1788 m. gegužės 7 d. 10 val. priešpiet. Tuoj pat, kitą dieną, ji buvo pakrikštyta ir gavo Justinos Dorotėjos vardą. Šis vaikas, Dieve, yra Tavo dovana. Nuolatos laikyk ją savo draugėje ir leisk, kad ji būtų tikras teisingumo daigas.

Dievas vėl padidino mano vaikų būrelį sūnumi, kuriam leido gimti 1790 m. liepos 29 d. Rugpjūčio pirmąją jis buvo pakrikštytas Bernhardo Vilhelmo vardu. Ačiū Dievui, kuris mano mylimai žmonai po sunkaus gimdymo taip maloningai padėjo, kad ji netrukus visiškai pasveiko. Dar ilgai saugok mano džiaugsmui ją ir švelnųjį kūdikį, mano Dieve!

1792 m. rugpjūčio 3 d. man gimė ketvirtasis sūnus, pakrikštytas penktą dieną ir gavęs Karlo Heinricho vardą. Išsaugok man, Dieve, ir šį vaiką ir leisk, kad jis augtų Tavo baimėje.

Tuo metu, kai aš buvau išvykęs į Karaliaučių patikrinimui dėl Žilių parapijos, 1795 m. balandžio 25 d. trečią su puse valandos po pietų gimė man penktasis sūnus. Tik keturioms valandoms praėjus po jo gimimo, aš parvykau namo. Linksmas įžengiau į namus, nes viskas buvo baigęsi laimingai. Po dienos, 26-tą, vaikas šionykštėje bažnyčioje pakrikštytas Zigfrido Gustavo vardu. Išsaugok, Dieve, ir šią mano namų atžalą!

Kunigo pareigoms Šilėnuose buvau paskirtas 1795 m. liepos 24 d. ir 1796 Dievo metais sausio 17 d. antrą savaitę po Trijų Karalių įvesdintas.

Visi išvardyti vaikai gimę Vilūnuose, o Šilėnuose dar gimė ir šeštasis. Pasaulio šviesą jis išvydo 1797 m. balandžio 27 d. antrą valandą po pietų ir gegužės 1 d. pono kunigo Fleischmanno buvo pakrikštytas klebonijoje, kur jam suteiktas Liudviko Adolfo vardas. Dievo malonė telydi jį visą gyvenimą!

Šis mano mylimas vaikas mirė 1798 m. sausio 1 d. aštuonių mėnesių nuo ilgos, skausmingos, alinančios ligos. Dieve, dosniai džiugink jo sielą danguje už iškęstas sunkias kančias!

1798 m. spalio 8 d. abu mano vyresnieji sūnūs, kuriuos aš pats iki tol mokiau, o vyriausiąjį Natanelį Fridrichą sekmadienį prieš tai konfirmavau, paliko tėvo namus ir išvyko mokytis pas mano garbingą draugą poną precentorių Hauptą į Žydkiemį. Gausiai palaimink, Dieve, šio dorybingo vyro ir ištikimo mokytojo darbą su tais vaikais, kad jie pasidarytų naudingi ir laimingi žmonės dabar ir amžinybėje.

1798 m. gruodžio 29 d. šeštą valandą vakaro man vėl gimė duktė, kuri po to 1799 m. sausio 2 d. buvo pakrikštyta pono kunigo Lengnicko Johannos Karolinos vardu. Dieve, išsaugok šį vaiką!

1801 m. spalio pradžioje Fricas ir Leberechtas įstojo į universitetą.

1801 m. spalio 31 d. man gimė dar viena duktė, kuri, lapkričio 4 d. krikštijant, gavo Henrietos Amalijos vardą.

1804 m. spalio 12 d. buvau patvirtintas Plyviškių kunigu; atsisveikinau pirmą Advento savaitę, iš Šilėnų išsikėliau gruodžio 7 d. ir 1805 m. pirmą savaitę po Trijų Karalių Vėluvos vyresniojo kunigo pono Sperberio buvau įvesdintas į pamokslininko tarnybą.

1818 m. balandžio 17 d. pusę devynių vakaro mano pamaldžioji ir ištikimoji žmona Marija Gotlibe, gimusi Anderson, būdama 59 metų (buvo gimusi 1759 m. gruodžio 7 d.) ir 36-siais romios ir laimingos mūsų santuokos metais, užbaigė savo žemiškąją kelionę po 11 savaičių trukusios ligos ir ilgų skausmingų kentėjimų. Jos netektis man buvo ypač skaudi. Už man iki mirties rodytą begalinę ištikimybę ir meilę teatlygina jai gailestingasis Dievas ir telieka palaimintas jos atminimas man, mūsų vaikams ir visiems, kam ji padarė gera. Tesiilsi ramiai jos pelenai. Viešpatie, nuvesk mane kada nors ten, kur aš ją vėl rasčiau. Amen.

Mielasis tėvas iškeliavo į amžinuosius namus 1821 m. rugsėjo 19 d. 2 val. nakties. (Šis trumpas prierašas kita ranka turėtų būti mano prodėdės Natanelio Fridricho Ostermejerio. Leidėjas)

Aldona Prašmantaitė

ŽEMAIČIŲ VYSKUPAS J.A. GIEDRAITIS – NAUJOJO TESTAMENTO VERTĖJAS

Misionierių spaustuvė Vilniuje 1816 m. išleido Naująjį Testamentą[1], kurį į lietuvių kalbą išvertė Žemaičių vyskupas Juozapas Arnulfas Giedraitis (1754–1838). Šis leidinys – neeilinis įvykis Lietuvos katalikų Bažnyčios istorijoje, turint omenyje, kad iki tol turėta ir pastoracijai naudotasi Šv. Rašto vertimų į lietuvių kalbą ištraukomis. Krikščionybės istorijos tyrinėjimų kontekste šis faktas yra svarbus kaip vaizdi katalikybės modernizmo užuomazgų iliustracija. Skirtingai nuo protestantų, kuriems Biblijos skaitymas yra privalomas, katalikų Bažnyčia nuo seno buvo prieš savarankišką Šv. Rašto skaitymą ir viso Biblijos teksto vertimo bei spausdinimo neskatino. XIX a. pirmaisiais dešimtmečiais katalikų Bažnyčios pozicija šiuo klausimu nebuvo pakitusi. Tuo tarpu į lietuvių kalbą Naująjį Testamentą išverčia katalikų Bažnyčios hierarchas. Paradoksas? Taip, tačiau šiuo atveju fakto paradoksalumas gali būti skaidos taškas analitiniams tyrimams. Kažin ar patriotinės pareigos savo tautai nejaučiantis vyskupas ryžtųsi versti Šv. Raštą, taip rizikuodamas nusižengti bažnytinės vyresnybės nurodymams. Vargu ar atsitiktinumas, kad J. A. Giedraičio vyskupavimo laikotarpis į istoriją įėjo kaip kultūrinės veiklos pagyvėjimo Žemaitijoje metai, periodas, kuris apibūdinamas lituanistinio sąjūdžio terminu. Istoriografijoje yra užuominų, kad vyskupas buvo vienas iš šio sąjūdžio inspiratorių. Ši detalė suponuoja 1816 m. lietuviško Naujojo Testamento analizės platesniame kontekste tikslingumą, leidybos ir vertimo istorijoje ieškant medžiagos ne tik vertėjo biografijai ar konkrečių literatūros bei kalbos mokslo klausimų nagrinėjimui, bet ir fundamentalių istorinių problemų, tokių kaip lietuvių tautinio atgimimo raida, katalikų Bažnyčios vaidmuo visuomeniniame judėjime, tyrimui.

[1] *Giedraitis J. A.* Naujas Istatimas Jezaus Christaus Wieszpaties musu. – V., 1816. – 389 p.

Kita vertus, dokumentai apie lietuviško Naujojo Testamento vertimą ir leidybą – vertingas šaltinis nagrinėjant konkrečius šį leidinį liečiančius dalykus, nes istoriografijoje prieštaringų interpretacijų pasitaiko iš dalies dėl duomenų stokos. Antai iki šiol tebėra kvestionuojama vertimo autorystė. Visi apie tai rašiusieji teigia J. A. Giedraitį turėjus padėjėjų. Nesutariama tik, koks vaidmuo teko pačiam J. A. Giedraičiui – vertėjo ar organizatoriaus. Pagal tai istoriografijoje galima skirti tris kryptis. Pirmajai priklausytų tyrinėtojai, J. A. Giedraitį laikantys vienu iš vertėjų (Mykolas Biržiška, Vaclovas Biržiška, Vincas Maciūnas). Jų manymu, J. A. Giedraičiui versti padėjo kunigai Bonaventūra Gailevičius ir Dominikas Mogėnas[2]. Antrajai grupei reikėtų priskirti autorius, aiškiai menkinusius J. A. Giedraičio indėlį. Ryškiausias tokio požiūrio atstovas būtų Motiejus Valančius. Jo nuomone, J. A. Giedraitis tik kontroliavo darbą, o faktiškai vertė kunigai B. Gailevičius ir D. Mogėnas[3]. Trečiųjų nuomone, vyskupas prie vertimo dirbęs pats. Pasak Benedikto Smigelskio, B. Gailevičius ir D. Mogėnas negalėjo būti vertėjais, nes buvę paskirti cenzūruoti vertimą[4]. Adomas Jakštas, pabrėžęs, kad J. A. Giedraitis pirmas ėmęsis versti jau nebe evangelijų ištraukas, bet visą Naująjį Testamentą, priskiria šį darbą prie didžiausių vyskupo nuopelnų[5]. Zigmas Zinkevičius, atkreipęs dėmesį į gana vientisą vertimo kalbą, rašo, jog įtarinėjimai, esą J. A. Giedraičiui versti padėję B. Gailevičius ir D. Mogėnas, vargu ar turi pagrindo[6]. Išskyrus B. Smigelskį, tvirtinusį, kad jis pats matęs vyskupą valandų valandas dirbant prie vertimo, kiti rašiusieji savo teiginio dažniausiai neargumentuoja. Be B. Gailevičiaus ir D. Mogėno, istoriografijoje minimos Leono Kazlauskio ir Tamošiaus Venslauskio pavardės. Tačiau jų, kaip J. A. Giedraičio padėjėjų, vaidmenį tyrinėtojai irgi vertina nevienareikšmiškai. Neaišku, kas atliko techninį pagalbinį vertimo darbą – redagavo, perrašinėjo tekstus ir panašiai.

---

[2] *Biržiška M.* Mūsų raštų istorija. – K., 1925. – D. 1. – P. 62; *Biržiška V.* Lietuviškų knygų istorijos bruožai. – K., 1930. – P. 72; *Maciūnas V.* Lituanistinis sąjūdis XIX amžiaus pradžioje. – K., 1939.– P. 144.

[3] *Valančius M.* Žemaičių vyskupystė. – V., 1848. – T. 2. – P. 77.

[4] *Smigelskis B.* Kritika Valančiaus vyskupystės // Draugija. – 1911. – Nr. 59.

[5] *Jakštas A.* Apie katalikiškus lietuviškus Šventraščio vertimus ir vertėjus. – K., 1933. – P. 9.

[6] *Zinkevičius Z.* Lietuvių kalba XVIII–XIX a. – V., 1990. – P. 113.

Daug kas paaiškėja iš čia publikuojamo J. A. Giedraičio 1813 m. gegužės 31 d.[7] laiško (žr. dokum. 6), kuriame vyskupas rašo pats darbui vadovavęs (stanovivši sam na čele) būrelio sumanių kunigų ir pasauliečių padedamas. Šiam būreliui priklausė šviesiausi Žemaičių vyskupijos dvasininkai: B. Gailevičius, D. Mogėnas, Emerinas de Eredanas, Stanislovas Ovsianas, Juozapas Januškevičius, Ignas Paškevičius. Būrelyje buvo ir du pasauliečiai – Raseinių pilies teismo teisėjas Leonas Uvainis ir ribų (pakamario) teismo regentas Dionizas Poška. Jau pats būrelio Naujojo Testamento vertimui į lietuvių kalbą įkūrimas gali būti vertinamas kaip vaizdi lituanistinio sąjūdžio Žemaičiuose apraiška, vienas iš literatūrinio bendravimo būdų. Dabar galima tik spėlioti, koks kiekvieno iš J. A. Giedraičio nurodytų asmenų konkretus indėlis verčiant Naująjį Testamentą. Iš kalbinės pusės turbūt daugiausia bus prisidėjęs L. Uvainis, turėjęs gerą filologinį pasiruošimą. Be lietuvių, lenkų ir rusų kalbų, jis mokėjo dar ispanų, prancūzų, vokiečių, graikų, lotynų ir hebrajų kalbas. Kada 1822 m. kilo idėja Vilniaus universitete įkurti lietuvių kalbos katedrą, universiteto sekretorius Kazimieras Kontrimas tai katedrai užimti rekomendavo L. Uvainį[8]. Žymiu kalbininku anuo metu buvo laikomas ir D. Poška. Vienas iš svarbiausių jo filologinių darbų – lenkų–lotynų–lietuvių kalbų žodynas (nespausdintas). Yra žinoma, kad lietuviškajai žodyno daliai sudaryti D. Poška, be kitų šaltinių, naudojosi ir 1816 m. Naujojo Testamento vertimu[9]. Iš čia publikuojamo J. A. Giedraičio laiško matyti, kad D. Poška yra pats taisęs ir redagavęs vertimą.

Beveik visi Naujojo Testamento rengėjų būreliui priklausę kunigai be teologinių mokslų buvo studijavę pasaulietinius. B. Gailevičius, D. Mogėnas, J. Januškevičius – Vilniaus universiteto auklėtiniai. Specialios analizės reikėtų norint atsakyti į klausimą, kokių disciplinų kursus jie buvo išklausę. Tačiau ir iš turimos šiuo aspektu fragmentinės medžiagos ryškėja universalių studijų bruožai. Antai J. Januškevičius, Vilniaus universitete gavęs filosofijos mokslų daktaro laipsnį, vėliau bernardinų ordino vienuolyne dėstė filosofiją, matematiką ir prancūzų kalbą[10]. J. A. Giedrai-

[7] Čia ir toliau datos pagal senąjį kalendorių.

[8] *Biržiška V.* Leonas Uvainis // Aleksandrynas. – V., 1990. – T. 2. – P. 186.

[9] Lietuvių enciklopedija. – Boston, 1961. – T. 23. – P. 343.

[10] 1813 m. kunigų tarnybos sąrašai. – Российский государственный исторический архив (Rusijos valstybinis istorinis archyvas, toliau – RVIA), f. 822, ap. 11, b. 426, l. 12.

čio 1813 m. pasirašytuose tarnybos lapuose minėti kunigai pristatomi kaip sumanūs ir išmintingi vyrai, mokantys lietuvių-žemaičių kalbą[11]. Lietuviškai tikriausiai buvo gerai pramokęs ir vengras Emerinas de Eredanas, Žemaičių kunigų seminarijos dėstytojas. Kiti būreliui priklausę dvasininkai buvo kilę iš Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės bajorų[12]. Nors daugelis jų žemaičiai (B. Gailevičius, L. Uvainis, D. Poška), bet Naujojo Testamento vertime žemaičių tarmės žodžių nėra daug. Kol kas trūksta duomenų šiam faktui paaiškinti. Matyt, kaip ir leidžiant „Lietuviškas evangelijas" (1806), norėta vertimą padaryti prieinamą ir kitų tarmių atstovams[13]. Neaišku, kam priklauso galutinė vertimo redakcija. Palyginus čia publikuojamus Mato, Luko ir Jono evangelijų vertimo pavyzdžius (žr. dokum. 5) su 1816 m. spausdintu tekstu, matyti, kad rankraštiniame variante mažiau polonizmų, paliktos lotyniškos vardų formos (tuo tarpu spausdintame tekste – Lukošius, Judošius, fariezieušai ir pan.). A. Jakšto manymu, vertėjo pabijota, kad liaudis, radusi naujus vardus, nepamanytų vyskupą sudarkius evangelijas[14]. Išeitų, kad J. A. Giedraitis redagavo pats. Tačiau šiai hipotezei argumentuotai patvirtinti (kaip ir paneigti) duomenų trūksta. Čia publikuojamame laiške (žr. dokum. 6) vyskupas pabrėžia savo padėjėjų nuopelnus. Greičiausiai kažkam iš jų ir buvo pavesta redaguoti vertimą.

Ne mažiau prieštaringi duomenys apie leidimų skaičių. Lietuvos bibliografijos pirmame tome nurodomi du 1816 m. leidimai pažymint, kad ankstesnieji bibliografai nurodydavę vieną, o Vacl. Biržiška buvo davęs tris[15]. 1989 m. išleistojo Naujojo Testamento bibliografijoje jau be išlygų nurodomi du 1816 m. J. A. Giedraičio vertimo Naujojo Testamento leidimai[16].

Iš skelbiamos medžiagos aiškėja, kad J. A. Giedraitis iš pradžių ketino spausdinti 1000 egzempliorių (žr. dokum. 18). Tokiu tiražu

---

[11] Ten pat, l. 4, 6, 12.

[12] Ten pat.

[13] *Jonikas P.* Lietuvių bendrinės rašomosios kalbos idėja priešaušrio metu // Archivum Philologicum. – K., 1937. – Kn. 6. – P. 63.

[14] *Jakštas A.* Min. veik. – P. 10.

[15] Lietuvos TSR bibliografija. Serija A. Knygos lietuvių kalba. – V., 1969. – T. 1: 1547–1861. – P. 104; Lietuvos bibliografija: Papildymai. – V., 1990. – T. 1: 1547–1861. – P. 24.

[16] Šventojo Rašto lietuviškieji vertimai: Bibliografinis indeksas (1579–1914) // Naujasis Testamentas. – Salzburg, 1989. – P. 674.

išspausdinus keturių evangelijų tekstą, buvo apsispręsta leisti 5000 egzempliorių (žr. dokum. 20). Pradedant Apaštalų darbais, jau iš karto spausdintas reikiamas egzempliorių skaičius. Baigus visą tekstą spausdinti, buvo papildomai iki 5000 tiražo pradėtos spausdinti keturios evangelijos (žr. dokum. 27). Šiam 4000 egzempliorių evangelijų tekstui, matyt, teko iš naujo rinkti raides. Taigi skirtingos korektūros klaidos, ženklų skaičiaus eilutėje nesutapimai, skilčių laužymo ir žodžių kėlimo į kitą eilutę nevienodumai gali būti pretekstu, bet ne argumentu, patvirtinančiu teiginį apie keletą leidimų. Lygiai taip pat, kaip ir dalyje egzempliorių esanti pratarmė prancūzų kalba. Iš čia publikuojamų dokumentų matyti, kad su prancūziška pratarme ketinta leisti visus egzempliorius ir tik vėliau tokio sumanymo atsisakyta (žr. dokum. 34). Vadinasi, tikslingiau būtų kalbėti apie 1816 m. lietuviško Naujojo Testamento leidimo variantus, o ne atskirus leidimus.

Čia skelbiamų dokumentų duomenys suteikia galimybę pakankamai detaliai rekonstruoti Naujojo Testamento vertimo ir leidybos istoriją, pakoreguoti istoriografijoje įsigalėjusias mažai argumentuotas versijas.

Ištisai publikuojama viena byla iš Rusijos Biblijos draugijos (RBD) fondo, saugomo Rusijos valstybiniame istorijos archyve (RVIA) Sankt Peterburge (f. 808, ap. 1, b. 8; mikrofilmas Lietuvos istorijos instituto bibliotekoje, sign. 133). Nors apyraše ji įvardyta kaip „Susirašinėjimas apie Šv. Rašto knygų leidimą latvių žemaičių kalba" (1884 m. įrašas), joje esantys dokumentai atskleidžia išimtinai 1816 m. lietuviško Naujojo Testamento vertimo ir leidimo istoriją. Iki šiol byla tyrinėtojų nebuvo naudota, kaip ir daugelis kitų, saugomų šiame fonde. Tuo tarpu palyginti negausiame fonde (apie 350 saugojimo vienetų) galima rasti vertingų duomenų XIX a. pirmojo dešimtmečio kultūros plačiąja prasme tyrinėjimams, nes į RBD veiklą buvo įsitraukę daug to meto kultūros ir mokslo veikėjų.

Sankt Peterburgo Biblijos draugija įkurta 1812 m. gruodžio 6 d. caro įsaku[17] (nuo 1814 m. rugsėjo mėn. veikė kaip Rusijos Biblijos draugija). Tokios draugijos įkūrimo idėja kilo Londone, kur 1804 m. įsteigta Britų ir užsienio Biblijos draugija (British and Foreign Bible Society). Anglijos Bažnyčios istorijoje XVIII a. paskutinieji de-

[17] *Пыпин А. Н.* Российское Библейское общество 1812–1826 // Религиозныя движения при Александре I. – Петроград, 1916. – С. 21.

šimtmečiai išskiriami kaip ypatingo religinio pakilimo laikotarpis. Šalyje vyravęs krikščioniškas entuziazmas, skatinęs misionierišku tendencijų stiprėjimą protestantų Bažnyčioje ir tuo būdu sudaręs sąlygas ekumeniniam judėjimui, inspiravo ir Biblijos draugijos įkūrimą. Svarbiausias draugijos tikslas buvo propaguoti Šv. Raštą visame pasaulyje. Laikytasi nuostatos, kad viena iš efektyvesnių priemonių šiam tikslui pasiekti yra analogiškų draugijų steigimas įvairiose pasaulio šalyse.

Pagrindinis Peterburge įkurtos draugijos uždavinys buvo platinti Šv. Raštą tarp visų Rusijos imperijoje gyvenančių tautų jų gimtąja kalba. Kadangi Šv. Rašto rusų kalba leidimo reikalai buvo bažnytinės vyresnybės kompetencijoje, draugija numatė skleisti Dievo žodį tik tarp imperijoje gyvenančių kitatikių, kurių dauguma Šv. Rašto neturėjo[18]. Pagal draugijos taisykles, Šv. Raštas turėjo būti platinamas be jokių priedų ir komentarų[19]. Nors tai akivaizdžiai prieštaravo katalikų Bažnyčios reikalavimui komentuoti sunkesnes Biblijos vietas, antruoju tų pačių taisyklių punktu deklaruojama, kad draugijai priklausyti gali bet kurio krikščionių tikėjimo – taigi ir katalikų – išpažinėjai. Vienintelė sąlyga – pritarti Šv. Rašto platinimo idėjai ir įsijungti į draugijos veiklą[20]. Kitaip negu Britų ir užsienio Biblijos draugijos, veikusios visuomeniniais pagrindais, Rusijoje draugijos veikla buvo sąmoningai susieta su valstybiniu valdymu. Vadovauti draugijai paskirtas caro administracijos pareigūnas – Vidaus reikalų ministerijos Kitatikių dvasinių reikalų vyriausiasis valdytojas Aleksandras Golicynas. Ši aplinkybė iš dalies ir nulėmė Biblijos draugijos populiarumą Rusijoje. Jau pirmaisiais, t.y. 1813, metais buvo įkurti šeši skyriai įvairiose tuometinės Rusijos imperijos vietose[21]. (Lietuvoje skyrius įkurtas 1816 m.[22])

RBD sparčiam suklestėjimui įtakos, be to, bus turėję ir draugijos ryšiai su masonų judėjimu. Nikolajaus Šilderio manymu, tai, kad dauguma priklausančių RBD tuo pačiu metu buvo ir masonų ložių

---

[18] Проект об учреждении в С.-Петербурге Библейского общества // О Библейских обществах и об учреждении такого же Санкт-Петербурге. – СПб., 1813. – С. 35.

[19] Ibid. – C. 39.

[20] Ibid.

[21] *Пыпин А. Н.* Op. cit. – C. 30.

[22] Wiadomość // Kurjer Litewski. – 1816. – Nr. 98.

nariai, kaip tik ir lėmė draugijos veiklos sėkmę[23]. Neatmeta masonų, visų pirma masoniškos literatūros poveikio RBD ir Aleksandras Pypinas[24]. Andrieno Boudou manymu, aukštųjų visuomenės sluoksnių įsitraukimas į masonų judėjimą labai palengvino RBD įkūrimą[25]. Ryšiai su masonų ložėmis buvo viena iš priežasčių, turėjusių įtakos neigiamam katalikų Bažnyčios požiūriui į Biblijos draugijas. Kita vertus, Biblijos draugijų klestėjimo laikotarpiu Šv. Rašto skaitymo, vertimo ir komentavimo klausimu katalikų Bažnyčia dar griežtai laikėsi Tridento susirinkimo nuostatų, pagal kuriuos Šv. Rašto tekstai negalėjo būti platinami be atitinkamų Bažnyčios aprobuotų komentarų. Biblijos draugijos, kaip minėta, savo veikloje rėmėsi kardinaliai priešingais principais. XIX a. pirmaisiais dešimtmečiais buvo išleista keletas popiežiaus raštų, smerkiančių Biblijos draugijas. Vienas iš pagrindinių kaltinimų, kad draugijos, platindamos Šv. Raštą be jokių komentarų ir siekdamos užsibrėžto tikslo duoti Dievo žodį kiekvienam pageidaujančiam jam suprantama kalba, netiesiogiai inspiruoja klaidingas Šv. Rašto interpretacijas. Popiežius Leonas XII enciklika „Ubi Primum" 1824 m. perspėjo, kad taip Dievo žodis gali lengvai būti pakeistas žmogaus žodžiu arba net virsti velnio balsu[26]. Šv. Sostas smerkė katalikų dalyvavimą Biblijos draugijų veikloje taip pat griežtai, kaip ir narystę masonų ložėse. Tačiau RBD veikloje katalikai neatsisakė dalyvauti. Draugijai priklausė pats katalikų metropolitas Stanislovas Sestšencevičius-Bogušas. Nariai buvo ir kiti aukšti to meto katalikų dvasininkai: Vilniaus vyskupas Jeronimas Stroinovskis, Minsko vyskupas Gaspras Ciecichovskis[27]. Iš publikuojamos medžiagos matyti, kad Žemaičių vyskupas J. A. Giedraitis taip pat buvo jos narys.

Aktyvaus katalikų hierarchų dalyvavimo RBD priežasčių, matyt, reikėtų ieškoti specifiniuose to meto katalikų Bažnyčios santykiuose su pasaulietine valdžia – katalikų dvasininkai Rusijos imperijoje privalėjo besąlygiškai paklusti pasaulietinės valdžios

[23] *Шильдер Н. К.* Краткое историческое обозрение цели, хода и последствий учреждения Библейского общества в России. – Rusijos nacionalinės bibliotekos Sankt Peterburge Rankraščių skyrius, f. 859, K 20, Nr. 10, l. 1–17.

[24] *Пыпин А. Н.* Op. cit. – C. 111.

[25] *Boudou A.* Stolica święta a Rosja: Stosunki dyplomatyczne między niemi w XIX stuleciu. – Kraków, 1928. – T. 1. – S. 117—119.

[26] Remiamasi citata iš str. *Gillis J. M.* Bible Societes // The Catholic Encyclopedia. – New York, 1913. – Vol. 2. – P. 544–545.

[27] RBD narių sąrašas. – RVIA, f. 808, ap. 1, b. 312, l. 3.

nurodymams. Pastarieji nebuvo iš anksto derinami su Šv. Sostu. Antai net Mogiliovo metropolijos – aukščiausio katalikų valdžios organo Rusijos imperijoje – įkūrimu ir metropolito paskyrimu pasirūpino caro administracija. Roma atsidūrė prieš įvykusį faktą ir po tam tikro laiko buvo priversta tai sutvarkyti kanoniškai[28]. RBD buvo viena iš caro toleruojamų organizacijų, naudojosi ypatinga Aleksandro I globa ir palankumu[29]. Atsisakymas dalyvauti RBD veikloje galėjo būti prilygintas atsisakymui paklusti carui. Tuo remiantis būtų galima paaiškinti RBD greitą sėkmę plėtojant savo veiklą ir skleidžiant Dievo žodį bei argumentuoti taip pat greitą jos žlugimą. Keičiantis visuomeninei situacijai pradėta ieškoti preteksto draugijai uždaryti. Pasinaudota draugijos nesutarimais su stačiatikių vadovybe. A. Golicynas buvo priverstas pasitraukti iš RBD prezidento pareigų ir savo vietą užleisti stačiatikių metropolitui Serafimui, kuris ir pasiekė, kad draugija būtų uždaryta. Nikolajus I 1826 m. liepos 15 d. pasirašė įsaką, nurodydamas perduoti RBD lėšas ir visų reikalų tvarkymą Švenčiausiajam Sinodui[30]. Draugija nustojo egzistavusi. Kartu buvo uždaryti ir 289 draugijos skyriai ir skyreliai įvairiose imperijos vietose, tarp jų ir Vilniuje.

Per gana trumpą egzistavimo laiką – 1812–1826 m. – RBD daug nuveikė leisdama ir platindama Bibliją. A. Pypino apskaičiavimais, tik per 9 RBD veiklos metus (1813–1821) buvo išspausdinta 104 Biblijos leidimai 507 600 egzempliorių tiražu. Tai Šv. Rašto vertimai į 26 kalbas, taip pat ir į lietuvių[31], kurio parengimo ir leidybos istorija atsispindi čia publikuojamos bylos dokumentuose.

Pagrindinę skelbiamų raštų dalį sudaro J. A. Giedraičio susirašinėjimas su A. Golicynu, kaip RBD prezidentu, dėl Naujojo Testamento lietuvių kalba vertimo ir leidybos. Publikuojamuose Vilniaus pašto viršininko Andrejaus Bucharskio laiškuose RBD yra žinių ne tik J. A. Giedraičio versto Naujojo Testamento leidybos bei platinimo klausimų analizei, bet ir duomenų apie iki šiol mažai žinomą Vilniaus Biblijos draugijos veiklą. Ši draugija buvo įkurta

[28] *Krasauskas R.* Mogiliovo arkivyskupija // Lietuvių enciklopedija. – South Boston, 1959. – T. 19. – P. 106.

[29] *Пыпин А. Н.* Op. cit. – С. 223.

[30] О возложении на Святейший Синод ведения и распоряжения имущества Российского Библейского общества // Полное собрание законов Российской империи. – 2-ое изд. – СПб., 1830. – Т. 1. № 475. – С. 785.

[31] *Пыпин А. Н.* Op. cit. – С. 66.

1816 m. spalio 23 d. RBD skyriaus teisėmis. Kaip ir RBD, vadovauti Vilniaus Biblijos draugijai buvo išrinktas komitetas iš viceprezidentų, direktorių, sekretorių ir iždininko. Viceprezidentais tapo generalgubernatorius Aleksandras Rimskis-Korsakovas, civilinis gubernatorius grafas Mykolas Pliateris-Zybergas (Syberg, Zyberg), Žemaičių vyskupas J. A. Giedraitis ir mokyklų vizitatorius grafas Adomas Chreptavičius[32]. Prezidento institucijos nebuvimas akivaizdžiai pabrėžė steigiamos draugijos priklausomybę ir pavaldumą RBD. Komiteto nariai buvo įvairių konfesijų atstovai. Be vyskupo J. A. Giedraičio, katalikų Bažnyčios hierarchijai atstovavo Vilniaus vyskupijos generalinis vikaras Jonas Civinskis, pavaduojantis tuo metu Vilniaus vyskupijos administratoriaus pareigas ėjusį metropolitą S. Sestšencevičių-Bogušą. Komiteto direktoriais išrinkti evangelikų reformatų kunigas Steponas Rečinskis, Vilniaus Šv. Dvasios vienuolyno archimandritas Joilas, evangelikų senjoras Jonas Jokūbas Nikolajus[33]. Taigi pagrindinio to meto protestantiškųjų draugijų veiklos principo – Dievo žodžio platinimui telkti visų konfesijų atstovus – laikytasi. Kiekybiniu požiūriu persvarą komitete turėjo pasauliečiai. Iš 18 narių (įskaitant du sekretorius ir iždininką) tik 6 buvo dvasininkai. Į komitetą įėjo aukšti valstybinės valdžios pareigūnai. Be generalgubernatoriaus A. Rimskio-Korsakovo ir pašto generalinio direktoriaus A. Bucharskio, kurio laiškai RBD sekretoriui Vasilijui Popovui čia skelbiami (žr. dokum. 35, 37–39), į komitetą buvo išrinkti civilinis gubernatorius Piotras Hornas, gubernijos bajorų vadovas Teodoras Ropas, vyriausiojo teismo prezidentai Adomas Chrapovickis ir Ignas Balinskis. Universiteto profesūrai komitete atstovavo Simonas Malevskis, Zakarijas Niemčevskis, Juozapas Saundersas, Augustas Bekiu, Jonas Znoska ir adjunktas Mykolas Bobrovskis[34]. Kol nesurasti eilinių draugijos posėdžių protokolai, sunku spręsti, kaip aktyviai kiekvienas jų buvo įsitraukęs į draugijos veiklą. Tačiau tai, kad į komitetą įėjo universiteto profesorių, yra pakankamai iškalbinga detalė, leidžianti suabejoti istoriografijos teiginiais, jog universitetas nieko bendra su draugija neturėjęs[35].

---

[32] Wiadomość // Kurjer Litewski. – 1816. – Nr. 98; prieduose publikuojamas R. Pinkertono laiškas RBD sekretoriui V. M. Popovui (žr. Priedai, dokum. 2).

[33] Ten pat.

[34] Ten pat.

[35] *Bielińśki J.* Uniwersytet Wileński (1579–1831). – Kraków, 1899–1900. – T. 2. – S. 606.

Pagrindinė Vilniaus Biblijos draugijos veiklos kryptis buvo RBD leidžiamų leidinių ir Šv. Rašto knygų platinimas. Aplinkybės taip susiklostė, kad draugija įkurta kaip tik tuo metu, kada lietuviškas Naujasis Testamentas buvo baigiamas spausdinti. Iš čia publikuojamų dokumentų matyti, kad vyskupas J. A. Giedraitis, apmokėjęs spaustuvei leidybos išlaidas, nemokamai perdavė RBD 4000 egzempliorių, sau pasilikdamas 1000 (žr. dokum. 30). Taip RBD perduota tiražo dalis atiteko draugijos Vilniaus skyriui (žr. dokum. 34). Iš spaustuvės buvo gauti neįrišti egzemplioriai. Todėl draugijai teko rūpintis jų įrišimu, o vėliau ir platinimu (žr. dokum. 37, 39, 43, 44). Naujasis Testamentas buvo platinamas dviem pagrindiniais būdais: per parapijų klebonus ir dvarininkus. Antai grafas Platonas Zubovas nupirko 300 egzempliorių ir dalijo juos savo valstiečiams (žr. dokum. 47). Pardavinėjamas buvo Naujasis Testamentas po 2 rb asignacijomis, t.y. apmokant tik įrišimo išlaidas. Išplatintas greičiausiai visas tiražas, nes jau 1838 m. ketinta leidimą pakartoti. Deja, sumanymas liko neįgyvendintas[36].

Nors 1816 m. Naujojo Testamento lietuviško vertimo ir leidybos reikalai derinti su RBD, iš čia skelbiamų dokumentų matyti, kad draugija šiuo atveju atliko tik tarpininko vaidmenį. Vertimu ir leidyba rūpinosi pats vyskupas J. A. Giedraitis, Naująjį Testamentą pradėjęs versti savo iniciatyva dar prieš įsikuriant RBD.

Tarp kitų 1816 m. Naujojo Testamento lietuviško vertimo istoriją atskleidžiančių dokumentų čia publikuojamas J. A. Giedraičio darbas iš lietuvių tautos, kalbos ir literatūros istorijos, kuris iki šiol buvo laikomas dingusiu arba išvis nebuvusiu. Liudvikas Adomas Jucevičius nurodo vyskupą parašius „Traktatą apie žemaičių kalbą"[37]. M. Valančius „Žemaičių vyskupystėje" rašo, jog J. A. Giedraitis rinkęs žinias apie žemaitišką liežuvį[38]. Vacl. Biržiška rėmėsi L. A. Jucevičiumi, į J. A. Giedraičio darbų sąrašą įtraukdamas veikalą „Rozprawa o języku litewskim", bet abejojo, ar tai nebus Kristijono Gotlibo Milkaus „Lietuvių kalbos gramatikos" vertimas, per klaidą priskirtas J. A. Giedraičiui[39]. Skelbiamas J. A. Giedraičio rankraštis „Lietuvių kalbos, tautos ir literatūros aprašymas" abe-

[36] *Biržiška V.* Leonas Kazlauskis // Aleksandrynas. – V., 1990. – T. 2. – P. 377.

[37] *Jucevičius L.* Mokyti žemaičiai. – V., 1975. – P. 65.

[38] *Valančius M.* Raštai. – V., 1972. – T. 2. – P. 185.

[39] *Biržiška V.* Juozapas Arnulpas Giedraitis // Aleksandrynas. – T. 2. – P. 212–213.

jones išsklaido. Kadangi darbas spausdintas nebuvo, tik su tam tikromis išlygomis galima kalbėti apie jo įtaką amžininkams. Tačiau kaip to meto tautinės savimonės lygmenį apibūdinantis dokumentas rankraštis pakankamai iliustratyvus. Lietuviško teksto intarpai ir vertimai prieduose leidžia manyti, kad čia gali būti vertingos medžiagos XIX a. pradžios lietuvių literatūros bei kalbos mokslų specialistams. Kaip, pavyzdžiui, Ovidijaus „Metamorfozių" antrosios knygos pirmųjų eilučių lietuviškas vertimas (žr. dokum. 5, Priedas A), skelbtas 1808 m. K. Bogušo veikale[40]. Iš karto peršasi versija, kad J. A. Giedraitis nusirašė šį pavyzdį iš K. Bogušo darbo. Tačiau žinoma, kad K. Bogušas Ovidijaus į lietuvių kalbą nevertė[41]. Spėjimas, jog šių eilučių vertimą galėjęs gauti iš Tado Jurevičiaus, nėra pakankamai argumentuotas[42]. Čia publikuojamas tekstas suponuoja prielaidą, jog pirmąkart K. Bogušo paskelbtą Ovidijaus poemos ištrauką į lietuvių kalbą galėjo versti J. A. Giedraitis. Žinant, jog vyskupas yra išvertęs eilių iš italų kalbos, hipotezė apie J. A. Giedraičio prioritetą verčiant į lietuvių kalbą Ovidijų nėra absurdiška. Literatūros mokslo specialistus turėtų sudominti ir prieduose esanti 38 eilučių religinė giesmė (žr. dokum. 5, Priedas D). Jos teksto tarp spausdintų giesmių kol kas nepavyko rasti.

Čia skelbiamą darbą iš Lietuvos istorijos Žemaičių vyskupas parašė kaip atsakymą į RBD pateiktus klausimus (žr. dokum. 3, 4). Tai iš dalies ir paaiškina, kodėl darbas liko rankraščiu, nesukeldamas didesnio amžininkų susidomėjimo.

Iš įrašų publikuojamos bylos viršelyje ir lapų numeracijos matyti, jog byla buvo ne kartą pertvarkyta. Keitėsi bylos numeris, pavadinimas, apimtis. Paskutinis įrašas rodo byloje esant 182 lapus. Tačiau numeracija nenuosekli ir supainiota: skaičiuoti tušti lapai, palikti ankstesnių numeracijų intarpai. Be to, dokumentai į bylą susiūti nesilaikant chronologijos, yra išskaidytų raštų (pvz., 1817 m. gegužės 24 d. raštas. – L. 151–152, 155). Šioje bylos publikacijoje chronologija atstatoma – raštai numeruojami ir dedami eilės tvarka pagal parašymo datą. Iš viso byloje (įskaitant pasikartojančius nuorašus ir spaudinių pavyzdžius) yra 56 raštai – originalai ir siųstųjų nuorašai.

---

[40] *Bohusz X.* O początkach narodu i języka litewskiego rozprawa. – Warszawa, 1808. – S. 180–191.

[41] *Biržiška V.* Pranciškus Ksaveras Mykolas Bogužis // Aleksandrynas. – T. 2. – P. 165; *Bohusz X.* Op. cit. – S. 181.

[42] *Biržiška V.* Tadas Jurevičius // Aleksandrynas. – T. 2. – P. 148.

Archeografiškai apdorojant tekstus, norėta maksimaliai išlaikyti jų savitumą, t.y. siekta taisyklingą kalbinę formą suteikti išsaugant autoriaus stilių. Todėl palikti gausūs polonizmai J. A. Giedraičio tekstuose, atskirai jų neaiškinant, taip pat tarmiškumai bei archaizmai tiek iš Lietuvos siųstuose, tiek Peterburge rašytuose raštuose. Žodžio „Žemaitija" rašymas vienodintas paliekant to meto Lietuvoje vartotas formas «Жмудзь» ir «Самогиция» (XIX a. rusų kalbai įprastos – «Жмудь» ir «Самогития»), tačiau «жмудзкий» taisoma į «жмудский». Vienodintas žodžių rašymas kartu ir atskirai, tautybių pavadinimai rašomi mažąja raide (originale tautybių ir šalių pavadinimai painiojami). Lietuviško teksto intarpai kopijuoti paraidžiui – autoriaus vartoti rašybos ženklai išlaikyti, skyryba netaisyta. Nedabartinta lenkiško teksto rašyba Ovidijaus vertime (dokum. 5; ištrauka spausdinta K. Bogušo veikale[43]). Laiškuose pasikartojančios kreipinių ir titulų formulės publikacijoje paliktos. Verčiant į lietuvių kalbą, prioritetas teiktas prasminiam aspektui, neretai atsiskleidžiančiam tik vieno ar kito teksto atsiradimo ir funkcionavimo platesniame kontekste.

Publikuojamos bylos dokumentus papildo priedų medžiaga. Iš skelbiamo J. A. Giedraičio rašto Žemaičių vyskupijos dvasininkams (žr. Priedai, dokum. 1) aiškėja, kad apie RBD įsikūrimą Žemaitijos dvasininkai ne tik kad gana greitai sužinojo, bet ir buvo kviečiami paremti jos veiklą. Šiuo metu turima medžiaga neleidžia atsakyti į dokumento suponuojamus klausimus – kokia suma buvo surinkta, kiek ir kokie Žemaitijoje dirbę dvasininkai tapo RBD nariais, tačiau, reikia manyti, vyskupo nurodymas nebuvo ignoruojamas. Svarbus šaltinis ne tik Biblijos draugijos istorijos, bet ir to meto Lietuvos kultūrinio gyvenimo tyrinėjimams yra čia skelbiamas RBD skyriaus Vilniuje įsteigimo iškilmėse dalyvavusio Britų ir užsienio Biblijos draugijos nario (tuo metu gyvenusio Sankt Peterburge) R. Pinkertono laiškas RBD sekretoriui V. Popovui apie skyriaus įkūrimą Vilniuje. Kaip matyti iš skelbiamo dokumento (žr. Priedai, dokum. 2), draugijos veikloje dalyvavo ir Vilniaus universiteto profesoriai. Tai dar kartą patvirtina, kad draugijos propaguotos ekumeninės idėjos nebuvo svetimos to meto akademiniuose sluoksniuose ir, be kita ko, galėjo turėti įtakos konfesinės katalikų inteligentijos ugdymui Lietuvoje.

[43] *Bohusz X.* Op. cit. – S. 180–195.

Šv. Rašto platinimo reikalai Lietuvoje domino tiek Londone, tiek Peterburge veikusias Biblijos draugijas. Neatsitiktinai tad, keliaudamas po Rusijos imperiją, 1818 m. R. Pinkertonas užsuko ir į Lietuvą. Kelionėje patirti įspūdžiai aprašyti 1833 m. Londone išleistoje knygoje[44]. Iš šešiolikos knygos skyrių du liečia Lietuvą. Prieduose publikuojamas pastarųjų skyrių vertimas.

Pratarmėje R. Pinkertonas rašo knygą skiriąs visų pirma bendraminčiams ir turįs vilties, jog joje pateikta informacija praversianti Anglijos visuomenei. Neaišku, kiek knyga buvo paplitusi Lietuvoje, tačiau lietuviškoje istoriografijoje iki šiol R. Pinkertono memuarai nebuvo naudoti. O juose yra vertingos medžiagos tiek bendro pobūdžio Lietuvos kultūros istorijos klausimų tyrimui, tiek ir konkrečių problemų, kaip, pavyzdžiui, XIX a. pirmųjų dešimtmečių etnokultūrinių santykių, Šv. Rašto plitimo Lietuvos visuomenėje, analizei.

Publikacija skiriama mokslininkams, tačiau ja norima sudominti ir platesnę visuomenę, todėl greta tekstų originalo kalba dedamas jų vertimas į lietuvių kalbą. Kadangi R. Pinkertono memuarai yra spausdinti, nors knygą ir būtų galima skirti prie bibliografinių retenybių, atsisakyta dėti publikuojamos ištraukos originalų tekstą.

Už geranorišką konsultavimą, dalykinius bei metodinius patarimus nuoširdus ačiū profesoriui Vytautui Merkiui. Esu dėkinga Egidijui Banioniui ir Algirdui Baliuliui, patarusiems archeografinio dokumentų apdorojimo klausimais, taip pat Romualdui Firkovičiui, sutvarkiusiam prieduose publikuojamo dokum. 1 kalbą. Ačiū už pastabas rankraštį skaičiusiems Algiui Samulioniui ir Vytautui Vanagui, taip pat Ritai Strazdūnaitei, perskaičiusiai ir paredagavusiai dalį rusiško publikuojamų dokumentų teksto, bei Tėvui Vasilijui Novinskiui, peržiūrėjusiam ir sutikrinusiam Evangelijų ištraukų rusišką vertimą. Ačiū Jelenai Konickajai, rusiškų publikacijos tekstų redaktorei. Už techninę pagalbą rengiant tekstus spaudai dėkoju Alevtinai Smirnovai, Gražvydai Merkelienei, Sigitai Medelinskaitei, Elenai Motiejūnaitei.

[44] *Pinkerton R.* Russia: or Miscellaneous Observations on the Past and Present State of that Country and its Inhabitants. – London, 1833.

PUBLIKUOJAMŲ BYLOS RAŠTŲ SĄRAŠAS

1. 1813 m. kovo 14 (2) d. J. A. Giedraičio laiškas A. Golicynui. Atsakymas į pasiūlymą būti Biblijos draugijos nariu ir nuomonė dėl Biblijos vertimo į lietuvių kalbą (P. 189–192)

2. 1813 m. balandžio 10 (kovo 29) d. J. A. Giedraičio laiškas A. Golicynui. Biblijos draugijos vaidmuo rengiant lietuviškąjį Biblijos vertimą (P. 192–194)

3. 1813 m. gegužės 6 (balandžio 24) d. A. Golicyno laiškas J. A. Giedraičiui. Prašoma atsiųsti Biblijos draugijai žinių apie lietuvių kalbą ir tautą (P. 194–195)

4. 1813 birželio 11 (gegužės 31) d. J. A. Giedraičio laiškas A. Golicynui. Pranešama dėl prašytų žinių apie lietuvius (P. 195–197)

5. 1813 m. J. A. Giedraičio parengtas „Lietuvių tautos, kalbos ir literatūros aprašymas"(P. 197–231)

6. 1813 m. birželio 11 (gegužės 31) d. J. A. Giedraičio laiškas A. Golicynui. Pranešama, kas padėjo parengti Naujojo Testamento vertimą (P. 231–235)

7. 1814 m. rugsėjo 5 (rugpjūčio 24) (?) d. A. Golicyno (?) raštas Aleksandrui I. Dėl J. A. Giedraičio išversto Naujojo Testamento dedikavimo (P. 235)

8. 1814 m. rugsėjo 13 (rugpjūčio 31) d. A. Golicyno laiškas J. A. Giedraičiui. Apie leidimą dedikuoti Aleksandrui I Naująjį Testamentą lietuvių kalba (P. 236)

9. 1814 m. rugpjūčio mėn. J. A. Giedraičio laiškas A. Golicynui. Prašoma leisti spausdinti lietuvišką Naująjį Testamentą Vilniuje (P. 237–238)

10. 1814 m. rugpjūčio mėn. Kai kuriuose J. A. Giedraičio versto Naujojo Testamento egzemplioriuose įrištos prancūziškos dedikacijos carui rusiškas variantas (P. 238–241)

11. 1814 m. rugsėjo 16 (4) d. J. A. Giedraičio laiškas A. Golicynui. Pranešama apie siunčiamą Naujojo Testamento vertimą (P. 241–242)

12. 1814 m. rugsėjo 16 (4) d. J. A. Giedraičio laiškas A. Golicynui. Apie Naujojo Testamento lietuviško teksto atitikimą Vulgatai (P. 242–244)

13. 1814 m. lapkričio 15 (3) d. A. Golicyno laiškas metropolitui S. Sestšencevičiui-Bogušui. Prašoma įvertinti Naujojo Testamento vertimą į lietuvių kalbą (P. 244–245)

14. 1814 m. lapkričio 22 (10) d. S. Sestšencevičiaus-Bogušo laiškas A. Golicynui. Apie Naujojo Testamento lietuviško vertimo tinkamumą spaudai (P. 245–246)

15. 1815 m. kovo 1 (vasario 18) d. A. Golicyno laiškas J. A. Giedraičiui. Prašoma nurodyti, kada, kur ir kokiu tiražu bus spausdinamas Naujasis Testamentas (P. 246–247)

16. 1815 m. kovo 18 (6) d. J. A. Giedraičio laiškas A. Golicynui. Pranešama, kada ketinama pradėti Naujojo Testamento spausdinimą (P. 247–248)

17. 1815 m. balandžio 16 (4) d. A. Golicyno laiškas J. A. Giedraičiui. Prašoma Naująjį Testamentą spausdinti 5000 egzempliorių tiražu (P. 249–250)

18. 1815 m. gegužės 9 (balandžio 27) d. J. A. Giedraičio laiškas A. Golicynui. Apie Žemaitijos gyventojų skaičių ir spausdinamo Naujojo Testamento tiražą (P. 251–253)

19. 1815 m. rugsėjo 29 (17) A. Golicyno laiškas J. A. Giedraičiui. Pranešama apie Biblijos draugijos pageidavimą padidinti Naujojo Testamento tiražą iki 5000 egzempliorių (P. 253–255)

20. 1815 m. lapkričio 10 (spalio 29) d. J. A. Giedraičio laiškas A. Golicynui. Pranešama, jog Naujasis Testamentas spausdinamas 5000 egzempliorių tiražu (P. 255–257)

21. 1815 m. gruodžio 2 (lapkričio 20) d. A. Golicyno laiškas J. A. Giedraičiui. Pranešama, kad Britanijos ir užsienio šalių Biblijos draugija atsiuntusi pinigų Naujojo Testamento lietuviško vertimo spausdinimui (P. 257–260)

22. 1815 m. gruodžio 30 (18) d. J. A. Giedraičio laiškas A. Golicynui. Pranešama apie Naujojo Testamento dalies išspausdinto teksto išsiuntimą (P. 260–262)

23. 1816 m. balandžio 27 (15) d. J. A. Giedraičio laiškas A. Golicynui. Pranešama apie Apaštalų darbų dalies išspausdinto teksto išsiuntimą (P. 262–263)

24. 1816 m. rugpjūčio 31 (19) d. J. A. Giedraičio laiškas A. Golicynui. Pranešama apie Apaštalų darbų dar vienos dalies išspausdinto teksto išsiuntimą (P. 264)

25. 1816 m. spalio 15 (3) d. J. A. Giedraičio laiškas A. Golicynui. Pranešama, jog Naujojo Testamento pirmasis egzempliorius baigtas spausdinti (P. 265–266)

26. 1816 m. spalio 20 (8) d. A. Golicyno laiškas J. A. Giedraičiui. Dėkojama už Naujojo Testamento išspausdinimą 5000 egzempliorių tiražu (P. 266–267)

27. 1816 m. lapkričio 30 (18) d. J. A. Giedraičio laiškas A. Golicynui. Pranešama apie Naujojo Testamento spausdinimo eigą (P. 267–269)

28. 1816 m. Naujojo Testamento leidybos išlaidų sąskaita (P. 269–271)

29. 1817 m. vasario 22 (10) d. J. A. Giedraičio laiškas A. Golicynui. Prašoma įteikti carui ir jo šeimai siunčiamus Naujojo Testamento egzempliorius (P. 271–273)

30. 1817 m. birželio 5 (gegužės 24) d. A. Golicyno laiškas J. A. Giedraičiui. Prašoma dėl Naujojo Testamento įrišimo susisiekti su draugijos skyriumi Vilniuje (P. 273–277)

31. 1817 m. birželio 17 (5) d. A. Golicyno laiškas G. Villamovui. Prašoma įteikti Naujojo Testamento egzempliorių imperatorei Marijai Fiodorovnai (P. 277–278)

32. 1817 m. birželio 18 (6) d. A. Golicyno laiškas M. Lamzdorfui. Prašoma įteikti Naująjį Testamentą imperatoriaus šeimos nariams (P. 278–279)

33. 1817 m. birželio 20 (8) d. G. Villamovo laiškas A. Golicynui. Pranešama apie Naujojo Testamento įteikimą imperatorei Marijai Fiodorovnai (P. 279–280)

34. 1817 m. birželio 28 (16) d. J. A. Giedraičio laiškas A. Golicynui. Pranešama apie Naujojo Testamento tiražo dalies perdavimą draugijos skyriui Vilniuje (P. 280–282)

35. 1817 m. liepos 12 (birželio 30) d. A. Bucharskio laiškas V. Popovui. Rašoma apie Naujojo Testamento spausdinimą ir Vilniaus Biblijos draugijos darbą (P. 283–285)

36. 1817 m. rugsėjo 23 (11) d. J. A. Giedraičio laiškas A. Golicynui. Praneša atsisakąs finansinės Biblijos draugijos paramos leidžiant Naująjį Testamentą (P. 286–288)

37. 1817 m. spalio 2 (rugsėjo 20) d. A. Bucharskio laiškas V. Popovui. Rašoma apie Naujojo Testamento leidybos reikalus (P. 288–290)

38. 1818 m. gegužės 27 (15) d. A. Bucharskio laiškas V. Popovui. Pranešama apie Naujojo Testamento 20 egzempliorių išsiuntimą Biblijos draugijai (P. 291–292)

39. 1818 m. birželio 23 (11) d. A. Bucharskio laiškas V. Popovui. Aptariamas Naujojo Testamento platinimas (P. 292–294)

40. 1818 m. liepos 5 (birželio 23) d. A. Golicyno raštas Biblijos draugijos ūkiniam komitetui. Siūloma paremti draugijos skyrių Vilniuje (P. 295)

41. 1818 m. liepos 5 (birželio 23) d. A. Golicyno raštas Vilniaus Biblijos draugijai. Pranešama apie finansinę paramą (P. 296)

42. 1818 m. rugpjūčio 26 (14) d. A. Golicyno laiškas J. A. Giedraičiui. Prašoma pranešti, kiek Biblijos draugija turi mokėti už Naujojo Testamento spausdinimą (P. 297–298)

43. 1818 m. rugpjūčio 26 (14) d. A. Golicyno raštas Vilniaus Biblijos draugijai. Rašoma apie Naujojo Testamento įrišimą ir platinimą (P. 299–302)

44. 1818 m. lapkričio 7 (spalio 26) d. J. A. Giedraičio laiškas A. Golicynui. Aptariamas Naujojo Testamento platinimas (P. 302–304)

45. 1818 m. gruodžio 3 (lapkričio 21) d. A. Golicyno laiškas J.A. Giedraičiui. Aptariamas Naujojo Testamento platinimas (P. 304–306)

46. 1818 m. gruodžio 3 (lapkričio 21) d. A. Golicyno laiškas P. Zubovui. Siūloma dalyvauti Biblijos draugijos veikloje (P. 307–308)

47. 1819 m. sausio 15 (3) d. P. Zubovo laiškas A. Golicynui. Rašoma apie Žemaitijos gyventojų galimybes naudotis Šventuoju Raštu (P. 309–310)

NEPUBLIKUOJAMŲ BYLOS RAŠTŲ SĄRAŠAS

1. Bylos raštų turinys. Be datos. Nepilnas ir subraukytas. – L. 2.

2. 1814 m. rugpjūčio mėn. Kai kuriuose J. A. Giedraičio versto Naujojo Testamento egzemplioriuose įrištos dedikacijos prancūzų kalba tekstas. – L. 39–42.

3. 1814 m. rugpjūčio mėn. Kai kuriuose J. A. Giedraičio versto Naujojo Testamento egzemplioriuose įrištos dedikacijos prancūzų kalba rusiškas variantas. – L. 37–38 (Žr. dokum. 10).

4. R. Pinkertono Rusijos Biblijos draugijai siųsti Naujojo Testamento spaudinių pavyzdžiai (žr. draugijos 1818 11 02 posėdžio protokolą. – F. 808, ap. 1, b. 63, l. 94): a) Szwenta Jezaus Christaus Ewangelia pagal Jono (melsvas popierius). – L. 141–144. Pirmo lapo viršuje įrašas R. Pinkertono ranka: On this paper there are 1000 copies printed for the Russian Bible Society. It cost 3 r[o]ubles silver the rame (Šitame popieriuje Rusijos Biblijos draugijai išspausdinta 1000 egzempliorių. Vienos stopos kaina – 3 sidabro rubliai); b) Tas pats (baltas popierius). – L. 145–148. Pirmo lapo viršuje įrašas R. Pinkertono ranka: On this paper are 3000 copies printed for the Russian Bible Society. It cost 2 rb 10 [?] silver the main (Šitame popieriuje Rusijos Biblijos draugijai išspausdinta 3000 egzempliorių. Lakštas kainuoja 2 sidabro rublius 10 kap.).

5. 1817 m. (?) pažyma apie Naujojo Testamento spausdinimo užbaigimą. Autorius, adresas ir data nenurodyti. – L. 156.

6. 1817 m. birželio 29 (17) d. Nr. 265. A. Golicyno raštas G. Villamovui. Praneša gavęs laišką apie J. A. Giedraičio versto Naujojo Testamento įteikimą imperatorei Marijai Fiodorovnai. Siunčiamo rašto nuorašas. – L. 157.

7. 1817 m. gruodžio 20 (8) d. A. Golicyno iš Maskvos rašytas laiškas J. A. Giedraičiui. Biblijos draugijos komiteto vardu dėkojama už Naujojo Testamento išspausdinimą ir 4000 egzempliorių padovanojimą draugijai. Siunčiamo rašto nuorašas. – L. 167.

8. 1818 m. rugpjūčio 6 (liepos 25) d. V. Popovo iš Sankt Peterburgo siųstas raštas Rusijos Biblijos draugijos Vilniaus skyriaus komitetui.

Prašoma atsiųsti dar 80 egzempliorių neįrišto Naujojo Testamento. Siunčiamo rašto nuorašas. – L. 171.

9. 1818 m. rugsėjo 26 (14) d. Nr. 23 A. Bucharskio ir A. Bekiu pasirašytas raštas lenkų kalba Rusijos Biblijos draugijos komitetui. Pranešama apie Naujojo Testamento 80 egzempliorių išsiuntimą. Originalas. – L. 178.

PRIEDAI

1. 1813 m. gruodžio 16 (4) d. J. A. Giedraičio raštas Žemaičių vyskupijos dvasininkams. Nurodymas aukomis paremti Biblijos draugiją (P. 311–317)

2. 1816 m. lapkričio 4 (spalio 23) d. Britų ir užsienio šalių Biblijos draugijos nario R. Pinkertono laiškas V. Popovui apie Rusijos Biblijos draugijos skyriaus įsteigimą Vilniuje (P. 318–323)

3. Ištrauka iš R. Pinkertono kelionių po Rusiją apybraižų knygos „Russia: or Miscellaneous Observations on the Past and Present State of that Country and its Inhabitants" (London, 1833) (P. 324–340)

1

1813 m. kovo 14 (2) d. J. A. Giedraičio laiškas A. Golicynui. Atsakymas į pasiūlymą būti Biblijos draugijos nariu ir nuomonė dėl Biblijos vertimo į lietuvių kalbą

L. 126. Originalas. Pirmo puslapio viršuje kitu braižu įrašyta gavimo data ir registracijos numeris: № 14 20 марта (Nr. 14 kovo 20). Šalia kita ranka: Слушано в заседании комитета 5 апреля (Svarstyta balandžio 5 komiteto posėdyje).

Ваше Сиятельство, Милостивый Государь,

По неизмеримому счастию моему, получен Вашего Сиятельства от 28 минувшего генваря сего года под № 6 вопрос, что не [имел] ли я побуждения принять обязанность в Библейском комитете звание члена. Сие для себя удостоверение за величайшее почитаю поощрение, что Ваше Сиятельство благоволит удостоить меня к тому благонамеренному усердию посвященных мужей обществу присовокупить, которые Слово Божие на разные народы уже посвятились распространить.

В кратчайшем времени буду иметь себе за счастие представить Вашему Сиятельству до того предмета способные и достойные особы

и переслать чистосердечные пожертвования. Что же до меня, [то] нет того ограничивающего усердия, чрез которое не посвящал бы себя до такого спасительного и благонамеренного предмета.

Весь християнский род должен [отнестись] с наивысшею благодарностию отеческому попечению найчувствительнейшего государя с государей Александра I, который во всех пространностях провинций и краях каждому народу собственным языком желает распространить от Бога християнское поучение. Таковые белиния[a] предметы добродетели и сердца его благословить нынешние и впредь идущие наследники восхвалять не престанут.

Когда в разных языках имеет быть переводимо Священное Писание, осмеливаюсь Вашему Сиятельству, яко начальнику комитета, представить проект, чтобы умещен был язык, каковым Литва, Жмудзь и часть Прусс разговаривают, особенно различествующийся от российского и польского, а приличествующий языкам греческому, латинскому и гишпанскому. Священного Письма в Литве в особенном языке не имеется, только находится в Пруссях, но и то с немецким смешан.

В литовском или жмудском языке была бы надобна Библия не токмо для духовенства, но и [для] простолюдиного народа, который в княжестве Жмудском изучен чтению и писанию. Начало таковой книги предобещал бы Вашему Сиятельству и комитету мой перевод Нового Завета, который почти готов и до типографии [126v] мог бы быть подан. Старый же Завет находится в Пруссях в языке литовском, в котором много оказывается немецких выразов. Когда бы благородно было Вашему Сиятельству и благопочтенному комитету на то соизволить, то я мог бы принять на себя труд оный очистить.

Короли прусские Фридерих I, Фридерих Вильгельм и Фридерих II Великий высочайшим[и] своим[и] повелениям[и] старались распространить християнское поучение напечатанием Священного Писания в литовском языке. Надеяться должно, что Всеавгустейший наш Государь не отнимет такового благодения для своих подданных, чтобы Литва и Самогиция имели в собственном языке Библию.

Какое по сему предмету от Вашего Сиятельства последуют постановления, будет служить для меня определением.

С истинным высокопочитанием и преданностию честь имею быть Вашего Сиятельства, Милостивый Государь, всепокорнейший слуга

(-) Епископ и князь Иосиф Гедройц

---

1. [a] Taip tekste.

№ 153. Марта 2 дня 1813 года
Его Сиятельству Главноуправляющему духовными делами иностранных исповеданий[b] и кавалеру князю Голицыну

Jūsų Šviesybe, Maloningasis Valdove,

Neapsakomai mano laimei šių metų sausio 28 d. gautas Jūsų Šviesybės paklausimas Nr. 6, ar aš nenorėčiau būti Biblijos komiteto nariu[1]. Šitai laikau didžiausiu paskatinimu, kurį Jūsų Šviesybė malonėjo man suteikti, priskirdamas prie kilnaus uolumo draugijai atsidavusių vyrų, kurie Dievo žodį jau atsidėjo skleisti įvairiose tautose.

Artimiausiu metu turėsiu laimės pristatyti Jūsų Šviesybei tam reikalui gabius ir garbingus asmenis ir nusiųsti nuoširdžiausias aukas[2]. Kai dėl manęs, tai nėra ribų uolumui, su kuriuo neatsidėčiau tokiam išganingam ir kilniam dalykui.

Visa krikščioniškoji giminė didžiai dėkinga už tėvišką rūpestį širdingiausiajam valdovui iš visų valdovų Aleksandrui I, kuris visose plačiose provincijose ir kraštuose kiekvienai tautai jos kalba leidžia skleisti Dievo duotąjį krikščionišką mokymą. Tokių tyrų dorybės dalykų ir jo širdies nepaliaus garbinti dabartinės ir vėlesnės kartos.

Kadangi Šventasis Raštas verčiamas į įvairias kalbas, drįstu Jūsų Šviesybei, kaip komiteto vadovui, pasiūlyti įtraukti kalbą, kuria kalba Lietuva, Žemaitija bei dalis Prūsijos. Ji skiriasi nuo rusų bei lenkų, o artima graikų, lotynų bei ispanų kalboms. Šventojo Rašto Lietuvoje sava kalba nėra, yra tik Prūsijoje, bet ir tai su vokiškomis priemaišomis. Biblija lietuvių arba žemaičių kalba būtų reikalinga ne tik dvasininkams, bet ir liaudžiai, kuri Žemaičių kunigaikštystėje išmokyta skaityti ir rašyti. Pradžiai siūlyčiau Jūsų Šviesybei ir komitetui savo Naujojo Testamento vertimą, kuris beveik baigtas ir galėtų būti atiduotas į spaustuvę. Senasis Testamentas lietuvių kalba, kuriame gausu vokiškų pasakymų, yra Prūsijoje. Jeigu Jūsų Šviesybei ir garbingajam komitetui kilnu būtų leisti, aš galėčiau imtis jį išgryninti.

Prūsijos karaliai Fridrichas I, Fridrichas Vilhelmas ir Fridrichas II Didysis savo aukščiausiais nurodymais siekė skleisti krikščionišką mokymą, išspausdindami Šventąjį Raštą lietuvių kalba. Reikia tikėtis, kad šviesiausias mūsų valdovas suteiks tokią geradarystę savo valdiniams, kad Lietuva ir Žemaitija turėtų Bibliją sava kalba.

1. [b] Čia ir toliau turėtų būti: Главноуправляющему Департаментом духовных дел и иностранных исповеданий.

Koks dėl šio dalyko bus Jūsų Šviesybės sprendimas, juo aš vadovausiuosi.

Su nuoširdžia pagarba ir ištikimybe turiu garbės būti Jūsų Šviesybės, Maloningasis Valdove, nuolankiausias tarnas

(-) Vyskupas ir kunigaikštis *Juozapas Giedraitis*

Nr. 153. 1813 metų kovo 2 diena
Jo Šviesybei Kitatikių dvasinių reikalų vyriausiajam valdytojui
ir kavalieriui kunigaikščiui Golicynui

[1] *Šio A. Golicyno laiško byloje nėra.*
[2] *Žr. Priedai, dokum. 1.*

2

1813 m. balandžio 10 (kovo 29) d. J. A. Giedraičio laiškas A. Golicynui. Biblijos draugijos vaidmuo rengiant lietuviškąjį Biblijos vertimą

L. 3. Originalas. Pirmo puslapio viršuje kitu braižu įrašyta gavimo data ir registracijos numeris: № 26 19 апреля (Nr. 26 balandžio 19).

Ваше Сиятельство, Милостивый Государь,

По отношению Вашего Сиятельства от 28 генваря сего года, по случаю открытия в С.-Петербурге Библейского комитета последовавшему, с воз[з]ванием и меня в оный за члена, между прочим марта 2 числа Вашему Сиятельству письмом о проекте донес, чтобы в оном умещен был язык, на [ка]ковом Литва, Жмудзь, Самогиция и часть Прусс разговаривают, особливо различествующийся от российского и польского, приличествующий языкам греческому, латинскому и гишпанскому, ибо в Литве в собственном языке Священного Письма не имеется, что таковой Книги Новый Завет переводом почти окончен и мог бы быть издан. За получением от Вашего Сиятельства на мое представление разрешения, что благоволит ли Библейский комитет предначатый мною прежде еще сего в переводе труд одобрить и язык литовский к прочим присовокупить. Тех ради причин происходит трудность в собрании членов. А когда то под покрывательством Вашего Сиятельства от комитета будет одобрено и о том в разрешении меня уведомлено, без сомнения, уповаю, что кроме

отличнейших и трудолюбивых мужей, достойных в сочлены, но и поменьшие, не принимая на себя того звания, усердным возбудятся духом, что в природном своем языке будут же иметь Священное Писание, и для так богоугодного предприятия в сане ведле своего состояния хотя самою малою частицею доброхотно единовременно пожертвуют.

Что же относится до меня, то для Библейского общества, изданием в разных языках Священного [3v] Писания трудящегося, единовременно при сем к Вашему Сиятельству государственными ассигнациями четыреста рублей имею честь препроводить. А притом поименнейте донести[a], что кроме того, покудова Библейский комитет не престанет существовать, ежегодно по сто рублей государственными же ассигнациями вносить не престану.

С истинным высокопочитанием и совершенною преданностию честь имею быть Вашего Сиятельства, Милостивого Государя, всепокорнейший слуга

(-) Епископ князь Иосиф Гедройц

№ 281. Марта 29 дня 1813 года
Его Сиятельству Господину Главноуправляющему духовными делами иностранных исповеданий и кавалеру князю Голицыну

Jūsų Šviesybe, Maloningasis Valdove,

Į Jūsų Šviesybės šių metų sausio 28 d. raštą, atsiųstą Biblijos komiteto Sankt Peterburge įsteigimo proga ir kviečiantį mane būti jos nariu, kovo 2 d. laišku Jūsų Šviesybei atsakiau, be kita ko, siūlydamas įtraukti kalbą, kurią Lietuva, Žemaitija, arba Samogitija, ir dalis Prūsijos vartoja ir kuri ypač skiriasi nuo rusų bei lenkų ir yra artimesnė graikų, lotynų bei ispanų kalboms. Lietuva neturi Šventojo Rašto gimtąja kalba, o tuo tarpu Naujojo Testamento vertimas beveik baigtas ir galėtų būti išleistas. Iš Jūsų Šviesybės į šį savo pasiūlymą nesulaukiau atsakymo, ar Biblijos komitetas pritaria mano anksčiau pradėtam vertimo darbui ir lietuvių kalbą prijungia prie kitų. Todėl yra sunkumų suburiant žmones. O kada tam, globojant Jūsų Šviesybei, komitetas pritars ir apie tokį sprendimą man praneš, be abejonių tikiuosi, kad ne tik geriausi ir darbščiausi vyrai, verti būti nariais, bet ir silpnesni, neprisiimdami narystės, užsidegs uolumu turėti Šventąjį Raštą gimtąja kalba ir prie tokio Dievui malonaus darbo pagal savo jėgas nors maža dalimi geranoriškai prisidės.

---

2. [a] почтеннейше доношу.

O kai dėl manęs, tai Biblijos draugijai, Šventojo Rašto leidimu įvairiomis kalbomis besirūpinančiai, turiu garbės Jūsų Šviesybei kartu keturis šimtus rublių valstybinėmis asignacijomis išsiųsti. Be to, pagarbiai pranešu, kad kol Biblijos komitetas nenustos gyvavęs, kiekvienais metais įnešiu po šimtą rublių valstybinėmis asignacijomis.

Su nuoširdžia pagarba ir visiška ištikimybe turiu garbės būti Jūsų Šviesybės, Maloningasis Valdove, nuolankiausias tarnas

(-) Vyskupas kunigaikštis *Juozapas Giedraitis*

Nr. 281. 1813 metų kovo 29 diena
Jo Šviesybei Ponui Kitatikių dvasinių reikalų vyriausiajam valdytojui ir kavalieriui kunigaikščiui Golicynui

3

1813 m. gegužės 6 (balandžio 24) d. A. Golicyno laiškas J. A. Giedraičiui. Prašoma atsiųsti Biblijos draugijai žinių apie lietuvių kalbą ir tautą

L. 5. Siunčiamo rašto nuorašas.

Преосвященнейший Владыко, Милостивый Государь мой,

Комитет С.-Петербургского Библейского общества, приемля с признательностию изъяснения в отношении ко мне Вашего Преосвященства от 28 генваря предположения об издании книг Ветхого и Нового Завета на литовском, или самогицком, языке, желает предварительно знать: 1) особый ли язык употребляется в Самогицкой епархии, или тот же самый, без всякой перемены [?], который и во всей Литве? 2) сколь велико, хотя примерным образом, число народа в Самогиции? 3) с какого языка и издания Библии перевод на самогицкий, или литовский, язык предполагается быть произведен.

[5v] По препоручению комитета я покорно прошу Ваше Преосвящ[енство] сообщить мне вышеозначенные сведения, и притом 4) буде есть какие-либо книги Священного Писания на особом самогицком языке, то для образца доставить комитету один экземпляр каждой; если же никогда еще Св. Писания на том языке печатано не было, то прислать хотя [бы] другую какую печатную книгу, дабы знать, какие литеры в оном употребляются и 5) буде возможно достать экз[емпляр] употребляемой в Пруссии Библии на литовском языке или Ветхого Завета, то прислать и оный.

Удовлетворение Вами, Мил[остивый] Государь мой, сих требований комитет примет с благодарностию.

Честь имею быть и пр[очее] Вашего Преосвященства, Милос[тивого] Гос[ударя] моего, покорнейший слуга

Подписан[о] князь Александр Голицын

№ 132. Апреля 24 дня 1813 [года]
Его Преосвящен[ству] Самогиц[кому] епис[копу]
князю Гедройцу

Jūsų Šventoji Prakilnybe, Maloningasis Ganytojau,

Sankt Peterburgo Biblijos draugija, su dėkingumu priėmusi Jūsų Šventenybės sausio 28 d. rašte išdėstytą siūlymą dėl Senojo ir Naujojo Testamento knygų leidimo lietuvių, arba žemaičių, kalba, nori iš anksto žinoti: 1) ar Žemaičių vyskupijoje vartojama atskira kalba, ar ta pati, be jokių pakitimų, kaip ir visoje Lietuvoje? 2) koks, nors apytikriai, Žemaitijos gyventojų skaičius? 3) iš kokios kalbos ir Biblijos leidimo ketinama versti į žemaičių, arba lietuvių, kalbą.

Komiteto pavestas, nuolankiai prašau Jūsų Šventenybę atsakyti į aukščiau pateiktus klausimus ir, be to, 4) jeigu yra kokios nors Šventojo Rašto knygos savita žemaičių kalba, tai pristatyti komitetui kaip pavyzdį kiekvienos po vieną egzempliorių, o jeigu dar niekada Šv. Raštas ta kalba nebuvo spausdintas, tai atsiųsti kokią nors kitą spausdintą knygą, kad matytųsi, kokios raidės joje vartojamos, ir 5) jeigu bus galima gauti Prūsijoje naudojamos Biblijos arba Senojo Testamento lietuvių kalba egzempliorių, tai atsiųsti ir jį.

Mano Maloningasis Ganytojau, komitetas bus dėkingas už tokių žinių suteikimą.

Turiu garbės būti ir t.t. Jūsų Šventenybės, Maloningasis Ganytojau, nuolankiausias tarnas

Pasirašyta: kunigaikštis *Aleksandras Golicynas*

Nr. 132. 1813 [metų] balandžio 24 diena
Jo Šventajai Prakilnybei Žemaičių vyskupui
kunigaikščiui Giedraičiui

4

1813 birželio 11 (gegužės 31) d. J. A. Giedraičio laiškas A. Golicynui. Pranešama dėl prašytų žinių apie lietuvius

L. 7. Originalas. Pirmojo puslapio viršuje kitu braižu įrašyta gavimo data ir registracijos numeris: № 45 8 июня (Nr. 45 birželio 8).

Ваше Сиятельство, Милостивый Государь,

Отношением от 24 минувшего апреля под № 132 Ваше Сиятельство благоволили требовать, дабы по поводу подания Священного Писания на литовском, или самогицком, языке доставить сведения, что в Самогиции тот ли самый язык, как и в Литве, без же перемены, употребляется. Сколь велико число народа находится в Самогиции, с какого языка и издания Библии перевод на литовский язык предполагается, буде есть какие-либо книги Священного Писания на особом самогицком языке, то для образца, а равно экземпляр употребляемой в Пруссии Библии на литовском языке Вашему Сиятельству доставить.

Во исполнение такового Вашего Сиятельства требования учинено мною, противу всех вышеизначенных вопросов, генеральное и подробное описание с объяснением, что перевод Библии на литовский язык предполагается с греческого, латинского, а паче с книги, так называемой Вульгата, и немецкого со вмещением в оном для доказательства буквами книг и рукописей, какие мною могли быть собраны; все то долгом поставляю при сем Вашему Сиятельству для внесения в Библейский комитет препроводить.

С истинным моим высокопочитанием и совершенною преданностию честь имею быть Вашего Сиятельства, Милостивого Государя, всепокорнейший слуга

(-) Епископ князь Иосиф Гедройц

№ 474. Мая 31 дня 1813 года
Его Сиятельству Господину Главноуправляющему
духовными делами иностранных исповеданий и кавалеру
князю Голицыну

Jūsų Šviesybe, Maloningasis Valdove,

Jūsų Šviesybė balandžio 24 d. raštu Nr. 132 ryšium su Šventojo Rašto vertimu į lietuvių, arba žemaičių, kalbą teikėsi reikalauti pranešti: ar Žemaitijoje vartojama tokia pati, be jokių pakitimų, kalba kaip ir Lietuvoje, koks Žemaitijoje gyventojų skaičius, iš kurios kalbos ir leidimo Biblija ketinama versti į lietuvių kalbą, jeigu yra kokios nors Šventojo Rašto knygos žemaičių kalba, taip pat kaip pavyzdį pristatyti Jūsų Šviesybei Prūsijoje naudojamos Biblijos lietuvių kalba egzempliorių.

Vykdydamas tokį Jūsų Šviesybės reikalavimą, pagal aukščiau minėtus klausimus parengiau visapusišką ir išsamų aprašymą su paaiškinimu, kad Biblija į lietuvių kalbą ketinama versti iš graikų, lotynų, o daugiau iš knygos, vadinamos Vulgata, ir vokiečių. Pridėdamas raidėmis sužymėtas knygas ir rankraščius, kokius tik galėjau surinkti, savo pareiga laikau Jūsų Šviesybei pristatyti, kad teiktumėtės perduoti Biblijos komitetui.

Su aukšta pagarba ir visišku atsidavimu turiu garbės būti Jūsų Šviesybės, Maloningasis Valdove, nuolankiausias tarnas

(-) Vyskupas kunigaikštis *Juozapas Giedraitis*

Nr. 474. 1813 metų gegužės 31 diena
Jo Šviesybei Kitatikių dvasinių reikalų vyriausiajam
valdytojui ir kavalieriui kunigaikščiui Golicynui

5

1813 m. J. A. Giedraičio parengtas „Lietuvių tautos, kalbos ir literatūros aprašymas"

L. 8–26 (L. 22, 23 praleisti). Originalas.

[8] Описание литовского народа,
языка и литературы
главному Санкт-Петербургскому Библейскому комитету
от Самогицкого епископа, члена оного же комитета и
кавалера князя Иосифа Гедройца,
мая 31 дня 1813 года подано

[9] *Описание литовского народа*

Народ литовский получает свое начало от гепидов и гетов, по свидетельству Прокопиуша, летописателя греческого, книги 5 „О войне гетов"; с тех стран, где ныне Москва, около Дону, или Танаис реки, имеет свои владения. Они, будучи соединены как в соседственной дружбе, так и в военных походах, с цимбрами, гепидами, аланами, выссыготами, вандалитами, один с литовским, прусским, инфлян[т]ским и естонским составляли народ, и в текущих временах оные жители отменили название на леттов, герулиев, естов, борусов, сейров, галиндов, садавцов, шалинов, агазеров и половцев.

Литва происходит от слова литовского Литува, лятевис, означающих дож[д]истый, ненастный. Летус значит дождь; божок дождя, которому в жертву резали и били кур, назывался Литванис.

Ибо начало названия Литвы вывел я от слова летус, дождь. Наидавнейшие летописатели дают ей иное начало. Греки и латины[a], как-то: Прокоп[ий] Цезариенский, Птолиомаш, Плиниуш и Флорус утверждают, что Литва происходит от гепидов или гетов. Литовские летописатели Матвей Стрыйковский, каноник жмудский, наипервейший гисторик литовский, в 1581 году, Коялович, Гвагнин[и] и прочие означают начало и просвещение Литвы якобы во время кровавых домовых войн Цесаря Юлиуша с Помпеушем. [9v] 500 римских дворян с предводителем своим Публиушем Либоном, или Палемоном, постановили искать на стороне спокойствие, на Средиземном море. Предпринявши плавание, потудова кружили, аж на Балтийское море вошли, с которого от Мем[е]ля рекою Нем[а]ном вдоль в гору удались и при устьях реки Дубисы, где ныне Сржедник, остановились в году от сотворения мира 3897, а от заложения Риму 706, где, в память отечества Риму, город Рома нов[ый] заложили. Таким образом, дворянство римское, зашедшее в полночные страны, с овым непросвещенным народом соединилось, разумом своим и примерными поступками начальство и господствование над оным одержало. Язык же отеческий латинский между тем народом замешался, оставивши некоторые следы в жмудском и литовском языке, а ту страну, в которой поселились, назвали Литалия, а потом же прозвано Литвания.

Публиуш Либон, или Палемон, заложивши над Балтийским морем от своего имени Либаву, до нынешнего дня так называющуюся, поселился по-над Нем[а]ном, Дубисою, Невяжею и Вилиею, или рекою Нера. По смерти Палемона оставшиеся три сына: Боркус, Кунос и Спера, каждый получивши свою часть, новые селения позакладывали. Старший, Боркус, где река Юра до Нем[а]на впадает, заложил замок, который от имени своего Борк[а] назвал Юрборк[ом]. Средний, Кунос, при устье Вилии до Нем[а]на сооружил замок Куносов, который после Ковном прозвано, при месте того названия до [10] сего то дается видеть. Наименьший же, Спера, перешедши Невяжу и Сервенту, избрал место над озером, пущами отеченное, и соорудил замок, от имени своего названный Спера. Благодарные сыновья сделали памятник родителю своему Палемонови[b] высыпанием высокой горы в Сржеднику, при устье реки Дубисы до Нем[а]на, которая и доднесь имя [это] носит, называючись Палемонова Гора. Некоторые летописатели вносят[c], что тиранства Нерона и послед-

5. [a] Čia ir toliau: «латиняне», римляне. [b] Палемону. [c] делают выводы.

нейшие свирепые утеснения короля венгерского Аттилы во Италии принудили Палемона и его товарищей собственное отечество оставить, а в посторонних и отдаленных странах искать прибежища и безопасности. Таково разное летописателей здание, с которого ничего достоверного вносить не можно. Напротиву же того утверждать, чтобы народ и язык литовский не происходил[и] от стран полуденных и восточных, было бы сопротивлением истинной справедливости, неупечтоженным местоположения и рек, которые не отменяли своего бытия, как-то: реки Немен, Невяжа, Юра, Дубиса, местечка Юрборг, Ковно, Либава, Палемонова Гора в Сржеднику неопровержимыми суть свидетелями, что имели с Италии пришельцев. Кроме мнения виленского прелата ксендза Ксаверия Богуша, Виленского университета члена и товарища наук в Варшаве, помещенного в «Рассуждения начала народа и языка литовского», в 1808 изданном.

Княжество Жмудское около 1217 года до Литвы есть присоединенное. Граница того княжества на востоке и полудне [10v] с Литвою и частию повета Упитского, на западе с морем Балтийским и Пруссами, на полночь – с Курляндиею [соседствует]. Долготы имеет миль польских 35, широты – 25. А вообще что до поверхности, имеется квадратных 875 миль. Людность мужска[я] и женска[я], ведле последней ревизии, в 1812 году учиненной, составляет самих католиков 367 993 души, присоединивши жидов 30 000 и прочего разного исповедания 10 000, что воедино составит число народа 407 993 души. Жмудзь называется Жемайтен, немцы переделали на Сегманайен, Самлянд. Латины называют Самогиция, а поляки – Жмудзь. Земля по-литовскому – жеме, не токмо означает земля, но [также] низость и похилость. Жемяусис – поземный, низкий; жемяусис тарнас – покорный слуга. Литвины, примечаючи спад всех своих рек до моря, чрез Жмудзь текущих, назвали [тот край] Жемайт[и]ей. Так по той же самой причине французы край, чрез который реки до моря впадают, [в] старине латинско Бельгиум назвали Пайс-Бас, а немцы – Нидерлянд[ами]. Княжество Жмудское есть урожайное и достаточное на пшеницу, жито, ячмень, овес, горох, лен и пеньку. Сплавные реки: Немен и Невяжа от Кейдан до Ковна, другие, меньшие – Дубиса, Вента, Вирвита, Миния, Окмяна, Юра, Вадокста, которая отделяет Курляндию от Жмудзи, Бартава, Муша, Бобрунга, Сру[о]я, много и иных, поменее уважения заслуживающих. Жмудзь разделяется на три повета: Тельшевский, Шавельский, Росенский[d] и часть Упитского. В оных лучшие города – Ворня, или Медники, где кафедра епископская и капитул, Тельше, [11]

5. [d] Čia ir toliau: Росиенский, Росиенского.

Шавля, Росеня, Кейданы, славные ремеслом, деланием разных екипажей, карет, кочов и прочего, которые равняться могут с варшавскими екипажами. Пред присоединением Жмудзи до государства Российского Жмудзь в Польском сенате имела 3 сенатора, епископа, старосту и каштеляна. Народ жмудский богатый, достаточный, в раздавании милостыни щедробливый. В стародавних знаках богобойности[e] християнской сохраняется, а именно, ставление на дорогах частых и украшенных крестов любит, до спевания в церквах утренних модлитв, так называемых Св. Рожанца, охоч[ий]. В доме оберегателен, одначе для гостей и прихожих людей гойный. Трудолюбивый, попендливы, до вздоров[f] склонный, отважный и сильный. Оный народ к рукоделию и наукам вызволённым есть способный, как-то: Смуглевич был славным живописцем в Польше и Литве, который чрез 20 лет в Риме того искусства обучился, Шимкевич – не последний доктор медицины, Ягмин [?] – особливый копиист образов, который чрез свою расторопность дошел до совершенства.

Курляндия, по-латине[g] Курония, от слова литовского корюнас, [что] значит человек военный, кто мужественно с мечовыми кавалерами бился.

Семигалия – от двух слов, с собою соединенных, жеми-галас, [что] значит земли конец. Край тот, над морем лежащий, правильно литвины прозвали концом земли, за которым более ничего чрез море не было видно. Море Балтийское от литовского языка «балтас» (белый) называется. Литва, Инфлянты, Курляндия, Пруссы Старые Княжеские, Естовие от непамет[н]ых времен составляли один нераздельный и мужественный литовский народ.

[11v] Народ и язык литовский забирает великую часть Европы под разными владениями и названиями, в длину края около 150 миль, в ширину около 120, не считая в то Инфлянт[ов] и Курляндии. Людности всей около пяти миллионов. Литва составляется с поветов, Княжество Жмудское – с трех: Тельшевского, Шавельского и Росенского. Сама же Литва – с поветов: Виленского, Вилкомирского, Упитского, Ковенского, Браславского, Ошмянского, Троцкого и Лидского. В Пруссах Княжеских Литовских, что прежде кржижаки или кавалеры тевтоносцы, начавши от Тильжи до Мем[е]ля над морем Балтийским, аж за Крулевец и Гданьск, и до границ Померании, с одной стороны, с другой – ровно со Шленском и до границ мархии Бранденбур[г]ской, аж до реки Одры владели. Забирает в себе поветы: Самлянд, Нотанген, Г[р]оцссер[м]лянд, Конигсберген, или Кролевец, который есть местом столичным.

---

5. [e] богобоязности. [f] «взоров» (положительных образцов). [g] по-латыни.

Между всеми вышепомянутыми народами найлучшее в летописях света занимают место гирри, или герули. Не был то особенный какой народ, ниже отрасль литовского народа, как естове, но самим коренем, то есть были истинно литувис, что в глубоких пущах избрали себе жительство и там, ловлею зверей занимаясь, жизнь свою содержали и от сотоварищей своих остались прозваны леттами. Гиррус, гирулис, от слова литовского гирия – лес, герулис – лесной, пущевой. Те суть, которых латинцы называли гиррус, герулюс, размножившись во многие поколения, продовольствования или славы ищуща[h], [в] 259 году по рождестве Христовом, за цесаря Валерияна, когда он войною с персами [12] был занят, впадли во владение восточно-римское Галиен. Хотя оных и побил, одначе [они] были страшны грекам, когда начальника их Малябатас[а] консулом наименовали. Народу же, под предводительством его бывшему, беспрекословно около Меотиды поселиться дозволил. Недолго там спокойными находились. Герулеове, воспален[и]ы[е] жадностию лакомства, счастия, которого не имели на земле, искали на море, желая срабовать Константинополь. Триста вооружили судов, но и та подруж им не удалась.

За цесаря Валерияна соединившись с аланами, напали на владение заходно-римское. Но в 366 году под Рейнем так сильно были побиты, что желание их в нападениях на чужие края на долгое время от них уже отстало.

В 430 году между глейтами войска гунского короля Ат[т]илы герулёве не последнее место имели. В 470 году Одоакрас, литвин, славный полководец, собравши воедино всех герулиев, леттов, сейров, турейлингов, начал проходить всю Паннонию для овладения вовсе государством римским, и области римские забираючи, ничто ему сопротивляться не могло. Приступом осаждает Павию, там Ореста берет в неволю и с победы в победу переходит. Короля римского Аугусталя с трону слагает, и жалостию снятии[i], не токмо что жизнь ему даровал, но еще многочисленные имения в Кампании надал. Одоацер[j], уничтоживши достоинство и название цесаров заходних, – первый иностранец, [который] господствует чрез 14 лет в Риме, не присваивая себе ани порфири, ниже достоинства цесарского. Теодорик Великий, изумленный мужеством Одоакра, приготовляя оружие, с благосклонным письмом [12v] посылает и за сына своего себе присваивает. Всходный цезарь Зено[н], не могучи Одоакра преодолеть, подговаривает Теодорика, чтобы герулёви войну объявил,

5. [h] ища. [i] объят. [j] Одоакр.

обещая все то ему отдать, что у Одоакра завоюет. Заохоченный так лесными обещаниями, Теодорик войну противу завоевателя Риму объявил. По разных счастья военного жребиях, наконец Одоакр над Адо был побит и принужденным был запереться в Равене, и там, помимо потери славного гетмана Левиляс[а] и другого гетмана Туфа, который чрез здраду перешел на сторону Теодорика, мужественно чрез три года оборонялся. Теодорик, не могучи его силою победить, здрадою подошел, учинивши с ним перемирие, сына Одоакрового, Теля на залог взял. И так обеспеченного на беседах вероломца замучить, [а] войско его, нечаянно[k] нападши, вырезать приказал, и таким образом, в 490 году единовластителем всей Италии сделался[1]. С оставшегося же войска часть на содержание цесарей всходних перешла, Белезариуш и Нарсес дознали их сильной помощи, уживши до изгнания с Италии готтов, по смерти Юстинияна 553 года герули в Лигурии остались. И под предводительством Алинта и Пилимунда перешли до Трации[l], тако же на жаловании цесарей римских находились, часть же в 493 году до прежнего своего отечества возвратилась. Что Одоакр со своими товарищами был родом литвин, о том самые прозвания удостоверяют, яко-то: Алинтас, Пилимундас, Довмондас, Нуримундас, Еймонтас, Жигимондас, Явинтас, Кейстутас и прочие.

В последнейших веках Литва составляла особенный народ под своими великокнязьями. Мендог [13] один только был королем литовским, принявши католицкую веру: но скоро отрекся оной и до идолопоклонничества возвратился. Владыслав V Ягеллончик, будучи наследником Литвы, получил корону польскую в 1386 году чрез бракосочетание с Ядвигой, дочерью Людвика, короля венгерского, королевой польской. В то время Литва застала соединена с Польшею, [и] один и нерасторгнутый народ составляла. Незабвенная завсегда память для поляков сего господствования Ягеллончиков аж до дня существования того дома. Вечно достойная памяти Екатерина II Великая до пространного своего государства почти всю Литву в 1793 году присоединила, и [она] от того времени под добродетельным наилучшего с государей Александра I Императора Всероссийского правлением находится.

---

5. [k] внезапно. [l] Тракии.

[1] Plg. „*Zawarł* z nim przymierze, syna Odoakrowego *Telane* wziął w zakład, i tak ubezpieczonego na biesiadzie wiarołomca zamordować, na woysko iego tegoż dnia niespodzianie napaść i wyrznąć rozkazał, i tym sposobem w r. 490 całych Włoch został iedynowładzcą". – *Bohusz K.* Op. cit. – S. 49.

О языке литовском

Разные суть мнения о языке литовском. Наши и посторонние писатели, которые оному языку равное приписывают начало, как и греческому, мнемают, что обыдва происходят от языков давних овых то скитов[m], старобытностию своею равняющихся египетскому. Но когда такового домысла никаким доказательством не подкрепляют, речь на самом домысле и кончится.

Другие находят в оном языке слова, одни совершенно греческие, другие латинские, притом, примечаючи великую плинность и звук языка, а особенно оканчивание слов, греческим подобное, на ас, ос, ау, ю, ис, ес, оие, разумеют, что [он] от греческого происходит. Слог весь литовского языка, [13v] совершенно подобный греческому, а звлаща в именах и словах, то двойное исчислепие, нумерус дуалис, рис свойственно языку греческому, не одного с писателей уважение приостановили.

Во многих выразах, в литовском языке умещенных, распознать можно, что оный язык до полночных народов не принадлежит, каковыми суть славянский, российский и польский, с которыми ниже малейшей не имеет связи, но до народов восточных и полуденных, до греческого, латинского и гишпанского [подобен]. Так, например, до греческого: аер (орас, воздух); мене (менуо, месяц), паок (павас, пав), хрис (крикштас, крест) и прочие. До латинского: аро (ариу, арю), линум (линай, лен), сенен (сенис, старый), каллис (киалис, дорога), канабис (канапис, конон[л]яное семя), аксис (ачис, ось), рота (ратой, колесо), менсис (миенесис, месяц), югум (юнга, ярмо), вир (вирас, муж), анквис (ангис, вуж), ям (яу, уже), примус (примас, первый), дентес (дунтес, зубы), игнис (угнис, огонь), унда (вандуо, вода), траго (транкин, тягну), септем (септини, седм), квис ес (кас еси, кто естесь), назус (носис, нос) и прочие. До гишпанского: бамбас (пуп), напос (грудь). Тех двух слов произношение подобно гишпанскому. До италиянского: бащаре (бучоти, цаловать), банда (банда, толпа). Приятность, так и произносительность каждого языка, найлучше оказывается в стихах или поэзии. Кто читать или слушать будет литовские, не преминет тому языку отдать справедливость.

[13v] Трояким образом сочиняли литовские стихи, во-первых, во всяком вершу сохраняли одну личбу сыляб, на рим или каденцию не смотрели. Тот стих был называем белым. Во-вторых, стихом сылябичным, то есть

5. [m] тех скифов.

до одинакового числа сыляб же, примером польским, соединяли цесуру и каденцию. В-третьих, стихом метричным на взор греческих и латинских, пишучи стихи пентаметром или [г]екзаметром, до чего служит им их язык, яко с долгих и коротких сыляб складывающийся, например:

Fundite rubras lumina mea fundite undas.
Pilkitie raudonas akis mana pilkitie wandas.
Leycie czerwone oczy moie leycie wody.
Изливайте красные глаза мои, изливайте воды.

Прилагаю при сем стихи, с Овидиуша переведенные, под литерою А, Модлитва Господня под литерою Б, по-герульску, или по-верулицку, выписанную с Вольф[г]анга Лазио, которую Гарткнох в диссертации своей в литовском языке выписал, а типография цесарско-французская в Париже [в] 1805 году, во время, когда Св. Отец Пиус VII оный посещал, между 150 языками, под названиями верульского и литовский «Отче наш» напечатала. Под литерою Ц – каковой ныне в Литве и на Жмудзи говорят. Что герулёве по-литовску говорили, о том ученый гданчании Клявелиуш в [Г]еографии своей свидетельствует. Этимологию [14v] с языка греческого и латинского с литовским – под литерою Д. Книгу под заглавием «Павинастис Криксционишкас» (О должностях християнских) – под литерою Е, с которой ясно видеть можно, как далече язык литовский польским уже испорчен. Язык, который так[ие] высокие пустыцкие образа малёвать может, который, с шагу в шаг с латинским равно идучи, ни в чем оному не уступает, ани в достоинстве, ани в предприятиях, ани в изображениях, ниже в произносительности, мог быть непременно языком ученых людей. Вчитавшись в литовский словарь, найдется в оном такое изобилие слов и названий, ему самому свойственных выразов, в грамматыце же так порядное и формальное предводительство, что если бы оному отобрать польские и немецкие присвоенные выразы, завсегда еще литовский язык будет достаточным языком. Отобравши французскому языку латинский, голендерскому немецкий, ангельскому – саксонский, дацкий и французский, ани ангельский, ани французский, ниже голендерский языки не существовали бы и без тех подпор принуждены бы были упасть. Язык так изобильный, греческому подобный, изобразительный и мегчительный, несумнительно был очищаем. Удивительная вещь! Литовский язык уже был в своем совершенстве, когда прочие, ныне очищенные языки, как-то французский и немецкий,

неогеблиованы, ниже полированы еще не были. Ведати должно, что литовский язык есть один из знайстарожитнейших, [15] есть подлинный, так, как греческий, латинский и славянский, от который происходят разные языки. Литовский занимает великую часть края в Европе, то есть: Литву, Жмудзь, давние Княжеские Пруссы. Дочерями оного языка суть курляндский или лотевский. Литовский язык, которым говорили Одоакр, завоеватель Риму, Мендог, литовский король, и Ягелло, прежде великий князь литовский, потом король польский. По соединению Литвы с Польшею [в] 1386 году, сделался токмо отделением для простого народа. Можно, одиаче, говорить с ксендзом Богушем, прелатом, что тот язык был публичным и ученым в прошедших веках, поелику родовитые в оном находятся выразы и познания, военные, богатырские, ерлотские, астрономичные, метафизичные, ремесленные, рукодельные и разных штук вызволёных. Любопытных отсылаю по удостоверение о языке литовском до мнения, чрез ксендза Богуша написанного. Одиаче в Пруссях Литовских найчаще тот язык есть содержим, и много книг в оном выданных находится, как-то: Библия вся, Псалтырь, словарь, разные грамматики и песни. Литовскую грамматику сочиняли Клейн, Шульц, Гауке [?], Руиг. Сего последнего грамматика, в 1747 году в Крулевцу выдрукованна[я], есть найдокладнейшая. Все те сочинители были литовские пруссаки.

Когда бы язык литовский имел происходить от языков азиятцких и от гор Кавказских, тот [15v] токмо судить может, кто слоги литовского языка не знает, имеющего выразы языкам греческому, латинскому, италиянскому и гишпанскому подобные. Оттого происходит, что литовский язык не принадлежит до стран полночных, но до всходних, заходних и полуденных.

Первый литовскому языку смертельный нанес удар немец мистр кржижацкий Сихфрид вон Ейхтваген, который [в] 1310 году выдал приказание жителям Литовских Прусс с воспрещением, чтобы по-литовску не говорили, а приказал обучаться по-немецку. Равному же жребию тот язык и в самой Литве подвергся: по восшествии Владыслава Ягеллы, великого князя литовского, на престол польский, возобновлен оный язык в Литве. Но светские богатшие господа, актом унии с Польшею призванные до совместных красвых обрядов, принуждены по необходимости обучаться по-польску. Потом оставлено уже говорить и писать по-литовску. И таким образом, литовский язык мало-помалу начал умен[ь]шат[ь]ся и с употребления выходить.

О книгах и о усовершенствовании литовского языка

Кроме совершенного оставления литовского языка в Литве и на Жмудзи, тогда процветал оный в Пруссах Литовских. Найусильней старались о том князья, короли прусские и прочие ученые люди и пастыри народов лютер[ан]ского [16] исповедания, не токмо что до языка, но даже до распространения Евангельского поучения, просвещая свой народ с идолопоклоничества и легкомысленности истаргивая, правое святое Иисуса Христа, Спасителя нашего, поучение распространяя.

Первой счастливой науки перемены и языка заложил фундамент бессмертной памяти маргграбя Бранденбургский Альберт в 1544 году, который, при заложении Королевской[n] Академии, за публичным своим поведением осемь природных литвинов до алюмнату принял и тем литовский народ беспремерно защитил, [тем] паче определением в новозаложенную Академию первого учителя богословия Станислава Рапгеляна, родом литвина, так много о себе любимого, что ему по смерти в княжеском своем гроте место определил.

Недоставало еще до совершенства распоряжений того, чтобы в Священном Писании заключенное Слово Божие литовским природным языком могло быть сочинено, к тому предмету Божия премудрость открыла и подала средство. Иван Бредке, в литовском языке искусный и трудолюбивый муж, первый оказался, который предпринял вначале Новый Завет перевесть и в 1590 году окончил, хотя с неизщетною усильностию и несносным трудом; [когда] оное дело окончил, изо всех предметов достойное напечатания, дни его жизни окончились. Надобно было довольствоваться тем, чтобы дело его в рукописи в Королевской Замковой библиотеце было умещено. Напечатание же оного до другого времени отложено.

Начало нового века, в котором Провидению угодно [16v] было возвысить Пруссы чрез укоронование бессмертной памяти Фридериха I в короля прусского, сделался предметом к исполнению желаний многих сочинителей, до чего прилагали старания и некоторые писатели, как-то: Кржиштов Ребентах, Иов Наупын и Филип Ракиг.

Бессмертной памяти другой король прусский, Фридерих Вильгельм, по учиненному общему до него предстательству, в 1727 году приказал напечатать Новый Завет и Псалтырь, и в 1735 году первый раз Библия

5. [n] Кролевецкой.

Старого и Нового Завета по-литовску напечатана, и ниже малейшему сумнительству не подвергающаяся, что есть то первый перевод Библии на литовский язык, который взят с греческого, латинского и немецкого языков. В первом же своем источнике была Библия напечатана в языке литовском, мыслею высокою, но, для лучшего вразумения простого народа, в другой раз перепечатана в простейшей мысли и вразумительней, где примешано разных слов немецких, а тем самым и язык литовский нечто уже испорчен.

Яков ле Лянг о некоей литовской Библии, которая в 1660 году в Лондоне чрез Самуеля Богоуслава Хилинского была выдана, говорит. Одначе [она] в Пруссах и Литве неизвестна, которой токмо отрывки находятся в библиотеце Виленского университета, от помещиков Гружевских дарованные и сложенные. И так Библия литовская, будучи неизвестна свету от 1590 года, а токмо в 1735 году оказалась напечатанною, то есть в 140 лет по рукописанию от Бретке [была] издана.

[17] Иван Яков Квант, надворный доктор, другой перевод Библии литовской, в 1755 году лучший до понятия простого народа, Фридериху Великому поднес. Заложена есть семинария для 10 учеников литовского языка в университете в Галлии, и грамматика немецко-литовская в 1727 году сочинена, а в 1730 чрез Фридерика Вильгельма Гоацке, по высочайшему повелению короля прусского Фридериха Великого, напечатана, [что] доказывает то, что литовский язык в Пруссях от 200 лет был совершенствован и очищаем.

Когда пруссы совершенствовали язык и науки в литовском языке, Литва и Жмудзь, соединенная с Польшею, оставила свой природный литовский язык, который после сделался токмо предметом простого народа, так далеко, что по присовокуплении с польского макаронизмов и барбаризмов совершенно упал. Не имеют они ани Св. Писания, ниже грамматики в своем языке, кроме словаря «Триум лингварум», от ксендза Константина Ширвида, езуита, и некоторых малых книг до молитв. Язык литовский есть первоначальный, есть матерью, есть отраслею, в деяниях известных языка епгетицкого, так как сцытийский, цельтийский, греческий, латинский и славянский, но вместе есть коренем, с которого прочие отрасли языков произошли, как с латинского – французский, италиянский и гишпанский, с славянского – русский, польский, че[ш]ский, далмацкий, иллири[й]ский и прочие, так с литовского – лотевский, или курляндский, инфлян[т]ский и естонский. Лотевский ныне есть вовсе испорчен [17v]

примешанием до первоначального языка немецких, шведских и дацких слов.

Наподобие алюмнату в Крулевцу или в Галлии семинарии, университет Виленский заложил Комитет литовского языка с природных литвинов. Ни одного еще дела не издал, [но] есть надежда, что приложится до того языка.

Долгом считаю Санкт-Петербургскому Библейскому комитету представить Книги Св. Писания нижеследующие: Библию в литовском языке, то есть Ветхий и Новый Завет, в Крулевцу, или в Кенигсберге, [в] 1755 году напечатанную, словарь «Триум Лингварум» от езуита ксендза Константина Ширвида в Вильне [в] 1713 году напечатанный, евангелику польско-литовскую, в 1770 году выданную, «Бальсас ширдескас Дево», или «Сердечный глас до Всевышнего», в 1806 году в Вильне, в котором находятся псалмы Давида, стихами от ксендзов-езуитов напечатанные.

Литовский язык не имеет своего собственного характеру и литер, яко принадлежащий до языков восточных и полуденных, от оных взял и свой характер. Несравнительно в том языке употребляются литеры. В Пруссях Литовских употребляют характер готский, в самой Литве литер лацинских или польских. Сей последний характер есть употребительнейший и наиприличнейший.

Если Комитет литовского языка в правилах своих относительно грамматики оного языка востребует, чтобы литвин обучался языков латинского, францу[з]ского или немецкого, [то он] не достигнет действительно своего совершенства, поелику нужно, чтобы желающий обучаться особенного языка знал совершенно природный и оного [18] достаточную имел грамматику. Затем нужно, чтобы сначала грамматика литовского языка была сочинена, чрез которую дабы тот язык усовершенствовать, поелику чрез вмешение особенных и старинных выразов, а наиболее с польского языка взятых, очень уже есть испорчен. Литвин, когда знать будет природный свой язык, легко ему будет и иностранных научиться. Литовский язык, ныне употребляемый, так далеко с иными есть смешан, что ежели бы ведле нынешнего способа в разговаривании был сочинен словарь, тот язык был бы ани польский, ниже литовский, например, так: цната – цнота, берваня – бжемованя, вечнастис – вечность и прочие. Вместо правильных литовских выразов герибие, или вежлибисте, патвиртинимас, амжис.

А чтобы по-литовску хорошо писать, нужно знать и уметь хорошо по-литовску и говорить по-жмудску, слог или конструкцию сохранить литовскую, а произношение жмудское, которое есть чистое и приятное.

Что короли прусские для литовского языка сделали (Фридерих I, Фридерих Вильгельм и Фридерих Великий II), то наилучший с государей Александр I, Император Всероссийский, Всемилостивейший Наш Государь, для всех провинций и областей пространного своего государства учинил и делать не престанет, что для просвешения пространного края принадлежит. Повелел учредить многочисленные университеты, гимназии и академии в своем государстве, а тем оказал новое отеческое свое попечение и великодушное покровительство относительно просвещения своих подданных. Повелел учредить в нынешнем году Священного Писания комитет. С особ наидостойнейших и высокопросвещенных, какие токмо в крае находиться могли, до издания во всех [18v] языках Европы и Азии Св. Библии и премудрости Евангелического християнского поучения, а то дабы в своих многочисленных народах чистую благонравственность и примерные добродетели вкоренил.

Литва, не имеючи в своем языке того Священного поучения, льстит себя надеждою получения оного чрез помещение в Санкт-Петербургском Библейском комитете между прочими языками и литовского языка. За что наичувствительнейшую приносит благодарность комитету, а равно и его Сиятельству Г[осподину] Главноуправляющему духовными делами иностранных исповеданий и кавалеру князю Александру Николаевичу Голицыну. Тем приятней есть для литовского народа принимать тот дар, поелику оный же князь Голицын с стародавной литовской фамилии происходит.

(-) Епископ и кавалер князь Иосиф Гедройц

A

Regia solis erat, sublimibus alta columnis
Giwenimas saules buwa, aukszteys pakielta steybeymis,
Pomieszkanie słońca było wysokiemi podniesionie słupami
Пребывание солнца было высокими поднесено столбами
Clara micante auro, flammasque imitante pyropo
Swiesu żybunti auksu, gražey lipsnoia ligu pyropu
Swiatłym szklnące się złotem, pięknie iskrzącemu się podobne pyropowi
Светлым блистящися золотом, хорошо искрящемуся подобное пиропови.
Cuius ebur nitidum fastigia summa tegebat.

Kieno Elefanto kauleis, auksztus wirszunis dengieja.
Którego kość słoniowa wysoki wierzchołek przykrywała
Которого кость слонёва высокий верх покрывала
Argenti bifores radiabant lumine valva
Sidabriney dwejapi swiesi blizgojosi duries
Srebrnym dwoiste swiatłem połyskały drzwi
Серебряным, двойные светилом блистали двери
Materiam superabat opus, nam Mulciber illic.
Dabinimas preeja darbû, bet Mulciber tinay.
Materyą przesła robota, bo Mulciber tam.
Материю превозвишила работа, ибо Мульцыбер там.
Equora cælarat medias cingentia terras,
Marios paslepe widutinios apjostitas žiemes. [19v]
Morza wyrył, śrzodkiem opasuiące zieme.
Моря ископал, серединою опоясывающие земли
Terrarum orbem, cælumque quod imminet orbi.
Ir žiemini swietu, ir Dangas kie abdieja pa sauli.
I ziemski swiat, i niebo, które okrywało, co nad słońcem
Земной свет, и небо, которое покрывает то, что сверх солнца.
Cæruleos habet unda Deos, Tritona canorum
Mylinosios turi Diewos, Tritona giermingus
Modrych tamże Bogów, Trytone hucznego
Голубых там же Богов, Тритона громкого
Proteaque ambiguum bælenarumque prementem
Egeona suis immania terga lacertis
Ir Protea nežinotos nekadu, didi žuwie spaudzie
Egeona bausiausius driegu nugarus minoja.
Proteusza, nieznanego nigdy, i tego co Wielorybów cisnie
Egeona strasne ich grzbiety, silnemi łokciami.
Протеуша неизвестного никогда, и того что велерыбов гнетет
Егеона ужасные их хребты, сильными локтами.
Doridaque et natas, quarum pars nare videtur.
Ir Dorida, ir mergas, kuriu led žegiamy snurgles
I Doridę, i córki, których część igra pływaiąc
И Дориду, и дощери, которых часть играет плываючи
Pars in mole sedens, virides siecare capillos.
Dalis akmeno seduntis, žalus pinimus dziowina
Druga na kamieniu siedząc, zielone suszy warkocze
Другая на камени седячи, зеленые сушит варкочи [20]
Pisce vehi quædam, facies non omnibus una

Zuweys jodina kitas, weydas ne wiſsiemis wienas
Na rybach pływaią drugie, twarz nie wszystkich jednaka
На рыбах плавают другие, лицо не во всех одинакое
Non diversa tamen, qualem decet eſse sororum
Ne atstakus wienok, koks seseriems turiet priguli
Nieodrodna iednak, iaką mieć siostrom należy
Неотродное одначе, какое иметь сестрам принадлежит
Terra viros urbesque gerit, sylvasque, ferasque
Ziemia wirus, miestus turi, ir givolus giriosna
Ziemia ludzi, miasta nosi, i zwierzęta leśne
Земля людей города носит, и зверей лесных
Fluminaque, et Nymphas et cætera Numina ruris
Upies, wersznies, ir kitas žiemies diewisties
Rzeki, strumyki, i nimfy, i inne ziemne bożyscza
Реки, струи и нимфы, и прочие земные божища
Hæc super imposita eſt cœli flugentis imago
Tas ira wirszny iszgulditas, Dangau žibunti weydas
Ten ieſt w górę podnieſiony nieba iskrzący się obraz
Тот есть в гору поднесен неба блистяшийся образ
Signague sex foribus dextris, totidemque sinistris
Žirklay sziesi duriemis pa tiesey, kita tiek po kayrey
Znaków sześć na drzwiach na prawo, tyleż drugich na lewo
Знаков шесть на дверях направо, столько же других налево
Quo simul acclivo Climenia limite proles
Venit, et intravit dubitati tecta parentis
Kuriey kartu kreywa Klimenios melsztu bernelis
Aeja, ir ieja slogus abjotini Tiewa
Których krętym torem, Klimenii kochany synaczek
Przyszedł, i poszedł smiało do wątpliwego oyca [20v]
Которых крутым тором Клименин любезный сыночек
Пришел и пошел смело до сумнительного отца.
Protinus ad patrios sua fert vestigia vultus
Tujau int tiewiszka weyda, swa pagriža piedas
Skoro ku oycowskiey twarzy, swe skierował kroki
Скоро к отцовскому лицу, свой направил путь
Consistitque procul /: negue enimi propiora ferebat
Apsistoja toli, ney wel prisiartina to lausey
Stanął opodal, ani się przybliżył daley
Приостановился в далека ани приближился далее
Lumina: / Purpurea velatus veſte sedebat
Regiet, raudonoju abdingtas robe sedeja

Patrzeć w sz[k]arlatney odziany szacie siedział
Смотреть в шкарлатновой одетой шате сидел
In solio Phæbus, claris lucente smaragdis
Ant saw so⌡ta, Febus, swieseys żibunti smaragdeys
Na swym tronie Febus, swiatłemi błyszczącym szmaragdami
На своем троне Фебус, светлыми блистящимся шмарагдами
A dextra lævaque dies, et mensis et annus
Pa tiesay, pa keyrey, diena, ir meno, ir metus.
Po prawey, polewey, dzień, i xiężyc i rok.
По правой, по левой, день и луна и год.
Sæculague et posita spatiis æqualibus hora
Amžinoje, ir adinu ligiey padietas tolibes
Wieki i godziny w równey rozostawione odległości
Лета и часы [на] равном расставлены расстоянии
Verque novum stabat, cinctum florente corona
Pawasaris nauja stojas, židi apwiniotas wayniku
Wiosna nowa stała kwiecistym przybrana wieńcem.
Весна нового сделалас, цветным убрана венцем [21]
Stabat nuda æstas, et spicæ a serta gerebat,
Stojas pliks wa⌡seras, warpotas jawus turėja.
Stało i nagie lata, kłosisty snop trymaiąc
Сделалось и нагое лето, колосистый сноп держащее
Stabat et autumnus, calcatis sordidus uvis
Stojas ir rudenis patieptis smerdus wogieis.
Stała i jesień deptanemi smierdząca jagodami
Сделалась и осень доптанеми смердящая ягодами
Et glacialis hyems, canis hirsuta capillis
Ir szaltenis žima sawa papuntie žylibe
I lodowata zima swoją naieżona siwizną.
И ледовитая зима свою наносила сединy.

Б

Malda Wieszpaties

Erulu Girulu arba Weruliu isz Wolfgango Lazio

Tabes mus, kas tu es ekszan Debbesis; Swetic tawus vards, Enak mus tawas Walstibe, Tawus praz bus ekszan Debbes, tawurs an žemes. Musu denisze Mause dot mums szoden, pamate mums musų grakie ka mes pamat musu paraduken; newede mus launa padekle, bet pasara mus no wu⌡se loune.

Ц

Poteras
Lietuwiszkas ir Żemaytiszkas,
kaypo dabar mokino

Tewie musu kuris esi Dangosie, szweskis wardas Tawa; ateik karalistė tawa; buk walia tawa kayp Dangoy, [21v] teyp ir ant żemies. Duonu musų wiſsudienû duok mums szinden; ir atlaysk mus musu kalties, kayp ir mes atleydziam sawiemis kaltiemis; ir ne wesk mus in pagundima, bet iszgielbiek mus nuo pikta.

Молитва Г'осподня,
на литовский и жмудский язык
переведенная

Отче Наш иже еси на небесех, да святится имя Твое, да придет царствие Твое, да будет воля Твоя, яко на [21v] небеси, так и на земли. Хлеб наш насущный даждь[ь] нам днесь, и остави нам долги наши, якоже и мы оставляем должником нашим, и не [в]веди нас во искущение, но избави нас от лукавого.

Д

Етимология с языка греческого и латинского с литовским здесь под означенною литерою в особенном листе прилагается[1].

Выше прописанные стихи, деланные суть способом метричным или пентаметра [г]екзаметра. Тоже ниже, означенные рифмою или каденциею, способом польским, как ниже следует.

Diewy giniei musu wysagalis
Боже охранителю наш всевышний
Esi nuog amżiu, jauta wisas szalis
Ты еси предвечный, чувствуют все страны
Dar nestojosi kalnay ant to swieta
Еще незделались гори на сем свете
Kur Dangus ira tuszti buvo wieta
Где небо есть пороже было место
Kad jau Tu buway sawojoy galibiey
А уже ты был в своем всемогуществе [24]
Esi ir busi ik amżiu amzibey
Ты еси и пребудешь во веки веков
Wargstanti żmogu kaskarta naykini,

[1] Graikų ir lotynų kalbų bendrumą su lietuvių, J. A. Giedraičio manymu, tikriausiai turėtų įrodyti Biblijos vertimų pavyzdžiai. Originale jie jokia raide nepažymėti, tačiau tai paskutinė priedų dalis.

Мизерного человека ежечастно нищишь
Kiek diena anuo metus nutrumpini.
Когда его лета сокращаешь
Ant gala liepi duobiey atilsiety,
Наконец, приказываешь во гробе опочивать
Tukstanti metu susawi padiety
Тысячу лет с собою пребывать
Amziay, mażiesny ir uż diena randas
Лета малыми от дня оказываются
Labiaus mażesny uż nakties walandas
Несравненно меншими от ночной поры
Żmogus kayp wanduo pakalniuy nueyta
Человек як[о] вода на долину течет
Ir kaypo sapnas metay biega greyta
И как сон лета бегут скоро
Ligus ir żoley, kuri żida diena
Подобные есть траве которая цветет в день
Potam pasijunt apwersta ing siena
Потом заколеблется и обращается в сено
Teyp ir mes Tawa karsztoy rustibiei
Так и мы в наказание твоего гневу
Vistam ir dziustam tawa smarkibiei
Вянем и сохнем от твоей строгости
Po akiu turi musu neteysibes
Пред глазами имеешь наши согрешения
Tau żinomas ir slapcziauses piktibes
Известны суть тебе наисекретнейшие злодеяния
Teyp greytay żustam rustibiei tawa
Так скоро погибаем в гневе твоем [24v]
Kayp kad isz burnos leydam żodzius sawa
Как когда из уст изпущаются слова
Septiniu desimt metu seny żmones,
Семидесятилетний, старый уже человек
Twirtas iey kas tur desimtis asztones
Сильный есть когда осмидесяти доживет
Ir tu truputi dienu wargay mayszo,
И сии немногии дни нужда переплетает,
Maż ku pajutom, sztay metay iszgayszo
Только что почувствовали, а уже дни исчезли

Kas tawa Diewi parmanis rustibi
Кто твое Господи сочтет гневи
Kas tawa paims stroka ir baysibi
Кто сразумеет страх и угрозы
Dienas duok mumis skaytiti mokieti
Дни даждь нам ищесть уметь
Duok mums iszmintiey isymilieti
Даждь нам в мудрости возвеселится
Weyziek o Pony ant tawa Krykscionu
Во[з]зри о Господи на твой народ
Tawa rustibi ak ilga ant żmonių
Гнев твой ах долгий на людей
Parodik sawa mums milasirdisty
Покажи нам свою благость
Sotink mus waysiu par gieradieisty
И насыти нас овощами чрез твое добродетельство
O mes kayp ilgay tau Diewi tarnausem
А мы как долго тебе Господи служить будем
Niejokio pikto niekad nepajausem.
Никакого зла не испытываем.
Už musu wargus duok dienas linksmibes
За нашу нужду дай нам дни веселыя
Tegul datirsem loskos ir gieribes.
Пущай дознаем добродетельного милосердия.

(-) Епископ и кавалер князь Иосиф Гедройц

[25] *Евангелие св. Луки евангелисты в главе 21*[2]

В овое время говорил Иссус ученикам своим: будут знамения в солнце и луне и звездах: и на земли туга языком° от нечаянияᵖ, шума морского и возмущения издающим человеком от страха и чаяния грядущих на вселенную: силы бо небесныя подвинутся. И тогда узрят Сына человеческа грядуща на облацех с силою и славою многою. Начинающим же сим бывати восклонитеся и воздвигните главы ваше: зане приближается

5. ° народам. ᵖ отчаяния.

[2] Rankraštyje evangelijų tekstai – dviem skiltimis, lietuviškai – dešinėje lapo pusėje.

избавление ваше. И рече притчу, им: видите смоковницу и вся древа: егда прошибаются уже, видяще сами весте, яко близ жатва ест. Тако и вы, егда узрите сия бывающя ведите, яко близ[ко] ест Царствие Божие. Амин глаголю вам: яко не имат прейти род сей, донд[е] же вся сия будут. Ибо[r] и земля мимо идут, а словеса моя не имут прейти.

Ant pirmos niedielos atejmo Ewangelia Lukaus S^to^ parskiryme 21

Anuo metu kalbiejo Jezus mokitiniems sawo: bus żenklay ant Saules, ir meniesio, Zvayżdżiû, ir ant żiemes prispaudimas giminiû dèl sumayszimo użeimo juriu, ir sujuodinimo; teypo juog żmonies dzius nuog baymies, ir laukimo tu dayktû, kurie ateys ant wiſso swieto. Nes galibies Dangaus bus pajudintos: ir tada iszwis Sunu żmogaus ateynanti debeſsyi, su galibie didzia ir sostu. Otiemis dayktamis pradedantiemis weyzdiekitie ir pakielkitie galwas iusu: nes jau artinas atpirkimas iuſsu. Ir pasakie jemis priliginama. Weyzdiekitie ant pigos ir ant medziu. Kad jau sprogsta, żinuotie juog artiey ira wasara. Teypogi ir juos, kada iszwizetie juog tay prasidieda: Żinuokitie juog artey ira Karalistie Diewo. Użtiesa sakau jumis, juog nepraeys tasai amżis, negi wis tay issypildis. Dangus ir żiemie praeys, bet żodziey mano nepraeys.

Евангелие св. Матфея евангелисты в главе 11

Иван[s] же слышав во узилищи дела Христова, посла два от ученик своих, рече ему: ты ли еси гряждый или иного чаем. И отвещав Иссус рече им: шедше возвестите Иоаннови, яже слышите и видите: слепии прозирают и хромии ходят, прокаженнии очищаются и глусии слышат: мертвии востают и нищии благовествуют. И блажен есть, иже еще не соблазнится от мне. Тем же исходящим начат Иисус народом глаголати о Иоанне: чесо изыдосте в пустыню видети: трость ли ветром колеблему, но чесо изыдосте видети, человека ли в мягкии рызы облаченна. Се иже мягкая носящии, в домех царских суть. Но чесо изыдосте ви-дети, пророка ли? Ей, глаголю Вам, и лишше пророка. Сей бо есть, о нем есть писано: се аз посылаю ангела моего пред лицем твоим, иже уготовит путь твой пред тобою.

5. [r] Небо. [s] Иоанн.

Ant antros nedielos atejmo
Ewangelia S^to^ Mateos parskirime 11

Anuo metu iszgirdis Jonas Kalinieje darbus Krystuso, nusiunties du isz mokitiniû sawo tarie jam: Tu gi eſsi, kursay turi ateiti, ar kito laukieme? o atsakidamas Jezus tarie jemis: nuei apsakikitie Jonuy, kuo girdiejotie, ir regiejotie. Akli regia rayszey waykszczioja, raupoti apszweysti ira, kurtiniey girda, numireley kielesi isz numirusiu, wargdeniey Ewangelia priema, ir pagirtas ira kursay nepapiktinsis isz munies. Okaypo anie nuoejo, pradiejo Jezus kalbieti anuomis miniomis, apie Jono: kuo iszejotie girion regieti? Ar nendres subojenszos nuog wiejo? Bet kuo iszejotie regieti? Żmogaus szwelnays rubays apwilkto? Sztay kurie szwelnus rubus neszioja, namuose Karalu ira. Bet kuogi iszejotie regieti? Pranasza? Użtiesa sakau jumis, ir daugiaus negi pranasza. Nes tasay ira apie kuri paraszita. Sztay asz siuncziu Angela mano pirm weydo tawa, kursay pataysis kielo tawo pokim tawęs.

[26] *Евангелие св. Иоанна*
евангелисты в главе 1

Егда послаша жидове от Иерусалима иереев и левитов, да вопросят его, ты кто еси? И исповеда, и не отвержется: и исповеда, яко несмь аз Христос. И вопросиша его, что ибо Илия ли еси ты? И глагола: несмь. Пророк ли еси? И отвеща: ни. Реша же ему: кто еси? да ответ дамы пославшим мы, что глаголеши о тебе самом. Рече: аз глас вопиющаго в пустыни, исправите путь Господень, яко же рече Исаиа пророк. И посланнии беху от фарисей. И вопросища его и реша ему: что убокрещаеши, аще ты неси Христос, ни Илиа, ни пророк? Отвеща им Иоанн глаголя: аз крещаю водою. Посреде же вас стоит, его же вы не весте. Той есть грядый по мне иже пред[о]мною бысть. Ему же несмь аз достоин да отърешу ремень сапогу его. Сия в Вифтаваре[t] было обонепол Иордана иде же бе Иоанна крестя.

Ant treczios nedielos atejmo
Ewangelia S^to^ Jona parskiryme 1

Anuo metu, nusiuntie Ziday isz Jeruzalem Kunigus ir Lewitus Jonop: idant klaustu ij kas tu eſsi? iszpazino, o ne użsiginie, ir iszpazino, juog ne esmi asz Krystus. Ir klauſie juo kas gi tada? Elias eſsi tu? Ir tarie: ne

5. [t] Вифаваре.

esmi. Pranaszas eſsi tu? Ir atsakie: ne. Tarie tada jam, kas gi eſsi, idant atsakima duotumem tiemis, kurie mumis atsiuntie? Kuo sakay apie sawi pati. Tarie: asz balsas szaukienczio girioy: taysikitie kieli Wieszpaties, kaypo sakie Izajas pranaszas. O kurie buvo atsiunsti buvo isz Paryzeu, ir klausie juo, ir tarie jam: kodėl krykstyi, iey tu ne eſsi Krystus, ney Elius, ney pranaſas. Atsakie jiemis Jonas taridamas: asz kryksztiju wandeniu, bet widuy iuſsu stojos, kurio jus ne żinotie. Tasay ira, kursay po manies ateys, kursay pirmo manies buvo, kurio asz ne esmi vertas, idant iszmegszcio dirżeli apsiawimo juo. Tai diejos Betanioy už Jordano, kur Jonas krikszтyjo.

[26v] *Евангелие св. Луки евангелисты в главе 3*

В пятое же на десяте лето владычества Тиберия Кесаря, обладающу понтийскому Пилату Иудеею и четвертовластвующу Галилеею Ироду, Филиппу же брату его четвертовластвующу Итуриею и Трах[о]нитскою страною, и Лисанию Абилиниею чертвертовластвующу. При архиерее Анне и Каиафе, бысть глагол Божии ко Иоанну Захариуну, сыну в пустыни. И прийде во всю страну Иорданскую, проповедуя крешение покаяния, во оставление грехов. Яко же есть писано в книзе словес Исаии пророка глаголюща: глас вопиющаго в пустыни, уготовляйте путь Господень: правы творите стези его. Всяка дебрь исполнится, и всяка гора и холм смирится, и будут стропотная в правая и острий в пути гладки. И узрит всяка плоть спасение Божие.

Ant kietvirtos nedielos ateima.
Ewangelia S^to^ Lukaus paskirime 3

Metuosie penktuosie liekuosie karalawimo Tyberio Ciesoriaus, kad Pontskas Pilotas Waldowu buwo Judeos, o Erodas Tetrarchu Galileos o Pilipas brolis juo Tetrarku Itureos, ir Irakonitidos szalies, o Lizanias Tetrarchu Abilinos, kada buwo Wiskupas Ananias ir Kaipas; stojos žodis Wieszpaties Jonop Zakariaus Sunuy girioj, ir atėjo ingi wysa szali Jordano, apsakidamas krykszta gaylieimo ant atleydimo nusydiemu, kaypo paraszita ira knigosie żodzius Izaiaus Pranasza: balsas szaukienczio girioy: taysikitie kieli Wieszpaties, tiesus darikite takus juo. Wiſokias klonis, bus iszpilditas: ir wiſsokis kalnas, ir kalnelis, bus pażemintas. Ir bus kreywos wietos tieſsiomis, o digus kieley pramintays. Ir isz wis, wiſsokias kunas isz gawimo Dievo.

(-) Епископ и кавалер князь Иосиф Гедройц

Lietuvių tautos, kalbos ir literatūros aprašymas Vyriausiajam Sankt Peterburgo Biblijos komitetui – Žemaičių vyskupas, šio Komiteto narys ir kavalierius kunigaikštis Juozapas Giedraitis, įteikta 1813 m. gegužės 31 d.

Lietuvių tautos aprašymas

Lietuvių tauta kilo iš gepidų arba getų[1], graikų metraštininko Prokopijaus[2] liudijimu („Apie gotų karus", 5 knyga), iš tų kraštų apie Doną, arba Tanais upę, kur dabar Maskvos valdos. Būdami susiję tiek kaimyniškais ryšiais, tiek ir karo žygiais su cimbrais, gepidais, alanais, visigotais, vandalais, jie su lietuviais, prūsais, infliantais ir estais sudarė vieną tautą. Ilgainiui tie gyventojai pakeitė pavadinimą į letus, gerulius, estus, borusus, seirus, galindus, sūduvius, šalinus, skalvius, agazerus ir polovcus[3].

Lietuva kilusi iš lietuviškų žodžių „Lituva", „liatievis", reiškiančių „lietingas", „darganotas". „Letus" reiškia „lietus", lietaus dievaitis, kuriam aukai pjovė ir mušė vištas, vadinosi Litvanis.

Lietuvos pavadinimo kilmės ieškau žodyje "letus", "lietus". Seniausieji metraštininkai jai duoda kitą pradžią. Graikai ir lotynai, kaip antai Prokopijus iš Cezarėjos, Ptolomėjas, Plinijus ir Florus tvirtina, kad lietuvių tauta kilusi iš gepidų arba getų. Lietuvių metraštininkai – pirmasis Lietuvos istorikas, Žemaičių kanauninkas Motiejus Strijkovskis 1581 metais, Kojelavičius, Gvagninis[4] ir kiti – Lietuvos pradžią ir kultūrą sieja su kruvinais Julijaus Cezario ir Pompėjaus tarpusavio karais. 500 romėnų kilmingųjų, vadovaujami Publijaus Libono, arba Palemono, nutarė ramybės ieškoti svetur, prie Vidužemio jūros. Leidęsi į kelionę, tolei plaukė, kol pasiekė Baltijos jūrą. Tada iš Klaipėdos patraukė Nemuno upe aukštyn ir prie Dubysos upės žiočių, kur dabar Seredžius, 3897 metais nuo pasaulio sukūrimo, o nuo Romos įkūrimo 706 metais sustojo, tėvynei Romai atminti Romanovo miestą įkūrė. Šitaip romėnų kilmingieji, pasitraukę į šiaurės kraštus, su vietiniais neapsišvietusiais gyventojais susimaišė, išmintimi ir taikiu elgesiu valdžią ir viešpatavimą jiems įgijo. Gimtąją lotynų kalbą tarp gyventojų paskleidė, palikdami žemaičių ir lietuvių kalboje jos pėdsakų, o šalį, kurioje apsigyveno, pavadino Litalija, vėliau vadinta Litvanija.

Publijus, arba Palemonas, prie Baltijos jūros savo vardu įkūręs Liepoją, iki šiolei taip besivadinančią, apsigyveno palei Nemuną, Dubysą, Nevėžį ir Viliją, arba Neries upę. Po Palemono mirties likę trys sūnūs – Barkas, Kunas ir Spėra – kiekvienas, gavęs savo dalį, naujas gyvenvietes įsteigė.

Vyresnysis, Barkas, pastatė pilį, kur jūros upė įteka į Nemuną, ir ją nuo savo vardo Barkas pavadino Jurbarku. Vidurinysis, Kunas, prie Vilijos ir Nemuno žiočių pastatydino Kunų pilį, vėliau pavadintą Kaunu, toje vietoje iki mūsų dienų išlikusią. O jauniausias, Spėra, persikėlęs per Nevėžį ir Širvintą, pasirinko girių apsuptą vietovę prie ežero ir pastatydino pilį, Spėro vardu pavadindamas. Dėkingi sūnūs savo tėvo Palemono atminimui Seredžiuje, kur Dubysa įteka į Nemuną, supylė aukštą kalną, kuris ir po šiai dienai vardą turi – Palemono kalnu vadinasi. Kai kurie metraštininkai mano, kad Nerono tironija ir paskutinieji žiaurūs vengrų karaliaus Atilos smurto veiksmai Italijoje privertė Palemoną ir jo draugus savo tėvynę palikti, tolimose ir svečiose šalyse ieškoti prieglobsčio ir saugumo. Tokios tad skirtingos metraštininkų nuomonės, iš kurių nieko tikra pasakyti negalima. Tvirtinti priešingai, jog lietuvių tauta ir kalba nekilusios iš pietų ir rytų kraštų, – vadinasi, nepaisyti iki dabar išlikusio vietovių ir upių išsidėstymo, kaip antai upės: Nemunas, Nevėžis, Jūra, Dubysa, miesteliai: Jurbarkas, Kaunas, Liepoja, Palemono kalnas Seredžiuje yra nenuginčijami liudytojai, kad būta ateivių iš Italijos, neskaitant Vilnius prelato kunigo Ksavero Bogušo, Vilniaus universiteto ir Mokslų draugijos Varšuvoje nario, nuomonės, išdėstytos 1808 metais išleistuose „Svarstymuose apie lietuvių tautos ir kalbos pradžią"[5].

Žemaičių kunigaikštystė prijungta prie Lietuvos apie 1217 metus. Šios kunigaikštystės siena rytuose ir pietuose su Lietuva ir dalimi Upytės pavieto, vakaruose su Baltijos jūra ir Prūsija, šiaurėje su Kuršu [ribojasi]. Ilgis – 35 lenkų mylios, plotis – 25, o apskritai paviršius yra 875 kvadratinės mylios. Gyventojų, vyrų ir moterų, pagal paskutinį 1812 metų surašymą vien katalikų yra 367 993 sielos, pridėjus 30 000 žydų ir 10 000 įvairių kitokių tikėjimų, iš viso bus 407 993 sielos. Žemaitija vadinasi „Žemaiten", vokiečiai perdirbo į „Segamaiten", "Samliand", lotynai vadina „Samogitija", o lenkai „Žmudź". Žemė, lietuviškai „žemie", reiškia ne tik „žemė", bet ir „žemuma", „šlaitas". Žemiausis – „pažemės", „žemas"; žemiausias tarnas – „nuolankus tarnas". Pastebėję, kad visos jų upės, tekančios per Žemaitiją, įteka į jūrą, lietuviai pavadino tą kraštą „Žemaitija". Dėl tos pačios priežasties prancūzai šalį, senovės lotynų Belgium, per kurią upės į jūrą teka, pavadino Pays-Bas, o vokiečiai Niderlandais. Žemaičių kunigaikštystė yra derlinga ir turtinga kviečių, rugių, miežių, avižų, žirnių ir kanapių. Plukdymui tinkamos upės – Nemunas ir Nevėžis nuo Kėdainių iki Kauno, kitos mažesnės – Dubysa, Venta, Virvytė, Minija, Akmena, Jūra, Vadaksta, kuri skiria Kuršą nuo Žemaitijos, Bartuva, Mūša, Babrungas, Sruoja, daug ir kitų, mažiau dėmesio nusipelnančių. Žemaitija padalinta

į tris apskritis: Telšių, Šiaulių, Raseinių ir dalį Upytės. Jose svarbiausi miestai – Varniai, arba Medininkai, kur yra vyskupo katedra ir kapitula, Telšiai, Šiauliai, Raseiniai, Kėdainiai, garsūs amatais, darymu įvairių ekipažų, karietų, vežimų ir kitko, kas gali lygintis su Varšuvos ekipažais. Iki Žemaitijos prijungimo prie Rusijos valstybės ji turėjo 3 senatorius Lenkijos senate, vyskupą, seniūną ir kaštelioną. Žemaičiai turtingi, pasiturintys, dosnūs išmaldai, laikosi senoviškų krikščioniško pamaldumo papročių, o būtent: mėgsta pakelėse statyti daug papuoštų kryžių, giedoti bažnyčiose ryto maldas, vadinamąjį šv. Rožančių; namuose taupūs, tačiau svečiams ir pakeleiviams vaišingi, darbštūs, smarkūs, į didvyrius lygiuotis linkę, drąsūs ir stiprūs. Ši liaudis gabi amatams ir mokslams, antai Smuglevičius[6] buvo Lenkijoje ir Lietuvoje garsus dailininkas, 20 metų Romoje šio meno mokęsis, Šimkevičius[7] – neprastas medicinos daktaras, Jagminas [?][8] – puikus paveikslų kopijuotojas, savo mitrumu pasiekęs tobulumo.

Kuršas, lotyniškai Kuronija – iš lietuviško žodžio „koriūnas", reiškiančio „karo žmogus", kuris su kalavijuočiais narsiai kovojo.

Semigalija – iš dviejų sujungtų žodžių, žemi-galas, reiškiančių „žemės galas". Palei jūrą nusidriekusį kraštą lietuviai teisingai pavadino žemės galu, už kurio daugiau nieko per jūrą nebuvo matyti. Baltijos jūra nuo lietuvių kalbos [žodžio] „baltas". Lietuva, Livonijos vaivadija, Kuršas, senoji Prūsijos kunigaikštystė, Estija nuo neatmenamų laikų sudarė vieną nedalomą ir narsią lietuvių tautą.

Lietuvių tauta ir kalba įvairiais pavadinimais apima didelę Europos dalį, krašto ilgis apie 150 mylių, plotis apie 120, neskaitant Livonijos vaivadijos ir Kuršo. Gyventojų iš viso apie penkis milijonus. Lietuva susideda iš apskričių. Žemaičių kunigaikštystė iš trijų: Telšių, Šiaulių ir Raseinių. Pati Lietuva – iš Vilniaus, Ukmergės, Upytės, Kauno, Breslaujos, Ašmenos, Trakų ir Lydos. Prūsijos lietuviškoji kunigaikštystė, kur pirmiau kryžiuočiai, arba teutonų riteriai, iš vienos pusės, pradedant nuo Tilžės ir Klaipėdos prie Baltijos jūros, net už Karaliaučiaus ir Gdansko ir iki Pomeranijos sienų, iš kitos – palei Sileziją iki Brandenburgo markgrafystės sienų net iki Oderio upės viešpatavo, apima Sambijos, Notangijos, Didžiosios Varmijos, Kenigsbergo, arba Karaliaučiaus, kuris yra sostinė, apskritis.

Tarp visų aukščiau suminėtų tautų žymiausią vietą pasaulio metraščiuose užima girai, arba geruliai. Tai nebuvo nei kokia ypatinga tauta, nei lietuvių tautos atšaka kaip estai, bet pats kamienas, tai yra buvo tikrieji lietuviai, kurie tankiose giriose gyveno ir ten žvėrių medžiokle vertėsi, savo bičiulių buvo pavadinti letais, giriais, giruliais nuo lietuviško žodžio

„giria" (miškas), „girulis" (miškinis), girinis. Jie, lotynų vadinti girrus, gerulus, iš kartos į kartą gausėjantys, prasimaitinimo ar garbės ieškodami, 259 metais po Kristaus gimimo, valdant imperatoriui Valerijonui, kai jis kariavo su persais, įsibrovė į rytines Romos valdas – Galiją. Nors ir buvo sumušti, tačiau tapo pavojingi graikams, kai konsulu paskyrė jų vadą Malebatą, kuris savo valdomai tautai neprieštaraudamas leido apsigyventi prie Meotidės. Tik neilgai ten buvo ramūs. Geruliai, gobšiai užsigeidę gėrybių, laimės, kurios neturėjo žemėje, ieškojo jūroje, norėdami apiplėšti Konstantinopolį. Apginklavo tris šimtus laivų, bet ir tas žygis jiems nepasisekė.

Valdant imperatoriui Valerijonui[9], kartu su alanais užpuolė vakarines romėnų valdas, bet 366 metais buvo taip smarkiai prie Reino sumušti, kad ilgam dingo jų noras pulti svetimus kraštus.

430 metais tarp hunų karaliaus Atilos karių geruliai buvo ne paskutinieji. 470 metais lietuvis Odoakras, garsus karvedys, sutelkęs visus gerulius, letus, seirus, tiuringus, pradėjo žygiuoti per Panoniją, užiminėdamas romėniškas sritis ir norėdamas visiškai įveikti Romos valstybę. Niekas jam negalėjo pasipriešinti. Puldamas apgula Paviją, ten paima į nelaisvę Orestą ir iš pergalės į pergalę žygiuoja. Romos karalių Augustą[10] nuo sosto nuverčia, tačiau gailesčio apimtas, ne tik gyvybę jam dovanojo, bet ir daugybę valdų Kampanijoje atidavė. Odoakras, pirmasis svetimšalis, sunaikinęs Vakarų imperatorių turtus ir titulus, viešpatauja Romoje 14 metų, nesisavindamas nei imperatoriaus purpuro, nei turtų. Teodorikas Didysis, nustebintas Odoakro drąsos, ruošdamas ginklus, kreipiasi maloniu laišku ir laiko jį savo sūnumi. Rytų imperatorius Zenonas, negalėdamas įveikti Odoakro, įkalbinėja Teodoriką paskelbti geruliams karą, žadėdamas jam atiduoti visa, ką iš Odoakro užkariaus. Susiviliojęs tokiais meilingais pažadais, Teodorikas paskelbė karą Romos užkariautojui. Po permainingos karo žygių lemties pagaliau Odoakras prie Ado buvo sumuštas ir priverstas užsidaryti Ravenoje ir ten, nors netekęs garbaus hetmano Levilio ir kito hetmano Tufo, kuris išdavikiškai persimetė į Teodoriko pusę, narsiai gynėsi trejus metus. Teodorikas, negalėdamas jo jėga nugalėti, griebėsi klastos. Sudaręs su juo paliaubas, paėmė įkaitu Odoakro sūnų Telį. Taip nuramintą klastūną įsakė puotoje užmušti, o jo kariuomenę, netikėtai užpuolus, iššudyti ir šitaip 490 metais tapo vienvaldžiu visos Italijos valdovu. Dalis likusios kariuomenės perėjo rytų imperatorių žinion, Belizarijus ir Narsesas susilaukė stiprios jos pagalbos, kuria pasinaudojo gotams iš Italijos išvyti. Po Justiniano mirties 553 metais[11] geruliai liko Ligurijoje ir, Alinto bei Pilimundo vadovaujami, perėjo į Trakiją; buvo taip

pat išlaikomi romėnų imperatorių, o 493 metais dalis grįžo į ankstesnę tėvynę. Kad Odoakras su savo bičiuliais buvo lietuvių kilmės, byloja patys vardai, kaip antai: Alintas, Pilimundas, Daumantas, Narimantas, Eismantas, Žygimantas, Jaunutis, Kęstutis ir kiti.

Vėlesniais amžiais Lietuva buvo atskira tauta, turėjusi savo didžiuosius kunigaikščius. Vienintelis Mindaugas buvo lietuvių karalius, priėmęs katalikų tikėjimą, bet greitai jo išsižadėjo ir grįžo į stabmeldystę. Vladislovas V Jogailaitis[12] , paveldėjęs Lietuvą, 1386 metais vedė Jadvygą – Lenkijos karalienę, vengrų karaliaus Liudviko dukterį, gavo Lenkijos karūną. Tada Lietuva buvo sujungta su Lenkija, vieną nedalomą tautą sudarė. Lenkai niekad neužmirš to Jogailaičių viešpatavimo, kol jų giminė bus ant žemės. Amžino atminimo Didžioji Jekaterina II prie plačios savo valstybės 1793 metais prijungė beveik visą Lietuvą, ir nuo to laiko ją geriausias iš valdovų, visos Rusijos imperatorius Aleksandras I, valdo.

Apie lietuvių kalbą

Yra įvairių nuomonių apie lietuvių kalbą. Mūsų ir svetimšaliai rašytojai, kurie šią kalbą laiko esant tos pačios kilmės kaip ir graikų, mano, kad abi jos kilusios iš senovės skitų kalbų, savo senumu prilygstančių egiptiečių. Tačiau spėlionės, jokiais įrodymais nepagrįstos, spėlionėmis ir lieka.

Kiti randa toje kalboje vienus visiškai graikiškus, kitus lotyniškus žodžius, atkreipdami dėmesį į didelį kalbos sklandumą ir skambumą, o ypač į graikiškas panašias žodžių galūnes: -as, -os, -au, -ju, -is, -ies, -ou, kurias mano kilus iš graikų. Visa lietuvių kalbos sandara labai panaši į graikų, ir ypač vardų ir žodžių dviskaita – numerus dualis, būdingas graikų kalbos ypatumas, atkreipė ne vieno rašytojo dėmesį.

Iš daugelio lietuvių kalbos posakių galima matyti, kad ta kalba nepriklauso šiaurės tautoms, kaip kad slavų, rusų ir lenkų, su kuriomis neturi nė mažiausio ryšio, o rytų ir pietų tautoms – graikų, lotynų bei ispanų. Pavyzdžiui, graikų: aer (oras, воздух), mene (mėnuo, месяц), paok (povas, пав), chris (krikštas, крест) ir kiti. Lotynų: aro (ariu, арю), linum (linai, лен), senen (senis, старый), kallis (kialis, дорога), kanabis (kanapis, коноплянное семя), aksis (ašis, ось), rota (rataj, колесо), mensis (mienesis, месяц), jugum (junga, ярмо), vir (vyras, муж), ankvis (angis, вуж), jam (jau, уже), primus (primas, первый), dentes (duntes, зубы), ignis (ugnis, огонь), unda (vanduo, вода), trago (trankin, тягну), septem (septyni, седм) kvis es (kas esi, кто естес), nazus (nosis, нос) ir kiti. Ispanų: bambas (пуп), papos (грудь), šių dviejų žodžių tarimas artimas ispaniškam. Italų:

baccare (bučoti, цаловать), banda (banda, толпа). Kiekvienos kalbos patrauklumas ir tarimas geriausiai pastebimas eilėse, arba poezijoje. Kas lietuviškai skaitys ar klausysis, negalės tos kalbos teigiamybių nepripažinti.

Lietuviškas eiles kurdavo trejopu būdu. Pirma, kiekvienoje eilutėje išlaikydavo vienodą skiemenų skaičių, rimo arba kirčio nepaisydami. Tokios eilės vadintos baltosiomis. Antra, silabinis eiliavimas, tai yra vienodą skiemenų skaičių lenkišku pavyzdžiu jungdavo cezūra ir kirčiu. Trečia, metrinis eiliavimas, graikų ir lotynų pavyzdžiu eiles rašant pentametru arba hegzametru, tam paranki kalba, susidedanti iš ilgų ir trumpų skiemenų. Pavyzdžiui:

Fundite rubras lumina mea fundite undas.
Pilkitie raudonas akis mana pilkite wandas.
Leycie czerwone oczy moie leycie wody.
Изливайте красные глаза мои, изливайте воды.

Pridedu: a) eiles, verstas iš Ovidijaus; b) Viešpaties maldą heruliškai, arba veruliškai, išrašytą iš Volfgango Lazijo, kurią Hartknochas[13] savo disertacijoje lietuviškai išrašė, o Prancūzijos karališkoji spaustuvė Paryžiuje 1805 m., tuo metu, kai Šv. Tėvas Pijus VII ten lankėsi, tarp 150 kalbų išspausdino ir lietuviškąjį „Tėve mūsų", pavadintą veruliškų; c) kaip dabar Lietuvoje ir Žemaitijoje kalbama[14]. Kad geruliai lietuviškai kalbėjo, tai mokslininkas Kliuverijus Gdanskietis savo geografijoje liudija[15]; d) graikų ir lotynų kalbų etimologiją su lietuvių; e) knygą pavadinimu „Pavinastis krikščioniškas" (О должностях християнских)[16], iš kurios aiškiai matyti, kaip lietuvių kalba lenkiškos jau sugadinta. Kalba, kuria galima tokius aukštus abstrakčius reiškinius įvardyti, kuri koja kojon lygia greta su lotynų žengia, niekuo jai nenusileisdama, – nei verte, nei darbais, nei vaizdingumu, nei sklandumu, galėjo būti mokslo žmonių kalba. Įsiskaičius į lietuvišką žodyną, jame rasis tokia žodžių ir pavadinimų, tik jam būdingų pasakymų gausa, toks tvarkingas ir nuoseklus gramatikos vyravimas, kad atėmus skolintus lenkiškus ir vokiškus žodžius lietuvių kalba nenukentėtų. Iš prancūzų kalbos atėmus lotynų, iš olandų – vokiečių, iš anglų – saksų, danų ir prancūzų, nei anglų, nei prancūzų, nei olandų kalbų neliktų, ir be šių ramsčių joms tektų žlugti. Tokia turtinga, į graikų panaši, vaizdinga ir švelni kalba neabejotinai buvo gryninama. Nuostabus dalykas! Lietuvių kalba jau buvo tobula, kada kitos, nūnai grynos kalbos, kaip kad prancūzų ir vokiečių, dar nebuvo nei aptašytos, nei nudailintos. Žinotina, kad lietuvių kalba yra viena iš senoviškiausių, yra originali, kaip graikų, lotynų ir slavų, iš kurių kilusios įvairios kalbos.

Lietuvių kalba paplitusi didelėje Europos dalyje, tai yra Lietuvoje, Žemaitijoje, senojoje Prūsijos kunigaikštystėje. Šios kalbos dukra yra kuršių, arba latvių. Lietuvių kalba, kuria kalbėjo Romos užkariautojas Odoakras, Lietuvos karalius Mindaugas, taip pat Jogaila, pirmiau Lietuvos didysis kunigaikštis, vėliau Lenkijos karalius, 1386 metais sujungus Lietuvą su Lenkija virto tik liaudžiai skirta kalba. Tačiau galima pritarti kunigui prelatui Bogušui, kad tai praeityje buvusi viešoji ir mokslo kalba. Joje yra kilnių žodžių ir terminų iš karybos, karžygystės, astronomijos, metafizikos, amatų, rankdarbių ir įvairių laisvųjų menų. Besidomintiems siūlau pasitikrinti kunigo Bogušo parašytuose svarstymuose apie lietuvių kalbą. Tačiau labiausiai toji kalba yra išlaikyta ir daug knygų ja parašyta Lietuvos Prūsuose, kaip antai: visa Biblija, Psalmynas, žodynas, įvairios gramatikos ir dainos. Lietuvišką gramatiką rašė Kleinas[17], Šulcas[18], Hakas [?][19], Ruigys[20]. Pastarojo gramatika 1747 metais išspausdinta Karaliaučiuje ir yra išsamiausia. Visi tie rašytojai buvo Prūsijos lietuviai.

Kad lietuvių kalba turėjo kilti iš Azijos kalbų ir nuo Kaukazo kalnų, tas šitaip tegali aiškinti, kas nežino sandaros lietuvių kalbos, turinčios žodžių, panašių į graikiškus, lotyniškus, itališkus ir ispaniškus. Vadinasi, lietuvių kalba priklauso ne šiaurės, o vakarų, rytų ir pietų kraštams.

Pirmasis mirtiną smūgį lietuvių kalbai sudavė vokietis kryžiuočių magistras Zigfridas fon Eichtvagenas, kuris 1310 metais išleido įsakymą, draudžiantį lietuviškųjų Prūsų gyventojams kalbėti lietuviškai ir liepiantį mokytis vokiškai. Tokia pat lemtis ištiko kalbą ir pačioje Lietuvoje. Didžiajam Lietuvos kunigaikščiui Vladislovui Jogailai užėmus Lenkijos sostą, ši kalba Lietuvoje atgaivinta. Tačiau turtingieji pasauliečiai, bajorai, unijos su Lenkija aktu suvienyti bendro krašto tradicijomis, būtinybės buvo verčiami mokytis lenkiškai. Paskiau jau liautasi lietuviškai kalbėti ir rašyti. Tuo būdu lietuvių kalba pamažu pradėjo menkėti ir išeiti iš vartosenos.

Apie knygas ir apie lietuvių kalbos tobulinimą

Nepaisant visiško lietuvių kalbos nuosmukio Lietuvoje ir Žemaitijoje, ji tada klestėjo lietuviškuose Prūsuose. Labiausiai tuo rūpinosi kunigaikščiai, Prūsijos karaliai bei kiti mokyti žmonės ir liuteronų tikėjimo žmonių ganytojai, skleidę ne tiktai kalbą, bet ir Evangelijos mokymą, šviesdami savo liaudį, traukdami nuo stabų garbinimo ir lengvabūdiškumo, platindami teisingą, šventą Jėzaus Kristaus, mūsų Išganytojo, mokslą.

Pirmiesiems sėkmingiems kalbos ir mokslo pokyčiams pagrindą padėjo 1544 metais nemaraus atminimo Brandenburgo markgrafas Albertas, kuris, steigdamas Karališkąją akademiją, viešu savo įsakymu aštuonis tikrus lietuvius priėmė į alumnatą[21], tuo nepaprastai apgindamas lietuvių tautą, juolab kad į naujai įsteigtą akademiją paskyrė pirmąjį tikybos mokytoją Stanislovą Rapolionį[22], kilimo lietuvį, taip mylimą, kad po mirties jam skyrė vietą savo kunigaikštiškoje kriptoje.

Patvarkymų tobulumui betrūko, kad Šventajame Rašte įkūnytas Dievo žodis būtų rašomas gimtąja lietuvių kalba. Tam reikalui dieviškoji išmintis rado ir parodė būdą. Jonas Bretkūnas[23], lietuvių kalbą išmanantis ir darbštus vyras, buvo pirmasis, ėmęsis Naujojo Testamento vertimo, kurį 1590 metais baigė. Nors alinančiomis pastangomis ir nepakeliamu darbu tą visais atžvilgiais vertą spausdinti veikalą užbaigė, jo gyvenimo dienos nutrūko. Reikėjo pasitenkinti tuo, kad darbo rankraštis liko Karališkoje pilies bibliotekoje. Jo spausdinimas buvo atidėtas kitam laikui.

Pradžioje naujojo amžiaus, kuriame Apvaizdai buvo patogu išaukštinti prūsus paskiriant nemaraus atminimo Fridrichą I Prūsijos karaliumi, daugeliui kūrėjų atėjo troškimo išsipildymo metas. Tam dėjo pastangų ir kai kurie rašytojai, kaip kad Kristupas Rebentišas[24], Hiobas Naunynas[25] ir Pilypas Ruigys[26].

Kitas nemaraus atminimo Prūsijos karalius, Fridrichas Vilhelmas, atsižvelgdamas į gausius prašymus, 1727 metais įsakė išspausdinti Naująjį Testamentą ir Psalmyną, o 1735 metais pirmąkart Senasis ir Naujasis Testamentas buvo išspausdinta lietuviškai, ir nėra menkiausios abejonės, kad tai pirmasis Biblijos vertimas į lietuvių kalbą iš graikų, lotynų ir vokiečių kalbų. Pirmasis lietuviškas Biblijos leidimas buvo išspausdintas aukštu stiliumi, bet kad paprasti žmonės geriau suprastų, antrąkart perspausdinta paprastesniu stiliumi ir suprantamiau, todėl primaišyta įvairių vokiškų žodžių, o sykiu ir lietuvių kalba šiek tiek pagadinta.

Žakas Le Longas[27] kalba apie kažkokią lietuvišką Bibliją, kurią 1660 metais Londone išleido Samuelis Boguslavas Chilinskis[28]. Tačiau Prūsijoje ir Lietuvoje ji nežinoma, tiktai Vilniaus universiteto bibliotekoje saugomi jos fragmentai, dvarininkų Gruževskių[29] surinkti ir padovanoti. Taigi lietuviška Biblija, nežinoma pasauliui nuo 1590 metų, tik 1735 metais buvo išspausdinta, tai yra po 140 metų išleista pagal Bretkūno rankraštį.

Jonas Jakobas Kvantas[30], rūmų daktaras, 1755 metais Fridrichui Didžiajam įteikė kitą lietuvišką Biblijos vertimą, suprantamesnį liaudžiai. Halės universitete įsteigiamas seminaras dešimčiai lietuvių kalbos studentų[31] ir 1727 metais parašoma vokiškai lietuviška gramatika, kuri 1730 metais

aukščiausiu Prūsijos karaliaus Fridricho Didžiojo paliepimu Fridricho Vilhelmo Hako išspausdinama[32]. Tai rodo, kad lietuvių kalba Prūsijoje 200 metų buvo tobulinama ir gryninama.

Kai prūsai tobulino kalbą ir mokslus lietuvių kalba, su Lenkija sujungtos Lietuva ir Žemaitija apleido gimtąją lietuvių kalbą, kuri paskui tapo tik liaudies kalba, o perkrauta lenkiškais makaronizmais ir barbarizmais, visiškai sunyko. Be kunigo jėzuito Konstantino Sirvydo žodyno „Trium lingvarum"[33] ir keletos mažų maldaknygių, savo kalba nei Šv. Rašto, nei gramatikos neturi. Lietuvių kalba yra pirminė, yra motina, yra istorijoje žinomos egiptiečių kalbos atšaka, kaip ir skitų, keltų, graikų, lotynų ar slavų, tačiau kartu yra šaknis, iš kurios kilo kitų kalbų atšakos, kaip iš lotynų – prancūzų, italų ir ispanų, iš slavų – rusų, lenkų, čekų, dalmatų, ilyrų ir kitos. Taip iš lietuvių – latvių, arba kuršių, infliantų ir estų. Latvių kalba, primaišius į pirminę kalbą vokiškų, švediškų ir daniškų žodžių, dabar visai sugadinta.

Alumnato Karaliaučiuje ir seminaro Halėje pavyzdžiu Vilniaus universitetas įkūrė Lietuvių kalbos komitetą iš tikrų lietuvių[34], veikalo dar nė vieno neišleido, tačiau yra vilties, kad padės šiai kalbai.

Laikau savo pareiga Sankt Peterburgo Biblijos komitetui pristatyti žemiau išvardytas Šv. Rašto knygas: Bibliją lietuvių kalba, tai yra Senąjį ir Naująjį Testamentą, 1775 metais išspausdintą Karaliaučiuje, arba Königsberge[35], kunigo jėzuito Konstantino Sirvydo „Trium lingvarum", 1713 metais Vilniuje išspausdintą[36]; lenkiškai–lietuvišką evangeliją, 1770 metais išleistą[37]; 1806 metais Vilniuje kunigų jėzuitų eilėmis išspausdintą „Balsas širdies pas Dievą", arba „Širdies balsas į Aukščiausiąjį", kur yra Dovydo psalmės[38].

Lietuvių kalba neturi savo rašybos ir raidžių, nes priklauso rytų ir pietų kalboms, iš jų gavo ir rašybą. Šioje kalboje vartojamos nevienodos raidės. Lietuviškoje Prūsijoje vartojamos gotiškos, pačioje Lietuvoje – lotyniškos arba lenkiškos. Pastaroji rašyba labiausiai paplitusi ir įprasta.

Jeigu Lietuvių kalbos komitetas taisyklėse, skirtose gramatikai, pareikalaus, kad lietuvis mokytųsi lotynų, prancūzų ar vokiečių kalbų, norimo rezultato tikrai nepasieks, nes būtina, kad norintis mokytis kurios nors kalbos gerai mokėtų gimtąją ir turėtų pakankamą jos gramatiką. Todėl reikia, kad pradžioje būtų parašyta lietuvių kalbos gramatika, kuria remiantis būtų galima tą kalbą tobulinti, nes ji labai jau yra sugadinta savitų ir senų pasakymų, daugiausia iš lenkų kalbos paimtų. Kai lietuvis mokės savo gimtąją kalbą, jam bus lengva ir svetimų kalbų išmokti. Dabar vartojama lietuvių kalba taip su kitomis susimaišiusi, kad jei pagal

dabartinį kalbėjimo būdą būtų sudarytas žodynas, tai išeitų nei lenkų, nei lietuvių kalba, kaip pavyzdžiui: cnata – cnota, bervania – бжемованія, viečnastis – вечность ir kita, užuot parašius teisingus lietuviškus žodžius gerybė, arba viežlibystė, patvirtinimas, amžis.

Norint gerai lietuviškai rašyti, reikia gerai mokėti lietuviškai ir kalbėti žemaitiškai. Sandarą, arba konstrukciją, išlaikyti lietuvišką, o tarimą žemaitišką, kuris yra grynas ir malonus.

Ką Prūsijos karaliai Fridrichas I, Fridrichas Vilhelmas ir Fridrichas Didysis II lietuvių kalbai nuveikė, tą Aleksandras I, visos Rusijos imperatorius, maloningiausias mūsų valdovas, visose savo plačios valstybės provincijose ir srityse padarė ir neaprėpiamo krašto švietimui veikti nepaliauja. Jis įsakė savo valstybėje įsteigti daugybę universitetų, gimnazijų ir akademijų, parodydamas tėvišką globą ir kilniaširdišką rūpestį savo valdinių švietimu. Šįmet paliepė įsteigti Šventojo Rašto komitetą iš garbingiausių ir labiausiai apsišvietusių žmonių, kokie tik galėjo rastis, Šv. Biblijai, pamokymams ir išminčiai amžino krikščioniškojo Evangelijos mokymo leisti visomis Azijos ir Europos kalbomis, kad daugybėje savo tautų išugdytų gryną padorumą ir pavyzdingas dorybes[39].

Lietuva, neturinti šio šventojo mokslo savo kalba, guodžiasi viltimi jį gauti, Sankt Peterburgo Biblijos komitetui tarp kitų kalbų įtraukus ir lietuvių kalbą. Už tai nuoširdžiausiai dėkoja komitetui, o kartu ir jo Šviesybei ponui Kitatikių dvasinių reikalų vyriausiajam valdytojui ir kavalieriui kunigaikščiui Aleksandrui Nikolajevičiui Golicynui. Lietuvių tautai juo maloniau priimti šią dovaną, nes kunigaikštis Golicynas yra kilęs iš senos lietuvių giminės.

(-) Vyskupas ir kavalierius kunigaikštis *Juozapas Giedraitis*

[1] *XIX a. pr. viena šalia kitos egzistavo įvairios lietuvių kilmės teorijos (plačiau žr. Maciūnas V. Lituanistinis sąjūdis XIX a. pradžioje. – K., 1939. – P. 108–123). Neatmesta buvo ir pažiūra, kildinanti lietuvius iš gotų ir gepidų.*

Gepidai – germanų giminė, II a. iš Skandinavijos atsikėlusi prie Vyslos žiočių, kur gyveno greta gotų.

Getai (lot. Getae) – klajokliai, gyvenę Balkanų šiaurėje, Dunojaus žemupyje. Cezario laikais buvo sukūrę galingą karalystę. Viešpataujant Augustui, XXVIII a. p. Kristų buvo nugalėti Crasso. Trakiją, kuriai tada priklausė ir getų kraštas, pavertus Romos provincija, getų vardas visai išnyko. Dėl panašumo vėliau šiuo vardu vadinti gotai, nors šie nieko bendro su getais neturėjo. Publikuojamame tekste turima omenyje gotai – rytų germanų tauta, pirmiausia aptinkama Vyslos žemupyje. Nuo pavyslio gotai plėtėsi į vakarus ir rytus. Spėjama, kad I a. siekė Prūsijos genčių sritis.

[2] *Prokopijus iš Cezarėjos – žymiausias Bizantijos istorikas, gyvenęs V a. Jo veikalai – pagrindinis Justiniano I (527–565), paskutiniojo Romos imperatoriaus, bandžiusio telkti*

išsisklaidžiusią imperiją, laikų šaltinis. J. A. Giedraitis galėjo būti susipažinęs su jo veikalu „Procopivs Caesariensis. De rebvs Gothorvm, Persvm ac Vandalorvm libri VII" (Basileac, 1531), tačiau labiau tikėtina, kad galėjo pasinaudoti Prokopijaus pažiūras išdėsčiusiu M. Strijkovskiu.

[3] *Genčių ir tautybių pavadinimus J. A. Giedraitis painioja, vartoja juos nenuosekliai. Pavyzdžiui, latviai vadinami „letais" XI–XIII a. šaltiniuose, pavadinimas „infliantai" yra vėlesnis. Tuo tarpu pagal J. A. Giedraitį yra atvirkščiai.*

Cimbrai (lot. Cimbri, gr. Kimbrai) – germanų giminė, II a. p. Kristų gyvenusi Jutlandijoje.

Alanai – iranėnų giminė, I a. gyvenusi Kaukazo šiaurinėje dalyje.

Visigotai, arba vestgotai, – gotų giminės šaka, III a. gyvenusi tarp Dnestro ir Dunojaus.

Vandalai – rytų germanų giminė, II a. aptinkama prie Dunojaus ir Oderio.

Geruliai (lot. Heruli, Eruli) – rytų germanų giminė, gyvenusi Šiaurės Europoje. III a. pradėjo slinkti į pietus. V a. buvo nukariavę Romos imperiją. XIX a. pr. lietuvių kilmės iš gerulių teorija buvo labai populiari.

Seirai – lotynų ir graikų autoriai taip vadina Vidurinės Azijos tautas. Jordanas nurodo seirus gyvenus į rytus nuo Skitijos, čia pat už Kaspijos jūros. Tikėtina, kad juos turi omenyje ir J. A. Giedraitis.

Galindai – viena iš seniausių prūsų giminių, II a. minima Ptolomėjo.

Sūduviai – viena iš vakarų baltų kilčių, priskiriama prūsams. Kaip ir galindus, juos mini Ptolomėjas.

Šalinai (skalviai) – prūsų giminė. Istoriografijoje vartotas pavadinimas šalaviai, šalinai, Šalavija analogiškas vokiečių literatūroje įprastiniam Schalauer, Schalauen. K. Būga, nustatęs, kad patys prūsai šios srities vardą tarė Skalvo, pasiūlė lietuviškas formas – skalva, skalviai.

Agazerai – tikriausiai turima mintyje akacirai (lot. Acatziri) – hunų gentis, V a. pirmoje pusėje gyvenusi Rytų Europoje.

Polovcai – klajokliai, II a. iš Vidurinės Azijos atkeliavę ir paplitę palei Juodąją jūrą nuo Kaspijos iki Dunojaus.

[4] *Motiejaus Strijkovskio (a. 1547– tarp 1586–1593) lenkiškoji „Lenkijos, Lietuvos, Žemaitijos ir visos Rusios kronika" išleista ne 1581, o 1582 m. 1581 m. išėjo Aleksandro Gvagninio (1538–1614) lotyniško „Sarmatų Europos aprašymo", išleisto 1578 m., 2-asis leidimas. J. A. Giedraitis galėjo naudotis 1766 metų M. Strijkovskio kronikos leidimu, Alberto Vijūko-Kojelavičiaus (1609–1677) dviejų tomų „Lietuvos istorija", išspausdinta 1650–1669 m.*

[5] *Bohusz X. O początkach narodu i języka litewskiego rozprawa. – Warszawa, 1808.*

[6] *Pranciškus Smuglevičius (1745–1807) 1763–1784 m. mokėsi Romoje pas A. Maronę. 1798 m. Edukacinės komisijos pakviestas atvyko į Vilnių. Įsteigė tapybos katedrą Vilniaus universitete.*

[7] *Jokūbas Šimkevičius (1775–1818) – gydytojas, Vilniaus universiteto garbės narys. Išleido du medicinos mokslo veikalus „Nauka chirurgii teoretycznej i praktycznej" (1806) ir „Nauka o chorobach dzieci" (1810).*

[8] *Jagminas – neidentifikuotas.*

[9] *Romos imperiją 364–375 metais valdė imperatorius Valentinijonas (321–375).*

[10] *Romulas Augustulas (mir. po 476 m.) – generolo Oresto sūnus, imperatoriumi paskelbtas 475 m.*

[11]*Originale „po smerti Justinijana 553 goda". Išeitų, kad metai čia žymi Justiniano mirties datą, kadangi imperatorius gyveno 527–565 m., galima manyti, kad J. A. Giedraitis klaidingai bus nurodęs Justiniano mirties metus. Tačiau iš konteksto aiškėja, kad data priklauso prieš tai einančiam sakiniui, kuriuo pasakoma apie gotų išvijimą iš Italijos. Belizarijus (505–565) ir Narsesas (478–575), vadovavę imperatoriaus Justiniano kariams, 551–553 m. vykusiuose mūšiuose nugalėjo paskutinius ostgotus.*

[12] *Jogaila buvo pakrikštytas Vladislovo vardu ir Lenkijos istorijoje vadinamas Vladislovu II Jogaila (Władysław II Jagiełło).*

[13] *Kristupas Hartknochas (Christoph Hartknoch, 1644–1687) – Prūsijos istorikas, domėjęsis senovės prūsų istorija, Bažnyčios istorija ir Lietuvos-Lenkijos valstybine teise. 1679 m. išspausdino Petro Dusburgiečio kroniką, pridėjęs keliolika anksčiau rašytų studijų iš Prūsijos istorijos. 1684 m. išspausdino savo svarbiausią veikalą „Alt- und neues Preussen, oder preussisher Historien". Remdamasis lietuvių kalbos duomenimis, plačiai aprašė prūsų ir lietuvių papročius.*

[14] *Žr. Bohusz X. Op. cit. – S. 109.*

[15] *Lenkų istorinės geografijos pradininkas Filipas Kliuverijus (Klüver, Cluverius, 1580–1622) kilęs iš Gdansko. Neaišku, kurį F. Kliuverijaus veikalų J. A. Giedraitis čia turi omenyje. Tai gali būti „Introductio in universam geographiam". Išspausdinta jau po autoriaus mirties 1624 m., ši knyga vėliau susilaukė keleto leidimų.*

[16] *Pavinasties Krikščioniškas, tay ira Kuo pavinas kožnas krykščionys žinoty... / Katekizmas ir maldos. – V., 1765. Šaltiniuose minimas ir 1774 m. leidimas.*

[17] *Danielius Kleinas (1609–1666) 1653 m. išleido pirmąją spausdintą lietuvių kalbos gramatiką „Grammatica Litvanica", 1654 m. – sutrumpintą jos leidimą „Compendium Litvanico–Germanicum".*

[18] *Teofilis Gotlibas Šulcas (1629–1673), Kristupo Sapūno (1589–1659) paruoštą gramatiką kiek perdirbęs ir papildęs, 1673 m. išspausdino pavadinimu „Compendium Grammaticae Lithvanicae".*

[19] *J. A. Giedraitis čia tikriausiai turi omeny skyrelyje „Apie knygas ir lietuvių kalbos tobulinimą" minimą Fridrichą Vilhelmą Haką (Haack, 1706–1754). Jis parašė lietuvių kalbos gramatiką, kurią pridėjo prie savo parengto ir 1730 m. išspausdinto žodyno „Vocabularum Lithvanico–Germanicum et Germanico–Lithvanicum".*

[20] *Paulius Fridrikas Ruigys (a. 1722–po 1783), Pilypo Ruigio sūnus. Parašė „Anfangsgruende einer Littauischen Grammatik", kurią Pilypas Ruigys 1747 m. išspausdino pridėdamas prie savo parengto žodymo „Litauischen–Deutsches und Deutch–Littauisches Lexicon".*

[21] *Aukštesnioji akademinė mokykla „Paedagogium", arba „Particular", kuriai vadovauti buvo pakviestas Abraomas Kulvietis, įsteigta 1541 m. 1544 m. mokykla paversta universitetu. Rūpindamasis paruošti kunigų lietuviškoms parapijoms, Albrechtas įsteigė studentams stipendijas. Tarp pirmųjų, įsimatrikuliavusių į Karaliaučiaus universitetą, buvo Martynas Mažvydas, Merkelis Giedraitis, Jonas Bretkūnas.*

[22] *Stanislovas Rapolionis (a. 1485–1545) kilęs iš smulkių Eišiškių pavieto bajorų. Paskirtas ką tik įsteigto Karaliaučiaus universiteto teologijos katedros profesoriumi, 1544 m. rudenį pradėjo skaityti paskaitas, kuriomis labai išgarsėjo ir kurias lankė net kunigaikštis Albrechtas. Staiga miręs 1545 m., S. Rapolionis buvo palaidotas Karaliaučiaus katedroje.*

[23] *Jonas Bretkūnas (1536–1602) mokėsi Fridlande, Karaliaučiuje, Wittenberge. Iš mažens kalbėjo lietuviškai, prūsiškai ir kuršiškai. 1562 m. paskirtas Labguvos parapijos kunigu, pirmas pradėjo sakyti lietuviškus ir prūsiškus pamokslus be vertėjo. 1579 m. ėmė versti Bibliją į lietuvių kalbą, 1590 m. vertimą užbaigė.*

[24] *Kristupas Rebentišas (Christoph Rebentisch, a. 1682–1724) – raštijos darbuotojas, kunigas. V. Biržiška nurodo jį prisidėjus ruošiant Lysijaus 1719 m. katekizmo vertimą.*

[25] *Hiobas Naunynas (a. 1672–1730) – religinių raštų vertėjas. Kaip ir K. Rebentišas, rengė Lysijaus 1719 m. katekizmo vertimą.*

[26] *Čia tikriausiai turimas galvoje Pilypas Ruigys (Philipp Ruhig, 1675–1749) – raštijos darbuotojas, kunigas.*

[27] *Žakas Le Longas (J. Le Long) – prancūzų bibliografas, istorikas.*

[28] *Samuelis Boguslavas Chilinskis (a. 1634–1668), 1657 m. atvyko studijuoti į Londoną. Paveiktas visuomenės susidomėjimo Biblijos vertimais į įvairias pasaulio kalbas, ėmėsi Šv. Raštą versti į lietuvių kalbą. 1657–1659 m. išvertė visą Bibliją. Vertimas pradėtas spausdinti E. Teiloro spaustuvėje Londone. Lietuvos evangelikų sinodas, susipažinęs su vertimo rankraščiu, surado daugybę klaidų ir spausdinimą sustabdė.*

[29] *V. Biržiška nurodo, kad nebaigtos spausdinti Chilinskio Biblijos vieną egzempliorių 1805 m. Jurgis Gruževskis dovanojo Vilniaus universiteto bibliotekai.*

[30] *Johanas Jakobas Kvantas (Quandt, 1686–1772) – lietuviškų religinių knygų leidimo organizatorius. Dėstė teologiją Karaliaučiaus universitete.*

[31] *Lietuvių kalbos seminaras Halės universitete įsteigtas 1727 m.*

[32] *Žr. 18 paaiškinimą.*

[33] *Konstantino Sirvydo (1579–1631) parengtas trijų (lenkų–lotynų–lietuvių) kalbų žodynas išėjo Vilniuje a. 1620 m.*

[34] *K. Bogušas savo veikalo įžangoje tik siūlo Vilniaus universitetui įsteigti tokį komitetą (Bohusz X. Op. cit. – S. 3–4). V. Maciūnas teigia, kad šis Bogušo pageidavimas niekada nebuvo įvykdytas (Maciūnas V. Op. cit. – P. 49).*

[35] *Suklysta nurodant išleidimo metus. Turėtų būti 1735 arba 1755 m. Biblia, tai esti: Wissas Szwentas Rasztas Seno ir Naujo Testamento. – Karaliaučius, [1734] 1735. Antras leidimas – Karaliaučiuje [1754] 1755. Trečias – 1816 m.*

[36] *Tai 5-asis, peržiūrėtas ir papildytas K. Sirvydo žodyno leidimas.*

[37] *Jono Jaknavičiaus „Ewangelie polskie y litewskie tak niedzelne jako y wszystkich swiąt" (pirmas leidimas – 1637 m.).*

[38] *Bałsas sirdies pas Pona Diewa Szwęciausy Marya Panna ir szwentus danguy karalaujancius szaukancios. – W., 1806. Šio P. Šrubauskiui priskiriamo giesmyno pirmas žinomas leidimas išėjęs 1726 m. Spėjama, kad pirmąkart giesmynas buvo išspausdintas prieš 1680 m.*

[39] *Peterburgo Biblijos draugijos statutą Aleksandras I patvirtino 1812 12 06. Pagrindinis draugijos uždavinys buvo platinti Bibliją tarp Rusijos imperijoje gyvenančių tautų.*

6

1813 m. birželio 11 (gegužės 31) d. J. A. Giedraičio laiškas A. Golicynui. Pranešama, kas padėjo parengti Naujojo Testamento vertimą

L. 28–29. Originalas. Pirmo puslapio viršuje kitu braižu įrašyta gavimo data ir registracijos numeris: № 44 8 июня (Nr. 44 birželio 8).

Ваше Сиятельство, Милостивый Государь,

Отношением Ваше Сиятельство от 28 генваря сего года под № 6, с приложением печатных экземпляров Высочейше конфирмованного в 6 день декабря 1812 года Вашим Сиятельством подносимого доклада и проекта, об учреждении в С.-Петербурге Библейского общества меня уведомили и за члена до того же общества по снисходительности своей воззвали.

Марта 2 числа в отношении моем, Вашему Сиятельству пересланному, донес, что возлагаемое на меня звание Библейского комитета члена с великим удовольствием принимаю и то назначение за неищетное счастие себе почитаю. А при том представил необходимую надобность, что Священное Писание в литовском жмудском природном языке в здешнем крае есть нужнос и что Новый Завет собственным моим трудом почти уже изготовлен и до напечатания мог быть отдан. До сего времени не мог[ло] быть известным, что таковое мое предста-вление, могло ли быть в комитет принято.

Ныне из последнего отношения Вашего Сиятельства относительно истребования книг в литовском языке удостоверилось, что литовский жмудский народ комитетом в издании в природном его язык[е] Священного Писания будет защищен. Тех ради причин, дабы [28v] достигнуть к желаемому предмету и спасительной цели, к приускорению в изготовлении Священного Писания в литовском языке, ставши сам на челе, воззвал в сотоварищи с духовных: 1) епархиального оффициала прелата ксендза Бонавентуру Гойлевича, 2) каноника жмудского ксендза Доминика Могена, 3) ксендза Емерина де Ередана, настоятеля Три[т]ского, 4) ксендза Станислава Овсяного, настоятеля Сядского, 5) ксендза Иосифа Япушкевича, настоятеля Буткишского и 6) самогицкой епархальной семинарии и Священного Писания учителя ксендза Антония Пашкевича. А [также] двух светских, в литовском жмудском языке искусных, Росенского[a] г[о]родского судью Увойня и регента граничных судов Пашкевича. Секретарями по сей части к изготовлению рукописей назначены: ксендз Леон Козловский и монах доминиканского ордена ксендз Тимофей Венцлавский.

Кроме того, без сомнения вносить могу, что, [поскольку] в Библейском комитете в сем почти новом, аки с гроба восстоящем, [в] литовском и жмудском языке, в пояснении оного, немалая может происходить трудность, то я, со стороны моей, для удовлетворения возникнуть могущих затруднений и невыразумений, до Библейского комитета хорошо

6. [a] Росиенского.

литовский и жмудский язык знающего, находящегося в С.-Петербурге при Римско-Католицкой духовной коллегии заседателем, самогицкого соборного каноника ксендза Гаспера Битовта поминую и Вашему Сиятельству о том честь имею представить, дабы по [29] прописанным выше сего могучим случиться обстоятельствам ему, ксендзу Битовту, благоволили приказать в комитет явиться. О чем и его, ксендза Битовта, уведомил. Для прочих же, при мне в епархии остающихся, для поощрения к трудам, о исходайствовании от комитета для них в том звании утверждения всепокорнейше прошу.

С истинным высокопочитанием и совершенною преданностию честь имею быть Вашего Сиятельства, Милостивого Государя, всепокорнейший слуга

(-) Епископ князь Иосиф Гедройц

№ 475. Мая 31 дня 1813 года
Его Сиятельству Г[осподи]ну Главноуправляющему
духовными делами иностранных исповеданий
и кавалеру князю Голицыну

Jūsų Šviesybe, Maloningasis Valdove,

Šių metų sausio 28 d. raštu Nr. 6 su pridėtais spausdintais egzemplioriais apie 1812 m. gruodžio 6 d. aukščiausiai patvirtintą Jūsų Šviesybės parengtą pranešimą ir projektą dėl Biblijos draugijos įsteigimo Sankt Peterburge Jūsų Šviesybė man pranešėte ir maloningai pakvietėte būti tos draugijos nariu.

Kovo 2 dieną Jūsų Šviesybei siųstame rašte pranešiau, kad su didžiu pasitenkinimu priimu pasiūlymą būti Biblijos komiteto nariu, laikydamas tai neišsenkama laime. Ten pat rašiau, kad šiam kraštui būtinai reikia Šventojo Rašto gimtąja lietuvių žemaičių kalba ir kad Naujasis Testamentas mano paties jau beveik parengtas ir galėtų būti atiduotas spausdinti. Iki šiol negalėjau žinoti, ar toks mano pasiūlymas komitete priimtas.

Iš paskutiniojo Jūsų Šviesybės rašto, kuriame prašoma knygų lietuvių kalba, paaiškėjo, kad lietuvių žemaičių liaudis, leidžianti Bibliją savo gimtąja kalba, komiteto bus globojama. Pageidaujamam dalykui ir išganingam tikslui pasiekti, skubindamas Šventojo Rašto lietuvių kalba rengimą, pats ėmiau vadovauti, padėjėjais pasikvietęs dvasininkus: 1. Vyskupijos oficiolą prelatą kunigą Bonaventūrą Gailevičių[1], 2. Žemaičių kanauninką kunigą Dominiką Mogėną[2], 3. Tryškių kleboną kunigą Emeriną de Eredaną[3], 4. Sedos kleboną kunigą Stanislovą Ovsianą[4], 5. Butkiškių kle-

boną kunigą Juozapą Januškevičių[5] ir 6. Žemaičių vyskupijos seminarijos regentą ir Šventojo Rašto mokytoją kunigą Antaną Paškevičių[6]. Taip pat du pasauliečius, lietuvių žemaičių kalbą išmanančius: Raseinių pilies teismo teisėją Uvainį[7] ir ribų teismo regentą Paškevičių[8]. Rankraščių paruošimui sekretoriais paskirti: kunigas Leonas Kazlauskis[9] ir Dominikonų ordino vienuolis kunigas Tamošius Venslaukis[10].

Be to, neabejoju, kad Biblijos komitete iškils nemaža sunkumų aiškinantis beveik visiškai naują, it iš karsto prisikėlusią lietuvių ir žemaičių kalbą, tad siekdamas užkirsti kelią galimiems keblumams ir nesusipratimams, aš iš savo pusės rekomenduoju gerai lietuvių ir žemaičių kalbą mokantį, Sankt Peterburge būnantį Romos katalikų dvasinės kolegijos tarėją, Žemaičių kapitulos kanauninką kunigą Gasparą Bytautą[11], o Jūsų Šviesybei turiu garbės pranešti, jog, susiklosčius aukščiau aprašytoms aplinkybėms, teiktumėtės įsakyti kunigui Bytautui atvykti į komitetą. Apie tai ir kunigui Bytautui pranešiau. Visiems kitiems prie manęs vyskupijoje likusiems paskatinti nuolankiai prašau pasirūpinti jų pareigų pripažinimu komitete.

Su nuoširdžia pagarba ir visiška ištikimybe turiu garbės būti Jūsų Šviesybės, Maloningasis Valdove, nuolankiausias tarnas

(-) Vyskupas kunigaikštis *Juozapas Giedraitis*

Nr. 475. 1813 metų gegužės 31 diena
Jo Šviesybei Ponui Kitatikių dvasinių reikalų
valdytojui ir kavalieriui kunigaikščiui Golicynui

[1] *Bonaventūra Gailevičius (1752–1834), kilęs iš Žemaitijos, studijavo Vilniaus akademijoje, gavo filosofijos daktaro laipsnį. Vėliau mokėsi Žemaičių dvasinėje seminarijoje, 1783 m. buvo įšventintas kunigu. 1813 m. J. A. Giedraičio paskirtas generaliniu vikaru, tapo vienu iš įtakingiausių Žemaičių vyskupijos pareigūnų. Nemaža nuveikė rengdamas tikybinę literatūrą lietuvių kalba, parašė lietuviškų giesmių.*

[2] *Dominikas Mogėnas (1745–a. 1826) buvo įstojęs į jėzuitų novicijatą, studijavo Vilniaus akademijoje, 1770 m. įšventintas kunigu. 1775 m. paskirtas mokyklų vizitatoriumi, nuo 1809 m. Žemaičių vyskupijos kanauninkas.*

[3] *Emerinas de Eredanas (a. 1764–?), kilimo vengras. Studijavo Vengrijos universitetuose, 1784–1789 m. – Krokuvos ir Varšuvos seminarijose. Dėstė Žemaičių kunigų seminarijoje. 1811 m. paskirtas Tryškių parapijos klebonu.*

[4] *Stanislovas Ovsianas (a. 1760–a. 1835) – Pijorų ordino vienuolis, 1794 m. išstojęs iš vienuolyno, mokytojavo Prancūzijoje, vėliau Lietuvoje. 1813 m. paskirtas Sedos klebonu.*

[5] *Juozapas Januškevičius (a. 1773–1838) 1784–1789 m. mokėsi Slanimo gimnazijoje, 1894–1800 m. – Vilniaus akademijoje. Mokytojavo Troškūnuose, dėstė filosofiją, matematiką ir prancūzų kalbą.*

[6] *Žemaičių dvasinės seminarijos regentas tuo metu buvo Ignas Paškevičius (a. 1779–?) (1813 m. Žemaičių vyskupijos kunigų tarnybos lapai. – RVIA, f. 822, ap. 11, b. 426, l. 9).*

[7] *Leonas Uvainis (1755–1828) tarnavo Raseinių teismuose. Amžininkams buvo žinomas kaip lietuvių kalbos ir senovės tyrinėtojas.*

[8] *Paškevičius – Dionizas Poška (a. 1765–1830); mokėsi Kražių mokykloje, tarnavo Raseinių teismuose. Domėjosi Lietuvos istorija, rašė lenkų–lotynų–lietuvių kalbų žodyną.*

[9] *Leonas Kazlauskis (1780–1841) mokėsi Vilniaus vyriausioje dvasinėje seminarijoje, ją baigęs kapelionavo Telšių mokykloje.*

[10] *Tamošius Venslauskis (1775–?) – Dominikonų ordino vienuolis, 1815–1816 m. gyveno Varniuose.*

[11] *Gasparas Bytautas (1769–1835) – Žemaičių kapitulos kanauninkas, Romos katalikų dvasinės kolegijos Peterburge tarėjas, nuo 1825 m. – Viekšnių parapijos klebonas.*

7

1814 m. rugsėjo 5 (rugpjūčio 24) (?) d. A. Golicyno (?) raštas Aleksandrui I. Dėl J. A. Giedraičio išversto Naujojo Testamento dedikavimo

L. 31. Siunčiamo rašto nuorašas. Paraštėje pastaba kitu braižu: Докладывано в С. Петербург 24 августа 1814 г. Высочайш[ий] сызволил[a] (Pranešta į Sankt Peterburgą 1814 m. rugpjūčio 24 d. Aukščiausiasis leido).

О переведенном на литовский язык Новом Завете

Самогицкий епархиальный Римско-католицкий епископ князь Гедройц испрашивает высочайшего соизволения посвятить Вашему Императорскому Величеству сделанный им на литовский язык перевод Нового Завета.

Я осмеливаюсь ожидать о сем Монаршей воли.

Apie į lietuvių kalbą išverstą Naująjį Testamentą

Žemaičių vyskupijos Romos katalikų vyskupas kunigaikštis Giedraitis prašo aukščiausiojo sutikimo dedikuoti Jūsų Imperatoriškajai Didenybei savo į lietuvių kalbą verstą Naująjį Testamentą.

Drįstu laukti monarcho malonės.

---

7. [a] соизволил.

8

1814 m. rugsėjo 13 (rugpjūčio 31) d. A. Golicyno laiškas J. A. Giedraičiui. Apie leidimą dedikuoti Aleksandrui I Naująjį Testamentą lietuvių kalba

L. 32. Siunčiamo rašto nuorašas.

Самогицкому Римско-католицкому епископу князю Гедройцу

Преосвященнейший Владыко, Милосшены[?] Государь мой,

Его Императорское Величество изъявил соизволение на желание Вашего Преосвещенства посвятить Высочайшему имени переведенную Вами на литовский язык книгу Св. Писания.

Возвращая при сем означенную книгу с тем, дабы благоволили Вы, Милосшевый[a] Государь мой, присоединить посвящение [и] возвратить оную мне в рукописи для внесения в Комитет Библейского общества. Честь имею быть с не[изменным] поч[тением] Вашего Преосвященства, Милостивого Государя моего, покорнейший слуга

Подписано: князь Александр Голицын.

№ 147. 31 августа 1814 [года]

Žemaičių Romos katalikų vyskupui kunigaikščiui Giedraičiui

Jūsų Šventoji Prakilnybe, Maloningasis Ganytojau,

Jo Imperatoriškoji Didenybė sutiko patenkinti Jūsų Šventenybės norą dedikuoti aukščiausiajam vardui Šv. Rašto knygą, Jūsų išverstą į lietuvių kalbą.

Kartu grąžinu minėtą knygą, kad Jūs, Maloningasis Ganytojau, pridėjęs dedikaciją teiktumėtės man grąžinti jos rankraštį pristatymui į Biblijos draugijos komitetą.

Turiu garbės būti su begaline pagarba Jūsų Šventosios Prakilnybės, Maloningasis Ganytojau, nuolankiausias tarnas

Pasirašyta: kunigaikštis *Aleksandras Golicynas*

Nr. 147. 1814 [metų] rugpjūčio 31

---

8. [a] милостивый.

9

1814 m. rugpjūčio mėn. J. A. Giedraičio laiškas A. Golicynui. Prašoma leisti spausdinti lietuvišką Naująjį Testamentą Vilniuje

L. 33. Originalas. Apačioje įrašas kitu braižu: По всей вероятности, князь был в то время в Петербурге (Atrodo, kunigaikštis tuo metu buvo Peterburge).

Его Сиятельству Господину тайному советнику, сенатору, Главноуправляющему духовными делами иностранных исповеданий и кавалеру князю Александру Николаевичу Голицыну

От Самогицкого Римско-католицких церквей епископа и кавалера князя Гедройца

Исполняя обещание мое, имею честь представить при сем к Вашему Сиятельству для сообщения в комитет Библейского общества на рассмотрение персведенный мною на литовский язык рукописный экземпляр книги Священного Писания и покорнейшие прошу, чтоб по рассмотрению дозволено мне было потребное число экземпляров сего перевода напечатать по лучшей удобности в виленской типографии. Сие приемлю на мой счет.

(-) Епископ князь Иосиф Гедройц

Августа [...][a] дня 1814 года

Jo Šviesybei Ponui slaptajam patarėjui, senatoriui, Kitatikių dvasinių reikalų valdytojui ir kavalieriui kunigaikščiui Aleksandrui Nikolajevičiui Golicynui

Nuo Žemaičių Romos katalikų bažnyčios vyskupo ir kavalieriaus kunigaikščio Giedraičio

Tęsėdamas savo pažadą, turiu garbės pateikti Jūsų Šviesybei pristatyti į Biblijos draugijos komitetą svarstymui savo į lietuvių kalbą verstos Šventojo Rašto knygos rankraštinį egzempliorių.

---

9. [a] Diena nenurodyta.

Nuolankiausiai prašau, kad apsvarsčius man būtų leista patogumo dėlei reikalingą skaičių šio vertimo egzempliorių išspausdinti Vilniaus spaustuvėje apsimokant sąskaitą.

(-) Vyskupas kunigaikštis *Juozapas Giedraitis*

1814 metų rugpjūčio [...][1]

[1] *Originale diena nenurodyta.*

10

1814 m. rugpjūčio mėn. Kai kuriuose J. A. Giedraičio versto Naujojo Testamento egzemplioriuose įrištos prancūziškos dedikacijos carui rusiškas variantas

L. 35–36. Siunčiamo rašto nuorašas. Pirmo puslapio paraštėje įrašas kitu braižu: Спестись с кн[язем] Гедройц[ем] (Susisiekti su kunigaikščiu Giedraičiu).

Всемилостивейший Государь,

В то время, когда на западе железный ярем угнетал народы, когда корысть одного властолюбца часто изменяла пределы царств, когда надменность его простирала свой алчный взор от столпов Иракловых до хребта Кавказского, – в то время, когда для защиты Отечества отеческий глас Вашего Императорского Величества воззвал сынов России к подъятию оружия, в столице ее, по Высочайшей воле Вашей, учреждено сословие для преложения на разные языки книг Св. Писания, или Комитет Библейского общества. Учреждение сие сугубо доказало отеческое Твое, Всемилостивейший Государь, о народе своем попечение. Ты восхотел, исполнясь сам Духа Свята, в сии дни скорби поселить в сердцах всех чад своих отраду насаждением в них премудрости Божией, учения Христова и чистейшей нравственности – единых оснований Блаженства С[вятого]. Сколь сие дело по сердцу Твоему и по душе Твоей, всеавгустейший монарх, оно уже запечатлено существенным уважением, [35v] яко для того, в сердце которого вкоренены сии предвечные истины и который на оном все свои деяния совершает к удивлению всех народов.

Нововозникшая и скоро исчезнувшая на западе империя Французская представила поразительный пример, что всуе трудятся жаждущие веры и нравственност[и], дерзнув без непреложного основания сооружать здание великой монархии. В то самое время, когда уже верили успехам ее, когда она громадою своею ужасала отдаленные царства – пала сия скудельная храмина. А из-под развалин ее победоносною десницею Твоею, вооруженною от самого Бога мечем благочестия, изведана предвечная истина, что вера, нравственность и чистая добродетель суть единые незыблемые престолов и царств подпоры, на коих мудрость Твоя на веки утвердила силу и блаженство России. Пример сей извел из заблуждения народы, ослепленные мгновенным блеском оного западного метеора, и Ты, вознесшись свыше чина природы – от севера озарил запад светом истины – благость Твоя изумляла все просвещенные народы: они повсюду благословили шествие Твое от Невы до Сены [36] среди грома победы. Одна из знаменительных столиц Европы, осчастливленная присутствием Твоим в милосердном Твоем на нее воззрении, забыла победителя, могущего карать пагубной казнью. Она сретала[a] Тебя сердцем и душою, яко своего избавителя, и лобызала священную десницу Твою, дарованную[b] ей и всем народам мир, тишину и благоденствие.

Если же история достойно и праведно запечатлеет сии беспримерные подвиги и имя Твое, яко спасителя народов, пред всеми краями света на вечных скрижалях памяти потомства, то кольми паче Церковь Христова до скончания мира не престанет славословить Твое благочестие и споспешествование распространению книг Св. Писания соизволением о переводе их на редкие языки, между коими обретается и язык литовский; язык народа, ныне составляющего часть Твоих верноподданных и гордящегося Твоим о нем попечении. Необходимость иметь перевод на сей язык Св. Писания ощущали прусские монархи Фридерих I, Фридерих Вильгельм и Фридерих II, способствовавшие к изданию Ветхого и Нового Завета на прусско-литовском языке.

[36v] Литва до сем[c] не имеет сих священных книг на природном своем языке. Ныне, с помощью Божьею по долгу пастыря совершив такой предпринятый труд – да не останется паства моя без пищи духовной – дерзаю повергнуть к священным стопам Вашего Императорского Величества сию слабую жертву в то благополучное время, когда все Твои верноподданные сретают Тебя с радостным сердцем, возвратившегося с

10. [a] Čia ir toliau: встречала. встречают. [b] дарующую. [c] доселе.

благодатным миром под сень Отечества после [с]тольких подвигов, согласных с описанным духом истины в сих священных книгах, которые, украшаяся Твоим великим именем, да будут сугубо душеспасительным и живым примером для благоговейных читателей.

Всемилостивейший Государь, Вашего Императорского Величества верноподданнейший

Maloningasis Valdove,

Tuo metu, kada Vakaruose geležinis jungas slėgė tautas, kada vieno valdžiotroškos godumas keitė karalysčių ribas, kada jo puikybė godžiai žvalgėsi nuo Heraklio stulpų iki Kaukazo kalnagūbrio, – tuo metu, kada Jūsų Imperatoriškosios Didenybės tėviškas balsas Tėvynės gynimui pakvietė Rusijos sūnus pakelti ginklus, sostinėje Jūsų aukščiausia valia įsteigta bendrija, arba Biblijos draugijos komitetas, Šv. Rašto knygų vertimui į įvairias kalbas. Šis įkūrimas itin pabrėžė tėvišką Tavo, Maloningiausiasis Valdove, rūpestį savo liaudimi. Pats kupinas Šventosios Dvasios, Tu panorai šiomis sielvarto dienomis visų savo vaikų širdyse įdiegti Kristaus mokymo, Dieviškosios išminties ir gryniausios dorovės – vieninteliu šventosios palaimos pagrindu – džiaugsmą. Kiek šis dalykas Tau prie širdies, Šviesiausiasis valdove, jau išreikšta tikra pagarba tam, kurio širdyje įaugusi ši amžinoji tiesa ir kuris visų tautų nuostabai ja remiasi savo veikloje.

Vakaruose naujai atsiradusi ir greitai išnykusi prancūzų imperija pateikė puikų pavyzdį, kad be būtinų tikėjimo ir dorybės pagrindų tuščiai išdrįsta statyti didelės monarchijos pastatą. Tuo metu, kada jau buvo tikima jos sėkme, kada savo didybe ji baugino tolimas karalystes – suiro šis netvarus rūmas. O iš jo griuvėsių pergalinga Tavo ranka, paties Dievo apginkluota pamaldumo kardu, iškėlė amžinąją tiesą, kad tikėjimas, moralė, dora yra vieninteliai sostų ir karalysčių ramsčiai, ant kurių Tavo išmintis amžiams įtvirtino Rusijos jėgą ir gerovę. Šis pavyzdys išvedė iš paklydimo tautas, apakintas to vakarietiško meteoro akimirkos blyksnio, ir Tu, iškilęs virš gamtos dėsnių, iš Šiaurės apšvietei Vakarus tiesos šviesa. Tavo malonė stebino visas kultūringas tautas: jos visur laimino Tavo griausmingų pergalių žygį nuo Nevos iki Senos. Viena iš žymiausių Europos sostinių, palaiminta Tavo buvimo, mielaširdingo Tavo žvilgsnio į ją, užmiršo nugalėtoją, galintį bausti pražūtingomis bausmėmis. Ji širdingai sutiko Tave kaip savo išgelbėtoją ir bučiavo šventą Tavo ranką, dovanojusią jai ir visoms tautoms taiką, ramybę ir gerovę.

Jeigu istorija deramai ir teisingai įamžins šiuos nepaprastus žygius ir Tavo, kaip tautų gelbėtojo, vardą visų pasaulio kraštų palikuonių amžinos atminties puslapiuose, tai tuo labiau Kristaus Bažnyčia iki pasaulio pabaigos nesiliaus garbinusi Tavo pamaldumo ir pagarbos platinant Šv. Rašto knygas, leidžiant versti jas į retas kalbas, tarp kurių yra ir lietuvių kalba – kalba liaudies, dabar sudarančios dalį Tavo valdinių ir besididžiuojančios Tavo rūpesčiu ja. Būtinybę turėti Šv. Rašto vertimą į šią kalbą juto Prūsijos monarchai Fridrichas I, Fridrichas Vilhelmas ir Fridrichas II, rėmę Senojo ir Naujojo Testamentų leidimą Prūsijos lietuvių kalba.

Lietuva iki šiol neturi šių šventųjų knygų savo gimtąja kalba. Dabar su Dievo pagalba užbaigęs iš ganytojiškos pareigos pradėtą darbą – kad neliktų mano parapijiečiai be dvasinio maisto, drįstu padėti prie šventųjų Jūsų Imperatoriškosios Didenybės kojų šią menką auką tuo dėkingu laiku, kada visi Tavo valdiniai sutinka Tave su džiaugsminga širdimi grįžtantį su palaiminga taika po Tėvynės stogu po tiekos žygių, neprieštaraujančių tiesos dvasiai, aprašytai šiose šventose knygose, kurios, papuoštos Tavo didžiu vardu, tebūna išganingas ir gyvas pavyzdys pagarbiems skaitytojams.

Maloningiausiojo Valdovo, Jūsų Imperatoriškosios Didenybės ištikimiausias valdinys

11

1814 m. rugsėjo 16 (4) d. J. A. Giedraičio laiškas A. Golicynui. Pranešama apie siunčiamą Naujojo Testamento vertimą

L. 45. Originalas. Lapo viršuje įrašas kitu braižu: Слушано в заседании комит[ета] 4 сентября 1814 (Svarstyta komiteto posėdyje 1814 rugsėjo 4).

Monseigneur,

J'ai l'honneur d'envoyer à Son Altesse le Nouveau Testament avec mon autorisation. Elle voudra bien le présenter au Comité de Bible pour obtenir la permission de l'imprimer à Vilna.

Je rends graces pour toutes vos bontés faites pour moi, et je me reccomande toujours à sa haute protection.

Mes devoirs me rapellent dans mon diocèse, il faut partir, je serais fort heureux, si je pouvais obtenir de Votre Altesse un moment pour lui rendre mes respectueux hommages et témoigner ma reconnaissance de vive[a] voir.

J'ai l'honneur d'être avec la plus haute et la plus distingué considération, Monseigneur de Votre Altesse, le très humble et très obéissant serviteur.

(-) Juzec Giedroyc
Evenq[ue] de Samogitie

Monsinjore,

Turiu garbės išsiųsti Jūsų Šviesybei savo verstą Naująjį Testamentą. Būtų gerai jį perduoti Biblijos draugijai, kad gaučiau leidimą spausdinti Vilniuje.

Dėkoju už visas Jūsų geradarystes ir kiekvieną dieną pavedu save Jūsų aukščiausiajai globai.

Turiu važiuoti, privalau grįžti į savo vyskupiją. Būčiau labai laimingas, jei Jūsų Šviesybė skirtų man laiko, kad galėčiau išreikšti pagarbą ir padėką Jus aplankydamas.

Turiu garbės būti su didžia pagarba Jūsų Šviesybės, Monsinjore, nuolankiausias ir nusižeminęs tarnas

(-) Žemaičių vyskupas *Juozapas Giedraitis*

12

1814 m. rugsėjo 16 (4) d. J. A. Giedraičio laiškas A. Golicynui. Apie Naujojo Testamento lietuviško teksto atitikimą Vulgatai

L. 46. Originalas.

Римско-католицких церквей епископа Самогицкого и кавалера князя Иосифа Гедройца

Всепресветлейший Император всея России Александр I, Всемилостивейший Государь наш, среди славы своего оружия и военных трудов, не преставая печься о благоденствии своего народа, учредил Библейский

11. [a] vous.

комитет, коего обязанностию было заняться изданием на разных языках книг Ветхого и Нового Завета.

Общество сие, составленное из самодостойнейших в Российском государстве мужей, с ревностью споспешествовало священному благонамерению. В течение полутора года[a] Библия на разных языках напечатана. Многие из российских подданных, имея оную без платежа или за весьма умеренную цену, уже пользуются милостивым учреждением благотворительнейшего из монархов.

В числе разных переводов, принят комитетом таковой и на литовско-самогицком языке. Новый Завет Божиею помощиею перевел я на литовско-самогицкий язык и поручил достойным и богобоязливым из духовенства особам: генеральному Самогицкому оффициалу Бонавентуре Гойлевичу и капонику богословия и философии доктору Могену, – повелев им сообразоваться с Новым Заветом, называемым Вульгата, переведенным на польский язык богословом езуитского ордена Яковом Вуйком во Вроцлаве [в] 1771 году с дозволения и под надзором тамошнего Римско-католицкого епископа, апостольского викария Мауруция Страхвица. Назначенные из духовных Гойлевич и Моген верно согласно сообразовались с подлинником, о чем по совести свидетельствую. Дано в Санкт-Петербурге, лета Божия 1814 месяца сентября 4 дня.

(-) Епископ князь Иосиф Гедройц

Romos katalikų Bažnyčios Žemaičių vyskupo ir kavalieriaus kunigaikščio Juozapo Giedraičio

Visos Rusijos šviesiausiasis imperatorius Aleksandras I, maloningiausias mūsų valdovas, šalia ginklo ir karinių pergalių garbės, nesiliaudamas rūpintis savo liaudies gerove, įsteigė Biblijos komitetą, kurio pareiga buvo užsiimti Senojo ir Naujojo Testamento knygų leidimu įvairiomis kalbomis. Daugelis Rusijos valdinių, ją gavę veltui arba už labai mažą kainą, jau naudojasi labdaringiausio iš monarchų maloningu sumanymu.

Šalia kitų, komitetas priėmė vertimą ir į lietuvių žemaičių kalbą. Naująjį Testamentą, Dievui padedant, aš išverčiau į lietuvių žemaičių kalbą ir pavedžiau garbingiems ir dievobaimingiems dvasininkams: generaliniam Žemaičių oficiolui Bonaventūrai Gailevičiui[1] ir kanauninkui teologijos ir filosofijos daktarui Mogėnui[2], liepdamas jiems suderinti su Naujuoju Testamentu, vadinama Vulgata, išverstu į lenkų kalbą jėzuitų ordino

12. [a] лет.

teologo Jokūbo Vujeko[3] Vroclave 1771 m., leidus ir prižiūrint tenykščiam Romos katalikų vyskupui, apaštaliniam vikarui Mauricijui Strachvicui. Garantuoju, kad paskirti dvasininkai Gailevičius ir Mogėnas teisingai sutikrino su originalu. Įteikta Sankt Peterburge 1814 Dievo metų rugsėjo mėnesio 4 dieną.

(-) Vyskupas kunigaikštis *Juozapas Giedraitis*

[1] *Žr. 6 dokum. 1 paaiškinimą.*

[2] *Žr. 6 dokum. 2 paaiškinimą.*

[3] *Jokūbas Vujekas (1540–1597) – garsus katalikų teologas ir pamokslininkas, jėzuitas, Šv. Rašto vertėjas į lenkų kalbą (Naujasis Testamentas – 1593, visa Biblija – 1599 m.). J. Vujeko vertimas vėliau leistas daugelį kartų. Neaišku, kurių metų leidimu J. A. Giedraitis naudojosi.*

13

1814 m. lapkričio 15 (3) d. A. Golicyno laiškas metropolitui S. Sestšencevičiui-Bogušui[1]. Prašoma įvertinti Naujojo Testamento vertimą į lietuvių kalbą

L. 47. Siunčiamo rašto nuorašas.

№ 208. Ноября 3 дня 1814 [года]

Высокопросвященнейший Владыко, Милостивый Государь мой,

Самогицкий епархиальный епископ князь Гедройц представил переведенный им на литовский язык Новый Завет и испрашивал дозволения печатать оный в Вильне. По препоручению Комитета Российского Библейского общества, препровождая при сем означенный манускрипт, покорнейше прошу сообщить мне Ваше мнение, может ли сей перевод быть напечатан, а притом возвратить и самый перевод.

Имею честь быть истин[ным] почтением и преданностию Вашего Высокопреосвященства, Милостивого государя моего, покорнейший слуга

Князь Александр Голицын

Nr. 208. 1814 [metų] lapkričio 3 diena

Jūsų Šventoji Prakilnybe, Maloningasis Ganytojau,

Žemaičių vyskupijos vyskupas kunigaikštis Giedraitis pateikė savo išverstą į lietuvių kalbą Naująjį Testamentą ir prašė leidimo jį spausdinti

Vilniuje. Rusijos Biblijos draugijos komiteto pavestas, siųsdamas kartu minėtą rankraštį, nuolankiausiai prašau pranešti man Jūsų nuomonę, ar šis vertimas gali būti išspausdintas, o kartu grąžinti ir patį vertimą.

Turiu garbės būti su nuoširdžia pagarba ir ištikimybe Jūsų Šventosios Prakilnybės, Maloningasis Ganytojau, nuolankiausias tarnas

Kunigaikštis *Aleksandras Golicynas*

[1] *Stanislovas Sestšencevičius-Bogušas (Stanisław Siestrzeńciewicz Bohusz, 1731–1825) – Mogiliovo arkivyskupas, Romos katalikų Bažnyčios Rusijoje metropolitas. Dalyvavo Biblijos draugijos veikloje.*

14

1814 m. lapkričio 22 (10) d. S. Sestšencevičiaus-Bogušo laiškas A. Golicynui. Apie Naujojo Testamento lietuviško vertimo tinkamumą spaudai

L. 48. Originalas. Lapo viršuje kitu braižu įrašyta gavimo data ir registracijos numeris: № 259 11 ноября 1814 (Nr. 259 1814 lapkričio 11). Kita ranka: Слуш[ано] в засе[дании] ком[итета] 16 ноября (Svarstyta komiteto posėdyje lapkričio 16).

Милостивый Государь, Князь Александр Николаевич,

На отношение Вашего Сиятельства ко мне от 3го сего ноября за № 208, коим изволите требовать моего мнения о напечатании Нового Завета, переведенного на литовский язык Преосвященным Самогицким епископом князем Гедройцем, честь имею ответствовать, что изъясняемое Преосвященным Самогицким епископом в предисловии сего манускрипта засвидетельствование по совести о верности и сходстве сего перевода с переводом на польский язык Нового Завета, Вульгата называемом, я нахожу достаточным удостоверением для напечатания сего перевода.

Возвращая при сем подлинный манускрипт, имею честь быть с истинным почтением и совершенною преданностию Вашего Сиятельства, Милостивого Государя, покорнейший слуга

(-) М[итрополит] С. Сестренцевич

№ 534. Ноября 10 дня 1814 года

Maloningasis Valdove, Kunigaikšti Aleksandrai Nikolajevičiau,

Į Jūsų Šviesybės lapkričio 3 d. raštą Nr. 208, kuriuo teikėtės pareikalauti mano nuomonės dėl Naujojo Testamento, išversto į lietuvių kalbą Jo Šventenybės Žemaičių vyskupo kunigaikščio Giedraičio, spausdinimo, turiu garbės atsakyti, kad Jo Šventenybės Žemaičių vyskupo rankraščio pratarmėje duotą sąžinės priesaiką apie šio vertimo tikslumą ir panašumą į lenkiškai verstą Naująjį Testamentą, vadinamą Vulgata, manau esant pakankama vertimui spausdinti.

Kartu grąžindamas patį rankraštį, turiu garbės būti su nuoširdžia pagarba ir visiška ištikimybe Jūsų Šviesybės, Maloningasis Valdove, nuolankiausias tarnas

(-) Metropolitas *S. Sestšencevičius*

Nr. 534. 1814 metų lapkričio 10 diena

15

1815 m. kovo 1 (vasario 18) d. A. Golicyno laiškas J. A. Giedraičiui. Prašoma nurodyti, kada, kur ir kokiu tiražu bus spausdinamas Naujasis Testamentas

L. 127. Siunčiamo rašto nuorašas.

№ 8. 18 февраля 1815 [года]

Преосвященнейший Владыко, М[илостивый] Г[осударь] мой,

Преосвященный митрополит Римско-католицких в России церквей о Новом Завете, переведенном Вашим Преосвященством на литовский язык, учинил следующий отзыв, что помещенное Вами в предисловии сего манускрипта засвидетельствование по совести о верности и сходстве сего перевода с переводом на польский язык Нового Завета, Вульгата называемом, он достаточным соображением для напечатания сего перевода.

Вследствие сего, препровождая означенный переведенный Вашим Преосвященством Новый Завет, имею честь изъяснить, что усердие Ваше, к благу общему оказываемое в готовности Вашей напечатать сей перевод, Комитет Российского Библейского общества приемлет с особливым удовольствием и радостию.

Покорнейше прося[a] Вас, М[илостивый] Г[осударь] мой, уведомить меня, во скольких экземплярах прикажете произвесть сие издание, когда к тому приступить намерены и в каком месте. Честь имею быть с ист[инным] почт[ением] Вашего Преосвященнейшего М[илостивого] Г[осударя] моего

Подп[исано]: покорнейший слуга князь Александр Голицын

Nr. 8. 1815 [metų] vasario 18

Jūsų Šventoji Prakilnybe, Maloningasis Ganytojau,

Šviesiausiasis Romos katalikų Bažnyčios Rusijoje metropolitas apie Jūsų Šventenybės į lietuvių kalbą išverstą Naująjį Testamentą atsakė, kad šio rankraščio pratarmėje Jūsų duotą sąžinės priesaiką dėl vertimo tikslumo ir panašumo į lenkišką Naujojo Testamento, vadinamo Vulgata, vertimą jis mano esant pakankamą spausdinti.

Todėl siųsdamas minėtą Jūsų Šventenybės išverstą Naująjį Testamentą, turiu garbės paaiškinti, kad Jūsų uolumą, bendram labui rengiantis išspausdinti šį vertimą, Rusijos Biblijos draugijos komitetas priims su ypatingu pasitenkinimu ir džiaugsmu.

Nuolankiai prašau Jus, Maloningasis Ganytojau, pranešti man, kiek šito leidinio egzempliorių ketinate spausdinti, kada ir kur rengiatės tai pradėti. Turiu garbės būti su nuoširdžia pagarba Jūsų Šventosios Prakilnybės, Maloningasis Ganytojau, nuolankiausias tarnas

Pasirašyta: kunigaikštis *Aleksandras Golicynas*

16

1815 m. kovo 18 (6) d. J. A. Giedraičio laiškas A. Golicynui. Pranešama, kada ketinama pradėti Naujojo Testamento spausdinimą

L. 128. Originalas. Lapo viršuje kitu braižu įrašyta gavimo data ir registracijos numeris: № 93 16 марта (Nr. 93 kovo 16). Kita ranka: Слушано в заседании комитета 5 апреля 1815 (Svarstyta komiteto posėdyje 1815 balandžio 5).

Ваше Сиятельство, Милостивый Государь,

Отношением Ваше[го] Сиятельства от 18 минувшего февраля под № 8, при возвращении перевода Св. Писания Нового Завета, мною на

15. [a] прошу.

литовский язык учиненного, Комитетом Российского Библейского общества принятого и напечатать дозволенного, благоволите требовать, дабы донести, в скольких экземплярах полагаю произвесть сие издание, когда к тому приступить намерен и в каком месте.

Во исполнение сего Вашего Сиятельства требования, имею честь почтеннейше донести, что на первый случай полагаю издание сего перевода Нового Завета Св. Писания произвесть и напечатать тысячу экземпляров в типографиях губернского города Вильна и к оному приступить в начале месяца сего года, в то время, когда по сношению и учиненному условию, которое найду к тому произведению полезнейшим и удобнейшим.

С истинным высокопочитанием и совершенною преданностию честь имею быть Вашего Сиятельства, Милостивого Государя, всепокорнейший слуга

(-) Епископ князь Иосиф Гедройц

№ 248. Марта 6 дня 1815 года
Его Сиятель[ству] Г[осподи]ну Главноуправ[ляющему]
духовными дела[ми] иностран[ных] испов[еданий]
и кавалеру князю Голицыну

Jūsų Šviesybe, Maloningasis Valdove,

Jūsų Šviesybė vasario 18 d. rašte Nr. 8, grąžindamas mano išverstą į lietuvių kalbą Šv. Rašto Naująjį Testamentą, kurį Rusijos Biblijos draugijos komitetas priėmė ir leido spausdinti, teikėtės reikalauti pranešti, kiek šio leidinio egzempliorių ketinu spausdinti, kada ir kur ketinu tai pradėti.

Vykdydamas šį Jūsų Šviesybės reikalavimą, turiu garbės pagarbiausiai pranešti, kad pirmam kartui manau šio Šv. Rašto Naujojo Testamento vertimo išleisti ir išspausdinti tūkstantį egzempliorių gubernijos miesto Vilniaus spaustuvėse ir tai pradėti šių metų birželio pradžioje, tuo metu, kada tam leidiniui pagal susitarimą būtų naudingiausios ir palankiausios sąlygos.

Su tikrai aukšta pagarba ir visišku atsidavimu turiu garbės būti Jūsų Šviesybės, Maloningasis Valdove, nuolankiausias tarnas

(-) Vyskupas kunigaikštis *Juozapas Giedraitis*

Nr. 248. 1815 metų kovo 6 diena
Jo Šviesybei Ponui Kitatikių dvasinių
reikalų vyriausiajam valdytojui ir kavalieriui
kunigaikščiui Golicynui

17

1815 m. balandžio 16 (4) d. A. Golicyno laiškas J. A. Giedraičiui. Prašoma Naująjį Testamentą spausdinti 5000 egzempliorių tiražu

L. 51, 68. Siunčiamo rašto nuorašas. 68 lapo apačioje, šalia adresato, įrašas kitu braižu: в Тельше (į Telšius).

Преосвященнейший Владыко, Милостивый Государь мой,

Комитет Российского Библейского общества из письма Вашего Преосвященства от 6го марта № 248 с особливым удовольствием видел благое намерение Ваше напечатать перевод Нового Завета на литовско-самогицком языке в числе тысячи экземпляров. Как сие рассуждение Ваше совершенно соответствует цели Рос[сийского] Библ[ейского] общества, имеющего предписанием своим размножение числа Библий, или книг Священного Писания Ветхого и Нового Завета, на всех [языках], кои между живущими в России народами употребляемы, то комитет готов и с своей стороны содействовать в сем деле. Для сего предоставлено мне от оного узнать от Вас, Мил[остивый] Г[осударь] мой, хотя примерно, сколько велико число жителей, говорящих тем языком, на каком сие издание имеет выйти, и сколько, по мнению Вашему, нужно было бы напечатать [51v] экземпляров сего издания, поболе той меры, дабы большее число людей могло оным быть снабжено? Если бы потребовалось, например, и до пяти тысяч экземпляров сего Нового Завета, то могут ли быть достаточными имеющиеся во вверенной вам епархии способы к напечатанию такового числа экземпляров сего Нового Завета? В случае же надобности комитет примет на себя издержки на изготовление тех экземпляров, кои сверх тысячи напечатанной собственно вами будут нужны. Сие будет сугубо выгодно, ибо плата, за набор следующая и составляющая при напечатании нужной книги наибольшие издержки, не прибавится нимало от умножения числа печатаемых экземпляров. Нужно будет токмо купить потребное число бумаги и заплатить, что следует за исполнение экз[емпляров] лишних, коими воспользуется большое число людей. Вы же будете, по предложению Вашему, иметь надзор за исправностью сего печатания, и сие дело [68] и сей [...][a], доставляя спасительную пользу многим, призовут и на Вас благословение свыше. В

17. [a] Neįskaitytas žodis.

ожидании [...][b] отзыва Вашего на сие, честь имею быть с совершенным почтением Вашего Преосвященства покор[нейший] слуг[а]

Под[писано] кн[язь] Александр Голицын

№ 67. В С[анкт]-П[етер]бурге
Апреля 4 дня 1815 [года]
Его Преосвященству епископу Римско-католицкой епархии
князю Иосифу Гедройцу

Jūsų Šventoji Prakilnybe, Maloningasis Ganytojau,

Rusijos Biblijos draugijos komitetas Jūsų Šventenybės kovo 6 d. rašte Nr. 248 su ypatingu pasitenkinimu pastebėjo gerus Jūsų norus išspausdinti į lietuvių žemaičių kalbą išversto Naujojo Testamento tūkstantį egzempliorių. Kadangi šis Jūsų sprendimas visiškai atitinka tikslus Rusijos Biblijos draugijos, suinteresuotos Biblijos, arba Šventojo Rašto Senojo ir Naujojo Testamento, knygų gausėjimu visomis kalbomis, kurios vartojamos Rusijoje gyvenančių tautų, tai komitetas iš savo pusės pasirengęs padėti. Man pavesta sužinoti iš Jūsų, Maloningasis Ganytojau, nors apytikriai, kiek gyventojų kalba ta kalba, kuria šis leidinys turėtų būti išleistas, ir kiek egzempliorių, Jūsų nuomone, reikėtų šio leidinio išspausdinti, kad kuo didesnis skaičius žmonių būtų juo aprūpintas. Jeigu šio Naujojo Testamento pareikalavimas būtų, pavyzdžiui, iki penkių tūkstančių, tai ar gali būti pakankami Jums patikėtoje vyskupijoje turimi būdai išspausdinti tokį šio Naujojo Testamento egzempliorių skaičių. Esant reikalui, komitetas prisiims parengimo išlaidas tų egzempliorių, kurie bus išspausdinti virš Jums reikiamų. Tai būtų ypač naudinga, nes spausdinant norimą knygą mokestis už rinkimą, reikalaujantis daugiausia lėšų, visiškai nepadidės padauginus spausdinamų egzempliorių skaičių. Reikės tik nupirkti būtiną kiekį popieriaus ir užmokėti, kiek reikia, už įrišimą papildomų egzempliorių, kuriais pasinaudotų didesnis žmonių skaičius. Jūs tuo tarpu, pagal savo sumanymą prižiūrėtumėte šio spausdinimo tvarkingumą, ir šis dalykas, daugeliui suteikiantis išganingą naudą, ir Jums suteiktų palaiminimą iš aukščiau. Laukdamas Jūsų atsakymo į tai, turiu garbės būti su visiška pagarba Jūsų Šventenybės nuolankiausias tarnas

Pasirašyta: kunigaikštis *Aleksandras Golicynas*

Nr. 67. Sankt Peterburge
1815 [metų] balandžio 4 diena
Jo Šventenybei Romos katalikų vyskupijos vyskupui
kunigaikščiui Juozapui Giedraičiui

---

17. [b] Neįskaitytas žodis.

18

1815 m. gegužės 9 (balandžio 27) d. J. A. Giedraičio laškas A. Golicynui. Apie Žemaitijos gyventojų skaičių ir spausdinamo Naujojo Testamento tiražą

L. 52, 67. Originalas. Pirmo lapo viršuje kitu braižu įrašyta gavimo data ir registracijos numeris: № 181 4 мая (Nr. 181 gegužės 4). Kita ranka: Слушано в засѣданіи комитета 24 майя 1815 (Svarstyta komiteto posėdyje 1815 gegužės 24).

Ваше Сиятельство, Милостивый Государь,

Отношением Ваше Сиятельство от 9 сего апреля под № 67, по препоручению Российского Библейского обшества, между прочим, благоволите требовать, дабы хотя примерно донести, сколь велико число жителей, говорящих литовско-жмудским языком, и сколько нужно было бы напечатать издаваемой в литовско-жмудском языке Нового Завета Библии экземпляров, дабы большее число людей могло быть снабжено, если бы, например, и до пяти тысяч экземпляров, и что в случае, по неимению способа во вверенной мне епархии к напечатанию такового числа экземпляров сверх тысячи мною назначенных, комитет примет на себя за изготовление оных издержки и проч. [Письмо] мною сего же апреля 22 числа получено.

В исполнение такового требования, долгом поставляю Вашему Сиятельству почтеннейше донести, что во вверенной управлению моему Самогицкой епархии, как из годовых ведомостей о родившихся, бракосочетавшихся и умерших подаваемых оказывается, обоего пола, со старший возраст имеющими и детьми, умеющими и неумеющими читать, всех вообще до 368 000 душ. Знаю свойство вверенного пастве моей народа, потому и предложил токмо для Самогицкой епархии на[печатать] [...][a] Нового Завета тысячу экземпляров, [52v] коими и мог бы оных достаточно снабдить. Что же принадлежит вообще до народа, литовско-жмудским языком говорящего, по разным провинциям, губерниям и государствам находящегося, хотя одного с другим в наречиях невнятого и не согласующегося, такового, а паче в прусских владениях жительствую щего, может быть около пяти миллионов. Сего края значительная часть жителей имеет уже, хотя и в смешанном языке, Библию. Уповательно,

18. [a] Sudūlėjęs popierius. Trūksta 5–6 žodžių.

что приобыкши к прежде изданной печати и общему всех там употреблению, может, и не захотят с чужого края новоиздающеюся Библиею заниматься.

Относительно умножения в печатании экземпляров хотя бы и до пяти тысяч, сего полного количества, что оное нужно ли в расход поступить, утвердить не могу до времени, покудова не начнется печатание, и какой расход окажется, в то время, когда число доведено и до пяти тысяч экземпляров. О успехах и расходе оных Св. Книг, спасительную пользу доставляющих, Вашему Сиятельству не премину доносить. Что же следует до предназначенных комитетом на изготовление остального числа, сверх тысячи экземпляров, нужных издержек, желать овых от комитета не вижу надобности, ибо коль скоро расход умножится [...][b], [67] открывается и способ к дальнейшему умножению в печатании экземпляров. Впрочем, для удовлетворения желания Российского Библейского общества, дабы если нужно будет вообще до пяти тысяч экземпляров издать овых книг, буду со вверенным мне духовенством снискивать на то все[воз]можные средства.

С глубочайшим высокопочитанием и совершенною преданностию честь имею быть Вашего Сиятельства, Милостивого Государя, всепокорнейший слуга

(-) Епископ князь Иосиф Гедройц

Но 442. Апреля 27 дня 1815 года
Его Сиятельству Господину Главноуправ[ляющему]
духов[ными] дела[ми] [вероисповеданий]
и кавалеру [князю Голицыну]

Jūsų Šviesybe, Maloningasis Valdove,

Jūsų Šviesybė balandžio 9 d. rašte Nr. 67 Rusijos Biblijos draugijos pavedimu, be kita ko, teikėsi pareikalauti, kad nors apytiksliai būtų pranešta, koks gyventojų, kalbančių lietuvių žemaičių kalba, skaičius ir kiek egzempliorių reikėtų išspausdinti lietuvių žemaičių kalba leidžiamo Naujojo Testamento, kad būtų aprūpinta kuo daugiau žmonių. Jeigu, pavyzdžiui, penkių tūkstančių egzempliorių – daugiau negu mano numatytas tūkstantis – man patikėtoje vyskupijoje nebūtų galimybių išspausdinti, komitetas prisiimtų jų parengimo išlaidas ir kita. Laišką gavau šio balandžio 22 dieną.

Vykdydamas minėtą reikalavimą, savo pareiga laikau Jūsų Šviesybei pagarbiai pranešti, kad man valdyti patikėtoje Žemaičių vyskupijoje, kaip

18. [b] Sudūlėjęs popierius. Trūksta 3–4 žodžių.

matyti iš metinių žiniaraščių apie gimusius, susituokusius ir mirusius, abiejų lyčių suaugusių ir vaikų, mokančių ir nemokančių skaityti, iš viso būtų apie 368 000 sielų. Pažindamas man ganyti patikėtos liaudies būdą, ir pasiūliau tik Žemaičių vyskupijai tūkstantį Naujojo Testamento egzempliorių, kuriais ir galėčiau ją pakankamai aprūpinti. Apskritai žmonių, kalbančių lietuvių žemaičių kalba, gyvenančių įvairiose provincijose, gubernijose ir valstybėse, nors vienas kito šneką suprantančių miglotai ir nesutariančių, tokių, daugiau Prūsijos valdose gyvenančių, gali būti apie penkis milijonus. Žymi šio krašto gyventojų dalis jau turi, nors ir maišyta kalba, Bibliją. Tikėtina, kad pripratę prie anksčiau išleistų ir visų ten vartojamų spaudinių, gal ir nenorės svetimame krašte naujai leidžiama Biblija naudotis.

Dėl spausdinamų egzempliorių padauginimo nors iki penkių tūkstančių – kad šitas visas kiekis reikalingas ir bus išplatintas, negaliu tvirtinti, kol nebus pradėtas spausdinimas ir nepaaiškės poreikis. Kai norinčių turėti Šv. Raštą padaugės, tada bus galima papildyti ir iki penkių tūkstančių egzempliorių. Apie pasiekimus ir panaudojimą tų Šventų knygų, teikiančių išganingą naudą, Jūsų Šviesybei netruksiu pranešti. Kai dėl lėšų, skirtų komiteto reikalaujamo likusio – daugiau kaip tūkstantis egzempliorių – skaičiaus parengimui, jų pageidauti iš komiteto nematau reikalo, nes jei išlaidų padaugės, atsiras ir būdas toliau dauginti spausdinamus egzempliorius. Kita vertus, Rusijos Biblijos draugijos pageidavimui patenkinti, net jei minėtų knygų reikės išleisti iki penkių tūkstančių egzempliorių, su man patikėta dvasininkija tam ieškosiu visų įmanomų lėšų.

Su giliausia pagarba ir visiška ištikimybe turiu garbės būti Jūsų Šviesybės, Maloningasis Valdove, nuolankiausias tarnas

(-) Vyskupas kunigaikštis *Juozapas Giedraitis*

Nr. 442. 1815 metų balandžio 27 diena
Jo Šviesybei Ponui Kitatikių dvasinių reikalų
vyriausiajam valdytojui ir kavalieriui kunigaikščiui Golicynui

19

1815 m. rugsėjo 29 (17) A. Golicyno laiškas J. A. Giedraičiui. Pranešama apie Biblijos draugijos pageidavimą padidinti Naujojo Testamento tiražą iki 5000 egzempliorių

L. 129. Siunčiamo rašto nuorašas.

С[анкт]-П[етер]бург
№ 154. 17 сентября 1815 [года]
Его Преосвященству Самогицкому Римско-католицкому
епископу князю Иосифу Гедройцю

Преосвященный Владыко, Милостивый Государь мой,

Отношение Вашего Преосвященства от 27-го минувшего апреля с изъяснением предложения Вашего о напечатании Нового Завета на литовско-самогицком языке в числе 1000 экз[емпляров] и сверх того, что если бы нужно было напечатать оного и до 5000 экз[емпляров], то Вы с вверенным Вам духовенством будете снискивать всевозможные к тому вспоможения, я предлагал Комитету Российского Библейского общества. Комитет общества с особенным удовольствием взял готовность Вашего Преосвященства ходатайствовать всеми способами в сем благом деле, поручил мне изъяснить Вам, Милостивый Государь мой, желание его, чтобы издание перевода Вашего Нового Завета на литовско-самогицком языке, в надежде, что [129v] ревностию и попечением Вашим доставлять будут значущие пособия, произведено было не менее как в 5000 экземпляров, ибо печатание в таком количестве экземпляров обойдется несравненно дешевле, а потому и удобнее могут быть доставлены нуждающимся в оных.

Комитет, с своей стороны, примет на свой счет печатание стольких экземпляров, скольких за пособием Вашего Преосвященства и вверенного Вам духовенства нужным окажется. Комитету весьма при этом желательно, чтобы делу сему дано было без продолжения времени скорое течение, о чем и надеется иметь от Вас по временам надлежащие уведомления.

Честь имею быть с истинным почтением Вашего Преосвященства, Милостивого Государя моего, покорнейший слуга

Подписан[о]: князь А. Голицын

Sankt Peterburgas
Nr. 154. 1815 [metų] rugsėjo 17
Jo Šventenybei Romos katalikų Žemaičių vyskupui
kunigaikščiui Juozapui Giedraičiui

Jūsų Šventoji Prakilnybe, Maloningasis Ganytojau,

Jūsų Šventenybės balandžio 27 d. raštą, išdėstantį Jūsų sumanymą išspausdinti Naujojo Testamento lietuvių žemaičių kalba 1000 egzemp-

liorių ir, jeigu reikėtų, ir iki 5000 egzempliorių, tai Jūs su savo dvasininkija ieškosite tam visų galimų būdų, aš perdaviau Rusijos Biblijos draugijos komitetui. Draugijos komitetas su ypatingu pasitenkinimu priėmė Jūsų Šventenybės pasiryžimą visomis išgalėmis rūpintis šiuo kilniu reikalu, pavedė man perduoti Jums, Maloningasis Ganytojau, jo pageidavimus, kad, tikintis Jūsų uolumu ir rūpesčiu gauti žymios paramos, Jūsų Naujojo Testamento vertimo į lietuvių žemaičių kalbą būtų išspausdinta ne mažiau kaip 5000 egzempliorių, nes tokio skaičiaus egzempliorių spausdinimas kainuos žymiai pigiau ir todėl lengviau bus aprūpinti jų pageidaujantys.

Komitetas savo ruožtu spausdins savo sąskaita tiek egzempliorių, kiek Jūsų Šventenybei ir Jūsų dvasininkijai bus reikalinga. Komitetas pageidautų, kad šitam reikalui nedelsiant būtų duota greita eiga ir tikisi sulaukti iš Jūsų atitinkamo pranešimo.

Turiu garbės būti su nuoširdžia pagarba Jūsų Šventenybės, Maloningasis Ganytojau, nuolankiausias tarnas

Pasirašyta: kunigaikštis *A. Golicynas*

20

1815 m. lapkričio 10 (spalio 29) d. J. A. Giedraičio laiškas A. Golicynui. Pranešama, jog Naujasis Testamentas spausdinamas 5000 egzempliorių tiražu

L. 130. Originalas. Pirmo lapo viršuje kitu braižu įrašyta gavimo data ir registracijos numeris: № 351 20 ноября (Nr. 351 lapkričio 20). Šalia kita ranka: Слушано в зас[едании] комитета 23 декабря 1815 (Svarstyta komiteto posėdyje 1815 gruodžio 23).

Ваше Сиятельство, Милостивый Государь,

Отношением Ваше[го] Сиятельства, от 17 минувшего октября под № 154 писанным, а 13-го числа сего октября мною полученным, благоволили объявить, что Российский Библейский комитет желает, дабы издание Св. Писания Нового Завета на литовско-самогицком языке произведено было не менее как в 5000 экземпляров, чтобы сему дано было скорое течение и о том по временам присылаемы надлежащие уведомления.

На сие долгом поставляю Вашему Сиятельству почтеннейше донести, что печатание Св. Писания Нового Завета на литовско-самогицком языке по желанию Российского Библейского комитета в 5000 экземпляров мною будет произведено. Что же [до] отыскания [средств], дабы оному делу дано было скорое течение, то по отысканию в Вильне у ксендзов-миссионеров типографии, которая по содержанию учреждения о типографиях, сохранивших всю к тому относящуюся формальность, по заключенному условию, до дня, как меня уведомила, Св. Писания трех евангелистов, то есть Матфея, [130v] Марка и Луку, уже напечатала, и Иоанна ныне литеры набирает, и к печатанию приступит. И так далее порядком будет оное дело производить. О таковом первоначальном доселе успехе нахожу моею обязанностию Вашему Сиятельству предоставить, да и впредь не премину надлежащие уведомления о том присылать.

С истинным высокопочитанием и совершенною преданностию честь имею быть Вашего Сиятельства, Милостивого Государя, всепокорнейший слуга

(-) Епископ князь Иосиф Гедройц

№ 998. Октября 29 дня 1815 года
Его Сиятельству Главноуправ[ляющему]
духов[ными] делами иностран[ных] исповеданий
и кавалеру князю Голицыну

Jūsų Šviesybe, Maloningasis Valdove,

Jūsų Šviesybė rugsėjo 17 d. raštu Nr. 154, mano gautu šio spalio 13 dieną, teikėtės pranešti, jog Rusijos Biblijos komitetas pageidauja, kad Šv. Rašto Naujojo Testamento lietuvių žemaičių kalba būtų išspausdinta ne mažiau kaip 5000 egzempliorių, kad šiam dalykui būtų duota greita eiga ir apie tai atsiųsta atitinkami pranešimai.

Į tai jaučiu savo pareiga Jūsų Šviesybei pagarbiausiai pranešti, kad Rusijos Biblijos komiteto pageidavimu Šv. Rašto Naujojo Testamento lietuvių žemaičių kalba 5000 egzempliorių bus išspausdinta. Kai dėl to reikalo greitos eigos, tai suradus Vilniuje kunigų misionierių spaustuvę, kuri, pagal spaustuvių nuostatus atlikusi visus reikiamus formalumus, pagal sudarytą sutartį iki tos dienos, kai man pranešė, Šv. Rašto tris evangelistus, tai yra Matą, Morkų ir Luką, jau išspausdino, o Jono dabar renka raides ir pradės spausdinti. Ir taip tolesne tvarka šį darbą tęs. Apie tokius pirmuosius pasiekimus jaučiu savo pareigą Jūsų Šviesybei pranešti, o ir vėliau neuždelsiu atitinkamų pranešimų apie tai atsiųsti.

Su nuoširdžia aukšta pagarba ir visiška ištikimybe turiu garbės būti Jūsų Šviesybės, Maloningasis Valdove, nuolankiausias tarnas

(-) Vyskupas kunigaikštis *Juozapas Giedraitis*

Nr. 998. 1815 metų spalio 29 diena
Jo Šviesybei Kitatikių dvasinių reikalų vyriausiajam valdytojui ir kavalieriui kunigaikščiui Golicynui

21

1815 m. gruodžio 2 (lapkričio 20) d. A. Golicyno laiškas J. A. Giedraičiui. Pranešama, kad Britanijos ir užsienio šalių Biblijos draugija atsiuntusi pinigų Naujojo Testamento lietuviško vertimo spausdinimui

L. 131–132. Siunčiamo rašto nuorašas, 132 lapo apačioje šalia įrašas kitu braižu: в Тельше (į Telšius).

Преосвященный Владыко, Милостивый Государь мой,

Изъявленная Вашим Преосвящ[енством] готовность напечатать под Вашим надзором и попечением издание Нового Завета на литовско-самогицком языке была [с]толь приятна для Комитета Рос[сийского] общества и [с]толь сообразна с целию его, что я неоднократно от лица его изъявлял Вам, Милостивый Государь мой, особливую его признательность. Не довольствуясь сим, комитет нашел за необходимое просить Вас, чтобы вместо одной тысячи экземпляров, как вы предпринимали, напечатать оный пять тысяч. Выгоды такового умножения числа экз[емпляров] в печатании сообщены были в подробности Вам в отношении моем от 4-го апреля сего года № 67, и комитет принимал на свой счет такую часть сего издания, какую токмо Вы сами нашли бы затруднительным произвесть на Вашем иждивении.

Комитет Великобр[итанско]го и иностр[анного] Библ[ейского] общества, [131v] узнав о том благом Вашем предприятии, коим приготовляет снабдить вновь книгами Слова Божия тысячу человеков, не имевших сего утешительного средства, положил и с своей стороны тому способствовать доставлением нам [на сей] предмет 250 фунтов стерлингов, если издание

напечатается по предложению в 5000 экз[емпляров]. Ваше Преосвященство были, без сомнения, извещены о сем чрез почтенного вице-президента Рос[сийского] Библ[ейского] общ[ества] Преосвященного митрополита Римско-католицких в России церквей Сестренцевича-Богуша.

Теперь Комитет Рос[сийского] Библ[ейского] общ[ества] с нетерпением ожидает решительного отзыва Вашего по сему, какие меры приняты уже Вами по произведению в действо упомянутого предложения Вашего? Ибо Вы уведомили меня в письме от 6-го марта сего года, что намеревались начать печатание в Вильне с начала июня. Как я уже просил Вас о напечатании 5000 экз[емпляров], то и нужные издержки, по уведомлению Вашему, будут отсюда вознаграждены, [132] частию на счет ассигнований от Великобр[итанского] общества 250 фун[тов] стерлингов, частию сие на счет Российского Б[иблейского] общества.

Посему комитет здешний и не сумневается, чтобы Вы не пожелали соответствовать его ожиданиям. Разумножение экз[емпляров] необходимого издания совершенно необходимо. Оно принесет пользу многим и приобретет же Вам искренную признательность членов комитета, равно как и мою, и имя Ваше соделает незабвенным, доколь экземпляры сего издания читаемы и раздаваемы будут.

Ожидая благоветного[a] Вашего отзыва на сие, честь имею быть с совершенным почтением Вашего Преосвященства покор[ный] слуг[а]

Подп[исано]: [князь] Александр Голицын

№ 228. В С[анкт]-Петербурге
Ноября 20 дня 1815 [года]
Преосв[ященно]му Римско-катол[ическому] епископу
Самогицкой епархии князю Иосифу Гедройцу

[132v] Получив сию минуту отношение Вашего Преосвя[щенства] от 24-го окт[ября], нужным нахожу просить Вас об уведомлении меня: скончательные[b] в Вильне до получения последнего моего письма три евангелиста на литовско-самогицком языке в числе ли 5000 экз[емпляров] произведены? Сверх того, комитету здешнему желательно было бы иметь по экз[емпляру] каждого вышедшего уже из печати листа сего издания и чтобы таковые присылаемы были по мере отпечатания оных.

---

21. [a] благоприятного. [b] отпечатанные.

Jūsų Šventoji Prakilnybe, Maloningasis Ganytojau,

Jūsų Šventenybės pasiruošimas išspausdinti Jūsų priežiūroje ir globoje Naujojo Testamento lietuvių žemaičių kalba leidimą buvo tiek malonus Rusijos Biblijos draugijos komitetui ir tiek sutampantis su jo tikslu, kad ne kartą jo vardu reiškiau Jums, Maloningasis Ganytojau, ypatingą dėkingumą. Nesitenkindamas tuo, komitetas mato būtinybę prašyti Jūsų vietoj vieno tūkstančio egzempliorių, kaip Jūs nusprendėte, išspausdinti penkis tūkstančius. Apie tokio egzempliorių skaičiaus spausdinimo naudą Jums buvo smulkiai pranešta mano šių meto balandžio 4 d. raštu Nr. 67, ir komitetas savo sąskaita ima tokią šio leidinio dalį, kokią Jums būtų per sunku išspausdinti savo lėšomis.

Didžiosios Britanijos ir užsienio Biblijos draugijos komitetas, sužinojęs apie šį kilnų Jūsų žygį rengiantis aprūpinti Dievo žodžio knygomis tūkstantį žmonių, neturėjusių šios paguodos priemonės, parėmė iš savo pusės tą dalyką, paskirdamas 250 svarų sterlingų, jeigu leidinys bus išspausdintas pagal pageidavimą 5000 egzempliorių. Jūsų Šventenybė neabejotinai buvote apie tai informuotas per garbingąjį Rusijos Biblijos draugijos viceprezidentą Jo Šventenybę Romos katalikų Bažnyčios Rusijoje metropolitą Sestšencevičių-Bogušą.

Dabar Rusijos Biblijos draugijos komitetas su nekantrumu laukia galutinio Jūsų atsakymo, kokių priemonių Jūs jau ėmėtės, šį sumanymą įgyvendindami, nes šių metų kovo 6 d. laiške Jūs man rašėte, jog ketinate pradėti spausdinimą Vilniuje birželio pradžioje. Kadangi aš jau prašiau Jūsų spausdinti 5000 egzempliorių, tai reikalingos išlaidos pagal Jūsų pranešimą bus padengtos iš dalies Didžiosios Britanijos draugijos 250 svarų sterlingų asignavimo sąskaita, iš dalies Rusijos Biblijos draugijos sąskaita.

Todėl vietos komitetas ir neabejoja, kad Jūs nenorėtumėte pateisinti jo vilčių. Reikalingo leidinio egzempliorių padauginimas yra būtinas. Jis duos naudos daugeliui ir pelnys Jums nuoširdų komiteto narių, taip pat ir mano, pripažinimą ir Jūsų vardą padarys nepamirštamą, kol šio leidinio egzemplioriai bus skaitomi ir platinami.

Laukdamas pritariančio Jūsų atsakymo, turiu garbės būti su nuoširdžia pagarba Jūsų Šventenybės nuolankus tarnas

Pasirašyta: kunigaikštis *Aleksandras Golicynas*

Nr. 228. Sankt Peterburge
1815 [metų] lapkričio 20 diena
Jo Šventenybei Romos katalikų Žemaičių vyskupijos
vyskupui kunigaikščiui Juozapui Giedraičiui

Ką tik gavęs Jūsų Šventenybės spalio 24 d. laišką, manau esant reikalinga Jus prašyti man pranešti: ar iki mano paskutinio laiško gavimo baigti Vilniuje spausdinti trijų evangelistų lietuvių žemaičių kalba 5000 egzempliorių? Be to, vietos komitetas pageidautų turėti šito leidinio po vieną egzempliorių kiekvieno iš spaudos jau išėjusio lanko ir kad jie būtų siunčiami vos išspausdinus.

22

1815 m. gruodžio 30 (18) d. J. A. Giedraičio laiškas A. Golicynui. Pranešama apie Naujojo Testamento dalies išspausdinto teksto išsiuntimą

L. 134–135. Originalas. Pirmojo lapo viršuje kitu braižu įrašyta gavimo data ir registracijos numeris: № 377 28 декабря (Nr. 377 gruodžio 28). Šalia kita ranka: Слушано в засед[ании] комит[ета] 3-го марта 1816 (Svarstyta komiteto posėdyje 1816 kovo 3-ią).

Ваше Сиятельство, Милостивый Государь,

Отношением Ваше Сиятельство, от 20 минувшего ноября под № 228 писанным, а мною 10-го декабря полученным, коим, между прочим, благоволите требовать, чтобы решительно донести, какое количество предположено напечатать экземпляров Св. Писания на литовско-самогицком языке, а последнему моему, от 29-го октября, отношению о предположении, что означенное Св. Писание в 5000 экземплярах будет произведено и что уже трех евангелистов напечатано, уведомить Ваше Сиятельство, что те напечатанные экземпляры в числе 5000 экземпляров произведены. И сверх того, [что] комитету желательно иметь по одному экземпляру каждого вышедшего уже из печати листа сего издания и чтобы таковые же присылаемы были по мере отпечатания оных.

Отношением моим от 29-го октября сего года Вашему Сиятельству решительно донесено, что, по желанию Библейского комитета, Св. Писания в литовско-самогицком языке будет напечатано [134v] 5000 экземплярей, что таковое дело начато и трех евангелистов напечатано. Но когда по последнему Вашего Сиятельства от 17-го сентября отношению типографию ксендзов-миссионеров в Вильне извещено, что[бы] вместо тысячи печатать 5000 экземпляров, типография, напечатав и четвертого

евангелиста, с даль[ней]шим производством приостановилась по причине, что на таковое количество экземпляров в готовности не имеет бумаги, а коль скоро потребное количество на пять тысяч изготовит[a], то и приступит к печатанию уже полных и числа пяти тысяч экземпляров.

По получении сего последнего от Вашего Сиятельства отношения, выслал нарочного до Вильна с тем, дабы начальнику типографии предложил надобность в скорейшем напечатании означенного дела, когда оное может совершенно окончено, и чтобы напечатанные экземпляры по мере, как будут выходить из печати, были ко мне присылаемы для доставления оных в комитет: какой за сим по возвращении посланного получу от начальника типографии ответ, не премину Вашему Сиятельству о всем [с] подробностию донести.

Относительно же вопросов, что напечатанные экземпляры входят ли в число 5000 экземпляров [135], на сие обязанностию моею нахожу Вашему Сиятельству донести, что с сими напечатанными и что напечатаются, число всех будет составлять 5000 экземпляров, из числа которых, вышедших уже из печати, хотя и не полный и еще совершенно не скорректованный экземпляр четырех токмо евангелистов, по желанию С.-Петербургского Библейского комитета, на благоуважение оного при сем прилагаю.

С искренним высокопочитанием и совершенною преданностию честь имею быть Вашего Сиятельства, Милостивого Государя, всепокорнейший слуга

(-) Епископ князь Иосиф Гедройц

№ 1142. Декабря 18 дня 1815 года
Его Сиятель[ству] Глав[но]управляюшему дух[овными] делами иностр[анных] исповеданий и кавалеру князю Голицыну

Jūsų Šviesybe, Maloningasis Valdove,

Jūsų Šviesybė lapkričio 20 d. raštu Nr. 228, mano gautu gruodžio 10-tą, be kita ko, teikėtės reikalauti, kad galutinai praneščiau, koks Šv. Rašto lietuvių žemaičių kalba egzempliorių skaičius ketinama išspausdinti, o pagal paskutinį spalio 29 d. mano laišką, kad minėtas Šv. Raštas bus spausdintas 5000 egzempliorių ir kad trys evangelistai jau išspausdinti, praneščiau Jūsų Šviesybei, ar tie išspausdintieji egzemplioriai įeina į 5000 egzempliorių skaičių. Ir be to, komitetas pageidautų turėti po

22. [a] приготовит. будет иметь.

vieną egzempliorių kiekvieno iš spaudos išėjusio šio leidinio lanko, ir kad jie vos išspausdinus būtų atsiunčiami.

Šių metų spalio 29 d. mano raštu Jūsų Šviesybei galutinai pranešta, kad Biblijos komiteto pageidavimu Šv. Rašto lietuvių žemaičių kalba bus išspausdinta 5000 egzempliorių, kad toks darbas pradėtas ir trys evangelistai išspausdinti. Tačiau, kai, remiantis paskutiniu Jūsų Šviesybės rugsėjo 17 d. raštu, kunigų misionierių spaustuvei Vilniuje pranešta, kad vietoj tūkstančio reikia spausdinti 5000 egzempliorių, spaustuvė, išspausdinusi ir ketvirtąjį evangelistą, tolesnį spausdinimą pristabdė, nes tokiam egzempliorių skaičiui neturi paruošto popieriaus, o kai tik penkiems tūkstančiams reikalingą popieriaus kiekį paruoš, tai ir pradės spausdinti jau penkis tūkstančius pilnų egzempliorių.

Gavęs šį paskutinį Jūsų Šviesybės raštą, išsiunčiu pasiuntinį į Vilnių, kad spaustuvės viršininkui išaiškintų būtinumą greičiau išspausdinti minėtą veikalą, [sužinotų], kada jis bus visiškai baigtas, ir kad išspausdinti egzemplioriai, kai tik išeis iš spaudos, būtų siunčiami man pristatyti į komitetą. Kokį atsakymą pasiuntiniui sugrįžus gausiu iš spaustuvės viršininko, neuždelsiu Jūsų Šviesybei apie viską smulkiai pranešti.

O dėl klausimo, ar išspausdinti egzemplioriai įeina į 5000 egzempliorių skaičių, jaučiu pareigą Jūsų Šviesybei pranešti, kad šie išspausdintieji ir kurie bus išspausdinti – visi sudarys 5000 egzempliorių. Iš jau išėjusiųjų iš spaudos, nors dar nepilną ir visiškai dar be korektūros, tiktai keturių evangelistų egzempliorių Sankt Peterburgo Biblijos komiteto pageidavimu jo nuožiūrai pridedu.

Su nuoširdžia pagarba ir visiška ištikimybe turiu garbės būti Jūsų Šviesybės, Maloningasis Valdove, nuolankiausias tarnas

(-) Vyskupas kunigaikštis *Juozapas Giedraitis*

Nr. 1142. 1815 metų gruodžio 18 diena
Jo Šviesybei Kitatikių dvasinių reikalų vyriausiajam
valdytojui ir kavalieriui Golicynui

23

1816 m. balandžio 27 (15) d. J.A. Giedraičio laiškas A. Golicynui. Pranešama apie Apaštalų darbų dalies išspausdinto teksto išsiuntimą

L. 133. Originalas. Lapo viršuje kitu braižu įrašyta gavimo data ir registracijos numeris: № 164 25 апреля (Nr. 164 balandžio 25) Kita ranka: Слушано в зас[едании] комит[ета] 3-го марта 1816 (Svarstyta komiteto posėdyje 1816 m. kovo 3-ią).

Ваше Сиятельство, Милостивый Государь,

Отношением Ваше Сиятельство от 20 ноября минувшего 1815-го года под № 228 благоволили требовать, дабы отпечатанные вновь Св. Писания на литовско-самогицком языке листы для ведома присылать в Комитет С.-Петербургского Библейского общества.

При отношении моем того же года 18 декабря препровождено в комитет экземпляр евангелий четырех евангелистов. Ныне мною от начальника виленской Миссионерской типографии полученные, вновь отпечатанные Деяния Св. Апостол[ов], первоначальные два листы честь имею почтеннейше Вашему Сиятельству для внесения равно же в комитет при сем препроводить, а при том донести: упомянутый начальник типографии уведомил меня, что таковы[х] листов даль[ней]ших Деяний Св. Апостол[ов] по два и по три в каждую неделю будет напечатано, а послику дело паки восприяло свое действие, неусыпно при помощи Всевышнего буду прилагать старание, дабы оное привести к скорейшему окончанию.

С истинным моим высокопочитанием и совершенною преданностию честь имею быть Вашего Сиятельства, Милостивого Государя, Всепокорнейшим слугою

(-) Епископ князь Иосиф Гедройц

№ 378. Апреля 15 дня 1816 года
Его Сиятель[ству] Главноуправ[ляющему] дух[овными] делами иностран[ных] испов[еданий] и кавалеру князю Голицыну

Jūsų Šviesybe, Maloningasis Valdove,

Jūsų Šviesybė praėjusių 1815 metų lapkričio 20 d. raštu Nr. 228 teikėtės pareikalauti, kad naujai išspausdinti Šv. Rašto lietuvių žemaičių kalba lankai būtų siunčiami Sankt Peterburgo Biblijos draugijos komitetui.

Kartu su mano tų pačių metų gruodžio 18 d. laišku komitetui išsiųsta keturių evangelistų evangelijos egzempliorius. Šiandien iš Vilniaus misionierių spaustuvės viršininko gautus du pirmuosius vėl išspausdintus Apaštalų darbų lankus turiu garbės išsiųsti Jūsų Šviesybei, kad perduotumėte komitetui, ir kartu pranešu, kad minėtas spaustuvės viršininkas mane informavo, jog toliau Apaštalų darbų bus kiekvieną savaitę išspausdinama po du ar tris lankus. O kadangi darbai vėl prasidėjo, uoliai rūpinsiuosi juos Aukščiausiajam padedant kuo greičiau užbaigti.

Su nuoširdžia pagarba ir visiška ištikimybe turiu garbės būti Jūsų Šviesybės, Maloningasis Valdove, nuolankiausias tarnas

(-) Vyskupas kunigaikštis *Juozapas Giedraitis*

Nr. 378. 1816 metų balandžio 15 diena
Jo Šviesybei Kitatikių dvasinių reikalų vyriausiajam valdytojui ir kavalieriui kunigaikščiui Golicynui

24

1816 m. rugpjūčio 31 (19) d. J. A. Giedraičio laiškas A. Golicynui. Pranešama apie Apaštalų darbų dar vienos dalies išspausdinto teksto išsiuntimą

L. 139. Originalas. Lapo viršuje įrašas kitu braižu: Слушано в засед[ании] комит[ета] 9 сентября 1816 (Svarstyta komiteto posėdyje 1816 rugsėjo 9).

Ваше Сиятельство, Милостивый Государь!

При отношении моем от 15-го апреля сего года под № 378 имел счастие Вашему Сиятельству из Св. Писания в литовско-самогицком языке напечатанные первоначальные листы Деяний Св. Апостолов для внесения в Комитет С.-Петербургского Библейского общества препроводить. Ныне вновь следующие по тех[a] напечатанные листы для подобного же комитету представления честь имею почтеннейше при сем препроводить.

С истинным моим высокопочитанием и совершенною преданностию честь имею быть Вашего Сиятельства, Милостивого Государя, всепокорнейшим слугою

(-) Епископ князь Иосиф Гедройц

№ 870. Августа 19 дня 1816 года
Его Сиятель[ству] Глав[но]управляющему дух[овными]
делами иностр[анных] исповеданий и кавалеру князю Голицыну

Jūsų Šviesybe, Maloningasis Valdove,

Kartu su savo šių metų balandžio 15 d. raštu Nr. 378 turėjau laimę Jūsų Šviesybei išsiųsti lietuvių žemaičių kalba išspausdintus Šv. Rašto pirmuosius lankus Apaštalų darbų, kad jie būtų pristatyti Sankt Peterburgo Biblijos draugijos komitetui. Dabar tolesnius po to išspausdintus lankus taip pat į komitetą turiu garbės pasiųsti.

Su nuoširdžia pagarba ir visiška ištikimybe turiu garbės būti Jūsų Šviesybės, Maloningojo Valdovo, nuolankus tarnas

(-) Vyskupas kunigaikštis Juozapas Giedraitis

Nr. 870. 1816 metų rugpjūčio 19 diena
Jo Šviesybei Kitatikių dvasinių reikalų vyriausiajam
valdytojui ir kavalieriui kunigaikščiui Golicynui

---

24. [a] после тех. вслед за теми.

25

1816 m. spalio 15 (3) d. J. A. Giedraičio laiškas A. Golicynui. Pranešama, jog Naujojo Testamento pirmasis egzempliorius baigtas spausdinti

L. 149. Originalas. Lapo viršuje kitu braižu įrašyta gavimo data ir registracijos numeris: № 360 15 октября (Nr. 360 spalio 15). Kita ranka: Слушано в зас[едании] комитета 2 ноября 1816 (Svarstyta komiteto posėdyje 1816 lapkričio 2).

Ваше Сиятельство, Милостивый Государь,

При отношении моем от 19-го прошедшего августа сего года, под № 810, имел счастие Вашему Сиятельству из Св. Писания в литовско-самогицком языке отпечатанные листы Деяний Св. Апостолов, к дополнению прежде [пред]ставленных для внесения в Комитет С.-Петербургского Библейского общества, препроводить. Ныне вновь следующие, и уже всего Нового Завета, окончательные отпечатанные листы для подобного же, как и прежних, комитету представления при сем честь имею почтеннейше препроводить.

А [так] как первый экземпляр перевода Св. Писания на литовско-самогицкий язык уже печатанием окончен, то о дальнейшем успехе, какой ныне по тому предмету происходит, долгом нахожу Вашему Сиятельству донести, что типография, занимающаяся печатанием сего Св. Писания, днесь изготовляет число экземпляров, из пяти тысяч быть долженствующее.

С истинным высокопочитанием и совершенною преданностию честь имею быть Вашего Сиятельства, Милостивого Государя, всепокорнейший слуга

(-) Епископ князь Иосиф Гедройц

№ 932. Октября 3 дня 1816 года.
Его Сиятельству Главноуправ[ляющему] духов[ными] делами иностран[ных] исповед[аний] и кавалеру князю Голицыну

Jūsų Šviesybe, Maloningasis Valdove,

Kartu su savo šių metų rugpjūčio 19 d. raštu Nr. 810 turėjau laimę Jūsų Šviesybei išsiųsti lietuvių žemaičių kalba išspausdintus Apaštalų darbų lankus iš Šv. Rašto kaip priedą prie anksčiau siustųjų pristatyti į Sankt Peterburgo Biblijos draugijos komitetą. Dabar vėl tolesnius – ir jau pas-

kutinius – viso Naujojo Testamento išspausdintus lankus, taip pat ir ankstesniuosius, pristatyti komitetui turiu garbės išsiųsti.

Kadangi pirmasis Šv. Rašto vertimo į lietuvių žemaičių kalbą egzempliorius jau baigtas spausdinti, tai apie tolesnį pasiekimą tuo reikalu jaučiu savo pareigą Jūsų Šviesybei pranešti, jog spaustuvė, užsiimanti šio Šv. Rašto spausdinimu, dabar rengia reikalingus penkis tūkstančius egzempliorių.

Su tikra pagarba ir visiška ištikimybe turiu garbės būti Jūsų Šviesybės, Maloningasis Valdove, nuolankiausias tarnas

(-) Vyskupas kunigaikštis *Juozapas Giedraitis*

Nr. 932. 1816 metų spalio 2 diena
Jo Šviesybei Kitatikių dvasinių reikalų vyriausiajam
valdytojui ir kavalieriui kunigaikščiui Golicynui

26

1816 m. spalio 20 (8) d. A. Golicyno laiškas A. Giedraičiui. Dėkojama už Naujojo Testamento išspaudinimą 5000 egzempliorių tiražu

L. 136. Siunčiamo rašto nuorašas.

Самогицкому Римско-кат[олическому] епископу князю Иосифу Гедройцу

Преосвященный Владыко, Милостивый Государь мой,

Именем Комитета Российского Библейского общества принося Вашему Преосвященству благодарность за распоряжение, учиненное Вами касательно печатания Нового Завета на литовско-самогицком языке в числе 5000 экземпляров, о чем Вы, Милостивый Государь мой, уведомили меня отношением от 18 декабря прошедшего года, долгом поставляю к сему присовокупить, что комитету общества весьма желательно, дабы Ваше Преосвященство употребили все зависящиеся от вас средства продолжать печатание сего издания в числе 5000 экземпляров.

От усердия Вашего к посевам христианства зависит успех сего дела, предпринятого во Славу Божию.

Имею честь быть с истинным почтением Вашего Преосвящ[енст]ва, М[илостивого] Г[осударя], покорнейший слуга

Подписано: князь Александр Голицын

Romos katalikų Žemaičių vyskupui kunigaikščiui Juozapui Giedraičiui

Jūsų Šventoji Prakilnybe, Maloningasis Ganytojau,

Rusijos Biblijos draugijos komiteto vardu dėkodamas Jūsų Šventenybei už Jūsų duotus nurodymus apie Naujojo Testamento lietuvių žemaičių kalba spausdinimą 5000 tiražu, ką jūs, Maloningasis Ganytojau, man pranešėte praėjusių metų gruodžio 18 d. raštu, jaučiu pareigą prie to pridurti, kad draugijos komitetui būtų pageidautina, kad Jūsų Šventenybė išnaudotų visas galimybes tęsti šio leidinio spausdinimą 5000 egzempliorių.

Nuo Jūsų uolumo skleidžiant krikščionybę priklauso šio reikalo, pradėto Dievo garbei, sėkmė.

Turiu garbės su nuoširdžia pagarba būti Jūsų Šventenybės, Maloningasis Ganytojau, nuolankiausias tarnas

Pasirašyta: kunigaikštis *Aleksandras Golicynas*

27

1816 m. lapkričio 30 (18) d. J. A. Giedraičio laiškas A. Golicynui. Pranešama apie Naujojo Testamento spausdinimo eigą

L. 137–138. Originalas. Pirmo lapo viršuje kitu braižu įrašyta gavimo data ir registracijos numeris: № 412 3 декабря (Nr. 412 gruodžio 3). Kita ranka: Слушано в зас[едании] комитета 14-го декабря (Svarstyta komiteto posėdyje 1816 gruodžio 14-tą).

Ваше Сиятельство, Милостивый Государь,

Отношением Ваше[го] Сиятельства от 8-го минувшего октября под № 159, [от] имени Комитета Российского Библейского общества присланном, между прочим, касательно печатания Нового Завета на литовско-самогицком языке в числе 5000 экземпляров, благоволили присовокупить, что комитету общества весьма желательно, дабы я все зависящие от меня средства к продолжению оного издания печатанием в числе 5000 экземпляров употребил.

К удовлетворению желания Комитета Российского Библейского общества, честь имею почтеннейше Вашему Сиятельству донести, что дело сие, касательно печатания Нового Завета на литовско-самогицком языке, при помощи Всевышнего [137v] воспринявши, течение уже к совершенному окончанию приближается, ибо Деяний Св. Апосто[лов] и прочего напечатано 5000 экземпляров, четырех же евангелистов, сначала по

неизвестности о числе, какое Библейскому обществу нужно быть может, [в] 1815 году токмо 1000 экземпляров было напечатано. А когда комитетом объявлено желание иметь оное Св. Писание в 5000 экзем[пляров], тогда к дополнению полного числа учинено со стороны моей распоряжение, за которым, как виленский Миссионерской типографии начальник в октябре мне донес, что к дополнению и сих четырех евангелистов напечатано уже 14 листов, а осталось в 1/4, да и те в непродолжительном времени будут окончены. В удостоверение сей истины, что в одном экземпляре 5000 число совершенно напечатано, кроме, как выше изъяснено, четырех евангелистов, ныне пополнящихся, в разные времена пересылаемых из печати вышедшие листы, а окончательные[a] от 3-го минувшего октября препровожденные, доказательством послужат. [138]

О сем выше начертанном течении и успеха мною со смирением во Славу Божию и к пользам христианства предпринятых трудов, которые в сем году при помощи Всевышнего совершенно будут окончены, всепокорнейше Вашего Сиятельства прошу Комитету Российского Библейского общества к снисходительному благоуважению донести.

С глубочайшим высокопочитанием и совершенною преданностию честь имею быть Вашего Сиятельства, Милостивого Государя, всепокорнейшим слугою

(-) Епископ князь Иосиф Гедройц

№ 1102. Ноября 18 дня 1816 года
Его Сият[ельству] Г[осподину] Главноуправ[ляющему]
духовн[ыми] делами иностран[ных] исповеданий и
кавалеру князю Голицыну

Jūsų Šviesybe, Maloningasis Valdove,

Jūsų Šviesybė spalio 8 d. rašte Nr. 159, atsiųstame Rusijos Biblijos draugijos komiteto vardu, dėl Naujojo Testamento lietuvių žemaičių kalba spausdinimo 5000 egzempliorių, be kitko, teikėsi pridurti, kad draugijos komitetas labai pageidautų, jog aš panaudočiau visas nuo manęs priklausančias priemones, kad tęstųsi minėto leidinio 5000 egzempliorių spausdinimas.

Tenkindamas Rusijos Biblijos draugijos komiteto pageidavimą, turiu garbės Jūsų Šviesybei pagarbiai pranešti, kad Naujojo Testamento lietuvių žemaičių kalba spausdinimo darbas, pradėtas Aukščiausiajam padedant, artėja prie visiškos pabaigos, nes Apaštalų darbų ir kitko išspausdinta 5000

27. [a] последние.

egzempliorių, o keturių evangelistų, pradžioje nežinant, koks skaičius Biblijos draugijai gali būti reikalingas, 1815 m. tik 1000 egzempliorių buvo išspausdinta. O kai komitetas pareiškė pageidavimą minėto Šv. Rašto turėti 5000 egzempliorių, tada iš savo pusės daviau nurodymą, pagal kurį, kaip Vilniaus misionierių spaustuvės viršininkas spalyje man pranešė, papildomai ir šių keturių evangelistų jau išspausdinta 14 lankų, o ketvirtadalis liko, bet ir jie netrukus bus baigti. Kad, kaip anksčiau paaiškinta, be dabar pildomų keturių evangelistų, vienas 5000 egzempliorių visiškai išspausdintas, patvirtina įvairiu laiku siųsti iš spaudos išėję lankai – paskutinieji praėjusio spalio 3 dieną.

Apie aukščiau išdėstytą eigą ir sėkmę Dievo garbei ir krikščionybės naudai mano pradėtų darbų, kurie, Aukščiausiajam padedant, šiais metais bus visiškai baigti, nuolankiausiai prašau Jūsų Šviesybę maloningai pranešti Rusijos Biblijos draugijos komitetui.

Su giliausia pagarba ir visiška ištikimybe turiu garbės būti Jūsų Šviesybės, Maloningasis Valdove, nuolankiausias tarnas

(-) Vyskupas kunigaikštis *Juozapas Giedraitis*

Nr. 1102. 1816 metų lapkričio 18 diena
Jo Šviesybei Ponui Kitatikių dvasinių reikalų
vyriausiajam valdytojui ir kavalieriui kunigaikščiui Golicynui

28

1816 m. Naujojo Testamento leidybos išlaidų sąskaita

L. 140. Originalas. Lapo pabaigoje R. Pinkertono ranka įrašyta: Of this sum they have received 13 000 florins (Iš šios sumos jie gavo 13 000 florinų)

Note des dépenses qu'on a faites pour imprimer la S[ain]te Bible du Nou[veau] Testament dans [Ty]pographia des Mission[aires] à Wilna

Un exemplaire contient 53 1/4 feuille.

D'après la première convention, on a tiré sur le papier col[l]é 1000 exempl[aires]. Sur le papier blanc de bonne qualité 24. Sur le papier vélin 2.

On employa pour cela 121 1/4 rames de papier col[l]é. Une rame coûte 3 1/2 r[o]ubl[e] en argent, ce qui fait 423 1/2 r[o]ubl[e].

De bon papier blanc 2 13/20 rames. Une rame coûte 10 r[o]ubl[es] en argent, ce qui fait 26 r[o]ubl[es].

De papier vélin 4 3/4 mains. Une main [coûte] 6 florins en argent ce qui fait 28 florins.

Pour impression d'une feuille à mille exempl[aires] 50 flor[ins]. Ce qui fait pour 53 1/4 feuille 2656 1/4 flor[ins].

Pour la Societé Biblique on a tiré sur le bon papier col[l]é exempl[aires] 1000. Sur le papier col[l]é ordinaire 3000. Sur le bon papier blanc 40. Sur le papier vélin 10.

On employa de bon papier col[l]é 121 1/4 rames. Une rame coûte 3 r[o]ubl[es] en argent ce qui fait: 363 r[oubles] et 5 fl[orins].

De papier ordinaire 363 3/4 rame. Une rame coûte 14 flor[ins]. Ce qui fait 5093 flor[ins].

De bon papier blanc 4 rames, 16 3/4 mains. Une rame 10 r[o]ubl[es] en argent, ce qui fait 48 r[o]ubl[es] 2 1/2 flor[in].

De papier vélin – 21 1/2 mains. Une main coûte 6 flor[ins]. Ce qui fait 129 flor[ins].

Pour impression de quatr[e] mille des actes et des épitres d'Apôtresqui s'imprimèrent avec premier mille ci-des[s]us 20 flor[ins] pour mille, don[n]e pour une feuille à 4000 exempl[aires] 80 flor[ins]. Il y en a 31 1/4 feuille, avec épitre dédicatoire, préface, titre et errata, ce qui fait 2490 flor[ins].

Pour réimpression de quatr[e] mille Evangile premier mille à 50 flor[ins] et trois autres à 20 flor[ins] un mil[le]. Ce qui fait pour une feuille à 4000 exempl[aires] 110 flor[ins]. Un exampl[aire] de 4 Evangiles contient 22 feuilles par conséquent tous ensamble monte à 2420 flor[ins].

La somme entière de ce qu'on a depensé pour tous 5000 monte à 18 563 flor[ins].

Šventojo Rašto Naujojo Testamento spausdinimo Vilniaus misionierių spaustuvėje išlaidų sąskaita[1]

Vieno egzemplioriaus apimtis – 53 1/4 lanko.

Pagal pirmąjį susitarimą išspausdinta: klijuotiniame popieriuje 1000 egz., baltame geros kokybės popieriuje 24 egz., veline 2 egz.

Tam sunaudota 121 1/4 stopos[2] klijuotinio popieriaus. Viena stopa kainuoja 3 1/2 rublio sidabru, iš viso – 423 1/2 rublio.

Gero balto popieriaus – 2 13/20 stopos. Viena stopa kainuoja 10 rublių sidabru, iš viso – 26 rubliai.

Velino – 4 3/4 lakštų[3]. Vienas lakštas [kainuoja] 6 florinus sidabru, iš viso – 28 florinus.

Vieno lanko spausdinimas tūkstančiu egzempliorių [kainuoja] 50 florinų, 53 1/4 lanko – 2656 1/4 florinų.

Biblijos draugijai išspausdinta: gerame klijuotiniame popieriuje 1000 egz., paprastame klijuotiniame popieriuje 3000 egz., gerame baltame popieriuje 40 egz., veline 10 egz.

Sunaudota 121 1/4 stopos gero klijuotinio popieriaus. Viena stopa kainuoja 3 rubliai sidabru, iš viso – 363 rubliai ir 5 florinai.

Paprasto popieriaus – 363 3/4 stopos. Viena stopa kainuoja 14 florinų, iš viso – 5093 florinai.

Gero balto popieriaus – 4 stopos 16 3/4 lakštų. Viena stopa – 10 rublių sidabru, iš viso – 48 rubliai 2 1/2 florino.

Velino – 21 1/2 lakšto. Vienas lakštas kainuoja 6 florinus, iš viso – 129 florinai.

Spausdinimas keturių tūkstančių Apaštalų darbų ir laiškų, kurie išspausdinti aukščiau minėtame pirmajame tūkstantyje, po 20 florinų už tūkstantį, kainuoja 80 florinų, už vieną 4000 egzempliorių lanką. Su dedikacija, įžanga, tituliniu lapu ir korektūros klaidų sąrašu yra 31 1/4 lanko. Tai sudaro 2490 florinų.

Evangelijos perspaudinimas keturių tūkstančių [tiražu] (pirmąjį tūkstantį po 50 florinų, o kitus po 20 florinų) už vieną 4000 egzempliorių lanką kainuoja 110 florinų. Vieno 4 evangelijų egzemplioriaus apimtis 22 lankai. Viskas kartu sudaro 2420 florinų. Bendra suma, išleista visiems 5000, sudaro 18 563 florinus.

[1] *Sąskaitą Rusijos Biblijos draugijai atsiuntė R. Pinkertonas – Britanijos ir užsienio šalių Biblijos draugijos narys, vienas iš Rusijos Biblijos draugijos įkūrimo iniciatorių. 1816 m. keliaudamas po Lietuvą, R. Pinkertonas dalyvavo įkuriant draugijos skyrių Vilniuje, domėjosi Naujojo Testamento spausdinimu (žr. Priedai, dokum. 2). Publikuojama sąskaita kartu su Naujojo Testamento spaudinių pavyzdžiais buvo pridėta prie Rusijos Biblijos draugijos sekretoriui V. M. Popovui adresuoto laiško (Rusijos Biblijos draugijos komiteto 1816 m. lapkričio 14 (2) d. posėdžio protokolas. – RVIA, f. 808, ap. 1, b. 63, l. 94).*

[2] *Popieriaus kiekio vienetas (1000 lapų).*

[3] *Popieriaus kiekio vienetas (main de papier – 25 lakštai).*

29

1817 m. vasario 22 (10) d. J. A. Giedraičio laiškas A. Golicynui. Prašoma įteikti carui ir jo šeimai siunčiamus Naujojo Testamento egzempliorius

L. 150. Originalas. Lapo viršuje įrašas kitu braižu: Слушано в зас[едании] комитета 15-го марта 1817 (Svarstyta komiteto posėdyje 1817 kovo 15-tą).

Ваше Сиятельство, Милостивый Государь,

При благословении Всевышнего, Новый Завет Св. Писания на литовско-самогицком языке в числе 5000 экземпляров ровно с окончанием 1816 года уже совершенно напечатан. Происходившая же по сему предмету медленность [и] отчего оная возрастала, Вашему Сиятельству из прежних моих отношений известна.

Ныне, благодаря Провидению за ниспослание сил к достижению сего дела окончания, приемлю смелость к Вашему Сиятельству со всепокорнейшею моею просьбою прибегнуть. Благоволите с прилагаемых при сем семи экземпляров сего моего труда, для пользы християн поддатого[a], у подножия Его Императорского Величества трона один, с усердием приносимый, повергнуть, прочие Высочайшей фамилии поднести, а один для своей библиотеки принять.

Что же принадлежит до полного количества 5000 экземпляров, без переплета в Вильне, в типографии [150v] у ксендзов-миссионеров находящихся, те в полное С.-Петербургского Библейского комитета распоряжение предоставляю. Да будет сия моя малая приносимая жертва к прославлению имени Господня принята.

С глубочайшим высокопочитанием и совершенною преданностию честь имею быть Вашего Сиятельства, Милостивого Государя, всепокорнейший слуга

(-) Епископ князь Иосиф Гедройц

№ 156. Февраля 10 дня 1817 года
Его Сиятельству Главноуправ[ляющему]
дух[овными] делами иностранных исповеданий
и кавалеру князю Голицыну

Jūsų Šviesybe, Maloningasis Valdove,

Laiminant Aukščiausiajam, Šv. Rašto Naujasis Testamentas lietuvių žemaičių kalba 5000 egzempliorių, baigiantis 1816 metams, jau visiškai išspausdintas. Šio reikalo vilkinimo priežastys Jūsų Šviesybei iš ankstesnių mano laiškų žinomos.

Dabar dėkodamas Apvaizdai už jėgų suteikimą užbaigti šį darbą, drįstu kreiptis į Jūsų Šviesybę su nuolankiausiu prašymu. Malonėkite iš čia pridedamų mano darbo, nuveikto krikščionių naudai, septynių egzempliorių vieną, iš širdies dovanojamą, padėti jo Imperatoriškosios Didenybės sosto papėdėje. Kitus – įteikti Aukščiausiajai šeimai, o vieną paimti savo bibliotekai.

---

29. [a] предпринятого.

Visus 5000 egzempliorių, kurie neįrišti yra Vilniuje kunigų misionierių spaustuvėje, perduodu visiškai Sankt Peterburgo Biblijos komiteto nuožiūrai. Tebūnie ši maža mano atnašaujama auka priimta Viešpaties vardo pašlovinimui.

Su giliausia pagarba ir visiška ištikimybe turiu garbės būti Jūsų Šviesybės, Maloningasis Valdove, nuolankiausias tarnas

(-) Vyskupas kunigaikštis *Juozapas Giedraitis*

Nr. 156. 1817 metų vasario 10 diena
Jo Šviesybei Kitatikių dvasinių reikalų vyriausiajam valdytojui ir kavalieriui kunigaikščiui Golicynui

30

1817 m. birželio 5 (gegužės 24) d. A. Golicyno laiškas J. A. Giedraičiui. Prašoma dėl Naujojo Testamento įrišimo susisiekti su draugijos skyriumi Vilniuje

L. 151-152, 155. Siunčiamo rašto nuorašas.

Преосвященный Владыко, Милостивый Государь мой,

Почтенное письмо Вашего Преосвященства от 10 февраля сего года с приложением семи экз[емпляров] Нового Завета на литовско-самогицком языке, попечением Вашим при помощи Божией отпечатанного, я получил. Хвала да будет Господу, благоволящему тако, да Слово Его растет и множится в Отечестве нашем.

Согласно желанию Вашему, я имел счастие подать экз[емпляр] сего Нового Завета Государю Императору и не оставил притом изъяснить Его Императорскому Величеству, что [так] издание сей славной книги, как [и] перевод на литовско-самогицкий язык в пользу многих тысяч жителей России, сим языком говорящих, [обязаны] единственно Вашему Преосвященству. Сверх того, по желанию Комитета Р[оссийского] Б[иблейского] общ[ест]ва умножили Вы сие издание, против прежнего своего поднесения[a], 4000 экз[емпляр]ами и по совершении оного предоставили все сии [151v] экземпляры в полное распоряжение комитета общества.

30. [a] решения.

Его Величество соизволил принять подписанный экземпляр, повелел мне как за оный, так наибольше за столь примерное Ваше усердие к распространению чтения Слова Божия между паствою Вашею изъявить Вам монаршее свое благоволение. Государь Император приемлет Ваше [участие] в сем общеполезном деле с особенным удовольствием и надеется, что Вы и впредь по долгу звания не престанете оному всемерно способствовать. Прочие присланные от Вас экземпляры для Императорской фамилии удостоены такового же благосклонного принятия.

Извещая о сем Вас, Милостивый Государь мой, я обязыван изъявить Вам также и от лица Комитета Р[оссийского] Б[иблейского] общества чувствительнейшую благодарность за все то усердие, которое Вы в сем деле оказали, и за исполнение оного по желанию комитета в 5000 экз. Распространяться пред Вами в выражениях сей благодарности я совершенно не имею нужды, [152] ибо к восприятию на себя сего общеполезного труда подвинуты были Вы, без сумения, достойной освященного сана Вашего ревностию ко Слову Божию и архипастырским попечением, дабы Слово сие спасительное всем человекам вселялось [...][b] в членах паствы Вашей. Деяние такового добра и из таковых побуждений, происходя из ощущений сердечных, обретает награду с избытком в чувствованиях сердца Вашего.

Ваше Преосвященство при издании сего Нового Завета имели немаловажные издержки, которые еще несравненно увеличились напечатанием сверх определенного Вами числа экз[емпляров] еще 4000 дополнительных, которые комитет готов был принять за счет свой, получив и от Лондонского Б[иблейского] общества некоторую сумму в подкрепление к издержкам на сие издание, как о сем прежде уведомлял Вас. Посему комитет, весьма много уже Вам обязанный за перевод сего Нового Завета и за все труды, Вами при напечатании оного понесенные, желал бы теперь знать, что требуется с его стороны к довершению сего издания, ибо оно должно быть переплетено по приличию для раздачи и продажи нуждающимся [152v] в сей книге. Экземпляры оной, сколько за собственною Вашею потребностию оставаться будут, могут предоставлены быть Виленскому Ком[итету] Р[оссийского] Б[иблейского] о[бщества], коего Вы сами избраны вице-президентом. Таким образом Вы и можете все те экз[емпляры] приказать передать в распоряжение Виленского комитета с тем, дабы, призвав переплетчиков, отдал им оные для переплета, и о цене,

30. [b] Neįskaitytas žodis.

и равно как и всех издержк[ах], по сему изданию на счет общества остающихся, уведомил здешний комитет без потери времени.

Я прошу Вас для сего, буде Вы признаете то нужным, снестись с оным комитетом. Переплет сих книг должен сделан быть прочный, т.е. кожаный, поелику переплет бумажный от частого употребления сей книги в скором времени может испортиться. При сем случае я покорнейше прошу Вас уведомить меня, для всех ли 5000 экз[емпляров] печатано было посвятительное письмо Ваше на французском языке Его Императорскому Величеству или только для того числа экземпляров, которые Вы именно назначили в поднесение Его Величеству и Императорской фамилии.

[155] Комитет Российского Б[иблейского] общ[ест]ва находит неприличным раздавать в народе экземпляры Нового Завета с таковым посвятительным письмом, а потому и желает, чтобы все прочие экз[емпляры] сего Нового Завета переплетены были без оного.

Ожидая на все сие благосклонного отзыва Вашего, честь имею быть со совершенным почтением и преданностию Вашего Преосвящества покорнейшим слугою

Под[писано]: князь Александр Голицын

№ 235. В С[анкт]-Петербурге
24 мая 1817 [года]
Его Преосв[ященству] Римско-католицкому
Самогицкому епископу князю Иосифу Гедройцу

Jūsų Šventoji Prakilnybe, Maloningasis Ganytojau,

Pagarbų Jūsų Šventenybės šių metų vasario 10 d. laišką su pridėtais septyniais egzemplioriais Naujojo Testamento lietuvių žemaičių kalba, Jūsų rūpesčiu Dievui padedant išspausdinto, gavau. Garbė tebūnie Viešpačiui, laiminančiam tai, tegu Jo žodis auga ir plinta mūsų Tėvynėje.

Jums pageidaujant, turėjau laimę įteikti šio Naujojo Testamento egzempliorių Jo Didenybei Imperatoriui ir nepraleidau progos paaiškinti Jo Imperatoriškajai Didenybei, kad išganinga knyga išversta į lietuvių žemaičių kalbą ir išleista daugelio tūkstančių šia kalba kalbančių Rusijos gyventojų naudai Jūsų Šventenybės dėka. Be to, Rusijos Biblijos draugijos komitetui pageidaujant, Jūs, priešingai ankstesniam savo nusistatymui, leidimą padidinote 4000 egzempliorių ir užbaigęs įteikėte juos draugijos komitetui visiškai jo nuožiūrai.

Jo Didenybė teikėsi priimti dedikuotą egzempliorių, pavedė man tiek už jį, tiek labiausiai už pavyzdinį Jūsų uolumą, propaguojant Dievo

žodžio skaitymą tarp savo ganomųjų, pareikšti Jums savo imperatorišką palankumą. Jo Didenybė Imperatorius su ypatingu pasitenkinimu pritaria Jūsų dalyvavimui šioje visapusiškai naudingoje veikloje ir tikisi, jog Jūs, pašaukimo vedamas, iš jos nepasitrauksite. Kiti Jūsų atsiųsti egzemplioriai Imperatoriškai šeimynai susilaukė tokio pat palankumo.

Pranešdamas apie tai Jums, Maloningasis Ganytojau, aš privalau taip pat ir Rusijos Biblijos draugijos komiteto vardu pareikšti Jums nuoširdžiausią padėką už visą tą uolumą, kurį Jūs šiuo reikalu parodėte, ir už išspausdinimą pagal komiteto pageidavimą 5000 egzempliorių. Plačiai reikšti Jums šį dėkingumą nemanau esant būtina, nes prisiimti šį visuotinai naudingą darbą Jus skatino dvasininko pareigingumas Dievo žodžiui ir ganytojo rūpestis, kad šis visiems žmonėms išganingas žodis apsigyventų ganomuosiuose. Gero darymas iš tokių širdies jausmo paskatų su kaupu atsilygina Jūsų širdžiai.

Leidžiant šį Naująjį Testamentą, Jūsų Šventenybė turėjo nemenkų išlaidų, kurios nepalyginamai išaugo išspausdinus greta Jūsų planuotų dar 4000 papildomų egzempliorių, kuriuos komitetas buvo pasiruošęs padengti savo sąskaita, gavęs šio leidinio išleidimui šiokią tokią sumą ir iš Londono Biblijos draugijos, kaip aš anksčiau Jums esu pranešęs. Todėl komitetas, jau pakankamai daug Jums skolingas už šio Naujojo Testamento vertimą ir už visus darbus, Jūsų nuveiktus jį spausdinant, norėtų dabar žinoti, ko iš jo pusės reikia leidiniui užbaigti, nes jis turi būti tinkamai įrištas dovanoti ir parduoti šios knygos reikalingiems. Tie egzemplioriai, kurie atliks nuo asmeniškų Jūsų poreikių, gali būti pristatyti Rusijos Biblijos draugijos Vilniaus komitetui, kurio viceprezidentu Jūs pats išrinktas. Tuo būdu Jūs galite visus tuos egzempliorius įsakyti perduoti komitetui Vilniuje, kad jis, pasitelkęs knygrišius, atiduotų įrišti ir apie kainą, kaip ir visas kitas šio leidinio išlaidas, tenkančias draugijai, nedelsiant praneštų čionykščiam komitetui.

Dėl to prašau Jūsų, jeigu matysite esant būtina, susisiekite su tuo komitetu. Knygos turi būti įrištos tvirtai, tai yra oda, nes popierinis įrišimas nuo dažno šios knygos naudojimo gali greitai susidėvėti. Kartu Jūsų nuolankiausiai prašau man pranešti, ar Jūsų dedikacija prancūzų kalba Jo Imperatoriškajai Didenybei buvo spausdinta visiems 5000 egzempliorių ar tik tiems, kuriuos Jūs paskyrėte įteikti Jo Didenybei ir Imperatoriškajai šeimai.

Rusijos Biblijos draugijos komitetas mano, jog nedera platinti žmonėse Naujojo Testamanto egzempliorius su tokia dedikacija, ir todėl nori, kad visi kiti šio Naujojo Testamento egzemplioriai būtų įrišti be jos.

Laukdamas į viską palankaus Jūsų atsakymo, turiu garbės būti su visiška pagarba ir ištikimybe Jūsų Šventenybės nuolankiausias tarnas

Pasirašyta: kunigaikštis *Aleksandras Golicynas*

Nr. 235. Sankt Peterburge
1817 [metų] gegužės 24
Jo Šventenybei Romos katalikų Žemaičių
vyskupui kunigaikščiui Giedraičiui

31

1817 m. birželio 17 (5) d. A. Golicyno laiškas G. Villamovui[1]. Prašoma įteikti Naujojo Testamento egzempliorių imperatorei Marijai Fiodorovnai

L. 159. Siunčiamo rašto nuorašas. Lapo viršuje įrašas kitu braižu: читан (skaityta).

Милостивый Государь мой, Григорий Иванович,

Римско-католицкий Самогицкий епископ князь Иосиф Гедройц прислал ко мне экземпляр отпечатанного в Вильне попечением его Нового Завета на самогицком языке для поднесения Ее Императорскому Величеству Государыне Императрице Марии Федоровне.

Препровождая при сем экземпляр сей к Вашему Превосходительству, я покорнейше Вас прошу предоставить оный Ее Величеству и донести при сем, что сей перевод Нового Завета на самогицкий язык составлен старанием епископа князя Гедройца и отпечатан на собственном его иждивении в числе 5000 экземпляров для пользы говорящих самогицким языком, в литовских губерниях живущих, как[овые] доныне не имели еще на языке своем книг Слова Божия.

С совершенным почтением честь имею быть Вашего Превосходительства покорнейшим слугою

Под[писано]: князь Алекс[андр] Голицын

№ 254. В С[анкт]-Петербурге
5 июня 1817 [года]
Его Превосходит[ельст]ву Г. И. Вилламову

Gerbiamasis Grigorijau Ivanovičiau,

Romos katalikų Žemaičių vyskupas kunigaikštis Juozapas Giedraitis atsiuntė man jo rūpesčiu Vilniuje išspausdinto Naujojo Testamento že-

maičių kalba egzempliorių įteikti Jos Imperatoriškajai Didenybei Valdovei Imperatorei Marijai Fiodorovnai.

Siųsdamas šį egzempliorių Jūsų Prakilnybei, aš nuolankiausiai prašau Jus įteikti jį Jos Didenybei ir kartu pranešti, kad šis Naujojo Testamento vertimas į žemaičių kalbą atliktas vyskupo Giedraičio rūpesčiu ir jo lėšomis išspausdintas 5000 egzempliorių lietuviškose gubernijose gyvenantiems ir vartojantiems žemaičių kalbą, nes šie iki šiolei neturėjo Dievo žodžio knygų savo kalba.

Turiu garbės su visiška pagarba būti Jūsų Prakilnybės nuolankiausias tarnas

Pasirašyta: kunigaikštis *Aleksandras Golicynas*

Nr. 254. Sankt Peterburge
1817 [metų] birželio 5
Jo Prakilnybei G. Villamovui

[1]*Grigorijus Ivanovičius Villamovas (1771–1842) – caro rūmų valdininkas. 1801 m. paskirtas tvarkyti imperatorės Marijos Fiodorovnos reikalus.*

32

1817 m. birželio 18 (6) d. A. Golicyno laiškas M. Lamzdorfui[1]. Prašoma įteikti Naująjį Testamentą imperatoriaus šeimos nariams

L. 160. Siunčiamo rašto nuorašas.

Милостивый Государь Матвей Иванович,

Римско католический Самогицкий епископ князь Иосиф Гедройц прислал ко мне отпечатаного в Вильне попечением его Нового Завета на самогицком языке два экземпляра [для] поднесения их Высочествам Государям Великим князям Николаю Павловичу и Михаилу Павловичу.

Препровождая при сем экземпляры сие к Вашему Высокопревосходительству, я покорнейше Вас прошу представить оные Их Императорским Высочествам и донести притом, что сей перевод Нового Завета на самогицкий язык составлен старанием епископа князя Гедройца и отпечатан на собственном его иждивении в числе 5000 экземпляров для пользы говорящих самогицким языком, в литовских губерниях живущих, как[овые] доныне не имели еще на языке своем книг Слова Божия.

С совершенным почтением и таковою же преданностию честь имею быть Вашего Высокопревосходительства покорнейшим слугою

Подп[исано]: князь Алекс[андр] Голицын

№ 256. В С[анкт]-Петербурге
6 июня 1817 [года]
Его Высокопре[восходительст]ву М. И. Ламздорфу

Gerbiamasis Matvejau Ivanovičiau,

Romos katalikų Žemaičių vyskupas kunigaikštis Juozapas Giedraitis atsiuntė man jo rūpesčiu Vilniuje išspausdinto Naujojo Testamento žemaičių kalba du egzempliorius įteikti Jų Didenybėms Valdovams didiesiems kunigaikščiams Nikolajui Pavlovičiui ir Michailui Pavlovičiui.

Siųsdamas šiuos egzempliorius Jūsų Aukščiausiajai Prakilnybei, aš nuolankiausiai Jūsų prašau įteikti juos Jų Imperatoriškosioms Didenybėms ir kartu pranešti, kad šis Naujojo Testamento vertimas į žemaičių kalbą atliktas vyskupo kunigaikščio Giedraičio rūpesčiu ir jo lėšomis išspausdintas 5000 egzempliorių lietuviškose gubernijose gyvenantiems ir vartojantiems žemaičių kalbą, iki šiolei dar neturėjusiems Dievo žodžio knygų sava kalba.

Su visiška pagarba ir tokia pat ištikimybe turiu garbės būti Jūsų Prakilnybės nuolankiausias tarnas

Pasirašyta: kunigaikštis *Aleksandras Golicynas*

Nr. 256. Sankt Peterburge
1817 [metų] birželio 6
Jo Prakilnybei M. Lamzdorfui

[1]*Matvejus Ivanovičius Lamzdorfas (1745–1828) – caro rūmų valdininkas, generolas, dalyvavęs mūšiuose su turkais. 1800 m. – kunigaikščių Nikolajaus ir Michailo auklėtojas.*

33

1817 m. birželio 20 (8) d. G. Villamovo laiškas A. Golicynui. Pranešama apie Naujojo Testamento įteikimą imperatorei Marijai Fiodorovnai

L. 158. Originalas.

Милостивый Государь князь Александр Николаевич,

Государыня императрица принять изволила со всемилостивейшим благоволением и признательностию поднесенный Римско-католицким

епископом Жмудским князем Гедройцем экземпляр отпечатанного в Вильне его попечением Нового Завета на жмудском языке, высочайше поручив Вашему Сиятельству благодарить Господина епископа именем Ее Величества за оное приношение.

[Исполняя] сим Высочайшую волю, имею честь быть с совершенным почтением и преданностию, Милостивый Государь, Вашего Сиятельства наипокорнейший слуга

(-) Григорий Вилламов

№ 1509. Июня 8 дня 1817 года
Его Сият[ельству] князю А. Н. Голицыну

Maloningasis Valdove kunigaikšti Aleksandrai Nikolajevičiau,

Valdovė imperatorė su maloningu palankumu ir dėkingumu teikėsi priimti Romos katalikų Žemaičių vyskupo kunigaikščio Giedraičio dovanotą jo rūpesčiu Vilniuje žemaičių kalba išspausdinto Naujojo Testamento egzempliorių, pavesdama Jūsų Šviesybei padėkoti vyskupui Jos Didenybės vardu už šią dovaną.

Vykdydamas Aukščiausiojo valią, turiu garbės būti su visiška pagarba ir ištikimybe Jūsų Šviesybės, Maloningasis Valdove, nuolankiausias tarnas

(-) *Grigorijus Villamovas*

Nr. 1509. 1817 metų birželio 8 diena
Jo Šviesybei kunigaikščiui A. Golicynui

34

1817 m. birželio 28 (16) d. J. A. Giedraičio laiškas A. Golicynui. Pranešama apie Naujojo Testamento tiražo dalies perdavimą draugijos skyriui Vilniuje

L. 153–154. Originalas. Lapo viršuje kitu braižu įrašyta gavimo data: получ[ено] 30-го июня 1817 (gauta 1817 birželio 30-tą). Kita ranka: Слушано в за[седании] 16 июля 1817 (Svarstyta posėdyje 1817 liepos 16).

Ваше Сиятельство, Милостивый Государь,

Почтеннейшее Вашего Сиятельства отношение от 29 минувшего мая, под № 235 последовавшее, коим по снисходительности благоволили

защитить меня[a], что труд мой, относительно переведенной книги Св. Писания Нового Завета на литовско-самогицкий язык попечением Вашим, чрез поднесение одного экземпляра Высокомонаршего Всемилостив[ей]шего нашего Государя Императора благоволения, а прочие от Императорской фамилии такового же благоволенного принятия удостоены [получил]. За сие оказанное Вашим Сиятельством начальничье для меня покровительство и пред Высочайш[им] Престолом представительство не что более могу изрещи, как токмо со смирением за все приношу всепокорнейшую благодарность.

Ваше Сиятельство! Тем же отношением ко прочим[b], именем С.-Петербургского Библейского [153v] общества желаете иметь уведомление, что требуется к довершению сего издания, сколько экземпляров за моею потребностию будет оставаться, а при том дано знать, что остальные могут быть предоставлены распоряжению Виленского комитета Библейского общества и чтобы таковым экземплярам для прочности кожаный переплет был дан.

На сие честь имею почтеннейше Вашему Сиятельству донести, что я, по соизволению С.-Петербургского Библейского общества, для вверенной Высочайше управлению моему ерархии, возьму тысячу экземпляров, которым моим иждивением для прочности чрез переплетчика при кафедральной моей церкви, в Ворнях находящейся, будет дан кожаный переплет, а четыре тысячи сполна, по распоряжению Библейского общества, с миссионерской типографии Виленскому комитету Библейского общества по назначению для употребления будут переданы. О чем сказанный комитет для предприятия со стороны его предписанных в отношении мер уже от меня извещен, а управляющему типографиею для надлежащего исполнения и передачи о сем знать дано.

Что же относится до посвятительного письма, при экземпляре Его Императорскому Величеству поднесенного и [в] прочих во французском языке находящегося, оное для всех 5000 экземпляров было [154] напечатано, но как Комитет Российского Библейского общества не находит приличным раздавать в народ экземпляры Нового Завета с таковым письмом, потому велено мною ото всех отобрать и без оного Виленскому комитету 4000 передать, а с 1000 [экземпляров], мною получаемых, все таковые листы мне прислать, которые без того посвятительного письма с прочностию переплетены, нуждающимся и желающим будут роздаваны.

---

34. [a] сообщить мне. [b] между прочим.

С истинным моим высокопочитанием и совершенною преданностию честь имею быть Вашего Сиятельства. Милостивого Государя, всепокорнейший слуга

(-) Епископ князь Иосиф Гедройц

№ 552. Июня 16 дня 1817 года
Его Сият[ельству] Главноуправ[ляющему] дух[овными] дел[ами] иностранных исповед[аний] и кавалеру князю Голицыну

Jūsų Šviesybe, Maloningasis Valdove,

Gavau garbingiausią Jūsų šviesybės gegužės 29 d. raštą Nr. 235, kuriame prielankiai teikėtės pranešti, kad mano darbas – Šv. Rašto Naujojo Testamento vertimas į lietuvių žemaičių kalbą, Jūsų rūpesčio dėka vieną egzempliorių įteikus mūsų valdovui imperatoriui, o kitą imperatoriškajai šeimynai, susilaukė pritarimo. Už šią Jūsų Šviesybės man parodytą valdovo globą ir pristatymą aukščiausiajam sostui nieko kito negaliu pasakyti, kaip tik nusižeminęs už viską nuolankiausiai padėkoti.

Jūsų Šviesybe! Tame pačiame rašte, be kita ko, Sankt Peterburgo Biblijos draugijos vardu pageidaujate žinoti, ko reikėtų šiam leidiniui užbaigti, kiek egzempliorių liks mano poreikiams, o kartu pranešama, kad likusieji gali būti atiduoti Biblijos draugijos Vilniaus komitetui ir kad tie egzemplioriai dėl tvirtumo būtų įrišti oda.

Į tai turiu garbės Jūsų Šviesybei pagarbiausiai pranešti, kad aš, Sankt Peterburgo Biblijos draugijai leidus, Aukščiausiojo man valdyti patikėtai vyskupijai paimsiu tūkstantį egzempliorių, kurie mano lėšomis dėl tvirtumo bus įrišti oda Varnių katedros knygrišio, o visi keturi tūkstančiai Biblijos draugijos nurodymu iš misionierių spaustuvės bus perduoti Vilniaus Biblijos komitetui naudoti pagal paskirtį. Apie tai minėtam komitetui jau pranešiau, kad imtųsi rašte išdėstytų iš jo pusės reikalingų priemonių, o spaustuvės valdytojui duota žinia dėl tinkamo perdavimo.

Dedikacija prancūzų kalba, kaip yra Jo Imperatoriškajai Didenybei įteiktame egzemplioriuje, buvo išspausdinta visiems 5000 egzempliorių, bet kadangi Rusijos Biblijos draugijos komitetas mano, jog nedera platinti liaudyje Naujojo Testamento egzempliorius su tokia dedikacija, todėl paliepiau ją iš visų išimti ir be jos Vilniaus komitetui 4000 perduoti, o iš mano pasiliekamų 1000 visus tuos lapus man atsiųsti; jie bus be tos dedikacijos tvirtai įrišti ir reikalingiems bei norintiems išdalinti.

Su tikra nuoširdžia pagarba ir visiška ištikimybe turiu garbės būti Jūsų Šviesybės, Maloningasis Valdove, nuolankiausias tarnas

(-) Vyskupas kunigaikštis *Juozapas Giedraitis*

Nr. 552. 1817 metų birželio 16 diena
Jo Šviesybei Kitatikių dvasinių reikalų vyriausiajam valdytojui ir kavalieriui kunigaikščiui Golicynui

35

1817 m. liepos 12 (birželio 30) d. A. Bucharskio[1] laiškas V. Popovui[2]. Rašoma apie Naujojo Testamento spausdinimą ir Vilniaus Biblijos draugijos darbą

L. 161–162. Originalas. Pirmojo lapo viršuje įrašas kitu braižu: Слуш[ано] в засед[ании] 6 сентября 1817 (Svarstyta 1817 rugsėjo 6 posėdyje).

Милостивый Государь Василий Михайлович,

Приношу Вашему Превосходительству чувствительнейшую благодарность за поздравления меня с получением ордена. Я не сомневаюсь в участии, которое по лестному для меня дружеству и благорасположению принимаете Вы во мне. Не сомневаюсь также и в благомерных намерениях начальника, пролиявшего на меня отеческие милости. Мне остается только быть всего того достойным, и к сему устремляю все свои силы.

Теперь честь имею сообщить Вам, Милостивый Государь, сведения, какие собрал я касательно Нового Завета, на самогицком языке напечатанного иждивением епископа князя Гедройца. Всех экземпляров оного [161v] напечатано 5000. Весь свод сей имеет 3024 руб. 35 к. серебром. Деньги епископом заплачены в Миссионерскую типографию, и остается доплатить только 341 руб. 65 к. Но и сих денег типография ни от кого не требует, ибо и оные епископ имеет ей заплатить. Епископ просил типографию, чтобы она отдала Виленскому комитету Библейского общества 4000 экземпляров, сколь скоро он их потребует. Типография не только готова к сей передаче, но даже просит взять от нее экземпляры поскорее, чего, однако же, комитет учинить теперь не может, за неимением еще места для хранения оных. Из сих сведений ясно видно, что типография не считает ничего ни на ком, кроме как достальную малую часть клятвы на самом князе Гедройце.

В последнее заседание комитета, которое недавно мы имели и о котором сведения я [162] не оставлю сообщить Вашему Превосходительству, читано было отношение в комитет оного князя Гедройца, коим просит он сделать изъяснение, чего будет стоить переплет означенных 4000 экземпляров и дать о том знать С.-Петербургскому комитету. Нужные для сего сношения с переплетчиками и исчисление таковое поручено сделать казначею нашему г[осподину] Марциновскому. Он, по исполнении того, обещал доставить мне сие исчисление, а я сообщу оное Вашему Превосходительству.

Что касается до князя Чарторыского, он в бытность свою здесь не имел никакого сношения с нашим Комитетом Библейским. Все, что он учинил в пользу сего дела, есть то, что представил к исполнению здешнего университета известный Вам проект профессора Сандерса, и университет требует уже от нас нарочитого числа экземпляров польского Нового Завета за наличные деньги.

Теперь приступаю к ответу на письмо [162v] Ваше от 21 истекшего ию ня. Сие письмо застало еще здесь г[оспо]жу Килиян [?] и её сына, а потому сообщение к ней тотчас доставлено. Они выехали вчера в предназначенный путь и намерены писать Вашему Превосходительству уже из Лейпцига. В рассуждении переписки их, я должен сказать, согласно с Вашим Превосходительством, что она в Петербург должна идти чрез Мемель, следовательно, совсем минует наш почтамт. Впрочем, чрез наш ли почтамт или прямо будет она направляема, платежа за оную [переписку] яко заграничную ни сохранить, ни даже уменьшить невозможно. Я, однако же, дал совет преж[д]е г[осподину] Килияну [?], чтобы сия [госпожа] преж[д]е письмо по прибытии в Лейпциг послала сюда, в Вильну, под моим адресом, а я уже доставлю оное к Вам. Сие будет служить некоторым ответом, дабы узнать и разницу во времени получения, и разницу в самом платеже.

С совершенным почтением и таковою преданостию честь имею быть Вашего Превосходительства покорнейшим слугою

(-) Андрей Бухарский

Вильна. 30 июня 1817 года

Gerbiamasis Vasilijau Michailovičiau,

Širdingiausiai dėkoju Jūsų Prakilnybei už sveikinimą man gavus ordiną. Neabejoju dėmesiu, kurį draugiškai ir maloniai man rodote. Taip pat neabejoju geranoriškumu viršininko, apgaubusio mane malone. Man tik lieka būti viso to vertam, ir į tai aš kreipiu visas jėgas.

Dabar turiu garbės, Gerbiamasis, pranešti Jums surinktas žinias apie Naująjį Testamentą žemaičių kalba, išspausdintą vyskupo kunigaikščio Giedraičio lėšomis. Viso jo išspausdinta 5000 egzempliorių. Tai sudaro 3024 rb 35 kp sidabru. Pinigai vyskupo sumokėti Misionierių spaustuvei, ir lieka primokėti tik 341 rb 65 kp. Bet ir šių pinigų spaustuvė iš nieko nereikalauja, nes ir juos vyskupas turi jai sumokėti. Vyskupas prašė spaustuvę, kad ji atiduotų Biblijos draugijos komitetui 4000 egzempliorių, kai tik jis jų pareikalaus. Spaustuvė ne tik pasiruošusi šiam perdavimui,

bet net prašo greičiau egzempliorius atsiimti, tačiau komitetas dabar to padaryti negali, nes dar neturi vietos jiems laikyti. Iš šių žinių aiškiai matyti, kad spaustuvė niekam nieko neskaičiuoja, be likusios mažos pačio kunigaikščio Giedraičio įsipareigojimo dalies.

Paskutiniame komiteto posėdyje, kurį neseniai turėjome ir apie kurį aš neliksiu nepranešęs Jūsų Prakilnybei, buvo skaitytas minėto kunigaikščio Giedraičio raštas komitetui, kuriame jis prašo paaiškinti, kiek kainuos nurodytųjų 4000 egzempliorių įrišimas, ir pranešti apie tai Peterburgo komitetui. Susisiekti su knygrišiais ir apskaičiuoti pavesta mūsų iždininkui ponui Marcinovskiui[3]. Viską atlikęs, jis pažadėjo man šiuos apskaičiavimus pristatyti, o aš juos pranešiu Jūsų Prakilnybei.

Kunigaikštis Čartoriskis[4], būdamas čia, neturi jokių ryšių su mūsų Biblijos komitetu. Viskas, ką jis padarė šio reikalo naudai, yra tai, kad neleido čionykščiam universitetui įvykdyti Jums žinomą profesoriaus Saunderso[5] projektą, ir universitetas jau reikalauja iš mūsų už grynus pinigus didelio egzempliorių skaičiaus Naujojo Testamento lenkų kalba.

Dabar prieinu prie atsakymo į birželio 21 d. Jūsų laišką. Tas laiškas dar čia rado ponią Kilijan [?] ir jos sūnų, todėl pranešimas jai tuoj pat perduotas. Jie vakar išvažiavo į numatytą kelionę ir ketina rašyti Jūsų Prakilnybei jau iš Leipcigo. Dėl jų susirašinėjimo privalau, sutikdamas su Jūsų Prakilnybe, pasakyti, kad į Peterburgą jis turi eiti per Klaipėdą, taigi visiškai aplenks mūsų paštą. Beje, ar jis eis per mūsų paštą, ar tiesiai, mokesčio už jį, kaip užsieninį, nei nuimti, nei net sumažinti negalima. Vis dėlto aš daviau patarimą ponui Kilijanui [?], kad, atvykę į Leipcigą, pirmąjį laišką išsiųstų čia, į Vilnių, mano adresu, o aš jau jį pristatysiu Jums. Tai padės sužinoti ir gavimo laiko, ir pačio mokesčio skirtumą.

Su tikra pagarba ir tokia pat ištikimybe turiu garbės būti Jūsų Prakilnybės nuolankiausias tarnas

(-) *Andrejus Bucharskis*

Vilnius. 1817 metų birželio 30

[1] *Andrejus Bucharskis (1770–1833) – rusų poetas ir dramaturgas. 1811–1832 m. – Vilniaus pašto direktorius. Buvo gerai susipažinęs su lenkų literatūra.*

[2] *Vasilijus Michailovičius Popovas – Rusijos biblijos draugijos sekretorius.*

[3] *Antanas Marcinovskis (1781–1855) – spaustuvininkas ir leidėjas. 1817 m. Vilniuje įsteigė spaustuvę. 1818–1839 (su pertraukomis) leido ir redagavo „Kurier Litewski". 1816 m. įkurtos Vilniaus Biblijos draugijos sekretorius.*

[4] *Adomas Čartoriskis (1770–1861) – Vilniaus universiteto kuratorius.*

[5] *Juozapas Saundersas (Sanders, Saunders) (1773–1845) – Vilniaus universiteto profesorius. Dėstė grafiką, meno istoriją, skaitė anglų literatūros kursą. Buvo Vilniaus Biblijos draugijos narys.*

36

1817 m. rugsėjo 23 (11) d. J. A. Giedraičio laiškas A. Golicynui. Praneša atsisakąs finansinės Biblijos draugijos paramos leidžiant Naująjį Testamentą

L. 163–164. Originalas.

Ваше Сиятельство, Милостивый Государь,

Отношением Вашего Сиятельства от 14 минувшего августа под № 345, по снисходительности своей, именем Комитета Российского Библейского общества благоволите требовать, дабы я дал решительный ответ, следует ли и сколько именно, комитету за 4000 экземпляров, коими якобы собственно по его требованию издание Св. Писания на литовско-самогицком языке умножено, заплатить.

Честь имею всепокорнейше Вашему Сиятельству при сем письмо мое, от 10 февраля препровожденное, которым издание Св. Писания на литовско-самогицком языке в полном количестве 5000 экземпляров в распоряжение Российского Библейского общества мною предоставлено, изъяснить.

При производстве сего дела не было в моем виду ниже малейшего от Комитета Российского Библейского общества данного мне требования, токмо даваемое к тому предмету соответственное распоряжение, и оное было моею обязаностию в точности исполнить, и на тот конец по совершению дела, при принесении того моего малого труда в жертву на пользу християн, к прославлению имени Господня [163v] поднятого, не искал я возврату понесенных издержек, как[ис] ниже малейше меня не обременили, но паче утешение души подали, просил токмо, и днесь повторяю мою просьбу, дабы комитетом принято и на вышеречнный предмет обращено. А суммою, от Лондонского общества на сие присланною, по воле, как заблагорассудится комитету, на прочие надобности оного распоряжено.

Ваше Сиятельство отношением своим от 29 прошедшего мая, между прочего, благоволили дать знать, дабы, сколько за собственною мосю потребностию остается экземпляров, оные в распоряжение Виленского Библейского комитета были предоставлены. Таковы[х] Св. Писания экземпляров, по соизволению Российского Библейского общества, яко уже по выше прописанному, из его собственности 1000 оставлено, а прочие Виленскому Библейскому комитету в распоряжение отданы, и о том Вашему Сиятельству от 16 июня донесено.

Днесь, к удовлетворению снисходительного Вашего Сиятельства желания, решительно доношу, что от Комитета Российского Библейского общества не токмо что не ищу возврата понесенных мною издержек, но даже к тому и помышления не имею. Сумму, от Лондонского Общества присланную, в полном распоряжении оставляю и всенаипокорнейше комитета прошу сие мое приношение принять и к числу прочих подобных присовокупить. Поелику я, удостоившись [164] Высочайшего Его Императорского Величества благоволения, Вами мне объявленного, чувствую уже себя в полной мере вознагражденным, а начальничьим Вашим покровительством защищенным, уповаю, что и впредь не буду забвен.

С глубочайшим высокопочитанием и совершенною преданностию честь имею быть Вашего Сиятельства, Милостивого Государя, всепокорнейший слуга

(-) Епископ князь Иосиф Гедройц

№ 796. Сентября 11 дня 1817 года
Его Сият[ельству] Главноуправ[ляющему] духовны[ми] делами иностранн[ых] исповед[аний] и кавалеру князю Голицыну

Jūsų Šviesybe, Maloningasis Valdove,

Rugpjūčio 14 d. raštu Nr. 343 Jūsų Šviesybė Rusijos Biblijos draugijos komiteto vardu maloningai teikėtės reikalauti, kad duočiau galutinį atsakymą, ar reikia ir būtent kiek užmokėti komitetui už 4000 egzempliorių, kuriais, jam pačiam reikalaujant, Šv. Rašto lietuvių žemaičių kalba leidimas buvo padidintas.

Čia turiu garbės nuolankiausiai Jūsų Šviesybei priminti savo vasario 10 d. laišką, kuriuo Šv. Rašto lietuvių žemaičių kalba visą 5000 egzempliorių tiražą perdaviau Rusijos Biblijos draugijai.

Rengiant šį leidinį, iš Rusijos Biblijos draugijos komiteto man nebuvo nė menkiausio nurodymo, tiktai atitinkami patvarkymai, ir mano pareiga buvo juos tiksliai įvykdyti. Galiausiai, užbaigus reikalą ir paaukojus šį mažą darbą, nuveiktą krikščionių naudai ir Viešpaties vardo garbei, aš nesiekiau susigrąžinti išeikvotų lėšų, nes tai manęs visiškai neapsunkino, o dar sielą nuramino, prašiau tiktai, ir čia pakartoju savo prašymą, kad komitetas priimtų ir aukščiau kalbamam dalykui panaudotų. O Londono draugijos tam atsiųstą sumą kitiems reikalams, kaip komitetui atrodys reikalinga, paskirstytų.

Jūsų Šviesybė savo gegužės 29 d. raštu, be kita ko, teikėtės pranešti, kad nuo mano asmeniškų poreikių likę egzemplioriai būtų perduoti

Vilniaus Biblijos komitetui. Šie Šv. Rašto egzemplioriai, Rusijos Biblijos draugijai leidus, kaip jau anksčiau minėta, pasilikus iš jų 1000, Vilniaus Biblijos komitetui atiduoti, ir apie tai Jūsų Šviesybei birželio 16 d. pranešta.

Dabar, tenkindamas maloningą Jūsų Šviesybės pageidavimą, galutinai pranešu, kad iš Rusijos Biblijos draugijos komiteto, ne tik kad nesiekiu susigrąžinti išlaidų, bet net tokios minties neturiu. Londono draugijos atsiųstą sumą palieku ir nuolankiausiai komitetą prašau priimti tai kaip mažą mano auką ir prie kitų panašių pridėti. Kadangi, gavęs aukščiausiąją jo Imperatoriškosios Didenybės malonę, Jūsų man pranештą, jaučiuosi visiškai atlygintas, o aukštos Jūsų globos apgintas, tikiuosi, kad ir ateityje nebūsiu užmirštas.

Su giliausia pagarba ir visiška ištikimybe turiu garbės būti Jūsų Šviesybės, Maloningasis Valdove, nuolankiausias tarnas

(-) Vyskupas kunigaikštis *Juozapas Giedraitis*

Nr. 796. 1817 metų rugsėjo 11 diena
Jo Šviesybei Kitatikių dvasinių reikalų vyriausiajam valdytojui ir kavalieriui kunigaikščiui Golicynui

37

1817 m. spalio 2 (rugsėjo 20) d. A. Bucharskio laiškas V. Popovui. Rašoma apie Naujojo Testamento leidybos reikalus

L. 165–166. Originalas. Pirmojo lapo viršuje įrašas kitu braižu: Слуш[ано] в засед[ании] 1 ноября 1817 (Svarstyta 1817 lapkričio 1 posėdyje).

Милостивый Государь Василий Михайлович,

В последнем письме моем от 10 сего сентября я обещал уведомить Ваше Превосходительство о положении Комитета Виленского отделения Российского Библейского общества касательно переплета экземпляров Нового Завета, напечатанного на самогицком языке. Ныне исполняя сие обещание, был обязан при том объяснить и некоторые подробности по преполучению, сделанному мне от комитета.

Из прилагаемой у сего выписки занятий его в заседании, бывшем 1[-го] сего же месяца, усмотрите Вы, Милостивый Государь, что комитет положил переплетать оные экземпляры частями, по мере надобности и

требований. Вот как будет происходить сие дело и какие причины комитет взял за основание своих распоряжений [165v]. Сколь скоро нанятые комитетом комнаты для заседаний и книгохранилища будут ими заняты, все 4000 экземпляров помянутого Нового Завета приняты будут из Миссионерской типографии. Тогда начнется переплет оных согласно назначению комитета. Комитет прежде всего исчислил, что ежели переплетены все экземпляры будут, то на сие потребуется сумма до 800 рублей ассигнациями. Непреоборимая преграда к исполнению сего есть та, что в кассе комитета далеко нет столько денег. Сверх того, если бы и можно было сие сделать, то, по малому числу читателей на самогицком языке, экземпляры должны бы были лежать и деньги употреблены были бы понапрасну. Больших требований на сии книги никак не можно ожидать после того, как епископ князь Гедройц оставил у себя тысячу экземпляров, коих для удовлетворения всей его епархии, в которой единственно и употребляем язык самогицкий, конечно, преизобильно. Комитет, приказав на первый раз переплести сто экземпляров, доставит требуемое число оных Комитету Санкт-Петербургскому и разошлет по одному [166] экземпляру во все комитеты Российского общества для библиотек. Остальные экземпляры будут продаваться и раздаваться согласно нашим правилам. По мере расхода оных, производим будет и переплет на будущее время. Сим способом комитет надеется удовлетворить сей надобности вполне, не обременяя себя выше мер возможности. Что касается до сношений с Преосвященным князем Гедройцем, в рассуждении указания, чрез кого оные экземпляры могут довсуены[a] быть до рук тех, для пользы чьей они изданы, комитет полагает, что и Преосвященный, по вышеприведенным причинам, то есть оставлении им у себя дома точного числа экземпляров для своей епархии, не найдет в них более нужды и не сделает требуемого указания. Впрочем, на всякий случай, комитет не оставит вступить в сношения с ним по сему предмету.

В сем состоит сведения, кои обязан был сообщить Вам относительно переплета [165v] вышеупомянутых экземпляров самогицкого Нового Завета. Собственно от себя я на сей раз не имею ничего более сказать, как возобновить искреннее уверение в совершенном почтении и таковой же преданности, с коим пребываю навсегда, Милостивый Государь, Вашего Превосходительства покорнейшим слугою

(-) Андрей Бухарский

Вильна. Сентября 20 [дня] 1817 года

---

37. [a] доставлены.

Gerbiamasis Vasilijau Michailovičiau,

Paskutiniame šio rugsėjo 10 d. laiške aš žadėjau pranešti Jūsų Prakilnybei apie padėtį Rusijos Biblijos draugijos Vilniaus skyriaus komitete dėl Naujojo Testamento, išspausdinto žemaičių kalba, egzempliorių įrišimo. Dabar vykdau šį pažadą, kartu komiteto pavedimu turiu paaiškinti kai kurias detales.

Iš pridedamo šio mėnesio 1 d. posėdžio išrašo Jūs, Gerbiamasis, pamatysite, kad komitetas nusprendė įrišti tuos egzempliorius dalimis pagal poreikį ir reikalavimus. Štai kaip ketinama spręsti šiuos reikalus ir kokios priežastys tapo komiteto patvarkymų pagrindu. Kai tik komitetas išsinuomos kambarius posėdžiams ir bibliotekai, visi 4000 egzempliorių minėto Naujojo Testamento bus paimti iš misionierių spaustuvės. Tada pagal komiteto nurodymą bus pradėta juos įrišti. Pirmiausia komitetas paskaičiavo, kad jeigu bus įrišami visi egzemplioriai, tai tam prireiks iki 800 rublių asignacijomis. Neįveikiama kliūtis yra ta, kad komiteto kasoje iš tolo nėra tiek pinigų. Be to, jeigu ir būtų galima tai padaryti, tai dėl mažo skaitytojų žemaičių kalba skaičiaus egzemplioriai liktų gulėti ir pinigai būtų išleisti veltui. Didelio pareikalavimo šioms knygoms jokiu būdu negalima tikėtis. Vyskupo kunigaikščio Juozapo Giedraičio pasiliktojo tūkstančio egzempliorių visiškai pakaks visai jo vyskupijai, kurioje ir tevartojama žemaičių kalba. Komitetas, nurodęs pirmam kartui įrišti šimtą egzempliorių, pristatys reikalaujamą skaičių Sankt Peterburgo komitetui ir išsiuntinės po vieną egzempliorių visoms Rusijos draugijos komitetų bibliotekoms. Likusieji egzemplioriai bus parduodami ir dalijami pagal mūsų taisykles. Juos išplatinus, bus įrišinėjama ateičiai. Tuo būdu komitetas tikisi visiškai patenkinti poreikius, neapsunkindamas savęs ne pagal galimybes. Dėl susižinojimo su Jo Šventenybe kunigaikščiu Giedraičiu, svarstydamas, per kieno rankas tie egzemplioriai gali būti perduoti tiems, kam jie rengti, komitetas mano, kad ir Jo Šventenybė dėl anksčiau minėtų priežasčių, tai yra pasilikdamas pakankamą egzempliorių skaičių savo vyskupijai, jų daugiau nestokos ir neduos atitinkamo nurodymo. Vis dėlto komitetas neatsisako užmegzti ryšių su juo šiuo reikalu.

Tokios žinios, kurias privalėjau Jums pranešti dėl anksčiau minimų žemaitiško Naujojo Testamento egzempliorių įrišimo. Asmeniškai nuo savęs šįkart nieko neturiu daugiau pridėti, kaip tik atnaujinti nuoširdžios pagarbos ir tokios pat ištikimybės patikinimą, su kuriuo visada pasilieku Jūsų Prakilnybės, Gerbiamasis, nuolankiausias tarnas

(-) *Andrejus Bucharskis*

Vilnius. 1917 metų rugsėjo 20

38

1818 m. gegužės 27 (15) d. A. Bucharskio laiškas V. Popovui. Pranešama apie Naujojo Testamento 20 egzempliorių išsiuntimą Biblijos draugijai

L. 168. Originalas. Lapo viršuje kitu braižu: Слуш[ано] в засед[ании] 25 майя 1818 (Svarstyta 1818 gegužės 25 posėdyje).

Милостивый Государь Василий Михайлович,

Вследствие поручения Комитета Российского Библейского общества Комитету Виленского отделения от 14 августа прошлого 1817 года № 347, честь имею препроводить при сем к Вашему Превосходительству двадцать экземпляров Нового Завета на литовско-самогицком языке, напечатанного старанием вице-президента здешнего комитета, Преосвященного Римско-католицкого Самогицкого епископа Иосифа Гедройца, покорнейше прося почтить меня уведомлением о получении сих экземпляров и доставления оных Санкт-Петербургскому комитету. При сем долгом почитаю известить Вас, Милостивый Государь, что ныне же разослано по одному таковому же экземпляру его [во] все комитеты отделений Российского Библейского общества.

Пребываю впрочем с совершенным почтением и таковою же преданностию, Милостивый Государь, Вашего Превосходительства покорнейшим слугою

(-) Андрей Бухарский

Вильна. 15 мая 1818 [года]
Его Превосходительству В. М. Попову

Gerbiamasis Vasilijau Michailovičiau,

Ryšium su Rusijos Biblijos draugijos praėjusių 1818 metų rugpjūčio 14 d. raštu Nr. 347 Vilniaus skyriaus komitetui turiu garbės Jūsų Prakilnybei išsiųsti dvidešimt Naujojo Testamento lietuvių žemaičių kalba egzempliorių, išspausdintų čionykščio komiteto viceprezidento, Jo Šventenybės Romos katalikų Žemaičių vyskupo kunigaikščio Juozapo Giedraičio rūpesčiu, nuolankiausiai prašydamas pranešti man apie šių egzempliorių gavimą ir perdavimą Sankt Peterburgo komitetui. Kartu laikau savo pareiga pranešti Jums, Gerbiamasis, kad šiandien išsiųsta po vieną tokį egzempliorių visiems Rusijos Biblijos draugijos komitetų skyriams.

Pasilieku su tikra pagarba ir tokia pat ištikimybe Jūsų Prakilnybės, Gerbiamasis, nuolankiausias tarnas

(-) *Andrejus Bucharskis*

Vilnius. 1818 [metų] gegužės 15
Jo Prakilnybei V. Popovui

39

1818 m. birželio 23 (11) d. A. Bucharskio laiškas V. Popovui. Aptariamas Naujojo Testamento platinimas

L. 111–112. Originalas.

Милостивый Государь, Василий Михайлович,

Письмо Вашего Превосходительства от 25 минувшего июня я имел честь получить в свое время. Приложенное при оном [письмо] к г[осподину] Пинкертону отправляю от меня немедленно, по условию, сделанному в письме еще здесь, в последнее место проезда его по нашей диацезии, то есть в Тельши, и тамошний почтовый Ектедшиоря [?] известил уже меня, что он по собственному назначению г[осподина] Пинкертона послал сие письмо в Полангеи, где также уповательно знают, куда посылать письма его дальше.

Г[осподин] Пинкертон писал ко мне из Полангена, и предполагаю, что и Вам сообщал он об успехах путешествия своего и по Самогиции. Доставленные сведения[a] несколько уменьшительны[b], но и не знаю, каковы они будут на самом деле. Люди здешнего [111v] края в глазах обыкновенно говорят хорошо, но когда придет время делать, а особливо заочно от тех, кому хотят угодить ласкательством, то верность их исчезает. Не всякий глаголяй «Господи, Господи» достоин доверенности[c]. Я осмеливаюсь привести в пример Преосвященного епископа князя Гедройца. Сам он напечатал 5000 экземпляров Нового Завета, и сам же из оставшихся у себя 1000 экземпляров не роздал еще ни одного. Отговорка, что они не переплетены, кажется слабою. На что же он держит их непереплетенными и для чего не требовал доселе от нашего

39. [a] известия. [b] преуменьшены. [c] не всякий, говорящий «Господи, Господи!», достоин доверия.

комитета переплетенных? По мнению моему, он напечатал сию книгу, дабы угодить Петербургу, а не раздает ее, дабы угодить Риму. Сколько таких, коим можно было сказать словами Апокалипсиса: ни студен еси, ни тепл. Впрочем, посмотрим, каковы будут его действия по собственному его обещанию, данному г[осподину] Пинкертону. Между тем от двух маршалов из Самогиции, а именно, Росиенского и Тельшевского, получены отзывы в здешний комитет, что они приемлют на себя [112] продажу Нового Завета, ежели экземпляры оного будут к ним присланы. Не знаю, что по сему случаю сделано, или, лучше сказать, думаю, что ничего не сделано, ибо бумаги таковые поступают к вицепрезиденту графу Платеру-Зибергу, а он уехал на дачу в деревню. Я, с моей стороны, делаю все, что могу, по препоручению г[осподина] Пинкертона, то есть настоял, чтобы экземпляров самогицкого Нового Завета переплетено было сколь можно больше, и работа сия продолжается. Равным образом, по моему побуждению переписывается отчет здешнего отделения, который, сколь скоро получу от казначея, немедленно Вам, Милостивый Государь, доставлю, хотя и прежде генерального собрания, которое будет еще нескоро.

Верно г[осподин] Пинкертон описал Вам состояние нашего комитета и, может быть, изобразил как не весьма выгодными красками, потому что он хороших не стоит. Вы, конечно, удостоверены [в] том, что те из нас, кто составляет такое число истинных тружеников к распространению Слова Божия, не [112v] могут столько, сколько Ваш комитет и прочие отрасли его в других частях России. Мы немощни, вы же крепци.

Повторяя уверение мое о чувстве совершенного почтения и искренней преданности, честь имею быть с оными навсегда, Милостивый Государь, Вашего Превосходительства покорнейшим слугою

(-) Андрей Бухарский

Вильна. 11 июня 1818 года

Gerbiamasis Vasilijau Michailovičiau,

Jūsų Prakilnybės birželio 25 d. laišką turėjau garbės gauti laiku. Pridėtąjį ponui Pinkertonui išsiunčiau nedelsdamas pagal laiške išdėstytą susitarimą dar čia, į paskutinę jo kelionės per mūsų vyskupiją vietą, tai yra į Telšius, ir tenykštis paštininkas Ektedšiorija [?] man pranešė, kad jis pagal asmeninį pono Pinkertono nurodymą išsiuntė šį laišką į Palangą, kur taip pat tikriausiai žino, kur toliau siųsti jo laiškus.

Ponas Pinkertonas rašė man iš Palangos, ir manau, kad ir Jums jis pranešė apie savo kelionės po Žemaitiją rezultatus. Pateikti duomenys šiek tiek sumažinti, nežinoma, kokie jie bus iš tikrųjų. Šio krašto žmonės į akis paprastai kalba gerai, tačiau kai ateina laikas veikti, o ypač už akių tiems, kuriems nori įtikti meilikavimu, jų ištikimybė dingsta. Ne kiekvienas, tariantis "Viešpatie, Viešpatie!", vertas pasitikėjimo. Drįstu pateikti pavyzdžiu Jo Šventenybę vyskupą kunigaikštį Giedraitį. Pats jis išspausdino 5000 egzempliorių Naujojo Testamento ir pats iš pasiliktų 1000 egzempliorių neišplatino dar nė vieno. Atsikalbinėjimai, kad jie neįrišti, atrodo menki. Kam jis juos laiko neįrištus ir kodėl iki šiol nereikalavo iš mūsų komiteto įrištų? Mano manymu, jis išspausdino šią knygą, kad įtiktų Peterburgui, o neplatina jos, kad įtiktų Romai. Kiek tokių, apie kuriuos būtų galima pasakyti Apokalipsės žodžiais: esi nei šaltas, nei šiltas. Beje, pažiūrėsim, kaip dabar jis tęsės savo pažadą, duotą ponui Pinkertonui. Tuo tarpu du Žemaitijos bajorų vadovai, o būtent Raseinių ir Telšių, pranešė čionykščiam komitetui, kad imsis Naujojo Testamento pardavinėjimo, jeigu jo egzemplioriai bus jiems atsiųsti. Nežinodamas, kas šiuo reikalu nuveikta, ar, geriau pasakius, manydamas, kad nieko nepadaryta, nes tokie raštai patenka pas viceprezidentą Pliaterį-Zybergą[1], o jis išvažiavo į vasarnamį kaime, aš iš savo pusės darau viską, ką galiu, pagal pono Pinkertono nurodymus, tai yra reikalauju, kad žemaitiškojo Naujojo Testamento būtų įrišta kiek galima daugiau, ir šis darbas vyksta. Kartu man paraginus perrašoma čionykščio skyriaus ataskaita, kurią, kai tik gausiu iš iždininko, nedelsdamas Jums, Gerbiamasis, pristatysiu, nors ir prieš visuotinį susirinkimą, kuris bus dar negreitai.

Teisingai ponas Pinkertonas Jums aprašė mūsų komiteto būklę ir pavaizdavo galbūt ne itin palankiomis spalvomis, todėl kad gerų ir nevertas. Jūs, žinoma, neabejojate tuo, kad tie iš mūsų, kurie sudaro tokį skaičių tikrų Dievo žodžio platintojų, neišgali, tiek kiek Jūsų komitetas ir jo skyriai kitose Rusijos dalyse. Mes silpni, jūs stipruoliai.

Pakartodamas savo tikros pagarbos ir nuoširdžios ištikimybės patikinimą, turiu garbės visada likti Jūsų Prakilnybės, Gerbiamasis, nuolankiausias tarnas

(-) *Andrejus Bucharskis*

Vilnius. 1818 metų birželio 11

[1]*Mykolas Pliateris-Zybergas (Syberg, Zyberg, 1777–1862 ar 1863) – Vilniaus civilinis vicegubernatorius.*

40

1818 m. liepos 5 (birželio 23) d. A. Golicyno raštas Biblijos draugijos ūkiniam komitetui. Siūloma paremti draugijos skyrių Vilniuje

L. 169. Siunčiamo rašto nuorašas.

Хозяйственному комитету Р[оссийского] Б[иблейского] общества

Из полученных известий от комитета Виленского отделения Р[оссийского] Б[иблейского] общества усматривается, что оный комитет, по недостатку в деньгах, не имеет средств переплетать экземпляров Нового Завета на литовско-самогицком языке, которые потому и не могут быть приведены в употребление. Но как на сие издание доставлено от Лондонского комитета 250 фунт[ов] стерл[ингов], а оно не стоило ничего здешнему обществу и принесено в дар епископом Самогицким князем Гедройцем, то и требует справедливость оказать в сем случае помощь комитету Виленскому, который, по обстоятельствам своим, не может сам иметь достаточного капитала. Вследствие того предлагаю комитету хозяйственному отправить в оный комитет пять тысяч руб. ассигнациями на переплет означенных экземпляров.

Президент Р[оссийского] Б[иблейского] общества

Подп[исано]: князь А. Голицын

№ 338 С[анкт]-П[етербург]
23 июня 1818 [года]

Rusijos Biblijos draugijos ūkiniam komitetui

Iš žinių, gautų iš Rusijos Biblijos draugijos Vilniaus skyriaus komiteto, matyti, kad komitetas dėl pinigų stokos neturi galimybių įrišti Naujojo Testamento lietuvių žemaičių kalba egzempliorių, ir todėl jais negalima naudotis. Tačiau kadangi šiam leidiniui iš Londono komiteto gauta 250 svarų sterlingų, ir jis, dovanotas vyskupo kunigaikščio Giedraičio, draugijai nieko nekainavo, teisingumas reikalauja padėti Vilniaus komitetui, kuris esančiomis aplinkybėmis pats negali turėti pakankamų lėšų. Todėl siūlau ūkiniam komitetui pasiųsti minėtam komitetui nurodytų egzempliorių įrišimui penkis tūkstančius rublių asignacijomis.

Rusijos Biblijos draugijos prezidentas

Pasirašyta: kunigaikštis *A. Golicynas*

Nr. 338. S[ankt] P[eterburgas]
1818 [metų] birželio 23

41

1818 m. liepos 5 (birželio 23) d. A. Golicyno raštas Vilniaus Biblijos draugijai. Pranešama apie finansinę paramą

L. 170. Siunčiamo rašto nuorašas.

В Комитет Виленского отделения Р[оссийского] Б[иблейского] о[бщества]

Комитету Р[оссийского] Б[иблейского] о[бщества] известно, что комитет Виленского отделения, за недостатком своим, не имеет средств переплетать экземпляры литовского самогицкого Нового Завета, чрез что оные и остаются без употребления. Посему комитет С.-П[етер]бургский, поспешая помочь [в] сем случае комитету Виленскому в общем деле, посылает при сем на переплет остальных экземпляров пять тысяч рублей ассигнациями, прося о получении оных уведомления. Засим надеемся, что приняты будут нужные меры к скорейшему изготовлению большого числа экз[емпляров] помянутого Нового Завета и к раздаче оных вследствие затем по приходам, в которых самогицкий язык в употреблении находится. Об успешном приведении сего в действо комитет здешний будет ожидать уведомления.

Председатель Р[оссийского] Б[иблейского] о[бщества]

Под[писано]: князь А. Голицын

№ 339. 23 июня 1818 [года]

Rusijos Biblijos draugijos Vilniaus komitetui

Rusijos Biblijos draugijos komitetui žinoma, kad Vilniaus skyriaus komitetas dėl nepriteklių neturi lėšų įrišti lietuvių žemaičių Naujojo Testamento egzemplioriams, todėl jie ir lieka nenaudojami. Dėl to Sankt Peterburgo komitetas, skubėdamas bendru reikalu padėti Vilniaus komitetui, siunčia likusiems egzemplioriams įrišti penkis tūkstančius rublių asignacijomis, prašydamas pranešti apie jų gavimą. Kartu tikimės, kad bus imtasi reikalingų priemonių greičiau parengti minėto Naujojo Testamento didelį egzempliorių skaičių ir po to išplatinti parapijose, kuriose vartojama žemaičių kalba. Apie sėkmingą to įgyvendinimą čionykštis komitetas lauks žinios.

Rusijos Biblijos draugijos pirmininkas

Pasirašyta: kunigaikštis *A. Golicynas*

Nr. 339. 1818 [metų] birželio 23

42

1818 m. rugpjūčio 26 (14) d. A. Golicyno laiškas J. A. Giedraičiui. Prašoma pranešti, kiek Biblijos draugija turi mokėti už Naujojo Testamento spausdinimą

L. 173. Siunčiamo rašto nuorašas. Lapo viršuje įrašas kitu braižu: читан (perskaitytas).

Преосвященный Владыко, Милостивый Государь мой,

Отношением моим к Вашему Преосвященству от 29 мая сего года № 235 между прочим просил я Вас уведомить меня, сколь велики издержки издания дополнительных 4000 экземпляров Нового Завета на литовско-самогицком языке, кои Вы, Милостивый Государь мой, напечатали единственного в угодность Комитету Российского Библейского общества, который по сему самому и готов был уплатить от себя все издержки для него сих дополнительных экземпляров, сверх предпринятого Вами первоначального числа 1000 экземпляров.

Но как Ваше Преосвященство в почтенном письме Вашем от 16 прошедшего июня не объяснили прямо мыслей Ваших по сему предмету, а в прежнем отношении от 10 февраля писали, что все эти экземпляры напечатанные предоставляете в полное распоряжение Комитета Российского Библейского общества, то я, предупреждая всякое недо[раз]умение в сем деле, покорнейше прошу о решительном ответе на то, [173v] следует ли и сколько именно комитету уплатить за 4000 экземпляров, коими собственно по его требованию умножено издание Ваше? При сем я необходимым считаю изъяснить Вашему Преосвященству, что, когда комитет общества просил Вас, чтобы сие производилось в числе 5000 экземпляров, то нимало же имел ввиду обременять Вас издержками по оному, тем более, что он получил на сие некоторую сумму и от Лондонского Библейского общества, и за исполнение Вами желания его по сему считает отныне себя обязанным Вам чувствительнейшею благодарностью! О принятии вышеозначенных 4000 экземпляров из типографии и о переплетении их на счет общества сообщено от комитета здешнего комитету Виленского отделения.

В ожидании на сие отзыва Вашего, прошу принять уверение мое в совершенном почтении и преданности, с коими честь имею быть Вашего

Преосвященства, Милостивого Государя моего, [всепокорнейший слуга]

Подп[исано]: князь Алекс[андр] Голицын

№ 345. В С[анкт]-Петербурге
14 августа 1818 [года]
Его Преосвящ[енству] Римско-католицкому Самогицкому
епископу князю Иосифу Гедройцу

Jūsų Šventoji Prakilnybe, Maloningasis Ganytojau,

Šių metų gegužės 29 d. raštu Nr. 235 Jūsų Šventenybei tarp kita ko prašiau pranešti man, kokio dydžio leidybos išlaidos papildomų 4000 Naujojo Testamento lietuvių žemaičių kalba egzempliorių, kuriuos Jūs, Maloningasis Ganytojau, išspausdinote tik dėlei Rusijos Biblijos draugijos komiteto, kuris todėl ir buvo pasirengęs apmokėti visas šių papildomų egzempliorių, viršijančių Jūsų numatytą pirminį 1000 egzempliorių skaičių, spausdinimo išlaidas.

Bet kadangi Jūsų Šventenybė savo garbingame birželio 16 d. laiške man aiškiai neišdėstėte savo nuomonės šiuo klausimu, o ankstesniame vasario 10 d. rašte užsiminėte, kad visus išspausdintus egzempliorius visiškai atiduodate Rusijos Biblijos draugijos komitetui, tai aš, vengdamas bet kokių nesusipratimų šiuo reikalu, nuolankiausiai prašau atsiųsti galutinį atsakymą, ar reikia ir kiek komitetui mokėti už 4000 egzempliorių, kuriais, po teisybei, jo reikalavimu padaugintas Jūsų leidinys. Čia, manau, būtina Jūsų Šventenybei paaiškinti, jog draugijos komitetas, prašydamas Jūsų spausdinti 5000 egzempliorių, visiškai nemanė apsunkinti Jūsų išlaidomis, juo labiau kad gavo tam tikrą sumą ir iš Londono Biblijos draugijos, ir už šio prašymo išpildymą dabar jis Jums yra nuoširdžiausiai dėkingas. Apie aukščiau minėtų 4000 egzempliorių paėmimą iš spaustuvės ir apie jų įrišimą draugijos lėšomis čionykštis komitetas pranešė Vilniaus skyriaus komitetui.

Laukdamas Jūsų atsakymo, prašau priimti mano nuoširdžią pagarbą ir ištikimybę, su kuriomis turiu garbės būti Jūsų Šventenybės, Maloningasis Ganytojau, [nuolankiausias tarnas]

Pasirašyta: kunigaikštis *Aleksandras Golicynas*

Nr. 345. S[ankt] Peterburge
1818 [metų] rugpjūčio 14
Jo Šventenybei Romos katalikų Žemaičių vyskupui
kunigaikščiui Juozapui Giedraičiui

43

1818 m. rugpjūčio 26 (14) d. A. Golicyno raštas Vilniaus Biblijos draugijai. Rašoma apie Naujojo Testamento įrišimą ir platinimą

L. 176–177. Siunčiamo rašto nuorašas. Pirmo lapo viršuje įrašas kitu braižu: читать (skaityti).

Комитету Виленского отделения Росийского Библейского общества

Из числа напечатаных старанием Преосвященного Римско-католицкого Самогицкого епископа князя Гедройца 5000 экземпляров Нового Завета на литовско-самогицком языке 4000 экземпляров предоставлены им Российскому Библейскому обществу. Вследствие сего, здешний комитет и поручает комитету Виленского отделения экземпляры сии, во-первых, принять в ведомство свое из типографии, в коей оные печатались, во-вторых, сделать надлежащие распоряжения, дабы оные были переплетены на счет суммы, притекающей в подкрепление предприятий Росийского Библейского общества чрез единовременные и ежегодные приложения и за покупаемые Библии. Переплет должен сделан быть прочный кожаный для всех 4000 экземпляров и с возможною для общества выгодою. По изготовлении же переплета некоторого числа экземпляров, комитет здешний просит доставить сюда до 20 экземпляров и по одному экземпляру разослать во все комитеты отделения Российского Библейского общества [176v] для библиотек, а потом приложить всемерное старание к снабжению оными жителей литовских губерний, самогицким языком говорящих. Сие долженствует быть на общем правиле, в таких случаях от общества принятом. Экземпляры издания Священного Писания доставляются в приличном некоем числе в приходы священникам оных или другим, известным комитету лицам и особам, на усердие коих к делу Библейского общества совершенно положиться можно. Оным предоставляется распродавать экземпляры по установленной цене или по усмотрению их, [при] мерах крайней бедности и великого желания искать Слово Божие – давать и даром. Для сего самого и должны быть те особы, коим сие дело поручается, всякого доверия заслуживающие, и [они] признаются корреспондентами общества. Когда доставленное каждому таковому корреспонденту число экземпляров приходит к концу, то он уведомляет о сем комитет Виленского отделения, с показанием, сколько продано и сколько роздано даром, и деньги, вырученные за проданные

экземпляры, прилагает; после чего комитет доставляет таковому корреспонденту [177] немедленно еще некоторое число экземпляров, смотря по необходимости оных в том приходе или месте. Точно на сем основании и таким порядком ведет сие дело и комитет С.-Петербургский, и в таковом сношении с оным в качестве корреспондентов находились многие почтенные особы из духовенства по Виленской и другим польским губерниям, коих деятельностию и усердием комитет имеет все причины быть довольным и в числе коих были в Вильне прелат Цивинский, нынешний директор комитета Виленского, в Тельшяй каноник Битовт и другие. Наилучшим средством узнать мнение, кого можно избрать таковыми корреспондентами для раздачи и распродажи экземпляров самогицкого Нового Завета, будет то, чтобы испросить на сие указания самого Преосвященного князя Гедройца, который и яко вице-президент отделения, и яко усердный издатель сего издания, и яко епархиальный для жителей сего языка епископ, наилучше знать, чрез кого именно удобно могут экземпляры быть доведены до рук тех, для пользы [177v] чьей оные изданы. Комитет Виленский не оставит по сему случаю вступить в сношения с Преосвященным князем Гедройцем. Продажную цену сим экземплярам следовало бы назначить самую малую, во-первых и потому, что обществу они стоили весьма мало. Во всяком случае, как кажется, цена не должна превышать двух рублей ассигнациями в переплете.

Исполнением сего первого и важного дела комитет Виленский приступает к обязательному и существенному содружеству в общих стараниях о наделении книгами Священного Писания нуждающихся в Отечестве нашем, и комитет здешний остается в полной уверенности, что комитет Виленский окажет в сем случае все то усердие, каковое внушают ему и святость сего дела, и христианская любовь к ближним, ко благу коих дело сие сложится.

Президент Российского Библейского общества

Подп[исано]: князь Александр Голицын

№ 346. В С[анкт]-Петербурге
14 августа 1818 [года]

Rusijos Biblijos draugijos Vilniaus skyriaus komitetui

Iš Jo Šventenybės Romos katalikų Žemaičių vyskupo kunigaikščio Juozapo Giedraičio rūpesčiu išspausdintų 5000 egzempliorių Naujojo Testamento lietuvių žemaičių kalba 4000 egzempliorių perduota Rusijos

Biblijos draugijai. Todėl čionykštis komitetas ir paveda Vilniaus skyriaus komitetui šiuos egzempliorius, pirma, priimti savo žinion iš spaustuvės, kurioje jie buvo spausdinami, antra, duoti atitinkamus nurodymus juos įrišti panaudojant lėšas, susidariusias iš vienkartinių ir kasmetinių įnašų Rusijos Biblijos draugijos veiklai remti ir iš parduotų Biblijos knygų. Visi 4000 egzempliorių įrišti turi būti tvirtai, oda ir su galima nauda draugijai. Įrišus tam tikrą skaičių egzempliorių, čionykštis komitetas prašo jam pristatyti iki 20 egzempliorių ir po vieną egzempliorių išsiuntinėti visoms Rusijos Biblijos draugijos skyrių komitetų bibliotekoms, o po to dėti visas pastangas aprūpinti lietuviškų gubernijų gyventojus, kalbančius žemaičių kalba. Tai turi būti padaryta pagal bendrą taisyklę, draugijos priimtą tokiems atvejams. Šventojo Rašto leidimo egzemplioriai reikiamu kiekiu pristatomi į parapijas jų dvasininkams arba kitiems komitetui žinomiems asmenims, kurių prielankumu Biblijos draugijos veiklai visiškai galima pasikliauti. Jiems pavedama pardavinėti egzempliorius nustatyta kaina arba, jų nuožiūra, visiško skurdo ir didelio troškimo ieškoti Dievo žodžio atvejais dalyti ir veltui. Todėl asmenys, kuriems šis darbas pavedamas, ir turi būti nusipelnę visiško pasitikėjimo ir pripažinti draugijos patikėtiniais. Kada kiekvienam tokiam patikėtiniui pristatytų egzempliorių skaičius eina į pabaigą, jis apie tai praneša Vilniaus skyriaus komitetui nurodydamas, kiek parduota ir kiek išdalinta veltui, ir prideda pinigus, gautus už parduotus egzempliorius. Po to komitetas nedelsdamas pristato tokiam patikėtiniui dar tam tikrą egzempliorių kiekį pagal jų pareikalavimą toje parapijoje ar vietoje. Kaip tik taip tvarko šį reikalą ir Peterburgo komitetas, ir tokius ryšius, kaip patikėtiniai, su juo palaikė daugelis gerbiamų asmenų iš Vilniaus ir kitų Lenkijos gubernijų dvasininkijos, kurių veikla ir pastangomis komitetas pagrįstai patenkintas ir tarp kurių Vilniuje buvo prelatas Civinskis[1], dabartinis Vilniaus komiteto direktorius, Telšiuose – kanauninkas Bytautas[2] ir kiti. Geriausias būdas sužinoti, ką galima išrinkti tokiais patikėtiniais žemaitiško Naujojo Testamento egzempliorių dalijimui ir pardavimui, bus teirautis paties Jo Šventenybės kunigaikščio Giedraičio, kuris ir kaip skyriaus viceprezidentas, ir kaip uolus šio leidinio leidėjas, ir kaip šia kalba kalbančių gyventojų vyskupas geriausiai gali žinoti, per ką būtent bus paranku egzempliorius perduoti į rankas tiems, kurių naudai jie išleisti. Vilniaus komitetas šiuo reikalu užmegs ryšius su Jo Šventenybe kunigaikščiu Giedraičiu. Pardavimo kainą šiems egzemplioriams reikėtų nustatyti pačią mažiausią, pirmiausia atsižvelgiant į Žemaičių vyskupijos gyventojų skurdą, o antra, ir todėl, kad draugijai jie kainavo labai mažai. Bet kuriuo atveju, kaip atrodo, kaina su įrišimu neturėtų būti didesnė kaip du rubliai asignacijomis.

Šio pirmo ir svarbaus uždavinio vykdymu Vilniaus komitetas pradeda būtiną ir tikrą bendradarbiavimą, sutelktomis pastangomis siekiant mūsų Tėvynėje reikalingus aprūpinti Šventojo Rašto knygomis, ir čionykštis komitetas yra visiškai įsitikinęs, kad Vilniaus komitetas šiuo atveju parodys tą deramą uolumą, kurį skatina ir šio dalyko šventumas, ir krikščioniška meilė artimui, kurių gerovei šios veiklos imamasi.

Rusijos Biblijos draugijos prezidentas

Pasirašyta: kunigaikštis *Aleksandras Golicynas*

Nr. 346. S[ankt] Peterburge
1818 [metų] rugpjūčio 14

[1] *Jonas Civinskis (1772–1846) – Vilniaus vyskupijos administratorius, 1811 m. Vilniaus kapitulos narys, prelatas, 1813 m. Vilniaus konsistorijos viceoficiolas, 1816 m. oficiolas. Vilniaus Biblijos draugijos narys*

[2] *Gasparas Bytautas – Žr. 6 dokum. 11 paaiškinimą.*

44

1818 m. lapkričio 7 (spalio 26) d. J. A. Giedraičio laiškas A. Golicynui. Aptariamas Naujojo Testamento platinimas

L. 122. Originalas. Lapo viršuje kita ranka nurodyta gavimo data: 8 ноября 1818 (1818 lapkričio 8). Pirmo puslapio paraštėje pastaba kitu braižu: приобщать к прочим таковым ответам (pridėti prie kitų tokių atsakymų).

Ваше Сиятельство, Милостивый Государь,

Отношением Вашего Сиятельства от 14 августа сего 1818 года, под № 379 писанным, а мною 5 сентября полученным, коим благоволили возложить на меня обязанность внушения вверенной мне пастве о достоинствах Библейского общества, к доставлению новых и достаточных средств к исполнению его обязанностей, и что по сему мною будет учинено, донести.

На сие честь имею почтеннейше Вашему Сиятельству ответствовать, что, по получении мною такового отношения, духовенству, во вверенной мне епархии находящемуся, пастырское мое предписание разослано с тем, дабы оное, будучи само примером каждому в приходе находящемуся лицу, сию спасительную Библейского общества предпринятую цель внушало и к доброхотному пожертвованию по возможности преклоняло. На сие о

происходящем успехе не получено еще ответа, а что в последству времени окажется, не премину Вашему Сиятельству донести.

Относительно же снабжения книгою Слова Божия всех нуждающихся, прежде Вашему Сиятельству было предоставлено, что, по заключенному мною с г[осподином] Пинкертоном условию, что уездные дворянские предводители книгу Слова Божия всем нуждающимся будут раздавать [122v] и духовенство обязано токмо в том внушать. В последствии времени, усмотря в том неудобность и быть могучи малый успех[a], прошено Виленского Библейского комитета, дабы на первый случай тысячу экземпляров по частям показанным деканам разослал, а сии, приходским священникам, в их частях состоящим, для вручения нуждающимся раздавши, вырученныя деньги просто от себя в комитет отошлют.

Кроме того, нахожу, что по подписке моей для ежегодного взноса по сто рублей в Комитет С.-Петербургского Библейского общества от последней, выданной мною 20 апреля 1813 года расписке, считается в недоимке пятьсот рублей. Каковые деньги при сем честь имею почтеннейше на известное по уставу оного общества употребление препроводить.

С истинным высокопочитанием и совершенною преданностию честь имею быть Вашего Сиятельства, Милостивого Государя, всепокорнейший слуга

(-) Епископ князь Иосиф Гедройц

№ 1152. Октября 26 дня 1818 года
Его Сия[тельству] Г[осподину] министру дух[овных] дел
и народ[ного] просвещения и кавалеру князю Голицыну

Jūsų Šviesybe, Maloningasis Valdove,

Jūsų Šviesybė šių 1818 metų rugpjūčio 14 d. raštu Nr. 379, mano gautu rugsėjo 5 d., teikėtės mane įpareigoti išaiškinti savo ganomiesiems Biblijos draugijos privalumus, kad būtų gauta naujų ir pakankamų lėšų jos priedermių vykdymui, ir pranešti, ką šiuo reikalu nuveiksiu.

Į tai turiu garbės Jūsų Šviesybei nuolankiausiai atsakyti, kad, gavęs tokį raštą, man patikėtos vyskupijos dvasininkijai išsiuntinėjau ganytojišką laišką, kad ji, būdama pavyzdžiu kiekvienam parapijiečiui, išganingą Biblijos draugijos iškeltą tikslą skiepytų ir pagal galimybes geranoriškam aukojimui palenktų. Atsakymo apie pasiektus rezultatus dar negauta, o kas ilgainiui paaiškės, nedelsiu Jūsų Šviesybei pranešti.

---

44. [a] возможность малого успеха.

O dėl aprūpinimo visų norinčių Dievo žodžio knyga anksčiau Jūsų Šviesybei buvo pranešta, kad pagal mano susitarimą su ponu Pinkertonu apskričių bajorų vadovai Dievo žodžio knygą visiems norintiems išdalins ir dvasininkai privalo tik tai įtaigoti. Paskutiniu metu, pastebėjus nepatogumą ir galimus būti menkus rezultatus, Vilniaus Biblijos komiteto prašyta, kad pirmam kartui tūkstantį egzempliorių dalimis išsiuntinėtų nurodytiems dekanams, o šie – jiems priklausančių parapijų dvasininkams, kurie išdalins reikalingiems, gautus pinigus tiesiai komitetui atsiųs.

Be to, pagal mano raštišką pasižadėjimą dėl šimto rublių metinio mokesčio Sankt Peterburgo draugijos komitetui, nuo paskutinio mano pakvitavimo, išduoto 1813 metų balandžio 20 d., susidaro penkių šimtų rublių nepriemoka. Tuos pinigus kartu turiu garbės pagal tos draugijos nuostatus nuolankiausiai išsiųsti žinomiems poreikiams.

Su nuoširdžia pagarba ir visiška ištikimybe turiu garbės būti Jūsų Šviesybės, Maloningasis Valdove, nuolankiausias tarnas

(-) Vyskupas kunigaikštis *Juozapas Giedraitis*

Nr. 1152. 1818 metų spalio 26 diena
Jo Šviesybei Ponui Liaudies švietimo ir dvasinių reikalų
ministrui ir kavalieriui kunigaikščiui Golicynui

45

1818 m. gruodžio 3 (lapkričio 21) d. A. Golicyno laiškas J. A. Giedraičiui. Aptariamas Naujojo Testamento platinimas

L. 174–175. Siunčiamo rašto nuorašas.

Преосвященный Владыко, Милостивый Государь мой,

Посланные при отношении Вашего Преосвященства от 26 минувшего октября пятьсот рублей ассигнациями ежегодного приношения Вашего по подписке на 1814, [18]15, [18]16, [18]17 и нынешний годы мною получены и внесены в кассу общества. О сем извещая Вас, препровождаю и сего надлежащею квитанцию казначея в получении сих денег.

Приношу Вам, Милостивый государь, усерднейшую мою и всего Комитета Р[оссийского] Б[иблейского] о[бщества] благодарность за учиненные Вами распоряжения к проведению в Вашу известность благодарной цели общества в пастве Вашей.

Комитет общества уверен, что Вы не оставите также употребить всех зависящих от Вас средств и к наделению духовной паствы Вашей экземплярами изготовленного старанием и иждивением Вашим Нового Завета на литовско-самогицком [174v] языке и тем довершите труды Ваши, употребленные при издании сей Божественной книги, от коей ожидать следует столь существенной пользы для многих тысяч говорящих самогицким языком, коих благо душевное обратится к славе Искупителя душ наших.

Г[осподин] Пинкертон сообщил комитету о тех мерах, как Вы предполагаете произвести в действо для успешительного[a] приведения в употребление экземпляров сих. Меры сии, по всей очевидности, весьма будут для того достаточны, и потому я от лица комитета покорнейше Вас прошу, приведя оные к исполнению, не оставить меня уведомлением Вашим о последствиях.

Приведение книг сих в употребление чрез комитет Виленского отделения может также производимо ныне быть с потребною деятельностию, ибо имевшиеся к тому затруднения в недостатке у оного комитета в деньгах на переплет довольного числа экземпляров уже отвращено доставлением оному отсюда на сей предмет 5000 рублей, [175] и из получаемых сведений о занятиях комитета Виленского усматривается, что переплет сих экземпляров производится теперь успешно, а между тем комитет оный принял уже на себя и разослать все потребное число экземпляров по приходам самогицким, о чем сделаны от него сношения с кем нужно было. Теперь от Вас зависеть будет, Милостивый Государь мой, подкрепление с Вашей стороны предписаниями и наставлениями [тем], кому следует из епархии Вашей, о доведении до рук оных экземпляров по приходам, дабы сии экземпляры без употребления не оставить. Оные могут быть раздаваемы по училищам, где таковые есть, бедным и честным семействам, в больницах, также заключенным в тюрьмах и содержащимся под арестом, дабы повсюду Слово Божие читалось и было известно.

Ожидая на сие удовлетворительного отзыва Вашего, прошу принять уверение мое в совершенном почтении, [175v] с коим честь имею быть Вашим, Преосвященный Владыко, покорнейшим слугою

Подписал: князь А. Голицын

№ 599. В С[анкт]-Петербурге
21 ноября 1818 [года]
Его Преосвящ[енству] Римско-католицкому Самогицкому епископу
князю Иосифу Гедройцу

---

45. [a] успешного.

Jūsų Šventoji Prakilnybe, Maloningasis Ganytojau,

Jūsų Šventenybės spalio 26 d. raštu pasiųstus penkis šimtus rublių asignacijomis kasmetinio 1814, 1815, 1816, 1817 ir šių metų įnašo gavau ir įnešiau į draugijos kasą. Pranešdamas apie tai Jums, pridedu atitinkamą iždininko kvitą apie šių pinigų gavimą.

Reiškiu Jums, Maloningasis Ganytojau, savo ir viso Rusijos Biblijos komiteto vardu nuoširdžiausią padėką už Jūsų pastangas platinant kilnius draugijos tikslus tarp savo ganomųjų.

Draugijos komitetas įsitikinęs, kad jūs ir toliau dėsite visas nuo Jūsų priklausančias pastangas aprūpinant savo ganomuosius Jūsų rūpesčiu ir lėšomis parengtu Naujuoju Testamentu lietuvių žemaičių kalba ir tuo apvainikuosite savo darbus, įdėtus leidžiant šią dieviškąją knygą, iš kurios reikia tikėtis tikros naudos daugeliui tūkstančių žemaitiškai kalbančiųjų, kurių dvasiniai turtai virs mūsų sielų Išganytojo garbe.

Ponas Pinkertonas pranešė komitetui apie priemones, kurių Jūs ketinate imtis, siekdami sėkmingai šiuos egzempliorius panaudoti. Šios priemonės, iš visko sprendžiant, bus visiškai pakankamos, ir todėl komiteto vardu aš nuolankiausiai Jūsų prašau jas įgyvendinus pranešti man apie rezultatus.

Šių knygų pateikimas vartojimui per komiteto Vilniaus skyrių gali būti taip pat pradėtas, nes čia buvę sunkumai ir trūkumai dėl pinigų stokos pakankamam egzempliorių skaičiui įrišti jau pašalinti suteikus tam reikalui 5000 rublių, ir iš gaunamų žinių apie Vilniaus komiteto veiklą matyti, kad šių egzempliorių įrišimas vyksta sėkmingai, be to, komitetas jau apsiėmė ir išsiuntinėti visą reikiamą egzempliorių skaičių po Žemaitijos parapijas, dėl to užmegzti reikalingi ryšiai. Dabar nuo Jūsų, Maloningasis Ganytojau, priklausys patvirtinimas įsakymų ir nurodymų, kam reikia Jūsų vyskupijoje šiuos egzempliorius paskleisti parapijose, kad jie neliktų nenaudojami. Jie gali būti dalijami mokyklose, kur jos yra, ligoninėse, neturtingoms ir doroms šeimoms, taip pat kaliniams kalėjimuose ir areštinėse, kad visur Dievo žodis būtų skaitomas ir žinomas.

Laukdamas teigiamo Jūsų atsakymo, prašau priimti mano nuoširdžią pagarbą, su kuria turiu garbės būti Jūsų, Maloningasis Ganytojau, nuolankiausias tarnas

Pasirašyta: kunigaikštis *A. Golicynas*

Nr. 599. S[ankt] Peterburge
1818 [metų] lapkričio 21
Jo Šventenybei Romos katalikų Žemaičių vyskupui
kunigaikščiui Juozapui Giedraičiui

46

1818 m. gruodžio 3 (lapkričio 21) d. A. Golicyno laiškas P. Zubovui[1]. Siūloma dalyvauti Biblijos draugijos veikloje

L. 178. Siunčiamo rašto nuorašas. Lapo viršuje kitu braižu: читан (skaityta).

Милостивый Государь, князь Платон Александрович,

Член Российского и Великобританского Библейских обществ г[осподин] Пинкертон, посещающий ныне разные иностранные Библейские общества, уведомил комитет здешний сего общества, что в проезде его через Кретинген имел он честь видеться с Вашею Светлостию и Вы изъявили готовность свою снабдить самогицких крестьян Ваших экземплярами изданного в недавнем времени епископом Самогицким Нового Завета на литовско-самогицком языке.

Толь благое намерение Ваше, Милостивый Государь, без сумнения, внушено Вам справедливою попечительностию об истинном благосостоянии находящихся во владении Вашем крестьян; но поелику оное способствует намерениям и трудам Р[оссийского] Б[иблейского] общества, имеющего целью наделять всех и каждого в Отечестве нашем книгами Священного Писания и Нового Завета, то я приятнейшею обязанностию поставляю себе принести Вашей Светлости чрез сие [178v] от лица всего комитета общества чувствительнейшую благодарность за таковое предпринятое Вами намерение, которое, может быть, Вы между тем и произвели уже в действие.

Дабы ближе познакомить Вас с благодеянным делом Библейского общества, препровождаю при сем несколько экземпляров изданных от него книжек, обозначающих цель его и успехи, коими Господь должен благословлять труды его. Известия, в них содержащиеся, может быть, произведут в Вас желание подкрепить и с Вашей стороны столь спасительное дело, и в таком случае я почту себе за особливое удовольствие быть Вашим корреспондентом, приглашая Вас обратиться прямо ко мне с тем, что Вы признаете за нужное учинить в пользу сего благотворного[a] заведения.

46. [a] благотворительного.

Пользуясь сим, покорнейше прошу принять искреннее уверение мое в совершенном почтении и преданности, с коими имею честь быть [Вашего Сиятельства][b] Вашей Светлости

Подп[исано]: князь Алек[сандр] Голицын

№ 600. В С[анкт]-Петербурге
21 ноября 1818 [года]
Его Светлости князю П. А. Зубову

Maloningasis kunigaikšti Platonai Aleksandrovičiau,

Rusijos ir Didžiosios Britanijos draugijų narys ponas Pinkertonas, šiuo metu lankantis įvairias kitų kraštų Biblijos draugijas, pranešė čionykščiam šios draugijos komitetui, kad, vykdamas per Kretingą, jis turėjo garbės matytis su Jūsų Šviesybe ir Jūs pareiškėte esąs pasiruošęs aprūpinti savus žemaičius valstiečius neseniai Žemaičių vyskupo išleistu Naujuoju Testamentu lietuvių žemaičių kalba.

Toks kilnus Jūsų, Maloningasis, ketinimas, be abejonės, įkvėptas pamatuoto rūpesčio dėl Jūsų nuosavybėje esančių valstiečių tikros gerovės. Tačiau kadangi jis sutampa su Rusijos Biblijos draugijos, siekiančios aprūpinti visus ir kiekvieną mūsų Tėvynėje Šventojo Rašto Senojo ir Naujojo Testamento knygomis, tikslais ir darbais, tai aš jaučiu malonią pareigą pareikšti Jūsų Šviesybei viso draugijos komiteto vardu nuoširdžiausią padėką už Jūsų prisiimtą ketinimą, kurį galbūt Jūs jau ir įgyvendinote.

Kad arčiau supažindinčiau Jus su naudinga Biblijos draugijos veikla, siunčiu keletą egzempliorių jos išleistų knygelių, parodančių jos tikslus ir pasiekimus, kuriais Viešpats palaimina jos darbus. Jose esančios žinios galbūt sužadins Jumyse norą iš savo pusės paremti tokį išganingą darbą, ir tuo atveju man bus ypač malonu būti Jūsų korespondentu kviečiant Jus kreiptis tiesiai į mane dėl visko, ką Jūs manote esant būtina padaryti viso šio labdaringo reikalo labui.

Naudodamasis tuo, nuolankiausiai prašau priimti nuoširdžią mano pagarbą ir ištikimybę, su kuriomis turiu garbės pasilikti Jūsų Šviesybės

Pasirašyta: kunigaikštis *Aleksandras Golicynas*

Nr. 600. S[ankt] Peterburge
1818 [metų] lapkričio 21
Jo Šviesybei kunigaikščiui P. Zubovui

[1] *Platonas Zubovas (1767—1822) — kunigaikštis, Jekaterinos II favoritas, po trečiojo Lietuvos-Lenkijos padalijimo gavęs iš jos dovanų didžiulius dvarus Lietuvoje.*

---

46. [b] Nubraukta.

47

1819 m. sausio 15 (3) d. P. Zubovo laiškas A. Golicynui. Rašoma apie Žemaitijos gyventojų galimybes naudotis Šventuoju Raštu

L. 179–180. Originalas.

Милостивый Государь князь Александр Николаевич,

Примите чувствительную благодарность мою за письмо, коим Ваше Сиятельство меня удостоить изволили, по случаю снабжения мною тех из крестьян, живущих во владениях моих, кои читать могут, изданные книги[a] Священного Писания за сообщение приложенных при том книг. Достохвальная цель Библейского общества известна, а благотворные успехи оного тем приятнее для меня, что стараюсь споспешествовать, хотя в малом, распространению столь обширных и важных подвигов Ваших в столь великом благотворительном деле и обретать душевное наслаждение в том, что нравственность, благо, добродетели християнские и счастие человеков сведутся на лучших и твердейших основаниях. А как в здешних округах многие из [179v] грамотных основательнее разуметь могут Священное Писание на языках лутше определенных, как-то: польском, немецком и некоторые на русском, то, за достаточным удовлетворением таковыми, снабжаются протчие тремястами экземплярами на латышском курляндского наречия языках. Сверх того, нужно мне будет дать комиссию, доставить мне из Пруссии некоторое количество вновь издаваемых на литовско-прусском языке, на котором лутше разуметь могут живущие в парафиях Юрбаркской, Погорской, Таврогговской и Кретингговской. А тем в настоящем и удовлетворятся все те, кои разуметь и другим толковать могут спасительное чтение сие. А к будущему тем же чтением приготовляться будут несравненно более, особливо если во всех народных [180] школах книги сии на самогицком и латышском языках получат истинный, определенный оным смысл в понятиях учащихся. Ибо [сие суть] языки, не имевшие до сего ни точных правил, ни достаточных изречений, на коих и употребляемые [слова] даже столь неопределительны, что в одном месте значит одно, а в другом иное, а иногда и противное.

Душевное уважение к отличным достоинствам Вашим соделывает приятным для меня все те случаи, где могу Вам оные изъявить. Пользуясь

47. [a] изданными книгами.

сим, покорнейше прошу быть удостоверенным навсегда в совершенном почтении и преданности, с коими пребыть честь имею Вашего Сиятельства покорнейший слуга

(-) князь Платон Зубов

3 генваря 1819 [года]
В Рештане [?]

Maloningasis kunigaikšti Aleksandrai Nikolajevičiau,

Priimkite mano nuoširdžią padėką už laišką, kuriuo Jūsų Šviesybė mane apdovanoti teikėtės ryšium su tuo, kad aprūpinau mano valdose gyvenančius valstiečius, galinčius skaityti, išleistomis Šventojo Rašto knygomis, ir už pranešimą apie siunčiamas knygas. Pagirtinas Biblijos draugijos tikslas žinomas, o išganingi jos pasiekimai tuo malonesni man, kad, stengdamasis nors kiek prisidėti prie skleidimo tokių plačių ir svarbių Jūsų žygių tokioje didžioje ir labdaringoje veikloje, gaunu dvasinį pasitenkinimą, kad dora, gerovė, krikščioniškosios dorybės ir žmonių laimė įgyja geriausius ir tvirčiausius pamatus. O kadangi šiose apylinkėse daugelis iš raštingųjų Šventąjį Raštą geriau gali suprasti labiau išvystytomis kalbomis, būtent: lenkų, vokiečių ir kai kas rusų, tai, užtektinai šių knygų esant, kiti aprūpinami trimis šimtais Naujojo Testamento egzempliorių lietuvių žemaičių ir dviem šimtais egzempliorių latvių, Kuršo tarme, kalba. Be to, reikės duoti pavedimą, kad iš Prūsijos man pristatytų atitinkamą kiekį naujai leidžiamų lietuvių prūsų kalba, kuria suprasti geriau gali gyvenantys Jurbarko, Pagirių [?], Tauragės ir Kretingos parapijose. Tuo dabar ir pasitenkina visi, kurie suprasti ir kitiems paaiškinti gali šiuos išganingus skaitymus. O ateityje tam skaitymui neabejotinai bus daugiau pasiruošusių, ypač jeigu visose liaudies mokyklose mokiniai gaus tikrai aiškų supratimą apie knygas žemaičių ir latvių kalba. Nes kalbos, iki šiol neturėjusios nei griežtų taisyklių, nei pakankamai posakių, kurie ir vartojami neapibrėžtai, kad vienoje vietoje reiškia vieną, o kitoje kitą, o kai kada ir priešingą dalyką.

Nuoširdi pagarba puikioms Jūsų savybėms daro malonius visus tuos atvejus, kur galiu ją Jums pareikšti. Naudodamasis tuo, nuolankiai prašau visada tikėti visiška mano pagarba ir atsidavimu, su kuo turiu garbės būti Jūsų Šviesybės nuolankiausias tarnas

(-) Kunigaikštis *Platonas Zubovas*

1819 sausio 3
Ruštane [?]

1

1813 m. gruodžio 16 (4) d. J. A. Giedraičio raštas Žemaičių vyskupijos dvasininkams. Nurodymas aukomis paremti Biblijos draugiją

Lietuvos nacionalinės M. Mažvydo bibliotekos rankraštynas, f. 90, b. 438, l. 75v–77. Rašto nuorašas.

Józef Arnólf książe Giedroyć z Boskiej Opatrzności biskup żmudzki, kawaler orderu Św. Stanisława, członek Towarzystwa Biblijnego w Sankt Petersburgu, całemu duchowieństwu tak świeckiemu, jako i zakonnemu diecezji żmudzkiej

Zdrowie i pasterskie błogosławieństwo.

Najwyższym ukazem po dokładzie jaśnie oświeconego księcia Głównozarządzającego Duchownemi Dziełami Obcych Wyznań i kawalera dnia 6 decembra 1812 roku nastałym rozkazano było doprowadzić do skutku projekt ustanowienia w Sankt Petersburgu Biblijskiego Zgromadzenia, a to w celu wydania ksiąg Pisma Świętego – Starego i Nowego Testamentu – w obcych językach i rozdania onych bez płaty ubogim ludziom. W projekcie jest poszczególnie wyrażono, jak wielki pożytek z wyrozumienia Św. Pisma wypływa i jakie są pobudki do użycia sposobów w rozpostrzenieniu słowa Bożego.

Nietrzeba wam, bracia, tego wykładać osobnemi punktami, w ich powołaniu i codziennym prawie doświadczeniu najdowodniej wykrywa się, że księga Pisma Świętego będąc nad wszystkie księgi przez swoję świętość i pożytki przechodzącą, w Objawieniach Jana św. w rozdziale 5 w tych wyrazach – „Et vidi in dextera sedentis supra thronum librum scriptum intus et foris" – figurowaną, [76] jako słowo Boże pisane, czyli Dzieło Święte, przez natchnienie Ducha Świętego dla zbawienia ludzkiego ułożone, za artykuł wiary od Kościoła przyjęte, tych ma w sobie nauk i przykładów do kierunku życia ludzkiego w cnocie i świętości potrzebnych i zdatnych, że w moralność, prawa przyrodzone i powszechne narodów ustawy, słowem, wszelkie obyczajowe i polityczne, Boskie i ludzkie na prawdzie i sprawiedliwości gruntowane prawidła, obszernie przepisują. Ta Boska Księga w swych przykładach, przypowieściach, pieśniach, proroc-

twach i Chrystusowej nakoniec Ewangelii zawiera, uczy i przekonywa, złe postępki gromi, do dobrych zachęca i nędzę osładza, cnotę uprzejmia, świętość gruntuje ị wszystkie duszne i cielesne leczy choroby.

Do Towarzystwa w tym celu zbawiennym, już w Petersburgu uformowanego, książe Giedroyć Golicyn Głównozarządzający Dziełami Duchownymi Obcych Wyznań i kawaler, raczył mnie i moje duchowieństwo wezwać w swoim odniesieniu 1813 anni miesiąca januarii 28 dnia w tych wyrazach: „Wielu już osób wstąpiło do takowego Towarzystwa, z których uformowany komitet na starania doprowadzenia do skutku zamiarów zgromadzenia. Będąc obranym za prezydenta komitetu, mam honor zgodnie z jego poruczeniem położyć waszej książęcej Mości, czy się nie będzie zdawało księciu przyjąc na siebie obowiązek członа tego zebrania i podkumudnego[a] jemu duchowieństwa do liczby członów, ktorzy żądają przez to objawić usiłowanie swoje być z ogółem pomocą". Na co ja dnia 2 marca z Nr 153 miałem honor odpowiedzieć, iż obowiązek członа z największym ukontentowaniem przyjmuję i do przyśpieszenia tak zbawiennego celu pomagać i ofiarą przyrzekam. Prosiłem przytem, aby język żmudzki między innemi był umieszczony, do czego wiele już przygotowania miałem uczynionych. W późniejszych datach przysłałem ofiary – jednoczasowie 300 rubli asygnacyjnych i do egzystowania komitetu corocznie po rubli 100 płacić obowiązałem się. Przesłałem także na rekwizycją Jaśnie Oświeconego księcia Golicyna niektóre egzemplarze w języku żmudzkim drukowane, wyobrazilem Jaśnie Oświeconemu księciu i jego komitetowi początki narodu i języka litewskiego, mieszcząc opisanie tegoż narodu i prawidła mówienia i pisania w tymże języku. Ku czemu starałem się o gramatykę żmudzką, ktorą dostawszy, z języką niemieckiego po wytłumaczeniu na polski, komitetowi przyłączyłem przy innych całych żmudzkich księgach i słowniku. O dojściu tego wszystkiego, już odbierając ustawy Biblijskiego Zgromadzenia ekspedycyją 26 junii za Nr. 159, przez Jaśnie Oświeconego księcia Golicyna uwiadomionym zostałem.

W dalszym ciągu poruczenie Jaśnie Oświeconego księcia Golicyna za Nr. 6, januarii 2 dnia 1813 roku, znajdują się następne: „A ponieważ IV punktem Biblijskiego Zgromadzenia postanowiono dla złożenia kapitalu do wydrukowania w różnych językach Biblii potrzebnego otworzyć księgę podpisową, która w tutejszej stolicy już otworzona, więc czy nie przyjmiesz W. Ks. Mości na siebe pracę przełożyć duchowieństwu, aby ofiarami [76v] swoimi przyłożyli usiłowania do dośćignienia zbawiennego celu. Kto mianowicie wejdzie w grono czlenów zebrania i jaką liczbą ofiary pieniąż-

Pr.1. [a] podleglego.

nej wspomoże, radzić W. Ks. Mości przysłać musi regestr dla wniesienia onego do komitetu razem z pieniędzami. Mam nadzieję, ze W. Ks. Mości jako służący oltarza Bożego wedle dostojeństwa swego spieszcząc w postrzeniach Pisma Św. z tem wiekszą ochotą zgodzisz się na ucześnictwo w pracach Biblijskiego Zgromadzenia, że i powierzona W. Ks. Mości owczarnia będzie od jego obdarzona takowemi Boskiemi księgami".

Skoro przeto Jaśnie Oświecony książe Golicyn jako prezydent w imieniu całego zgromadzenia uręcza nas swą obietnicą względem udarowania nas Św. Pisma, czyź nie będzie się zdawało wam, bracia, przez własne ofiary stać się godnemi tego dara, a tym samym wejść w ucześnictwo zasług przykładania się do dobra publicznego w tak świętym zamierze.

Kiedyśmy przez miłość zbawienia dusz waszych i wam poruczonych szukali tego zrzódła, ażeby każden duchowny będach w obowiązku czerpać naukę dla ludu potrzebną z tej skarbnicy słow Bożych, i onę samę ludowi według opinię kazała św[ięto]. Wykładać miał w ojczystych i niezałwanych wyrazach Pisma Św. i tym celem poświęciliśmy prace nasze na wyłożenie w języku żmudzkim i przepisanie całego Pisma Św. – Starego i Nowego Testamentu, czegoś my za pomocą Boża już dokazali, nawet około czyszczenia wyrazów i stosowania we wszystkim naszego nowego dzieła do Wulgaty, która od Św. Hieronima doktora Kościoła i od Konsylium Trydenckiego tę jedną, we wszystkich innych łacinskich wybraną i za autentyczną do używania wiernemu chrzescijaństwu utwierdzoną i podaną, mamy. Trudy nasze rozpoczęliśmy i w ściśle szperanie i dobieranie najwłaściwszych wyrazów, wezwawszy pomocy Ducha Św., wespół z innemi kapłanami do tego użytemi, wezliśmy. Kiedy tę Boża naukę przychodzi już przesłać do Biblijnego Zgromadzenia i o przyspieszenie druku upraszać, nie pozostaje przeto nic więcej jak tylko odezwać do waszej gorliwości, Bracia, ażebyście rychlejszego wyjścia spod prasy tego zbawiennego i tak nam potrzebnego dzieła waszemi ofiarami przyłożyli się.

Nie wątpiemy, że całe moje duchowieństwo znajdują odpowiadalnym świętemu zamiarowi i że nie będzie żaden chciał od przyłożenia się w tym celu wymawiać się. Od niektórych jednak jak większe nad innych należa się powinności, tak większe prawo w słusznej jako to jest potrzebie pomocy dopominać się i niezawodnego winniejszym do ofiar wezwanie skutku spodziewać się. Takiemi być winni ci wszyscy, którzy za biskupstwo nasze rozmaitemi dostojnościami i beneficyjami i innemi osobnemi łaskami są obdarzeni. Ci przez wdzięczność i synowski swój dla nas afekt, równie jak przez należną o opatrzenie podanem duchownym dusz sobie powierzonych, [77] gorliwości niech nie skąpią, składek i darów przyspieszenia ludowi tej Boskiej nauki.

Nie dopuśćmy, ażeby Księstwo Wielkie Żmudzkie w sprawie religii miało być pomówione o opuszczałość w naukach zbawiennych i braki znaku duchownego nadarzających się środkach ćwiczenia się w prawie Bożym i czerpania lekarstw dusznych, gdy inne kraje i prowincyje z duchowną pociechą kosztują już tej Boskiej słodyczy w Jego przedwiecznych prawdach nieoddzielnie najdującej się.- -

Spieszmy przeto, bracia, i my nasze ofiary, abyśmy się niepokazali w dziele zbawienia dusz ludzkich pośledniejsi, ta bowiem to jest księga z której ze żywego z źrzódła niewyczerpanne wypływają pożytki „sed aqua quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquae salientis in vitam aeternam" Joan. Cap. 4. ver. 14. Z tego źrzódła Zbawiciela z radością czerpać będziecie wody. „Haurietis aquas in gaudio de fontibus Salvatoris" Joan. 12. ver. 3[1].

Spodziewam się po gorliwości całego mojego duchowieństwa, że Żmudź nie da siebie upośledzić w takim zbawiennym celu, owszem przykładną ofiar hojnością skwapliwie przyśpieszy sobie tą duchowną pociechą widzieć wskutku swym przyłożeń Prawdy Boskie w ojczystym, tutejszej prowincyi języku wyłożone.

Zalecam przeto i obowiązuję wszystkich dziekanów, aby zrobiwszy księgę zapisową w najrychlejszym jak być może czasie każdy swój dekanat osobiście zwyzytowali, przełożonych rządców kościelnych i innych beneficyjatów do złożenia i zapisania w księgę ofiar pieniężnych zachęcili, zastawiając dalsze duchowieństwo dobrej każdego woli. Zebraną kolektę z całego owego dekanatu, wespół z księgą zapisową, przy raporcie swym i innych rocznych wiadomościach, niezwłocznie pewnym transportem do mnie do Olsiad przesłać starali się.

Datum w Olsiadach 1813 miesiąca decembra 4 dnia

Józef ksiaże Giedroyć
Ks. Józef Januszkiewicz, sekretarz

Kunigaikštis Juozapas Arnulfas Giedraitis, iš Dievo malonės Žemaičių vyskupas, šv. Stanislovo ordino kavalierius, Biblijos draugijos Sankt Peterburge narys, visiems Žemaičių vyskupijos dvasininkams – ir pasauliečiams, ir vienuoliams

Sveikata ir ganytojiškas palaiminimas.

Šviesiausiajam kunigaikščiui, Kitatikių dvasinių reikalų vyriausiajam valdytojui ir kavalieriui, pristačius, 1812 m. gruodžio 6 d. išleistu Aukš-

[1] Nuoroda klaidinga. Tai eilutė iš Izaijo pranašystės – Iz 12, 3, skaitoma Didžiojo šeštadienio liturgijoje. Ačiū kunigui Stasiui Čiupalui, padėjusiam klaidą ištaisyti.

čiausiojo įsaku buvo paliepta įgyvendinti Biblijos draugijos Sankt Peterburge įkūrimo projektą turint tikslą spausdinti Šv. Rašto – Senojo ir Naujojo Testamento – knygas svetimomis kalbomis ir be užmokesčio dalinti jas neturtingiems. Projekte yra smulkiai išdėstyta, kokią didelę naudą teikia Šv. Rašto supratimas ir kas skatina imtis Dievo žodžio platinimo.

Jums, broliai, nereikia plačiai to aiškinti. Pašaukimas ir bemaž kasdienė patirtis akivaizdžiai parodo, kad Šv. Rašto knyga, savo šventumu ir naudingumu pranokstanti visas knygas, Apreiškimo šv. Jonui 5 skyriuje aprašoma tokiais žodžiais: „Et vidi in dextera sedentis supra thronum, librum scriptum intus et foris"[1], atskleidžia, kaip užrašytasis Dievo žodis, arba Šv. Dvasios įkvėpimu žmonėms išgelbėti sudėtas šventas veikalas, Bažnyčios priimtas tikėjimo tiesa, kupina pamokymų ir pavyzdžių, reikalingų ir tinkamų žmogaus gyvenimo dorumui ir šventumui, plačiai aprašo, kad moralė, prigimtinės teisės ir visuotiniai tautų įstatymai, žodžiu, visi papročiai ir politinės, dieviškos ir žmogiškos normos yra paremtos tiesa ir teisingumu. Ta dieviškoji knyga pavyzdžiais, palyginimais, giesmėmis, pranašystėmis, galiausiai Kristaus Evangelija moko ir įtikina, blogus poelgius smerkia, geriems skatina, vargą pasaldina, dorybę pamalonina, šventumą stiprina ir visas sielos ir kūno ligas gydo.

Kunigaikštis Giedraitis Golicynas, Kitatikių dvasinių reikalų vyriausiasis valdytojas ir kavalierius, 1813 m. sausio 28 d. raštu malonėjo pakviesti mane ir mano dvasininkus į tam išganingam tikslui įkurtąją draugiją tokiais žodžiais: „Į šią draugiją jau įstojo daug asmenų, iš kurių yra sudarytas komitetas įgyvendinti jos siekimus. Išrinktas komiteto prezidentu, turiu garbės to komiteto pavedimu pasiūlyti Jūsų kunigaikštiškajai Malonybei, ar nesiteiktų kunigaikštis prisiimti šios draugijos nario pareigų ir ar neparagintų tapti nariais Jam pavaldžių dvasininkų, kurie nori tuo būdu kartu parodyti savo pastangas pagelbėti". Į tai kovo 2 d. raštu Nr. 153 aš turėjau garbės atsakyti, jog nario pareigas prisiimu su didžiausiu pasitenkinimu ir prižadu prisidėti prie išganingojo tikslo paspartinimo darbu ir auka. Kartu prašiau, kad šalia kitų kalbų būtų įtraukta žemaičių, – tam jau turėjau daug padaryta. Vėliau pasiunčiau vienkartinę auką – 300 rublių asignacijomis ir įsipareigojau komiteto išlaikymui kasmet mokėti po 100 rublių. Šviesiausiojo kunigaikščio Golicyno pageidavimu išsiunčiau knygų, spausdintų žemaičių kalba. Šviesiausiąjį kunigaikštį ir jo komitetą supažindinau su lietuvių tautos ir kalbos kilme, pridėdamas tos tautos aprašymą ir tarimo bei rašymo ta kalba taisykles. Rūpinausi žemaitiška gramatika, kurią, iš vokiečių kal-

bos į lenkų išverstą, gavęs, pridėjau komitetui prie kitų žemaitiškų knygų ir žodyno. Kad visa tai gauta, jau atsiimdamas Biblijos draugijos įstatus birželio 26 d. ekspedicija iš Šviesiausiojo kunigaikščio Golicyno sužinojau.

Tolesni Šviesiausiojo kunigaikščio Golicyno 1813 m. sausio 2 d. rašte Nr. 6 pavedimai yra tokie: „Kadangi 4-uoju Biblijos draugijos punktu kaupti lėšoms, reikalingoms Biblijai spausdinti įvairiomis kalbomis, numatyta įsteigti aukų knygą, kuri čionykštėje sostinėje jau yra, tai ar Maloningasis kunigaikštis neprisiims rūpesčio perduoti dvasininkijai, kad savo aukomis paremtų pastangas išganingajam tikslui pasiekti. Kas būtent taps draugijos nariu ir kokio dydžio pinigine auka parems, patarti Maloningajam kunigaikščiui pristatyti komitetui sąrašą kartu su pinigais. Tikiuosi, kad Maloningasis kunigaikštis, kaip Dievo altoriaus tarnas, pagal savo rangą gilindamasis į Šv. Raštą, su tuo didesniu noru sutiks dalyvauti Biblijos draugijos darbe, nes ir Maloningajam kunigaikščiui patikėta avidė bus Jo apdovanota tomis dieviškomis knygomis".

Tad jeigu Šviesiausiasis kunigaikštis Golicynas, kaip prezidentas, visos draugijos vardu pažada visus mus apdovanoti Šv. Raštu, ar jums, broliai, neatrodo, kad savo aukomis reikia tapti vertiems tos dovanos, o kartu prisidėti prie nuopelnų visuotinei gerovei tokia šventa intencija.

Jūsų ir jums patikėtų sielų išgelbėjimui kadaise ieškojome to šaltinio, kad kiekvienas dvasininkas, įpareigotas semti tame Dievo žodžio lobyne žmonėms reikalingo mokslo, jį patį žmonėms tinkamai šventai skelbtų. Šv. Raštą reikėjo dėstyti gryna gimtąja kalba, ir tam paskyrėme savo triūsą versdami į žemaičių kalbą ir perrašydami visą Šv. Raštą – Senąjį ir Naująjį Testamentą, – tai Dievui padedant jau padarėme, net gryninda-mi posakius ir viską derindami su Vulgata, kurią, išverstą šv. Jeronimo, Bažnyčios daktaro, ir Tridento susirinkimo tą vienintelę iš visų kitų lotyniškųjų išrinktą, pirminiais šaltiniais paremtą, visiems tikintiems krikščionims patvirtintą naudotis, turime. Savo darbus pradėjome tiksliausių pasakymų ieškojimu ir pritaikymu, paprašę pagalbos Šv. Dvasios, kartu su kitais prie to pritrauktais kunigais. Kada tą dieviškąjį mokslą jau reikia siųsti Biblijos draugijai ir prašyti paspartinti spausdinimą, nieko kito nelieka, kaip tik pasikliauti jūsų, broliai, uolumu, kad aukomis prisidėtumėte prie to išganingo ir taip mums reikalingo veikalo greitesnio išspausdinimo.

Neabejojame, kad visa mano dvasininkija žiūri atsakingai į šventą sumanymą, ir nė vienas neatsisakys prisidėti. Tačiau kai kuriems, kaip turintiems didesnių įsipareigojimų už kitus, yra didesnė teisė priminti šios

priderančios pagalbos būtinumą ir tikėtis paraginimo vaisių. Tokie turėtų būti visi tie, kurie per mūsų vyskupavimą yra apdovanoti įvairiais titulais ir beneficijomis bei kitomis ypatingomis malonėmis. Iš dėkingumo ir sūniško mums jausmo, taip pat ir iš pareigos aprūpinti penu jiems patikėtas sielas jie tenešykšti uolumo, aukų ir dovanų, priartindami žmonėms tą dieviškąjį mokslą.

Neleiskime, kad didžioji Žemaičių kunigaikštystė religijos reikaluose būtų kaltinama išganymo mokslų apleidimu ir dvasingumo, atsirandančio studijuojant Dievo teisyną ir gaunant sielos vaistų, stoka, tuo tarpu kai kiti kraštai ir provincijos su dvasiniu pasitenkinimu jau ragauja tą dieviškąjį nektarą, esantį amžinosiose tiesose. – –[2]

Todėl ir mes, broliai, skubinkime savo aukas, kad žmonių sielų išganymo darbe nepasirodytume paskutiniai, kadangi tai yra knyga, iš kurios kaip iš gyvojo šaltinio nepaliaujamai srūva gėrybės „sed aqua quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquae salientis in vitam aeternam" (Jn 4, 14)[3]. Iš šio Išganytojo šaltinio su džiaugsmu semsite vandenis. „Haurietis aquas in gaudio de fontibus Salvatoris" (Iz 12, 3)[4].

Tikiuosi visos savo dvasininkijos uolumo, kad Žemaitija nesileis aplenkiama siekiant tokio išganingo tikslo, priešingai, pavyzdingu aukų dosnumu greitai priartins dvasios džiaugsmą savo prisidėjimu matyti Dievo tiesas, išdėstytas gimtąja, čionykštės provincijos kalba.

Todėl įsakau ir įpareigoju visus dekanus, kad, užvedę aukų knygą, kaip galima greičiau kiekvienas asmeniškai savo dekanatą vizituotų, bažnytinės valdžios vyresniuosius ir kitus beneficiantus paskatintų paaukoti pinigų ir užsirašyti į aukų knygą, likusius dvasininkus palikdami kiekvieno gerai valiai. Viso dekanato rinkliavą kartu su įrašų knyga ir ataskaita bei kitomis metinėmis žiniomis nedelsiant tinkamu transportu pristatyti man į Alsėdžius pasistengtų.

Rašyta Alsėdžiuose 1813 m. gruodžio 4 d.

Kunigaikštis *Juozapas Giedraitis*
Juozapas Januškevičius, sekretorius

[1] *„Dar aš regėjau soste Sėdinčiojo dešinėje knygos ritinį, prirašytą iš vidaus ir iš lauko <...>", Apr 5, 1.*

[2] *Praleidžiama 21 rankraštinio teksto eilutė su išskaičiavimu kalbų, į kurias Šv. Raštas išverstas arba verčiamas Biblijos draugijos rūpesčiu.*

[3] *„<...> ir vanduo, kurį jam duosiu, taps jame versme vandens, trykštančio į amžinąjį gyvenimą", Jn 4, 14.*

[4] *„Jūs su džiaugsmu semsitės vandens iš gelbėjimo šaltinių", Iz 12, 3.*

2

1816 m. lapkričio 4 (spalio 23) d. Vilnius. Britų ir užsienio šalių Biblijos draugijos nario R. Pinkertono laiškas V. Popovui apie Rusijos Biblijos draugijos skyriaus įsteigimą Vilniuje

RVIA, f. 808, ap. l, b. 65, l. 141–145. Originalas. L. 145 antroje pusėje pastaba tuo pačiu braižu: I intended to have written to Mr. Paterson, but I find I cannot. Have forward[ed] the two enclosed letters especially for England (Ketinau parašyti Mr. Patersonui, bet matau negalėsiąs. Specialiai Anglijai pasiunčiau porą įdomių laiškų).

Wilna, October 23 1816. O. S. (on the spot)

My very dear friend,

[142] Leaving Grodna, I continued my route for this place, which I reached on the morning of the 19th much fatigued with my journey for it has rained upon me [on the] great part of my way from Warsaw and the madness of the roads and season of the year together made travelling very fatiguing.

Next day after my arrival in this city I waited upon the general governor Rimsky-Korsakoff to whom I delivered my letter of recommendation from our President. The general was remarkably [142v] kind to me, and conversed with me fully on the formation of the Branch Society for the Government of Wilna. His Ex[cellency] said that he would most willingly render every opportunity [for] the attainment of such desirable object, and for this purpose invited me to dinner. The same day when I made the acquaintance of Count Plater Sieberg with his governor and several other persons almost willingly promised to cooperate in the case. Accordingly after dinner, we laid our plan of procedure and were so successful in our operation that this day about 12 at noon [...][a] such [?] upwards of 50 of this most honourable and respectable individuals of this city assembled in the house of the governor general to lay the foundation of the Lithuanian Branch of the Russian Bible Society. The general governor opened this meeting by short and appropriate speech in which he pointed the [...][b] and honourvalent object for which they were met. After this Count Plater Sieberg read document of the progress of Bible

Pr. 2. [a] Neįskaitytas žodis. [b] Neįskaitytas žodis.

Societies and in particular of the establishment, principle object and wonderful progress of the Russian Bible Society, all in the Polish language. [143] He then read Polish translation of the probated Wilna auxiliary of the R[ussian] B[ible] S[ociety] which were [...][c] to [?] by 49 individuals present achieving [?] 2185 r[o]ubles annually and 430 for percontions [?] in all 2615 r[o]ubles, to promote the formation of our institution according to them. The following noblemus gentlemen were then elected the office bearers of Society.

Vicepresidents: The Prince Giedroyts Bishop of Samogitia, Count Plater Sieberg Vice-Governer,Count Adam Chreptovitch.

Directors: The Archemandrit of the Russian Monastery of Wilna Joil,The Vicar Bishop of Wilna Sevinski, Consistorialrath of the Lutheran Church Nicolai, Senior Pastor of the Calvinistic Churches Renchinsky.

President of the first Court of Justice Count Chrapowiski, Count Plater, [143v] The Councellor of State Horn, The Marshall of the Nobility de Roop, Professor Saunders, Professor Niemczewski, Councellor of College Balinski.

Secretarius: The Councellor of Court Canonicus [...][d], Professor Becu.

Treasurer: Professor Maleski[e].

All these gentlemen, except the Prince Giedroyts, were present in the occasion and willingly recepted of the offices to which they were elected. [It] was judged proper, at the suggestions of the governer general, to elect Prince Giedroyts the first Vice President, the [...][f] absent, in consequence of him having translated the N[ew] Testament into the Samogitian language for the Catholics, of which 5000 copies are just leaving the group in the city, and present to the Society materials were prepared for him to commerce their benevolent [144] labours. A complete copy of this work together with the St Peterburg edition of the Polish Testament presented to the meeting and affected much pleasure from this, the assembly broken up and many were heard uprising their hearty wishes that the benevolent object, for which the Society had been formed might be about earthly obtained and its labourers crowned with much [...][g] Let us, my dear friend, join our hearty dream, to these prayers and give thanks to [?] God for this edition of another branch to the gemines and paintful tree of the Russian Society.

Respecting the Samogitian Testament, I have to inform you, that 5000 copies are nearly printed off and that in 8 or 10 days the whole will be

---

Pr.2. [c] Neįskaityti du žodžiai. [d] Neįskaityta pavardė. [e] Malewski. [f] Neįskaitytas žodis. [g] Neįskaitytas žodis.

ready. One thousand are printed for the bishop of Samogitia and 4000 for the Russian Bible Society. The whole expense of paper, setting and printing of 5000 copies is 18 563 guldens – a gulden is 15 kopecks silver or 60 kop. copper. However, I inclose you a particular account of the expenses of paper, setting and printing of which the monks, called Missionaries, gave to me, who have printed the work. By this sum of 18 563 guldens the bishop has [144v] abundantly paid upwards of 13 000, so that your committee must reckon with him as soon as possible in order that the Society here may be able as soon as possible begin to circulate the 4000 copies printed at the request of the committee of the Russian Bible Society. Most likely the bishop will send you an account of the cost of the edition as soon as he receives it from the printers in this place. I am very sorry that it is not in my plan to pay him a visit. He resides in the vicinity of Mem[el] 40 German miles distant from this place. His comming there, I believe, will be much able to treat with him than I am, and you know, you have called upon me to go to Mogilef, which is upwards of 500 versts south east from this place and quite in different direction from Memel.

I have received an authentic document of the number of people who speak the Samogitian dialect of the Lithuanian language. This dialect is only spoken in three districts of Lithuania – the Telsche, which counts 28 797 males, the Shaule there are 34 479 and the district of Rosens 39 799. This New Testament will be circulated and understood among people of upwards of 212 068 souls, who mostly all belong the Catholic Church.

After a long silence I have the very great pleasure at last to receive a letter from you dated the 4th October. [145] I shall strive to the utmost of my power to attend all your instructions contained in it. Count Sieberg seems to be a well disposed man, he has done much to establish the society and I am very happy at his being chosen one of the Vice-Presidents. The good old General Governer has also I am wondering – he is an old friend to our cause, for it was he who got the Polish translation made, of your first publication on the formation of the St. Petersburg Bible Society. This piece has in a certain degree prepared the way for what has this day so gloriously accomplished.

I also send you a sheet of the two different kinds of paper on which the 4000 copies of the Samogitian New Testament for the Russian Bible Society are printed. The whole N[ew] T[estament] makes 53,25 sheets. I have no time to write more at present. Be so kind as give my love to

my dear wife and children and tell them that I am well, and will soon be home. My kind respects to your dear Lady also, and to all friends.

Yours most sincerely

(-) Robert Pinkerton

Vilnius. 1816 spalio 23 (lapkričio 4) d., nedelsiant

Mano brangusis drauge,

– –[1] Išvykęs iš Gardino, aš tęsiau savo kelionę ir atvykau į vietą [spalio] 19 (31) dienos rytą labai pavargęs, nes didžiąją kelio iš Varšuvos dalį lijo. Metų laikas ir purvynai keliuose, draugėn sudėti, kelionę darė labai varginančią.

Man atvykus į šį miestą kitą dieną susitikau su generalgubernatoriumi Rimskiu-Korsakovu[2], kuriam įteikiau rekomendacinį mūsų prezidento laišką. Generolas buvo man ypatingai palankus, ir mes daug kalbėjome apie draugijos skyriaus Vilniaus gubernijoje įkūrimą. Jo Ekscelencija pasakė noriai remsiąs sumanymo įgyvendinimą ir tuo tikslu pakvietė mane pietų. Tą pačią dieną po pietų, susitikę su grafu Pliateriu-Zybergu[3], gubernatoriumi ir keliais kitais asmenimis, taip pat noriai pasižadėjusiais vienytis, sudarėme savo darbo planą. Mums sekėsi, nes šiandien apie 12 valandą daugiau negu 50 kilniausių ir gerbiamiausių šio miesto gyventojų susirinko generalgubernatoriaus namuose, kad įkurtų Rusijos Biblijos draugijos Lietuvos skyrių. Generalgubernatorius pradėjo susirinkimą atitinkama trumpa kalba, pabrėždamas didžiulį kilnų tikslą, dėl kurio jie susirinko. Po to grafas Pliateris-Zybergas skaitė raštą apie Biblijos draugijų plėtimąsi ir ypač apie jų steigimą, pagrindinius tikslus ir nuostabią Biblijos draugijos pažangą, – viską lenkų kalba. Po to jis perskaitė vertimą į lenkų kalbą įstatų, patvirtinančių Rusijos Biblijos draugijos Vilniaus skyrių, viešai įkurtą dalyvaujant 49 asmenims, surinkusiems 2185 rublių metinio mokesčio ir 430 rublių dovanų, iš viso 2615 rublių, įsteigtajam skyriui paremti. Žemiau išvardyti kilnūs asmenys buvo išrinkti į draugijos komitetą.

Viceprezidentai: Žemaičių vyskupas kunigaikštis Giedraitis, vicegubernatorius grafas Pliateris-Zybergas, grafas Adomas Chreptavičius[4].

Direktoriai: rusų vienuolyno Vilniuje archimandritas Joilas[5], Vilniaus vyskupas vikaras Civinskis[6], liuteronų bažnyčios konsistorijos tarėjas Nikolajus[7], kalvinistų bažnyčios senjoras kunigas Rečinskis[8], teismo pirmojo departamento prezidentas grafas Chrapovickis[9], grafas Pliateris[10], valstybės patarėjas Hornas[11], bajorų vadovas Ropas[12], profesorius Saundersas[13], profesorius Niemčevskis[14], kolegijos patarėjas Balinskis[15].

Sekretoriai: teismo tarėjas kanauninkas [...][16], profesorius Bekiu[17].

Iždininkas profesorius Malevskis[18].

Visi šie kilnūs asmenys[19], išskyrus kunigaikštį Giedraitį, dalyvavo iškilmėse ir noriai ėmėsi pareigų, kurioms buvo išrinkti. Generalgubernatoriui pasiūlius, buvo teisingai nuspręsta išrinkti nedalyvaujantį kunigaikštį Giedraitį pirmuoju viceprezidentu, nes jis yra išvertęs katalikams į žemaičių kalbą Naująjį Testamentą, kurio 5000 egzempliorių jau spausdinama šiame mieste. Darbą padovanojus draugijai, buvo padaryta pradžia labdaringai veiklai. Susirinkimui pristatyti visi šio darbo egzemplioriai kartu su lenkišku Testamento leidimu Sankt Peterburge suteikė daug džiaugsmo. Susirinkusiems išsiskirsčius, daugelis išgirdo jų karštus linkėjimus, kad labdaringas tikslas, dėl kurio draugija įkurta, būtų plačiai pripažintas, o jam tarnaujantys daugybe malonių apdovanoti. Mano brangusis drauge, junkime savo karštas svajas prie šių maldų ir dėkokim Dievui už atsiradimą dar vienos šakos brangiame ir spalvingame Rusijos Biblijos draugijos medyje.

Dėl žemaitiško Testamento turiu Jums pranešti, kad 5000 egzempliorių jau baigiami spausdinti ir kad po 8 ar 10 dienų visi bus paruošti. Žemaičių vyskupui išspausdintas 1000 ir Rusijos Biblijos draugijai 4000. Popierius, įrišimo ir spausdinimo išlaidos 5000 egzempliorių sudaro 18 563 guldenus – 1 guldenas yra 15 kp sidabru arba 60 kp variu. Be to, aš pridedu jums išsamią popieriaus, įrišimo ir spausdinimo išlaidų sąskaitą[20], kurią vienuoliai, vadinami misionieriais, spausdinę darbą, man davė. Iš šios 18 563 guldenų sumos vyskupas sumokėjo daugiau negu 13 000. Taigi Jūsų komitetas privalo susisiekti [?] su juo kaip galima greičiau tam, kad draugija čia galėtų pradėti platinti 4000 egzempliorių, išspausdintų Rusijos Biblijos draugijos komiteto reikalavimu, kaip galima greičiau. Tikriausiai vyskupas atsiųs Jums leidybos išlaidų sąskaitą, kai tik jis ją gaus iš vietos spaustuvininkų. Aš labai apgailestauju negalėdamas jo aplankyti. Jis reziduoja netoli Klaipėdos – per 40 vokiškų mylių nuo šios vietos. Manau, būtų paranku tartis dėl jo atvažiavimo[21], kol aš čia. Jūs žinote, jog man pavesta važiuoti į Mogiliovą, kuris yra apie 500 varstų į pietryčius nuo šios vietos ir visiškai į kitą pusę nuo Klaipėdos.

Gavau autentiškus duomenis apie žmonių, kalbančių lietuvių kalbos žemaičių tarme, skaičių. Šia tarme kalbama trijose Lietuvos apskrityse: Telšių, kur priskaičiuojama 28 797 vyrai, Šiaulių – 34 473, Raseinių – 39 799. Čia žemaitiškas Naujasis Testamentas bus vartojamas ir suprantamas beveik 212 068 žmonių, kurių daugelis priklauso katalikų Bažnyčiai.

Patyriau didelį malonumą po ilgos tylos pagaliau gavęs iš Jūsų laišką, datuotą spalio 4 diena. Kiek leis jėgos, laikysiuosi visų jame duotų nurodymų. Grafas Zybergas, atrodo, bus paslaugus žmogus. Jis daug

prisidėjo prie draugijos įsteigimo, ir aš labai džiaugiuosi, kad jis išrinktas vienu iš viceprezidentų. Geras senasis generalgubernatorius taip pat palankus – jis senas mūsų draugijos bičiulis. Tai jis išvertė į lenkų kalbą Jūsų pirmąjį straipsnį apie Sankt Peterburgo Biblijos draugijos įkūrimą. Tai iš dalies parengė dirvą iškilmingam šios dienos pažymėjimui.

Aš taip pat siunčiu spaudos lanką dviejų skirtingų rūšių popieriaus, kuriame 4000 egzempliorių žemaitiško Naujojo Testamento Rusijos Biblijos draugijai išspausdinta[22]. Visas Naujasis Testamentas sudaro 53,25 spaudos lanko. Šiuo metu aš neturiu laiko rašyti daugiau. Būkite toks malonus ir perduokite linkėjimus mano brangiajai žmonai ir vaikams. Pasakykite jiems, jog aš jaučiuosi gerai ir greitai būsiu namuose. Perduokite taip pat sveikinimus savo brangiajai poniai ir visiems draugams.

Nuoširdžiausiai Jūsų

(-) *Robertas Pinkertonas*

[1] *Praleidžiama 2,5 p. rankraštinio teksto apie Biblijos draugijos skyrių steigimo reikalus Baltstogėje ir Gardine.*

[2] *Aleksandras Rimskis-Korsakovas (1753–1840) – rusų generolas, Lietuvos generalgubernatorius 1806–1809 ir 1812–1830 m.*

[3] *Žr. 39 dokum. 1 paaiškinimą.*

[4] *Adomas Chreptavičius (1768–1846) – mokyklų vizitatorius, Labdarybės draugijos pirmininkas.*

[5] *Joilas – Vilniaus Šv. Dvasios vienuolyno archimandritas.*

[6] *Žr. 43 dokum. 1 paaiškinimą.*

[7] *Jonas Jokūbas Nikolajus – Vilniaus evangelikų liuteronų Bažnyčios senjoras.*

[8] *Steponas Rečinskis – Vilniaus evangelikų reformatų Bažnyčios senjoras.*

[9] *Antanas Chrapovickis – vyriausiojo teismo prezidentas.*

[10] *Ferdinandas Pliateris.*

[11] *Piotras Hornas – Vilniaus vicegubernatorius.*

[12] *Teodoras Ropas.*

[13] *Žr. 35 dokum. 3 paaiškinimą.*

[14] *Zakarijus Niemčevskis (1766–1820) – Vilniaus universiteto matematikos ir mechanikos profesorius, 1817–1820 m. matematikos-fizikos fakulteto dekanas, Tipografijos draugijos direktorius.*

[15] *Ignas Balinskis.*

[16] *Originale pavardė neįskaitoma.*

[17] *Augustas Bekiu (1771–1824) – medikas, Vilniaus universiteto profesorius.*

[18] *Simonas Malevskis (1759–1832) – prigimtinės teisės ir ekonomikos profesorius, Vilniaus universiteto rektorius 1816–1822 m.*

[19] *To meto spaudoje pasirodžiusioje informacinėje žinutėje nurodoma, jog komiteto viceprezidentu (be R. Pinkertono išvardytų) buvo išrinktas A. Rimskis-Korsakovas, nariais – J. Znoska, M. Bobrovskis, A. Bucharskis. – Žr. Wiadomość // Kurjer Litewski. – 1816. – Nr. 98).*

[20] *Žr. dokum. 28.*

[21] *Nepavyko nustatyti, ar tąkart vyskupas J. A. Giedraitis atvyko į Vilnių. R. Pinkertonas buvo susitikęs su vyskupu antrąkart (1818 m.) keliaudamas po Lietuvą. – Žr. Priedai, dokum. 3.*

[22] *Popieriaus pavyzdžiai yra tarp čia publikuojamos bylos dokumentų. – L. 141–148.*

3

Ištrauka iš R. Pinkertono kelionių po Rusiją apybraižų knygos „Russia: or Miscellaneous Observations on the Past and Present State of that Country and its Inhabitants" (London, 1833)

P. 94–120.

V DALIS

Kelionė iš Minsko į Vilnių. Vilniaus Biblijos draugija. Vilniaus ir jo gyventojų aprašymas. Romos katalikų vienuoliai. Žydų padėtis Rusijai valdant. Įvairios jų sektos. Rabinų įtaka. Naujakrikštai žydai Vilniuje. Gailestingųjų seselių globojamų viešųjų ligoninių aprašymas. Vizitas į miesto kalėjimą. Protestantų padėtis Lietuvoje. Naujojo Testamento vertimas į žemaičių kalbą ir spausdinimas. Senojo Trakų miesto aprašymas. Žydai karaitai. Jų pažiūra į Šventąjį Raštą

Po sunkios darbo dienos, nepaisydamas bjauraus oro, apie pusę šešių vakare išvykau iš Minsko ir pasukau Vilniaus link. Tačiau siaučianti audra privertė vidurnakty keletai valandų sustoti pašto stotyje: vėjas ir lietus buvo tokie smarkūs, kad kilo realus pavojus būti apverstam su visa karieta. Brėkštant šiek tiek aprimo. Miškuose siautėjantis uraganas su šaknimis išrovė ir išvartė medžius, kurių daugybė kitą dieną gulėjo mums skersai kelio. Visą dieną keliavome protarpiais tarp liūties pliūpsnių ir apie vidurnaktį atvykome į Vilnių.

Kelias valandas numigęs, susiruošiau aplankyti Vilniaus Biblijos ratelio vadovus, su kuriais prieš porą metų steigėme draugiją[1]. Kunigaikštis Pliateris Zybergas[2], vienas iš viceprezidentų, detaliai papasakojo apie nesiliaujančius jėzuitų išpuolius ir apie kenksmingą jų aistringai propaguojamos popiežiaus bulės poveikį[3]. Grafienė, jo žmona, be abejonės, gera Romos katalikė, baigiant pažymėjo, kad, jos manymu, paklusti Šventojo Tėvo valiai yra jų pareiga. Iš sakyklų ir per spaudą draugija piktai puolama Romos atstovų. Vienas jų, čionykščio universiteto profesorius, vardu Golianskis[4], atsakydamas į klausimą išspausdino pamfletą „Ar kiekvienas gali skaityti Bibliją?", kuris, sakoma, pridarė žalos. Generalgubernatorių Rimskį-Korsakovą[5] radau vis dėlto labai palankų šiam reikalui ir pasiruošusį pagelbėti tiek, kiek jo įtaka siekia. Be to, ponas Marcinovskis[6], atsakydamas į Golianskio pamfletą, į lenkų kalbą išvertė Dr. Van Esso darbą[7]. Jame ištraukomis iš Bažnyčios Tėvų raštų įrodoma, jog kiekvienas

privalo skaityti Šventąjį Raštą. Šio vertingo veikalo, neabejotinai atnešančio naudą, spausdinama 1000 egzempliorių. Diskusija, viliuosi, daugelį privers susimąstyti ir, nepaisant skausmingų praradimų, tiesos šaltinis galiausiai bus surastas.

Komitetas per dvejus savo veiklos metus surinko 6000 rublių ir išplatino 800 Šventojo Rašto egzempliorių: iš jų 300 Testamento lenkų kalba, kurį universitetas įsigijo savo mokykloms.

Vilniaus miestas pastatytas ant smėlio kalvų dviejų upių – Neries ir Vilnios – santakoje. Įkurtas Didžiojo kunigaikščio Gedimino, tapo sostine. Įkūrėjo didybę liudija daugybė išlikusių senovinių pastatų tiek mieste, tiek jo apylinkėse. 1748 miestas sugriautas. Žinoma, kad tuo metu buvusios 13 bažnyčių, 1 sinagoga, apie 146 parduotuvės, 25 rūmai ir 469 mūriniai namai etc. virto pelenais. Tačiau šiuo metu Vilniuje yra daug puikių bažnyčių, visuomeninių ir privačių pastatų, kasdien vis dar gražinamų. Dabar mieste yra apie 40 000 gyventojų, pusė jų – žydai. Įvairių pakraipų Romos katalikai uoliai siekia žydus atversti. Vieną rytą dvi kukliai atrodančios, pilkai apsirengusios vienuolės kreipėsi į mane, karštai maldaudamas padėti joms ypatingai kebliu reikalu. Apie keturiolikos metų amžiaus žydų mergaitė paliko tėvų namus ir prisiglaudė jų konvente, prašydama apmokyti ir pakrikštyti. Tėvai, sužinoję jos prieglobsčio vietą, kreipėsi į policiją, kad priverstų grįžti, tvirtindami vienuolėms, jog ji nesanti pilnametė ir todėl negalinti pati apsispręsti. Vienuolės mane prašė užtarti jas pas generalgubernatorių. Vėliau kalbantis su Jo Šviesybe apie šį įvykį, jis, kaip ir aš, buvo linkęs manyti, kad kol sulauks pilnametystės, mergaitė turi paklusti tėvams. Tačiau įstatymo, kurį galima būtų taikyti šiam išskirtiniam atvejui, jis nežinojo ir pažadėjo įsigilinti į aplinkybes vėliau.

Žydai, atrodo, visi verčiasi pirkimu ir pardavimu: vyrai, siūlantys savo prekes aikštėse, moterys, sėdinčios priešais savo parduotuvių duris, mezgančios kojines ir plepiai kviečiančios praeivius įsigyti jų prekių. Jų aprangos stilius nesiskiria nuo Lenkijos žydų: vyrai ilgais šilkiniais ar vilnoniais rytietiškai perjuostais chalatais, apvaliomis, kailiu apvadžiotomis kepurėmis, vešliomis barzdomis ir ilgais, aliejumi blizgančiais besigarbanojančiais plaukais; moterys savo drabužiais europietiškesnės, įmantriomis, pagal išgales dirbtiniais ar tikrais brangakmeniais puoštomis šukuosenomis. Didžioji jų dalis atrodė purvina ir apskurusi.

Nė vienoje šalyje žydų nėra tiek daug ir jie nėra taip tipiški kaip Lenkijoje. Kad ir kur aš sutikdavau šiuos nelaimingus žmones – ar civilizuotose Europos tautose, ar puslaukinėse turkų ir totorių gentyse – jų religingumą, sakytum, ženklino arba didžiausias tamsumas bei prieta-

ringumas, arba nuosekli stabmeldystė. Tarp neturtingųjų Dievo Įstatymai, saugoję jų tėvus, buvo seniai išstumti padrikų Talmudo istorijų. Žydų tautos aukštuomenę tuo tarpu užplūdo kietaširdis deizmas. Pirmieji „pasuko link mitų", paklusę šalia Dievo Įstatymų sėdinčių vyrų įsakymui, o pastarieji prisijungė prie apsišaukėlių naujųjų laikų filosofų, atmesdami ne tik Kristų ir jo apaštalus, bet taip pat neigdami dieviškąją Mozės pasiuntinybę. Tačiau Dievo žodyje išpranašautas metas, kada šydas nuo šitų apleistų žmonių akių nukris ir daugiau nei iki šiol bus panaudota biblinių ir sutaikančių būdų pritraukti juos prie Kristaus išpažinėjų. Nepaisant mano užfiksuotų apskritai nepalankių faktų apie žydų religingumą ir moralę, netgi šiuo metu yra įvairių pastebėjimų apie daugelio jų žymiai didesnį palankumą krikščionybei. Per Dievo žodžio vertimą ir visuotinį platinimą visų tautų moralėje ir religijoje vyksta didysis pasikeitimas. Sėkmingai skelbiama Evangelija tarp pagonių, ypač paskutiniaisiais metais: daugybė žydų, tvirtai prisirišusių prie savo ankstesnio prietaringumo, nuo jo atkrinta ir suranda naujų šventovių tobulesnei maldai dabartinėmis kalbomis; jų nusistatymas prieš krikščionybę silpsta; krikščionių neapykanta žydams mažėja; Naujasis Testamentas plinta hebrajų kalba; daugelis žydų rodo didelį norą įsigyti ir skaityti Šventąjį Raštą; jų netikėjimas, kaip ir troškimas, kurį tarp mąstančiųjų daugiau ar mažiau vyraujantį visur pastebėjau, kada nors sulaukti Mesijo; faktas, jog daug šiandienos žydų iš įsitikinimo priėmė krikščionybę, – visi šie neįprasti ženklai rodo sparčiai artėjančią didelę žydų religinės būklės krizę. Kaip tikina mus apaštalas, „jie taip pat, jeigu nėra netikintys, įaugs į Bažnyčią". Dabartinėje Jungtinėje Lenkijos Karalystėje jų priskaičiuojama apie pusę milijono, o visose pietinėse Rusijos provincijose, būtent Vilniuje, Gardine, Baltstogėje, Minske, Vitebske, Mogiliove, Žitomire, Černigove, Kijeve, Podolėje, Chersone, Jekaterinoslavlyje, Besarabijoje, Moldavijoje ir Tauridėje, apytiksliais skaičiavimais jų skaičius siekia daugiau kaip pusantro milijono. Taigi Rusijai priklauso beveik du milijonai žydų. Tikslus jų atsikraustymo į šituos kraštus laikas nėra žinomas. Visi jie kalba darkyta vokiečių kalba, išskyrus totoriškai kalbančius Krymo karaitus[8]. Manoma, kad jų protėviai atėjo iš Vokietijos ir kad didžiausias persikraustymas vyko Kryžiaus žygių metu, kada jie dėl didelių persekiojimų dažnai atsidurdavo pavojuje, ypač miestuose palei Reiną, fanatiškai armijai keliaujant į Šventąją Žemę. Boleslovas, Kališo princas, suteikė jiems pirmąją privilegiją 1268, kuri buvo smarkiai sustiprinta Kazimiero Didžiojo 1338.

Dabar žydai čia ir Lenkijoje turi didelę įtaką, kurią įgijo iš dalies savo turtais, iš dalies savo gausumu ir dėl nesėkmingų pasikeitimų, įvykusių šiose šalyse per pastarąjį šimtmetį. Taigi žydai Lenkijoje daug

galingesni negu Kristaus išpažinėjai. Nors žemės turtai kol kas didikų rankose, tačiau auksas, sidabras, prekyba dažniausiai priklauso žydams; jie nustato kiekvieno daikto kainą, laiko užvažiuojamuosius namus, valo ir parduoda spiritą ir turi šalyje druskos, grūdų ir kitų produktų pardavimo monopolį. Yra vieningi savo pastangomis nusmukdyti kaimynus krikščionis. Dalydamiesi su kuo nors tuo, ką turi savo rankose, mažai dėmesio kreipia į teisingumą ir teisybę. Jie taip pat nuomoja daug Lenkijos didikams priklausančių dvarų. Tai jiems suteikia galimybę gana dažnai išnaudoti neturtingus valstiečius.

Lenkijos ir Rusijos žydai skirstomi į įvairias sektas. Svarbiausios iš jų yra: pirmoji – karaitai, arba karaimai, kurie kilme labai seni. Skiriamasis jų bruožas tas, jog jie atmeta visus papročius bei žodinius įstatymus ir griežtai raidiškai laikosi penkių Mozės knygų prasmės. Dėl šios priežasties nenumaldoma neapykanta viešpatauja tarp jų ir rabinų[9] .

Antroji sekta, vadinamieji chasidimai[10], fanatikai, ypač Lenkijoje. Šią sektą prieš kokius penkerius metus Podolėje įkūrė pranašu apsiskelbęs fanatikas rabinas. Jie visiškai atmeta gilinimąsi į Mozės Įstatymą ir visą tikėjimą grindžia kabala[11]. Jų turtas yra bendras, tvarkomas vadų, kuriuos jie tituluoja „neklystančiųjų" vardu. Pastarieji, naudodamiesi bendruomenės nemokšiškumu ir prietaringumu, valdo ją mistiniais kabalos įstatymais. Sakoma, ši sekta paplitusi tarp šių provincijų žydų, bet Austrijoje ir Lenkijos Prūsijoje ji griežtai uždrausta.

Trečioji sekta – frankistai[12], judėjų-krikščionių atmaina. Ją įkūrė Frankas, rabinas, kuris apie 1740 m. atvyko iš Konstantinopolio į Podolę ir prisistatė esąs Mesijas. Paprašytas stoti prieš krikščionių vyskupų ir dvasininkų susirinkimą Lvovo katedroje, sumažino savo pretenzijas, priėmė krikščionybę, pripažindamas Mesijumi buvus Kristų ir tvirtindamas, jog jis esąs jo pasiuntinys. Sakoma, imperatorė Marija Tereza matė jame apaštalą ir, ketindama išaukštinti jo brolius virš krikščionybės, globojo jį Moravijoje, kur jis surado daugybę pasekėjų. Juozapas II tačiau laikė jį daugiau apgaviku negu krikščionimi ir galiausiai, atsižvelgdamas į Bruno (Brünn) žydų prašymus, išprašė jį iš savo valdų. Tada Frankas įsikūrė Ofenbache, netoli Frankfurto prie Maino, kur daugelis Lenkijos naujakrikštų sekė jį su visais savo turtais. Čia jis ir toliau juos valdė, nors buvo garbaus amžiaus. Bet po jo mirties didžioji dalis pasekėjų vėl grįžo į Lenkiją. Iš viso to, ką man pasisekė sužinoti apie šią keistą asmenybę, matyti, jog daug prietaringų žydų tapo to pasekėjais, bet tik keli iš jų išpažino Jėzų Kristų. Griežtai kalbant, dabar didžioji dalis frankistų nėra nei žydai, nei krikščionys ir tamsesni iš jų dar laukia savo mirusio apaštalo prisikėlimo.

Išskyrus šias tris pagrindines sektas, didžioji dauguma žydų Lenkijoje yra pavaldūs rabinams ir teisės žinovams, besinaudojantiems savo valdžia. Šie teisės žinovai ir rabinai yra ypatingas sluoksnis. Nuo pat kūdikystės mokomi religinių ir civilinių įstatymų, ilgainiui tampa jų aiškintojais. Šios pareigos šiek tiek skiriasi nuo jų pirmtakų, senųjų laikų teisės žinovų ir fariziejų. Būdami ne tik aukščiausiais teisėjais pasaulietiniuose bei religiniuose reikaluose, bet taip pat gydytojais, piktųjų dvasių išvarytojais ir pasaulietiniais mokytojais, žmonėse jie naudojasi didele pagarba. Taigi, žinodami kiekvienos šeimos paslaptis, įtakoja būsimus įvykius ir savo rankose turi despotinę pasaulietinę ir dvasinę valdžią. Visos jų maldos ir religiniai patarnavimai vyksta hebrajiškai. Skaityti ir suprasti Senąjį Testamentą moko naudodamiesi Amsterdame spausdintu ben Athias'o žydišku vokišku vertimu[13] pagal rabinišką tradiciją.

Nikolajus, Vilniaus liuteronų Bažnyčios senjoras pastorius[14], sakė man apkrikštijęs keletą žydų, kurių elgesiu iki tol buvęs labai patenkintas. Bet po krikšto jie buvo taip smarkiai persekiojami kitų žydų, kad galiausiai buvo priversti išvykti iš šalies.

Persekiojimų baimė vertė daugelį žydų įvairiu laiku kreiptis į jį dėl slapto krikšto. Daugelis buvo priversti nuslopinti vidinį krikščionybės poreikį. Man jis sakė niekada nesutikdavęs su prašymais apkrikštyti slaptai, motyvuodamas nesuderinamumu su Jėzaus Kristaus įsakymais. Iš tikrųjų tokia baisi žydų neapykanta krikščionių tikėjimui veikė jo bendruomenę Lenkijoje taip, kad jam beveik neįmanoma ilgiau tarp jų gyventi. Rabinų priešiškumas siekia taip toli, jog jaunam naujakrikštui, ypač neturtingam, ne tik kad bet kuriuo atveju atimama galimybė užsidirbti pragyvenimui tarp giminaičių hebrajų, bet gresia pavojus jo gyvybei.

Buvau labai patenkintas apsilankymu Vilniaus viešosios labdaros įstaigose, kurių sąlygas radau geresnes negu kelionės metu aplankytų kitose vietose. Mes pradėjome nuo Vilniaus labdarybės draugijos tvarkomų pataisos namų ir prieglaudos – labai didelio pailgo stačiakampio dviejų aukštų mūrinio pastato. Šioje įstaigoje radome 360 žmonių, jaunų ir senų. Visi, galintys dirbti, buvo įdarbinti audėjais, skrybėlininkais, staliais, šaltkalviais ar užimti kitais darbais. Dirbtuvių produkcija nešama į bendrą parduotuvę, kur parduodama įstaigos naudai. Švara ir tvarka viešpatavo visuose šituose dideliuose namuose. Jie laikosi daugiausia iš gyventojų aukų. Man buvo pranešta, jog Vilniaus ponios suskirsčiusios miestą į dalis ir vieną kartą per metus einančios iš namo į namą, rinkdamos aukas šiai įstaigai.

Kitas mūsų vizitas buvo į šv. Jokūbo ligoninę, globojamą dvylikos Romos katalikų vienuolių, vadinamų „gailestingosiomis seserimis". Dvylika

vidutinio amžiaus moterų šioje ligoninėje dieną ir naktį prižiūri 150 ligonių. Vyrams ir moterims jos perrišinėja žaizdas, skirsto vaistus ir visaip kaip padeda ligoniams ir mirštantiems. Palatose viešpataujančią tvarką ir švarą buvo iš tikrųjų malonu matyti. Invalidų lovos, jų drabužiai, baldai, grindys, sienos, oro grynumas – viskas liudijo nenuilstamo triūso vaisius.

Po to mūsų matyta žydų ligoninė visais šiais atžvilgiais yra ryškus kontrastas. Čia buvo 116 pacientų. Ligoninė išlaikoma jų bendruomenės, bet lėšos, siekiančios 10 000 sidabro rublių per metus, matyt, yra blogai skirstomos.

Pamestinukų ligoninė taip pat yra gailestingųjų seserų globojama. Joje jos turi 100 mergaičių ir 40 berniukų. Pastaruosius mes radome mokykloje su savo mokytoju, besimokančius skaityti ir rašyti. Mergaitės buvo dideliame kambaryje, užsiėmusios įvairių rūšių rankų darbais. Kitoje patalpoje, vadinamoje vaikų kambariu, buvo apie penkiolika žindyvių ir dvigubai tiek kūdikių. Nepaisant to, vienuolės sakė neskiriančios tiek dėmesio vaikams, kaip kad suaugusiems ir sergantiems vargšams.

Miesto ligoninėje, kurią mes vėliau aplankėme, buvo 150 abiejų lyčių ligonių, suskirstytų pagal ligas, tvarkomų penkiolikos gailestingųjų seselių. Vienuolyno vyresnioji, pagyvenusi, įspūdingai atrodanti matrona, lydėjo mus po palatas. Kiekvienas su ligoniais susijęs dalykas čia bet kuriuo atveju atrodė geriau negu tas pats šv. Jokūbo ligoninėje. Ši, kaip ir kitos dvi aprašytos ligoninės, globojamos Romos katalikų vienuolių, sakoma, gauna dideles metines pajamas iš žemių ir kito turto, iš kurio jos praktiškai yra išlaikomos.

Pamišėlių namuose, globojamuose bonifratų regulos vienuolių, mes suradome dešimt pacientų. Devyni iš jų buvo grandinėmis arba kokiu nors kitu būdu prirakinti, neskaitant atskiroje celėje buvusio seno žydo.

Tikriausiai daugeliui šių įstaigų buvo perduota žinia, kad jose lankysis svetimšalis, ir todėl kiekvienas daiktas buvo jam parodytas iš geriausios pusės. Bet netgi tai turint omenyje ir sprendžiant ne tik iš to, ką mačiau, bet taip pat iš bendrų ataskaitų, šios įstaigos yra puikiai tvarkomos, būdamos palaima miestui ir suteikdamos didelę garbę jas prižiūrintiems.

Miesto kalėjimas užima tris viršutinius ir du apatinius kambarius sename vienuolyne. Šiuose penkiuose mažuose kambariuose radau 140 kalinių, iš kurių 40 buvo moterys, įkurdintos penktame kambaryje. Kaliniai vyrai atrodė labiausiai akiplėšiški piktadariai iš kada nors mano matytų žymiausių kriminalistų. Čia jokio skirstymo, jokio užsiėmimo kaliniams nebuvo. Bet suradau pas juos slavišką Bibliją ir lenkišką Testamentą, aiškiai dažnai naudojamus. Mums įėjus į vieną iš viršutinių kambarių, jame buvo didelis sujudimas – tarp kalinių ką tik buvo surastas vagis. Kaip

skiriasi šių vyrų žvilgsniai nuo daugumos kalinių Rusijos gilumoje! Ir koks įspūdingas patvirtinimas to, ką turėjau galimybę dažnai stebėti: proporcingai žmonių civilizacijos laipsniui, jų nusikaltimai atrodo vis labiau įžūlesni ir žalingi polinkiai stipresni. Bloga širdis, sujungta su išlavintu intelektu, šio lavinimo dėka tampa vaisingesnė nusikaltimui negu laukinių ir puslaukinių. Todėl auklėjant labai svarbu ne tik lavinti protą, bet ir nuolat siekti, kad širdis būtų gerinama malda.

Nusiunčiau jiems papildomą siuntą lenkiškojo Naujojo Testamento, taip pat hebrajiško žydams, kurių vienas prieš man išeinant iš kalėjimo suklupo prie mano kojų ir atkakliai jo prašė. Už keliolika kapeikų, kiekvienam išmokamų per dieną, jie gauna pustrečio svaro duonos. Tvarkos ir švaros požiūriu ligoninės ir kalėjimai sudaro akivaizdų kontrastą. Mane lydintis policininkas sakė, jog naujo kalėjimo įsteigimo planas jau parengtas ir išsiųstas į Peterburgą patvirtinti.

Protestantų dvasininkus detaliai išklausinėjau apie jų skaičių ir kongregacijų būklę. Vilniaus liuteronų generalinei konsistorijai priklauso:

Vilniaus kongregacija, susidedanti iš vokiečių	1000
Kauno kongregacija, vokiečiai	700
Kėdainiai, taip pat	2314
Biržai, lietuviai ir vokiečiai	2344
Šiauliai, vokiečiai	440
Gardinas, taip pat	475
Slavikai [?, Slavalyz], vokiečiai ir lenkai	776
Sluckas, taip pat	50
Minskas, taip pat	460
Tauragė, lietuviai	3000
Kretinga, taip pat	302
Iš viso	11 861

Jo Šventenybė ponas Rečinskis[15], reformatų, arba kalvinų, Bažnyčios senjoras Lietuvoje, pagarbos nusipelnęs garbingo amžiaus vyras, sakė man esant dvidešimt vieną bažnyčią, bet kelios jų uždarytos dėl besilankančiųjų stokos, o kongregacijos sparčiai mažėjančios. Dauguma pastarųjų yra taip neturtingos, jog mažai gali savo dvasininkus paremti. Jie daugiausia išlaikomi iš Radvilų šeimynos reformatų Bažnyčiai paliktų žemių rentos, duodančios apie 25 svarus metinių pajamų.

Prieš porą metų 5000 egzempliorių Testamento leidimas žemaičių kalba[16] buvo parengtas Romos katalikams, kalbantiems ta tarme. Išvertė kunigaikštis Giedraitis, Žemaičių vyskupas. Spausdinamas buvo čia, šv.

Kazimiero vienuolyno vienuolių. Šito Testamento platinimo reikalai yra pagrindinis mano kelionės į Žemaitiją tikslas.

Žemaičių kalba šnekama trijose Lietuvos apskrityse, 112 000 žmonių, daugiausia Romos katalikų, kuriems minėtas leidimas parengtas. Apsirūpinau dvidešimčia šio leidinio egzempliorių, kad turėčiau su savimi kaip pavyzdį ir ypatingiems atvejams.

Vilniuje palikęs savo draugus, parodžiusius man daug svetingumo ir nuoširdumo, ypač generalgubernatorių, prie kurio pietų stalo buvau nuolatinis svečias, pasukau link Trakų, Lietuvos didžiųjų kunigaikščių senosios rezidencijos, esančios apie dvidešimt mylių į šiaurės vakarus nuo Vilniaus. Vakare mes pasiekėme šį miestelį, gražiai išsidėsčiusį ant Bražuolės ežero[17]. Šis ežeras kanalu sujungtas su Nerimi. Senųjų kunigaikščių rūmų griuvėsiai dar išlikę vienoje iš mažų salų, sudarančių kyšulį šiame dideliame ežere, kurio vandenys tyri kaip krikštolas. Manoma, Trakai buvo įkurti 1321 m. Didžiojo kunigaikščio Gedimino. Jie buvo sudeginti 1390 m. ir nuniokoti rusų 1655 m. Dabartinis miestas suskirstytas į tris parapijas. Vienoje bažnyčioje yra Mergelės paveikslas, kasmet sutraukiantis daugybę maldininkų iš aplinkinių kaimų. Gyventojų namai mediniai. Peizažas aplink ežerą yra nuostabiai puikus krašte kaip šis, kur akį taip retai ramina vaizdo monotoniškumas, plačios lygumos ir miškai. Vakaras buvo gražus, ir aš tuo labai džiaugiausi.

Senojo Trakų miesto priemiesčiuose aplankiau žydų karaitų koloniją, įsikūrusią šioje žavingoje vietoje prieš keletą šimtmečių[18]. Įžengdamas į jų vyriausiojo dvasininko namus, pasveikinau jį totoriškai, ir mano nuostabai man buvo atsakyta ta pačia kalba. Nė vienas jų negalėjo kalbėti šnekamąja žydų kalba, įprasta visiems Lenkijos žydams. Man pasiteiravus jų kilmės, buvo atsakyta – „Iš Krymo". Taigi jų protėviai atsikraustė į Trakus beveik prieš keturis šimtus metų ir iš Lietuvos didžiųjų kunigaikščių ir Lenkijos karalių gavo dideles privilegijas.

Pasiteiravau jų, ar palaiko ryšius su savo bendruomene Čufut Kale[19]. Atsakė, jog ne tik juos aplankė, bet ir jų buvo aplankyti. Totorių kalba yra tik viena iš jų šeimų kalbų, nes daugumas vyrų gali kalbėti rusiškai ir lenkiškai. Jie niekada nedėvėjo kaip jų bendruomenė Kryme, išlaikiusi totoriškus drabužius, nei kaip Lenkijos žydai, bet kaip visi lenkai ir rusai. Karaitų skaičius Trakuose siekia 160.

Kolei klausinėjau šių smulkmenų, vidutinio amžiaus dvasininko namus užplūdo bendruomenės nariai, kuriems visiems magėjo sužinoti, kas yra tas svetimšalis ir kas jam pavesta. Tad mūsų pokalbis pakrypo apie laiko ženklus bei Mesijo atėjimą ir truko apie pusantros valandos. Išdėsčiau jiems tiesą taip aiškiai ir įtaigiai, kaip tik galima. Bendruomenės dvasininkas su

Senuoju Testamentu rankose gynė savo požiūrį, jog Mesijas jau buvo atėjęs. Tačiau negalėjo prisidengti Talmudo aiškinimais ir atsidūrė keblioje padėtyje. Žmonės, anksčiau niekada negirdėję tokios diskusijos, tuo tarpu įdėmiai klausėsi. Šventikas buvo taip labai sujaudintas to, ką išgirdo, jog, išėjęs iš veido, pasitraukė į šalį. Kitas iš jo bendruomenės, vėliau atėjęs pirklys, sumaniu įžvalgumu stengėsi ginti tai prieš žmones, kurie dabar niurnėjo tarpusavyje, susirūpinę kuo visa tai baigsis. Įrodinėdamas jiems, kad Mesijas būtinai ateisiąs, kalbėjau apie Evangelijos grynumą ir dvasingumą, apie tą vidinį gyvenimą, kuris parodytas Kristaus skelbtame mokyme. Pastebėjau pirklį skaitant lenkišką Testamentą su dideliu dėmesiu. Bendruomenės dvasininkas stovėjo kaip pritrenktas: niekada nebuvau matęs žmogaus tokioje būsenoje. Pasiteiravau, ar jie kada skaitė Kristaus ir jo apaštalų doktrinas hebrajiškai. Klausimas, atrodė, nepaprastai sužadino jų smalsumą. Atsakė girdėję, kad tokio vertimo esama, bet hebrajiško Testamento niekada nematę. Pasiteiravau, ar norėtų, atsakė, jog būtų labai laimingi gavę egzempliorių. Mano tarnas tuo tarpu sustojo priešais duris su vežimu ir naujais arkliais. Paėmiau penkis hebrajiško Testamento egzempliorius ir pirmąjį padovanojau šventikui. Pamatęs jis tarsi įgavo naują gyvybę. Noriai priėmė ir apsikabinęs man dėkojo. Tada padaviau egzempliorių pirkliui, kuris turbūt ne mažiau džiaugėsi ir maloniai dėkojo. Tapo keblu išplatinti likusius tris. Visų rankos buvo ištiestos ir kiekvienas šaukė: „O! Duokite man taip pat!" Jaučiausi labai sutrikdytas. Tarsi nekantraudamas kuo greičiau pačiupti mano rankoje laikomą trečiąjį egzempliorių, šalia manęs stovėjęs įdomus jaunuolis keletą kartų tiesė ranką ir tiek pat kartų staigiai ją vėl atitraukė. Jo veide įžvelgiau smarkią mandagumo ir troškimo dvikovą. Atidaviau jam tretįjį. Jo veidas suspindo dėkingumu ir džiaugsmu, o visi aplinkui garsiai pritarė mano pasirinkimui. Ketvirtąjį ir penktąjį dovanojau dar dviem šių įdomių žmonių. Visi jie pradėjo skaityti ir, man išeinant, patvirtino gerai suprantą, ką skaito. Pasakiau, jog tikiuosi greitu laiku išgirsiąs juos susibūrus į Viešpačiu Jėzumi tikinčiųjų bendruomenę, įkurtą remiantis šlovingomis tiesomis šito puikaus veikalo, kurį ką tik jiems įteikiau. Triukšmingu dėkingumu ir susižavėjimu išlydėtas iš šventiko namų, atsisveikinau su šiais iš tikrųjų įdomiais paprastais žmonėmis ir tęsiau savo kelionę. Tačiau pirklys dar iš karto nesiskyrė su manimi ir ėjo beveik varstą iki gražaus ežero, kurio paviršius, apsuptas žavingo peizažo, buvo nuauksintas vakarinės saulės spindulių,pakrantės. Jis manęs daug klausinėjo apie laiko ženklus ir apie Evangelijos platinimą. O atsisveikino tokiais žodžiais: „Aš tikiu, kad mūsų žmonėms artėja kažkoks svarbus perversmas. Kas tai, aš negaliu pasakyti – Dievas vadovaus viskam".

Atsisveikinęs su šiuo išmintingu vyru, važiavau kalvota vietove į šiaurę nuo Bražuolės ežero[20], labai siauru ir sunkiu keliu. Apie dešimtą vakaro laimingai pasukome pašto keliu į Kauną. Daviau hebrajišką traktatą pašto arklių savininkui, kuris taip pat buvo karaitas. Šie žmonės čia yra sąžiningo, doro būdo: daugelis jų verčiasi amatais ir prekyba. Mes keliavome visą naktį ir paryčiais pasiekėme Kauną.

VI DALIS

Kaunas. Romos katalikų netolerantiškumas. Kelias iš Kauno į Raseinius, Žemaitijos sostinę. Vienuoliai pijorai. Vienuoliai dominikonai. Jų mokyklos etc. Žydų padėtis. Išvykimas iš Raseinių. Mugė Tytuvėnuose. Valstiečių girtavimas, jų padėtis. Bendras krašto vaizdas. Apskrities miestas Šiauliai. Masonai Rusijoje, jų uždraudimas. Atvykimas į Žemaitijos miestą Telšius. Romos katalikų nusistatymas prieš Šv. Rašto skaitymą. Rusų pasirengimas tai suvokti. Žemaitijos diduomenės nuskurdimas. Žydų sinagogos. Vienuoliai bernardinai. Lietuvių Romos katalikų išsilavinimas. Atvykimas į Palangą. Pokalbis su kunigaikščiu vyskupu Giedraičiu. Susitarimas su juo dėl žemaitiško Šv. Rašto platinimo

Kaunas. Šiame sename prekybai tinkamame mieste, įkurtame Neries ir Nemuno santakoje, gausu irimo, gyventojų sumažėjimo ir neturto ženklų. Prekyvietės grindinys beveik apaugęs žole, o daugelis viešųjų pastatų, atrodo, netrukus sugrius. Gyventojų skaičius ne didesnis kaip 4000. Didžioji jų dalis – žydai, kiti – Romos katalikai. Čia dar užsilikusių kelių šimtų vokiečių pastorius man sakė būsiąs priverstas palikti savo žmones, nes jie negalį jo išlaikyti. Jis nusiskundė Romos katalikais kaip pernelyg netolerantiškais ir dideliais Evangelijos šviesos skleidimo tarp jų priešininkais. Rusijos valdžios įsakas, draudžiantis bet kokį judėjimą tarp Vokietijos ir Rusijos per šį miestą, pastarąjį sunaikino ir sugriovė, nepaisant daugybės jo, kaip pasienio prekybos centro, privalumų.

Iš Kauno mes keliavome palei Nemuną apie dvylika varstų. Tada pakeitėme arklius miestelyje, knibždėte knibždančiame žydų, kuriems palikom Testamentą ir keletą traktatų. Seredžiuje, kitame žydų tirštai apgyvendintame mieste, apie valandą kalbėjausi su žmonėmis ir daviau jiems du hebrajiškus Testamentus ir hebrajišką traktatą. Mes keliavome visą naktį šiaurės kryptimi, kol apie ketvirtą valandą ryto atvykome į apskrities miestą Raseinius. Ne iš karto gavęs kambarį žydo namuose, tikėjausi keletą valandų pailsėsiąs. Tačiau vieta buvo tokia šalta bei nepatogi, jog taip ir likau nepailsėjęs. Pasiteiravus apie žmones, turėjusius manim pasirūpinti, paaiškėjo, kad keli jų buvo išvykę, o tie, su kuriais

turėjau galimybę susitikti, atrodė per daug neryžtingi ir abejingi tam dalykui. Apie Šventojo Rašto platinimą ir skaitymą jie kalbėjo kaip apie uždraustus bei nuodėmingus dalykus ir atitinkamai elgėsi.

Raseiniai gausiai apgyvendinti žydų. Nors prie lenkų čia buvo vaivados rezidencija[21], dabar tai nežymi vieta, panaši daugiau į kaimą negu į miestą: namai daugiausia medinės trobelės ir daugelis gatvių net negrįstos. Žemaitijos gyventojų Raseinių apskrityje priskaičiuojama apie 90 000. Čia mokyklą turi pijorų vienuoliai. Aplankiau juos ir buvau mandagiai sutiktas vieno jų mokytojo, kalbančio prancūziškai. Jų mokyklą lanko 220 berniukų, aplinkinių bajorų ir dvarininkų sūnūs. Kada pas juos lankiausi, buvo sekmadienio vakaras. Išgirdęs muziką ir šokius priešais esančiame name, pasiteiravau, ką tai reiškia. „O, – sulaukiau atsakymo, – tai mūsų mokiniai rengiasi rytdienos mokykliniam egzaminui". Pijorai nieko nežinojo nei apie žemaitišką Testamentą, nei apie jo vertimą. Po to aplankiau dominikonų vienuolius, kurių vienuolynas gana puikus pastatas – deja, vienintelis mieste. Abatas buvo drovus ir santūrus. Jis įtikinėjo, jog Biblijos jiems nereikia, o kai dėl valstiečių, tai šie neturį laiko jos skaityti. Jam sukėlė šypseną mintis apie besistengiantį skaityti Bibliją vargšą valstietį, kaip dalykas, visiškai nesiderinantis su pastarojo gyvenimo būdu. „Be to, – prieštaravo jis, – mūsų valstiečiai neturi tam pinigų". Atsakiau, kad žemaitiškas Testamentas tekainuoja 5 kapeikas. „Ne, ne, – kalbėjo jis, – duokite man keletą veltui, ir aš juos panaudosiu, kaip atrodys reikalinga".

Mums besikalbant su vyresniuoju, įėjo keli dievobaimingi vienuoliai baltomis kamlotinėmis sutanomis, uždusę nuo pastangų užkopti laiptais. Visi į mane žiūrėjo labai įtariai, lyg klausdami: „Ką šitas eretikas veikia tarp mūsų?" Aš palikau juos nepasiekęs tikslo, nors vyresnysis žadėjo atsiųsti pas mane pasižiūrėti žemaitiško Testamento ir po to užsisakyti keletą egzempliorių iš Vilniaus. Tačiau jeigu jis neišlaikė žodžio pirmuoju atveju, neturėjau pagrindo tikėtis, kad išlaikys kitu. Žemaitijos vyskupas čia turi rezidenciją, bet jis išvykęs į Palangą, kur ir tikiuosi su juo pasimatysiąs.

Vakare ilgai kalbėjausi su turtingu, daug keliavusiu žydu, besidžiaugiančiu savo laisvamanybe. Jis lygiai vertina Senąjį ir Naująjį Tetamentą, Mozę ir Kristų: „Abu jie išsiskyrė išmintimi, tai buvo išmintingi vyrai, bet, – jo manymu, – tai ir viskas". Žydų padėtis mano aplankytose provincijose, formaliai priklausančiose Lenkijai, beveik visur vienoda. Jų gausu kiekviename mieste ir kaime, didis nemokšiškumas, skurdas ir blogis viešpatauja tarp jų. Giliai įsišaknijusių prietarų ir bendrų kančių susaistytiems, jiems kitaip negu priešiškus sunku suvokti interesus žmonių, tarp kurių jie gyvena. Be abejo, jų žemai padėčiai visuomenėje turėjo įtakos

jų tautinės, kitiems priežodžiu tapusios žemos gudrybės, apgaulė ir visų rūšių suktybės, natūrali pasekmė elgesio, per amžius patirto iš visų tautų ir religijų žmonių. Jų religiniai išgyvenimai taip pat negerino šio nemalonaus moralinio paveikslo. Tuo tarpu kai krikščionybės ir mokslo šviesa kas dieną sklaidė išrinktąsias senovės tautas slėgusią tamsą, Izraelio vaikų su Mekos pranašo pasekėjais religijos ir mokslo raida beveik nepasiekė. Tiesa, būta kelių išimčių, bet daugiausia tarp kitatikių. Netgi mūsų dienomis yra nemaža mokytų žydų, netikinčių dieviškuoju pradu lygiai kaip ir Senuoju ar Naujuoju Testamentu. Žydams net neleidžiama pažinti Senojo Testamento dogmų, – jų rabinai tai uoliai slepia nuo žmonių. Ir kvailos Talmudo istorijos ir papročiai ilgam išstūmė Mozės ir pranašų įstatymus, tuo tarpu rafinuotesnius ir išmokslintus sluoksnius užplūdo pagonybė ir kietaširdis deizmas. Neprisimenu, jog būčiau kada sutikęs krikščioniškai valdžiai pavaldų tikrą mahometoną ar žydą, kuris būtų nesijautęs vergu – atėjūnu svetimoje žemėje. Keletas mahometonų ar žydų tarnavimo krikščionių valdovams pavyzdžių, kurie galbūt galėtų būti pateikti, nepaneigia čia išdėstytų bendrų dalykų: tyrinėjant dauguma tokių asmenybių pasirodytų esančios indiferentiškos arba stokojančios religingumo.

Grįžęs vakare iš pijorų, kieme priešais savo kambario langus pamačiau lyno akrobatus ir sužinojau, kad nuo aštuntos iki vienuoliktos valandos čia vyko keturių žydų atliekamas vaidinimas, kurį žiūrėjo garbingiausi žydai.

24-oji, šv. Jono diena, čia didelė šventė ir kartu mugė. Iš visų pusių būriais traukia valstiečiai, daugelis šventiškai apsitaisę. Žemesniųjų sluoksnių civilizacijos laipsnis čia atrodo šiek tiek aukštesnis negu Rusijoje. Be jokios abejonės, įtakos tam turi Vokietijos artumas, nors žemaičių kalba ir skiriasi nuo rusų ar vokiečių.

Bendraudamas čia su žydais, daviau jiems penkis egzempliorius hebrajiško Testamento, kurį, tikiuosi, vienas kitas perskaitys. Taip pat palikau žemaitišką ir hebrajišką Testamentą ispravninkui, pažadėjusiam supažindinti su veikalu apskrities bajorų vadovą, šiam parvykus.

Apie vidurdienį, palikęs Raseinius, pasukau į apskrities miestą Šiaulius. Kaime, vadinamame Tytuvėnais, vyko mugė, panaši į Raseiniuose mūsų paliktąją. Vakare kelius užtvindė iš jos grįžtantys kaimiečiai, tarp kurių sielvartaudamas pastebėjau daug išgėrusių. Aš netgi suabejojau dėl savo saugumo keliaujant naktį plačiais ir gūdžiais miškais. Kol kas važiavome toliau per lietų labai blogais keliais apie penkiolika mylių. Vidurnaktį sustojome Žemaitijos kaime, ir aš pasiūliau kelias valandas pailsėti. Tačiau karštis ir parazitai lūšnelėje taip erzino, kad tiktai išsitiesiau ant pliko suolo palei sieną, bet negalėjau užmigti. Lietus nesiliovė iki ryto. Mums iškeliavus

iš Minsko, oras buvo geras tik keletą dienų. Apie trečią ryto atsikėliau dar labiau pavargęs negu prieš guldamasis. Vienai šeimynos moteriai, galėjusiai skaityti žemaitiškai, daviau Testamentą. Priimtas buvo su dideliu džiaugsmu ir, neabejoju, bus skaitomas ir klausomas su nauda. Kokie patenkinti jie turėtų būti išgirdę jos skaitomus Jėzaus Kristaus žodžius evangelijoje. Galiausiai atėjo šeimos motina ir bučiavo bei šlovino rankas, įteikusias neįkainojamą dovaną. Su savimi buvau pasiėmęs tik dvidešimt egzempliorių norintiems pagelbėti šiame darbe miestiečiams. Bet negalėjau atsispirti nuoširdžiam neturtingo valstiečio, lydėjusio mane per lietų gana toli, iškalbingumui ir taip pat įteikiau jam egzempliorių. „Nors aš ir nesugebu skaityti, – kalbėjo jis, – bet mano žmona gera skaitytoja ir laisvai skaito maldaknygę. Kokia ji bus laiminga, galėdama prie to pridurti evangeliją!".

Bendras krašto vaizdas nuo Kauno iki Raseinių – lygumos: molingos žemės pakaičiui su smėlynais ir didžiuliai miškais užaugę plotai. Būsimo derliaus javų varpos atrodo vidutiniškos.

Kitą rytą apie aštuntą mes atvykome į apskrities miestą Šiaulius. Jame yra 280 pastatų – vyrauja įvairaus dydžio mediniai namai, yra keletas mūrinių. Žydus, kurie čia sudaro gyventojų daugumą, radau itin baikščius ir nenusiteikusius kalbėti apie religinius dalykus. Jie atrodė suvargę ir apgailėtini. Nusiskundė taip spaudžiami žemiškojo skurdo, kad nebeturi laiko galvoti apie dvasinius dalykus. Jie net negali išlaikyti rabino. Vienas iš jų man pasakojo, kad tarp jų įprasta tėvui apipjaustyti savo sūnus.

Vietos vokiečių protestantų pastorius buvo išvykęs į Mintaują. Protestantų čia labai nedaug. Jie neturi bažnyčios, bet renkasi savo pastoriaus namuose. Retai jų skaičius pranoksta dvidešimt penkis.

Miesto galvai ponui Miniatovui (Minietoff)[22] turėjau grafo Zybergo[23] rekomendaciją. Paaiškinau jam savo kelionės tikslą ir įteikiau Testamentą žemaitiškai, vokiškai ir hebrajiškai, drauge su mūsų paskutiniąja ataskaita vokiškai. Jis atrodė geranoriškai nusiteikęs ir pažadėjo bendradarbiauti. Labai nusiskundė masonų vyravimu ir sakė juos greitai plintant visose prie Rusijos prijungtose Lenkijos provincijose. Ložėms priklauso dauguma didikų, ir visai neseniai Raseiniuose buvo įkurta nauja. Minsko arkivyskupas taip pat pranešė, jog šiame mieste ložė irgi buvo įsteigta. Tiek jis, tiek Šiaulių miesto galva labai įtariai vertino šią slaptą sąjungą*.

* Imperatorius Aleksandras, neabejotinai gerai informuotas apie šių ložių politinę kryptį, savo valdymo metais 1822 m. įsaku uždraudė masonų veiklą ir iš kiekvieno imperijos tarnautojo pareikalavo prisiekti, kad jie nepriklauso ir niekada nepriklausys tokioms brolijoms Rusijoje arba už jos ribų. (*Aut. pastaba*)

Šiauliuose lankiausi apskrities kalėjime – dviejuose mažuose kambariuose, talpinančiuose apie aštuonis kalinius. Vargšai nelaimėliai! Pastebėjau, jog jiems net atsigulti per maža vietos. Atrodė išvargę, išblyškę ir liguisti. Kaip pasigailėtinai įkurdintus mačiau apskričių kalėjimų kalinius daugelyje mano lankytų kraštų! Matant tiek daug skurdo, nykumos, liguistumo, patalpų stokos, menką aprūpinimą maistu ir netvarkingą visų amžių bei lyčių kriminalistų suskirstymą, suspaudžia širdį ir darosi graudu. Šiaulių apskrityje žemaičių yra apie 75 000, visi Romos katalikai.

Palikęs Šiaulius, pasukau į Telšius, kitą apskrities miestą Žemaitijoje, į kurį atvykau apie pirmą valandą.

Artėjant prie Telšių, lygumos ir monotoniškas krašto peizažas vykusiai keičiasi, tapdamas banguotu, o kai kuriose vietose net kalvotu. Vietos miesto galvai[24], rusui, įteikiau rekomendacinius laiškus ir iš karto patyriau labai geranorišką požiūrį į man rūpimą dalyką – Dievo žodžio platinimą. Lenkai šio tikslo taip nesuvokia ir, būdami Romos katalikai, yra nusistatę prieš Švento Rašto skaitymą. Taip tik po aiškinimų ir įtikinėjimų galėjau pasiekti, kad geriausieji iš jų turėjo sutikti, jog tikslas, kurio savo kelionėje siekiu, yra labdaringas ir geras. Rusai, priešingai, abejojo Švento Rašto platinimo sėkme. Išugdyti skeptiškų šaltiniams šventikų, jie nejautė sąžinės graužimo dėl kiekvienos krikščionio pareigos ir teisės atidžiai pačiam skaityti Bibliją.

Telšiuose iš miesto galvos ir kitų išgirdau tai, kuo vargiai galima tikėti – atseit Giedraičių giminės kunigaikščiai yra taip plačiai paplitę ir tokie nuskurdę, kad kai kurie uždarbiauja kirsdami malkas ir veždami jas į Vilniaus turgų parduoti. Kad pragyventų, daugelis jų verčiasi žemės darbais. Kaip žemai Lietuvoje puolę kilmingieji! Žemaitijos bajorija taip pat beviltiškai išsigimusi, – tik Telšių apskrityje ne mažiau kaip 700 nuskurdusių bajorų patys dirba žemę.

Telšiuose yra 160 namų, jų pusę apgyvendinę žydai, daugiausia labai neturtingi. Aplankiau jų sinagogą ir nė trupučio nenustebau išvydęs Sandoros skrynią, kurioje saugomas Įstatymas, papuoštą medyje išraižytomis paukščių ir gyvulių figūromis, tikriausiai pagal cherubino įvaizdį. Pasikalbėjau šiek tiek su šventiku ir įsitikinau jį esant nemokšą ir nesugebantį mąstyti. Supratau, kad pažadinti protavimo galias tų asmenų, kurie nėra įpratę matyti daugiau kaip vieną problemos sprendimą arba lyginti vieną nuomonę su kita, deja, yra pats sunkiausias dalykas. Sutikau net daugybę žmonių, kurių protas buvo taip apsnūdęs, kad aiškiausias įrodymas, sakytum, nedarė jiems jokio įspūdžio.

Bernardinų vienuolyne radau šešiolika nutukusių geraširdžių vienuolių. Kadangi buvo pakankamai šilta, keletas jų sėdėjo prie stalo, vaišindamiesi

limonadu. Jų vyresnysis man buvo paslaugus ir atrodė žinąs mano apsilankymo tikslą. Jis klausinėjo, ką aš iš tikrųjų manąs apie dabar daugelyje kraštų tolydžio didėjančių pastangų platinti Bibliją visomis kalbomis tikrąją priežastį. Atsakiau Evangelijos pagal Matą 24, 14 žodžiais[25], kuriais jis liko labai patenkintas sakydamas: „Tai akivaizdus Kristaus veikimas". Jis pažadėjo padėti platinti žemaitišką Testamentą. Telšių apskrityje žemaičių priskaičiuojama apie 58 000.

Lietuvoje gal tik vidurinieji ir aukštesnieji Romos katalikų sluoksniai tegauna reguliarų išsilavinimą. Bajorų vadovas ir keli žymūs asmenys tvirtino man, kad didelė dalis paprastų žmonių gali skaityti ir todėl daug gero galima tikėtis iš jų pažinties su Testamentu. Mokyklos yra išimtinai įvairių ordinų vienuolių rankose. Telšių vienuoliai bernardinai savo mokykloje turi apie 200 berniukų, bajorų ir didikų sūnų, kuriuos jie lygiagrečiai įvairių sričių bendrų žinių moko lotyniškai, prancūziškai, vokiškai ir žemaitiškai.

Gavęs žymiausių oficialių asmenų pažadą padėti platinti Testamentą tarp neturtingų žemaičių, palikau Telšius ir pasukau į pasienio miestą Palangą. Apie penktą ryto pasiekėme Kretingą, kunigaikščio Zubovo[26] rezidenciją. Į jį kreipiausi sutikęs pas generalgubernatorių Vilniuje. Tada padovanojau egzempliorių žemaitiško Testamento, kurį norėjau matyti plintantį tarp daugybės jo apylinkės valstiečių, taip pat hebrajišką Testamentą Kretingos žydams ir Plungės rabinui, apie kurį kunigaikštis kalbėjo kaip apie mokytą žmogų. Atvažiavau į Palangą vakare ir apsidžiaugiau išgirdęs, kad Žemaičių vyskupas, kurį tikėjausi susitikti Raseiniuose ar Telšiuose, buvo čia.

Perdavęs rekomendacinį laišką iš kunigaikščio Golicyno, laukiau vyskupo ir buvau jo labai svetingai priimtas. Supažindinau jį su savo šioje kelionėje nuveiktais darbais. Jis sakė dar neišplatinęs nė vieno iš pasiliktų 1000 egzempliorių. Papasakojau jam smulkmenas iš apsilankymų apskričių miestuose ir maldavau paremti mano pastangas ir parašyti apskrities bajorų vadovams ir dvasininkams. Jis pritarė mano susitikimams su keliais žymiais asmenimis miestuose, pro kuriuos keliavau, ir pažadėjo parašyti bajorų vadovams, prašydamas jų visokeriopai pagelbėti. Jis sakė, kad žemaičiuose yra 200 bažnyčių, ir žadėjo kreiptis į komitetą Vilniuje, kad išsiųstų atitinkamą skaičių egzempliorių perduoti ir išplatinti kiekvienoje parapijoje[27]. Tai, jo manymu, tinkamiausias būdas kaip galima greičiau paskleisti 4000 egzempliorių. Peterburgo komitetas nutarė pardavinėti kiekvieną egzempliorių po pusę sidabro rublio (apie du šilingus Anglijos pinigais), tai sudaro įrišimo kainą.

Jo Šventenybė pakvietė pietums. Dalyvavo dar keletas kilnių asmenų, kuriuos labai domino mano darbas. Vyskupas pažadėjo nedelsti su anksčiau minėto sprendimo vykdymu. Taigi viliuosi, kad varginančios ir sunkios kelionės per Žemaitiją tikslą būsiu efektyviai pasiekęs.

[1] *Steigiamasis Vilniaus Biblijos draugijos – Rusijos Biblijos draugijos Peterburge (RBD) skyriaus susirinkimas įvyko 1816 m. lapkričio 4 (spalio 23) d. – Žr. Priedai, dokum. 2.*

[2] *Žr. 39 dokum. 1 paaiškinimą.*

[3] *Tikriausiai turima omenyje popiežiaus Pijaus VII 1816 m. brevė „Magno et acerbo dolore", kur Šv. Tėvas smerkė Biblijos draugijas ir metropolito Stanislovo Sestšencevičiaus-Bogušo dalyvavimą RBD veikloje, reikalaudamas nutraukti visus ryšius su šia organizacija.*

[4] *Filipas Nerijus Golianskis (1753–1824) – Vilniaus universiteto profesorius. Gali būti, kad misionierių spaustuvėje Vilniuje 1817 m. išspausdintos 24 p. anoniminės brošiūros „Rosprawa czy wolno wszystkim bez braku czytać księgi Pisma Świętego, w językach krajowych drukowane" autorius yra Golianskis.*

[5] *Žr. Priedai, 2 dokum. 2 paaiškinimą.*

[6] *Žr. 35 dokum. 1 paaiškinimą.*

[7] *Ess Van Leandr. O potrzebu i pożytku czytania Pisma Świętego. – Wilno, 1819.*

[8] *Karaitai, karaimai – senovės tiurkų kilmės tautelė, VIII–X a. priklausiusi Chazarų chanatui. Karaimai buvo griežti Senojo Testamento sekėjai. XIII a. Krymą nukariavus totoriams, čia gyvenę karaimai pateko stiprion totorių įtakon ir pamažu susiliejo su jais, išsiskirdami tik savo religija.*

[9] *Rabinai talmudistai pripažįsta ir žodinius Dievo Įstatymus bei jų žodinį aiškinimą, taigi kartu Senasis Testamentas jiems nėra vienintelis tikėjimo šaltinis.*

[10] *Chasidimai, chasidai – žydų pietistinė sekta. Jos įkūrėju laikomas Podolės žydas Izraelis Baalsem Tob (1699–1760). Pagal chasidus, bendravimui su Dievu nėra būtina išmanyti Talmudą. Kiekvienas galįs tapti pranašu, aiškiaregiu – cadiku (tarpininku tarp Dievo ir paprasto žmogaus). Lietuvoje chasidizmo išpažinėjai buvo persekiojami. Ypač prieš juos buvo nusistatęs Vilniaus Gaonas, griežtas judaizmo tradicijų saugotojas.*

[11] *Kabala – mistinė žydų filosofija, priešinga Senojo Testamento Mozės knygų mokslui.*

[12] *Frankistų sektą įkūrė Jakovas Leibovičius Frankas (1726–1790), skelbęs teoriją apie Mesijo persikūnijimą iš vieno žmogaus kūno į kitą. Į Lenkiją Frankas atvyko ir pirmąją frankistų grupę suorganizavo 1755 m. Lenkijos rabinams pradėjus su jais kovoti, frankistai pareiškė atsisaką nuo rabiniškojo judaizmo, atmetą Talmudą ir pripažįstą tik kabalistinę knygą „Zohar", kurios mokymas artimas katalikybės principams. Vyskupas Dembovskis leido jiems įsikurti Kamenecko-Podolsko apylinkėse. Tačiau po Dembovskio mirties frankistai Lenkijoje vėl buvo pradėti persekioti. Kaip religinė sekta, frankizmas nepaliko ryškesnių pėdsakų judaizmo raidoje.*

[13] *Gali būti, autorius čia turi omenyje Amsterdamo spaustuvininko ir leidėjo Juozapo ben Abraomo Athias (?–1700) 1661 m. Amsterdame išspausdintą Biblijos leidimą, parengtą naudojantis tradiciniu tekstu.*

[14] *Žr. Priedai, 2 dokum. 7 paaiškinimą.*

[15] *Žr. Priedai, 2 dokum. 8 paaiškinimą.*

[16] *Naujas Istatimas Jezaus Christaus Wieszpaties musu lietuwiszku leżuwiu iszgulditas par Jozapa Arnulpa kunigaykszti Giedrayti. – W., 1816.*

[17] *Čia tikriausiai turima omenyje Skaisčio ežeras. Bražuolė, Briežuolė – 21 km ilgio Neries kairysis intakas. Prasideda iš Briežuolėlio ežero ties Bražuolės kaimu, greta Akmenio*

ir Galvės ežerų. XIX a. literatūroje (M. Balinskis ir kt.) buvo įsigalėjusi nuomonė, kad Bražuolė jungia Trakų ežerus su Nerimi. Iš tikrųjų į Nerį iš Skaisčio ežero įteka Soidės upelis.

[18] *Autorius tapatina žydus ir karaimus. Kaip matyti iš teksto, kalbama apie karaimus. Pirmieji žydai Trakuose apsigyveno tik 1800 m. Šios dvi bendruomenės iš pat pradžių ėmė nesutarti tarpusavyje – Trakų karaimai ne kartą reikalavo iškeldinti žydus. Galiausiai 1829 m. Rusijos senatas priėmė nutarimą leisti Trakuose gyventi karaimams. Draudimas čia kurtis žydams buvo atšauktas tik 1862 ar 1863 metais. – Žr. Baliulis A., Mikulionis S., Miškinis A. Trakų miestas ir pilys.–V., 1991.–P. 137–146.*

[19] *Čufut Kale, karaimų centras Kryme. Spėjama, kad į Lietuvą karaimai atėjo iš čia.*

[20] *Žr. 17 paaiškinimą.*

[21] *LDK laikais Raseiniai buvo žemaičių seniūnijos seniūno rezidencija (pagal rangą seniūnas lygus vaivadai).*

[22] *1816 m. Vincentas Miniatovas (Miniatow) Šiauliuose ėjo gorodničiaus pareigas. – Žr. Kalendarzyk polityczny na r. 1816 dla wydziału Uniwersytetu imperatorskiego Wileńskiego. – Wilno, 1816.*

[23] *Žr. 2 paaiškinimą.*

[24] *Neaišku, kokį pareigūną autorius turi omenyje. Tai galėjo būti miesto gorodničius, – kaip Šiauliuose (žr. 22 paaiškinimą).*

[25] *Mt. 24, 14 „Ir bus paskelbta ši karalystės Evangelija visame pasaulyje paliudyti visoms tautoms. Ir tada ateis galas".*

[26] *Žr. 46 dokum. 1 paaiškinimą.*

[27] *Vyskupo Giedraičio versto Naujojo Testamento, išleisto 1816 m. 5000 egzempliorių tiražu, platinimo reikalus tvarkė Vilniaus Biblijos draugija. – Žr. dokum. 44.*

SUMMARY

"Devynioliktan amžiun įžengus" (At the dawn of the 19th century) is the third volume of the serial publication "Senoji Lietuvos literatūra" (Old Lithuanian Literature), devoted to the early 19th-century literature. This new epoch, the literature of which entirely differs from that of old written language and where due to new historical context (incorporation of a large part of Lithuania into the Russian empire, processes of the formation and democratization of the Lithuanian nation) saw the changes in the cultural atmosphere and the notion of literature. On the other hand, there are a number of close links between the 19th-century literature and that of earlier centuries.

The volume consists of two sections: articles and publications.

In the article "Connections between national consciousness and paganist culture at the beginning of the 19th century" I. Skurdenienė reconstructs and from different angles discusses the myth of the pre-Christian Lithuania, featured in creations of many a 19th-century writer, viz. S. Daukantas, D. Poška, L. Rėza, S. Stanevičius, etc. A significant feature of their works, their great interest in national culture, mythology and language, which on its turn was propelled by Romanticism dominating Lithuania of that period, by the idealization of the past and search for national spirit peculiar to this movement is also distinquished by the author.

A. Tereškinas' article "Jurgis Ambraziejus Pabrėža: By the sacred lovingness..." focuses the personality of J. A. Pabrėža, Lithuanian cultural worker, a Franciscan monk, according to the authors', stoic and ascetic, who worked on the turn of the 19th century as well as his point of view on man and spiritual wealth expressed in his poems and sermons.

J. Lebionka's article "Precursors of the Romantic literature in Lithuania" presents pre-Romantic works and articles of the first two decades of the 19th century, written in Polish and published in Vilnius by literary workers L. Unicki, A. Mostowska, F. Szahin Sokół, T. Lityński, O. Pietraszkiewicz and A. Gorecki. Attention is directed to the combination of classical and romantic features in their novels and collections of poems, Lithuanian motifs of their works (glorification of the legendary past of Lithuania, the motif of ruins of Vilnius castle and others) as well as to the urge they rendered upon Lithuanian literary workers (D. Poška, etc.). A conclusion is drawn that the works of the said authors served as a basis for the early Romantic literature not only in Lithuania but also the whole Polish literature. They seem to have had obvious influence upon then emerged "Lithuanian school" of the Polish Romantisizm and first of all upon the creation of A. Mickiewicz and J. Słowacki.

The object of J. Šlekys' article is the reaction of Russian literary workers to the 1830–1831 years' uprising in Poland and Lithuania. Giving detailed analysis of the works, press publications, correspondence on this subject of the dekabrists V. Zhukovsky, P. Viazemsky and others, J. Šlekys brings to the foreground the sympathy of some authors for the uprising and the connection of some of them with the imperial policy of the Tsar. A separate paragraph is devoted to A. Pushkin's mostly negative attitude to the uprising.

With reference to the principles of textological analysis in her article "Manuscripts of S. Daukantas' historiograpical works" R. Bončkutė reconstructs the history of the said manuscripts. The specification of a more precise date of S. Daukantas' works, the identification of copyists, the attempt to delineate which text elements should be ascribed to the language and which to the spelling, which should be considered language data and which mistakes rest on the complex method of manuscript analysis (referring to the scientific data of the history of the common language, of dialectology, history, literature, paleography). The article also attempts to define general problems of the analysis of S. Daukantas' manuscripts.

The section of publications presents biographies of two German literary workers, Gottfried and Siegfried Ostermeyers (father and son), who resided in Prussian Lithuania and contributed much to the Lithuanian culture. The material embracing a foreword, German texts of the biographies, taken from the publication "Some scrappy notes on the Ostermeyers' family", their translations into Lithuanian was prepared by R. Šlaitaitė.

A great part of the publication is given to J. A. Giedraitis' (1754–1838), Bishop of Samogitia, correspondence with the Russian Bible Society for the translation of the New Testament into Lithuanian (published in 1816). The letters, come upon in the archives of Saint Petersburg and prepared for publication by A. Prašmantaitė, fully decipher the milieus of arrangements and publication, the contributors to this work and its circulation. Enclosed here is also a small study "Description of the Lithuanian nation, language and literature", prepared for the Bible Society by J. A. Giedraitis, which helps to better understand the way of thinking of Lithuanian cultural workers of the beginning of the 19th century. So are, as supplements, two letters and a fragment of a book "Russia: or Miscellaneous Observations on the Past and Present State of the Country and Its Inhabitants", written by R. Pinkerton, an Englishman, who travelled around Russia and Lithuania at the turn of the 19th century. His impressions of the trip and some information on the circulation of the New Testament are rendered here. The publication starts with a large article "Juozapas Arnulfas Giedraitis a translator of the New Testament".

PAVARDŽIŲ RODYKLĖ

Abichtas J.H. 34
Aistis J. 92
Aksakovas K. 93
Albertas 226
Albertrandis J. 14
Albrechtas 230
Aleksandras I 43, 79, 85, 179, 185, 191, 223, 228, 231, 235, 236, 243, 336
Aleksandras II 84
Aleksejevas M. 97
Alintas 222, 223
Anderson M.G.-žr. Ostermejer M.G.
Andersonas, Anderson B. 165, 169
Andziulaitis J. 133
Anenkovas P. 83, 85, 91
Artemovskis-Gulakas P. 68
Atila 26, 220, 222
Augustas 222, 228
Ažukalnis V. 64

Baalsem Tob I. 339
Baczynski S. 64
Bakuninas M. 96
Balinskis, Balinski I. 180, 319, 321, 323
Balinskis, Balinskis M. 60, 340
Baliulis A. 184, 340
Bandkė S. 74
Bandtke J.S. 14, 120
Banevičius M. 88
Banionis E. 184
Baranauskas A. 114
Barbier A. O.66
Barkas 219, 220
Barthelemy O.M. 66
Batiuškovas K. 55
Becu-žr. Bekiu A.
Bekas I. 76
Bekiu, Becu A. 180, 189, 319, 322, 323
Beliajevas M. 79, 80, 87, 91
Belinskis V. 85
Belizarijus 222, 230
Benediktovas V. 73
Benkendorfas A. 101
Beranger J.P. de 66
Berdiajevas N. 68, 77, 90, 107, 110
Beresnevičiai 114, 143
Bernaras 77
Bernatowiczius F. 12
Bestuževas-Marlinskis A. 69
Bicilis P. 90
Bičiūnas V. 111
Bielinski J. 43,180
Biržiška M. 173
Biržiška V. 31-33, 114, 117, 119, 125, 150, 173-175, 181, 182, 231
Bytautas G. 234, 235, 301, 302
Blokas A. 93
Bludova A. 78
Bludovas D. 80, 85
Bobrovskis M. 180, 323
Bodianskis O. 68
Bogušas K., Bohusz X. 13, 21-27, 53, 182, 183, 202, 220, 225, 229-231
Boleslovas (Kališo princas) 326
Bončkutė R. 5, 7, 113, 134, 342
Borne L. 67
Boudou A. 178
Bretkūnas 226, 230
Brodzinskis K. 45, 61
Bucharskis A. 179, 180, 187, 189, 283-285, 288-294, 323
Buckas, Buck 164, 169
Būčys P. 114
Buetneris, Buetner 164, 168
Būga K. 143, 229
Buivydis A. 113
Bulgarinas F. 74, 75, 77
Burba 114, 122, 133
Butavičius J. 125-126, 133, 134

Capellis A.L. 29
Chalupka E. 67
Chamisso A. von 67
Chilinskis S.B. 226, 231
Chitrovas J. 79, 80
Chitrovo J. 100, 102
Chlapovskis D.A. 65
Chomiakovas A. 105-108
Chrapovickis, Chrapowicki 180, 319, 321, 323
Chreptavičius, Chreptovitch A. 180, 319, 321, 323
Churginas A. 88
Chvostovas D. 76, 96
Ciavlovskaja T. 82
Ciavlovskis M. 90
Ciecichovskis G. 178
Cygnaeus F. 68
Cynthius 165, 169
Cipko A. 111

Civinskis, Sevinski J. 180, 301, 302, 319, 321
Cooperis J. F. 68
Crassas 228
Custinas A. de 75
Czeczotas J. 11

Čartoriskis 285
Černyševskis N. 84
Čiaadajevas P. 96-98, 111, 112
Čičerinas A. 91
Čiupalas S. 314

Dagys J. 32
Damelis J. 19
Dantė 97
Daujotytė V. 18
Daukantas S. 5, 7, 12, 14-17, 19-29, 41, 113-148, 341, 342
Daukša M. 21, 130, 147
Daumantas 223
Davainis Silvestraitis M. 115, 116, 135
Davydovas D. 72, 73, 103
Delavigne'is K.J. F. 66
Delvigas A. 81
Dembovskis 339
Deržavinas G. 55
Dibičas J. 65, 71, 72, 75, 108
Dlugoszas J. 14, 25
Dmitrijevas I. 55
Dmochowskis F.K. 28
Dmovskis R. 111
Donelaitis K. 12, 23
Dragomanovas M. 103
Dubeltas L. 75
Duminas S. 71
Duns Scotas J. 38
Dutkiewicz J. 67
Dvorskis, Dworski A. 82, 84, 86

Eichenbaumas B. 93
Eichtvangenas Z. fon 225
Eismantas 223
Ektedšiorija 293
Eredanas E. de 174, 175, 233, 234
Ewersas, Ewers G. 126, 127

Farenschild, Furenschild von 150, 158
Fedotovas G. 89
Finkelmon D. 102
Firkovičius R. 184
Fleischmannas, Fleischmann 165, 167, 169, 170
Florus 219
Fokas M. fon 80
Francevas V. 84, 88, 90, 98, 104-107
Frankas L. 327, 339

Fridrichas I 191, 226, 228, 241
Fridrichas II, Fridrichas Didysis, Fridrichas Didysis II 191, 241, 226-228
Fridrichas Vilhelmas 191, 226, 228, 241
Frizmanas L. 105

Gaidamavičius P. 13
Gailevičius B. 173-175, 233, 234, 243, 244
Gaonas 339
Gebethneris, Gebethner J. 46, 48, 52
Gebhardis L.A. 126
Gediminas 331
Geitleris, Geitler L. 114, 115, 143
Gelgaudas A. 65
Genlis S.F. de 46, 47, 48
Genzelis B. 20
Gerasimova J. 71
Gercenas A. 108
Gidžiūnas V. 31, 32
Giedraitis, Giedroyc, Giedroyts J.A. 5, 7, 8, 25, 28, 30, 172-244, 246-253, 255-257, 259, 260-266, 267-269, 271-273, 277-282, 284-288, 290, 294, 295, 297, 298, 300-304, 306, 311-317, 319, 321-323, 330, 333, 340, 342
Giedraitis M. 230
Giedraitis S.M. 41
Gilelsonas L. 101
Gillis J.M. 178
Giniotas 41
Gintila J.K. 117, 121
Girdzijauskas J. 4
Goethė J.W. 13, 108
Gogolis N. 90
Golianskis 324, 339
Golicynas, Golicyn A. 28, 72, 177, 179, 185-188, 189, 192, 194, 195, 197, 228, 231, 235-237, 241, 242, 244-251, 253-255, 257-260, 262-267, 269, 271, 273-280, 286, 282, 288, 295-302, 304-309, 312, 315, 316, 338
Goluchowskis, Goluchowski J. 38
Goreckis, Gorecki A. 7, 52, 60-64, 341
Gorne F. von 152, 159
Gorski K. 35
Goštautas J. 67, 137
Goszczynski S. 64
Greimas A. J. 13
Grigas R. 111
Grigorjeva A. 91
Grillparzeris F. 67
Groddeckas G.E. 15, 44
Grossas F. 67
Gruževskiai 226
Gruževskis J. 231

Gurjanovas V. 110
Gurovas F. 109
Gvagninis 219, 229
Hakas F.V. 225, 227, 230
Harringas H.P. 67
Hartknochas K. 16, 26, 224, 230
Hauptas, Haupt 167, 171
Herderis J.G. 13
Herweghas G. 67
Hiarnas, Hiarn's 125, 126
Hindesin 165, 169
Hoffmannas, Hoffmann 165, 169
Homeras 28, 44
Horacijus 45
Hornas, Horn P. 180, 319, 321, 323
Hugo V.M. 66
Husazewskis T. 29
Yla S. 29
Iljinas I. 91, 112
Ivanova N. 92
Ivaševas V. 72
Iveljevas 76
Ivinskis D. 82, 103
Ivinskis L. 22
Ivinskis Z. 29
Jachinas R. 69
Jadvyga 19, 223
Jagminas 221, 229
Jaknavičius J. 231
Jakštas A. 173, 175
Jakubovičius L. 76
Janion M. 48
Jankus M. 114
Janulaitis A. 115, 125, 133
Januškevičius A. 71
Jaunutis 223
Januškevičius, Januszkiewicz J. 174, 234, 314, 317
Jegorovas B. 106
Jekaterina II 96, 223, 308
Jezowskis J. 58
Joilas, Joil 180, 319, 321, 323
Jogaila, Vladislovas Jogaila, Vladislovas II Jogaila, Wladislaw II Jagiello 13, 19, 225, 230
Jonikas P. 175
Jovaišas A. 22
Jucevičius L.A. 18-20, 125, 181
Julijus Cezaris 219
Jullienas M.A. 66
Juozapas II 327
Juozapas ben Abraomas Athias, ben Athias 328, 339
Jurevičius T. 182
Jurginis J. 20
Justinianas I 100, 222, 228, 230
Kalau E.L. 164, 168
Kalau F. 152, 156, 159, 162, 163, 168
Kantas I. 13, 34
Kapsukas V. 79
Karamzinas N. 55, 85, 123, 126, 128
Kaškinas D. 77
Katelė J. 111
Kauneckiai 113-115, 122
Kauneckis, Kovnockis L. 113, 115
Kavolis V. 68
Kazimieras Didysis 326
Kazlauskis L. 173, 181, 234, 235
Keydell 165, 169
Kernersas J. 67
Kernauskai (broliai) 109
Kęstutis 13, 18, 223
Kilijan 285
Kilijanas 285
Kitajevas J. 83
Kiuchelbekeris V. 70
Klacelis F.M. 67
Kleinas D. 225, 230
Klementas A. 22, 23
Kliuverijus F. Gdanskietis 224, 230
Klongevičius A. 12
Knoblochas A. 109
Kocebu F. 126
Kocoj H. 67
Koeppen 138
Kojelavičius-Vijūkas A. 11, 25, 113, 123, 126, 128, 219, 229
Komarovskis J. 86
Konickaja J. 184
Kontrimas K. 44
Kosciuška T. 33, 41, 45
Kosteneckis J. 108-110
Kotliarevskis N. 80
Krasauskas R. 179
Krasinskis Z. 11
Kraszewskis J.I. 11, 12, 14
Kriaučiūnas J. 114
Krylovas I. 55
Kromeris M. 14
Kuehlis, Kuehl 165, 169
Kulešovas V. 103
Kunas 219, 220
Kutanovas N. 98
Kutuzovas M. 81, 100, 102
Kuzmickas B. 10, 12
Kvantas J. J. 226, 231
La Fontaine'as J. de 46
Lamzdorfas M. 187, 278, 279

Larabitas 97
Lasickis J. 11, 15, 16, 27
Lazijas V. 224
Lebedys J. 113
Lebionka J. 5, 7, 42, 341
Lednickis, Lednicki V. 66, 67, 76-78, 82, 86, 88, 89, 92, 94, 96, 97, 103, 104, 106
Lelewelis, Lelewel J. 15, 25-27
Le Longas Ž. 226, 231
Lenau N. 67
Lengnickis, Lengnick 167, 171
Leonas XII 178
Leonhard S. 67
Lermontovas M. 93
Lerneris N. 81, 84, 89, 94
Lessingas G.E. 13
Levilis 222
Lysijus 231
Litynskis, Litynski T. 52, 54-58, 341
Litvinovičius S. 67
Liublinskis V. 85
Liudvikas, vengrų karalius 223
Lomonosow 135
Lopacinskis J. 35
Lukšienė M. 10, 32, 34
Lunačiarskis A. 85
Luninas M. 72

Maceina A. 14, 15
Macha K.H. 67
Maciūnas V. 14, 173, 228, 231
Maironis 42
Makogonenka G. 92
Maksimovičius M. 108
Malebatas 222
Malevskis, Maleski, Malewski S. 180, 319, 322, 323
Maltitzas G.A.F. 67
Marburgietis V., Marburg W. 127
Marcinovskis 285, 324
Marija Fiodorovna 187, 188, 277-279
Marinas A. 73
Markovas M. 77
Maronė A. 229
Matulaitis 29
Mažvydas M. 118, 230, 311
Medelinskaitė S. 184
Melgunovas N. 102
Merkelienė G. 184
Merkys V. 113, 114, 125, 133, 140, 184
Michailas Pavlovičius(kunigaikštis) 279
Miciūtė O. 115, 116, 135
Mickevičius, Mickiewicz A. 10-12, 14, 16-18, 26, 45, 52, 58, 59, 60, 61, 64, 66, 86, 341
Mykolas Lietuvis 10
Mikšytė R. 30
Mikulionis S. 340
Miliukovas P. 68, 83, 84
Milkus K.G. 10, 16, 181
Milošas, Miloszas Cz. 21
Mindaugas 13, 223, 225
Miniatovas V. 336, 340
Miškinis A. 340
Mitropolskaja N. 89
Mochnacki M. 69
Mogėnas D. 173, 174, 233, 234, 243, 244
Moniuszka S. 19
Mosenas J. 67
Mostowska A. 7, 46-52, 341
Mostowskis T. 46
Motiejūnaitė E. 184
Muchina S. 69
Muravjovas A. 70, 71
Muravjovas M. (Korikas) 70, 93
Muravjovas N. 70

Nadeždinas N. 95
Napoleonas 43, 61, 72
Narbutas, Narbutt T. 11, 14-19, 25, 26
Narimantas 223
Narsesas 222, 230
Naruszewiczius A. 14, 25
Nasonkina L. 109
Naščiokinas P. 80
Naunynas H. 226, 231
Nekrasovas N. 93
Neronas 220
Nesterovas F. 79
Nezabitauskis Kaj. 15, 26, 29, 148
Niemcewiczius, Niemcewicz J.U. 52
Niemčevskis, Niemczewski Z. 180, 319, 321, 323
Nikolajus, Nicolai J.J. 180, 319, 321, 323
Nikolajus Pavlovičius 279
Nikolajus I 65, 69, 73, 77-79, 81-83, 85, 90, 101, 110
Norovas A. 76
Novinskis V. 184
Novosilcevas N. 98

Odoakras 222, 225
Odojevskis A. 71
Ogariovas N. 108
Onacevičius Ig. 14, 25, 26
Orestas 222, 229
Orlovas M. 69
Ortleppas E. 67
Ostermair H. 150
Ostermejer, Ostermeyer A.A. 167, 171
Ostermejer, Ostermeyer J.D. 166, 170

Ostermejer, Ostermeyer J.C. 167, 171
Ostermejer, Ostermeyer M.G. 165, 167, 169, 171
Ostermejeris, Ostermeyer B. 151, 158
Ostermejeris, Ostermeyer B. (vyr.) 151, 158
Ostermejeriai, Ostermayer, Ostermeyer 149, 150, 158
Ostermejeris B.V., Ostermeyer B.W. 166, 170
Ostermejeris, Ostermeyer E. 150, 158
Ostermejeris, Ostermeyer G. 5, 7, 149-163, 342
Ostermejeris, Ostermeyer G.L. 166, 167, 170, 171
Ostermejeris K.H., Ostermeyer C. H. 149, 166, 170
Ostermejeris, Ostermeyer L.A. 167, 170
Ostermejeris, Ostermeyer N.F. 165, 167, 169, 171
Ostermejeris P.R. 149
Ostermejeris, Ostermeyer S. 5, 7, 149-150, 157, 163-171, 342
Ostermejeris Z.G., Ostermeyer S.G. 166, 170
Ostrovskaja N. 78
Ovidijus 23, 182, 183, 224
Ovsianas S. 174, 233, 234
Pabrėža J.A. 5, 7, 31-41, 124-126, 133, 148, 341
Palemonas 26, 49, 219
Paskevičius I. 65, 75, 76, 81, 96
Paškevičius A.-žr. Paškevičius I.
Paškevičius I. 174, 234, 235
Patersonas, Paterson 318
Pavliščevas L. 84
Petras Dusburgietis 230
Petras I 101
Petraškevičius A. 109
Pfizeris G. 67
Pilimundas 222, 223
Pinkertonas, Pinkerton R. 8, 180, 183, 184, 188, 189, 269, 271, 293, 294, 304, 306, 308, 318-339, 342
Pietraszkiewiczius, Pietraszkiewicz O. 52, 58-60, 341
Pigariovas K. 105
Pijus VII 339
Pypinas A. 104, 106, 112, 178, 179
Pisanskis, Pisanski 164, 169
Pisarevas D. 91
Platenas A. von 67
Pletniovas P. 83
Pliateris A. 18
Pliateris, Plater F. 319, 321, 323
Pliateris-Zybergas, Plater Sieberg M. 180, 294, 318-321, 322, 324, 336
Plinijus 219
Plioteris J. 29, 117-121, 146-148
Pogodinas M. 74, 84, 88-90, 98
Polis W. 11
Polivanovas L. 92
Pomerancas G. 111
Pompėjus 219
Popkovas B. 82
Popovas V. 180, 183, 187-189, 271, 283, 285, 288, 291, 292, 318
Poška, Paškevičius D. 11-16, 18-28, 42, 53, 54, 58, 117, 119, 120-122, 174, 175, 234, 235, 341
Povilonis J. 32
Prašmantaitė A. 5, 8, 28, 172, 342
Prokopijus iš Cezarėjos 219, 228, 229
Przezdzieckis A. 46
Ptolomėjas 219, 229
Publijus Libonas 219
Puškinas, Puszkin A. 55, 72, 76, 78, 79-103, 104, 106, 111, 112, 342
Radcliffe 48
Raguotienė G. 82
Rajevskis N. 102
Rakauskas V. 4
Ramorinas G. 66
Rapolionis S. 226, 230
Raszynskis E. 140
Rebentišas K. 226, 231
Reccardtas, Reccardt 164, 169
Reclus E. 32
Rečinskis, Renchinsky S. 180, 319, 321, 323, 330
Reitenbachas, Reitenbach 165, 169
Rėza L. 10-12, 15, 17, 18, 20, 24, 27, 28, 341
Rybinskis M. 66
Rimskis-Korsakovas, Rimsky-Korsakoff A. 180, 318, 321, 323, 324
Rimskis-Korsakovas G. 102
Rochowas, Rochow von 157, 162
Ročka M. 10
Rohlandas F.M. 65
Romulas Augustulas 229
Ropas, Roop T. 180, 319, 321, 323
Roset-Smirnovas A. 84
Rousseau J.J. 29
Ruigys Pil . 16, 226, 230, 231
Ruigys P.F. 225, 230
Runičius D. 76
Ruškys P. 125
Sabina K. 67
Samulionis A. 4, 184

Sapūnas K. 230
Sarbievijus M. 19
Sarpalienė L. 8
Saundersas, Saunders J. 180, 285, 319, 321
Schellingas F.W. 38
Schloezeris A.J. 126
Semenenka P. 35, 36
Serafimas 179
Sestšencevičius-Bogušas, Siestrzencie-wicz Bohusz S. 178, 180, 244, 245-246, 259, 339
Sevinski-žr. Civinskis J.
Sijanovas P. 76
Syrokomlė W. 11, 12
Sirotininas A. 107
Sirvydas K. 16, 130, 147, 227, 231
Skurdenienė I. 5, 7, 9, 341
Sliesoriūnas F. 73
Słowackis, Słowacki J. 11, 12, 64, 341
Smakauskas V. 19
Smigelskis B. 173
Smirdinas A. 81, 95
Smirnova A. 184
Smirnovas-Sokolskis N. 95
Smuglevičius P. 19, 221, 229
Snorskis 140
Sokolovas V. 93
Solovjovas V. 105
Somovas O. 68, 77-78
Spengleris O. 10
Spėra 219, 220
Sperberis, Sperber 167, 171
Sruoga B. 92
Stadler von 150, 158
Stanevičius S. 11-13, 15, 16, 18, 20-25, 27-29, 117-121, 341
Staszicas S. 14
Storoženka 76
Strachvicas M. 244
Strada V. 111
Strazdas A. 12, 24, 26, 28, 30, 42
Strazdūnaitė R. 184
Strijkovskis M. 11, 15, 16, 25, 27, 56, 59, 219, 229
Strobel G.W. 67
Stroinovskis J. 178
Struiskis D. (Trilunnyj) 81
Subačius G. 125, 126, 131, 132, 134
Sungurovas N. 108-110
Szahin Sokolas, Szahin Sokol F. 7, 52-54, 58, 341
Šafarikas P.J. 67
Šalkauskis S. 11, 89
Šaniavskis G. 109, 110
Ščegolevas P. 83
Ševyriovas S. 75, 102
Šibinskis D. 29
Šidlauskas A. 29
Šilderis K. 65
Šilderis N. 177
Šimkevičius J. 221, 229
Šiškovas A. 77
Šlaitaitė R. 5, 7, 149, 342
Šlekys J. 5, 7, 65, 342
Šrubauskis P. 231
Štulcas V. 67
Šulcas T.G. 225, 230
Tarasovas B. 98
Tate C.F. 32
Teiloras E. 231
Telis 222
Teodora 100
Teodorikas 222
Tereškinas A. 5, 7, 31, 341
Tiškevičius E. 19
Tiutčevas F. 104-105, 107, 108
Tokarz W. 75
Tolstojus P. 73
Tomaševskis B. 82, 83
Tomašikas S. 67
Towianskis A. 35
Treugutt S. 67
Tretiak J. 86
Trinkowskis 35
Trubicynas N. 68
Trumpa V. 89
Tufas 222
Tumanskis F. 78, 79
Tumas-Vaižgantas J. 114, 124
Turgenevas A. 69,72, 82, 100-103
Turgenevas N. 102
Uhlandas L. 67
Ulrichas fon Jungingenas 19
Unickis, Unicki L. 7, 42-46, 47, 341
Uvainis L. 28, 119-122, 174, 175, 234, 235
Vaicekauskas M. 8
Vaičiulėnaitė-Kašelionienė N. 66
Vaišvila I. 113, 114, 140
Valančius, Wolonczewski M. 40, 113, 114, 125, 136, 137, 139-145, 148, 173, 181
Valentinijonas 229
Valerijonas 222
Valiūnas S. 12, 18, 22, 25, 26, 30, 42
Vambutas L. 113
Vanagas V. 4, 184
Van Essas, Van Ess L. 324, 339
Vasilkovskis N. 67

Veitas M. 67
Venclova T. 89
Venevitinovas D. 75
Venslauskis T. 173, 234, 235
Veresajevas V. 95
Verevkinas N. 76
Vergilijus 28, 45
Viazemskis, Viazemsky P. 69, 72, 80, 82, 98-103, 342
Vigelis F. 98
Villamovas G. 187, 188, 277-280
Vytautas 13, 137
Vladislovas V Jogailaitis 223
Vodovozovas V. 90
Voigtas, Voigt J. 123, 126-129
Volkonskaja Z. 75
Volkovas A. 77
Volmeris J.M.P.E. 124
Voltaire'as 29, 85
Volteris, Wolter E. 114, 115, 117, 122, 133, 139, 143
Vujekas J. 244

Warmke E. 127
Westphal J. 150, 158
Westphalis, Westphal 165, 169
Wielandas Ch.M. 46, 47
Willis N.P. 68
Windelbandas W. 12

Zagoskinas M. 87
Zanas T. 58
Zawadskis J. 47
Zavališinas D. 72
Zenonas 222
Zhukovsky V.-žr. Žukovskis V.
Zinkevičius Z. 173
Znoska J. 180, 323
Zubovas P. 188, 307-310, 338

Žygimantas 223
Žilevičius L. 114
Žilinskas J. 114
Žukovskis, Zhukovsky V. 72, 76, 78, 81, 83, 84, 94-96, 99, 101, 104, 106, 342

Александр I 112, 190, 202, 209, 242
Алексеев М. 97
Алинтас 202
Алпатов М. 95
Альберт Бранденбургский 206
Аншенков П. 83, 85, 91
Аттила 199, 201
Аугусталь 201

Бабаев Э. 93
Бадалич Й. 86
Бакунин М. 96, 103
Барсуков Н. 74, 76, 108
Баташева Е. 117
Белезариуш 202
Белинский В. 85, 110
Беляев М. 79-81, 86, 87, 91, 100, 102
Бенедиктов В. 73
Бердяев Н. 68, 77, 90, 107, 110
Бестужев А. 69
Битовт Г. 233, 300
Бицилли П. 90
Благой Д. 102
Блудова А. 74, 79
Богуш К. 199, 205
Боркус 198
Бороздин А. 86
Брайловский С. 78
Бредке, Бретке И. 206, 207
Брюсов В. 92
Бухарский А. 284, 289, 291, 293

Валериан 201
Венцлавский Т. 232
Вересаев В. 95
Вигель Ф. 98
Вилламов Г. 277, 280
Владыслав V Ягеллончик 202
Водовозов В. 90
Волончевский М. 143
Вольтер 85
Вольтер Э., Волтер Е. 114, 115, 143
Враской В. 84
Вуйк Я. 243
Вяземский П. 99-101

Гагарин Н. 133
Гарткнох 204
Гауке - см. Гоацке Ф.В.
Гвагнини 198
Гедройц И. 190, 193, 195, 196, 209, 215, 233, 235-237, 243, 245, 248, 250, 252, 254, 256, 258, 261, 263-267, 271, 275, 277, 282, 283, 287, 289, 291, 295, 298-300, 303, 305
Герцен А. 103, 108
Гиршензон М. 96
Гессен С. 80
Гиллельсон М. 101, 103
Гоацке, Гауке (?) Ф. 205, 207
Гоголь Н. 90
Гойлевич Б. 232, 243
Голицын А. 191, 193, 195, 196, 209, 233, 236, 237, 244, 247, 248, 250, 252, 254, 256, 258, 261, 263-267, 271, 275, 277, 279, 280, 282, 287, 295, 296, 298, 300, 303, 305, 308
Гончарова А. 83

Гончарова Е. 83
Городецкий Б. 105
Гофман М. 86
Грот К. 82
Гружевские 207
Гурьянов В. 110

Давыдов Д. 72, 73
Дементьев М. 83
Десницкий В. 93
Дмовский Р. 112
Довмонтас 202
Драгоманов М. 103

Ейсмонтас 202
Ейхтваген С. вон 205
Екатерина II 202
Ектедшиоря 292
Ередан Е. де 232

Жигимонтас 202
Жуковский В. 94

Заболотский П. 68
Завалишин Д. 72
Загоскин М. 87
Зенон 201
Зубов П. 308, 310

Иванова Н. 92
Ивашев В. 72
Ивинский Д. 82, 100, 103
Измайлов Н. 81
Ильин И. 72, 91, 112
Истрин В. 103

Карху Э. 68
Кашкин Д. 77
Квант И.Я. 207
Кейстутас 202
Килиян (mot.) 284
Килиян (vyr.) 284
Киняпина Н. 66
Кирпичников А. 102
Клейн Д. 205
Клепиков С. 117, 133
Клявелиуш 204
Козловский Л. 232
Кончин Е. 83
Котляревский Н. 80, 86
Коялович 198
Кузьмин А. 81
Кулешов В. 103
Кунос 198
Кутанов Н. 99
Кушаков А. 86
Кюстин А. де 75
Кюхельбекер В. 70

Лавров П. 86
Лазио В. 204
Ламздорф М. 279
Левиляс 202
Лемке М. 74, 89
Лермонтов М. 92, 93
Лернер Н. 81-85, 89, 93, 94
Луначарский А. 85
Лупин М. 72
Львов А. 95
Люблинский В. 85
Людвик (король венгерский) 202
Ляпг Я. ле 207

Макогоненко Г. 92, 93
Малябатас 201
Марин С. 73
Мария Федоровна 277
Марков М. 77
Мартынов В. 86
Марциновский 283
Мейлах Б. 86
Мендог 202, 205
Милюков П. 68, 83, 84, 86
Михаил Павлович (князь) 278
Мицкевич А. 86
Модзалевский Б. 78, 80, 83, 89
Моген Д. 232, 243
Муравьев А. 70
Муравьев Н. 93
Муравьев-Карский Н. 70
Мухина С. 69

Надеждин Н. 96
Нарсес 202
Насонкина Л. 108-110
Наунын И. 206
Некрасов Н. 93
Нерон 198
Нестеров Ф. 79
Никитин А. 86
Николай I 65
Николай Павлович (князь) 278
Нуримундас 202

Ободовская И. 83
Овидиуш 204
Овсян С. 232
Овсянико-Куликовский Д. 83
Одоакр, Одоакрас 201-202, 205
Одоевский А. 71
Орест 201
Орлов В. 70
Островская Н. 78

Павлищев Л. 82, 84
Пашкевич А. – см. Пашкевич И.

Пашкевич И. 232
Пигарев К. 105
Пилимундас 202
Пинкертон Р. 292, 293, 303, 305, 307
Писарев Д. 91
Пиус VII 204
Платер-Зиберг М. 293
Плиниуш 198
Погодин М. 74, 76, 84, 89, 108
Померанц Г. 111
Помпеуш 198
Попков Б. 82
Попов В. 291
Попова П. 96
Прийма Ф. 73
Прокопиуш, Прокопий Цезарийский 197, 198
Публиуш Либон, Палемон 198
Птолиомаш 198
Пушкин А. 67, 75, 78-93, 95-97, 100-102, 105
Пушкина Н. 83
Пыпин А. 104, 106, 112, 176-179

Раевский Н. 102
Ракиг Ф. 206
Рапгелян С. 206
Ребентах К. 206
Решко Е. 72
Руиг 205
Рюрикова М. 111

Сандерс И. 284
Сандомирская В. 100
Сестрещевич-Богуш С. 245, 258
Симонов К. 86
Сиповский В. 83
Сиротинин А. 107
Сироткин В. 91
Смирнова А. 83, 84
Смирнов-Сокольский Н. 81, 95, 96
Смуглевич П. 200
Соколов В. 94
Соловьев В. 105
Сомов О. 78
Спера 198
Станько А. 74
Стахеев Б. 86
Стеклова Ф. 71
Стоюнин В. 83
Страда В. 111
Страхвиц М. 243
Стрыйковский М. 198
Сухомлинов М. 75

Тарасов Б. 98
Тель 202
Теодорик Великий 201, 202
Тойбин И. 84
Томашевский Б. 83, 86
Трубицын Н. 69
Тургенев А. 72, 101
Тургеневы (братья) 83, 103
Туф 202
Тютчев Ф. 104, 105

Файнберг И. 85
Федосов И. 108, 109
Федотов Г. 89-91
Флорус 198
Фомичев С. 83
Францев В. 67, 77, 81, 84, 86, 88, 90, 97, 98, 104, 106, 107
Фридерих I 190, 206, 209, 239
Фридерих II, Фридерих Великий, Фридерих Великий II 190, 207, 209, 239
Фридерих Вильгельм 190, 206, 207, 209, 239
Фризман Л. 91, 105

Хвостов Д. 76, 96
Хилинский С.Б. 207
Хитрово Е. 79, 81
Хомяков А. 106, 107

Цесарь Ю. 198
Цивинский И. 300
Цинко А. 111
Цявловский М. 90

Чаадаев П. 97, 98, 112
Чарторыски (князь) 284
Черейский Л. 78, 96, 98, 102
Чернышевский Н. 84, 103
Чичерин А. 91

Шильдер Н. 65, 178
Шимкевич 200
Шиврид К. 207, 208
Шишков А. 77
Шульц 205
Щеголев П. 81, 83

Эйхенбаум Б. 93

Юстиниан 202

Явинтас 202
Ядвига 202
Ягелло 205
Ягмин 200
Якубович Л. 76
Якушкин В. 81
Янушкевич А. 71
Янушкевич И. 232
Яхин Р. 69

ASMENŲ, KILUSIŲ IŠ LIETUVOS DIDŽIOJO KUNIGAIKŠČIO GEDIMINO, GIMINĖS PAVELDIMUMAS

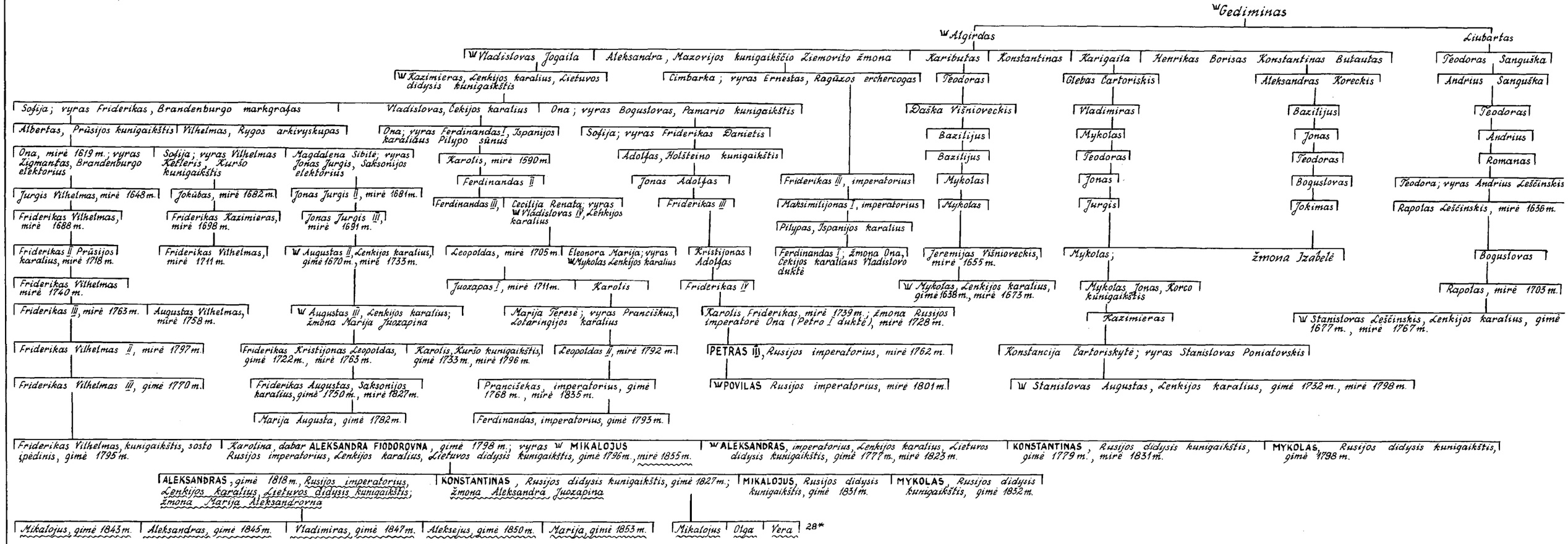

28*

IV genealoginė lentelė (ženklu Ψ pažymėti valdžioje buvusių didžiųjų kunigaikščių vardai)

Se 89 **Senoji** Lietuvos literatūra / Liet. literatūros ir tautosakos inst.; Red. komis.: A. Samulionis (ats. red.) ir kt.

Kn. 3: Devynioliktan amžiun įžengus. – V.: Pradai, 1994. – 352 p. – Bibliogr. išnašose. – Santr. angl. – Pavardžių r-klė: p. 343–351.

ISBN 9986-405-32-7

Leidinyje spausdinami studijiniai straipsniai apie bendrąsias Lietuvos literatūrinio gyvenimo tendencijas XIX a. pradžioje, to meto rašytojus (S. Daukantą, J.A. Pabrėžą). *Publikacijų* skyriuje – medžiaga apie G. ir Z. Ostermejerius, J.A. Giedraičio susirašinėjimas su Rusijos Biblijos draugija dėl Naujojo Testamento vertimo bei leidimo.

UDK 888.2.09

Mokslinis leidinys
„Senoji Lietuvos literatūra"
3 knyga. Straipsnių rinkinys
Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas
DEVYNIOLIKTAN AMŽIUN ĮŽENGUS
Redaktorius Vytautas Rakauskas
Dailininkas Alfonsas Žvilius
Rinkta Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto kompiuterių centre
Maketavo Vida Misevičienė
SL 1573. 1994 09 14. 20 leidyb.apsk.l. Tiražas 1500 egz. Užsakymas 1121
Išleido UAB „Pradai" leidykla, T. Vrublevskio g. 6, 2600 Vilnius
Spaudė „Spindulio" spaustuvė, Gedimino 10, 3000 Kaunas
Kaina sutartinė